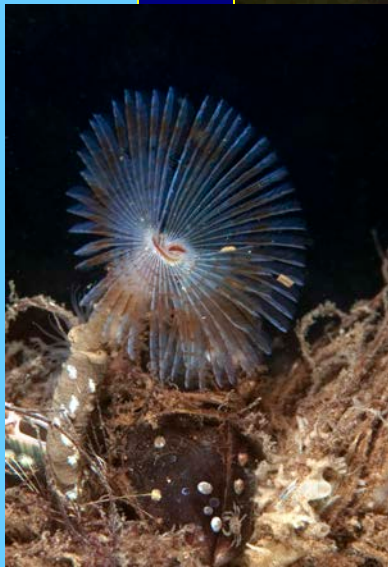
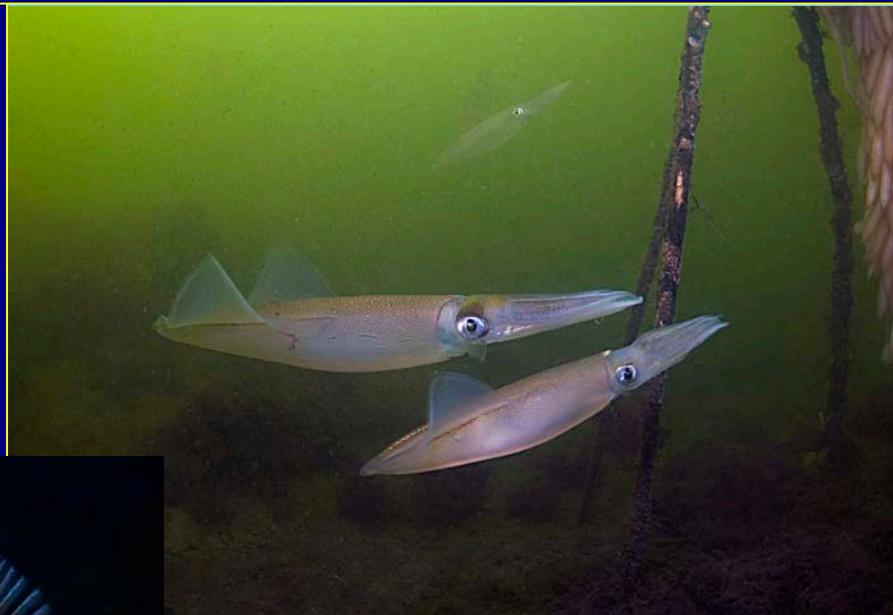

HET DUIKEN GEBRUIKEN 3

Gegevensanalyse van het Monitoringproject Onderwater Oever (MOO)

Fauna-onderzoek met sportduikers in Oosterschelde en Grevelingenmeer

Periode 1994 t/m 2012

STICHTING ANEMOON

2013

Titel: Het Duiken Gebruiken 3.
Gegevensanalyse van het Monitoringproject Onderwater Oever (MOO), Fauna-onderzoek met sportduikers in Oosterschelde en Grevelingenmeer.
Periode 1994 t/m 2012.

Datum: 15-12-2013

Foto's op kافت: Marion Haarsma

Projectnaam: DUIKENGEBRUIKEN3

Rapportage: A.W. Gmelig Meyling, I. van Lente, N.Schrieken, A. Gittenberger & R.H. de Bruyne

Foto's: A.W. Gmelig Meyling (tenzij anders is vermeld)

Met medewerking van: V.I. Elbersen en J. Elbersen

Contactpersoon: A.W. Gmelig Meyling

E-mail contactpersoon: anemoon@cistron.nl

Financiering/opdracht: IMARES Wageningen UR

Contactpersoon: O.G. Bos
Afdeling Ecosystemen
Postbus 167
1790 AD Den Burg (Texel)

Kenmerk aanvraag: WUR593255

Aanvraag datum: 24-12-2012

© 2013 Stichting ANEMOON. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stichting ANEMOON.

Stichting ANEMOON

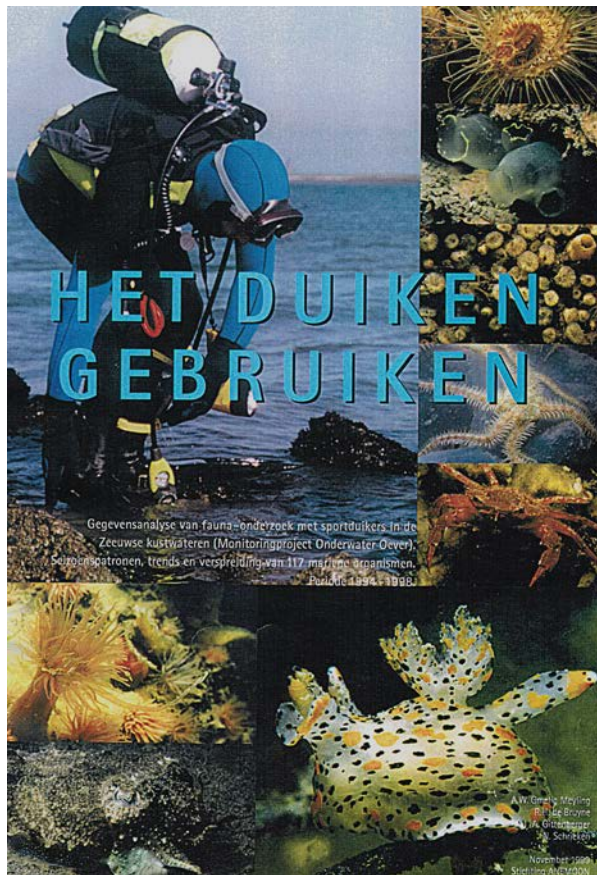
ANalyse Educatie en Marien Oecologisch ONderzoek
Postbus 29, 2120 AA Bennebroek
Tel: 0252-531111
Kvk: 41226121
BTW: NL 8016.68.165.B01
E-mail: anemoon@cistron.nl
Website (ANEMOON): www.anemoon.org

Inhoud

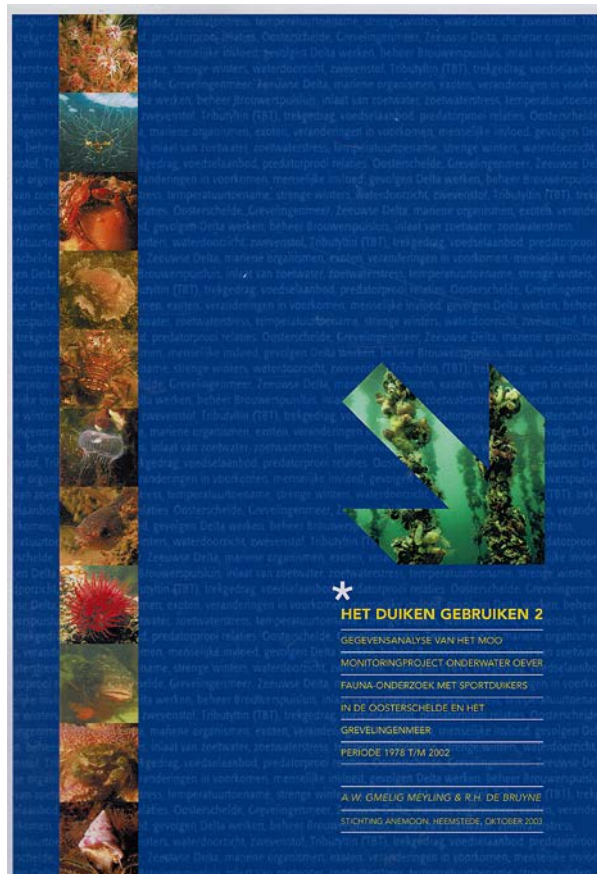
1. INLEIDING	5
2. HET ONTSTAAN VAN ANEMOON EN HET MOO.....	7
3. DOELSTELLINGEN.....	13
4. METHODE	15
4.1 Aanpak.....	15
4.2 Methode in het veld	15
4.3 Meetinspanning.....	19
4.4 Dataverwerking	19
4.5 Trefkansen en Gemiddelde Abundantie	19
4.6 Correctie voor scheve verdeling waarnemersinspanning	20
4.7 Onderzoekperiode	20
4.8 Verspreidingspatronen	20
4.9 Seizoenspatronen	21
4.10 Patronen over de jaren.....	21
4.11 Trendanalyse	21
4.12 Soortgroeptrendindex	22
4.13 Representativiteit	22
4.14 Nieuwe soorten sinds 1977	23
4.15 Kwaliteitsborging en validatie	23
5. RESULTATEN	25
5.1 Trends, seizoenspatronen en verspreiding.....	25
5.2 Overzicht van gestage veranderingen	25
5.3 Overzicht van seizoenspatronen	26
5.4 Nieuwkomers in de Oosterschelde.....	27
6. CONCLUSIES.....	29
6.1 Trends	29
6.2 Seizoenspatronen	29
7. DANKWOORD	31
8. LITERATUUR.....	33

BIJLAGE 1: Verspreiding, Seizoenspatronen en trends in de Oosterschelde en het Grevelingenmeer

BIJLAGE 2: MOO-formulieren

Figuur 1.1. In 1999 werd de eerste analyse van MOO-gegevens uitgevoerd over de periode 1994 t/m 1998. De resultaten werden gepubliceerd in een 292 pagina's tellende rapportage met de titel: 'Het Duiken Gebruiken'.

Figuur 1.2. In 2003 werd een uitgebreide statistische analyse gedaan van MOO- en andere duikwaarnemingen over de periode 1978 t/m 2002. Daarbij stonden ecologische veranderingen in de Zeeuwse Delta centraal. Dit resulteerde in de rapportage 'Het Duiken Gebruiken 2'.

1. Inleiding

Deze rapportage presenteert de verspreidingsgegevens, seizoenspatronen en trends vanaf 1994 van 146 mariene diersoorten die zijn onderzocht in het Monitoring Project Onderwater Oever (MOO) en geeft inzicht in het aantal aanwezige nieuwkomers in de Oosterschelde sinds 1977. Deze rapportage beperkt zich tot de Oosterschelde en het Grevelingenmeer.

In 1994 is door Stichting ANEMOON het MOO gestart. Bij dit project inventariseren duikende waarnemers goed herkenbare mariene organismen op vrijwillige basis. Het doel daarbij is veranderingen in de mariene fauna en flora van de Nederlandse kustwateren vast te stellen en kennis op te bouwen met betrekking tot de ecologie van de soorten. In 1999 werden voor het eerst de resultaten geanalyseerd onder de titel 'Het Duiken Gebruiken' (Gmelig Meyling et al., 1999). Per soort werden voor de Oosterschelde en het Grevelingenmeer de verspreidingsbeelden, trends en seizoenspatronen gegeven van de 87 diersoorten die toen in het MOO onderzocht werden. In 2003 volgde een tweede analyse getiteld "Het Duiken Gebruiken 2" (Gmelig Meyling & De Bruyne, 2003). Dit deel was thematisch van aard, met als leidraad de ecologische veranderingen die zich in de Zeeuwse Delta hebben afgespeeld sinds 1978. Voor dit deel zijn ook oude gegevens uit duiklogboeken verzameld en bij de analyse betrokken.

De huidige rapportage vormt het derde deel in de reeks 'Het Duiken Gebruiken'. Dit deel is qua opzet ongeveer gelijk aan het eerste deel. In tegenstelling tot deel 1 worden de resultaten niet per soort nader tekstueel toegelicht. Wel wordt in hoofdstuk 5 een overzicht gegeven van soorten met een gestage af- en toenemende trend uitgesplitst voor het Grevelingenmeer en de Oosterschelde, evenals een overzicht van soorten waarvan de trefkans aan een seizoenspatroon onderhevig zijn. Tevens wordt in dit rapport een overzicht gegeven van soorten die sinds 1977 nieuw zijn waargenomen in de Oosterschelde. In een grafiek wordt het aantal aanwezige nieuwkomers per jaar weergegeven. Aanvullend is op verzoek van meerdere MOO-waarnemers in dit rapport ook aandacht besteed aan de ontstaansgeschiedenis van het MOO.

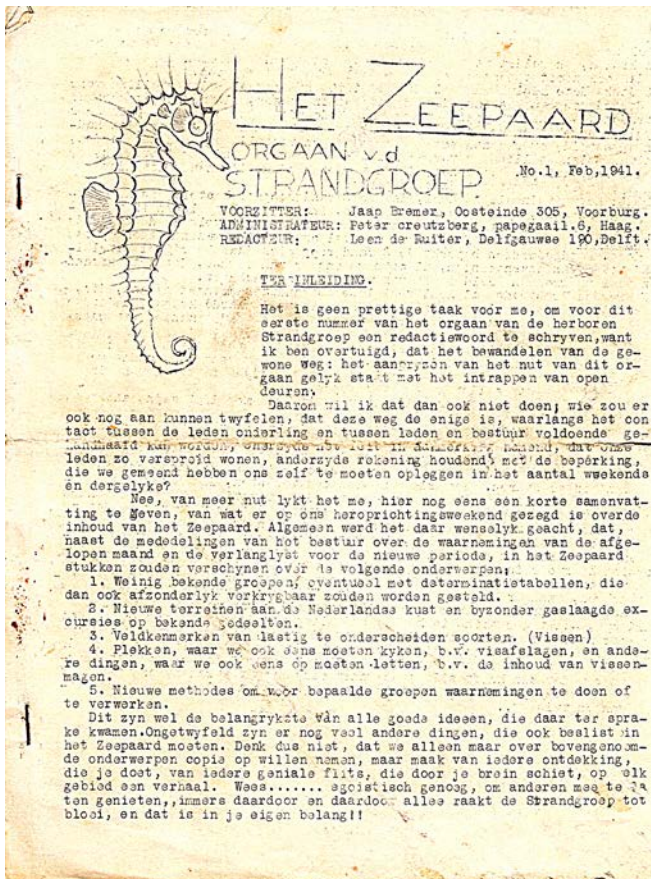
De rapportage vormt een verkenning van de MOO-gegevens die tot op heden zijn verzameld. De weergegeven grafieken en kaarten kunnen worden beschouwd als basismateriaal voor verder onderzoek en bijvoorbeeld worden aangewend ten behoeve van het beheer van de Oosterschelde en het Grevelingenmeer. Publicatie hiervan dient ook ter stimulans van MOO-waarnemers, om bijvoorbeeld artikelen over de soorten of ecologische veranderingen in de Zeeuwse Delta te publiceren, onder andere in Zoekbeeld (de nieuwsbrief van Stichting ANEMOON). De grafieken en kaarten in dit rapport komen in een andere layout onder meer ook beschikbaar via de website van Stichting ANEMOON.

Deze rapportage is mogelijk gemaakt dankzij een opdracht door IMARES. Hierdoor werd het mogelijk de automatisering van de statistische analyse sterk te verbeteren, zodat ook in de toekomst grafieken en kaarten geregeld kunnen worden geüpdatet. Dit komt zowel ten goede aan toekomstige rapportages, als aan andere publicaties, zoals onder andere op de website van Stichting ANEMOON: www.anemoon.org en een app van IMARES

Figuur 2.1. Pas rond 1600 kreeg men in West-Europa om andere redenen dan consumptie van dieren en planten, interesse voor de inheemse en elders op de wereld voorkomende flora en fauna. Wetenschappers en verzamelaars legden 'rariteitenkabinetten' aan en er werden diverse beschrijvende boeken en catalogi gepubliceerd.

Op de plaat hiernaast: De Amsterdamse apotheker Albertus Seba (1665-1736). Hij wist een grote collectie naturalia bij elkaar te brengen. Rond 1725 publiceerde hij zijn collectie in: *Nauwkeurige beschrijving van het schatryke kabinet der voornaamste seldzaamheden der natuur*. (Bron: www.digitaleschool.nl, 2010)

Figuur 2.2. Het eerste officiële nummer van "Het Zeepaard", het tijdschrift van de Strandwerkgemeenschap (SWG), toen nog 'Strandgroep' geheten), uitgebracht in februari 1941. In 1939 was ook al een poging gedaan een strandwerkgroep op te richten en zijn er twee nummers van het 'Orgaan van de Strandgroep der NJN' uitgegeven, waarvan het tweede nummer 'Seepaert'.

2. Het ontstaan van ANEMOON en het MOO

Van rariteitenkabinetten met schelpen tot computerbestanden

Zolang mensen zich kunnen heugen, wordt er op zee en in estuaria gevestigd op allerlei eetbare mariene organismen. In West-Europa kreeg men pas na de Middeleeuwen - om andere redenen dan voor consumptie - interesse voor de natuur, waaronder ook het leven in zee. Rond het begin van de 16^e eeuw begon men allerlei schelpdieren en andere vreemde organismen te bewaren in rariteitenkabinetten en ontstond ook het wetenschappelijk beschrijven van dier- en plantensoorten. Pas veel later werd de noodzaak onderkend om de zogenaamde 'type-exemplaren' te bewaren, de exacte 'ijkings-exemplaren' op basis waarvan de gepubliceerde soortbeschrijvingen zijn gemaakt. Tegenwoordig worden deze zorgvuldig geconserveerd, de gegevens opgetekend en - in principe - vooral in de grote musea ter wereld veilig gesteld.

Het systematisch vastleggen van waarnemingen van dier- en plantensoorten, zonder dat daarbij ook automatisch alle exemplaren worden bewaard, vindt zijn opgang in de 19e eeuw. Voor wat betreft de Nederlandse weekdieren werd in 1915 het 'Comité ter bestudering van de molluskenfauna van Nederland' opgericht (kortweg Molluskencomité of MC). De belangrijkste taak bestond uit het verzamelen en in een kaartsysteem vastleggen van de (verspreidings-)gegevens van in Nederland levende soorten, inclusief die van de zee. Toen in 1934 de Nederlandse Malacologische Vereniging (NMV) werd opgericht, bleef het Molluskencomité zelfstandig. In 1955 werd het MC bij de Malacologische Vereniging ondergebracht en nog later werden door EIS-Nederland (European Invertebrate Survey) en Stichting ANEMOON de gegevens vanaf het oorspronkelijke kaartsysteem en vele ordners omgezet in een computerbestand. Aan de hand daarvan werd het mogelijk om bij latere publicaties ook landelijke verspreidingskaartjes - stippenkaartjes - te produceren. (Onder andere in 'de Landslakken van Nederland' (Gittenberger et al., 1984) betreffende de Nederlandse terrestrische slakkensoorten). Behalve weekdieren (Mollusken-schelpdieren) begon men in Nederland echter nog veel meer gegevens te verzamelen, waaronder zeer veel over andere mariene organismengroepen.

Strandwerkgemeenschap en CS-systeem

Al voor de Tweede Wereldoorlog zijn er meerdere pogingen geweest een vereniging op te richten met als doel het leven in zee te bestuderen. In 1941 richtte de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN) officieel de Strandwerkgemeenschap (SWG) op, waarbij zich later de strandwerkgroepen van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV) en twee andere Jeugdbonden voor natuurstudie (de JNM & ACJN) voegden. Bij de oprichting van de NJN-strandwerkgroep ging tegelijkertijd het Centraal Systeem (CS) van start, waarin alle interessante waarnemingen op standaardformulieren werden genoteerd en bijeengebracht. Ook de gegevens uit 'Het Filiaal' werden in het CS opgenomen. Rond 1990 begon de 'CS-man' met het digitaliseren van de CS-gegevens en werden deze omgezet in computerbestanden.

Figuur 2.3. Bij het Strandaanspoelsel Monitoring Project (SMP) wordt gelet op 'vers materiaal'. Dit zijn resten van organismen die kort voor de waarneming nog leefden in zee. Het SMP richt zich op het vaststellen van veranderingen in populaties voorkomend in de zone tot circa 1 à 3 kilometer uit de kust.

Figuur 2.4. Bij het Litoraal Inventarisatie en Monitoring Project (LIMP) gaat het vooral om soorten die kenmerkend zijn voor de getijdenzone.

Figuur 2.5. Bij het Purperslak Inventarisatie en Monitoringproject (PIMP) worden aantallen Purperslakken per vierkante meter bepaald op vaste kwadranten.

Van de Strandwacht tot de oprichting van Stichting ANEMOON

In 1977 werd de Strandwacht Katwijk-Noordwijk opgericht, waarbij wekelijks bij laag water systematisch het strand over een vast traject wordt afgezocht naar vers aangespoelde dieren en resten daarvan uit tal van diergroepen zoals: sponzen, bloemdieren, weekdieren, kreeftachtigen en stekelhuidigen. Het ging daarbij om materiaal dat kort voor de waarneming nog voor de kust in zee leefde. Vanwege verval en afstand tot de kust, richt het statistisch trendonderzoek zich vooral op levend aangespoeld materiaal en materiaal met vleesresten. Bij weekdieren gaat het daarbij vooral om doubletten (de linker- en rechterschelp nog verbonden door een leerachtig stukje weefsel: het ligament), maar niet om losse. Dit aangezien kleppen relatief snel na de dood van het organisme van elkaar losraken. In 1986 werd begonnen met de analyse van de gegevens, waaruit naar voren kwam dat de dichtheden van de populaties in de kustzone van meerdere diersoorten sterk aan veranderingen onderhevig waren. Na 1990 kwamen er meerdere Strandwachten bij, met als doel zo veel mogelijk van de kust te 'coveren' qua aanspoelsel.

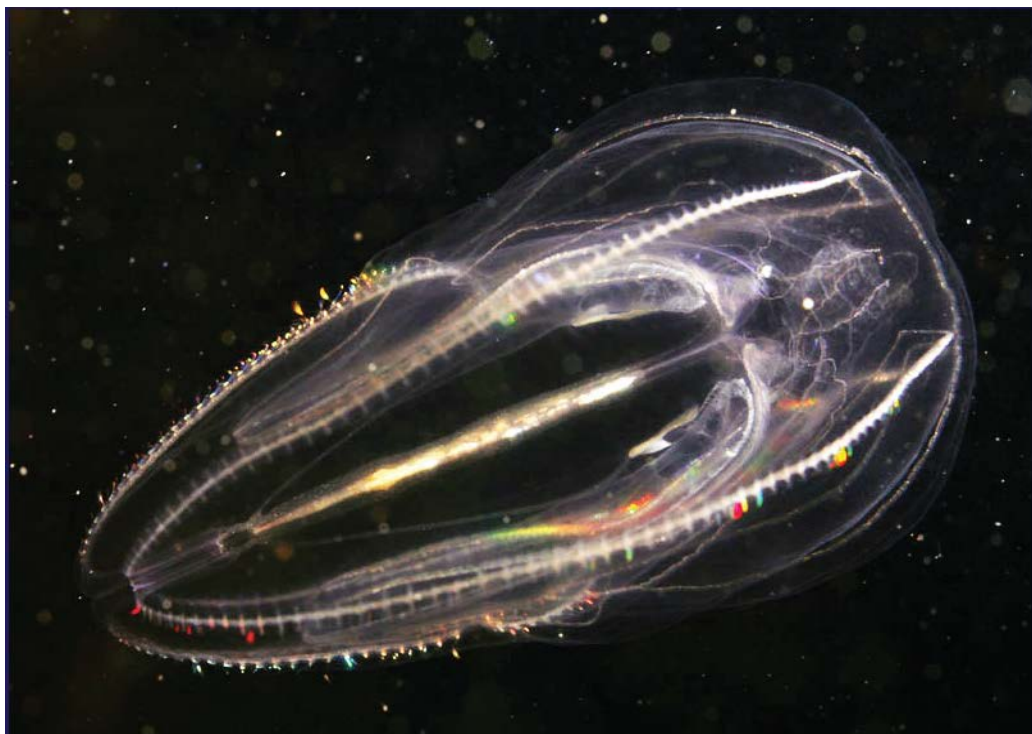
Taken als het coördineren van vrijwilligersonderzoek in het mariene milieu, het digitaliseren en controleren van gegevens, het uitvoeren van statistische analyses en het verbeteren van de statistische methoden werden steeds belangrijker. EIS-Nederland en de SWG zagen in de periode 1990-1992 geen mogelijkheden om deze taken op zich te nemen en financiën vrij te maken voor de aanschaf van computers, statistische software en het organiseren van diverse activiteiten. Om die redenen en om op andere manieren ondersteuning te geven aan (voornamelijk vrijwillige) waarnemers in het mariene milieu, waaronder het uitbrengen van educatief materiaal, is in 1993 Stichting ANEMOON opgericht.

Projecten van Stichting ANEMOON

Vrij snel na de oprichting van Stichting ANEMOON werden alle activiteiten met Strandwachten ondergebracht in het Strandaanspoelsel Monitoring Project (SMP). De opvallende resultaten van het SMP in combinatie met de sterke toename van de duiksport brachten het bestuur van ANEMOON op de gedachte dat ook monitoring met behulp van biologisch onderlegde sportduikers mogelijk is. In 1994 besloot de Stichting daarom te starten met het Monitoringproject Onderwater Oever (MOO), waarbij duikers letten op 87 geselecteerde soorten en na iedere duik hun waarnemingen aankruisen op het MOO-formulier (zie bijlage 2). In 1995 werd het Litoraal Inventarisatie en Monitoring Project voor de Nederlandse kust (LIMP) opgezet, waarbij de dieren die in de getijdenzone leven centraal staan. Dit project lijkt qua opzet op het MOO, maar kan worden uitgevoerd door vrijwilligers die niet duiken: de inventarisaties vinden immers plaats bij laagwater, in het droogvallend gebied. Een onderdeel van het LIMP is het project waarbij de Purperslak *Nucella lapillus* wordt gemonitord met behulp van gestructureerde tellingen. Daarnaast zijn er nog andere projecten door Stichting ANEMOON geïnitieerd en/of begeleid, zoals het KOR-project waarbij waarnemingen met sleepnetten ('kor-netten') vanaf het strand worden verzameld. Deze waarnemingen worden vooral gedaan door leden van de Nederlandse Jeugbond voor Natuurstudie (NJJN) en de Jeugdbond voor Natuur en Milieu (JNM). Voor wat betreft weekdieren (niet alleen in zee maar ook op het land en in binnendijks zoet en brak water) is in 1995 het Atlasproject Nederlandse Mollusken (ANM) door Stichting ANEMOON geïnitieerd, waarbij nauw wordt samengewerkt met malacologen van onder meer de Nederlandse Malacologische Vereniging, EIS Nederland en diverse musea, waaronder Naturalis.

Figuur 2.6. De Oosterschelde en het Grevelingenmeer vormen de belangrijkste onderzoeksgebieden van het Monitoringproject Onderwater Oever (MOO). Sinds 2010 worden in samenwerking met Stichting De Noordzee en Stichting Duik de Noordzee Schoon ook in toenemende mate MOO-waarnemingen op de Noordzee gedaan, met name op scheepswrakken. (Foto: Cor van Cuyvenhoven)

Figuur 2.7. Het vaststellen van populatie-veranderingen vormt één van de kerndoelstellingen van het MOO. Daarnaast is ook het signaleren van nog niet eerder waargenomen exoten een belangrijk doel. De Amerikaanse ribkwal *Mnemiopsis leidyi* is een exoot die sinds 2006 in de Oosterschelde veel wordt waargenomen en inmiddels ook het Noordzeekanaal en zelfs Amsterdam heeft bereikt. (Foto: Arjan Gittenberger).

Het ANM heeft als doel de verspreiding, trends en ecologie van de Nederlandse weekdieren te onderzoeken en de gegevens te gebruiken voor bescherming (Rode Lijsten) en natuurbeheer. Daartoe worden de gegevens gepresenteerd in landelijke en regionale (ecologische) verspreidingsatlassen (De Bruyne et al., 1997). Er verschenen al diverse publicaties, waaronder de Rode Lijst voor land- en zoetwatermollusken (De Bruyne et al., 2003), meerdere regionale atlassen, o.a. uit Flevoland en uit de regio Groot Amsterdam en recentelijk (2013) de landelijke Ecologische atlas 'Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied' (De Bruyne et al., 2013).

Ontwikkeling van het MOO

In de periode van 1994 tot heden is het aantal soorten op het MOO-formulier een aantal keren uitgebreid. Van 1997 t/m 2013 wordt gewerkt met het MOO3-formulier waarop 146 soorten staan. In 1999 werd de eerste analyse op de MOO-waarnemingen uitgevoerd (Gmelig Meyling et al, 1999), in 2003 vond een tweede analyse plaats waarbij vooral de veranderingen in de Zeeuwse Delta en de ecologie van de soorten centraal staat (Gmelig Meyling & De Bruyne, 2003). Sinds 2010 worden resultaten in de nieuwsbrief 'Zoekbeeld' van Stichting ANEMOON gepubliceerd (o.a. te vinden op de website van Stichting ANEMOON www.anemoon.org). Verder zijn de gegevens gebruikt voor tal van andere publicaties, waaronder diverse 'natuurberichten' op www.natuurbericht.nl en onder meer voor het 'Compendium voor de Leefomgeving' (zie: www.compendiumvoordeleefomgeving.nl). Voor de Ecologische atlas van mariene weekdieren vormde het MOO zelfs, samen met visserijgegevens en data van het NIOZ en andere instituten, een van de belangrijke gegevensbronnen waaruit de gepresenteerde verspreidingskaarten, seizoenspatronen en trends van weekdieren zijn samengesteld. Daarbij werden niet alleen de gegevens van de standaardsoorten geanalyseerd, maar ook de waarnemingen van diverse extra soorten die door de waarnemers als 'bijgeschrijfsoorten' op de formulieren werden bijgeschreven. Vooral de opkomst van exoten en de gevolgen daarvan op inheemse soorten vormen een belangrijk aspect.

Om ook uit de wintermaanden voldoende waarnemingen binnen te krijgen wordt sinds 1999 door de MOO-coördinatoren jaarlijks in januari een 'Die-Hardweekend' georganiseerd. Sinds 2010 breidt het MOO zich uit vanuit de Zeeuwse Delta naar wrakken op de Noordzee. Daarbij wordt samengewerkt met Stichting De Noordzee en Stichting Duik de Noordzee Schoon.

Vanaf 2012 worden op verzoek van het Ministerie van Economische Zaken trends berekend op basis van MOO-gegevens in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het gaat daarbij alleen om 15 Typische soorten (zie tabel 2.1) van het Europese Habitatype H1160 (Grote baaien). Dit maakte het financieel mogelijk een digitaal invoerportaal voor MOO-waarnemers te laten ontwikkelen door SOVON-Vogelonderzoek en De Vlinderstichting. In 2014 wordt dit invoerportaal beschikbaar voor de MOO-waarnemers. Daarmee is het ook mogelijk voor waarnemers hun oude waarnemingen weer terug te zien en te raadplegen.

Qua organisatie maakt het MOO nog steeds een groei door. Met de publicatie van deze 3e 'Duiken Gebruiken'-rapportage, is een nieuwe fase ingegaan waarbij de automatisering van de analyse zodanig is gestroomlijnd dat het mogelijk is jaarlijks MOO-resultaten te presenteren.

Tabel 2.1. Mariene Typische soorten van Habitatype H1160 (Grote baaien), die in de periode 1994 t/m 2013 in het kader van het MOO zijn gemonitord.		
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Opmerkingen P=Genoemd in Profieldocument (2008) ⁽¹⁾ B=Genoemd in CBS-Bestand ⁽¹⁾
Zeeanjelier	<i>Metridium senile</i>	P
Schelpkokerworm	<i>Lanice conchilega</i>	P/B
Strandkrab	<i>Carcinus maenas</i>	P/B
Mossel	<i>Mytilus edulis</i>	P/B
Oester	<i>Ostrea edulis</i>	B
Wulk	<i>Buccinum undatum</i>	B
Bot	<i>Platichthys flesus</i>	P
Botervis	<i>Pholis gunnellus</i>	B
Gewone zeedonderpad	<i>Myoxocephalus scorpius</i>	P/B
Puitaal	<i>Zoarces viviparus</i>	P/B
Schar	<i>Limanda limanda</i>	P
Schol	<i>Pleuronectes platessa</i>	P/B
Steenbolk	<i>Trisopterus luscus</i>	P
Wijting	<i>Merlangius merlangius</i>	P
Zwarte grondel	<i>Pomatoschistus microps</i>	B

Tabel 2.2. Mariene Typische soorten van Habitatype H1160 (Grote baaien), die in de periode 1994-2013 niet zijn gemonitord in het kader van het MOO.		
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Opmerkingen P=Genoemd in Profieldocument (2008) ⁽¹⁾ B=Genoemd in CBS-Bestand ⁽¹⁾ M= Wordt vanaf 2014 bij MOO gemonitord
Groot zeegras	<i>Zostera marina</i>	P/B / M
Klein zeegras	<i>Zostera noltii</i>	P/B / M
Zager	<i>Nereis virens</i>	B
Zandkokerworm	<i>Nephtys hombergii</i>	P/B
Zeeduizendpoot	<i>Nereis diversicolor</i>	P
Zeepier	<i>Arenicola marina</i>	P / M
Roodoog-kniksprietkreeft	<i>Bathyporeia elegans</i>	B
Buldozerkreeftje	<i>Urothoe poseidonis</i>	P/B
Kokkel	<i>Cerastoderma edule</i>	P/B / M
Zeeklit	<i>Echinocardium cordatum</i>	P / M
Ansjovis	<i>Engraulis encrasicolus</i>	B
Brakwatergrondel	<i>Pomatoschistus microps</i>	B / M
Geep	<i>Belone belone</i>	B / M
Glasgrondel	<i>Aphia minuta</i>	B / M
Haring	<i>Clupea harengus</i>	P (bij MOO wordt Haring/Sprot-complex gemonitord. De twee soorten kunnen niet worden onderscheiden)
Pijlstaartrog	<i>Dasyatis pastinaca</i>	B
Zeestekelbaars	<i>Spinachia spinachia</i>	B / M
Bruinvis	<i>Phocoena phocoena</i>	B

¹⁾ Het CBS-bestand bestaat uit soorten die inmiddels bij Europa zijn aangemeld. In het Profieldocument worden echter niet al deze soorten genoemd en worden andere soorten juist wel genoemd. Het Ministerie van EZ heeft laten weten dat de beide hierboven staande lijsten tezamen de lijst vormen van de Typische soorten van H1160.

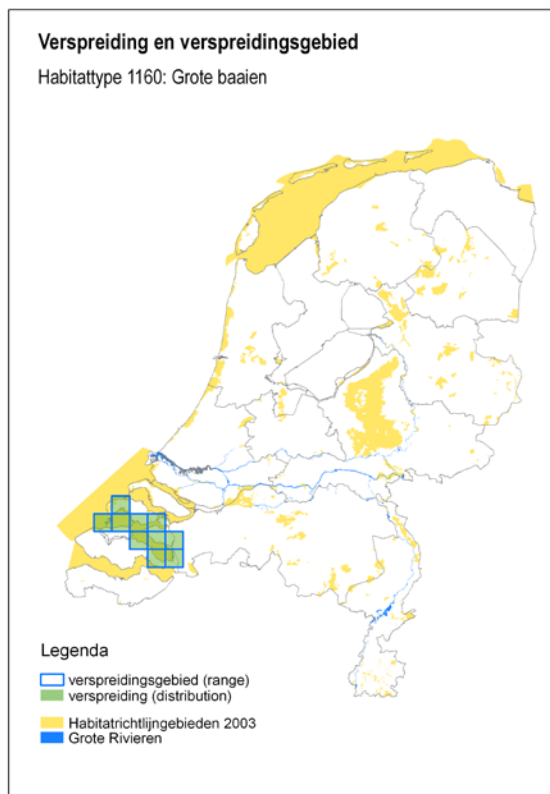
3. Doelstellingen

Het Monitoringproject Onderwater Oever (MOO) heeft ten doel:

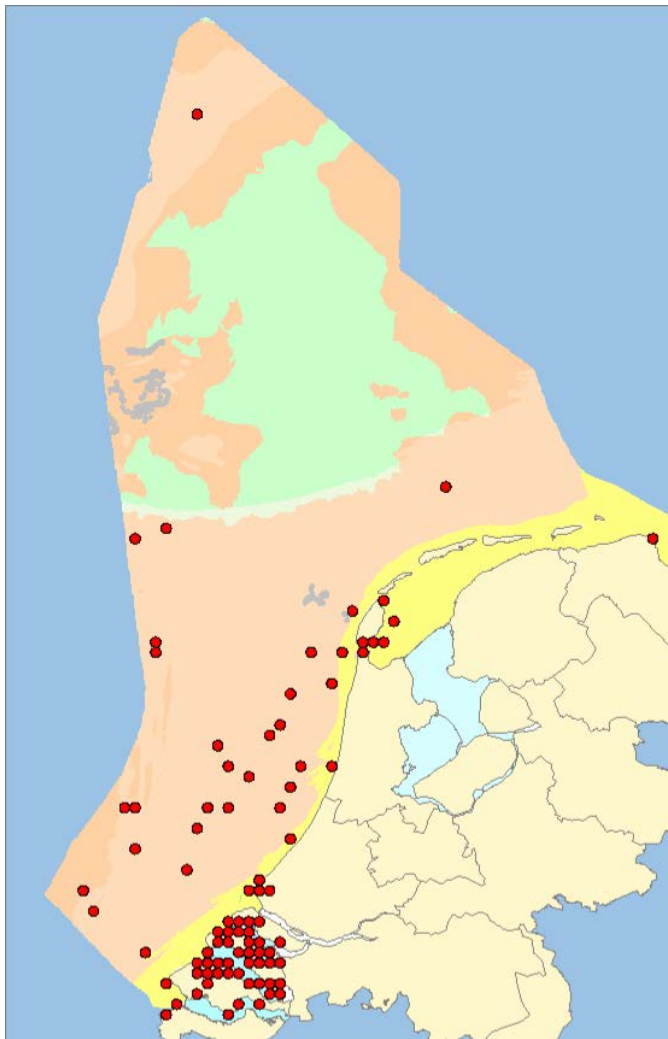
- Het signaleren van veranderingen in de Nederlandse Mariene macrofauna
- Het aandragen van informatie ten behoeve van natuurbeleid en natuurbehoud, waaronder informatie over Typische soorten van de mariene Europese Habitattypen, met name H1160 (zie de tabellen 2.1 en 2.2 en figuur 3.1).
- Het verkrijgen van ecologische kennis met betrekking tot de verspreiding, jaarfluctuaties en seizoensfluctuaties van soorten.
- Het vergroten van de belangstelling, de kennis en de waardering voor de Nederlandse onderwaternatuur bij sportduikers en anderen.
- Het signaleren en volgen van exoten en andere nieuwkomers en de volgen van de invloeden op de inheemse flora en fauna

Het doel van deze rapportage is:

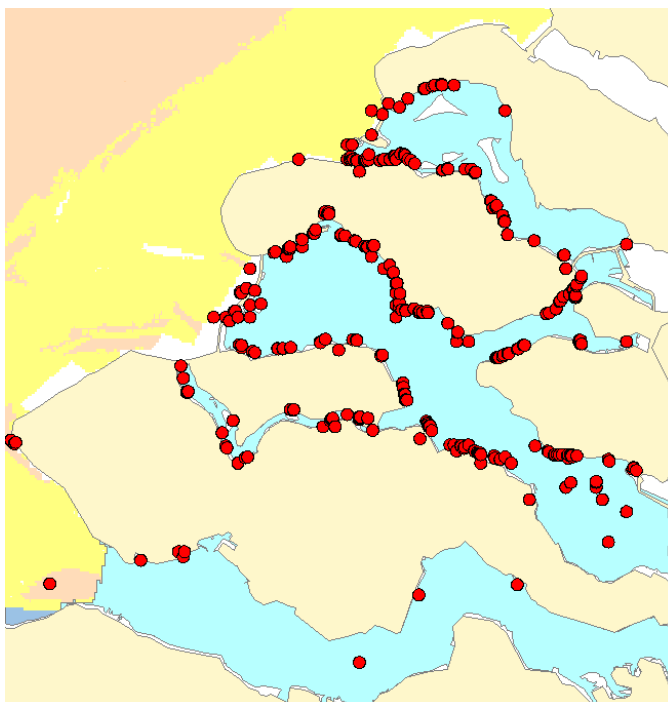
- Het presenteren van verspreidingsgegevens, seizoenspatronen en trends bepaald over de onderzoeksperiode 1994-2012 voor de Oosterschelde en het Grevelingenmeer.
- Het presenteren van het aantal aanwezige nieuwkomers in de Oosterschelde sinds 1977.

Figuur 3.1. De Oosterschelde is aangewezen als het Europese Habitattype H1160. Dit type betreft krekens en baaien waar in tegenstelling tot estuaria de invloed van zoet (rivier)water beperkt is. Dit type dat in Europa wijd verbreid voorkomt, is in Nederland kunstmatig tot stand gekomen door de aanleg van dammen die de zoetwateraanvoer vanuit de rivieren zeer sterk hebben beperkt. De soortensamenstelling van de Oosterschelde is uniek en verschilt van alle andere grote ondiepe krekens en baaien in Europa.

Figuur 4.1. Ligging van locaties die bij het Monitoringproject Onderwater Oever minimaal één keer zijn onderzocht in de periode 1994 t/m 2012 (uitgelijnd op een grid van 5x5 km). Van enkele wrakken op de Noordzee die in 2012 in het kader van het MOO zijn onderzocht waren de coördinaten nog niet precies bekend op het moment van publicatie van dit rapport. Deze zijn daarom niet weergegeven.

Figuur 4.2. Ligging van locaties in en rond de Zeeuwse Delta die bij het Monitoringproject Onderwater Oever minimaal één keer zijn onderzocht in de periode 1994 t/m 2012 (Zie figuur 4.5 voor ligging van de Standaard MOO-locaties).

4. Methode

4.1 Aanpak

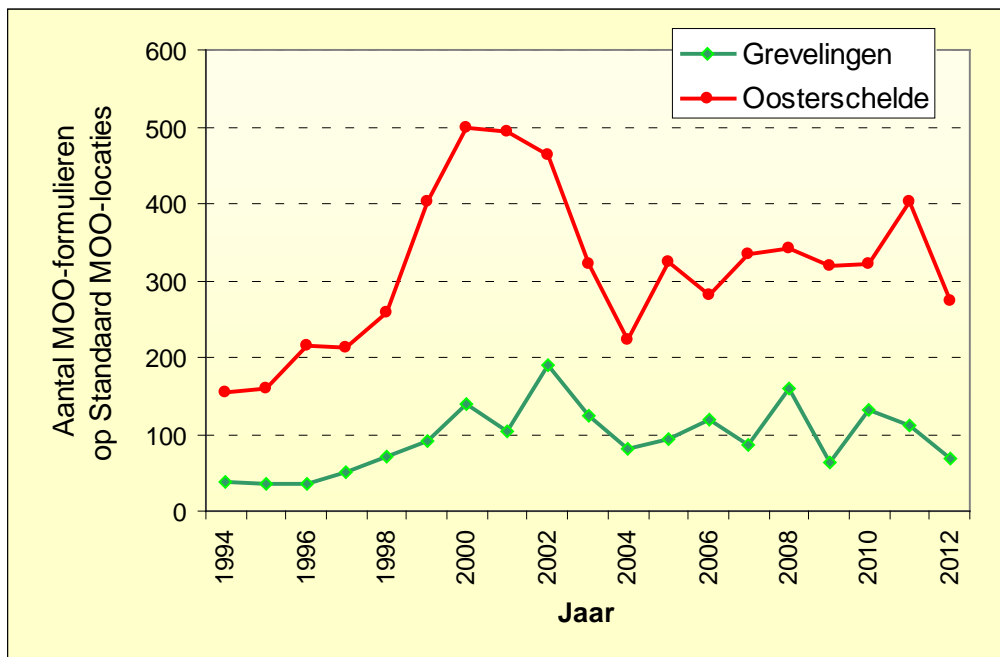
Het Monitoringproject Onderwater Oever (MOO) is een vrijwilligersproject uitgevoerd door sportduikers. Het idee daarbij is dat waarnemers tijdens een duik letten op een geselecteerde groep soorten die met het blote oog en zonder hulpmiddelen goed te herkennen zijn. Bij aanvang van het MOO-project in 1994 bestond de lijst uit 87 soorten, verdeeld over meerdere taxonomische groepen. Het betreft: sponzen, bloemdieren (zeeanemonen), kwallen, ribkwallen, borstelwormen, weekdieren, kreeftachtigen, stekelhuidigen, manteldieren en vissen (Gmelig Meyling *et al.*, 1999; Gmelig Meyling & De Bruyne, 2003). In de loop van de tijd is het aantal MOO-soorten gestegen naar 146. Vanaf januari 2014 bedraagt het totale aantal soorten 172. Het MOO-formulier is zodanig aangepast dat vanaf 2014 ook Typische soorten van de Europese Habitattypen bij het project betrokken worden die daarvoor nog niet via de standaard MOO-formulieren werden geïnventariseerd. Oorspronkelijk was het MOO vooral opgezet voor de Oosterschelde en het Grevelingenmeer. Sinds 2010 hebben diverse MOO-duikers hun werkterrein echter ook uitgebreid naar wrakken op de Noordzee en wordt in samenwerking met Stichting De Noordzee en Stichting Duik de Noordzee Schoon onder meer ook gedoken op de Klaverbank en de Doggersbank. Deze rapportage beperkt zich echter tot de Oosterschelde en het Grevelingenmeer.

4.2 Methode in het veld

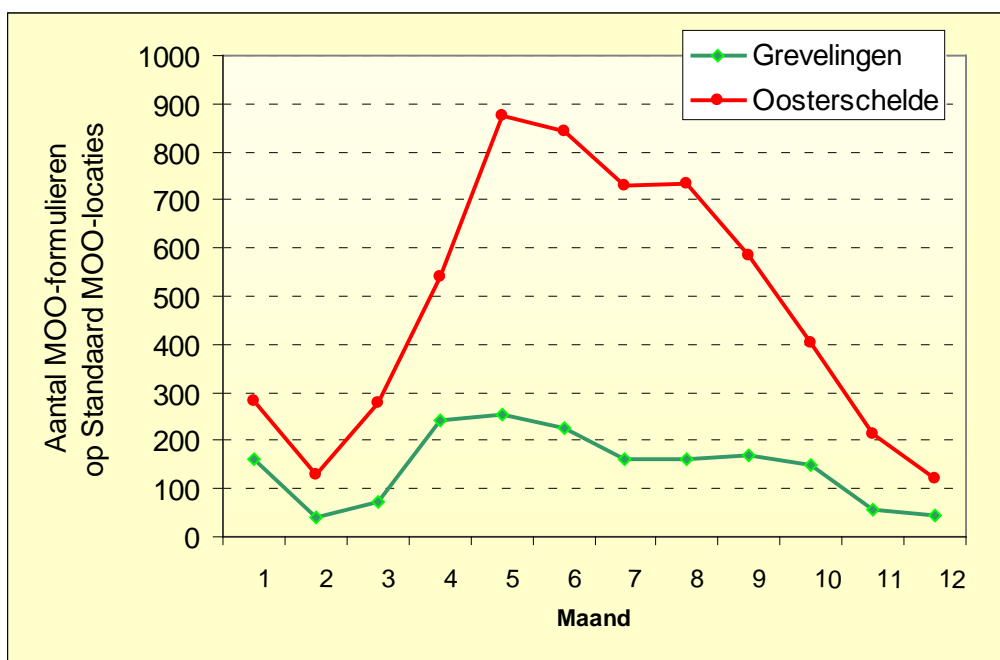
Het MOO-project is zodanig opgezet dat ook onervaren waarnemers in theorie makkelijk kunnen instappen. Waarnemers hoeven niet op alle soorten tegelijk te letten, zolang ze maar aangeven waar ze wel en niet op hebben gelet. Onervaren waarnemers wordt steeds aangeraden eerst met een klein aantal soorten te beginnen. Naarmate de waarnemer langer meedoet en zijn/haar kennis en interessegebied vergroot, neemt de kennis en het aantal te herkennen soorten snel toe. In de praktijk blijkt dat de meewerkende sportduikers vooral personen zijn met een aanzienlijke soortenkennis. MOO-waarnemers hebben niet, zoals bij veel land-monitoring-projecten, elk een eigen duiklocatie. Een MOO-waarnemer kan op ieder willekeurig moment naar om het even welke duiklocatie gaan en daarna het MOO-formulier invullen. Een overzicht van de MOO-duiklocaties is te vinden op de ANEMOON-website. Hier is zowel een printbaar MOO-formulier te downloaden als een spreadsheet die per e-mail kan worden verstuurd en door ANEMOON digitaal wordt verwerkt. In principe bepaalt iedere MOO-waarnemer samen met zijn of haar buddy voorafgaand aan de duik op welke soorten ze wel en niet zullen (en willen) letten. Dit is nodig om een goed onderscheid te kunnen maken tussen twee situaties:

1. Soort niet waargenomen door afwezigheid of zeer lage aantallen.
2. Soort niet waargenomen doordat de MOO-waarnemer de soort niet kan herkennen.

In situatie 1 hebben we te maken met een 'echte nulwaarneming' en in situatie 2 met een 'missing value'.

Figuur 4.3. Waarnemingsinspanning in de loop van de jaren uitgesplitst voor Grevelingenmeer en Oosterschelde. Weergegeven is het aantal betrouwbare MOO-formulieren waarvoor geldt dat de waarnemingen zijn gedaan op een standaard MOO-locatie (zie figuur 4.5).

Figuur 4.4. Waarnemingsinspanning in de loop van de seizoenen (bepaald over de periode 1994 t/m 2012) uitgesplitst voor Grevelingenmeer en Oosterschelde. Weergegeven is het aantal betrouwbare MOO-formulieren waarvoor geldt dat de waarnemingen zijn gedaan op een standaard MOO-locatie (zie figuur 4.5).

Om die reden kruisen de waarnemers al vóór de duik de soorten af die ze niet kennen en/of waarop ze niet van plan zijn te letten. (Dit gebeurt door op het MOO-formulier achter de betreffende soort een kruisje te plaatsen in de kolom 'Niet op gelet' aangeduid met '?'. Wanneer bij het invullen van de waarnemingen na de duik toch blijkt dat niet (goed) op bepaalde soorten is gelet, kan voor die soorten de kolom '?' alsnog worden aangekruist. Tijdens de duik proberen de MOO-waarnemers zo goed mogelijk te letten op soorten waarachter nog geen kruisje staat in de kolom '?'. Wanneer het om kolonievormende soorten gaat, wordt een schatting gemaakt van het aantal kolonies dat is gezien. Bij niet-kolonievormende soorten wordt een schatting gemaakt van het aantal waargenomen individuen. Na de duik wordt door het buddy-paar het MOO-formulier ingevuld. Naast gegevens over de locatie, datum, tijd en waarnemers, wordt achter elk van de soorten een kruisje geplaatst in de kolom die van toepassing is. Er zijn vijf kolommen, aangeduid met ?, 0, Z, A en M. De betekenis is als volgt:

Klasse omschrijving

- ? Onbekend, soort ken ik niet of kan ik niet (goed) herkennen
- 0 Nul exemplaren, wel op soort gelet, maar niet waargenomen
- Z 1 tot 9 exemplaren of kolonies (Zeldzaam)
- A 10 tot 99 exemplaren of kolonies (Algemeen)
- M 100 of meer exemplaren of kolonies (Massaal)

Standaardisatie van de inventarisatie

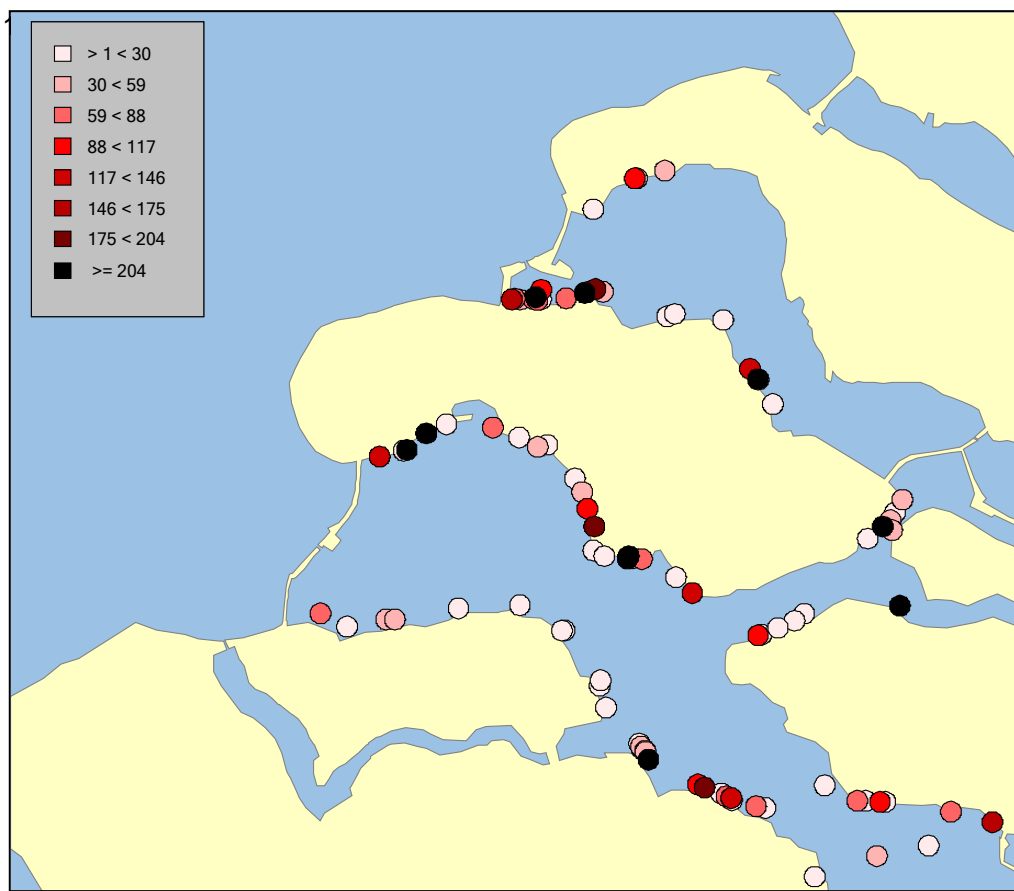
Er is geen vergaande standaardisatie voorgeschreven. De tijdsduur van de duik wordt o.a. beperkt door de inhoud van de fles, daardoor duurt een duik vrijwel nooit langer dan een uur. De waarnemersinspanning verschilt daarom niet sterk van duik tot duik. De waarnemingen worden gedaan op vaste duiklocaties (zie 'MOO-locaties'). Op een locatie gaan de duikers steeds min of meer op dezelfde plaats te water en komen daar ook weer aan land. Onder water is er geen parcours uitgezet (dit is niet haalbaar gebleken). Het bekeken gebied vormt een ad random patroon binnen een straal van circa 50 meter rond het punt van te water gaan.

Bijschrijfsorten

Naast de 146 soorten die vermeld staan op het MOO-formulier, kunnen waarnemers facultatief nog andere waargenomen soorten op het formulier bijschrijven. Deze soorten worden niet betrokken bij de gestandaardiseerde statistische trendanalyse. Wel vormen de soorten die vóór 1977 niet in de Oosterschelde zijn aangetroffen, onderdeel van de statistiek 'Nieuwkomers in de Oosterschelde' (zie paragraaf 4.14).

MOO-locaties

De figuren 4.1 en 4.2 geven op kaart de locaties weer waar ooit door MOO-waarnemers is gedoken, op respectievelijk het hele Nederlands Continentaal Plat (NCP) en in de Zeeuwse Delta (periode 1994 t/m 2012). Figuur 4.5 geeft een overzicht van de ligging van de Standaard MOO-locaties. Eind 2012 gaat het om 60 standaard MOO-locaties in de Oosterschelde en 17 in de Grevelingen. Voor de Noordzee zijn nog geen standaard locaties gedefinieerd. In 2014 komt er op de nieuwe website van Stichting ANEMOON een uitgebreid overzicht te staan van alle MOO-locaties en de daarbij behorende wetenswaardigheden en coördinaten.

Figuur 4.5. Verdeling van waarnemingsinspanning over de standaard MOO-locaties (Locaties met een MOO-locatienummer), die zijn betrokken bij de huidige analyse. Weergegeven is het aantal betrouwbare MOO-formulieren in de periode 1994-2012.

Een waarnemer kan kiezen voor een standaard MOO-locatie, maar ook voor een andere locatie. Als een niet-standaard-locatie vaak wordt bezocht wordt daaraan een MOO-locatienummer toegekend en wordt de locatie in de standaard MOO-locatie-lijst opgenomen.

4.3 Meetinspanning

De figuren 4.3, 4.4 en 4.5 geven respectievelijk de waarnemersinspanning over de analyseperiode 1994 t/m 2012, over de seizoenen in deze analyseperiode en over de MOO-locaties in de Oosterschelde en het Grevelingenmeer. Voor de analyse in dit rapport en voor de drie figuren geldt dat alleen formulieren zijn gebruikt die volledig zijn ingevuld. Volledig wil zeggen dat achter elke soort een kruisje staat en dat de gegevens met betrekking tot waarnemers, locatie en datum zijn ingevuld. Alleen locaties met een MOO-locatienummer zijn bij de analyse betrokken.

4.4 Dataverwerking

Na het invullen van het MOO-formulier zijn er meerdere manieren om de gegevens naar ANEMOON te sturen. Ingevulde geprinte MOO-formulieren worden per post ingestuurd, of als duidelijke scan per mail verzonden. Ingevulde Excel-MOO-formulieren worden gemaïld naar anemoon@cistron.nl. In 2014 wordt het MOO-invoerportaal officieel in gebruik genomen.

4.5 Trefkansen en Gemiddelde Abundantie

De waarnemingsgegevens worden geplaatst in een matrix met onder meer de kolommen: datum, waarnemer, locatie, maand, jaar en abundantieklassen. De abundantieklassen krijgen elk een nummer (abundantie):

- 0 Nul exemplaren, wel op soort gelet, maar niet waargenomen
- 1 1 tot 9 exemplaren of kolonies (Zeldzaam)
- 2 10 tot 99 exemplaren of kolonies (Algemeen)
- 3 100 of meer exemplaren of kolonies (Massaal)

Met behulp van deze matrix kunnen voor een bepaalde locatie in een bepaald jaar in een bepaalde maand de volgende parameters worden berekend:

- P1: Trefkans op minimaal één exemplaar/ kolonie
- P2: Trefkans op minimaal 10 exemplaren/kolonies
- P3: Trefkans op minimaal 100 exemplaren/kolonies
- GA: Gemiddelde Abundantie (relatieve maat voor het voorkomen)

Deze parameters worden alleen bepaald over MOO-locaties waarvoor geldt dat deze in de periode 1994 t/m 2012 meer dan 7 keer zijn onderzocht.

Voorbeeld: als een soort gemiddeld tijdens 2 duiken wordt waargenomen op een bepaalde duiklocatie in een bepaalde maand, en er worden gemiddeld 10 duiken in totaal gemaakt is de trefkans $P1=20\%$ in die maand.

4.6 Correctie voor scheve verdeling waarnemersinspanning

Voor het maken van seizoenspatronen dienen de trefkansen en Gemiddelde Abundanties per maand te worden berekend over meerdere locaties binnen een gebied, bepaald over meerdere jaren. Bijvoorbeeld over de gehele onderzoeksperiode. Bij het maken van een kaart willen we over locatiecijfers beschikken die zijn bepaald over alle seizoenen en over de gehele onderzoeksperiode. Voor trends willen we beschikken over jaarcijfers die betrekking hebben op een heel gebied (bijvoorbeeld de Oosterschelde) en over alle seizoenen van het jaar. De waarnemersinspanning is echter niet evenredig verdeeld over de locaties, maanden en jaren. In het ene seizoen of jaar worden veel meer waarnemingen gedaan dan in het andere. En dit verschilt ook weer van locatie tot locatie. Ook zijn niet in alle locatie-maand-jaar-combinaties waarnemingen gedaan. Aangezien we niet de waarnemersinspanning willen presenteren maar populatieveranderingen, worden de parameters Trefkans en Gemiddelde Abundanties op zo'n manier berekend dat gecorrigeerd wordt voor deze scheve verdeling van de waarnemersinspanning. Deze correctie wordt gedaan door ontbrekende locatie-maand-jaar-gegevens te berekenen door middel van imputing (Rubin, 1987; Buuren, 2012).

Het is vaak gebruikelijk om jaarcijfers te indexeren. Ook de Gemiddelde Abundanties kunnen worden geïndexeerd, waarbij de Gemiddelde Abundantie van het eerste jaar (het basisjaar) van de reeks op 100% wordt gesteld. Er kan voor een ander basisjaar worden gekozen, bijvoorbeeld als het gaat om een soort die pas sinds een bepaald jaar wordt waargenomen. In deze rapportage is er echter voor gekozen geen indexatie toe te passen. Door niet te indexeren en de verschillende grafieken naast elkaar te presenteren met dezelfde schaal, komen verschillen in voorkomen tussen de Oosterschelde en het Grevelingenmeer ook in de jaar- en maandcijfers tot uiting.

4.7 Onderzoeksperiode

De onderzoeksperiodes zijn per soort verschillend. De onderzoeksperiode is afhankelijk van hoe lang een soort als standaardsoort bij het MOO wordt meegenomen. Het MOO is gestart in 1994. Toen werd het MOO1 formulier in gebruik genomen. Vanaf dat moment werd er op 86 standaardsoorten gelet. Vanaf 1997 zijn 40 standaardsoorten aan het MOO2-formulier toegevoegd. 10 soorten zijn niet meer op het MOO2 formulier opgenomen. Daardoor zijn er 76 soorten met een onderzoeksperiode 1994-2012. Vanaf 1997 wordt op 117 standaardsoorten bij het MOO gelet. Vanaf eind 2005 zijn nogmaals 29 soorten aan het MOO3 formulier toegevoegd. Er zijn daardoor 29 soorten met onderzoeksperiode 2006-2012.

4.8 Verspreidingspatronen

Ten behoeve van deze rapportage is er voor gekozen om de verspreiding van de soorten in de Oosterschelde weer te geven in termen van de trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie binnen 2x2 km-hokken, bepaald over de onderzoeksperiode (zie paragraaf 4.6).

4.9 Seizoenspatronen

Met behulp van de trefkans per maand bepaald over de onderzoeksperiode (zie paragraaf 4.6) en gecorrigeerd voor de waarnemersinspanning (zie paragraaf 2.5), kan worden onderzocht of er sprake is van een seizoenspatroon. De seizoenen worden in deze rapportage voor het Grevelingenmeer en de Oosterschelde apart weergegeven in een grafiek, waarbij zowel de Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (P1), de Trefkans op minimaal 10 exemplaren/kolonies (P2) en de Trefkans op minimaal 100 exemplaren/kolonies wordt gegeven.

4.10 Patronen over de jaren

Met behulp van de Trefkans per jaar bepaald over de onderzoeksperiode (zie paragraaf 4.6) en gecorrigeerd voor de waarnemersinspanning (zie paragraaf 2.5), kan worden onderzocht in welke jaren de soort weinig is aangetroffen of relatief juist veel. Deze zogenaamde jaar-op-jaar-patronen worden in deze rapportage voor het Grevelingenmeer en de Oosterschelde apart weergegeven in een grafiek, waarbij zowel de Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (P1), de Trefkans op minimaal 10 exemplaren/kolonies (P2) en de Trefkans op minimaal 100 exemplaren/kolonies wordt gegeven.

4.11 Trendanalyse

Met behulp van de Gemiddelde Abundantie per jaar, die is gecorrigeerd voor de waarnemersinspanning (zie paragraaf 2.5), kan voor de onderzoeksperiode (zie paragraaf 4.6) worden onderzocht of er sprake is van een stabiele populatie, een afname, een toename of een golfpatroon. Het patroon wordt geanalyseerd met behulp van TrendSpotter (Visser, 2003; 2004). Dit programma, ontwikkeld door het RIVM, bepaalt met behulp van een zogenaamd Kalmanfilter de meest waarschijnlijke trend en toetst of deze significant is. Daarbij wordt gekozen voor de standaardinstellingen, waarbij TrendSpotter zelf het meest waarschijnlijke en best passende wiskundige model kiest. (TrendSpotter wordt door het Centraal Bureau voor de Statistiek onder meer gebruikt voor het berekenen van trends uit Watervogeltellingen en voor het berekenen van graadmeters voor het Compendium voor de Leefomgeving.)

Presentatie van jaarcijfers en trends

De Gemiddelde Abundanties per jaar (meetwaarden), de door TrendSpotter berekende trendlijn (model) en het daarbij behorende betrouwbaarheidsinterval worden tezamen weergegeven in één grafiek. In deze rapportage is deze apart berekend voor de Oosterschelde en voor het Grevelingenmeer.

Gemiddelde abundantie (GA)

Het gebruikmaken van de Gemiddelde Abundantie (GA) heeft voor het bepalen van trends meerdere voordelen boven het Trefkansen:

- Populatieveranderingen met GA worden beschreven met één parameter en niet met drie (P1, P10 en P100). Trends kunnen in een grafiek met één lijn

worden weergegeven, waardoor patronen veel gemakkelijker met elkaar kunnen worden vergeleken.

- De Gemiddelde Abundantie is een gevoeliger maat voor het detecteren van trends dan de drie afzonderlijk trefkansparameters (P1, P10 en P100). Met andere woorden: de statistische 'power' om een trend significant te kunnen vaststellen is groter met behulp van de Gemiddelde Abundantie dan met de Trefkans.
- De Gemiddelde Abundantie kan worden opgevat als het gemiddelde van log-getransformeerde aantallen, waarvoor geldt dat de aantalsveranderingen in zee in relatieve zin overeenkomen met de veranderingen weergegeven in de trendlijn.

(Zie voor transformatie van aantallen en de gevoeligheid van statistische toetsen Power, Sokal & Rohlf (1981) en voor de gevoeligheid van meetnetten voor het vaststellen van populatieveranderingen Van Strien et al. (1993) en Van Strien et al. (1994). Zie Gmelig Meyling & de Bruyne (1994b) voor een poweranalyse met 'GA'.)

Significante trend

De trends worden statistisch getoetst tegen het toeval. Dit wordt gedaan door de trendwaarde van het laatste jaar te vergelijken met die van het eerste jaar van de tijdreeks, rekening houdend met het betrouwbaarheidsinterval behorende bij de trendwaarden. Indien de waargenomen trend met een waarschijnlijkheid van 95% geen toeval is, spreken we van een significante trend.

Gestage trend/Vrij gestage trend

De trendlijn vastgesteld door TrendSpotter kan afhankelijk van de meetgegevens een rechte lijn zijn, maar ook een lijn met meerdere krommingen of zelfs een golfpatroon. Wanneer de trendlijn over de onderzoeksperiode continu daalt of stijgt, wordt gesproken van een 'gestage trend', of van een 'gestage afname' of 'gestage toename'. Wanneer deze af- of toename niet continu verloopt, maar via een golfpatroon toch steeds verder af- of toeneemt, wordt gesproken van een 'vrij gestage' trend.

4.12 Soortgroeptrendindex

Hierboven is beschreven hoe trends van individuele soorten konden worden bepaald. De trend kan echter ook voor een bepaalde soortgroep worden bepaald. In dit rapport doen we dat voor de Typische soorten van het Europese Habitattype H1160. De zogenaamde soortgroep-indexcijfers per jaar worden berekend door per jaar het meetkundig gemiddelde te bepalen uit de indexcijfers van de individuele soorten. Met behulp van TrendSpotter kan de trend worden bepaald: de zogenaamde Soortgroeptrendindex.

4.13 Representativiteit

Voor de Oosterschelde geldt hoogstwaarschijnlijk dat de berekende trends representatief genoeg zijn. De duiklocaties zijn voldoende over dit water verdeeld. Voor het Grevelingenmeer geldt dat de trends en seizoenspatronen vooral betrekking hebben op het westelijke deel. In het oostelijke deel wordt immers weinig gedoken.

4.14 Nieuwe soorten sinds 1977

In 1979 werd met behulp van een grootscheeps literatuuronderzoek een lijst samengesteld van diersoorten die tot dat moment voorkomen en –kwamen in de Oosterschelde (Elgershuizen, e.a. 1979). Met behulp van deze lijst als referentie, de bijschrijfsorten genoteerd op MOO- en LIMP-formulieren en expertkennis is nagegaan gaan welke soorten vanaf 1977 voor het eerst zijn waargenomen. De nieuwkomers worden gecategoriseerd in drie groepen:

- **Exoten:** Soorten die oorspronkelijk alleen voorkwamen buiten de Europese wateren van Gibraltar tot de Noordkaap.
- **Zuidelijke soorten:** Soorten waarvoor geldt dat circa 90% van het verspreidingsgebied ten zuiden van Nederland ligt. Met andere woorden: de soort leeft in onze omgeving op de noordgrens van het verspreidingsgebied.
- **Atlantische soorten:** Soorten waarvoor geldt dat Nederland min of meer in het centrum ligt van het verspreidingsgebied. Dit zijn bovendien soorten die waarschijnlijk voornamelijk buiten onze kustzone voorkomen.

Noordelijke soorten, waarbij Nederland op de zuidelijke areaalgrens ligt, zijn door MOO-waarnemers nauwelijks aangetroffen en bij deze analyse ingedeeld bij Atlantische soorten.

4.15 Kwaliteitsborging en validatie

Beginnende en biologisch minder onderlegde waarnemers worden doorgaans opgeleid in soortherkenning en aantalsschattingen door meer ervaren waarnemers. Het afgelopen jaar (2013) is dit onder andere gebeurd door het geven van cursussen door ervaren vrijwilligers, waarbij aan deelnemers certificaten werden uitgereikt. Daarnaast worden er lezingen gegeven. Dit is ook het geval tijdens het jaarlijkse 'Die-Hardweekend' in januari, dat speciaal gericht is op soorten die in de winter in (ijs-)koud water kunnen worden waargenomen. In alle gevallen waar meerdere duikers bij elkaar komen om te duiken, worden ervaringen uitgewisseld. Waarnemers kunnen hun kennis vergroten via pagina's met soortinformatie en fora op de ANEMOON-website, Facebook en via de helpdesk (bereikbaar via anemoon@cistron.nl). In de loop van 2014 en 2015 wordt gewerkt aan een nieuwe MOO-handleiding. De MOO-formulieren worden door één van de project-coördinatoren nagekeken op onwaarschijnlijke waarnemingen, soms ook tijdens het invoeren van de gegevens. Validatie wordt daarnaast ook uitgevoerd met programmatuur tijdens het proces van de gegevens- en trendanalyse.

De trendanalyse is ontwikkeld op basis van methoden die bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in gebruik zijn ten behoeve van andere Flora en Fauna meetnetten. Vanaf 2014 zal het CBS in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) meewerken aan het verfijnen van de statistische methoden.

Tabel 5.1. Overzicht van soorten met een gestage trend, uitgesplitst naar Oosterschelde en Grevelingenmeer over de periode 1994 t/m 2012.		
Deelgebied	Dalende trend	Stijgende trend
Oosterschelde én Grevelingenmeer	Gewone broodspans Gewone steurgarnaal Glanzende bolzakpijp Ronde zakpijp Paling Pitvis Schol Vorskwab	Grijze korstzakpijp
Oosterschelde	Kruiskwal Oester Gewone spinkrab Gewone zwemkrab Gewone slangster Steenbolk Tong Dwergbolk ⁽¹⁾	Grijze korstzakpijp Pauwkokerworm Muiltje Purperslak Zwarte oprolkreeft Fuikhoren ^(1,2)
Grevelingenmeer	Sliertige broodspans Witte buisjesspons Oorkwal (poliepstadium) Asgrauwe keverslak Gewone zeester Fuikhoren ^(1,2)	Oorkwal Zeeanjelier Roodbuik-aasgarnaal Europese zeekreeft Noordzeekrab Druipzakpijp Dwergbolk ⁽¹⁾
¹⁾ Daling in de Oosterschelde én stijging in het Grevelingenmeer of andersom ²⁾ Niet tot op soort bepaald		

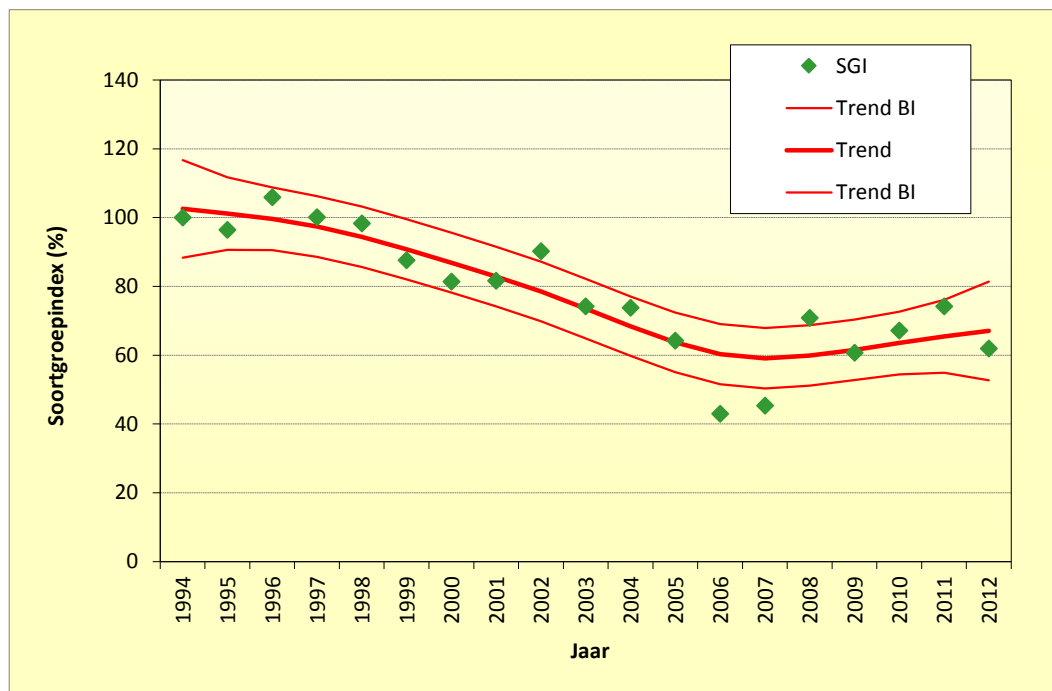
5. Resultaten

5.1 Trends, seizoenspatronen en verspreiding

Bijlage 1 geeft per soort de seizoenspatronen, de jaar-op-jaar-patronen, de trends en de verspreidingspatronen van de 146 MOO-soorten voor zowel de Oosterschelde als het Grevelingenmeer. Een legenda behorende bij de gegevens wordt op de eerste pagina van bijlage 1 gegeven.

5.2 Overzicht van gestage veranderingen

Tabel 5.1 geeft een overzicht van de soorten met een (vrij) gestage trend (zie paragraaf 4.10). Figuur 5.1 geeft de soortgroeptrendindex van de Typische soorten van het Europese Habitatype H1160.

Figuur 5.1. Soortgroepindex (groen) van de Typische soorten van het Europese Habitatype H1160 die in de periode 1994-2012 in het kader van het MOO gemonitord zijn en genoemd worden tabel 2.1. De dikke rode lijn geeft de modelwaarden van de soortgroeptrendindex en de dunne rode lijnen het daarbij behorende betrouwbaarheidsinterval (BI). Er is sprake van een significant dalende trend.

5.3 Overzicht van seizoenspatronen

Tabel 5.2a en b geven een overzicht van soorten met een (vrij) duidelijk seizoenspatroon en de maand waarin de soort het meest is waargenomen.

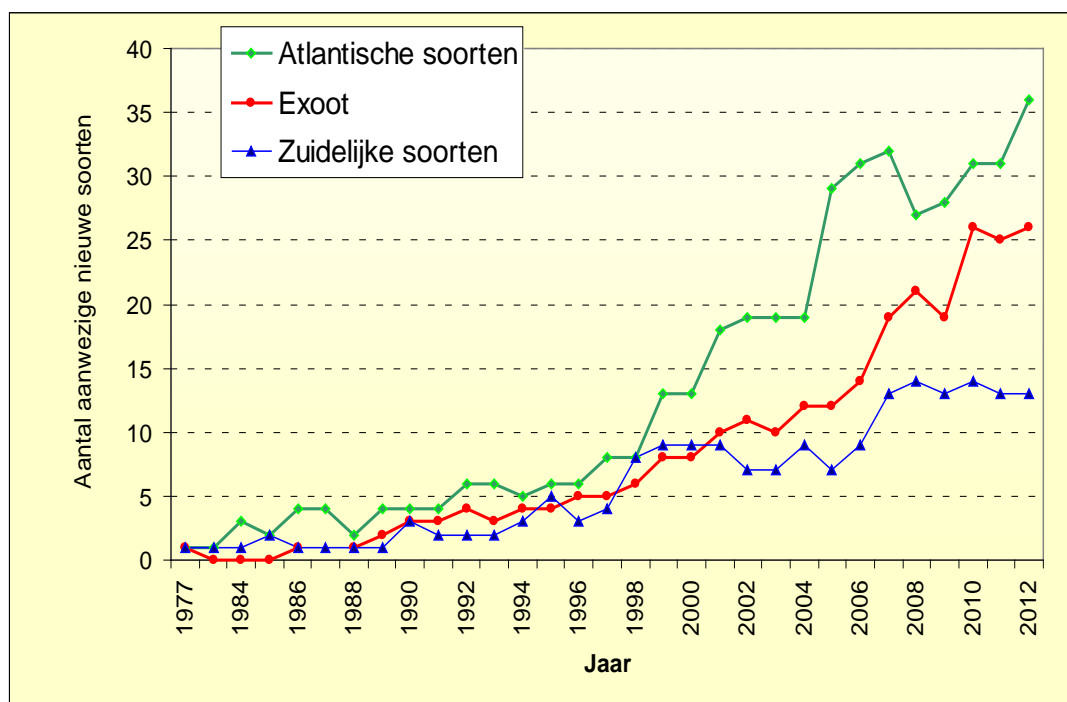
Tabel 5.2a. Soorten met een (vrij) duidelijk seizoenspatroon over de periode 1994 t/m 2012. De soortnaam is geplaatst in de kolom met de maand waarin de soort het meest is waargenomen.					
	Bleke piekjesspons Brede ringsprietslak Slanke waaierslak	Penneschaft Slijmkokerworm	Ruwe zeerasp Klepelklokje Purperslak Grote vlokslak Gorgelpijp-knotsslak Plompe knuppelslak Rosse sterslak Pijlinktvis Snotolf	Paarse buisjesspons Zakspons Oorkwal Blauwe haarkwal Slank meloenkwalletje Zeedruif Asgrauwe keverslak Slanke knotsslak Zeekat (adult)	Witte buisjesspons Lampenkapje Haringgraat Kruiskwal Egelslak Kleine vlokslak Boompjesslak Bleke knuppelslak Zeebaars Kabeljauw Schar Botervis Steenbolk Dwergbolk
Jan	Februari	Maart	April	Mei	Juni

Tabel 5.2b. Soorten met een (vrij) duidelijk seizoenspatroon. De soortnaam is geplaatst in de kolom met de maand waarin de soort het meest is waargenomen.					
Kompaskwal Gr. Golfbrekeranem. Kleine hoefijzerworm Dwerginktvis Gewone garnaal Glanzende bolzakpijp Gewone slingerzakpijp Paling Harder Haring of Sprot Lipvis (onb) Wijting Schol Pollak Tong	Bruine plooislak Blauwtipje Spookkreeftje Gester. geleikorst Pitvis Zwarte grondel Grondel (onb) Zeenaald (onb)	Zeepaddestoel Waaierkokerworm Gestip. mosdierslak Zeekat (juveniel) Grijze korstzakpijp Grote koornaarvis Zwartooglipvis	Gezaagde steurgarnaal Driedoornige stekelbaars Steenlijmvis	Gele aderspons Groene wierslak Purperslak	
Juli	Augustus	September	Oktober	November	Dec

5.4 Nieuwkomers in de Oosterschelde

Bijlage 6.1 geeft een overzicht van de soorten die sinds 2012 door ANEMOON waarnemers zijn waargenomen in de Oosterschelde en die daar vóór 1977 nog niet waren waargenomen. Als referentielijst voor soorten die vóór 1977 leefden in de Oosterschelde is gebruik gemaakt van Elgershuizen (1979). Tevens is aangegeven in welk jaar de soort voor het eerst in dit water is aangetroffen. Figuur 5.2 geeft per jaar het aantal aanwezige nieuwe soorten dat sinds 1977 in de Oosterschelde is waargenomen (ongeacht het aantal waargenomen exemplaren).

Deze informatie wordt ook als indicator opgenomen op Natuurcompendium.nl.

Figuur 5.2. Aantal aanwezige nieuwe soorten per jaar in de Oosterschelde sinds 1977. Zie paragraaf 4.13 voor definities van Atlantische soorten, exoten en zuidelijke soorten.

Tabel 6.1. Soorten die in de Oosterschelde sinds 1977 zijn aangetroffen. Gegeven is tevens het eerste jaar dat de soort in de Oosterschelde is aangetroffen en de herkomst van de soort: A=Atlantische soort, Z=Zuidelijke soort, N=Noordelijke soort, E=soort die oorspronkelijke van buiten Europa komt. Voor meerdere soorten geldt dat determinatie tot op soort nog niet zeker is. Bij die soorten is in de naam *spec.*, *cf.*, of *aff.* opgenomen.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Oorsprong	Eerste jaar	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Oorsprong	Eerste jaar
<i>Acanthocardia echinata</i>	Gedornde hartschelp	A	2002	<i>Haliclona xena</i>	Paarse buisjesspons	E	1977
<i>Acanthocardia paucicostata</i>	Tere hartschelp	A	2005	<i>Haliclystus salpinx</i>	Trompetsteelkwalletje	A	2010
<i>Aeolidiella alderi</i>	Gekraagde Vokslak	A	2012	<i>Halisarca aff. dujardini</i>	Weke slijmspons	A	2005
<i>Aequipecten opercularis</i>	Wijde mantel	Z	1995	<i>Hemigrapsus sanguineus</i>	Blaasjeskrab	E	1999
<i>Aequorea vitrina</i>	Lampekapje	A	1996	<i>Hemigrapsus takanoi</i>	Penseelkrab	E	2000
<i>Amphiura brachiata</i>	Ingegraven slangster	A	2005	<i>Hemimysis lamornae</i>	Roodbuik-aasgarnaal	A	1991
<i>Anemonia viridis</i>	Wasroos	Z	2007	<i>Hermaea bifida</i>	Slanke rolsprietslak	A	1989
<i>Aplidium glabrum</i>	Glanzende bolzakpijp	A	1977	<i>Hippocampus hippocampus</i>	Kortsnuitzeepaardje	Z	2001
<i>Apomatus cf. similis</i>	Geelgekroonde kalkkokerworm	A	2010	<i>Hymeniacion perleve</i>	Oranje kussenspons	A	2004
<i>Athanas nitescens</i>	Kreeftgamaal	A	1994	<i>Iphimedia cf. minuta</i>	-	A	2011
<i>Bispira polyomma</i>	Paarse kokerworm	E	2012	<i>Janolus hyalinus</i>	Wrattig tipje	A	1998
<i>Bispira volutacornis</i>	Tweeling-waaierworm	A	2012	<i>Jorunna tomentosa</i>	Satijnslak	A	1993
<i>Botrylloides spec.</i>	Tweekleurige slingerzakpijp	E	2002	<i>Lamellaria spec.</i>	Groot glasmuiltje	E	2001
<i>Botrylloides violaceus</i>	Gewone slingerzakpijp	E	1999	<i>Laniropsis spec.</i>	-	E	2004
<i>Bugula neritina</i>	Paars vogelkopmosdier	E	2007	<i>Limacia clavigera</i>	Wrattige mosdierslak	A	1999
<i>Bugula simplex</i>	Geel vogelkopmosdier	Z	2000	<i>Liocarcinus arcuatus</i>	Gewimperde zwemkrab	Z	1984
<i>Callinectes sapidus</i>	Blauwe zwemkrab	E	2002	<i>Liocarcinus depurator</i>	Blauwpootzwemkrab	A	1984
<i>Calliostoma zizyphinum</i>	Priktofhoren	A	2003	<i>Liocarcinus pusila</i>	Kleine zwemkrab	A	2003
<i>Caprella mutica</i>	Harig spookkreeftje	E	1996	<i>Megabalanus coccopoma</i>	Titaan-zeepok	E	2008
<i>Celtodoryx girardae</i>	Gele wratspons	A	2003	<i>Mercenaria mercenaria</i>	Amerikaanse venussschelp	E	2007
<i>Cereus pedunculatus</i>	Zonneroosje	Z	2007	<i>Mnemiopsis leidyi</i>	Amerikaanse ribkwal	E	2006
<i>Clavelina lepadiformis</i>	Bretelzakpijp	A	2006	<i>Molgula complanata</i>	Dwergzijker	A	2004
<i>Corbula gibba</i>	Kleine korfschelp	Z	1990	<i>Munida rugosa</i>	-	A	1999
<i>Corella eumyota</i>	-	E	2008	<i>Myxilla rosacea</i>	Roze slijmspons	A	2006
<i>Corymorpha nutans</i>	Geknikte zandpoliep	A	2005	<i>Nicolea zostericola</i>	Spinragworm	N	2012
<i>Coryphella lineata</i>	Gestreepte waaierslak	A	2001	<i>Ocenebra inomata</i>	Japanse oesterboorder	E	2007
<i>Cuthona amoena</i>	Gestippelde knotslak	A	1984	<i>Onoba semicostata</i>	Geribde gordelhoren	A	2006
<i>Cuthona caerulea</i>	Hemelsblauwe knotslak	A	2012	<i>Oscarella lobularis</i>	Lobjesspons	A	2007
<i>Cuthona rubescens</i>	Karmozijnrode knotslak	A	2002	<i>Pacificincola perforata</i>	Pacifisch mosdier	E	2007
<i>Didemnum vexillum</i>	Druipzakpijp	E	1991	<i>Palaemon adspersus</i>	Roodspruitgamaal	A	1992
<i>Diogenes pugilator</i>	Kleine heremietkreeft	Z	2004	<i>Palaemon macrodactylus</i>	Rugstreepsteurgamaal	E	2005
<i>Diplosoma listerianum</i>	Grijze korstzakpijp	Z	1977	<i>Palio nothus</i>	Groene mosdierslak	A	2006
<i>Doto hydrallmaniae</i>	Zeeborstel-kroonslak	A	2007	<i>Parablennius gattorugine</i>	Gehoorde slijmvis	Z	1998
<i>Doto cf. sarsiae</i>	Rode kroonslak	A	2002	<i>Perophora japonica</i>	Aziatische zakpijp	E	2004
<i>Doto fragilis</i>	Trage kroonslak	A	1986	<i>Pileolaria berkeleyana</i>	-	E	2010
<i>Doto cf. maculata</i>	Kleine kroonslak	A	1999	<i>Placida dendritica</i>	Groene rolsprietslak	A	1992
<i>Echinus esculentus</i>	Eetbare zeeappel	A	2001	<i>Polycera quadrilineata</i>	Harlekijnslak	A	1997
<i>Eleutheria dichotoma</i>	Kruipend kwalletje	A	2005	<i>Venerupis philippinarum</i>	Filippijnse tapijtschelp	E	2008
<i>Emplectonema neesii</i>	Spatelkop-snoerworm	E	2009	<i>Schizoporella spec.</i>	-	E	2007
<i>Ensis americanus</i>	Amerikaanse zwaardschede	E	1989	<i>Sebastes schlegelii</i>	Koreaanse schorpioenvis	E	2008
<i>Epitonium clathratulum</i>	Wit wenteltrapje	A	2004	<i>Sertularia ellisii</i>	-	A	2012
<i>Epitonium clathrus</i>	Wenteltrap	Z	1995	<i>Smittoidea prolifica</i>	-	E	1998
<i>Eubranchus farrani</i>	Gezwellen knuppelslak	A	2003	<i>Stylostomum ellipse</i>	Ovale rasterplatworm	A	2005
<i>Eubranchus pallidus</i>	Bleke knuppelslak	A	1987	<i>Suberites aff. virgultosus</i>	Vijgspons	A	2005
<i>Eudendrium album</i>	Witte steelpoliep	A	2005	<i>Suberites massa</i>	Paddenstoelspons	Z	1998
<i>Fenestulina delicia</i>	Venstermosdier	E	2005	<i>Thecacera pennigera</i>	Gestippelde mosdierslak	Z	1985
<i>Flabellina pedata</i>	Paarse waaierslak	A	1999	<i>Tricellaria inopinata</i>	Onverwacht mosdier	E	2001
<i>Geitodoris planata</i>	Millenium wratslak	A	2000	<i>Trivia arctica</i>	Ongevekt koffieboontje	A	2000
<i>Gibbula cineraria</i>	Asgriauwe tolhoren	Z	1983	<i>Trivia monacha</i>	Gevekt koffieboontje	Z	2008
<i>Gibbula umbilicalis</i>	Genavelde tolhoren	E	2007	<i>Tubulanus superbus</i>	Buikstreepnemertijn	A	2007
<i>Gobius paganellus</i>	Paganel grondel	A	2003	<i>Undaria pinnatifida</i>	Wakame	E	1999
<i>Gobiusculus flavescens</i>	Ruthenspars grondel	A	2004	<i>Urosalpinx cinerea</i>	Amerikaanse Oesterboorder	E	2007
<i>Gonionemus vertens</i>	Japanse kruiskwal	E	1990	<i>Vermiliopsis striaticeps</i>	-	Z	2010
<i>Halecium lankesteri</i>	-	A	2010				

6. Conclusies

6.1 Trends

- De soortgroeptrendindex berekend voor de Typische soorten van het Europese Habitatype H1160 (Oosterschelde) toont een significante afname (figuur 5.1).
- 8 soorten tonen een significante en (vrij) gestage afname over de afgelopen 15 jaar in zowel de Oosterschelde als het Grevelingenmeer. Dit zijn Gewone broodspoon, Gewone steurgarnaal, Ronde zakpijp, Glanzende bolzakpijp, Paling, Pitvis, Schol en Vorskwab.
- Slecht één soort toont een significante en gestage toename in de Oosterschelde en het Grevelingenmeer. Dit is de Grijskorstzakpijp.
- Voor de Oosterschelde geldt dat de trendlijn van 35 soorten in 2012 significant lager is dan in het eerste jaar van de onderzoeksperiode. Voor 15 soorten gaat het om een (vrij) gestage afname over de afgelopen 15 jaar.
- Voor de Oosterschelde geldt dat de trendlijn van 28 soorten in 2012 significant hoger is dan in het eerste jaar van de onderzoeksperiode. Voor 6 soorten gaat het om een (vrij) gestage toename over de afgelopen 15 jaar.
- Voor het Grevelingenmeer geldt dat de trendlijn van 26 soorten in 2012 significant lager is dan in het eerste jaar van de onderzoeksperiode. Voor 13 soorten gaat het om een (vrij) gestage afname over de afgelopen 15 jaar.
- Voor het Grevelingenmeer geldt dat de trendlijn van 26 soorten in 2012 significant hoger is dan in het eerste jaar van de onderzoeksperiode. Voor 7 soorten gaat het om een gestage toename over de afgelopen 15 jaar.
- Het aantal nieuwe soorten dat zich sinds 1977 in de Oosterschelde heeft gevestigd neemt nog steeds toe (figuur 5.2).

6.2 Seizoenspatronen

- Voor 72 soorten geldt dat de Trefkans (en de Gemiddelde Abundantie) aan een (vrij) duidelijk seizoenspatroon onderhevig is. De optimale Trefkans van 30 soorten valt in juni of juli. De overige 32 hebben het optimum in een andere maand (tabel 5.2).

7. Dankwoord

Veel dank gaat uit naar de ruim 250 MOO-waarnemers en hun buddies die in de periode van 1994 t/m 2012 MOO-waarnemingen hebben gedaan en ingestuurd. Zonder hun inzet zou dit onderzoek onmogelijk zijn geweest.

Bijzondere dank gaat verder uit naar alle personen die sinds 1994 het MOO in organisatorisch opzicht of op een andere wijze het MOO hebben ondersteund: Niels Schrieken, Arjan Gittenberger, Joop Verkuil, Nancy Elbersen, Annie Elbersen, Wijnand Vlierhuis, Peter van Bragt, Marianne Ligthart, Rykel de Bruyne, Jørgen de Bruin, Marco Faasse, Rob Dekker, Floor Driessen, Theus Hollem, Harry Holsteijn, Bert Holsteijn, Duncan van Vliet, Ron Offermans, Marion Haarsma, Reinoud van Leeuwen, Rolf van de Paver, Brendan Oonk, Albert Koulman, Joop Coolen, René Lipmann, Hans Gmelig Meyling en Marcel Straver.

Oscar Bos van IMARES Wageningen UR danken we voor het commentaar op eerdere versies van dit rapport.

8. Literatuur

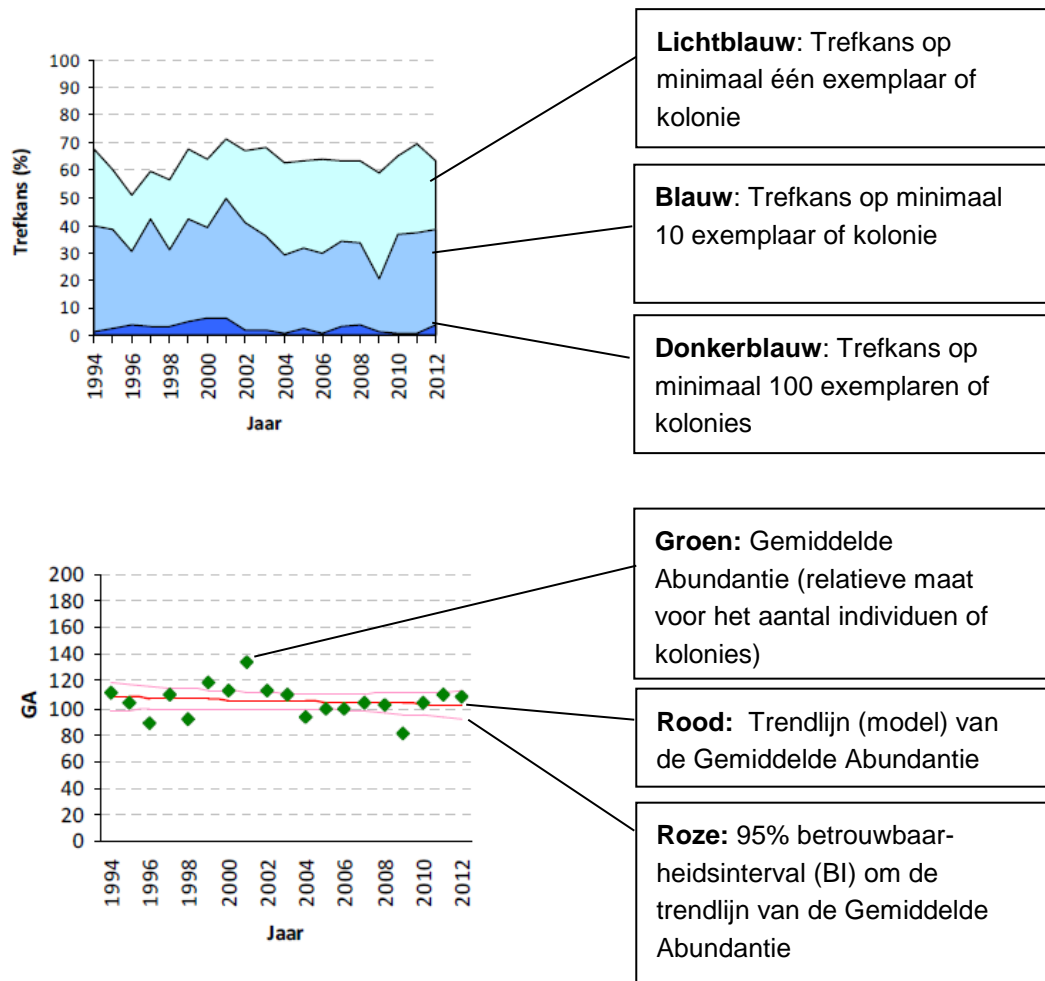
- Buuren, S. van & Groothuis-Oudshoorn, C. G. M., 2011. mice: Multivariate Imputation by Chained Equations. *Journal of Statistical Software*, 45(3), 1–67.
- Buuren, S. van, 2012. *Flexible Imputation of Missing Data*. Boca Raton, Florida: Chapman and Hall/CRC Press.
- Bruyne, R.H. de, H. Wallbrink & A.W. Gmelig Meyling, 2003. *Bedreigde en verdwenen land- en zoetwatermollusken in Nederland (Mollusca)*. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Stichting EIS-Nederland (Leiden) & Stichting ANEMOON (Heemstede). 88 p.
- Bruyne, R.H. de, A.W. Gmelig Meyling & T.C.M. Kemperman, 1997. *Evaluatie-Rapport Atlasproject Nederlandse Mollusken (ANM) fase 1*. Verslag van de opstartfase van een atlasproject voor Nederlandse weekdieren. Tevens verslag van de totstandkoming van atlasdeel 1: de weergave op verspreidingskaarten van het vroegere voorkomen (<1985) van een honderdtal 'bijzondere' terrestrische en aquatische Mollusken. Stichting ANEMOON/EIS-Nederland.
- Bruyne, R.H. de, S.J. van Leeuwen, A.W. Gmelig Meyling & R. Daan (red.), 2013. *Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied*. Ecologische atlas van de mariene weekdieren (Mollusca). Tirion Uitgevers, Utrecht en Stichting Anemoon, Lisse. 414 pag.
- CBS, 2013. *Meetprogramma's voor flora en fauna in 2012*. Kwaliteitsrapportage NEM. Centraal Bureau voor de Statistiek. Voorburg/Heerlen. 107 pp.
- Elgershuizen, J.H.B.W., C. Bakker & P.H. Nienhuis, 1979. *Inventarisatie van aquatische planten en dieren in de Oosterschelde*. Rapporten en Verslagen nr. 1979–3. Delta Instituut voor Hydrobiologisch Onderzoek. Yerseke. 105 pp.
- Gittenberger, E., Backhys, W., Ripken, Th.E.J., 1984. *De landslakken van Nederland*. KNNV, Hoogwoud, 184 pp. [2e druk];
- Gmelig Meyling, A.W., 1993. *Monitoring van op het strand aangespoelde organismen in de periode 1978 t/m 1987*. Evaluatie van tien jaar Strandwacht Katwijk-Noordwijk. Stichting ANEMOON, Heemstede.
- Gmelig Meyling, A.W. & R.H. de Bruyne, 1994. *Zicht op zee*. Waarnemen van veranderingen in de nabije kustzone door Strandmonitoring met Strandwachten. Stichting ANEMOON, Heemstede.
- Gmelig Meyling, A.W., R.H. de Bruyne, A. Gittenberger & N. Schrieken, 1999. *Het Duiken Gebruiken*. Gegevensanalyse van fauna-onderzoek met sportduikers in de Zeeuwse kustwateren (Monitoringproject Onderwater Oever). Seizoenspatronen, trends en verspreiding van 117 mariene organismen. Periode 1994-1998. Stichting ANEMOON, Heemstede. 292 pp.
- Gmelig Meyling, A.W. & R.H. de Bruyne, 2003. *Het Duiken Gebruiken 2*. Gegevensanalyse van het Monitoringproject Onderwater Oever, Fauna-onderzoek met sportduikers in de Oosterschelde en het Grevelingenmeer. Stichting ANEMOON, Heemstede.
- Gmelig Meyling, A.W. & I. van Lente, 2012. *De vrijwilligersprojecten van Stichting ANEMOON: bruikbaarheid bij monitoring van de Typische soorten van de mariene Europese Habitattypen (H1110, H1130; H1140, H1160 en H1170)* Stichting ANEMOON, Lisse, 42 pp.

- Kéry, M., J.A. Royle, H. Schmid H, M. Schaub, B. Volet, G. Häfliger, N. Zbinden, 2010. Site-occupancy distribution modeling to correct population-trend estimates derived from opportunistic observations. *Conserv Biol* 24:1388–1397.
- Pannekoek, J. & van Strien, A. 2001. TRIM 3.0 for Windows (Trends & Indices for Monitoring data). Statistics Netherlands, Voorburg.
- Rubin, D. B., 1987. Multiple Imputation for Nonresponse in Surveys. New York: John Wiley & Sons.
- Sokal, R. R. and F. J. Rohlf. 1981. *Biometry*, 2nd ed. Freeman: San Francisco. 859 pp.
- Strien, A.J., T. Termaat, V. Kalkman, M. Prins, G. de Knijf, A. Gourmand, X. Houard, B. Nelson, C. Plate, S. Prentice, E. Regan, D. Smallshire, C. Vanappelghem, & W. Vanreusel, 2013. Occupancy modelling as a new approach to assess supranational trends using opportunistic data: a pilot study for the damselfly *Calopteryx splendens*. *Biodivers Conserv* (2013) 22:673–686. DOI 10.1007/s10531-013-0436-1.
- Visser, H., 2003. Detectie van milieuveranderingen. Een toepassing van Structurele Tijd-reeksmodellen en het Kalmanfilter. RIVM rapport 550002002. RIVM, Bilthoven. 97 pp.
- Visser, H., 2004. Detection of Environmental Changes. Description of the TrendSpotter software. Memorandum 007/2004 IMP. RIVM, Bilthoven. 64 pp.

Bijlage 1

Verspreiding, Seizoenspatronen en trends
in de Oosterschelde en het Grevelingenmeer
van de 146 MOO-soorten in de periode 1994-2012.

LEGENDA

Trefkansen en Gemiddelde Abundantie (zie paragraaf 4.5)

De Trefkans en Gemiddelde Abundantie zijn in de grafieken weergegeven als gemiddelde per duik per locatie per jaar of maand, zowel voor de Oosterschelde als voor het Grevelingenmeer. Op de kaart zijn deze waarden per 2x2 km vakje uitgedrukt. De maandwaarden hebben steeds betrekking op de hele onderzoeksperiode (eerste tot laatste jaar weergegeven tijdreeks). De waarden zijn gecorrigeerd voor onevenredige verdeling van de waarnemersinspanning over MOO-locaties, seizoenen en jaren.

Trends (zie paragraaf 4.11)

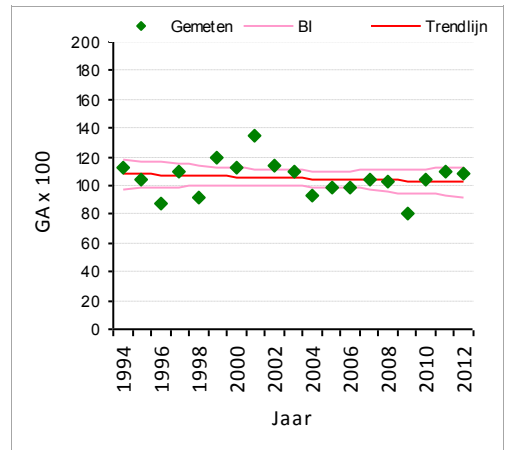
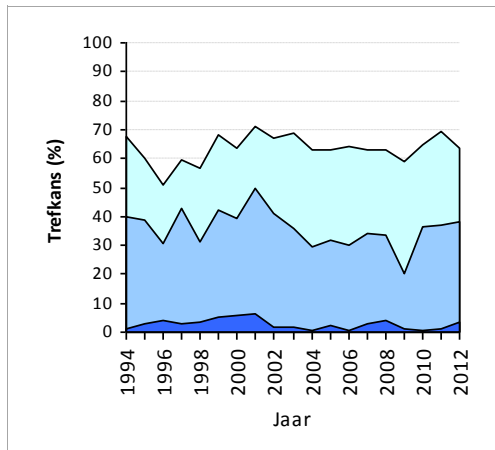
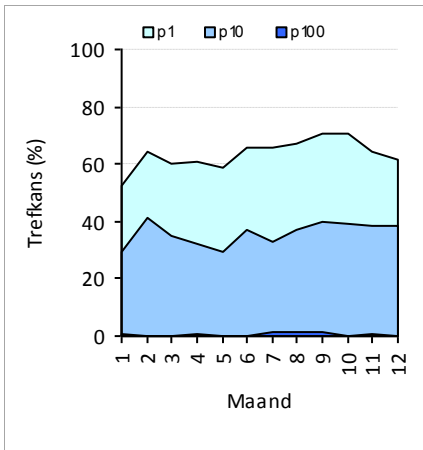
- Significante afname = waarde laatste jaar < waarde eerste jaar (met 95% zekerheid)
- Significante toename = waarde laatste jaar > waarde eerste jaar (met 95% zekerheid)

Cliona celata

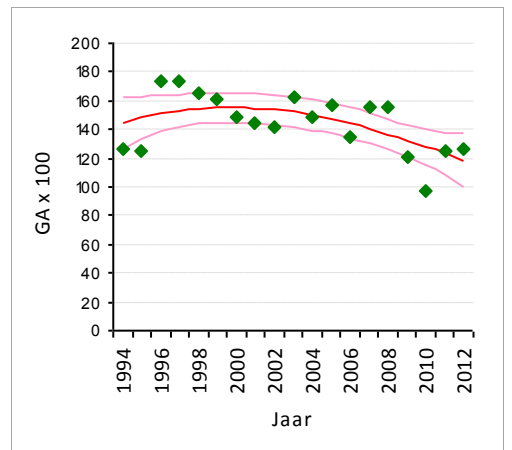
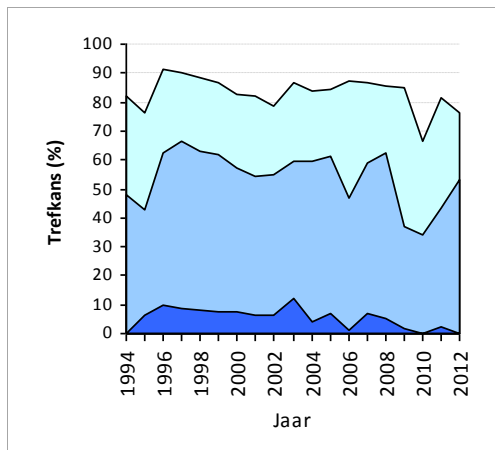
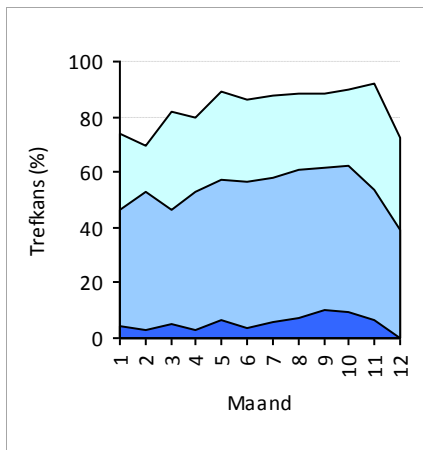
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

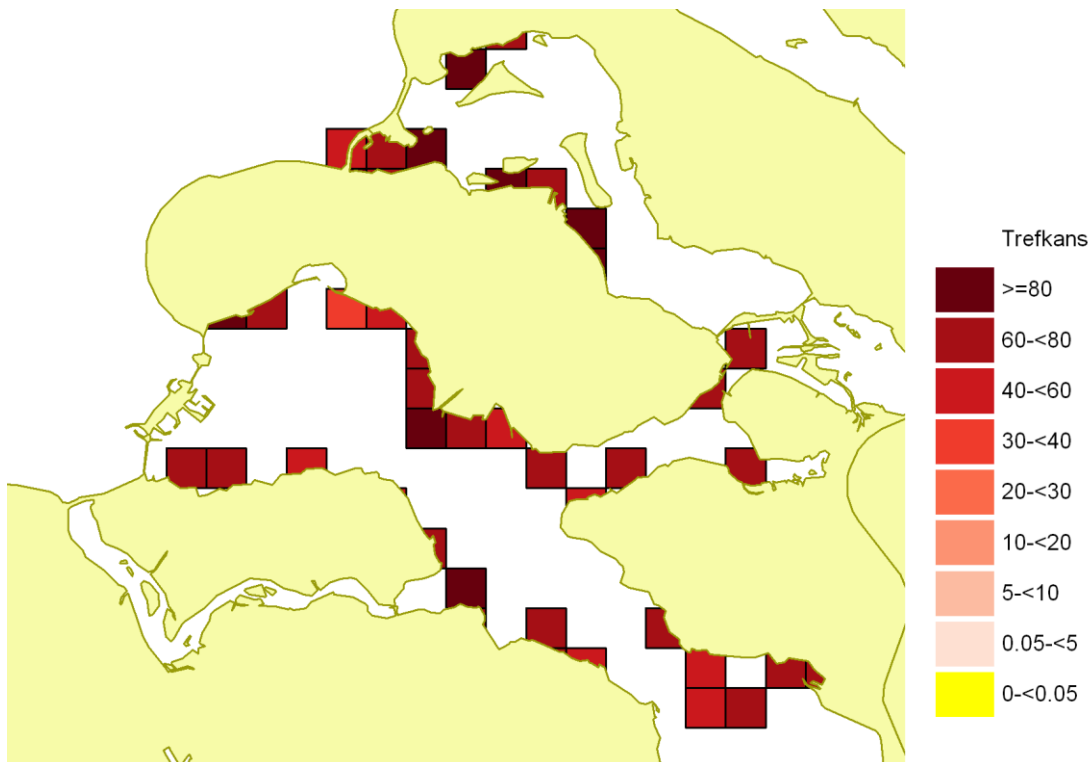

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

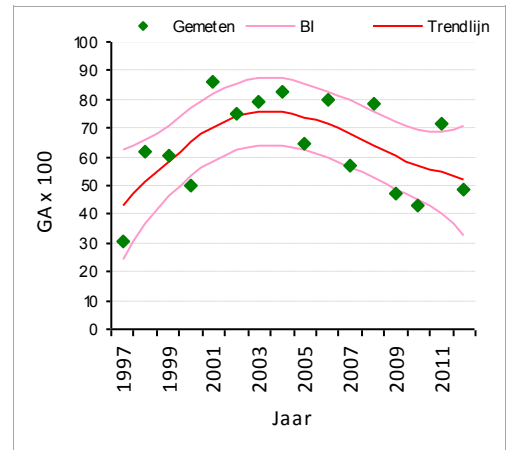
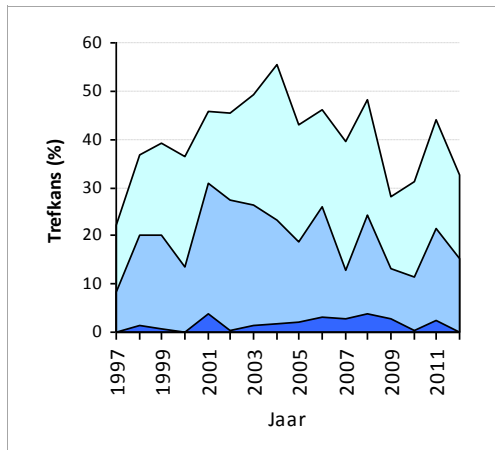
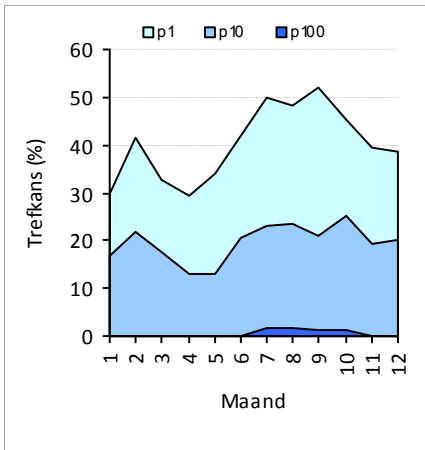

Halichondria bowerbanki

Sliertige broodspons

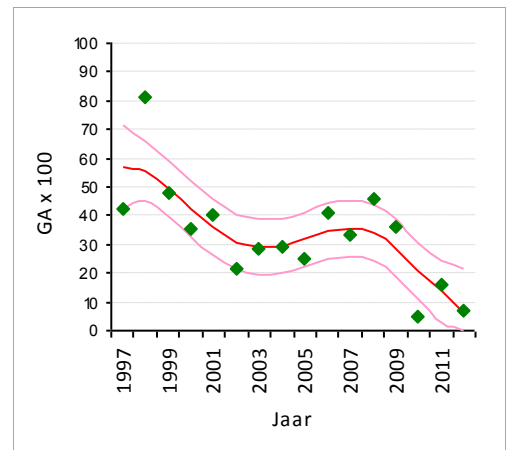
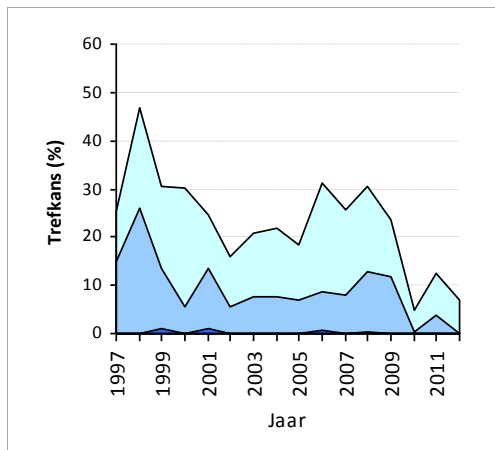
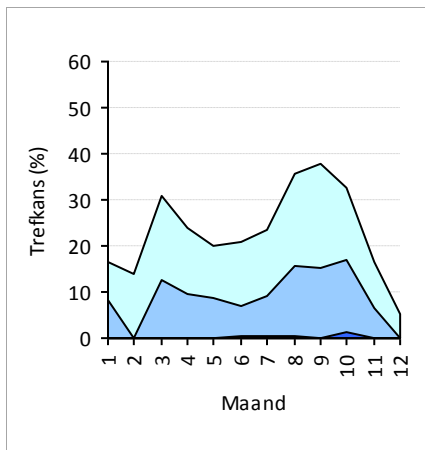
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

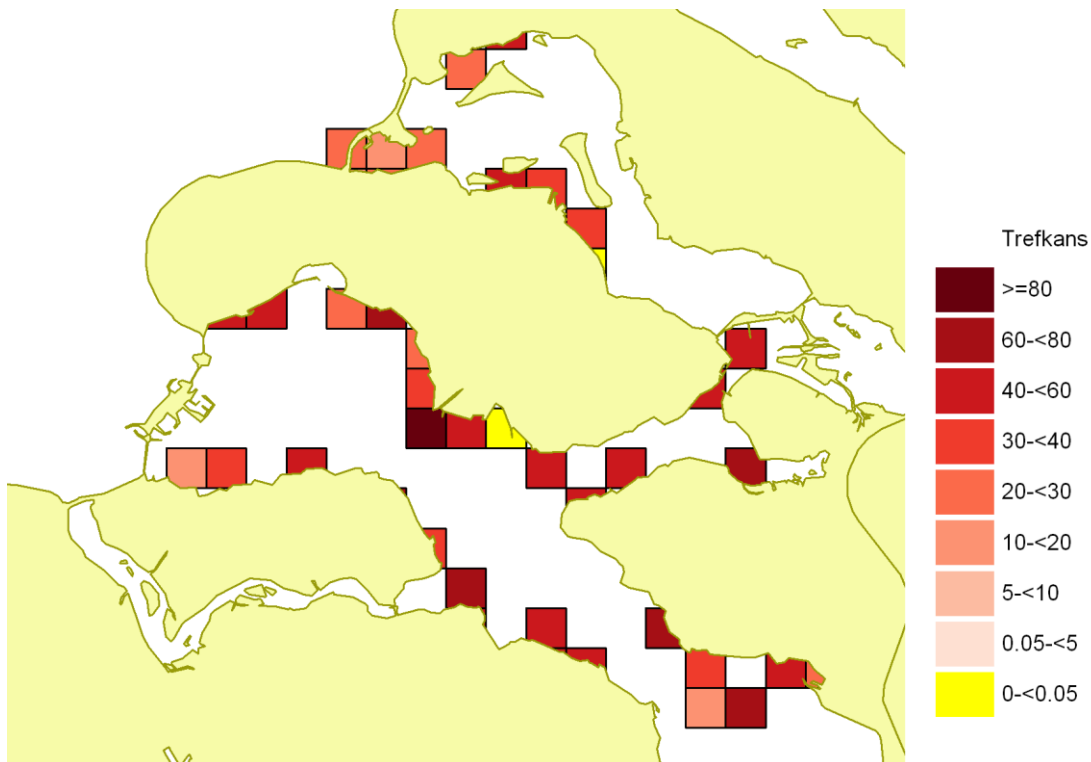

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

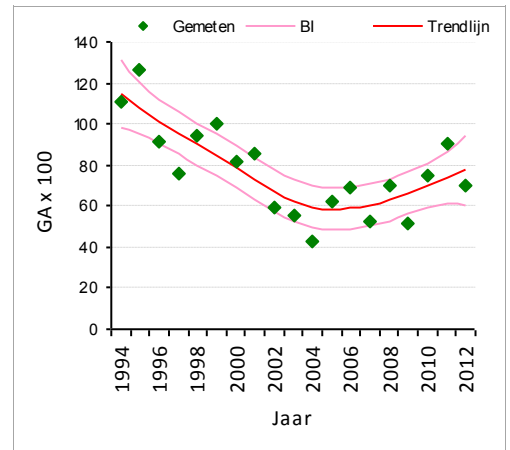
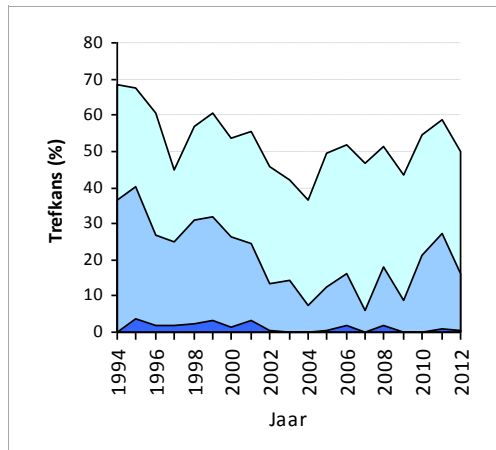
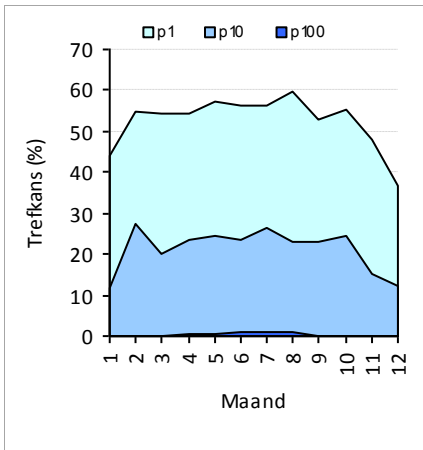

Halichondria panicea

Gewone broodspons

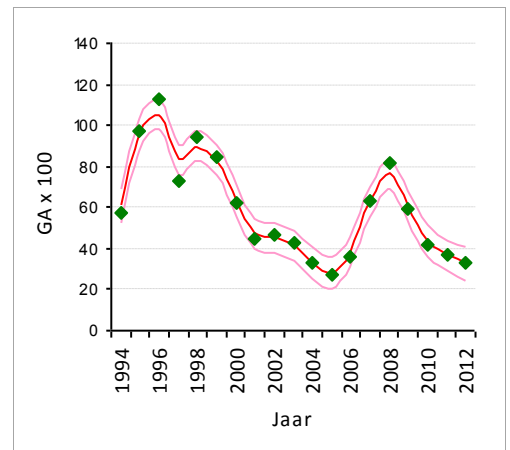
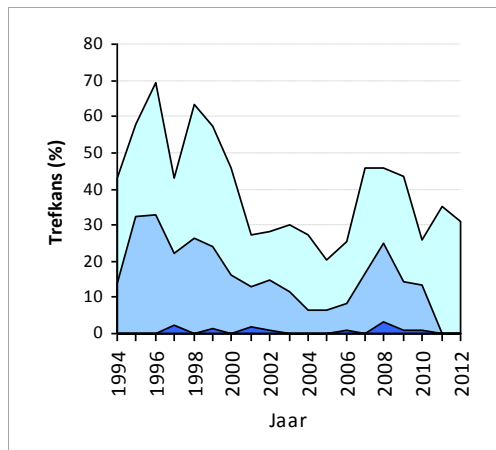
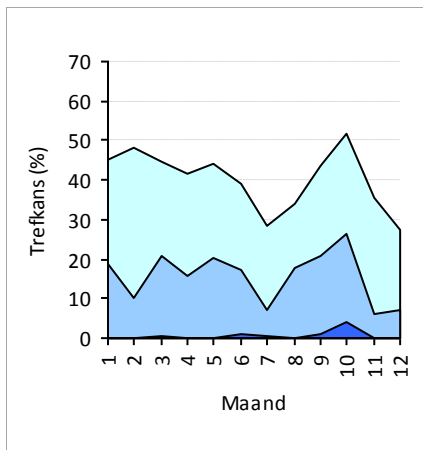
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

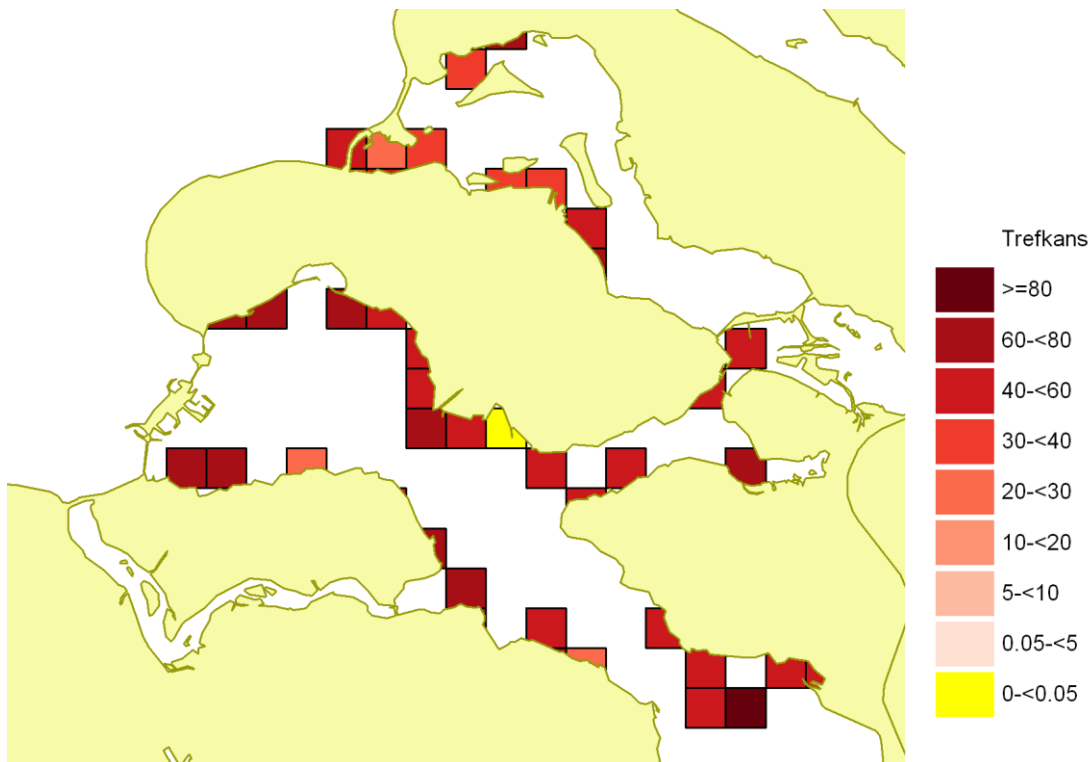

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

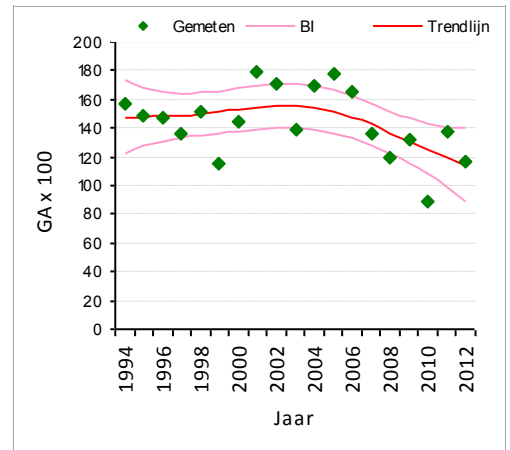
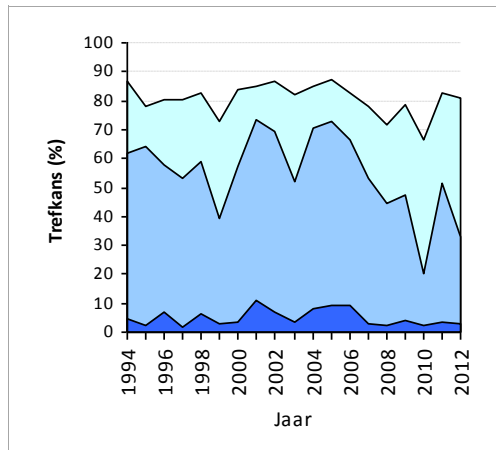
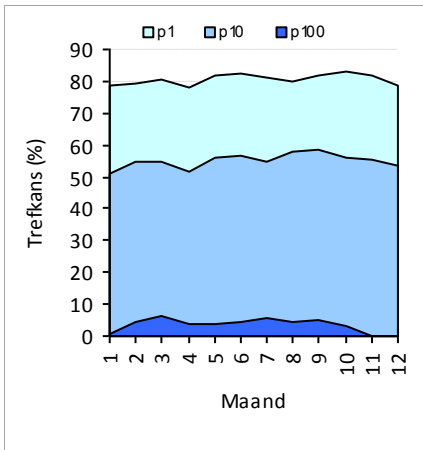

Haliclona oculata

Geweispons

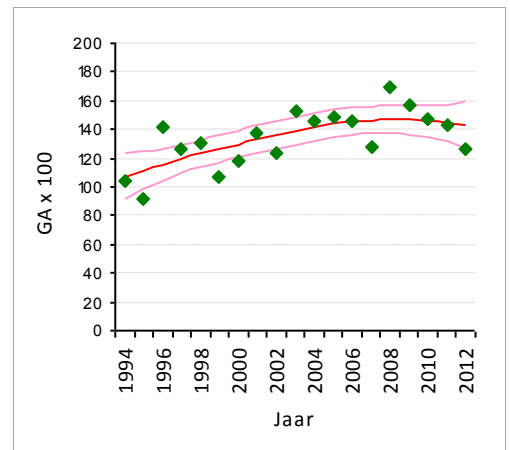
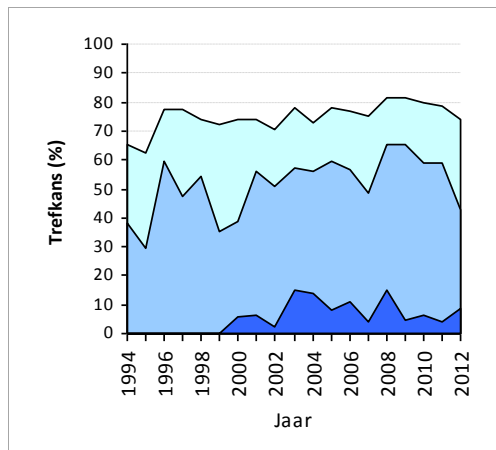
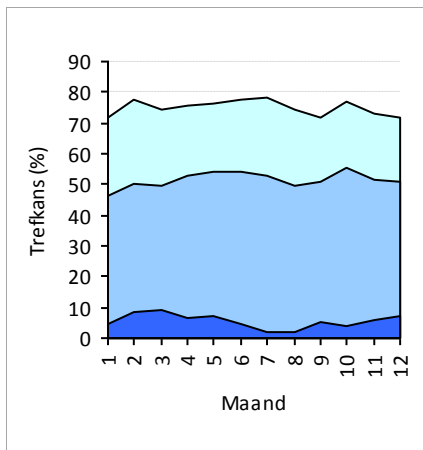
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

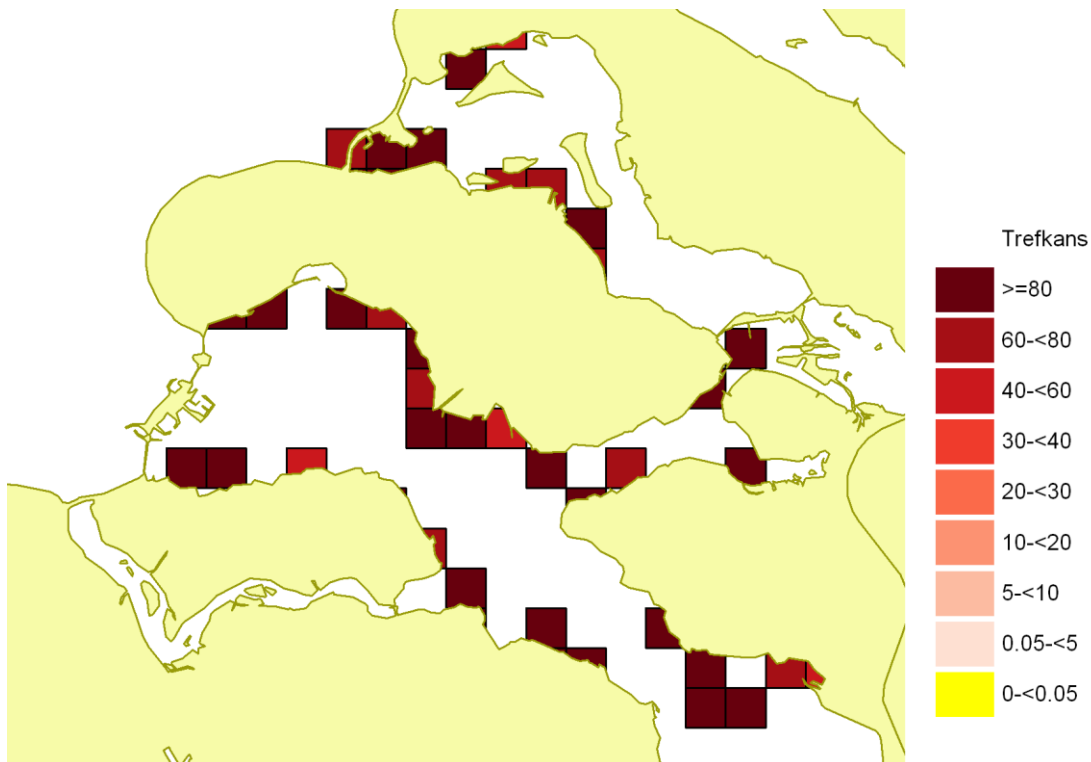

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

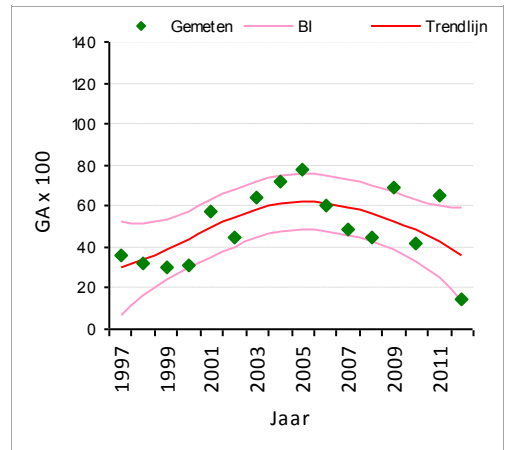
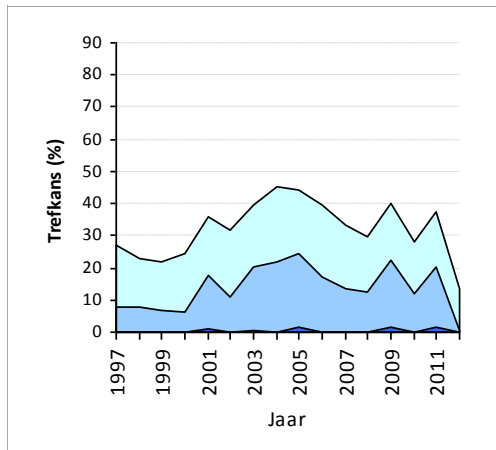
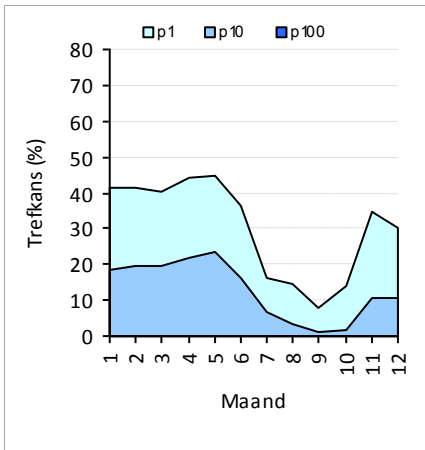

Haliclona xena

Paarse buisjesspons

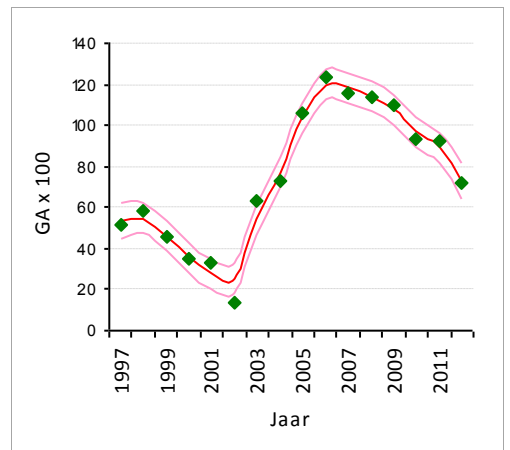
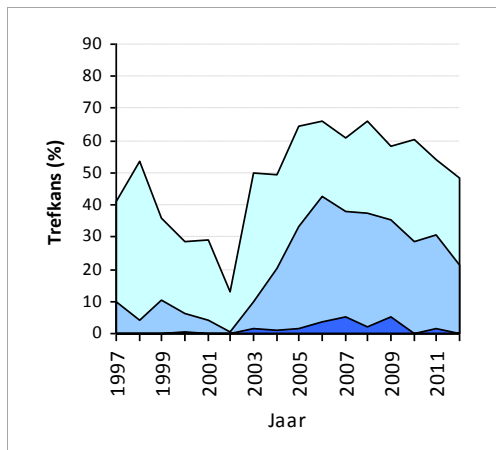
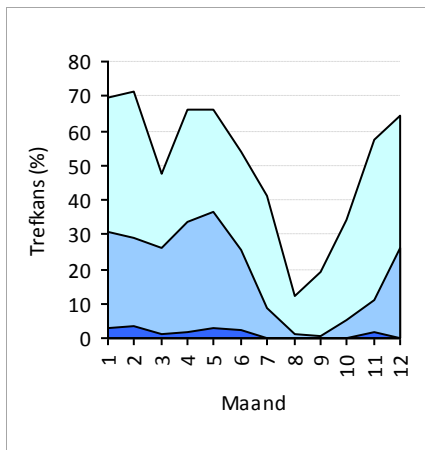
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

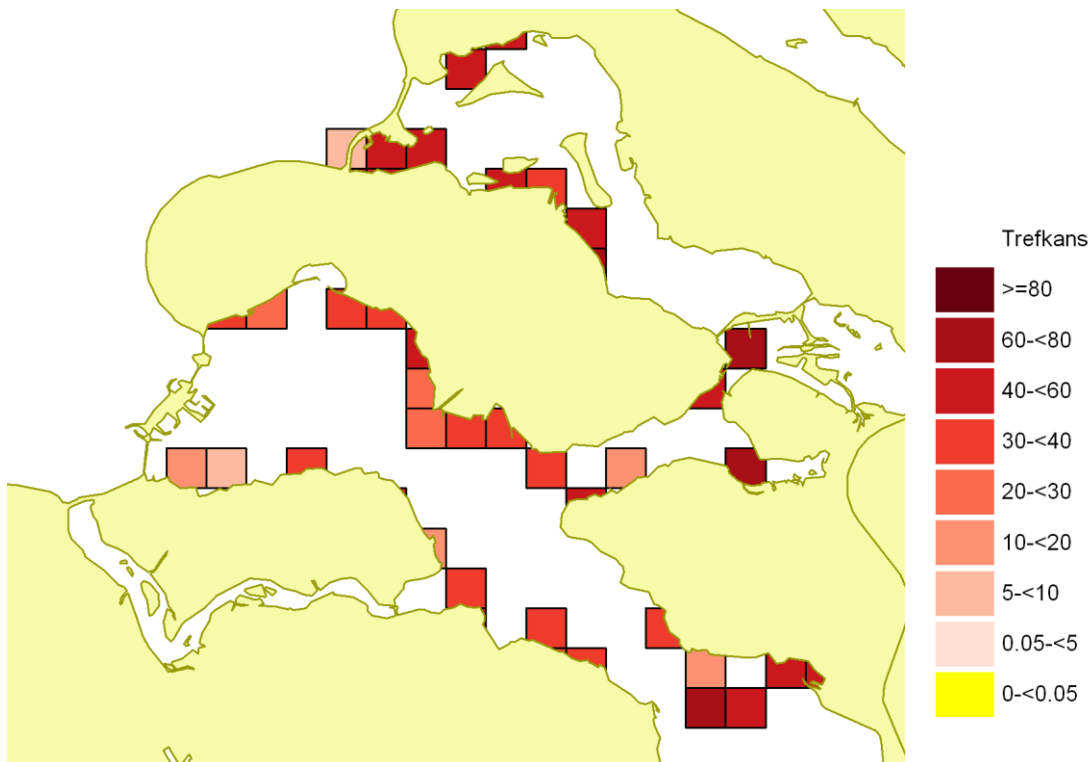

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

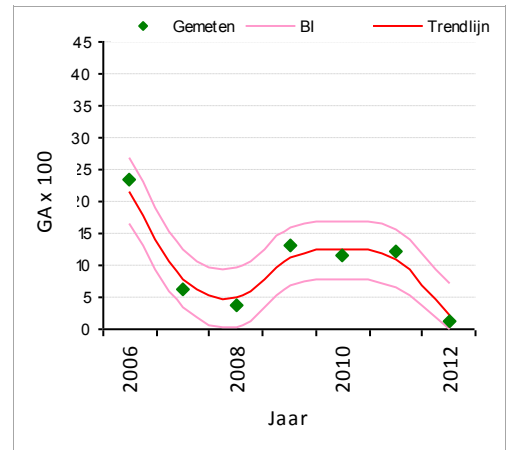
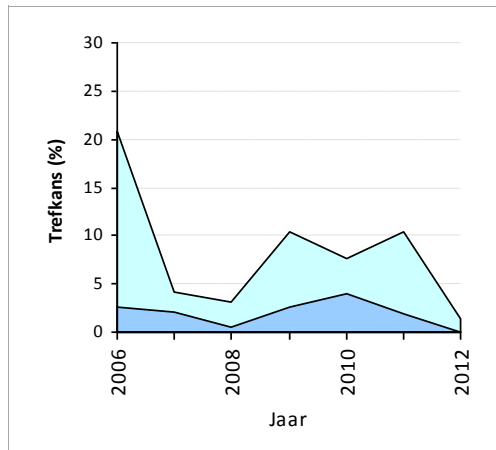
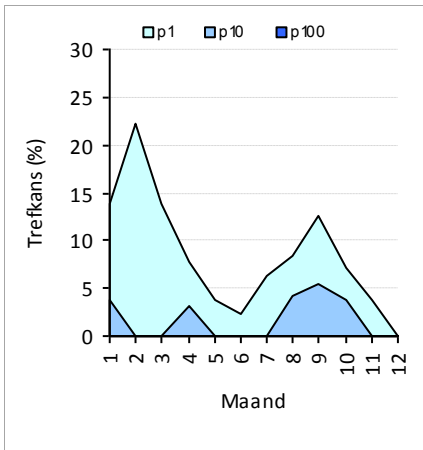

Hymeniacidon perlevis

Bleke piekjesspons

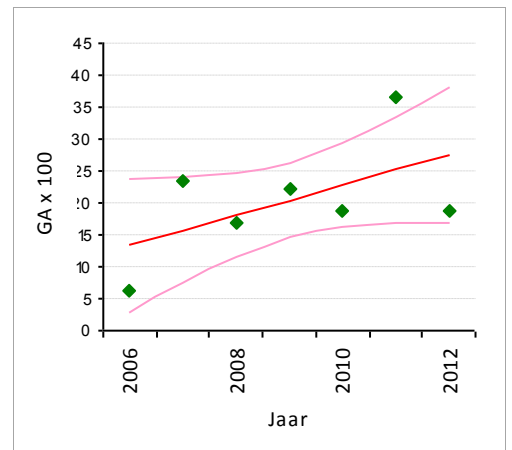
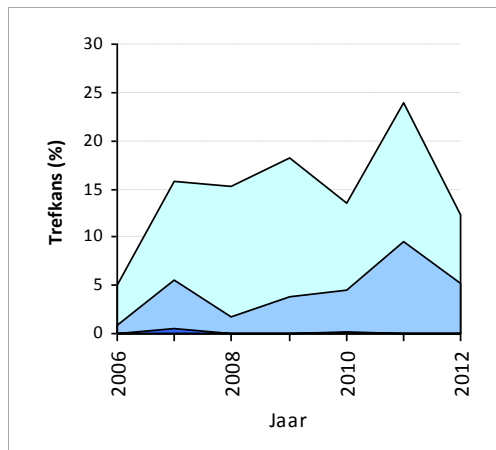
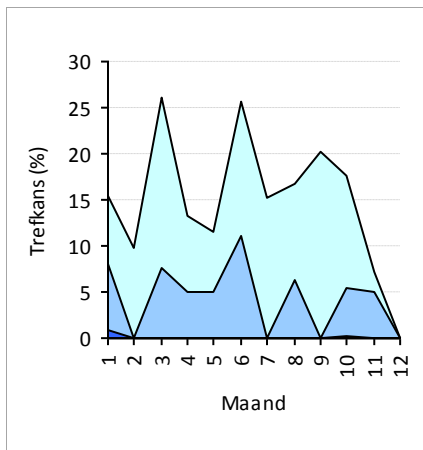
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

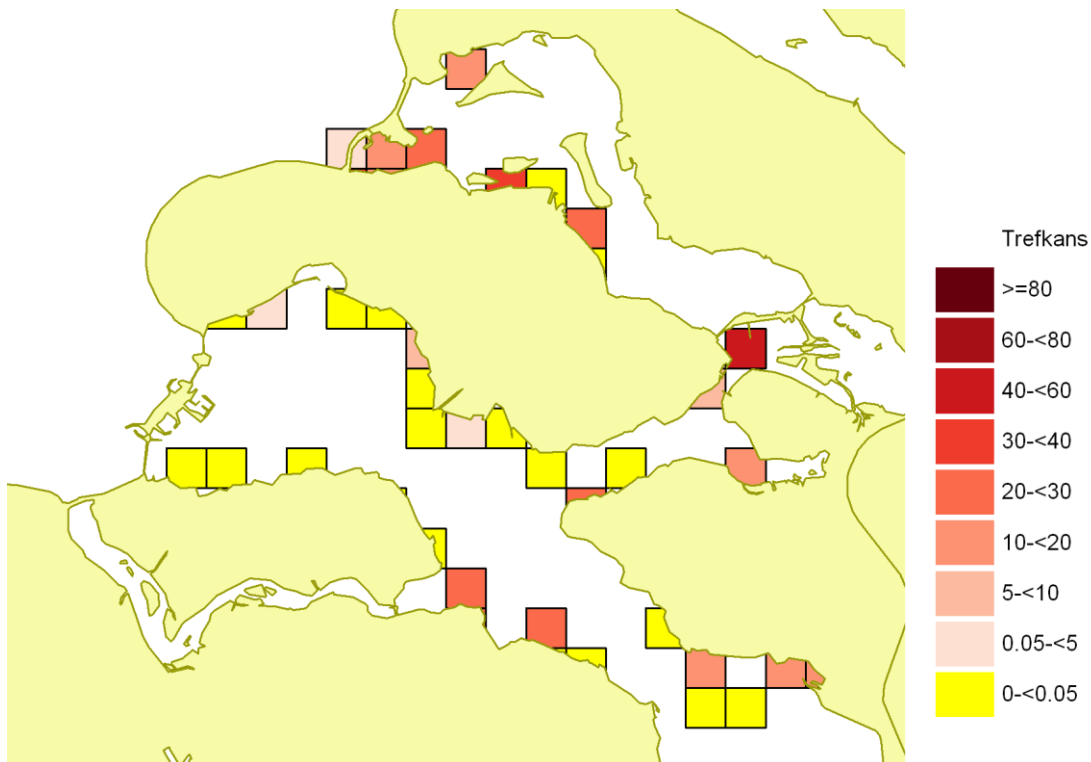

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

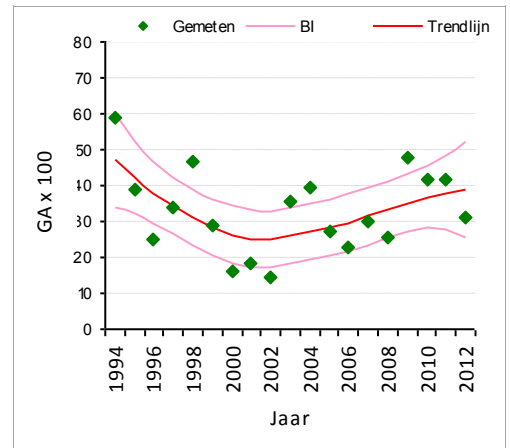
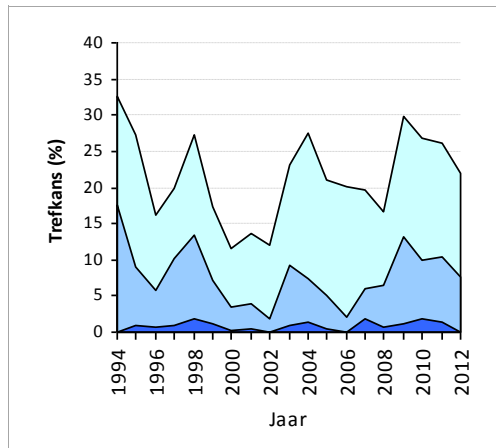
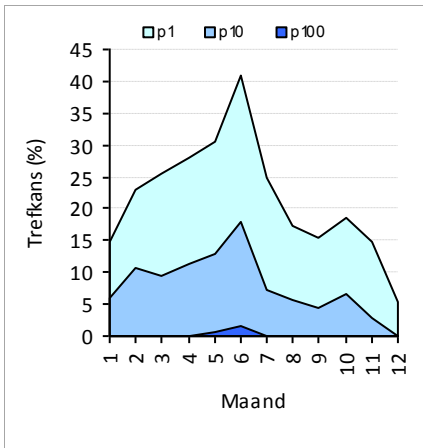

Leucosolenia variabilis

Witte buisjesspons

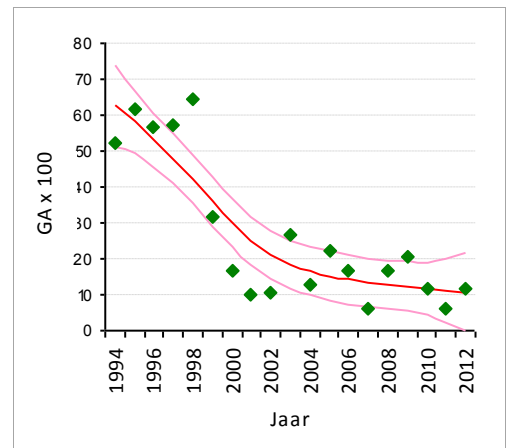
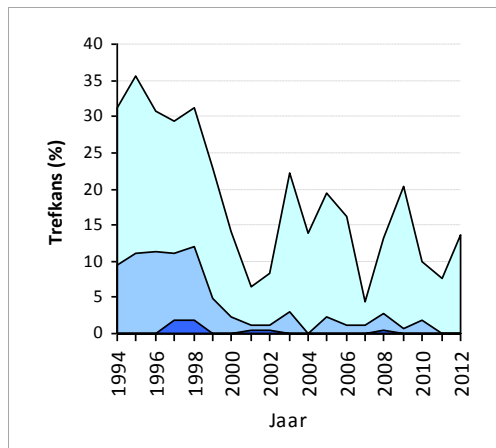
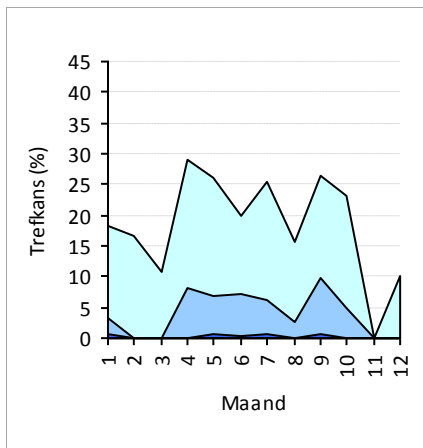
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

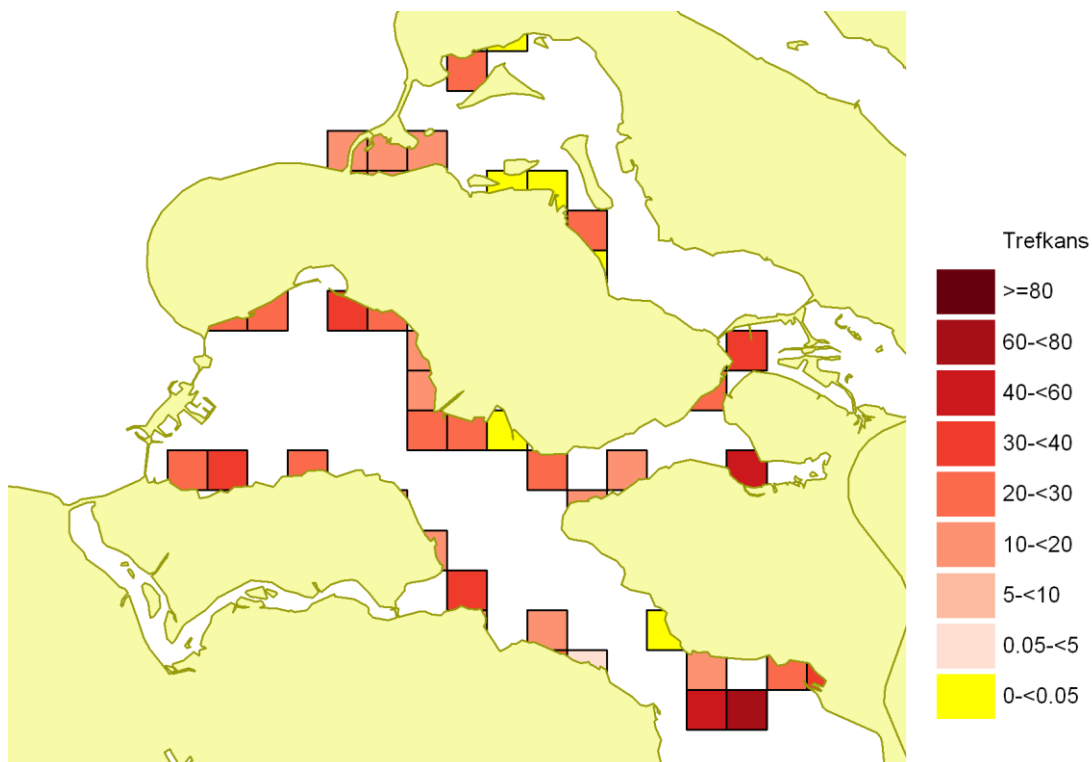

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

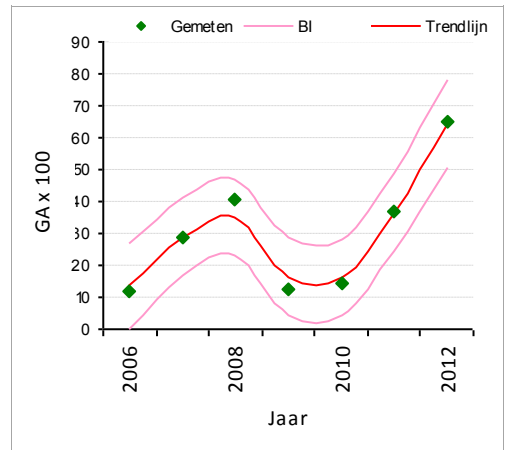
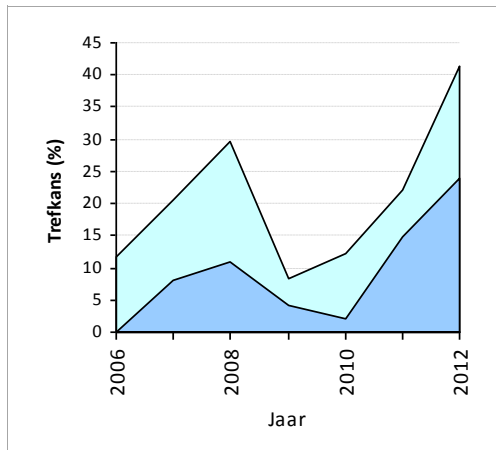
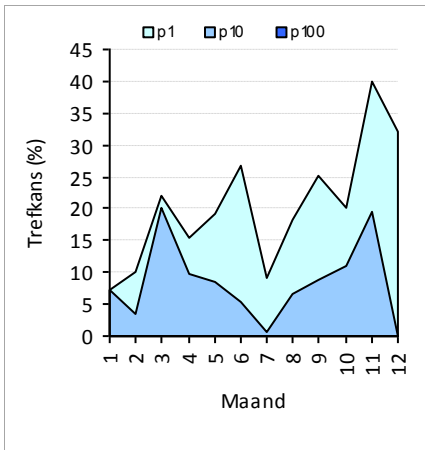

Mycale micracanthoxea

Gele aderspons

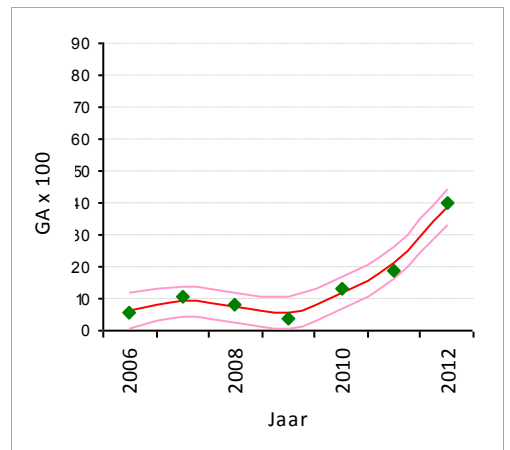
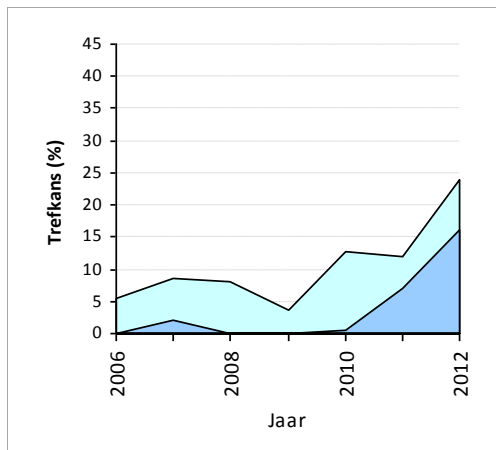
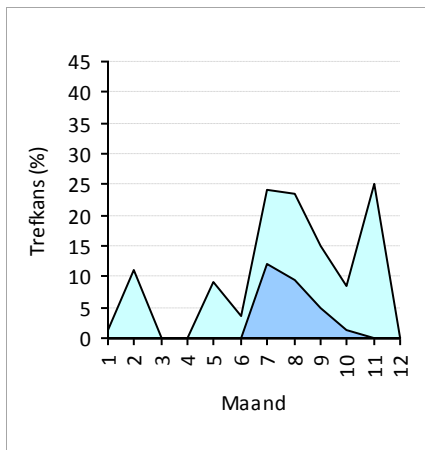
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

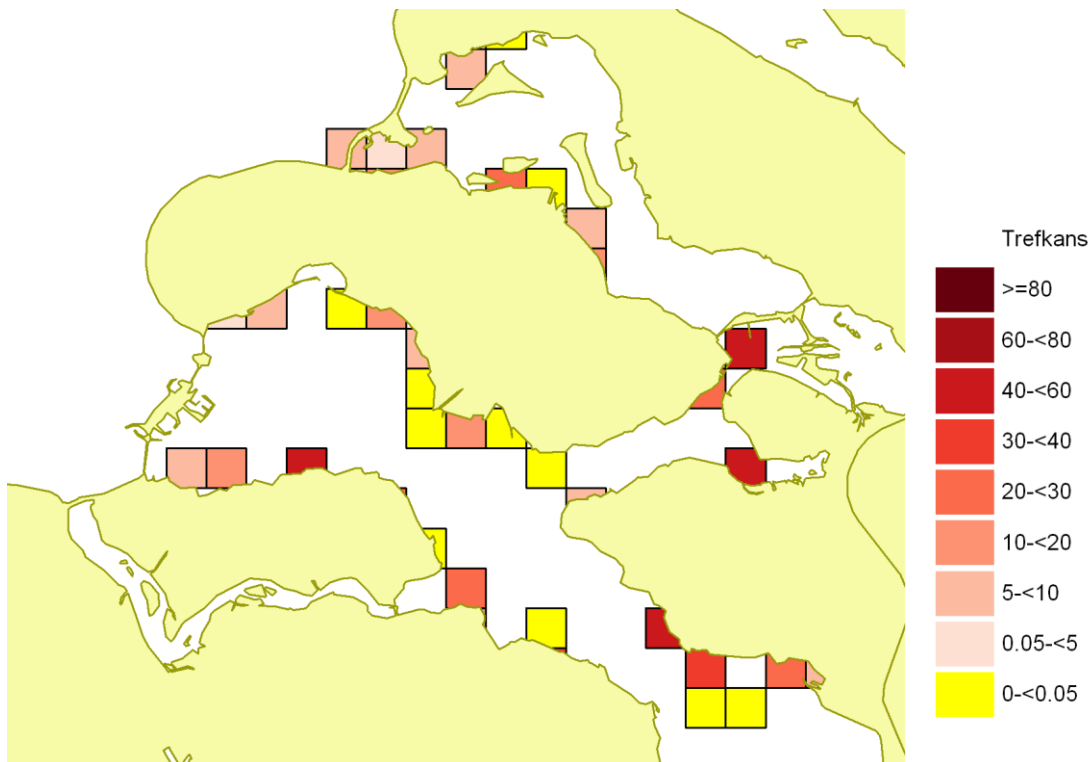

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

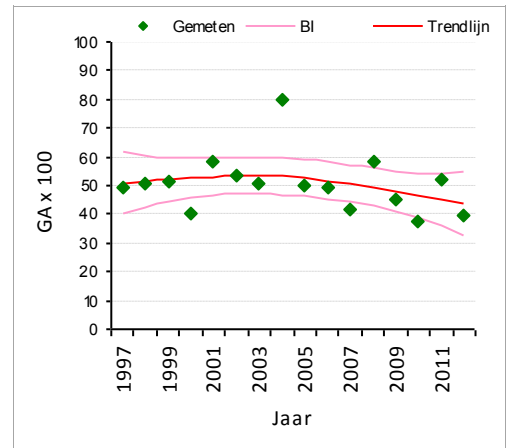
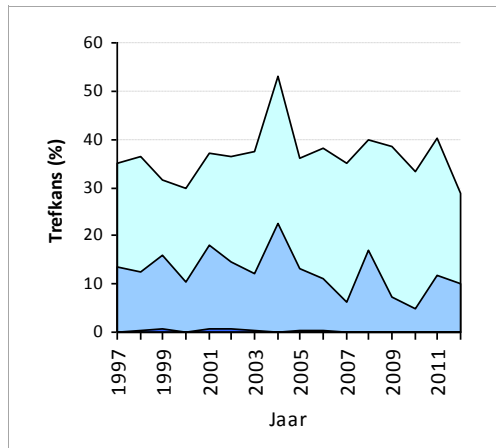
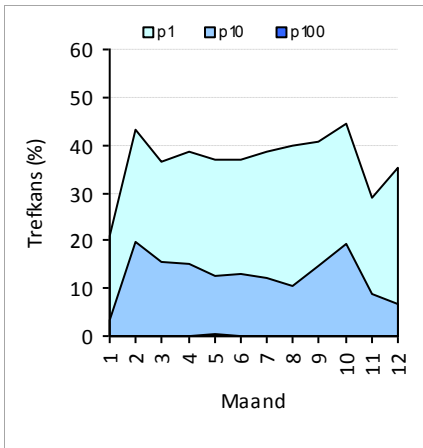
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Prosuberites epiphytum

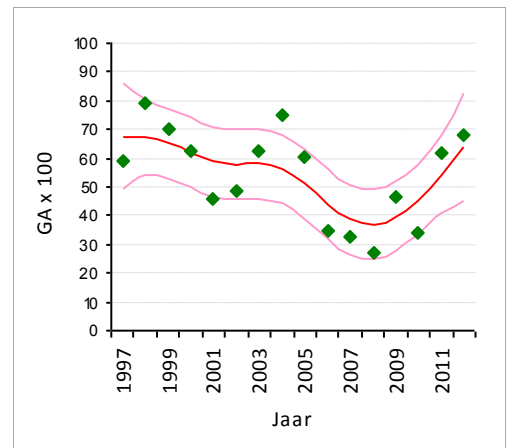
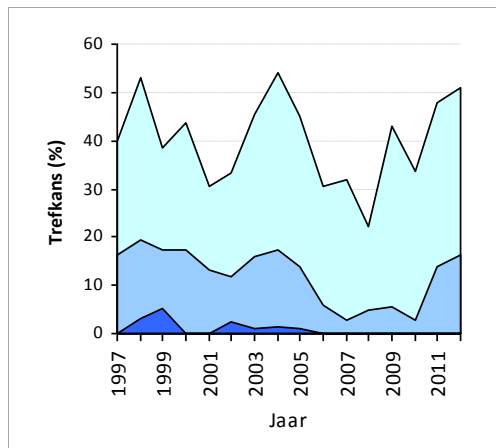
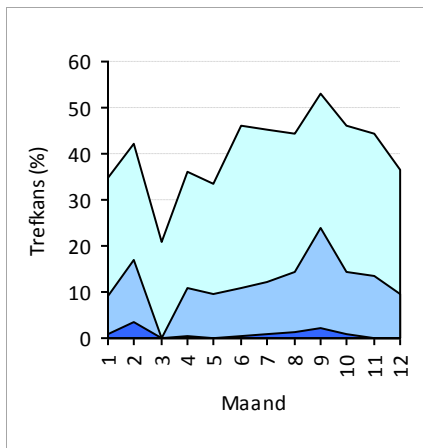
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

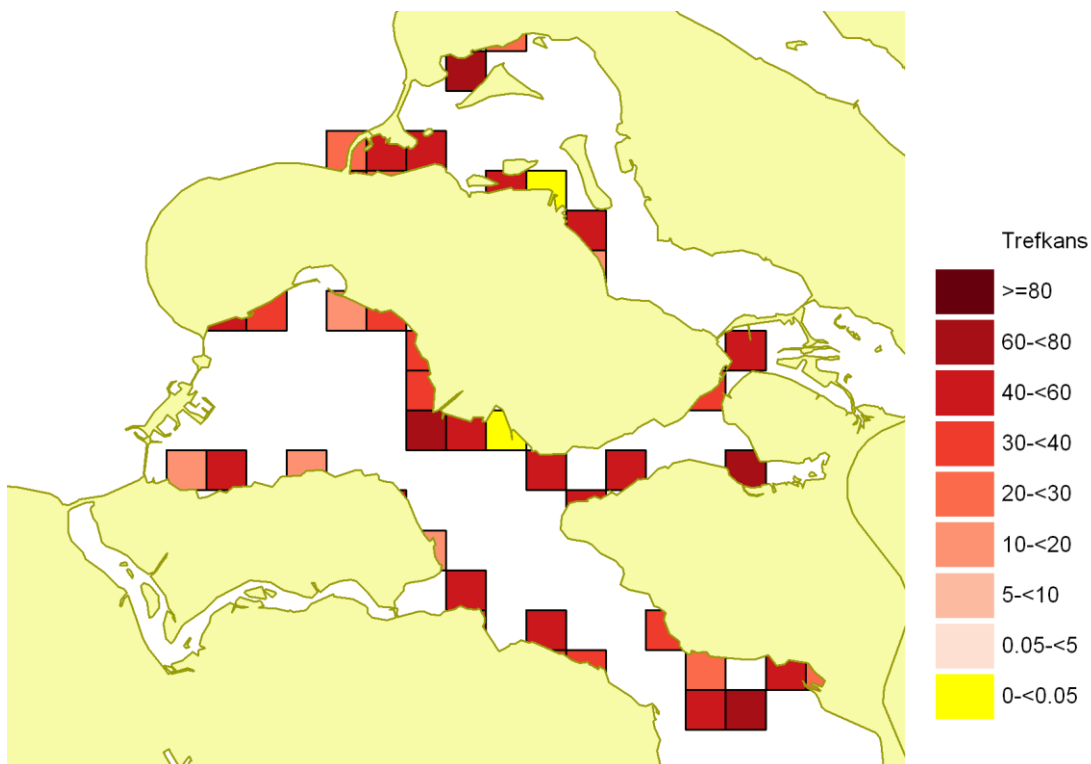

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

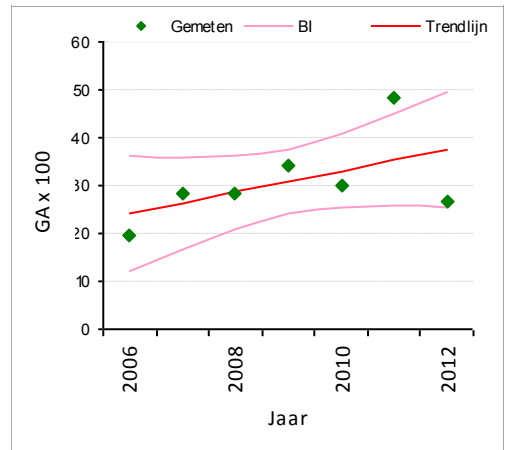
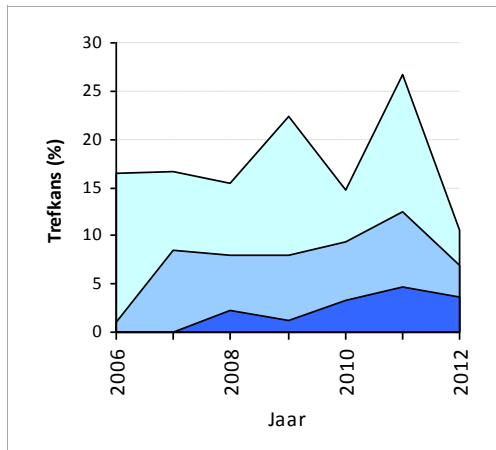
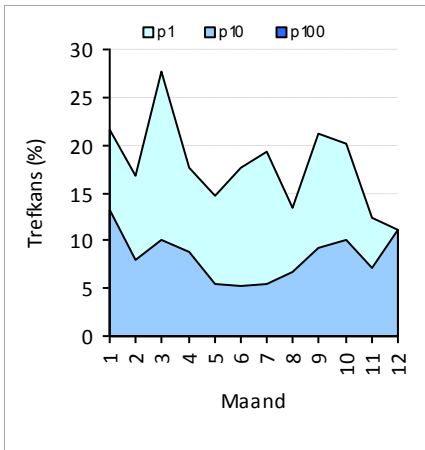

Suberites massa

Massa spons

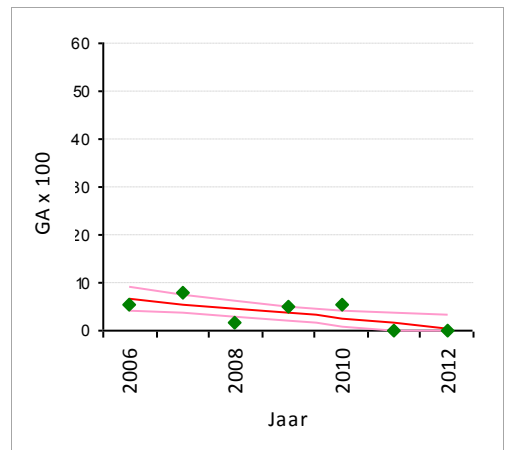
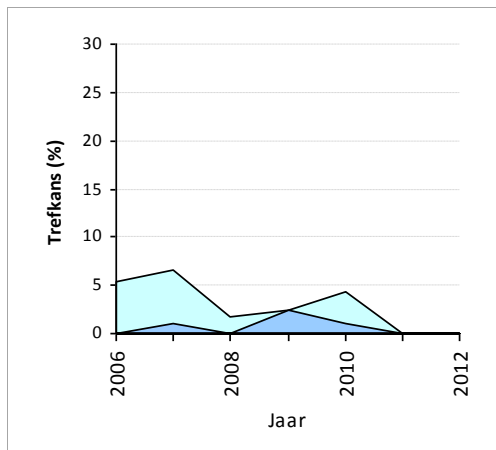
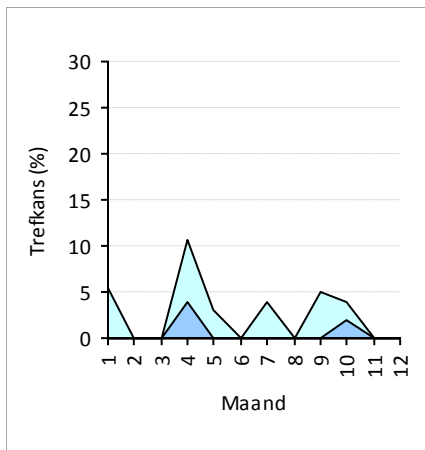
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

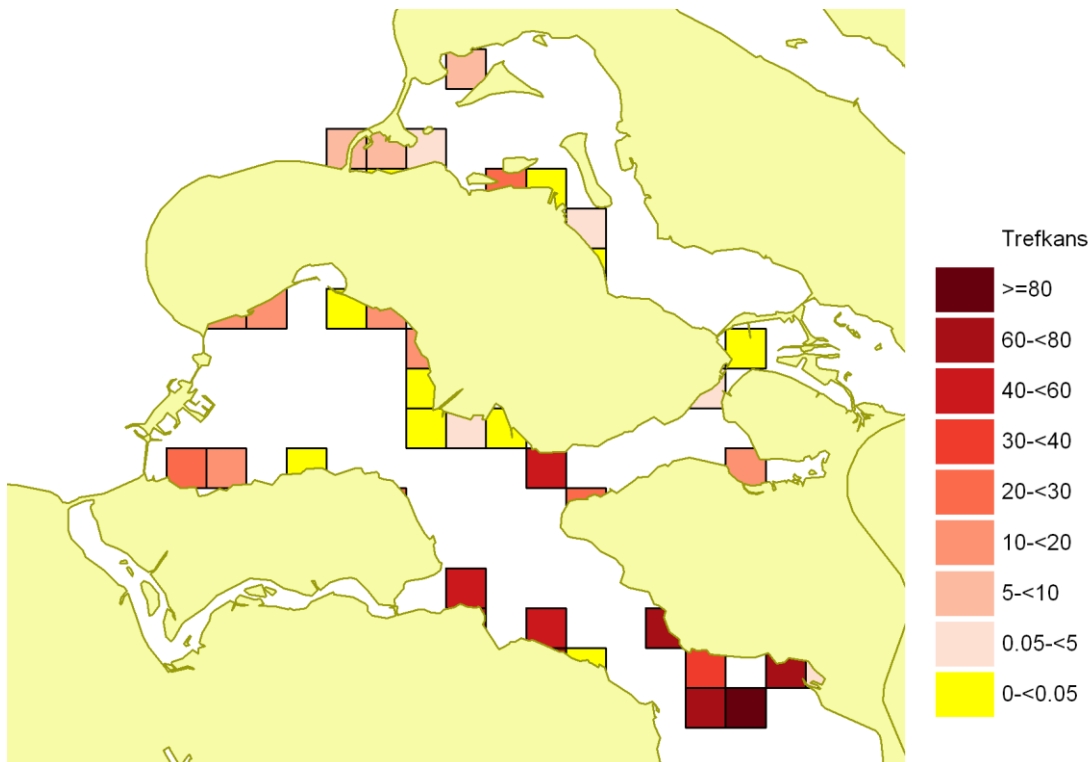

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

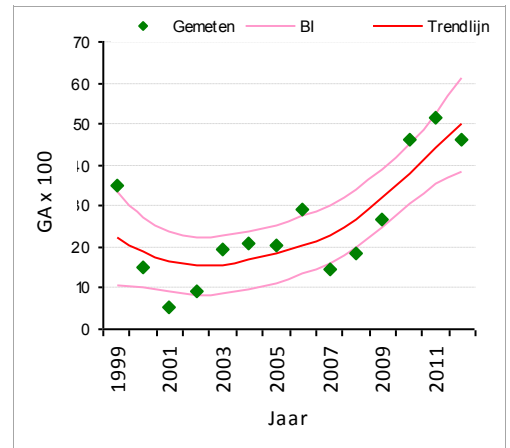
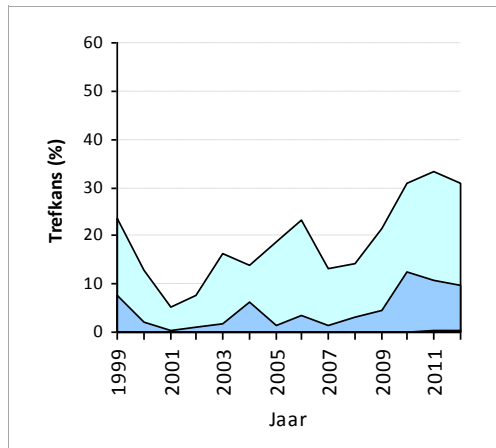
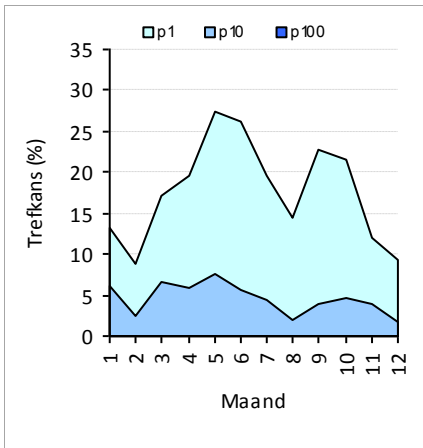
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Sycon ciliatum

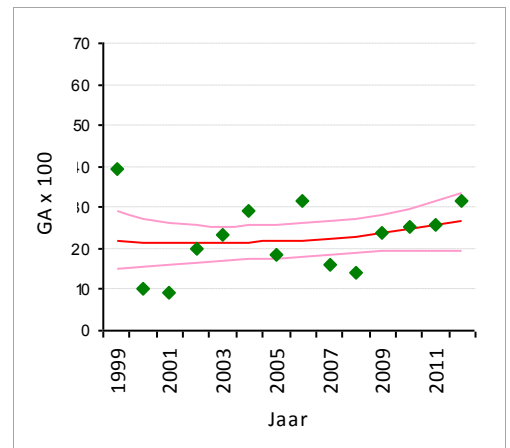
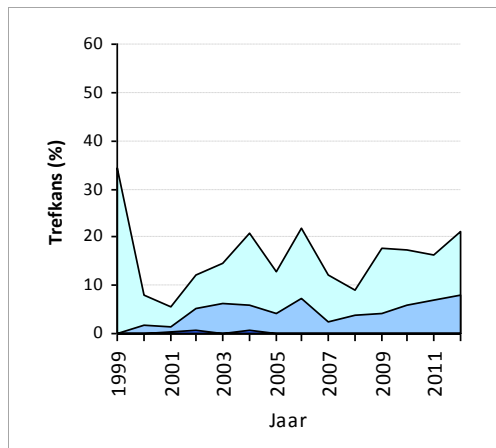
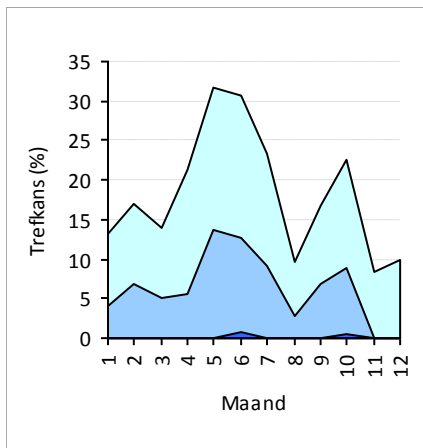
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

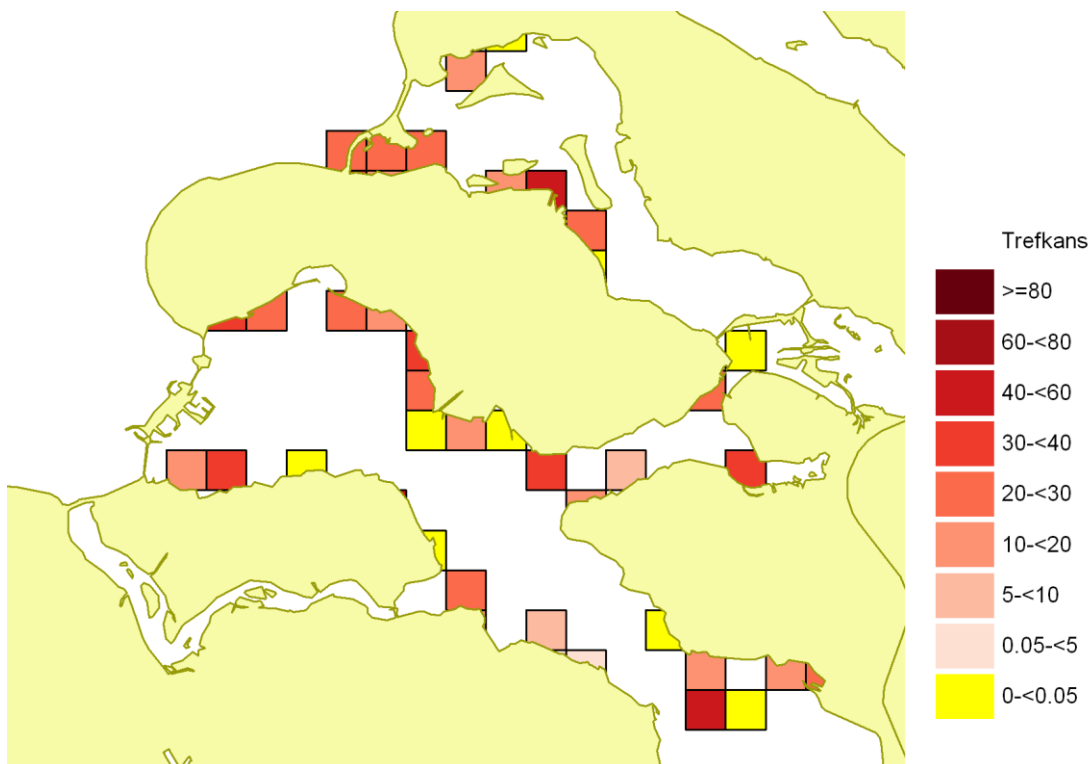

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

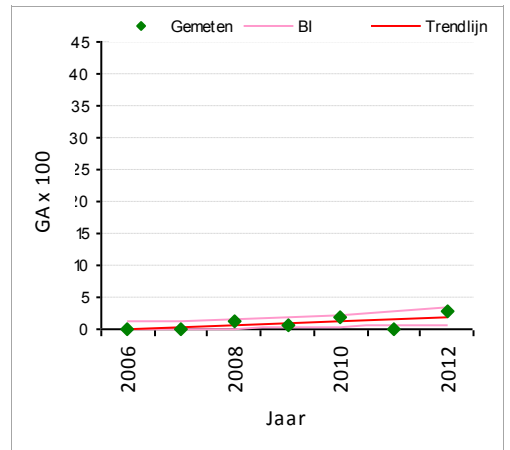
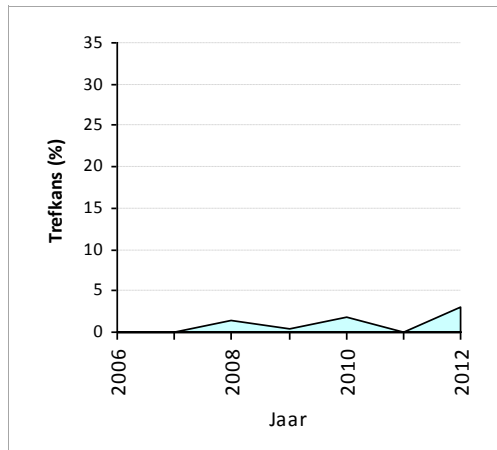
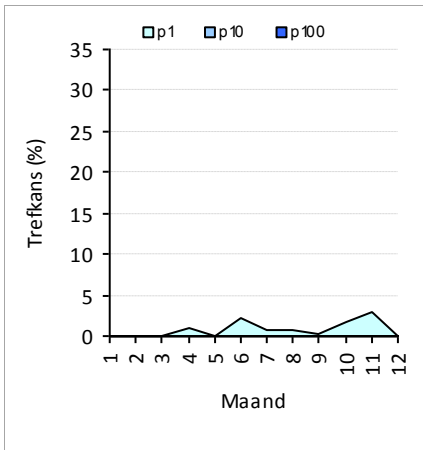

Aequorea vitrina

Lampenkapje

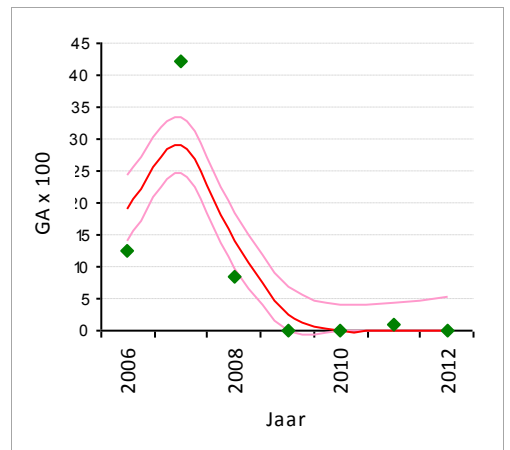
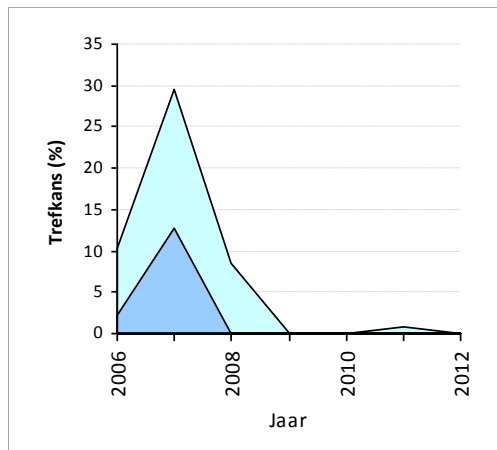
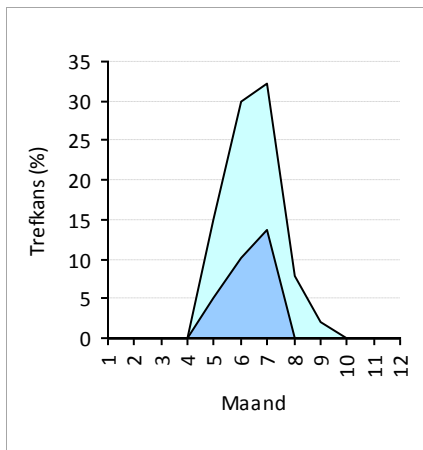
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

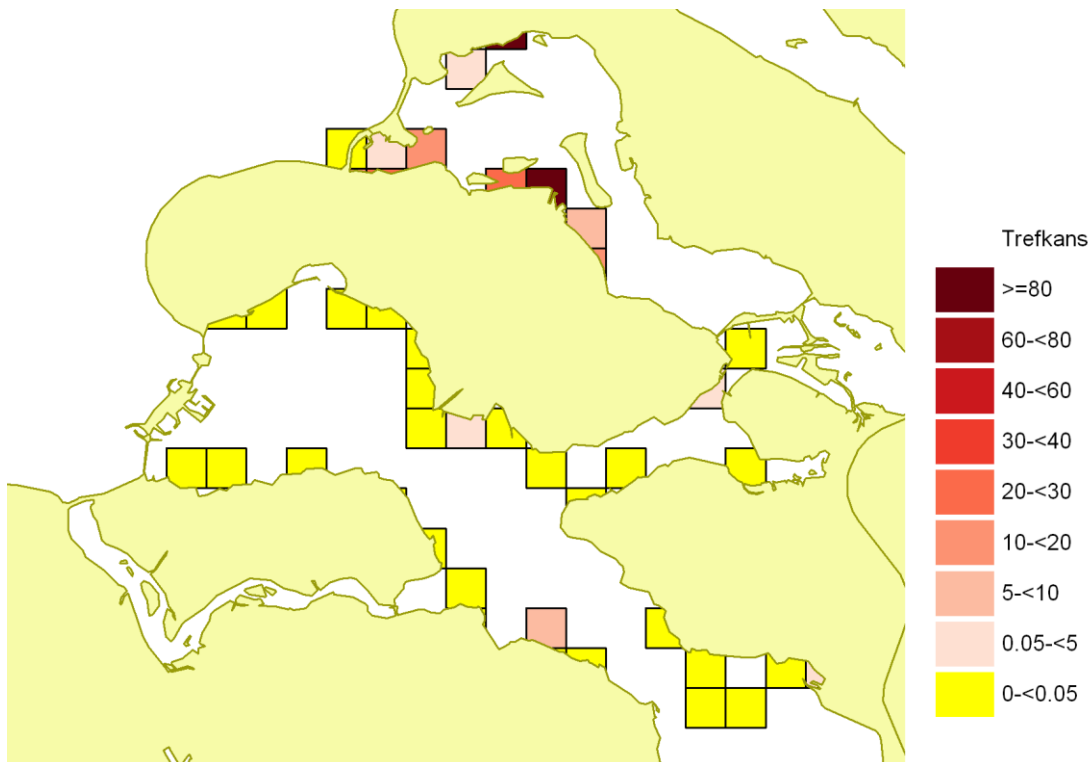

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

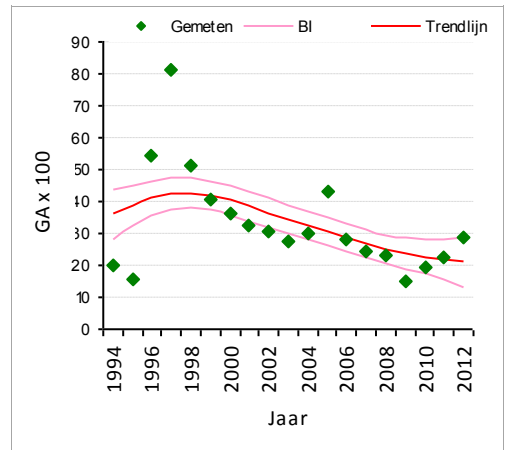
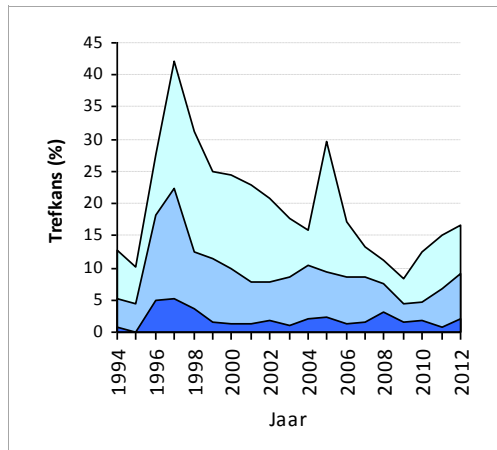
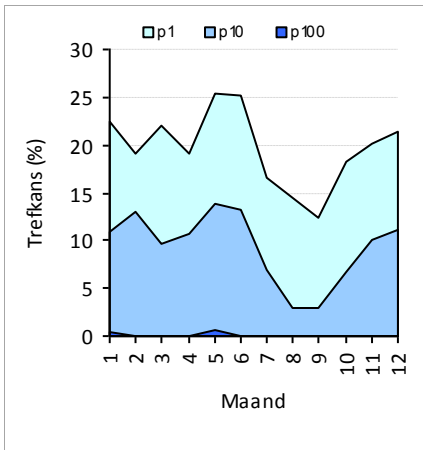

Ectopleura larynx

Gorgelpijp

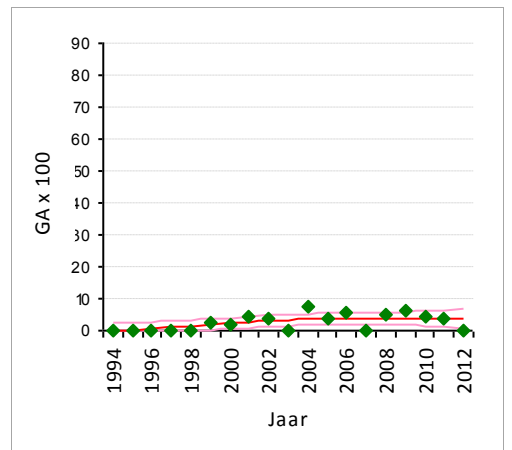
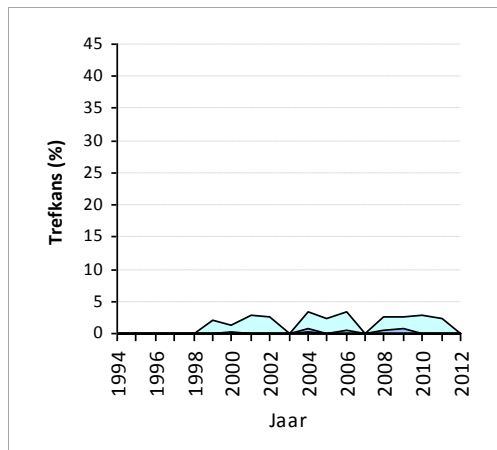
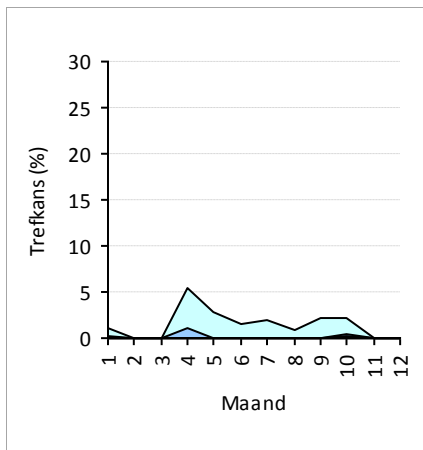
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

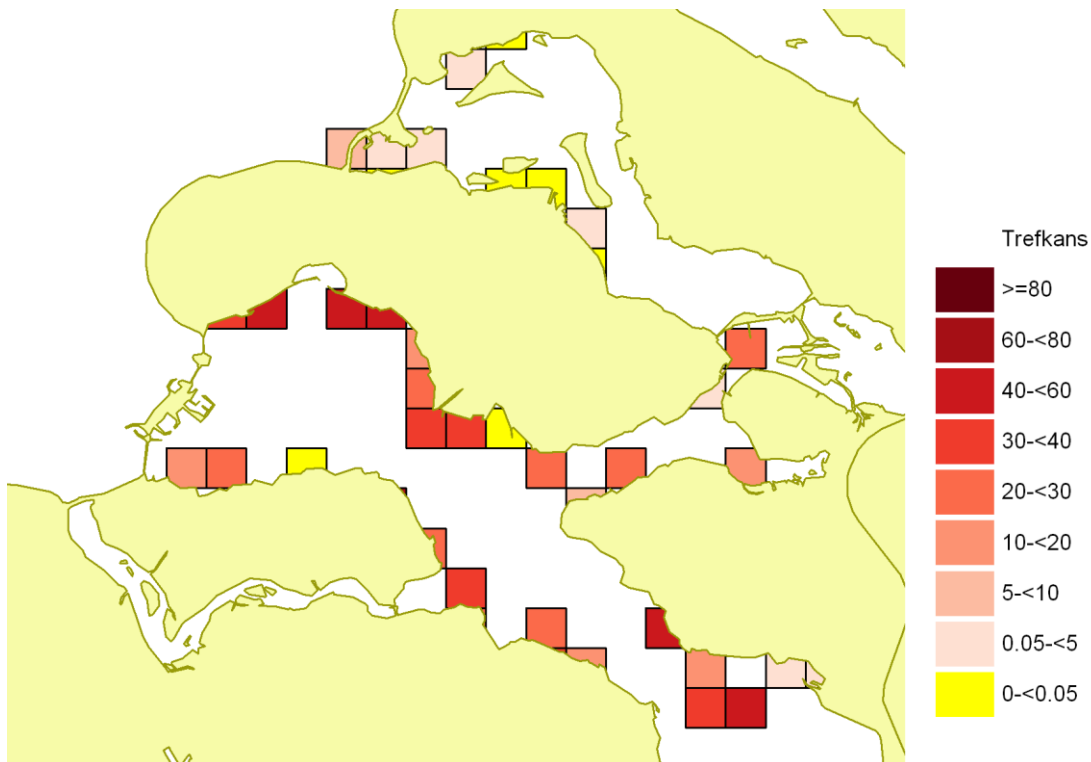

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

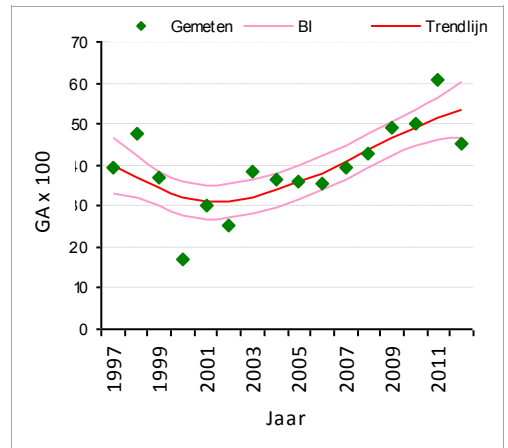
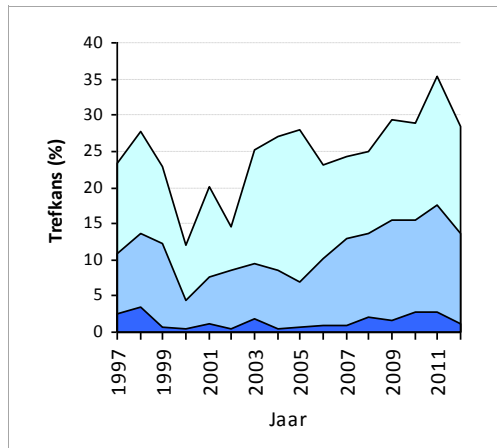
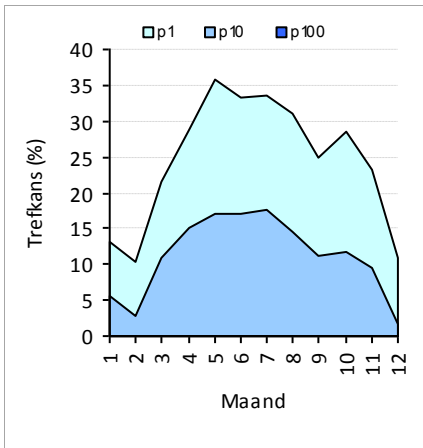

Halecium halecinum

Haringgraat

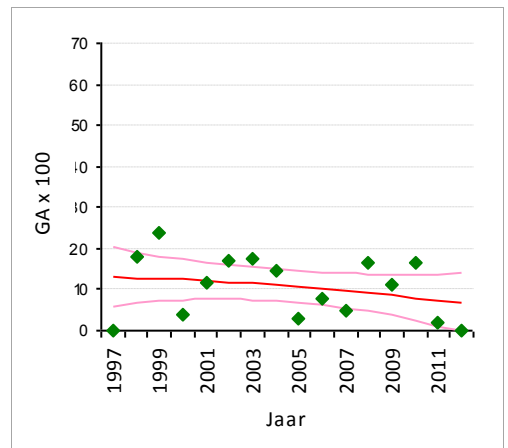
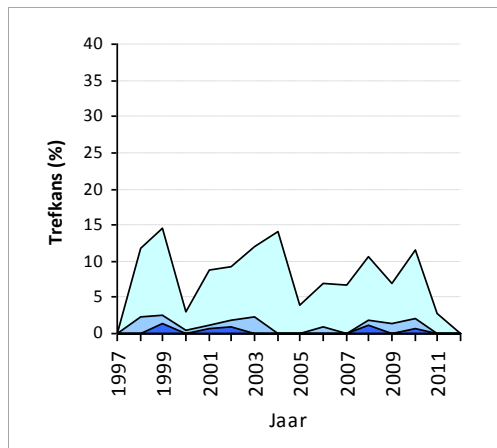
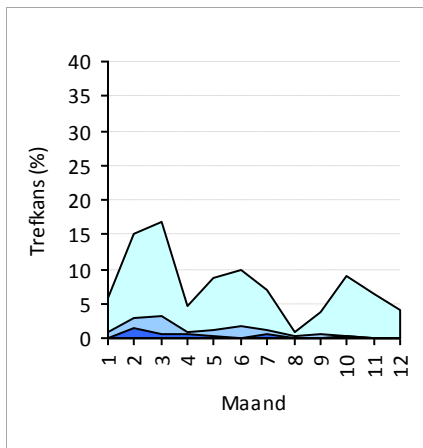
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

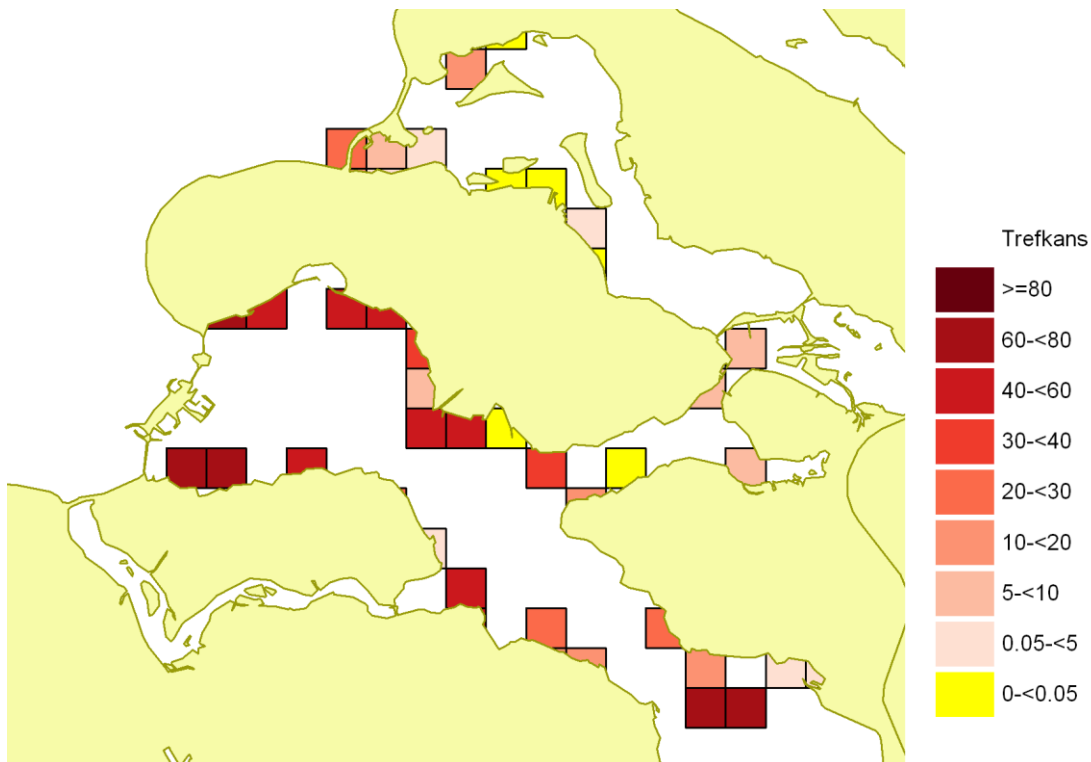

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

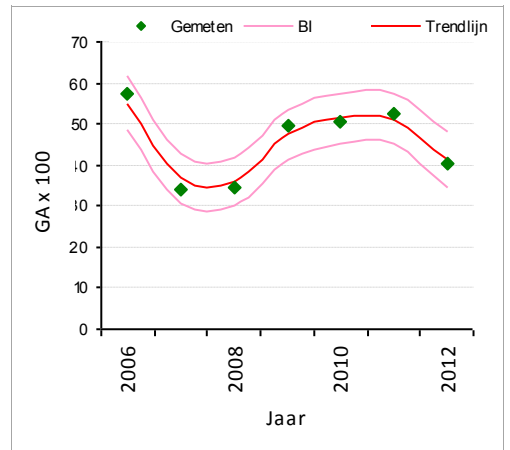
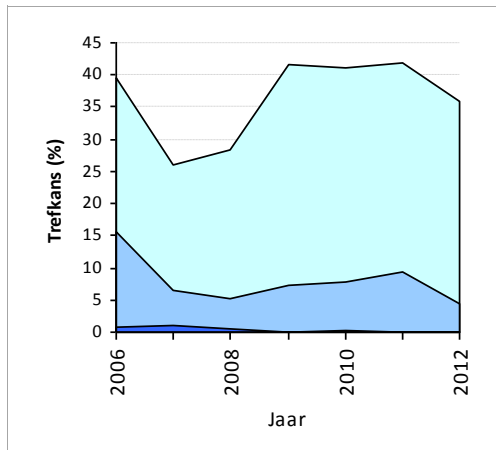
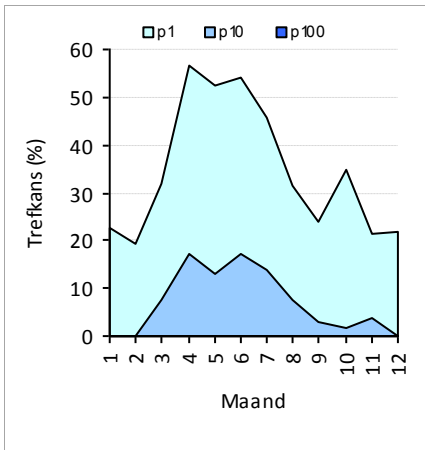

Hydractinia echinata

Ruwe zeerasp

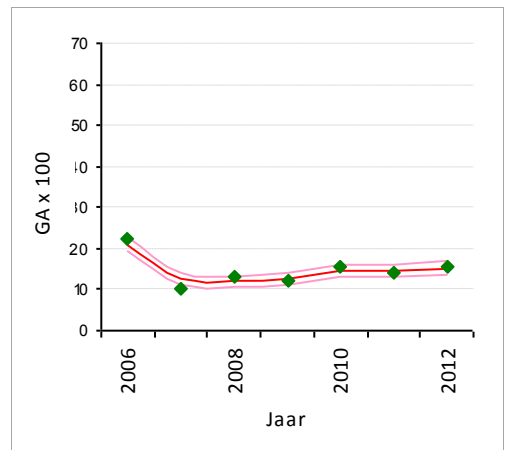
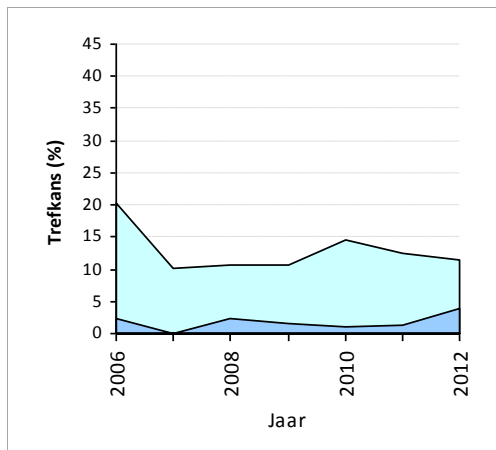
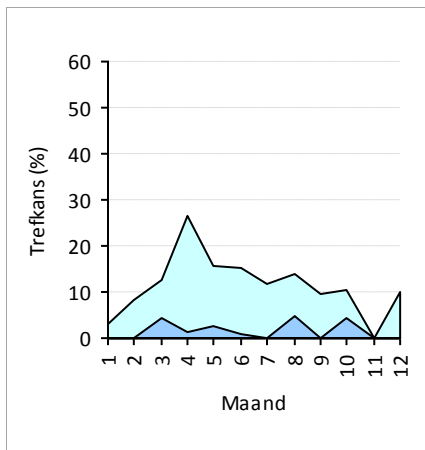
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

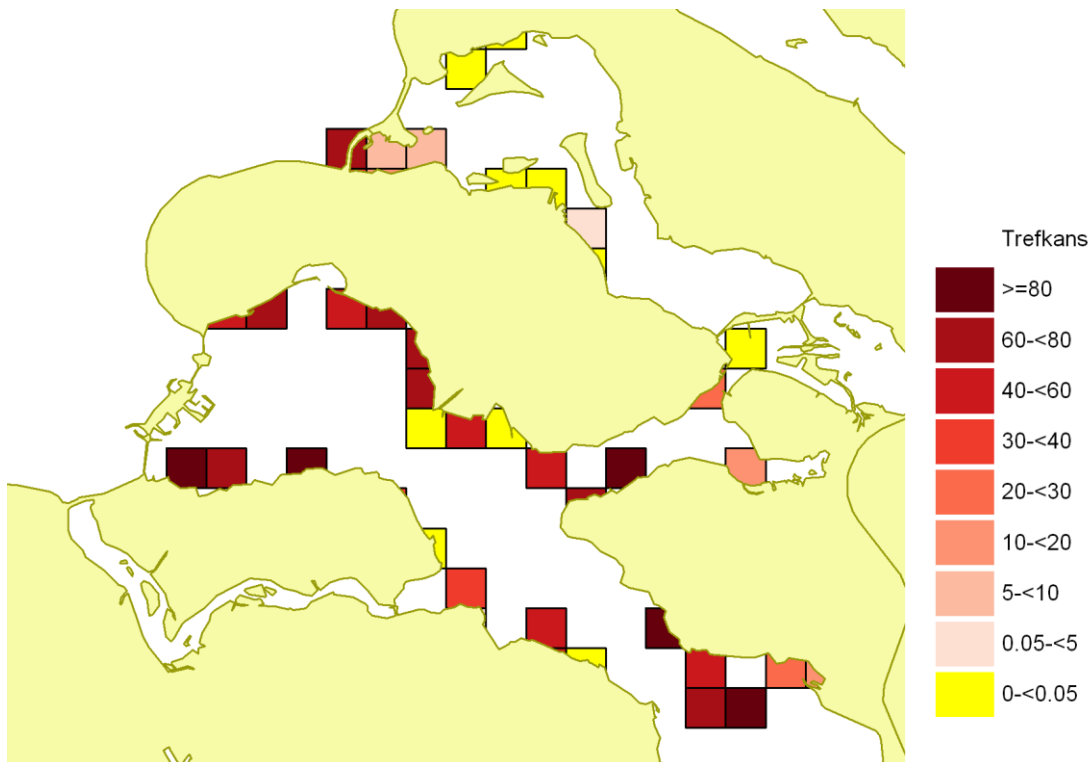

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

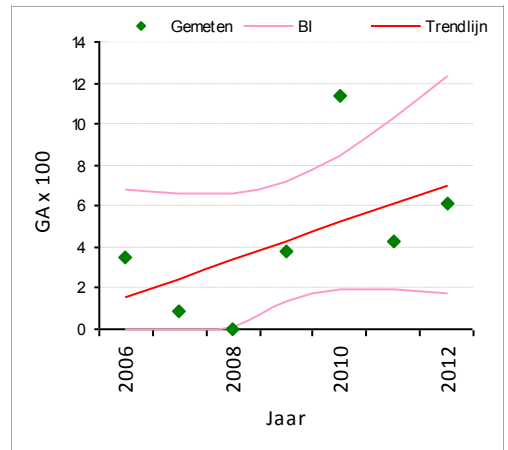
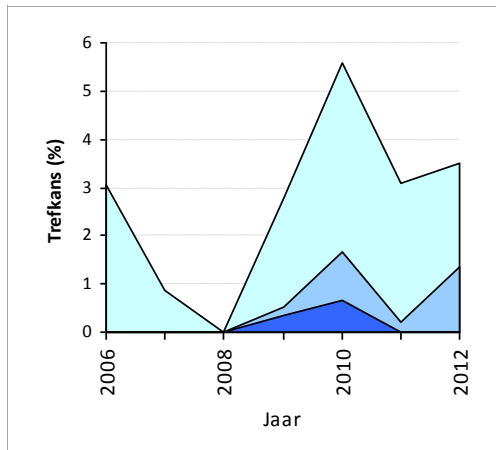
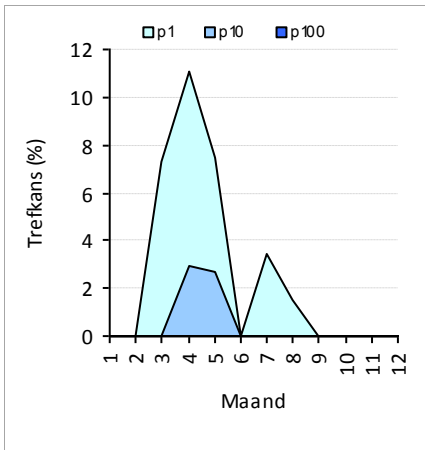

Sarsia tubulosa

Klepelklokje

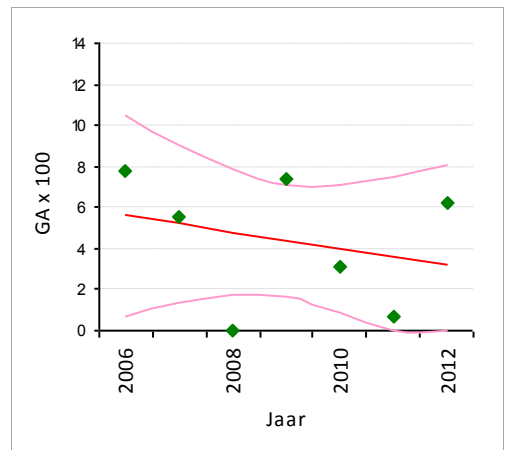
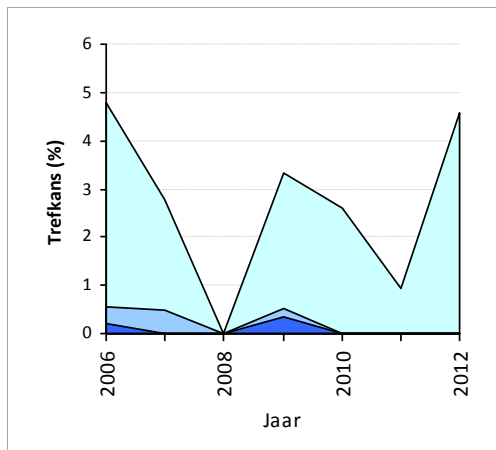
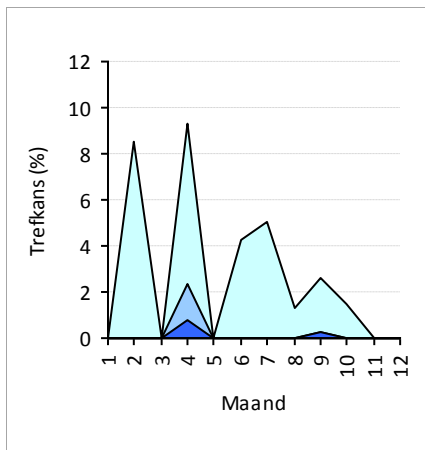
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

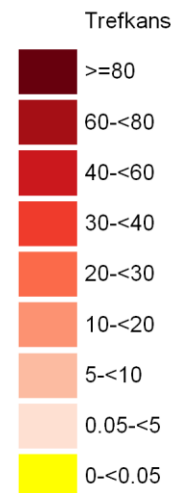
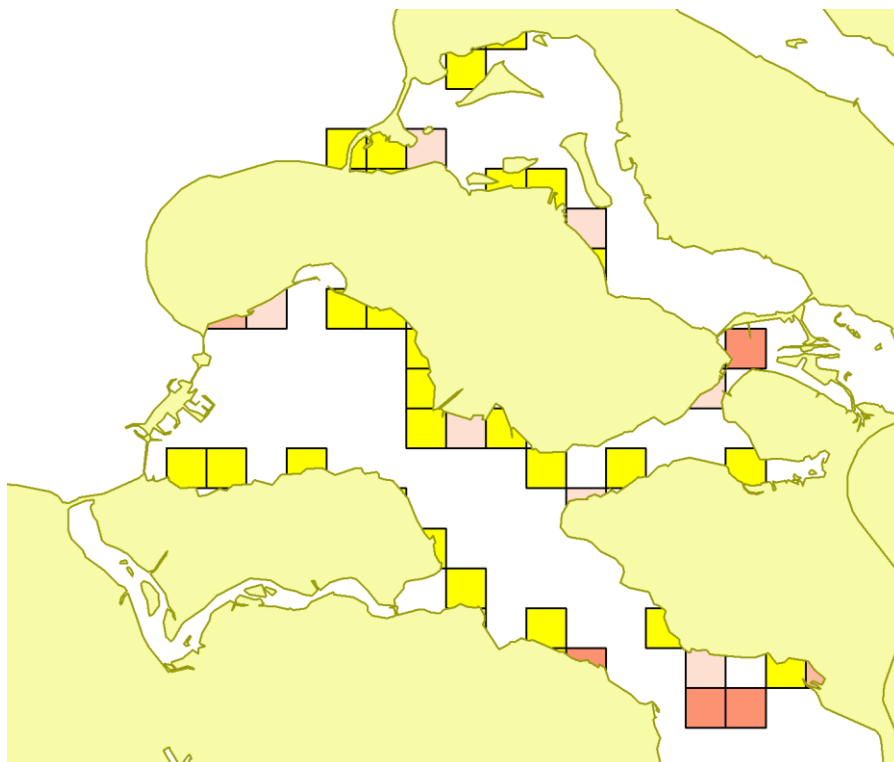

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

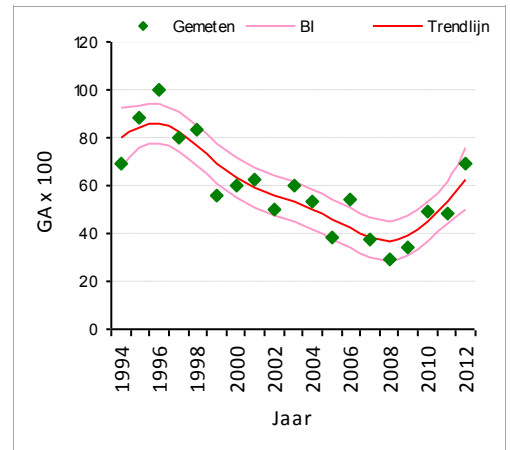
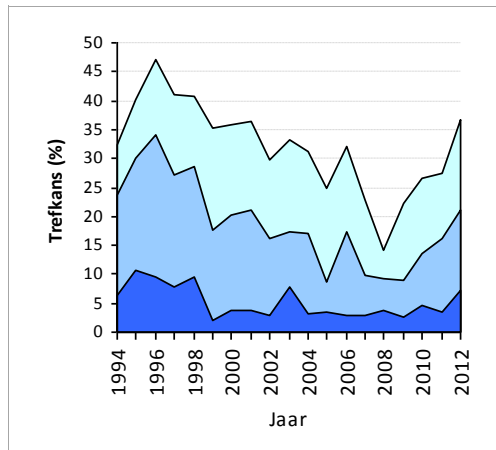
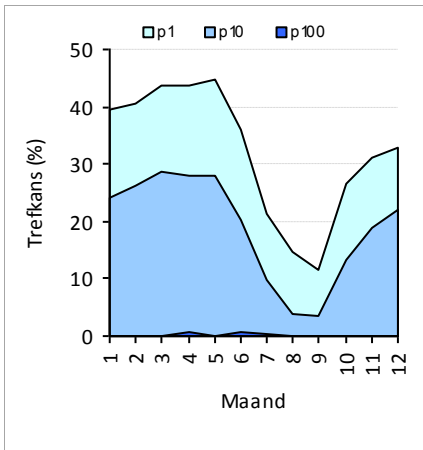
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Tubularia indivisa

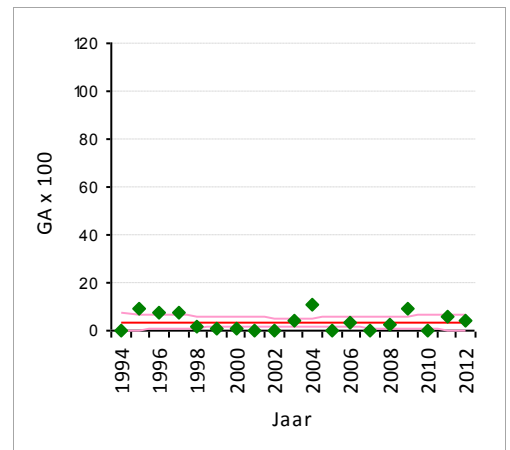
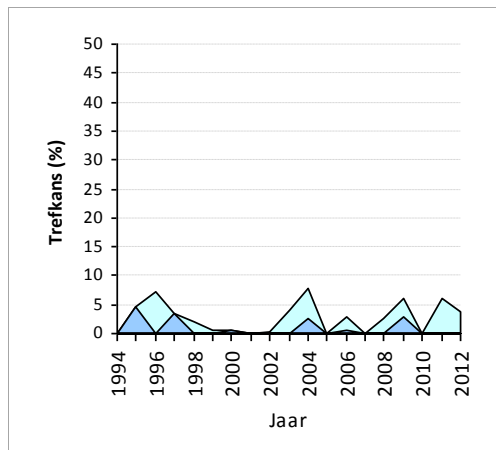
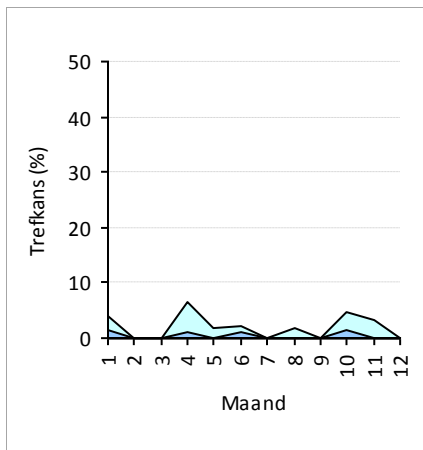
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

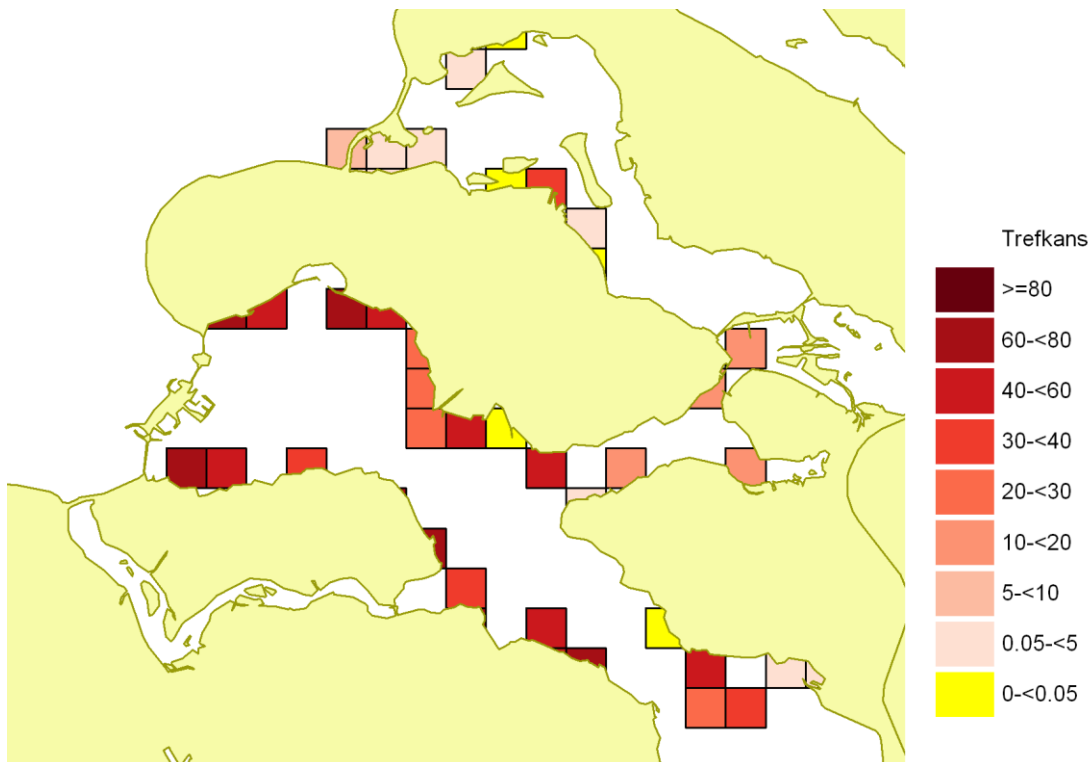

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

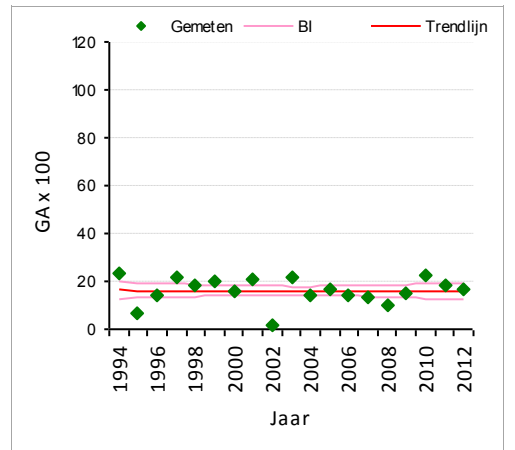
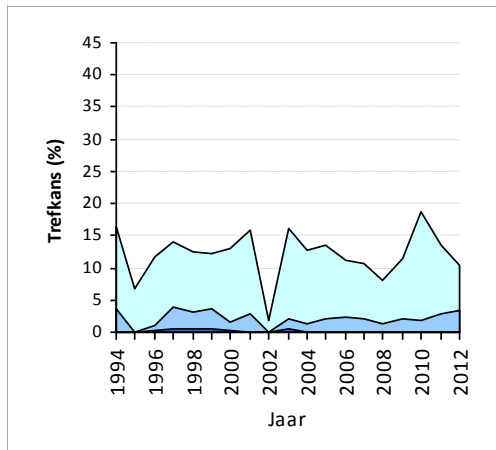
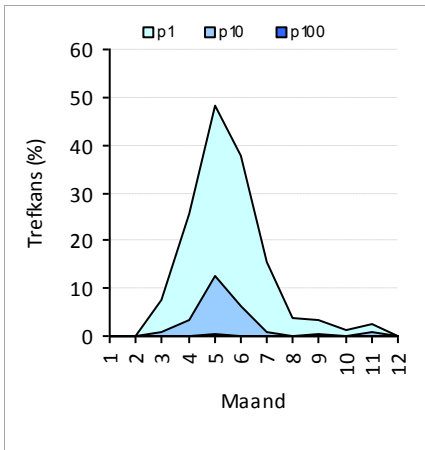
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Aurelia aurita

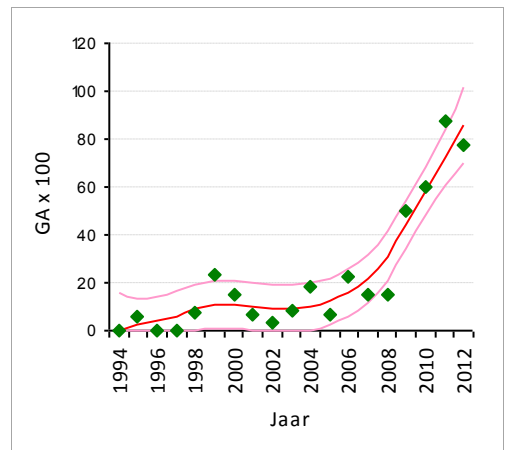
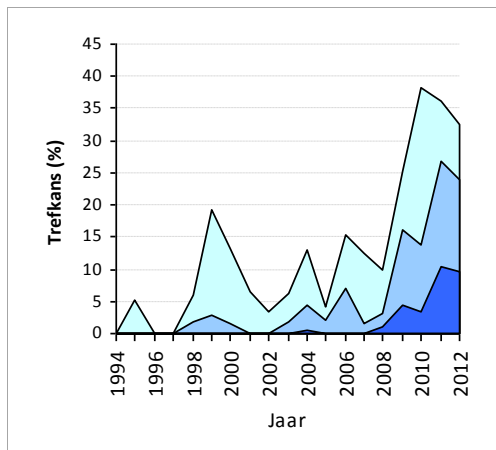
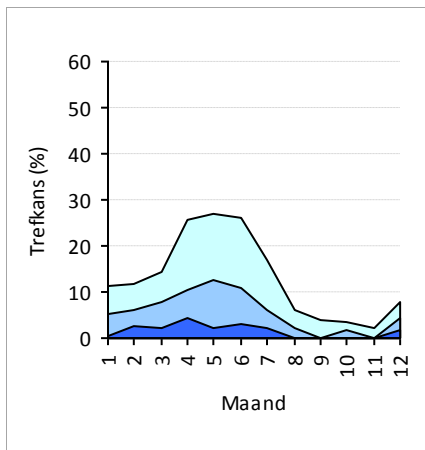
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

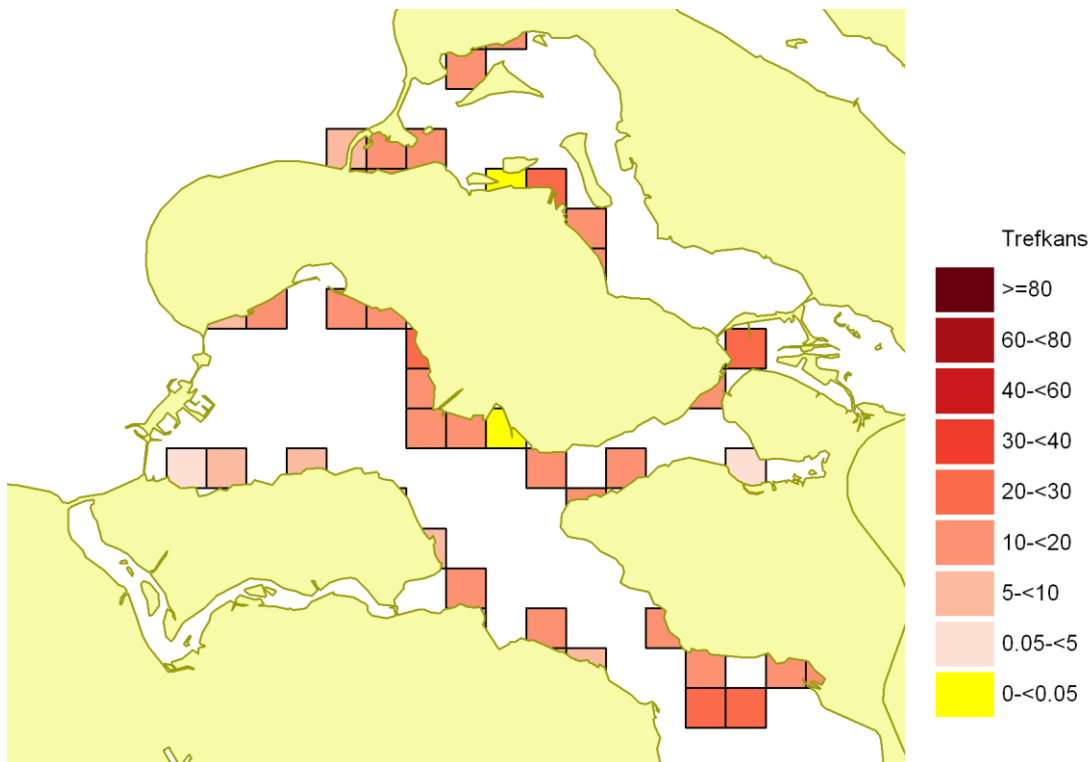

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

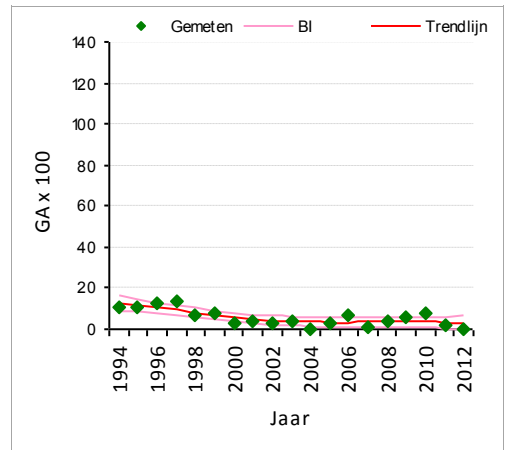
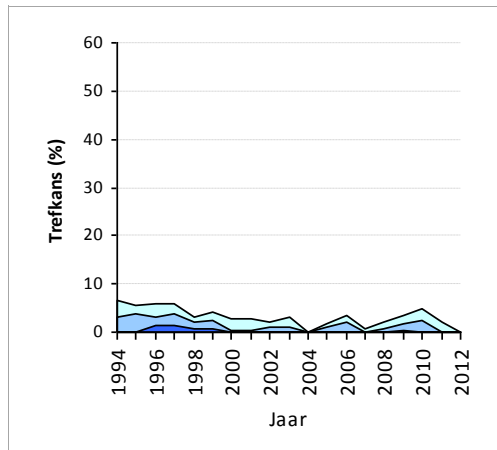
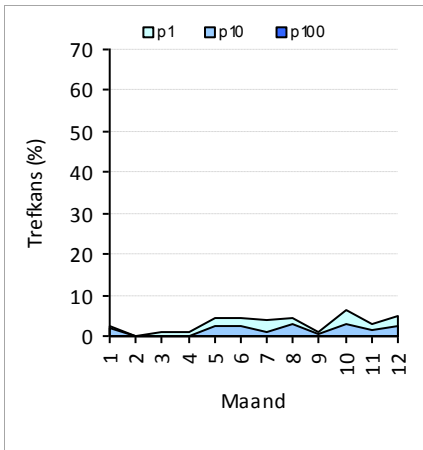

Aurelia aurita Poliep

Oorkwal Poliep

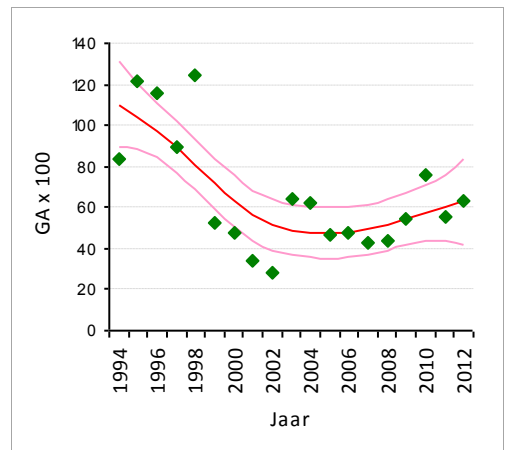
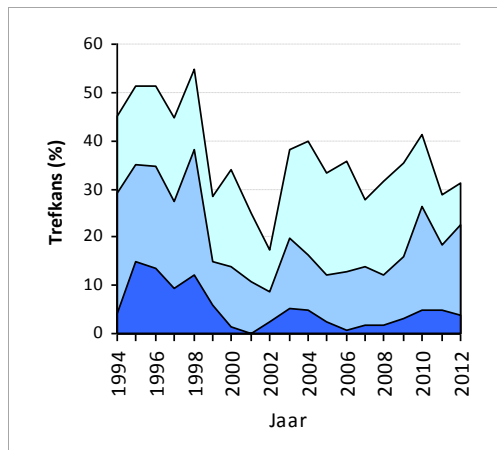
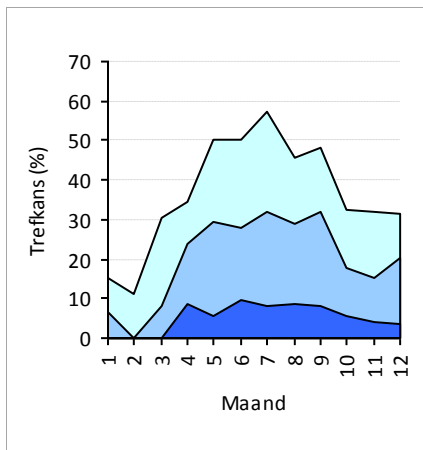
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

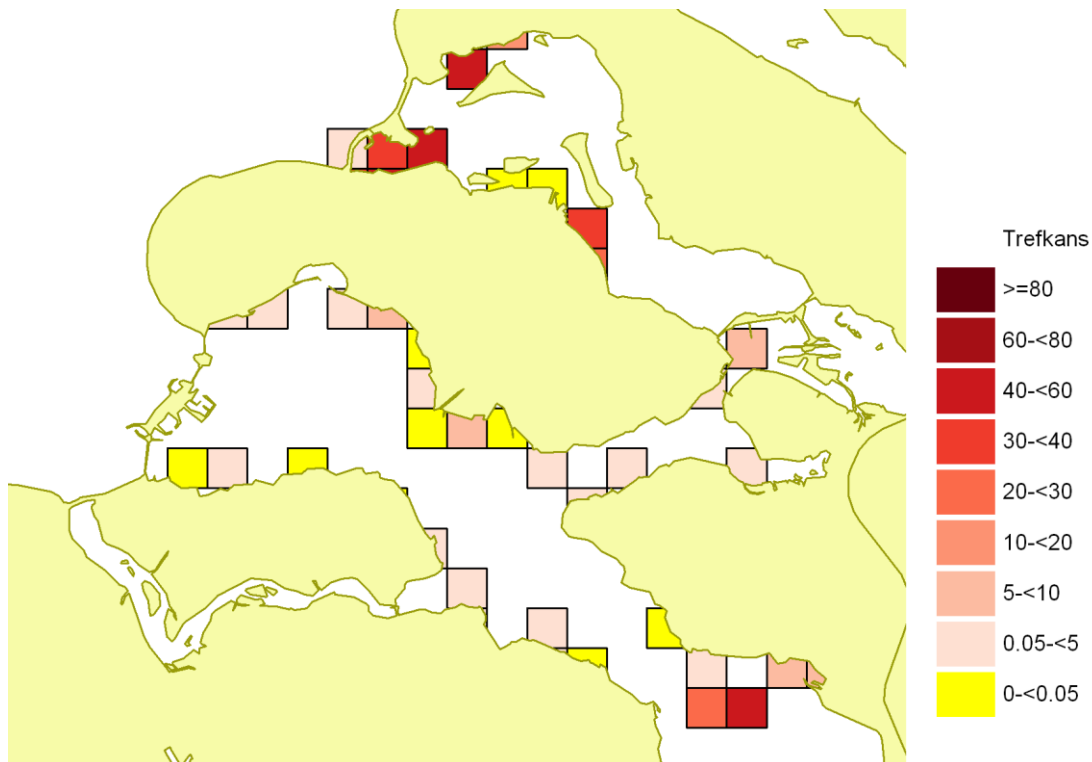

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

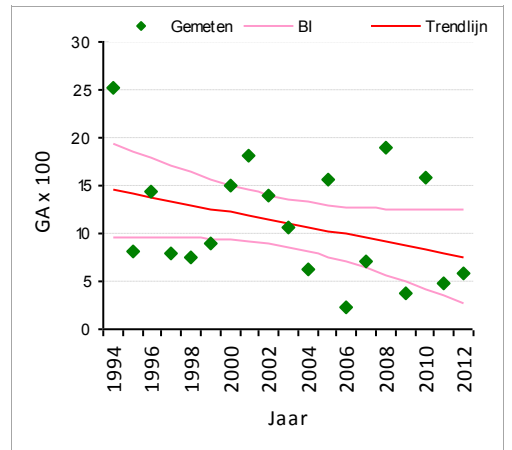
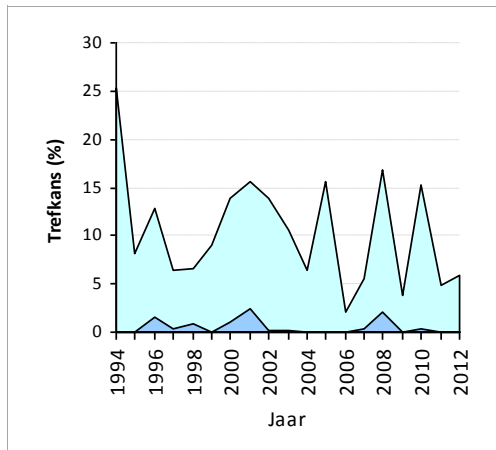
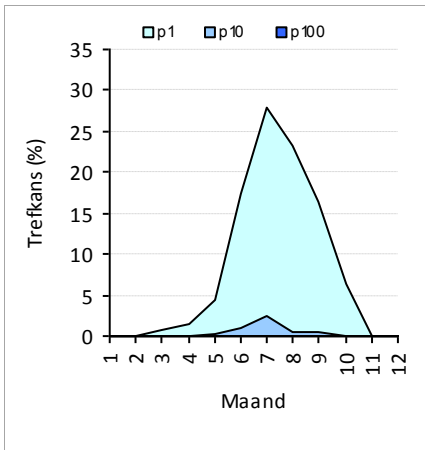

Chrysaora hysoscella

Kompaskwal

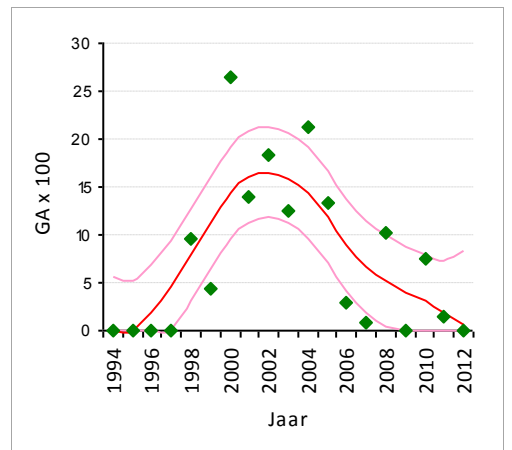
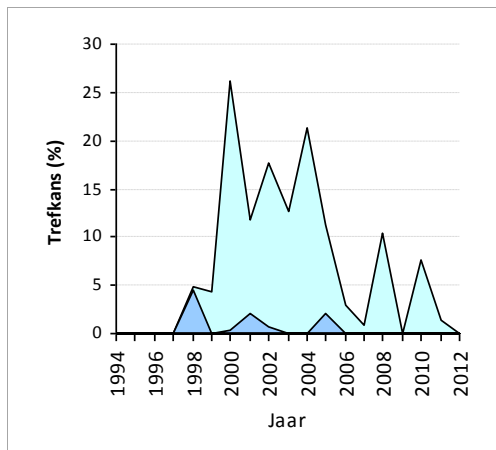
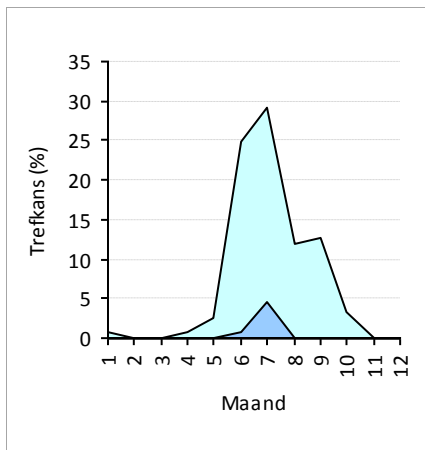
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

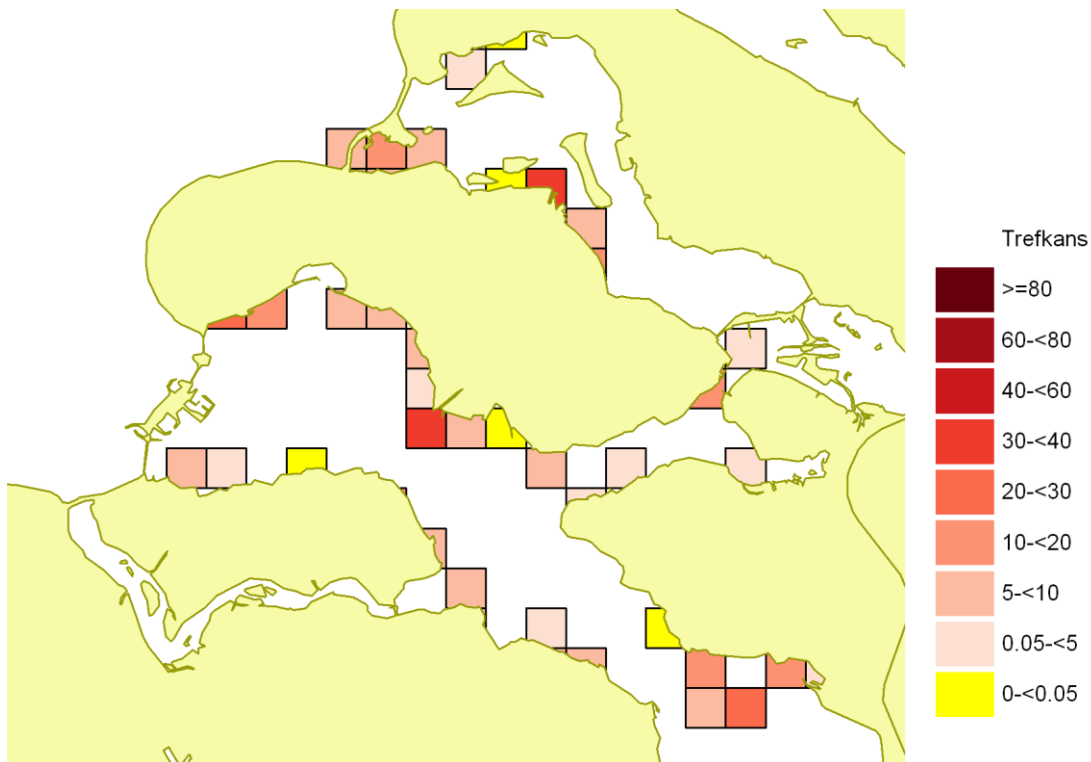

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

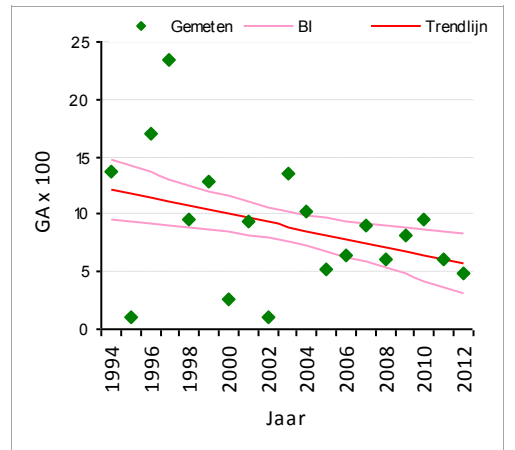
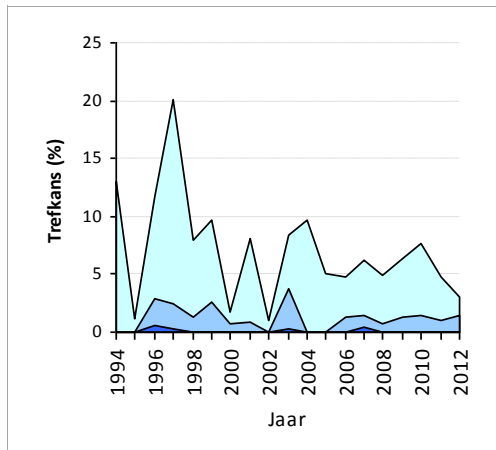
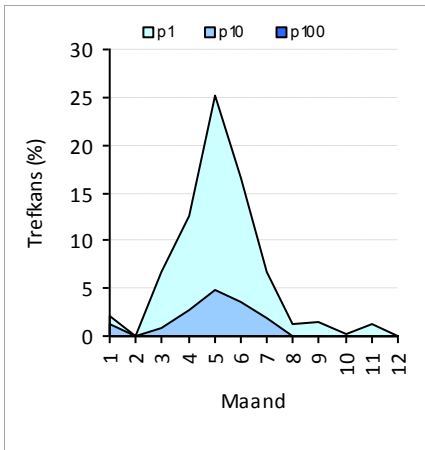

Cyanea lamarckii

Blauwe haarkwal

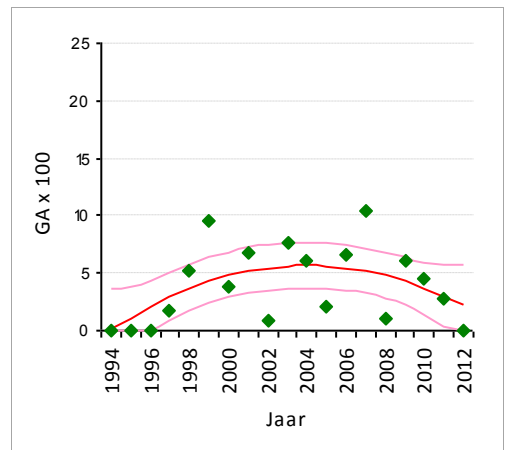
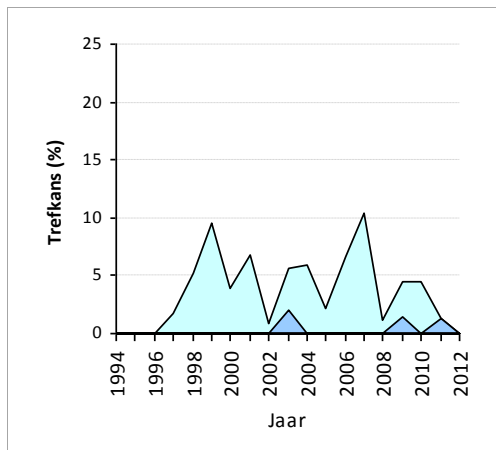
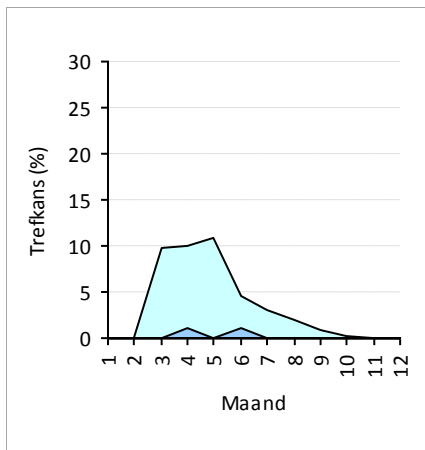
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

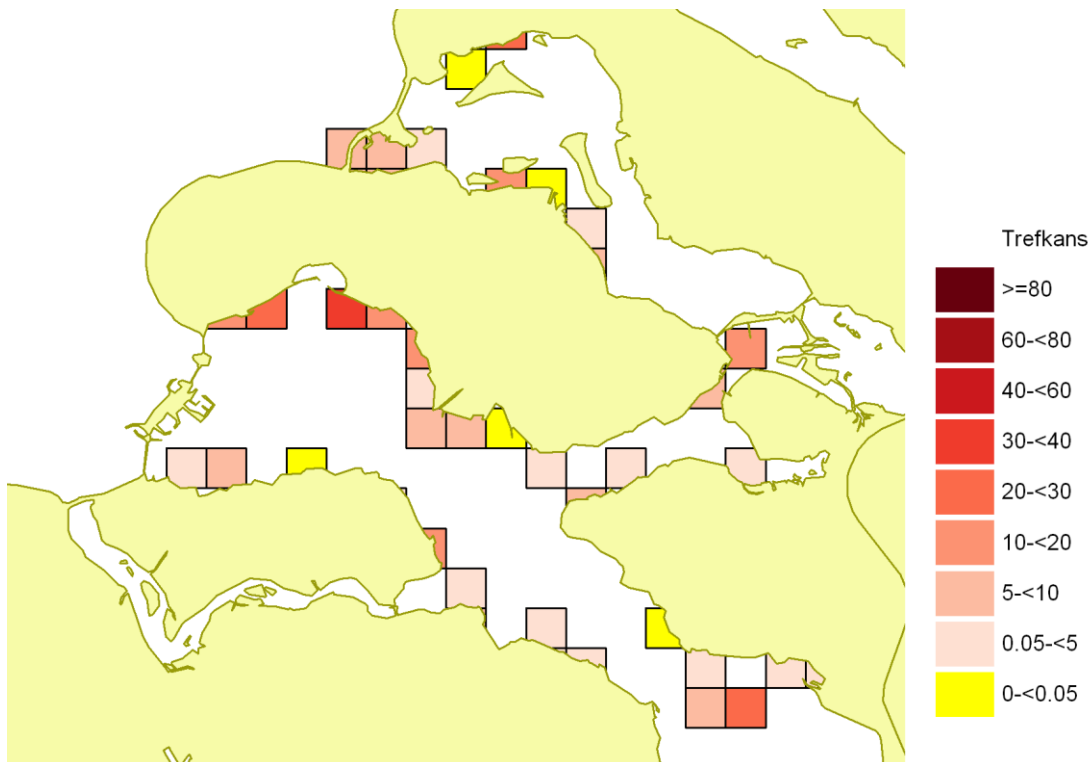

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

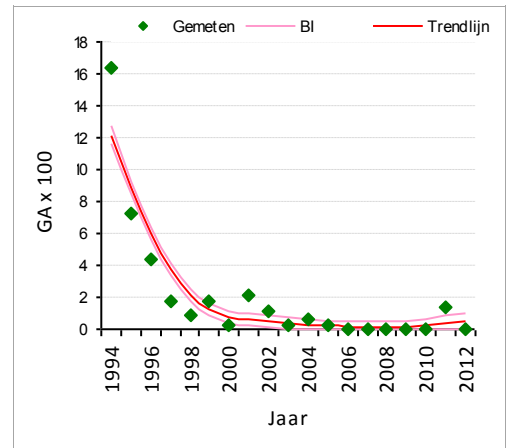
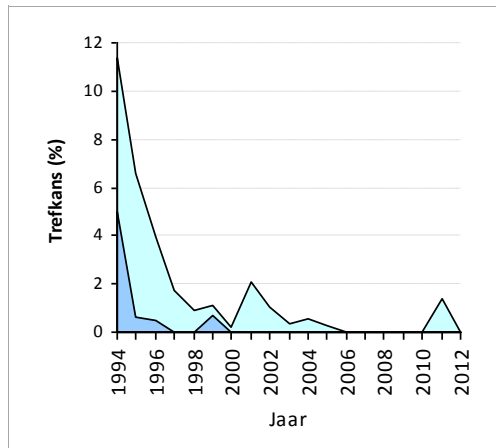
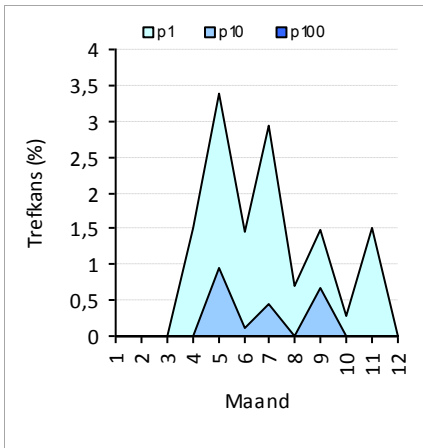
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Gonionemus vertens

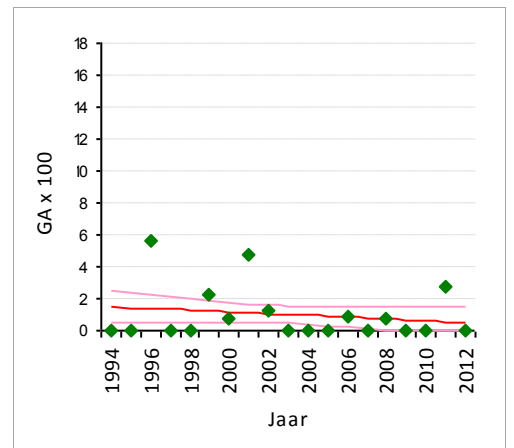
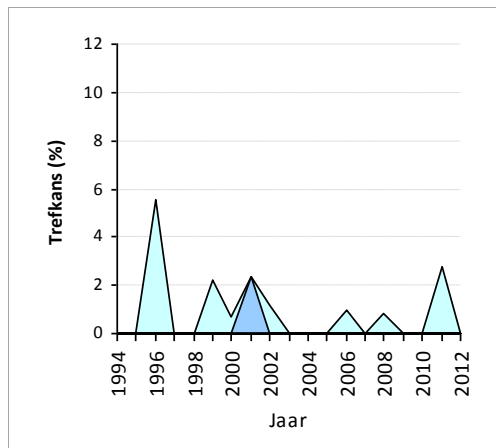
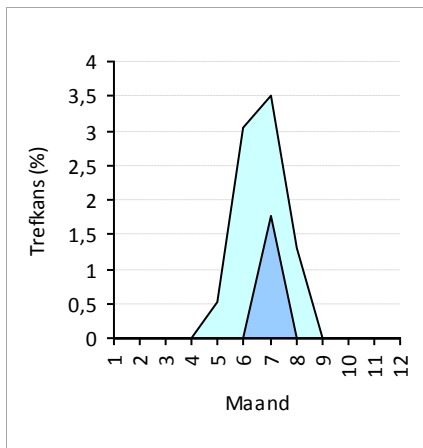
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

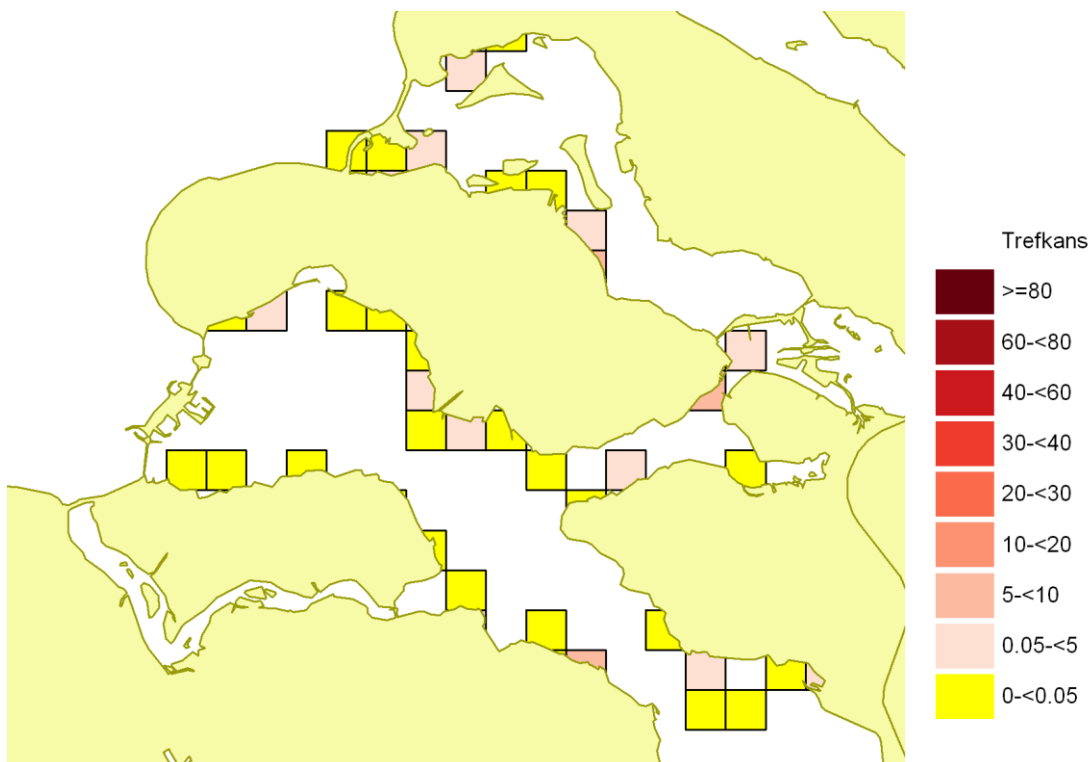

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

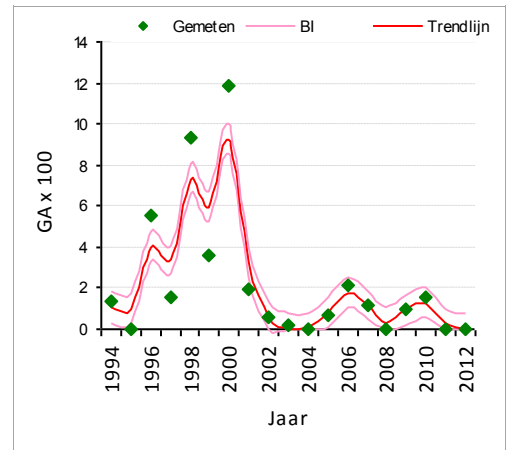
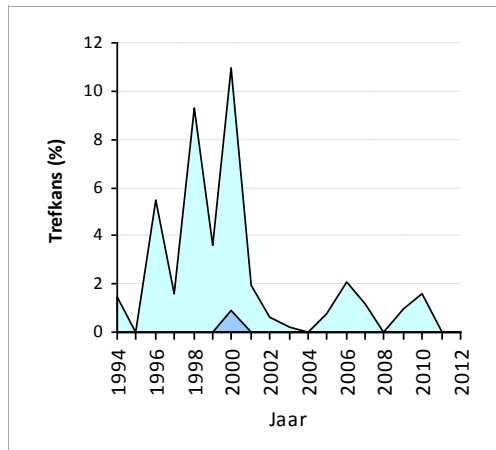
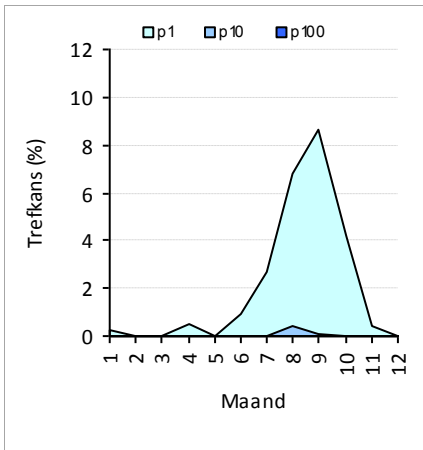

Rhizostoma pulmo

Zeepaddestoel

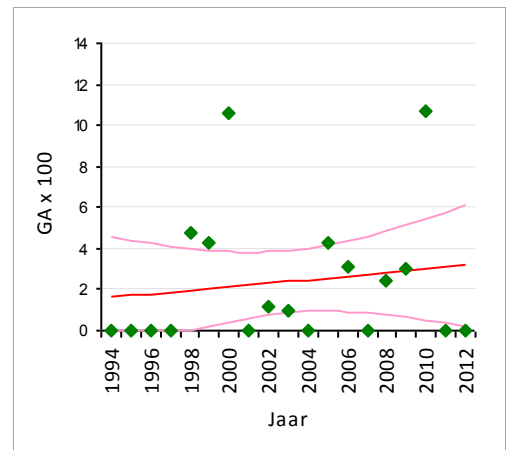
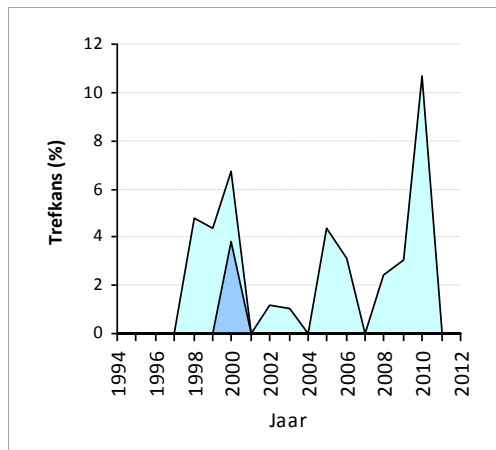
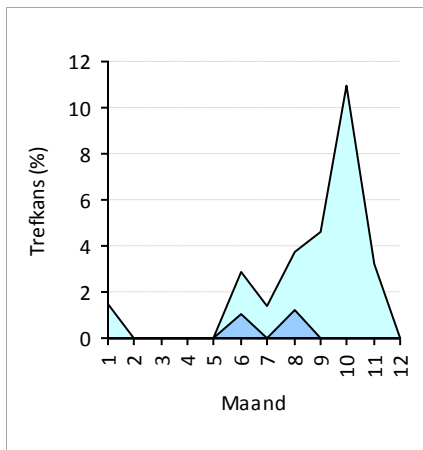
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

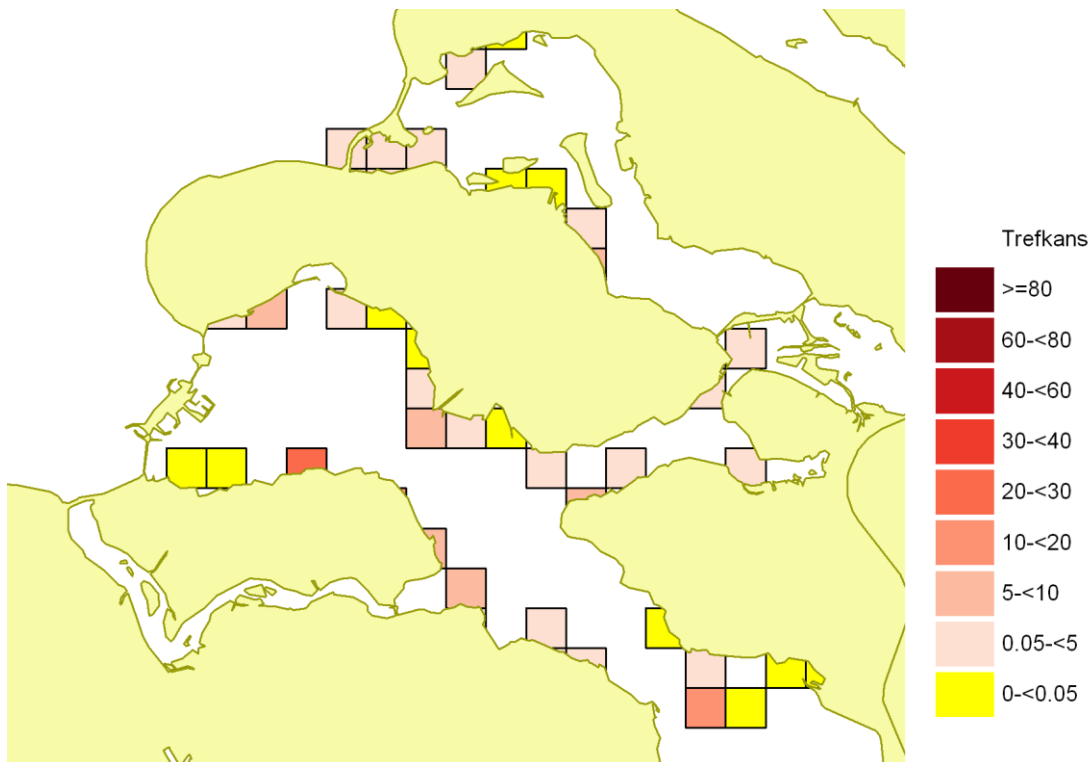

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

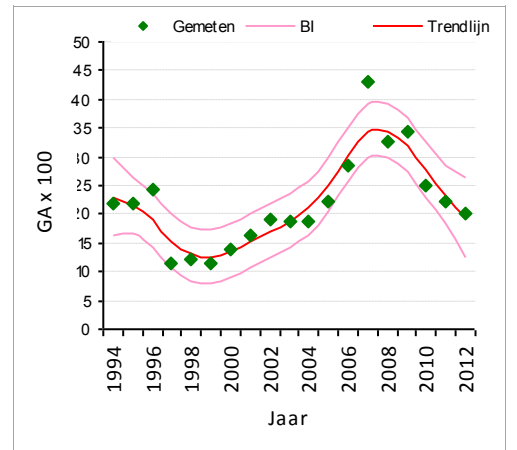
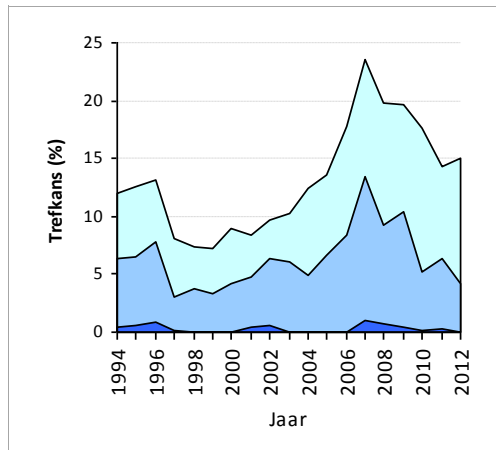
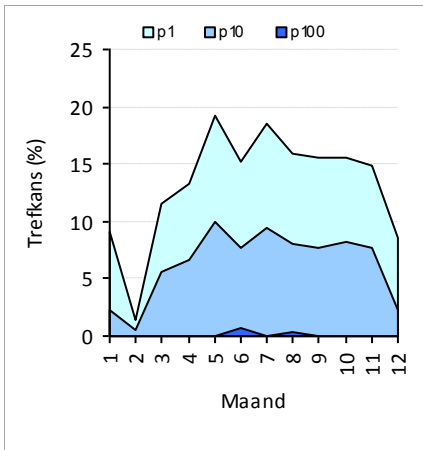

Actinia equina

Rode paardeanemoon

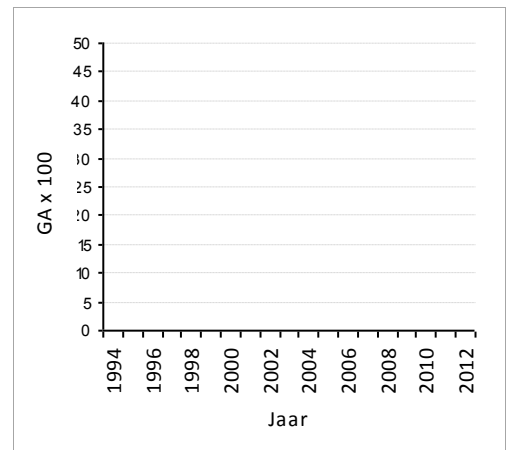
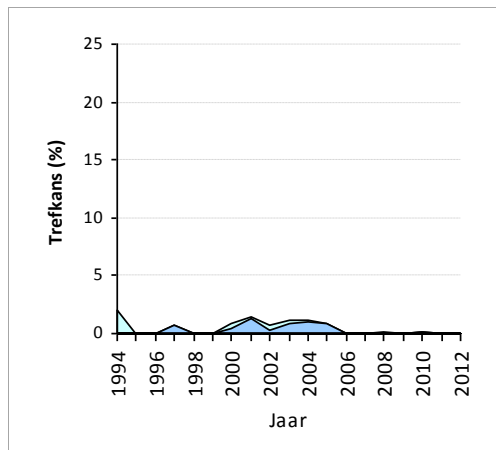
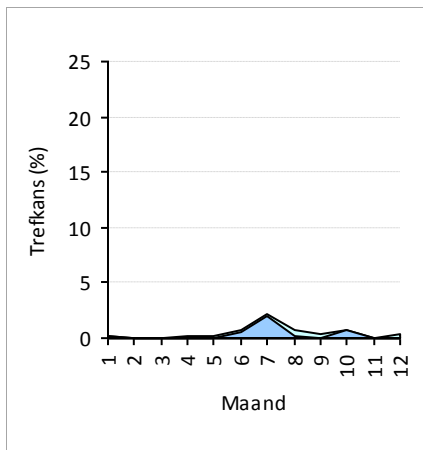
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

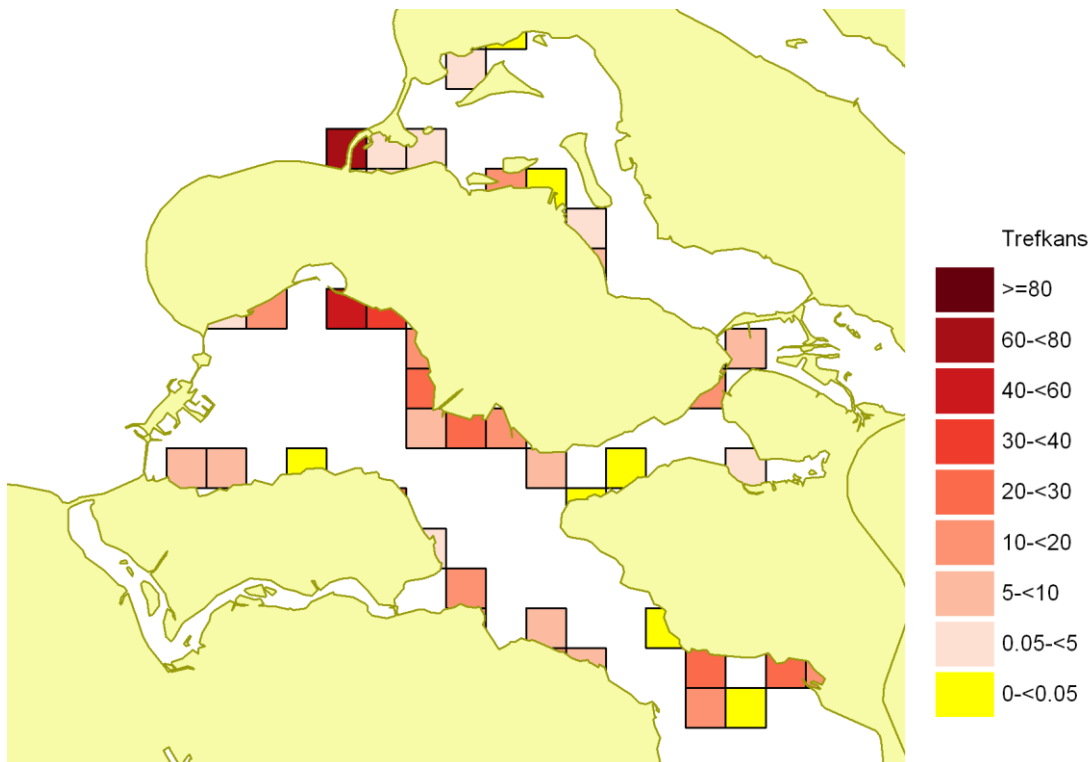

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

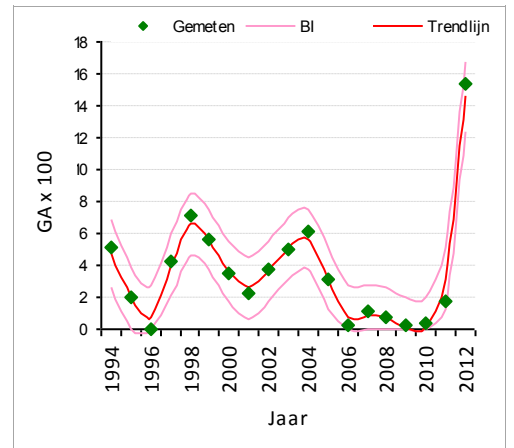
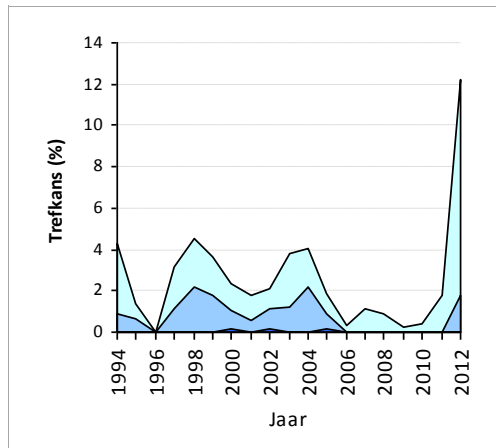
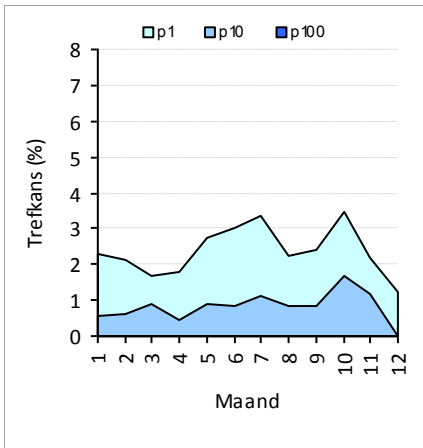

Alcyonium digitatum

Dodemansduim

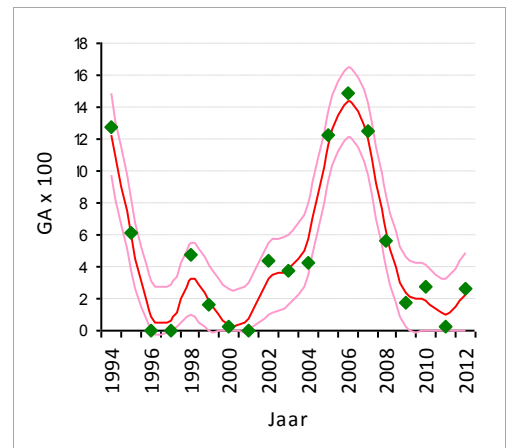
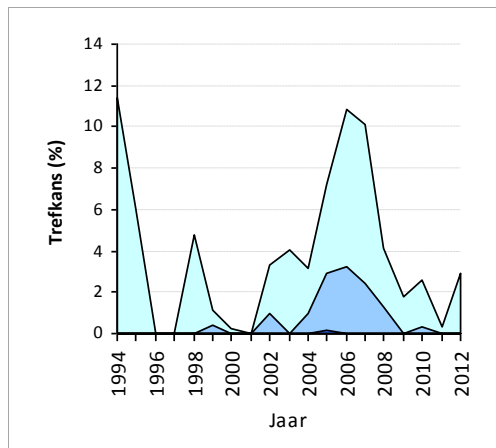
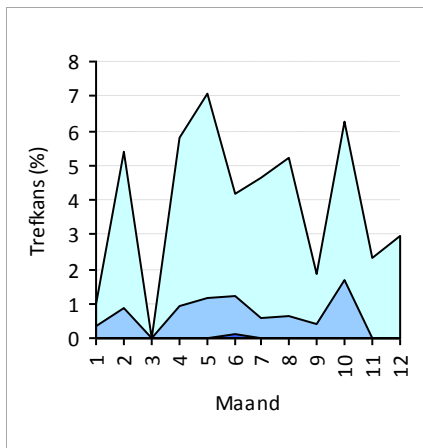
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

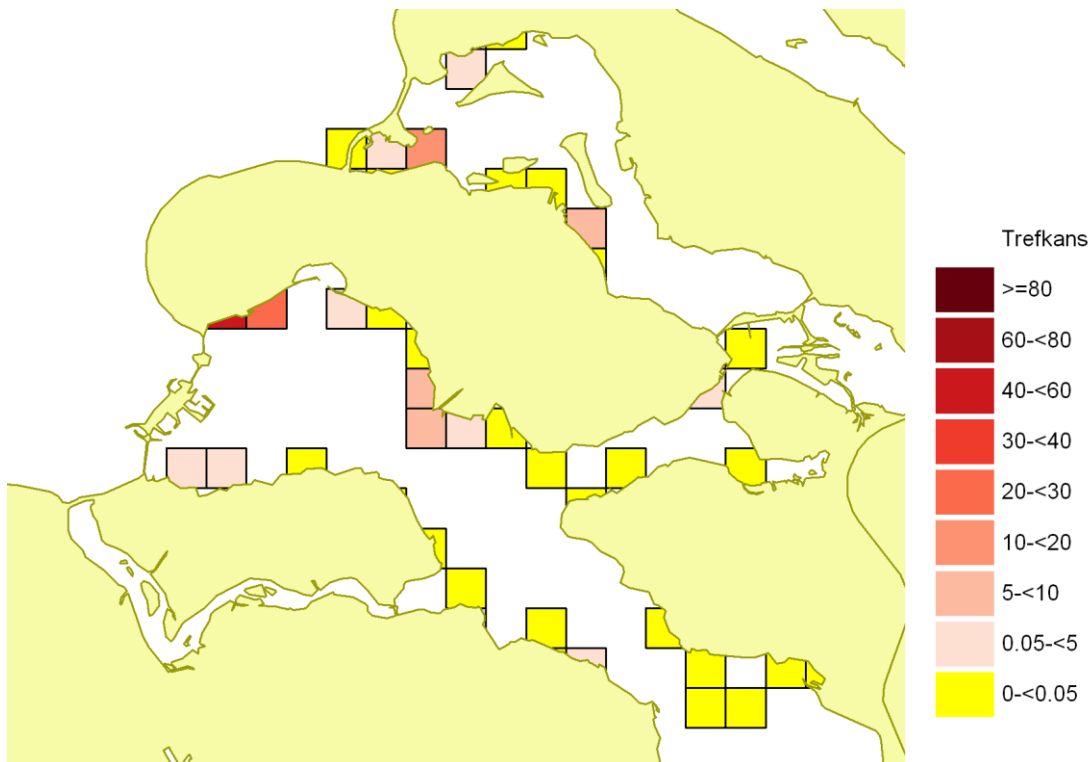

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

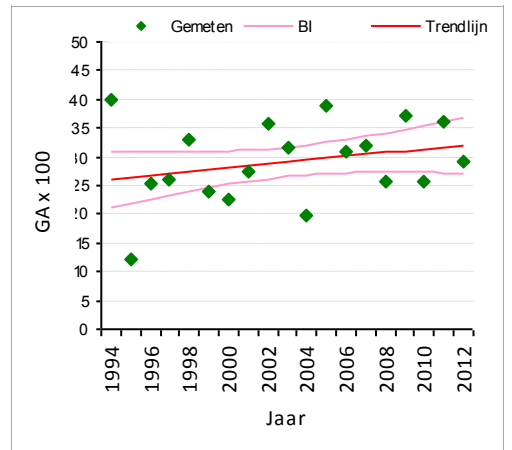
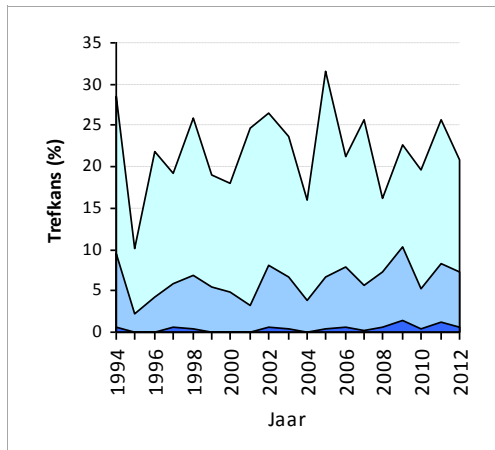
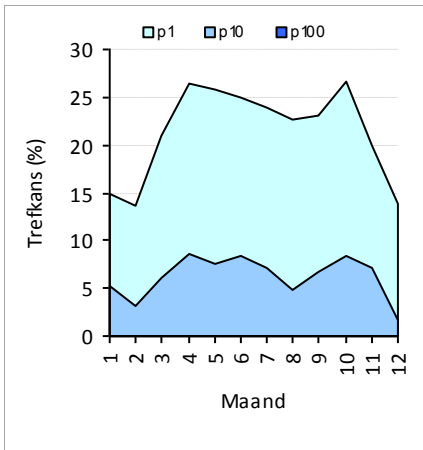
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Cerianthus lloydii

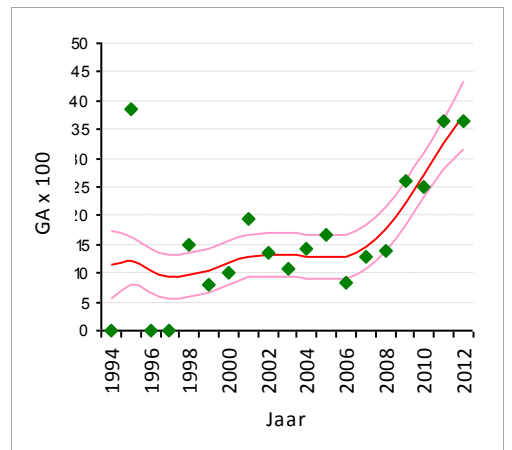
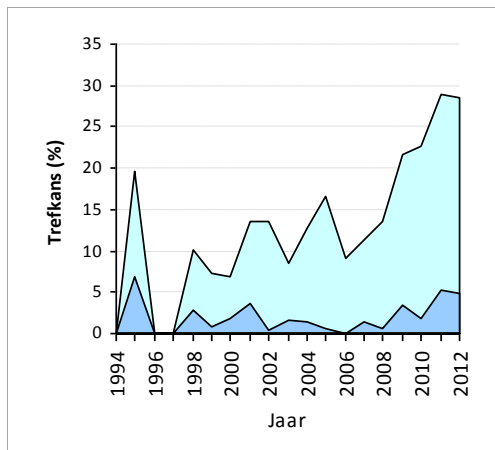
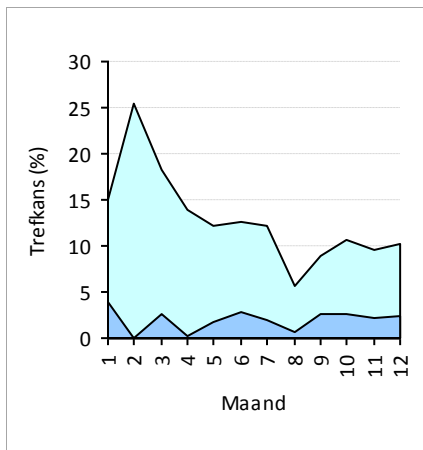
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

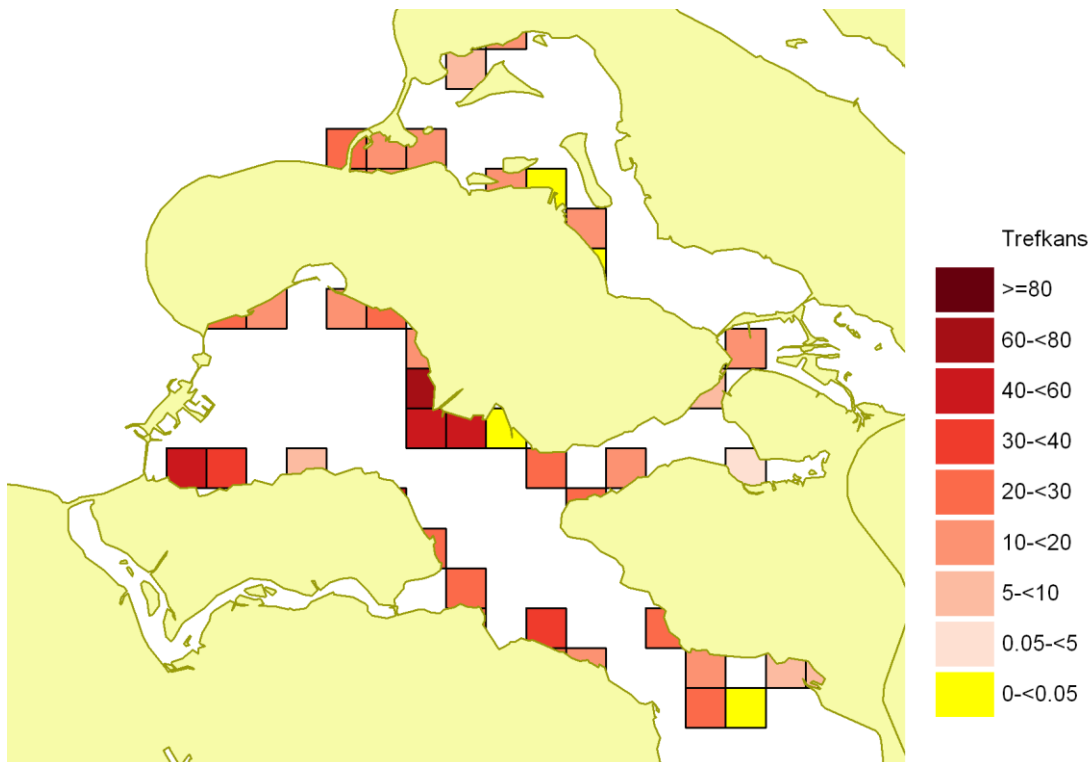

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

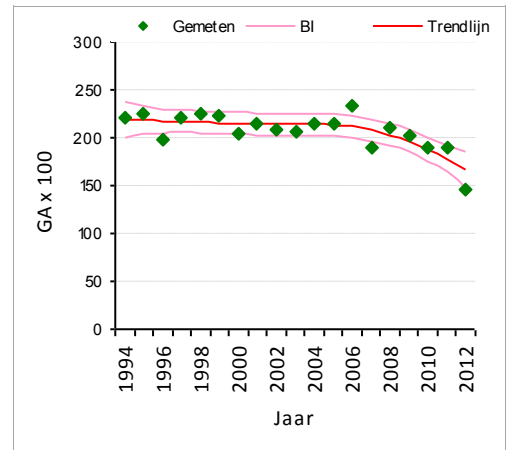
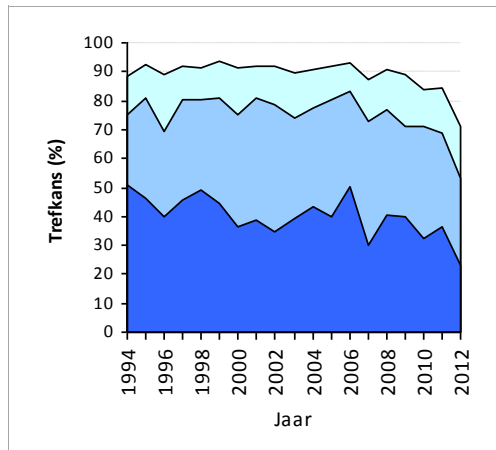
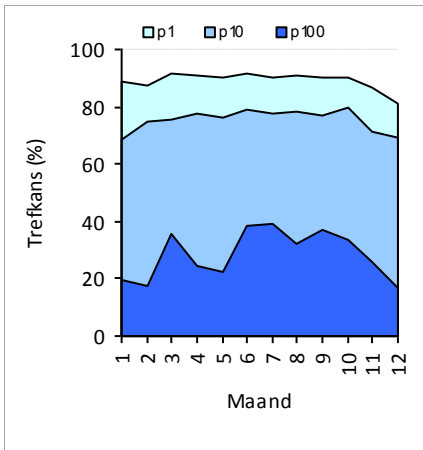

Diadumene cincta

Golfbrekeranemoon

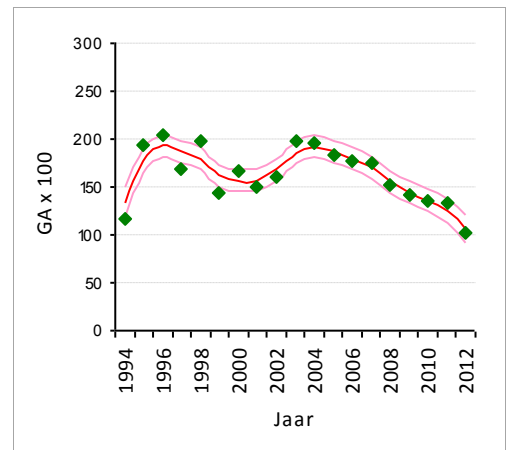
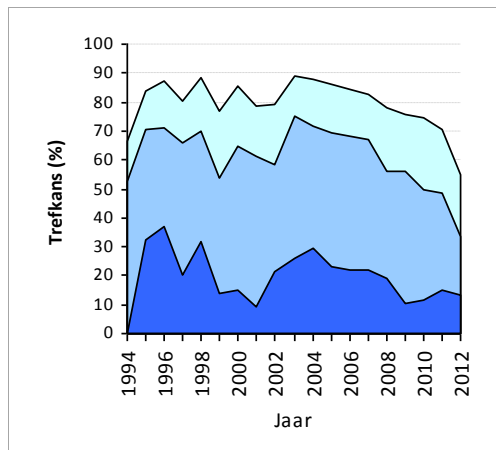
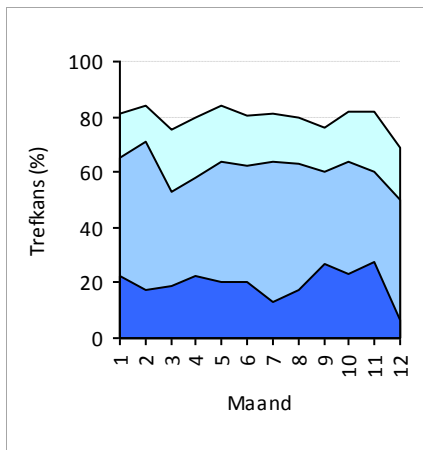
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

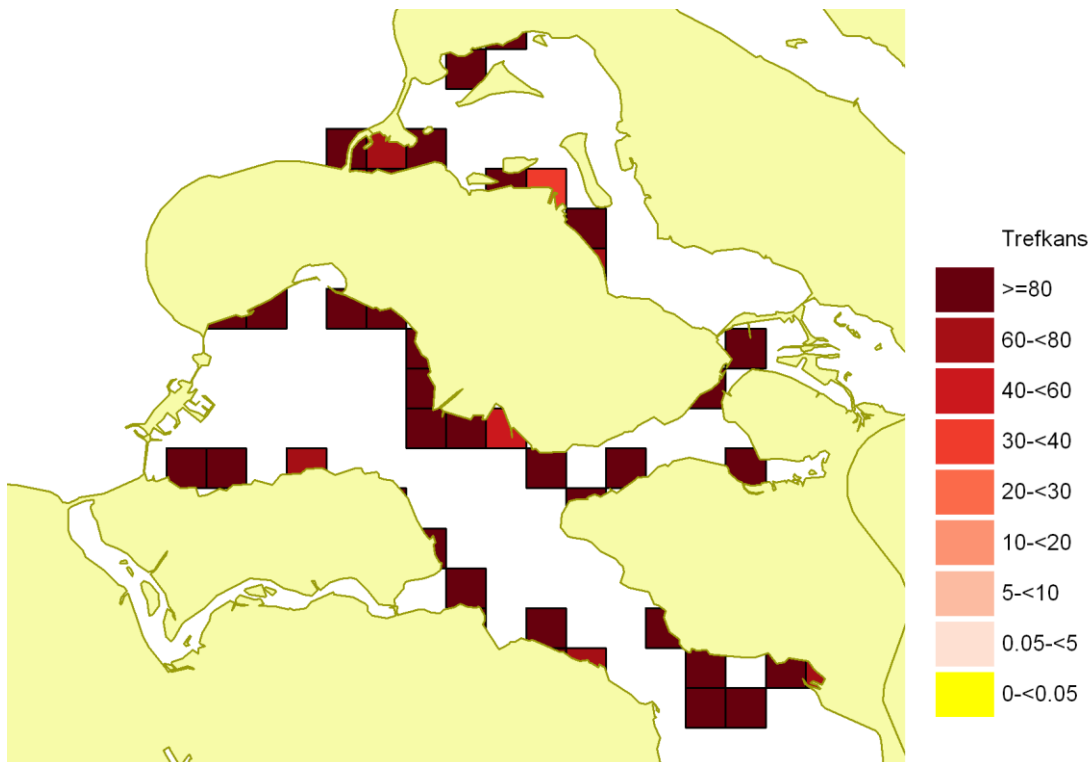

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

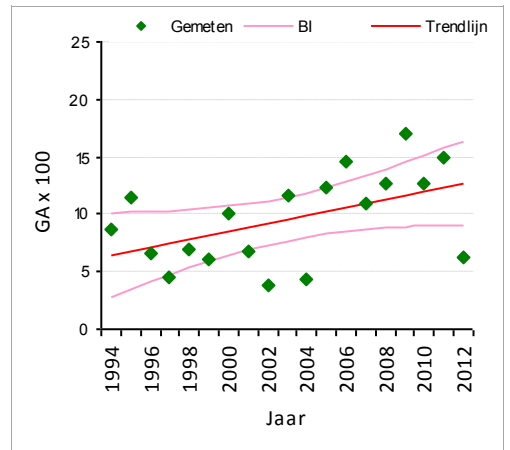
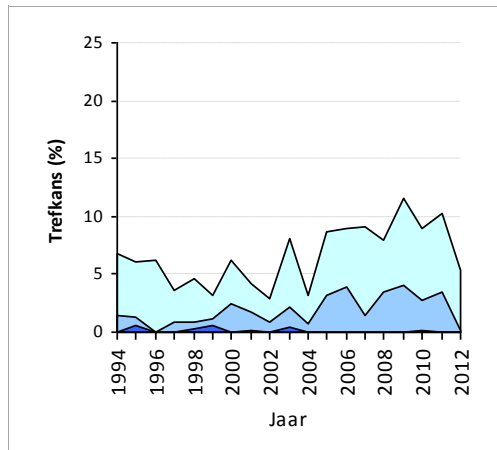
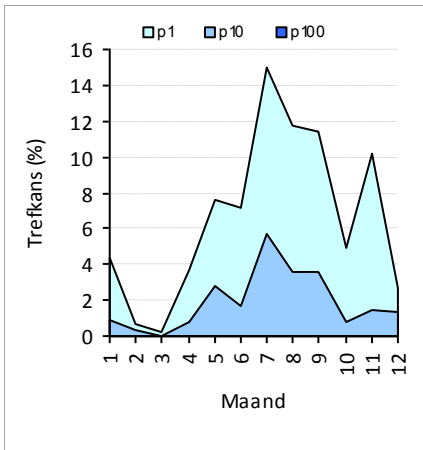

Diadumene lineata

Groene golfbrekeranemoon

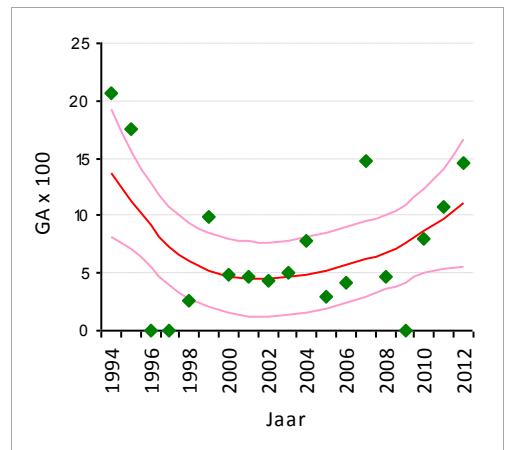
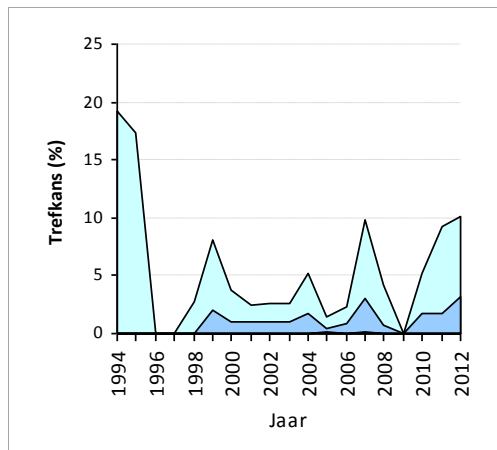
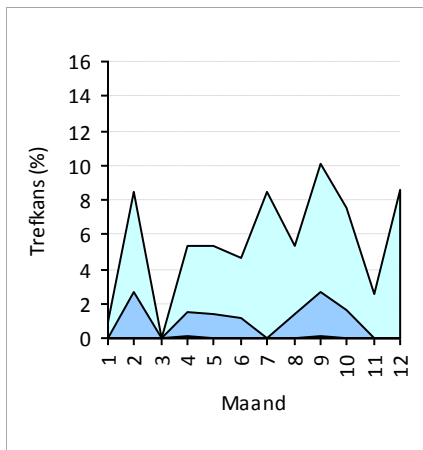
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

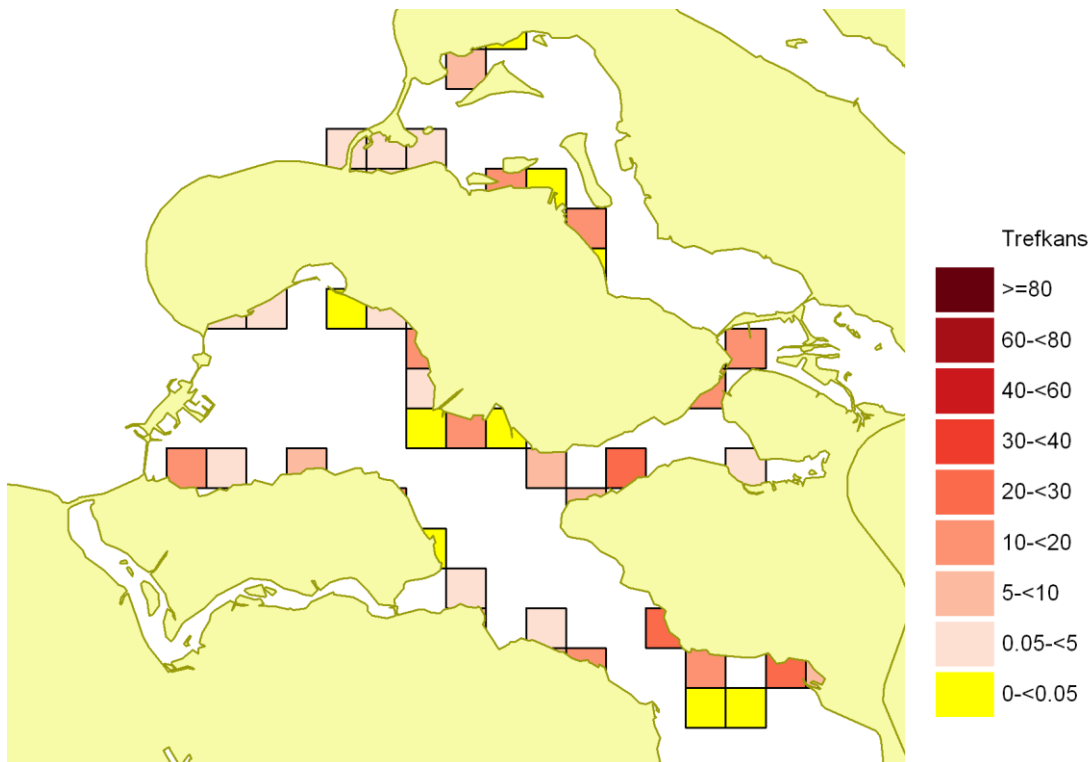

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

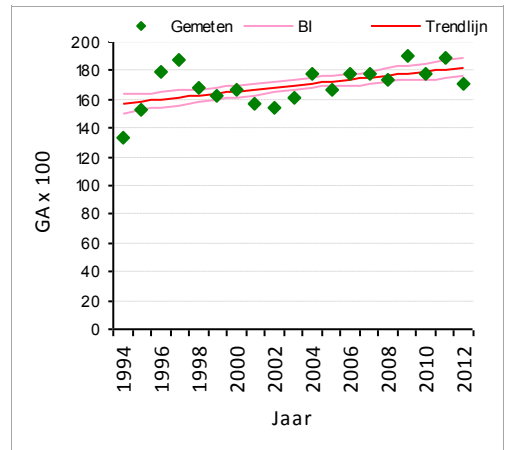
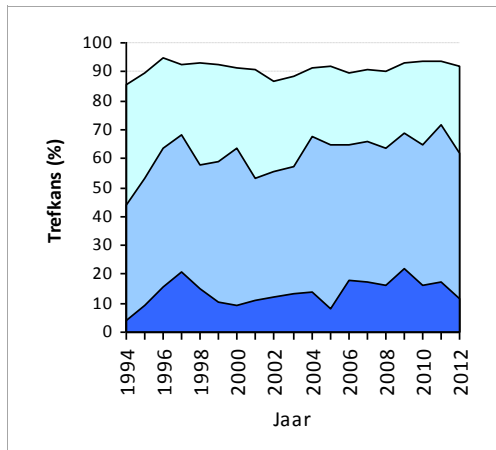
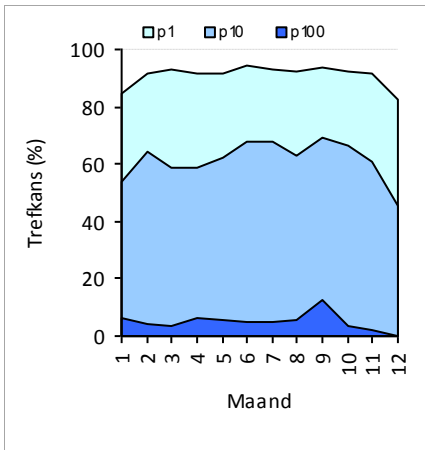

Metridium senile

Zeeanjelier

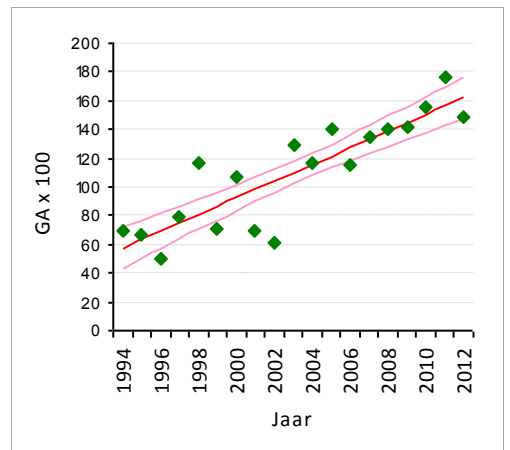
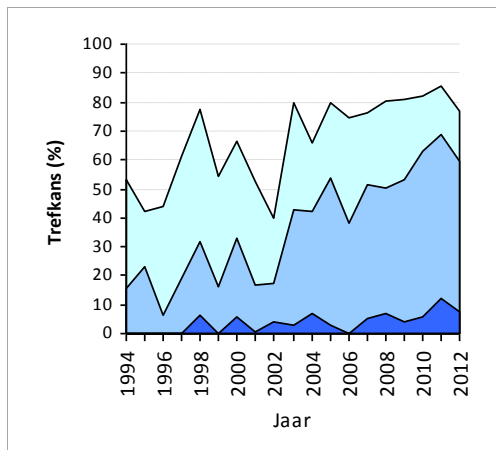
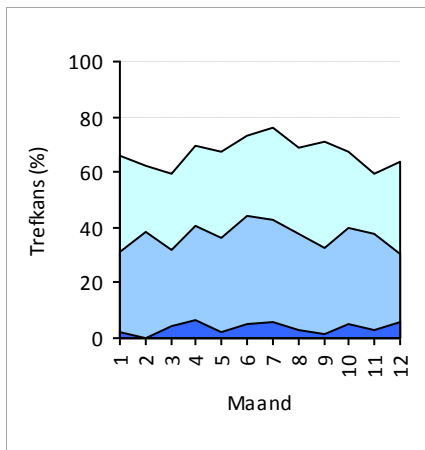
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

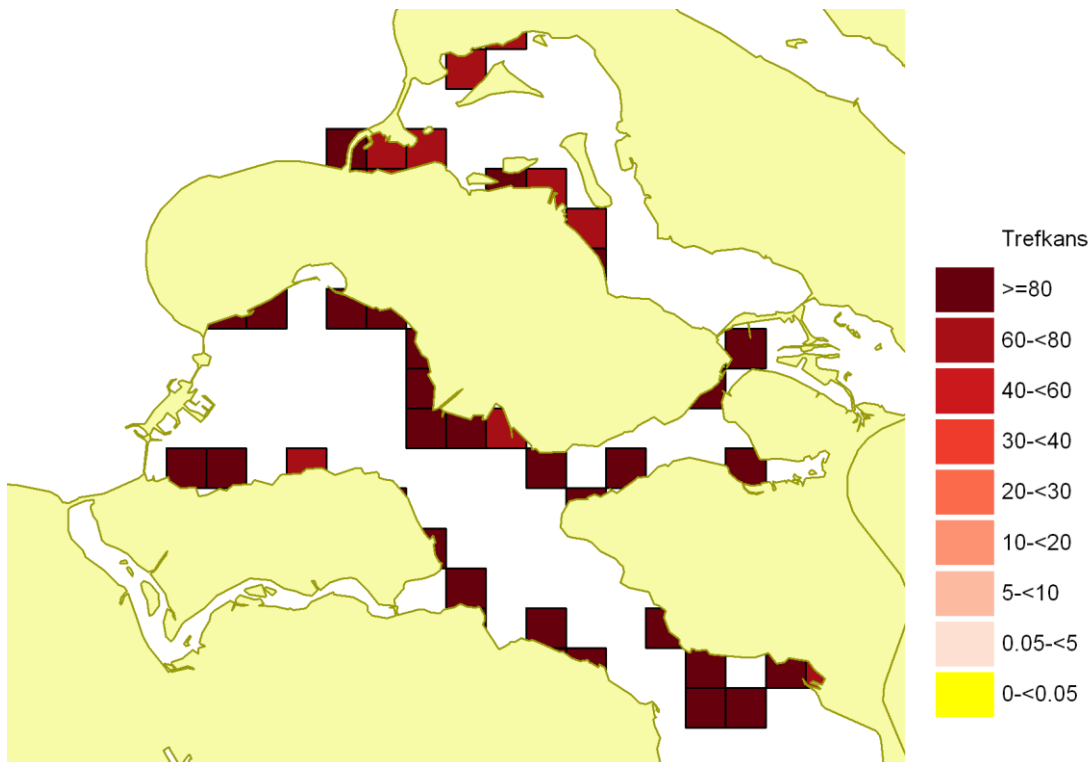

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

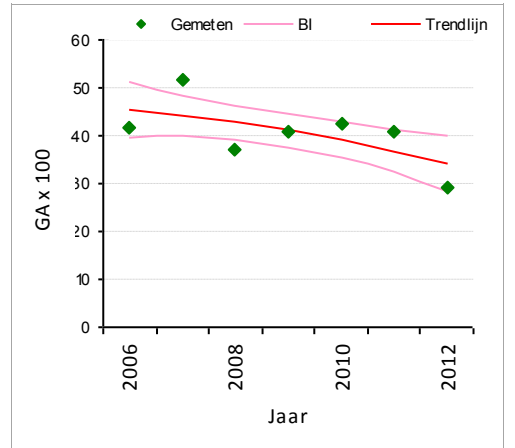
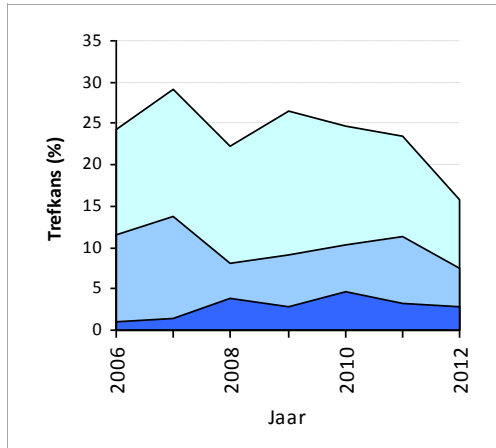
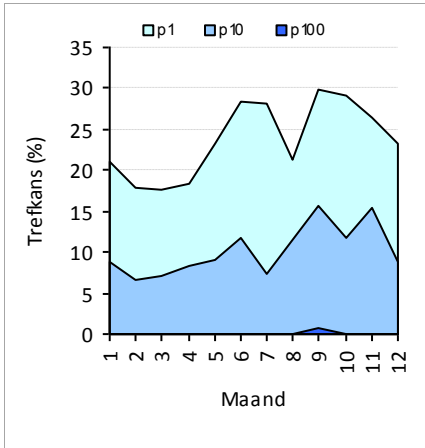

Sagartia elegans

Sierlijke slibanemoon

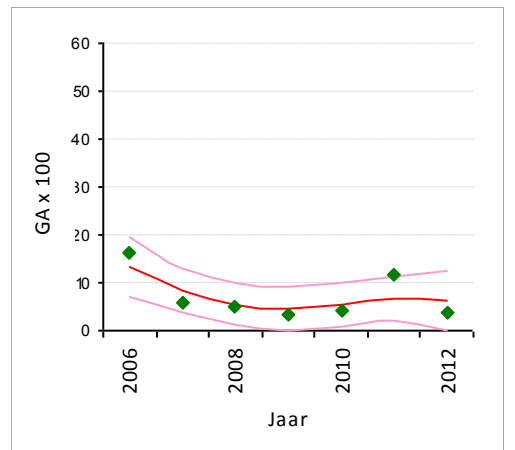
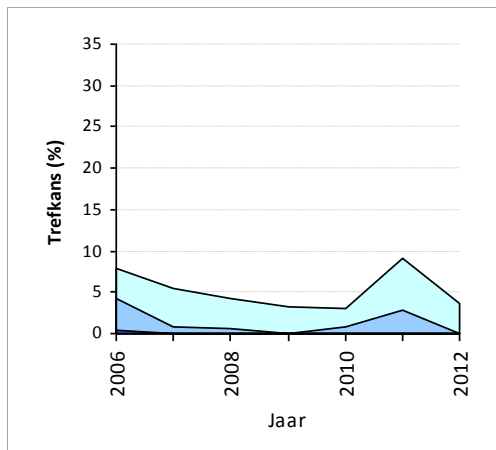
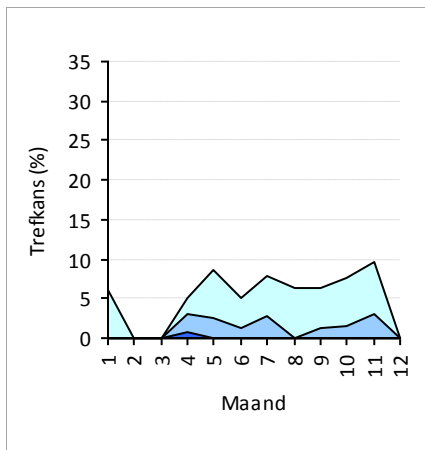
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

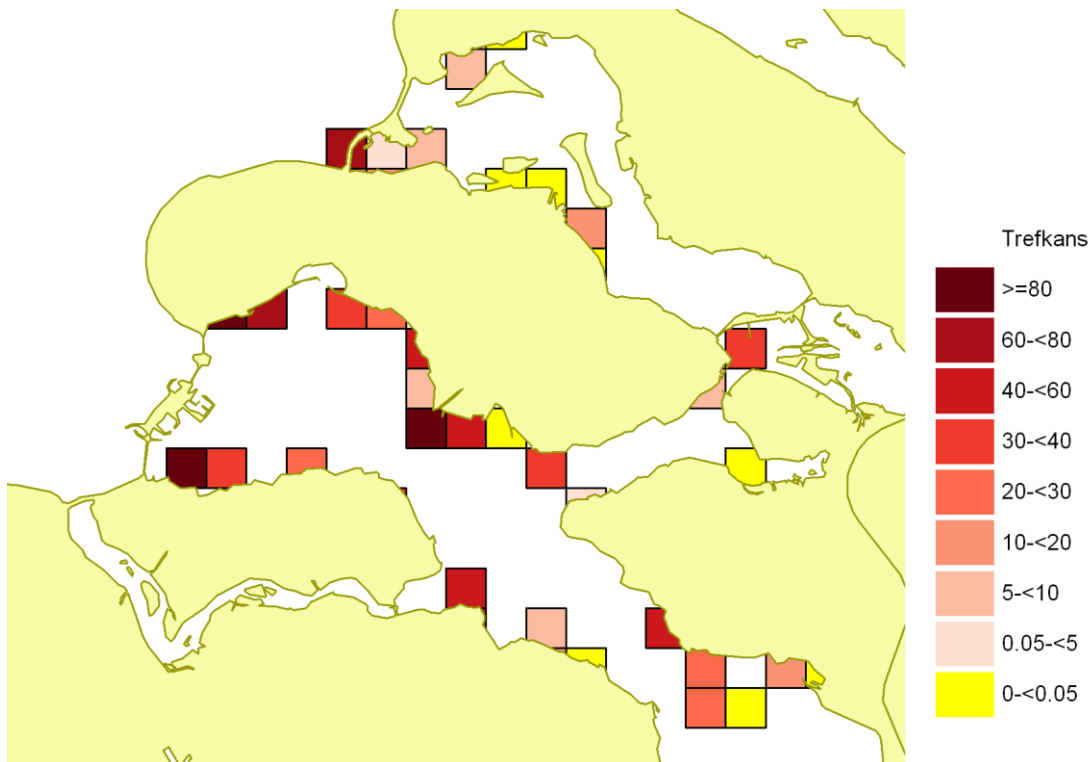

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

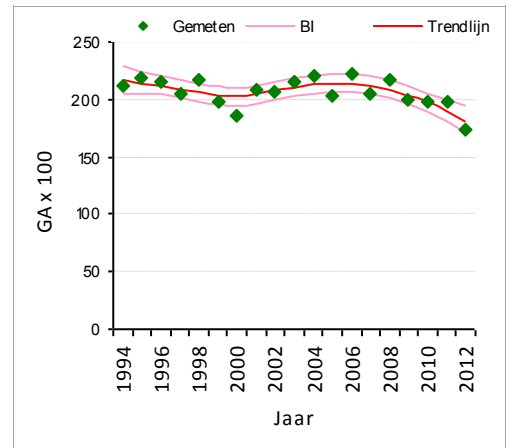
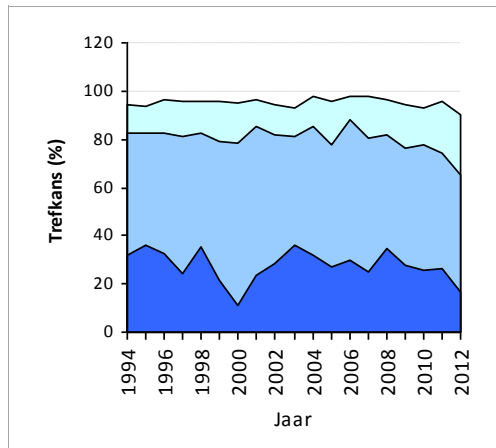
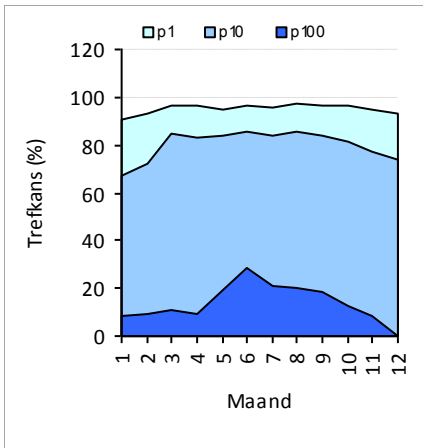

Sagartia troglodytes

Slibanemoon

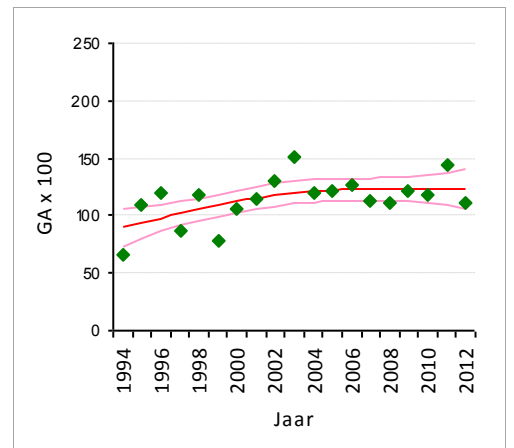
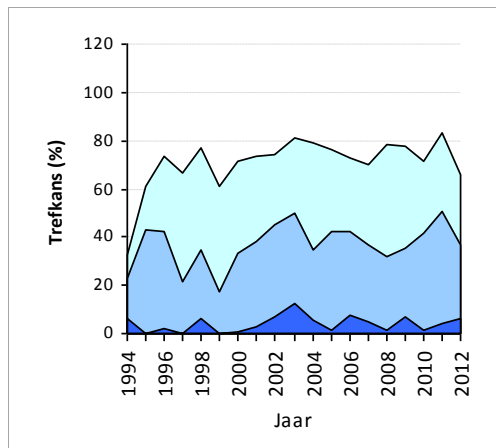
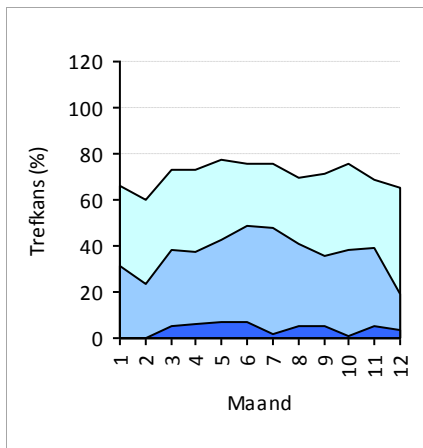
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

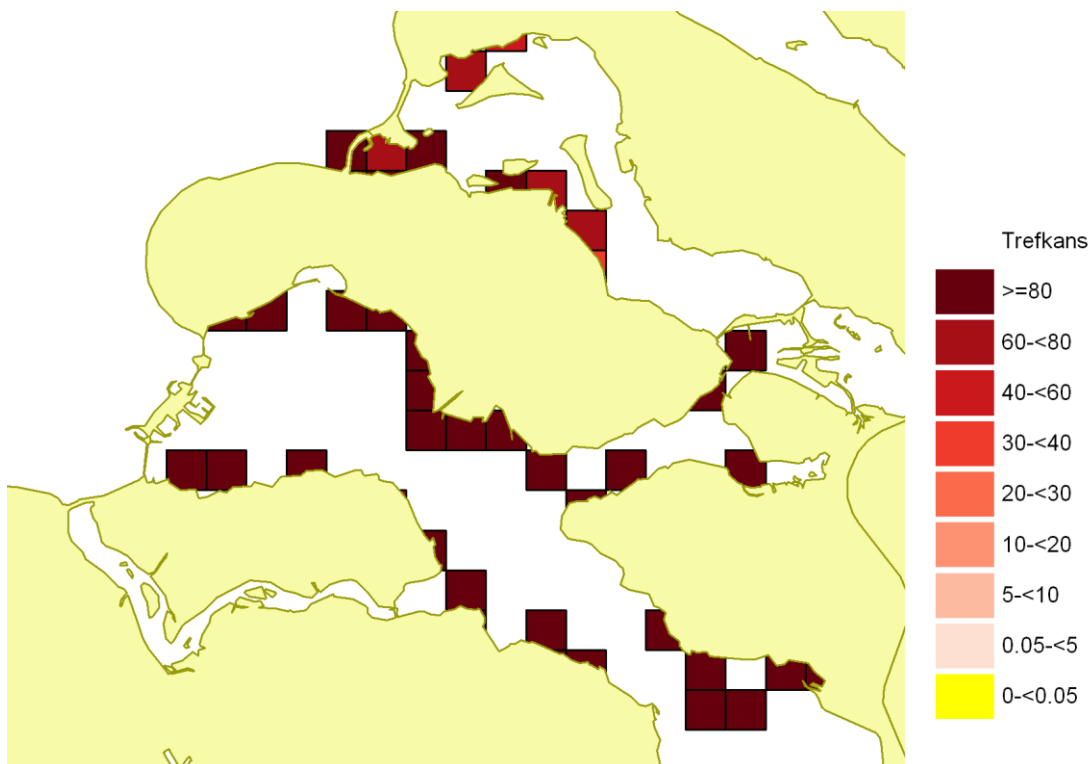

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

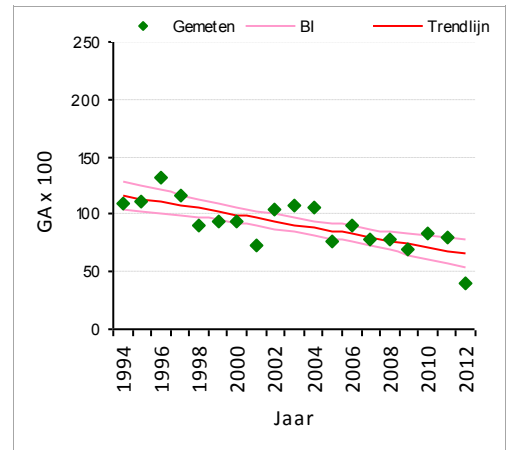
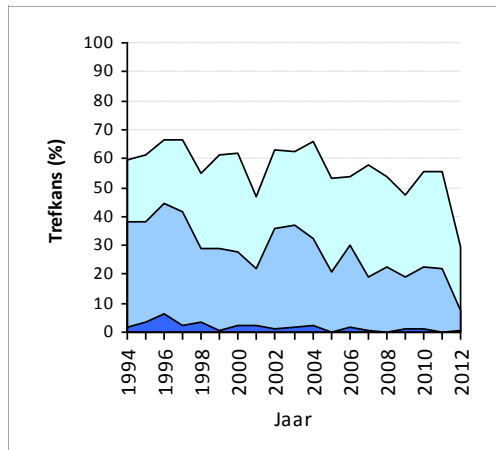
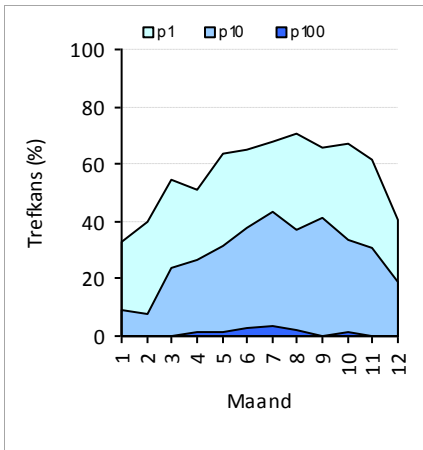
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Sagartiogeton undatus

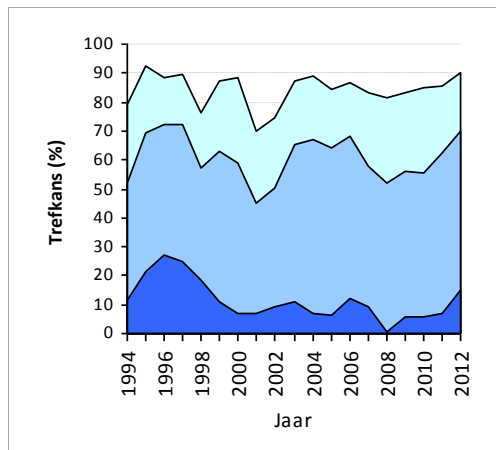
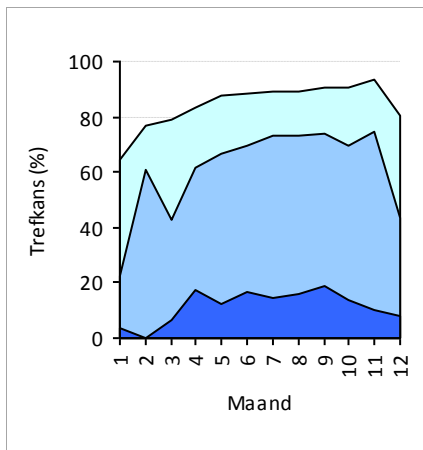
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

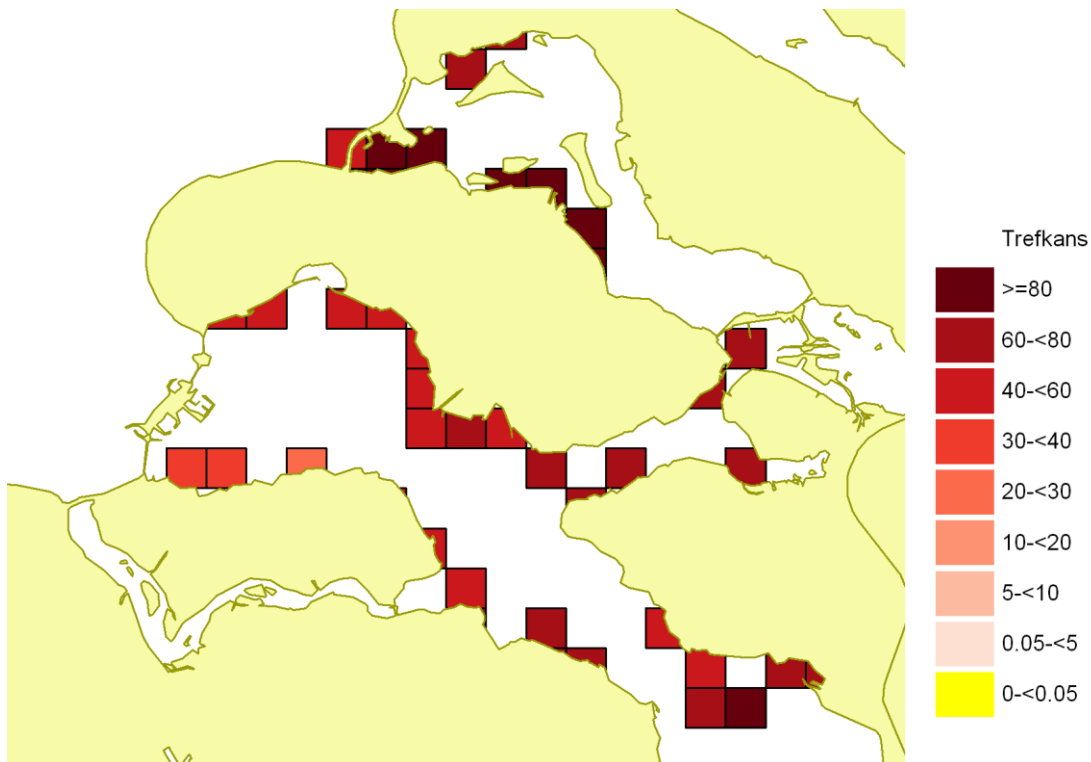

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

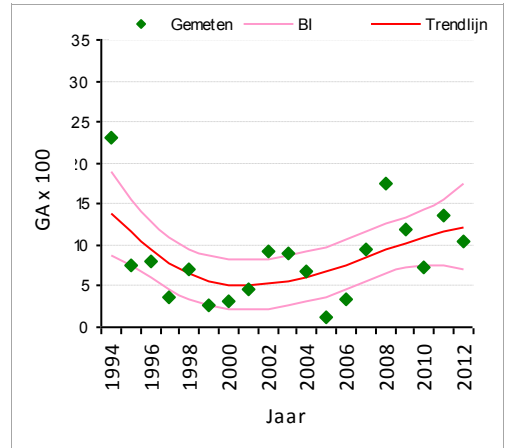
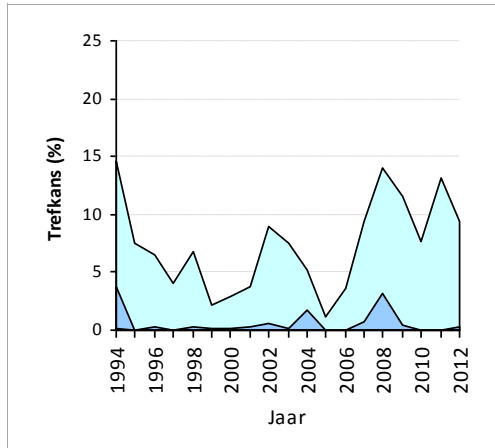
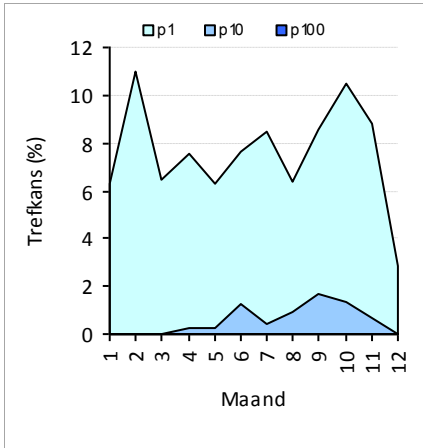

Urticina felina

Zeedahlia

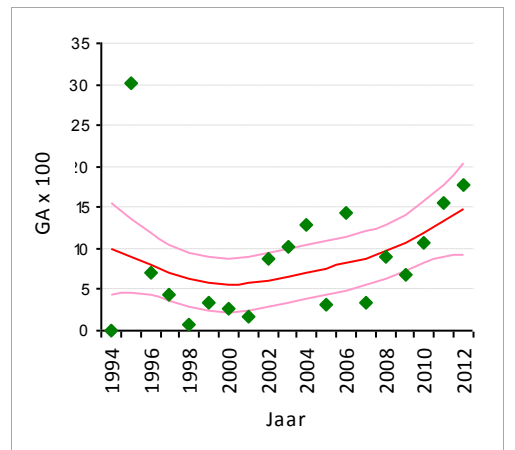
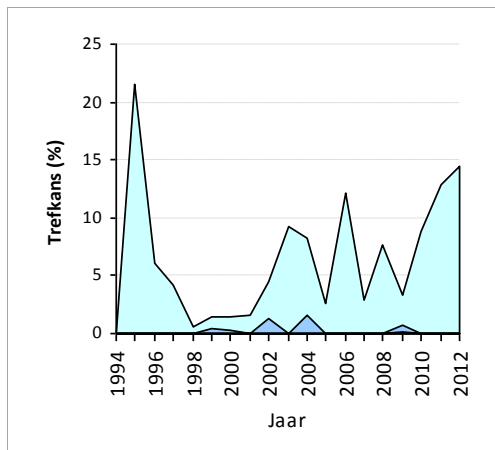
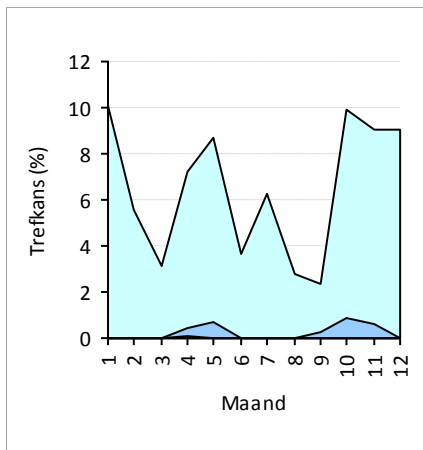
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

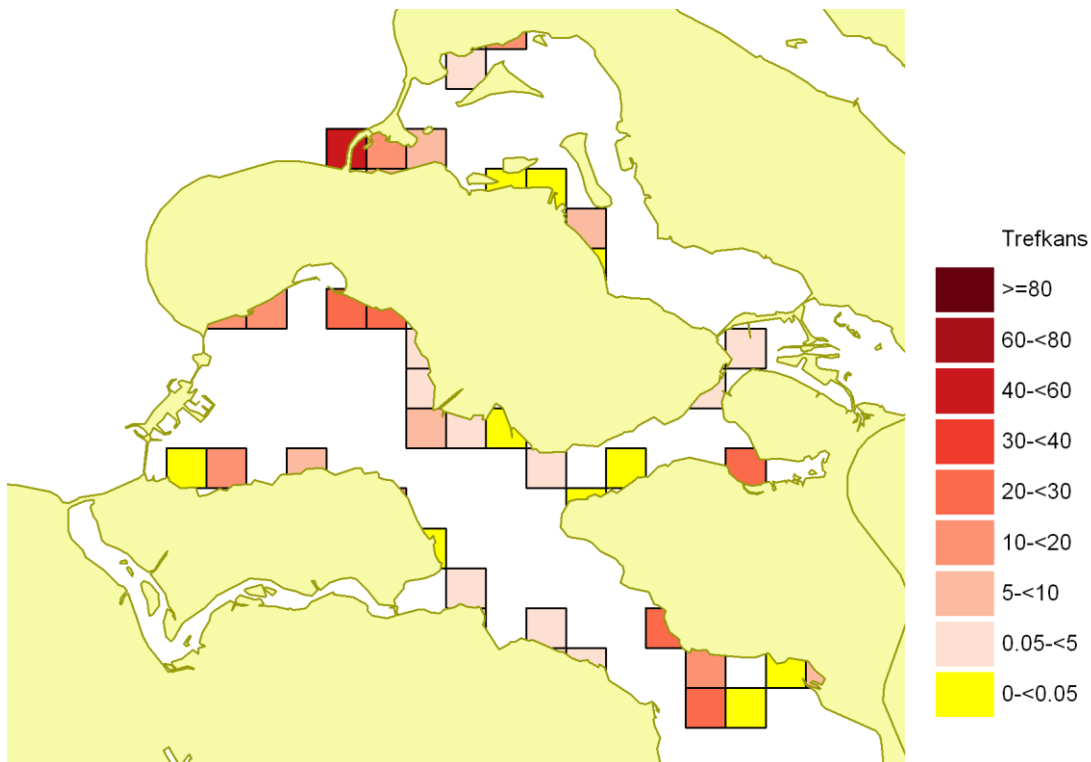

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

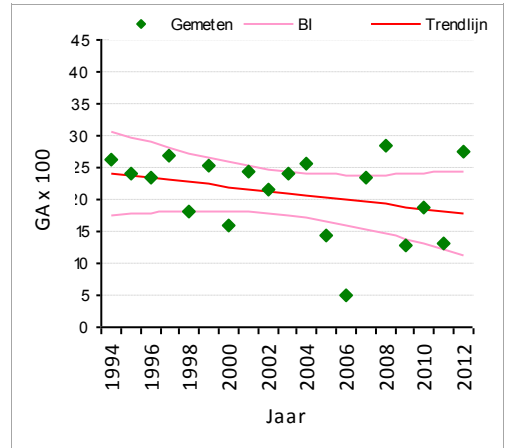
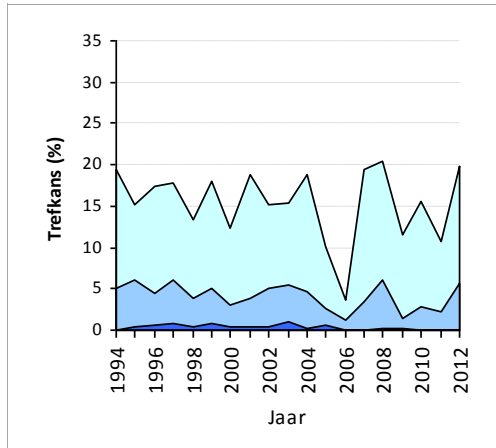
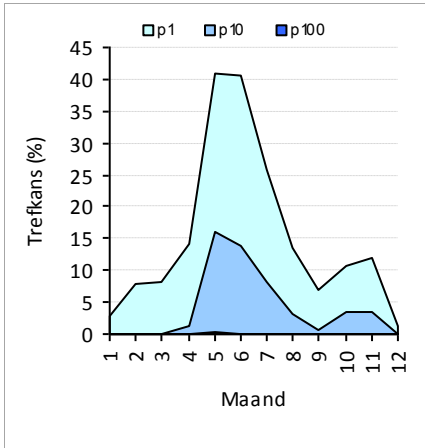

Beroe gracilis

Slank meloenkwalletje

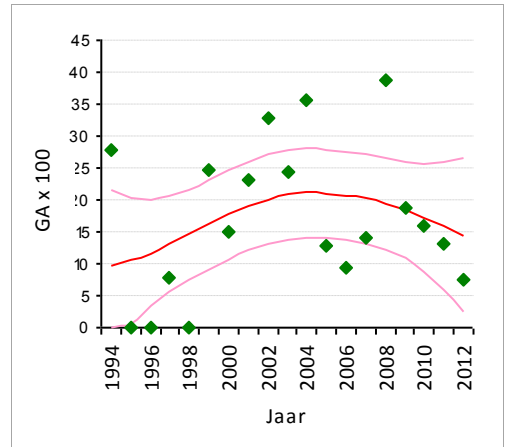
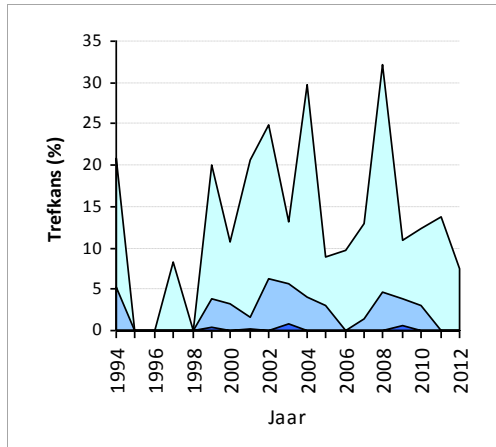
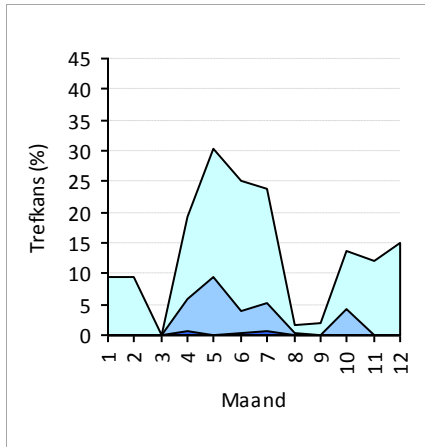
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

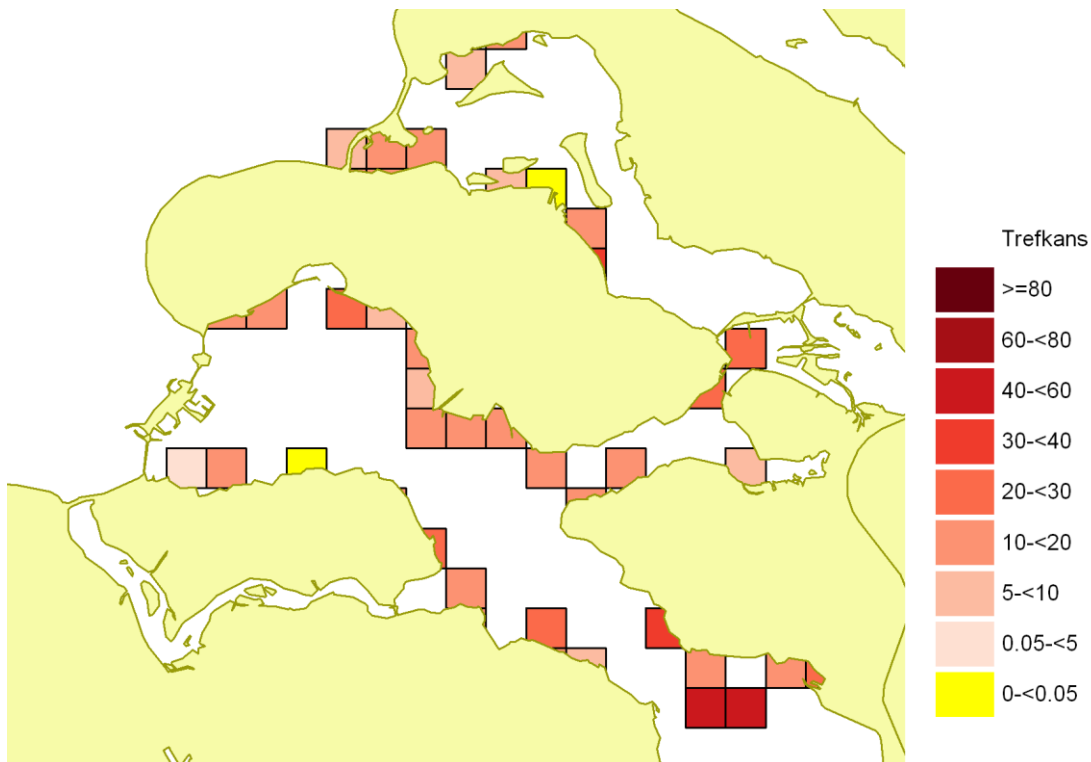

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

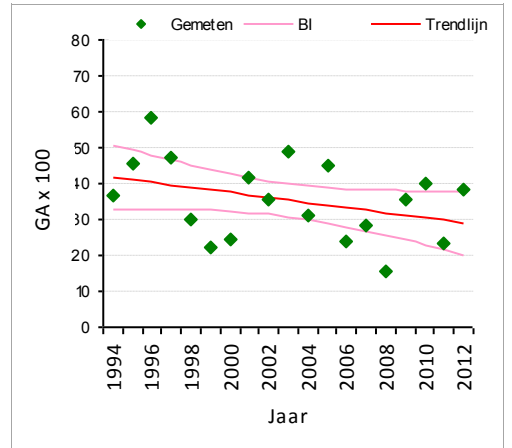
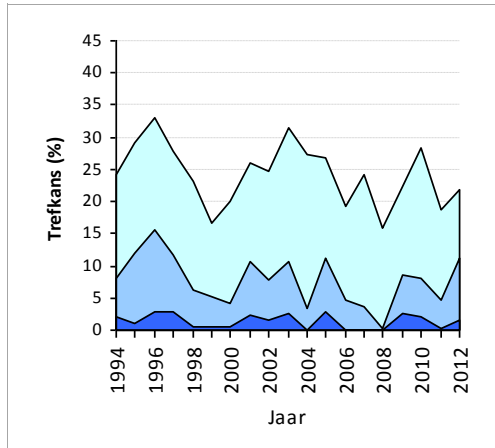
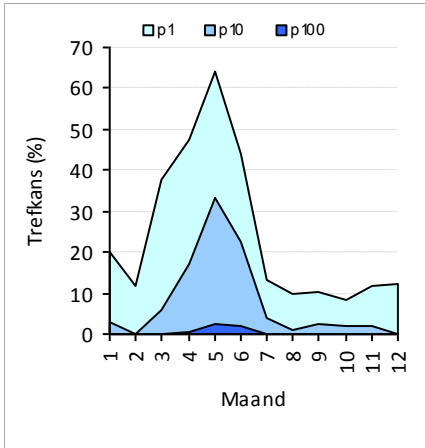
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Pleurobrachia pileus

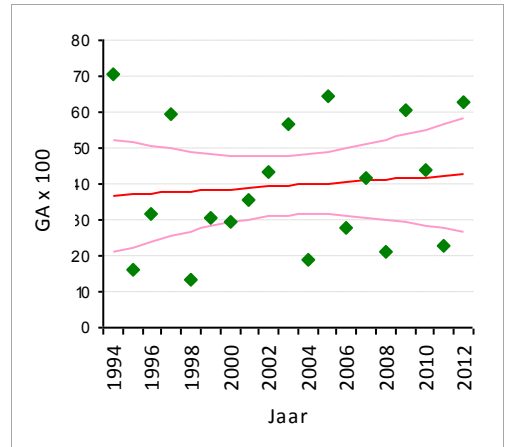
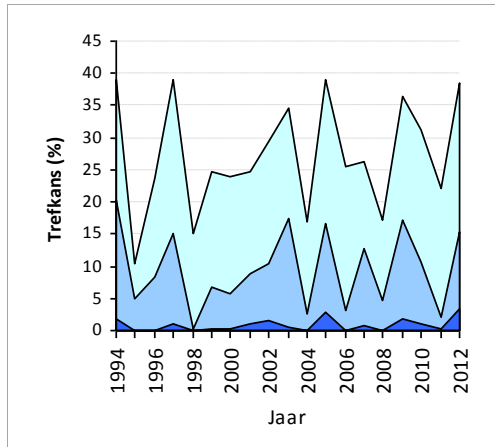
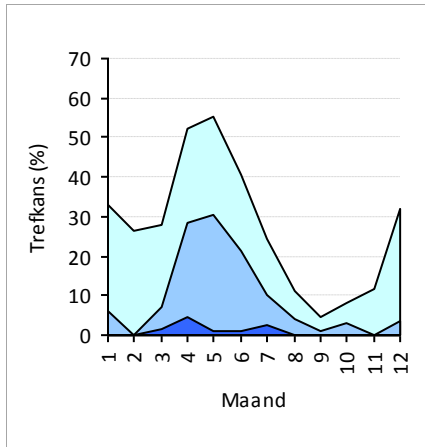
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

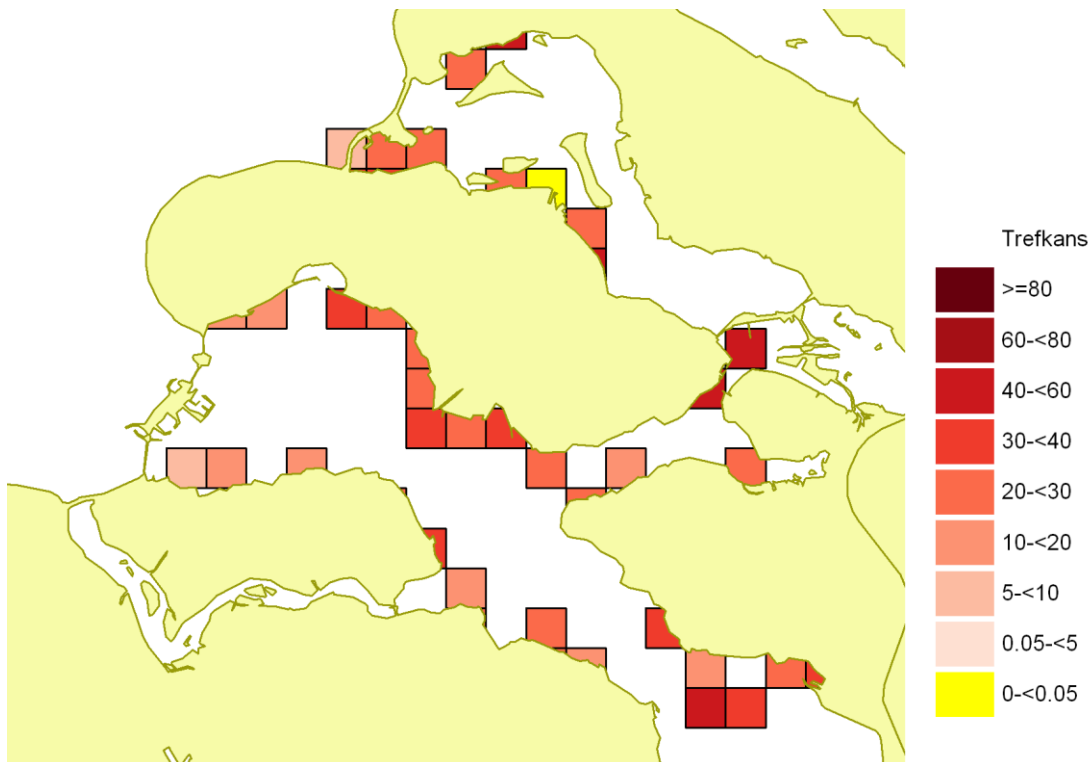

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

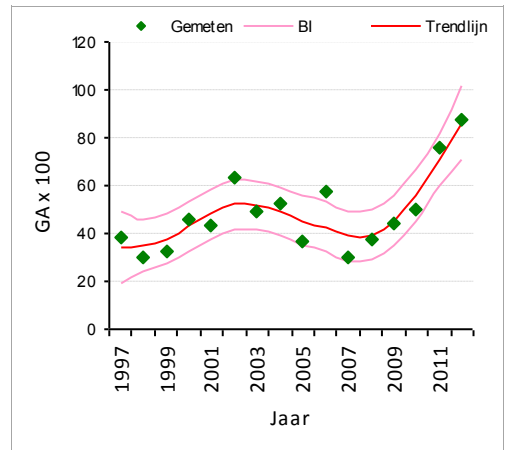
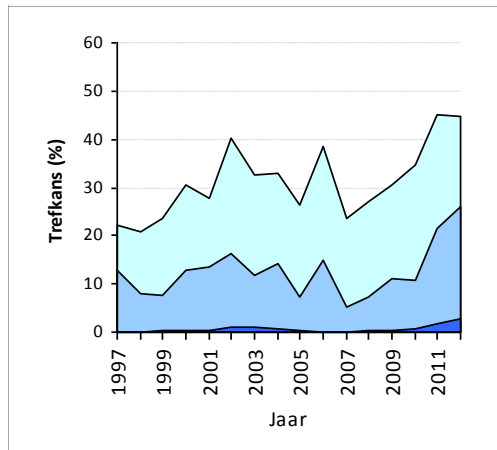
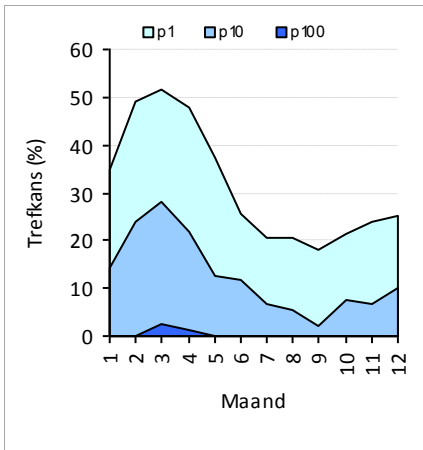
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Amphitrite spec

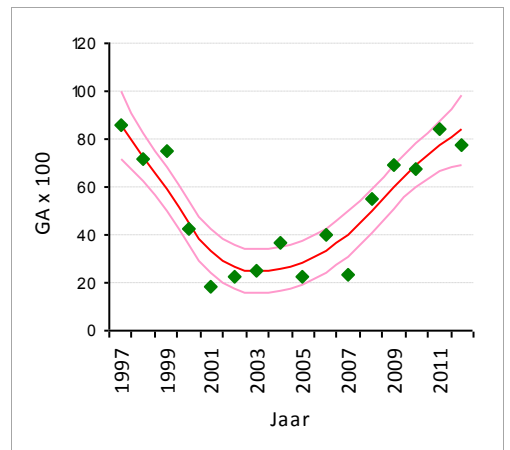
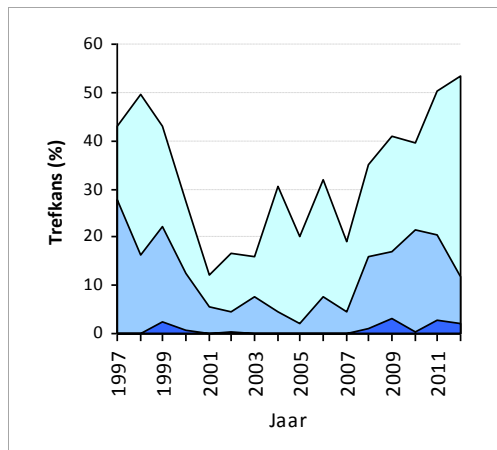
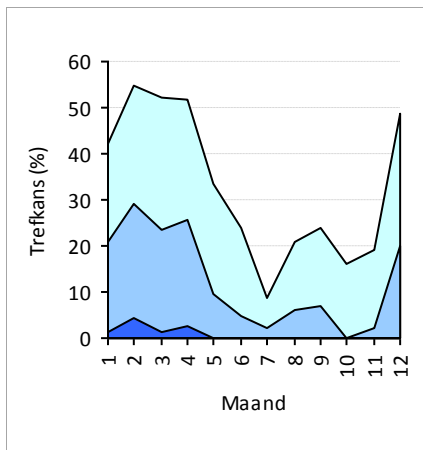
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

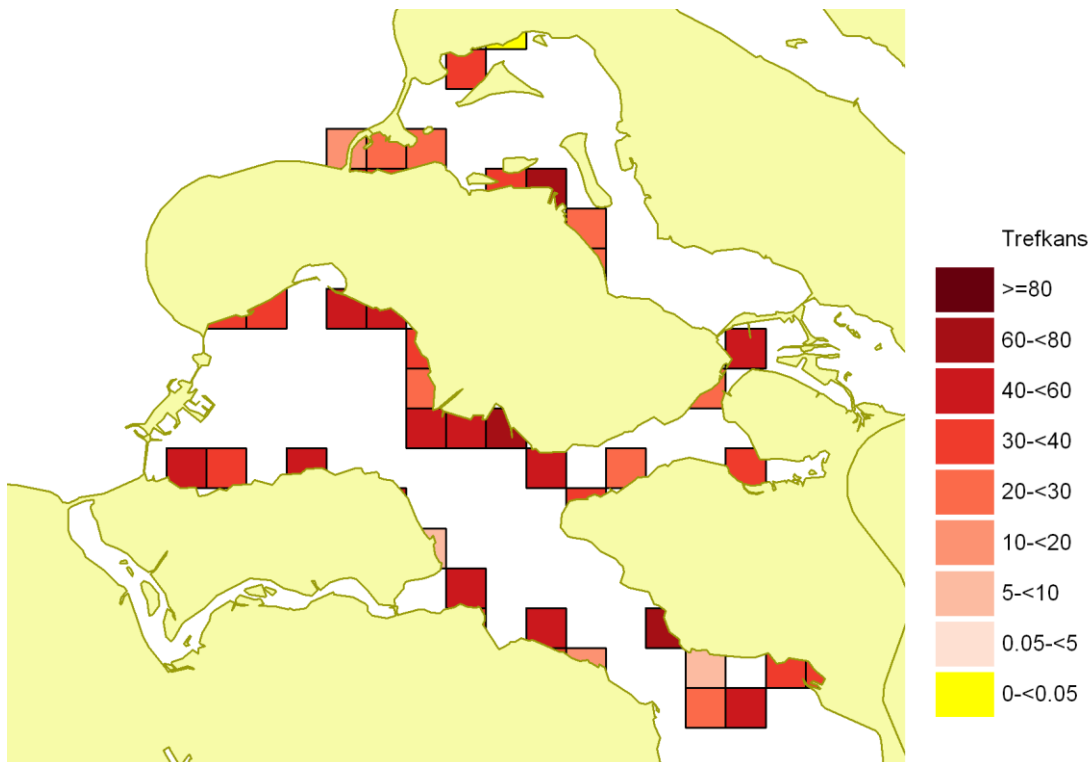

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

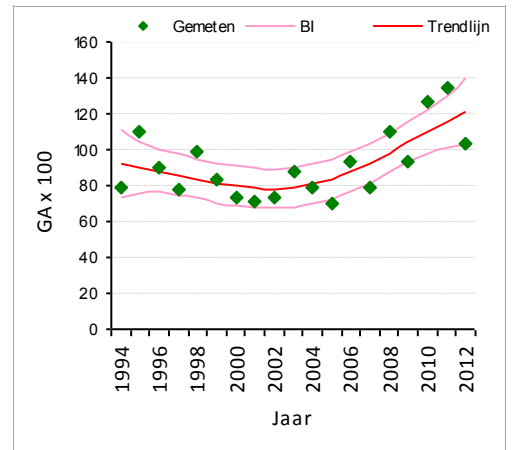
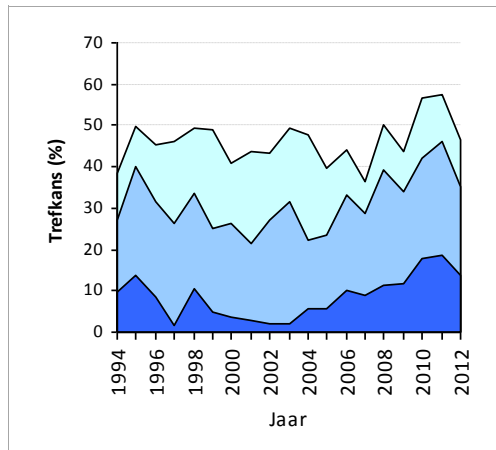
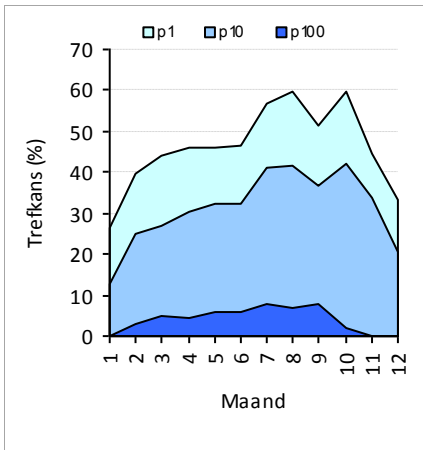

Lanice conchilega

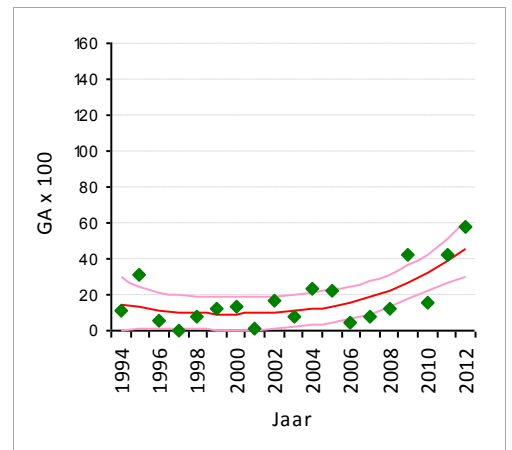
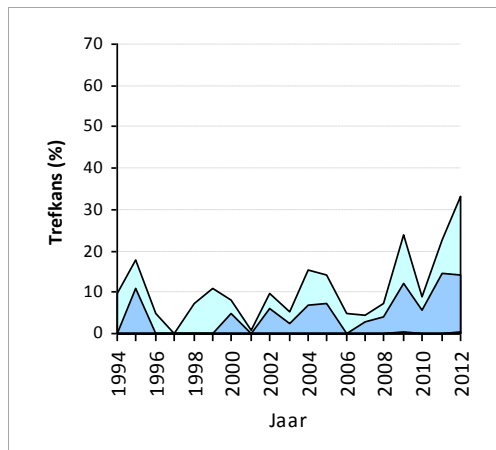
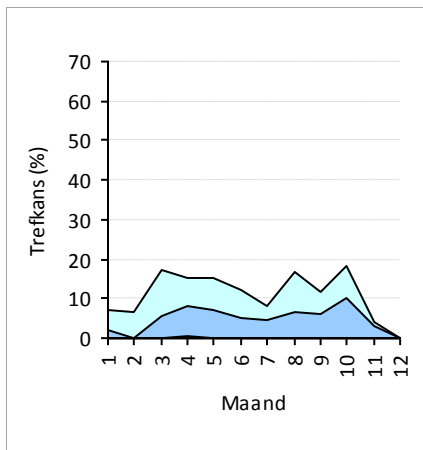
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

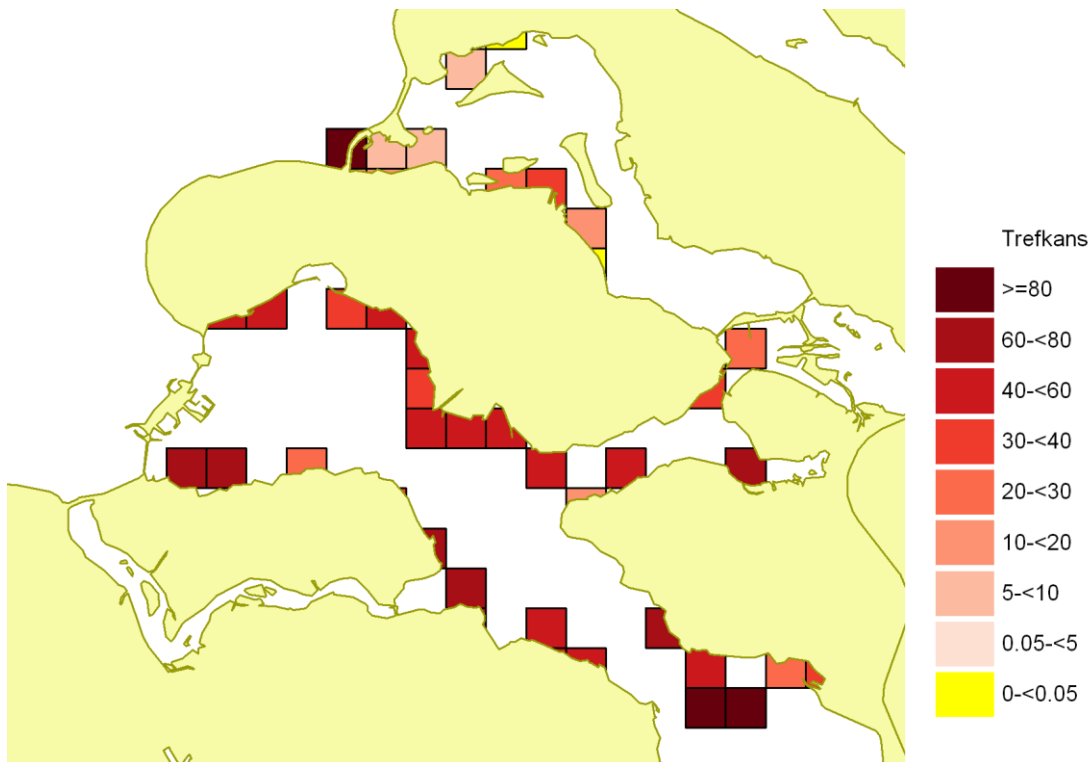

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

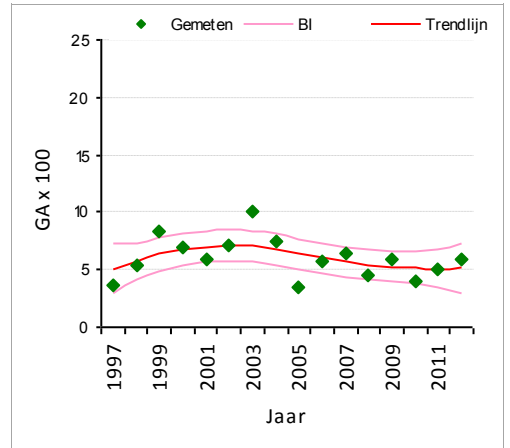
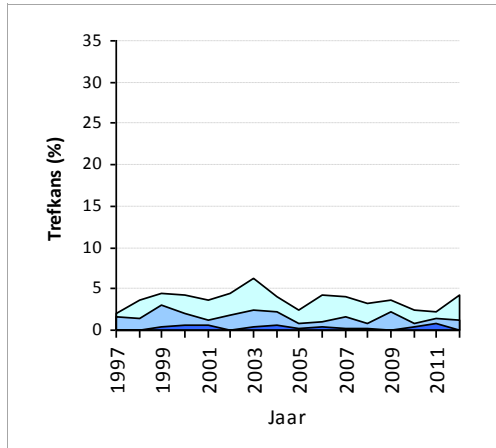
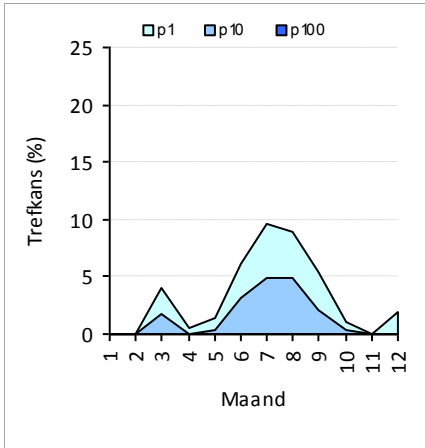

Phoronis hippocrepi

Kleine hoefijzerworm

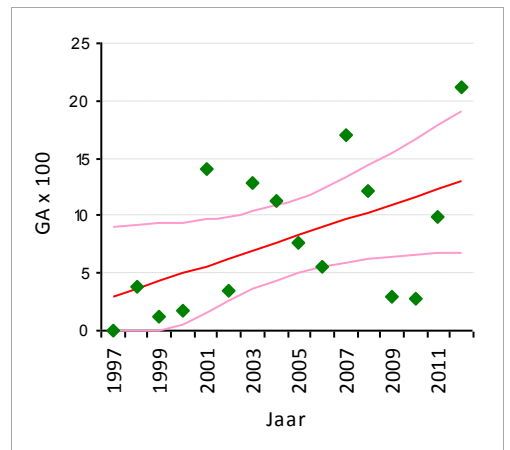
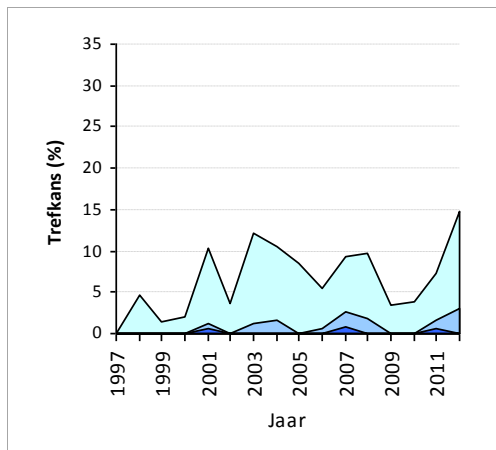
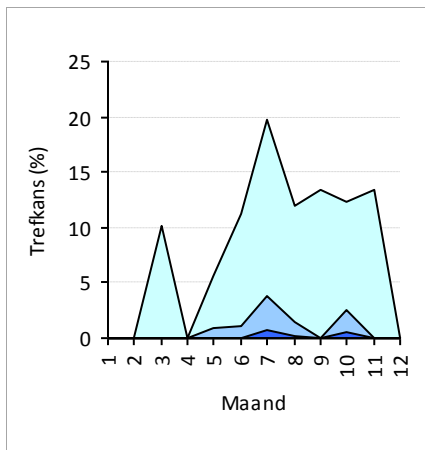
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

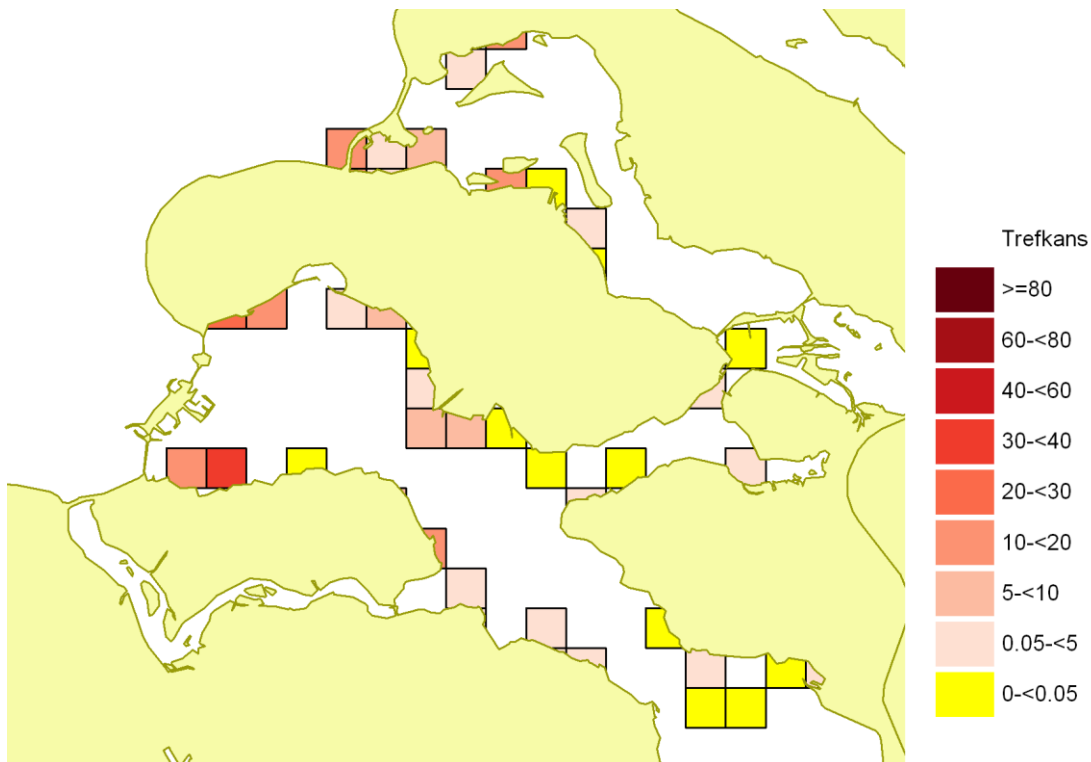

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

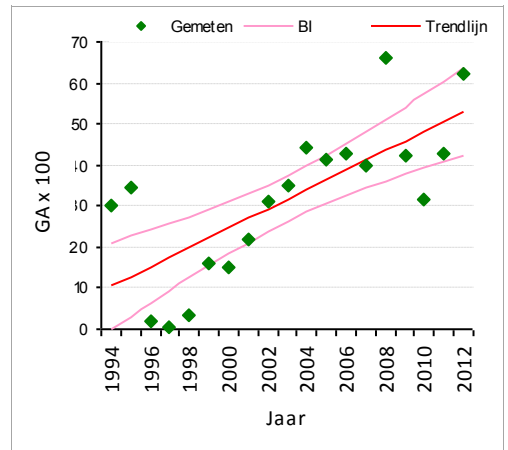
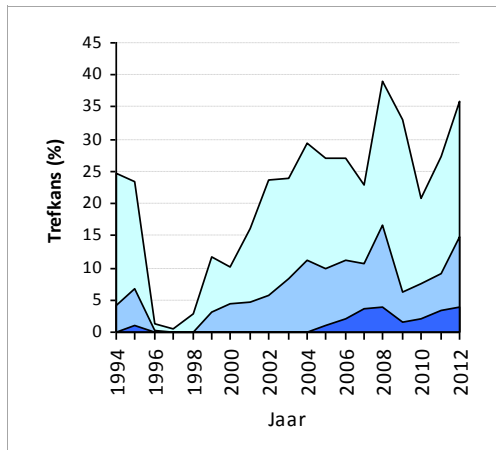
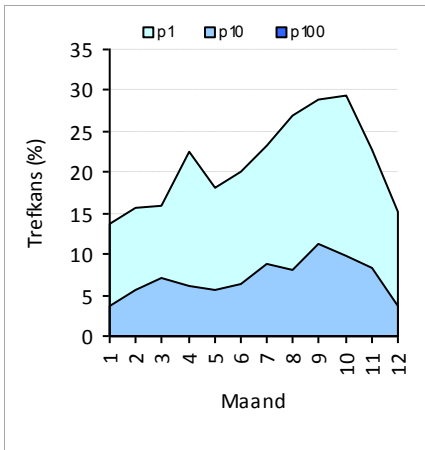
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Sabella pavonina

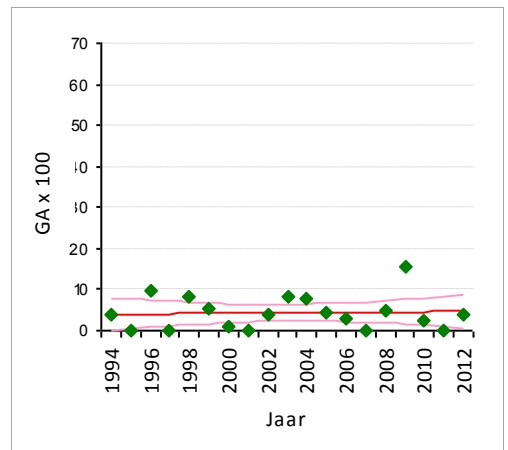
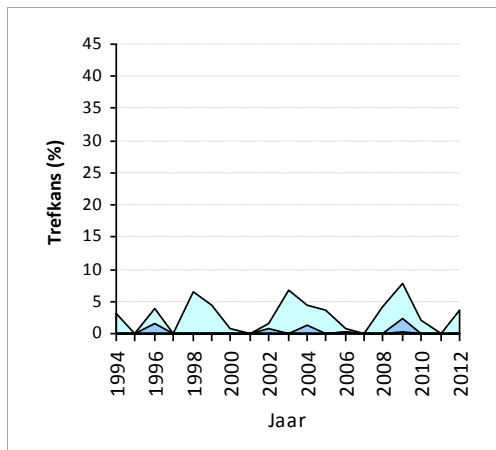
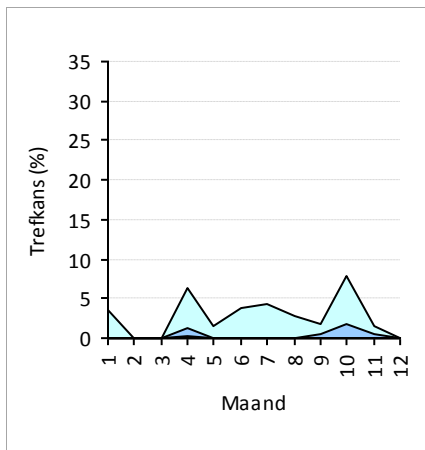
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

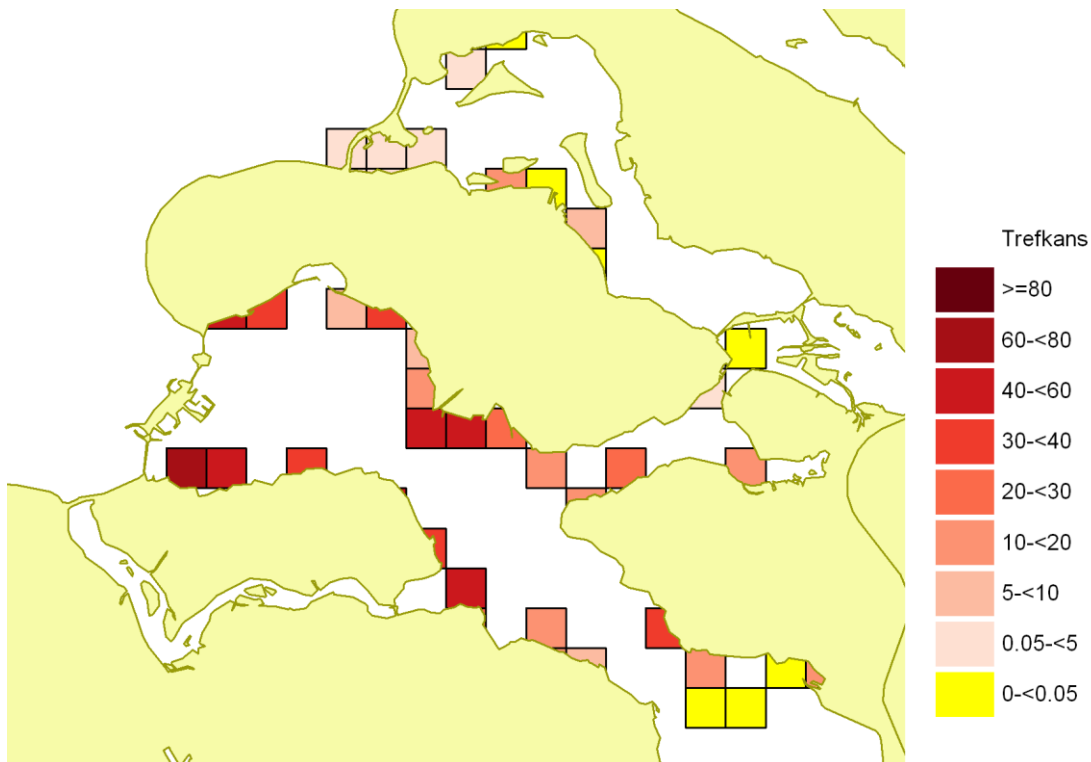

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

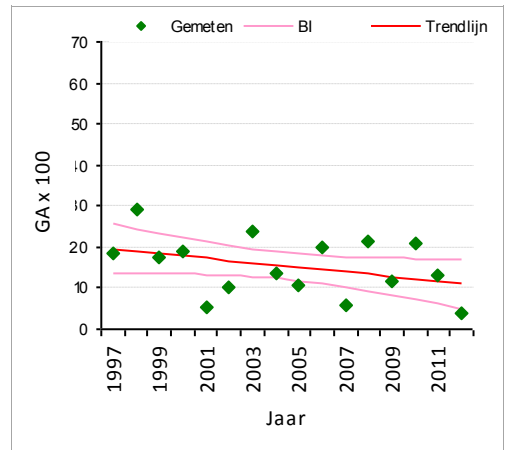
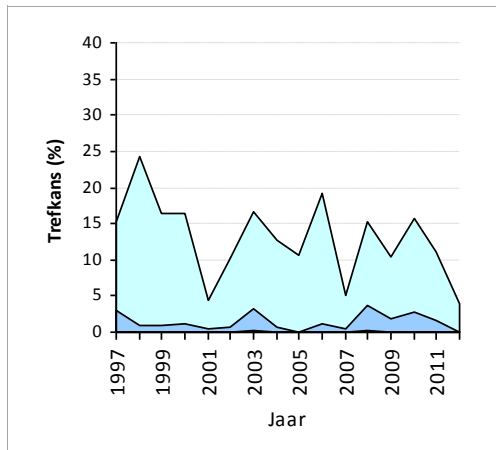
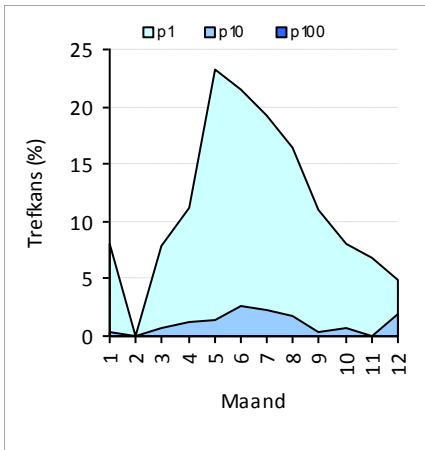

Lepidochitona cinerea

Asgrauwe keverslak

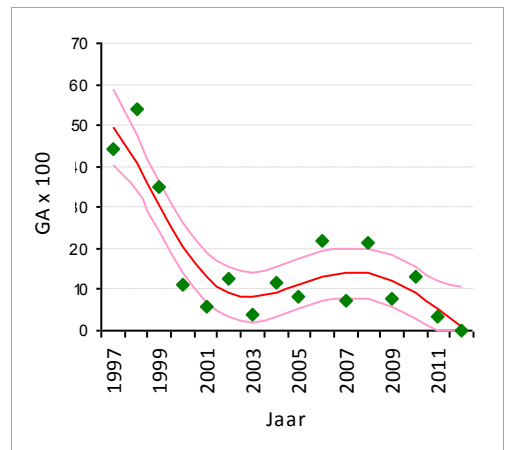
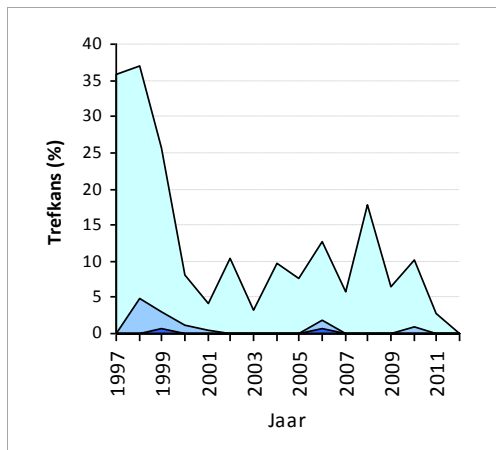
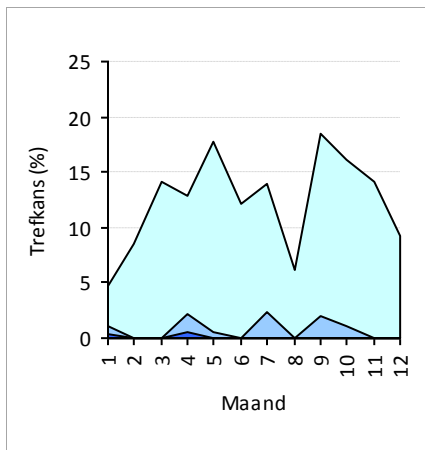
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

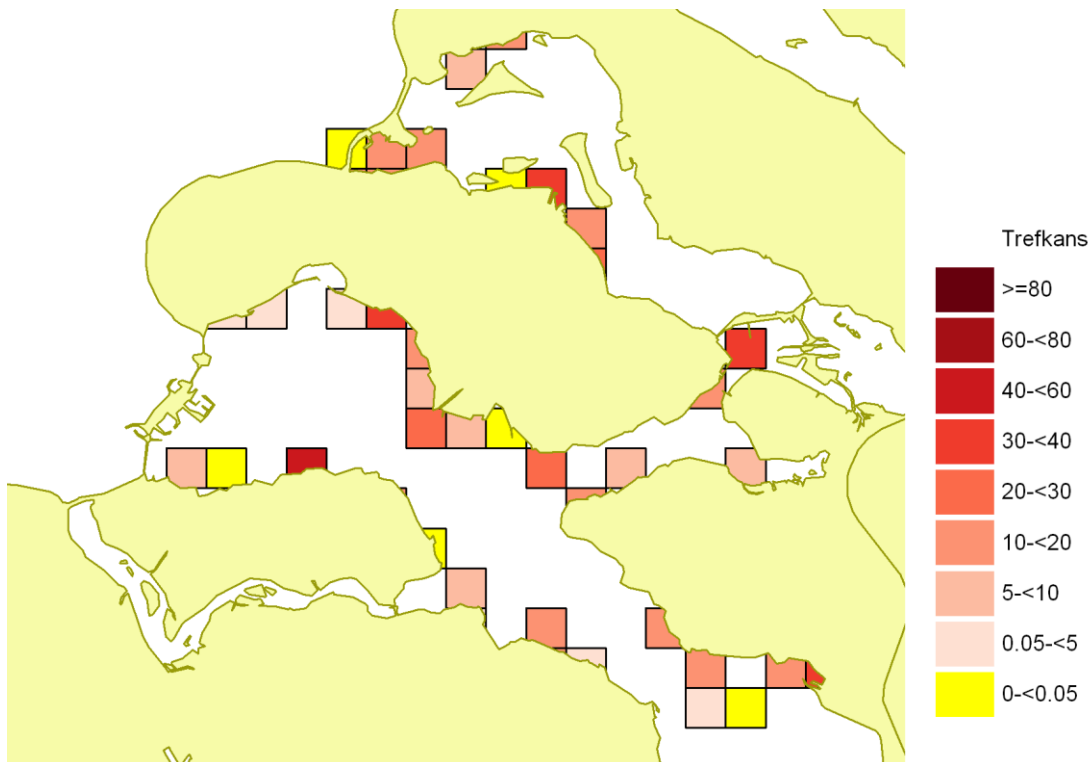

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

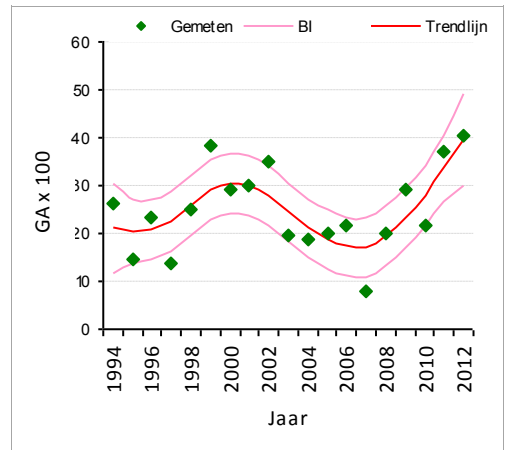
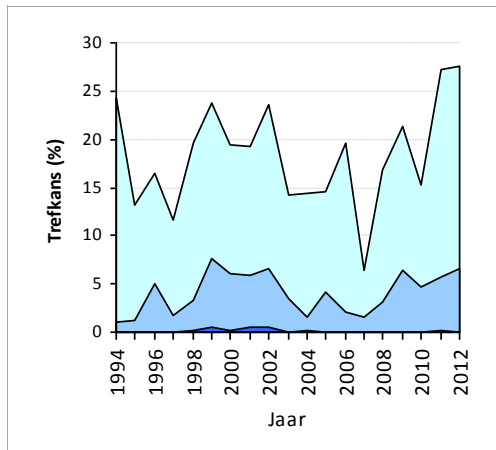
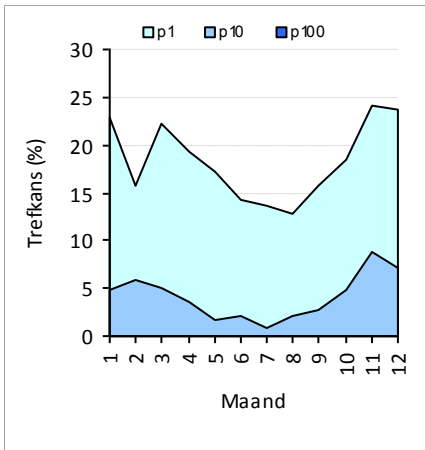

Buccinum undatum

Wulk

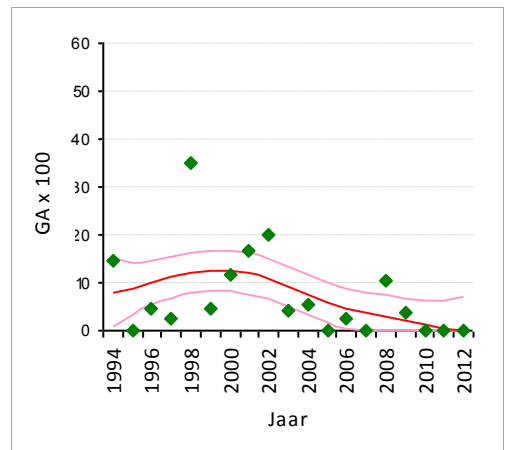
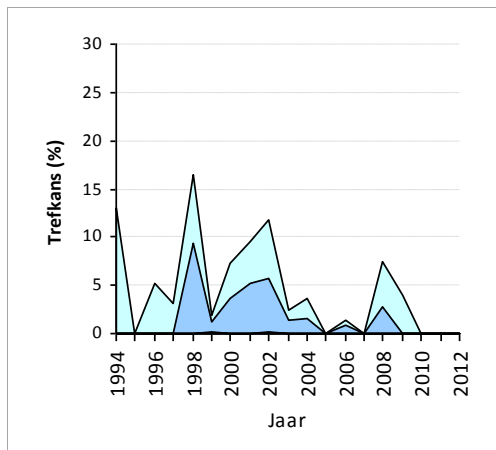
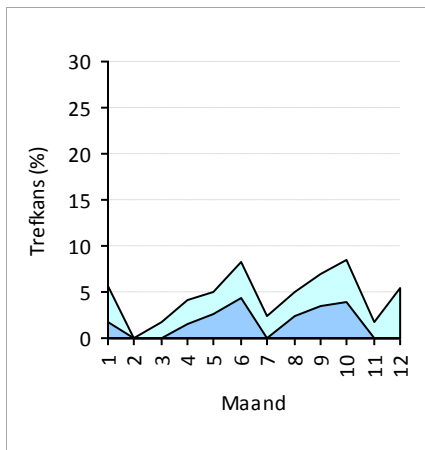
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

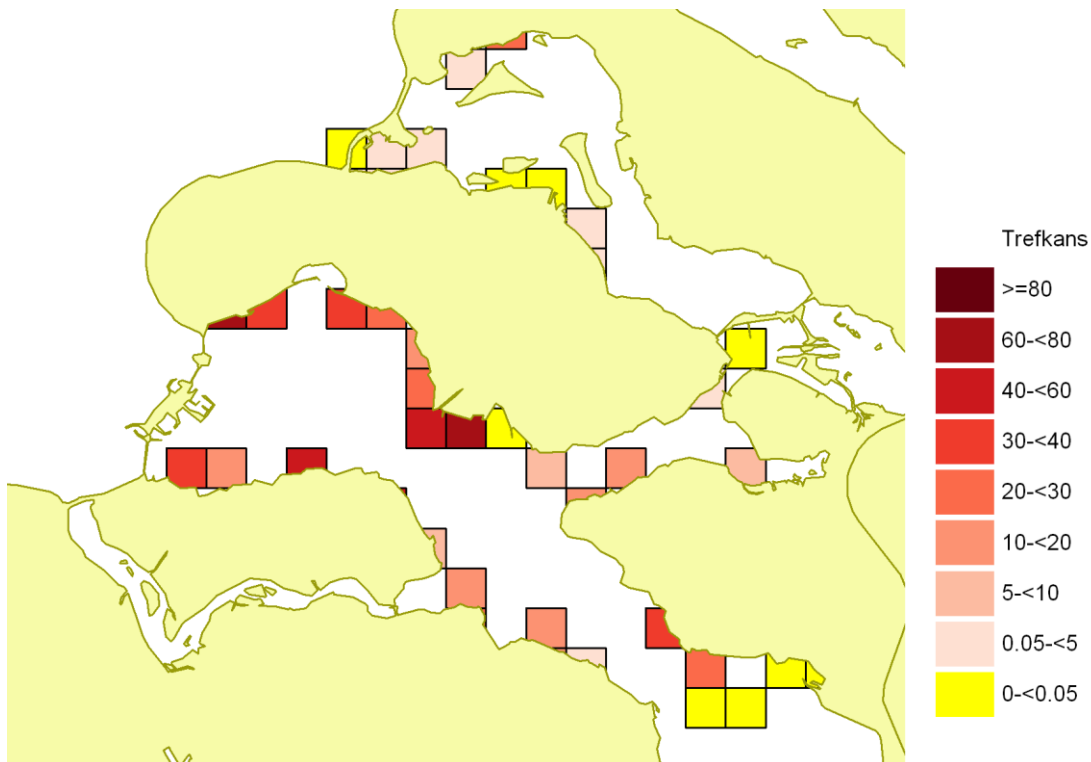

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

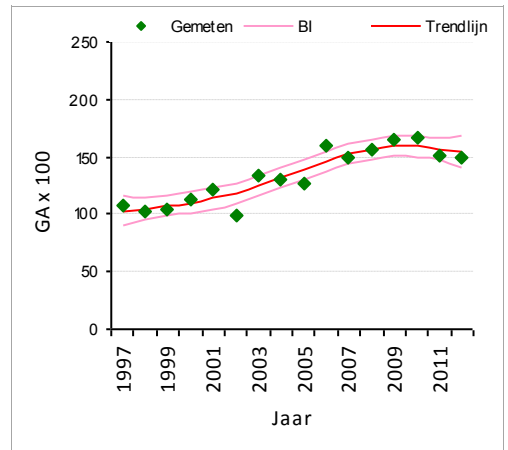
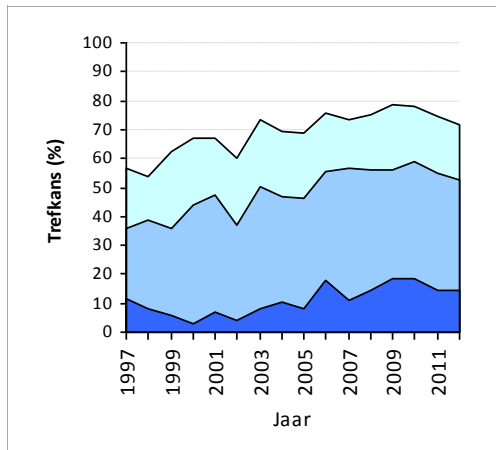
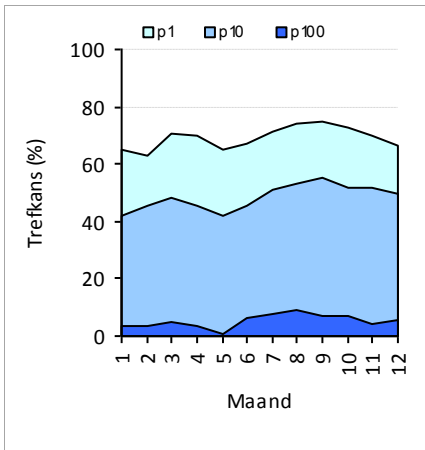

Crepidula fornicata

Muiltje

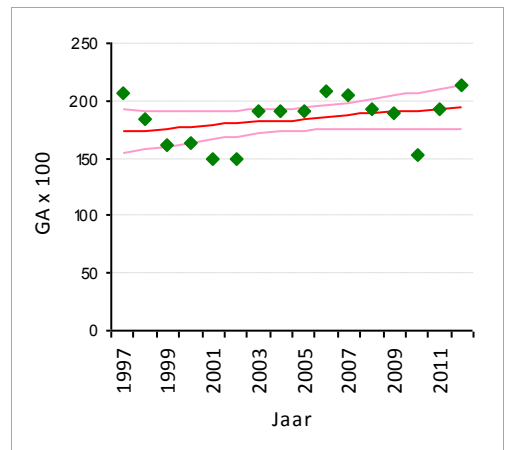
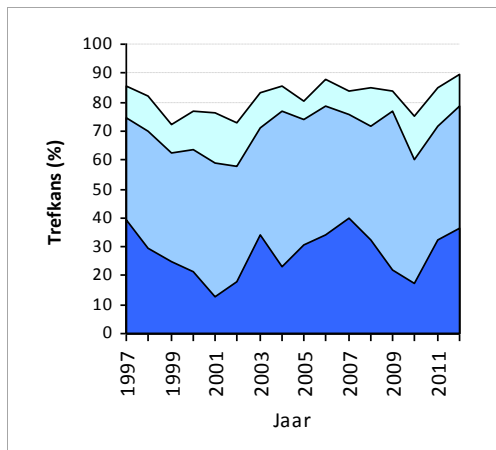
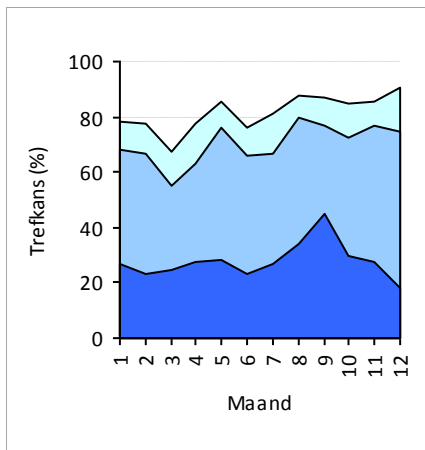
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

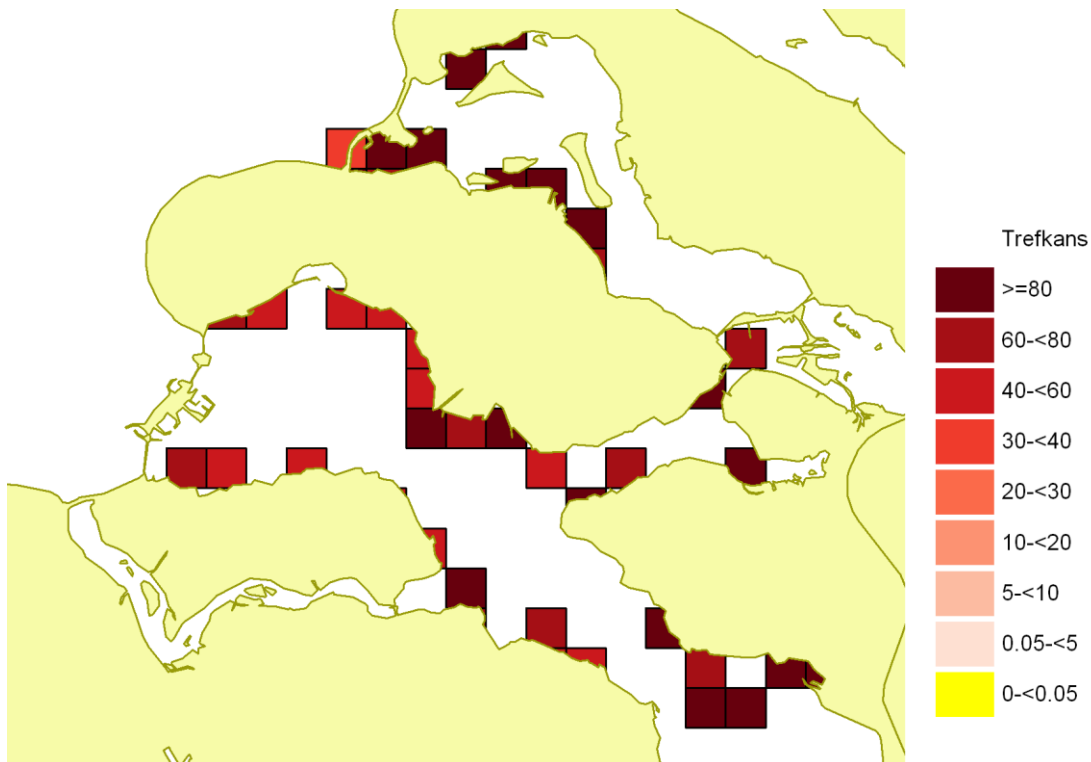

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

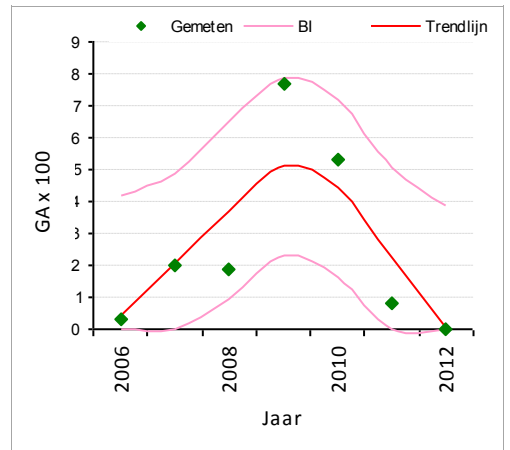
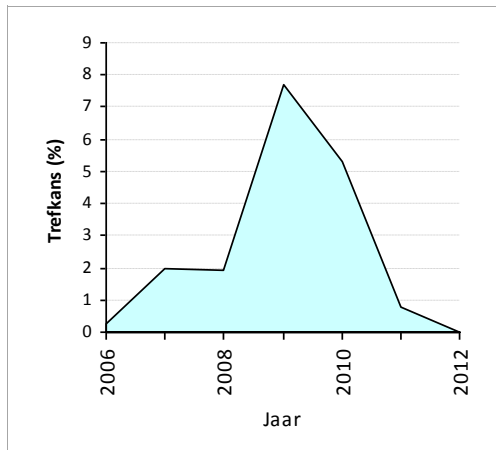
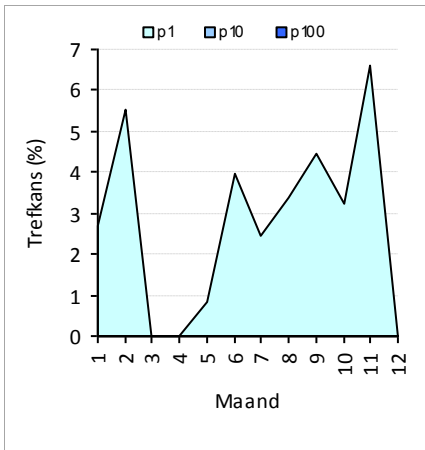

Epitonium clathrus

Wenteltrap

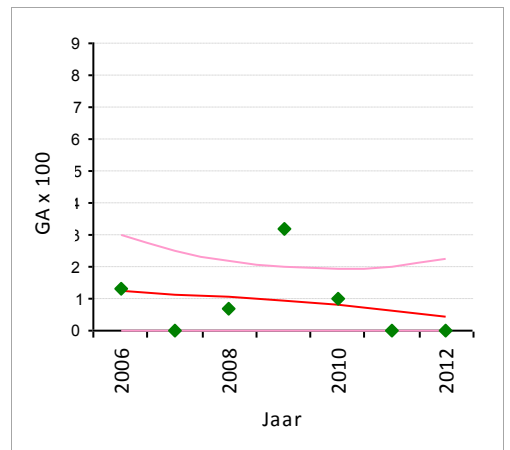
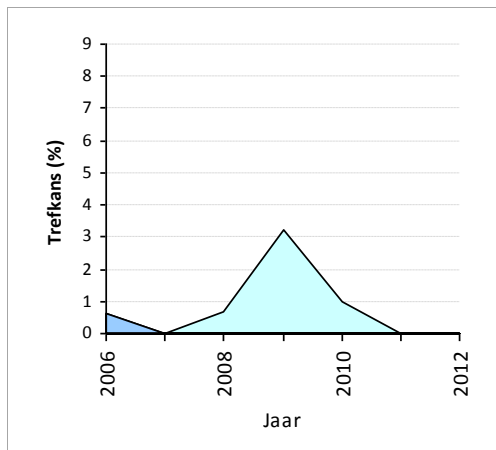
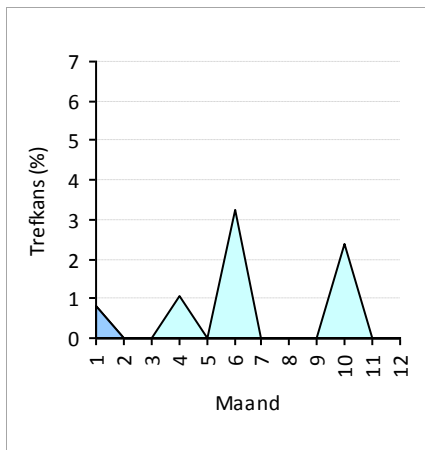
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

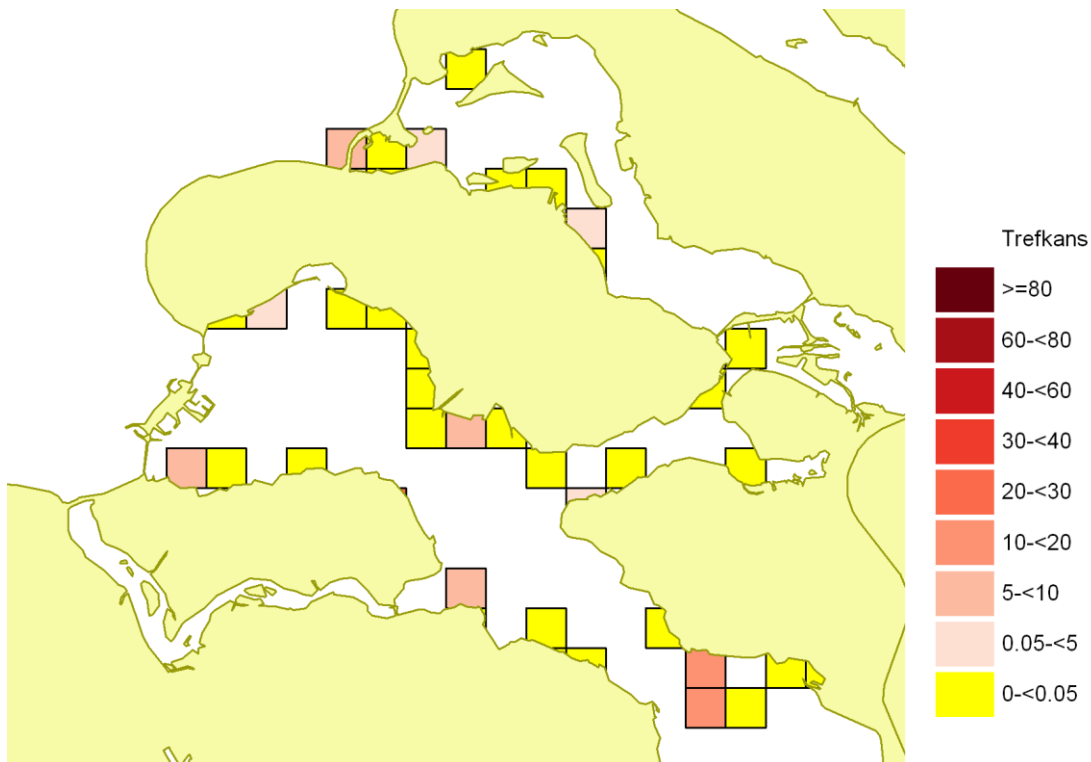

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

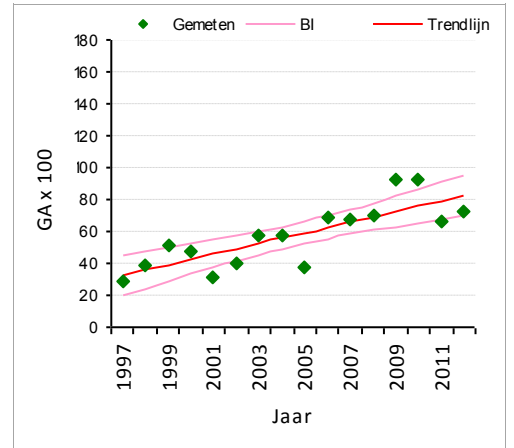
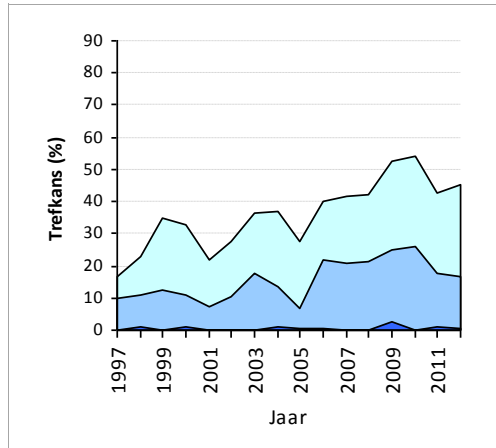
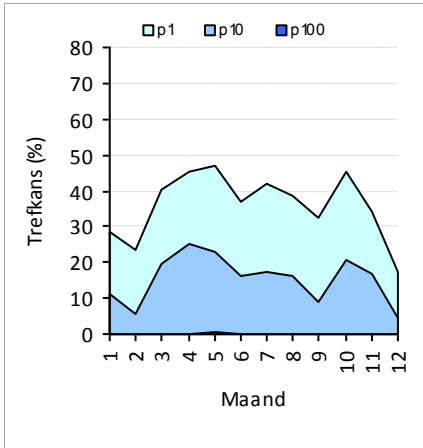
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Nassarius spec.

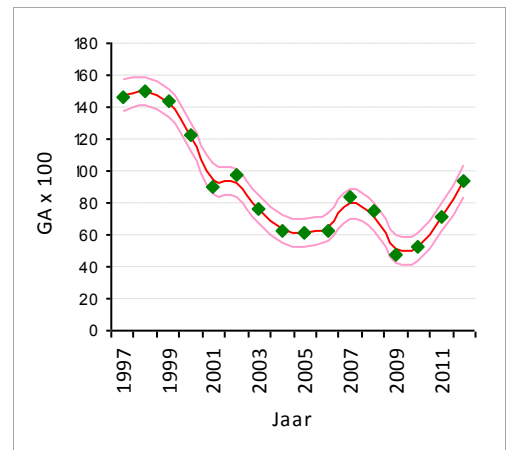
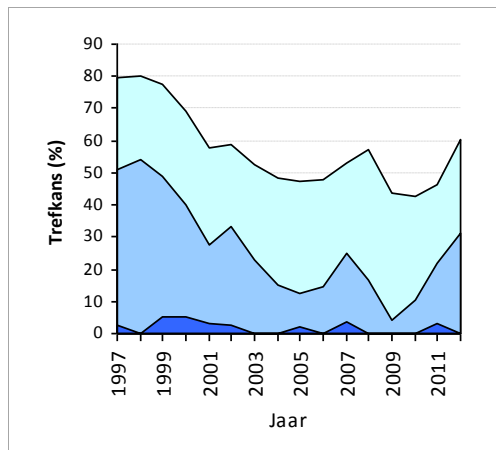
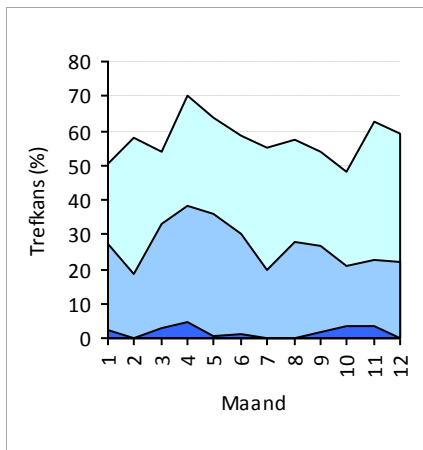
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

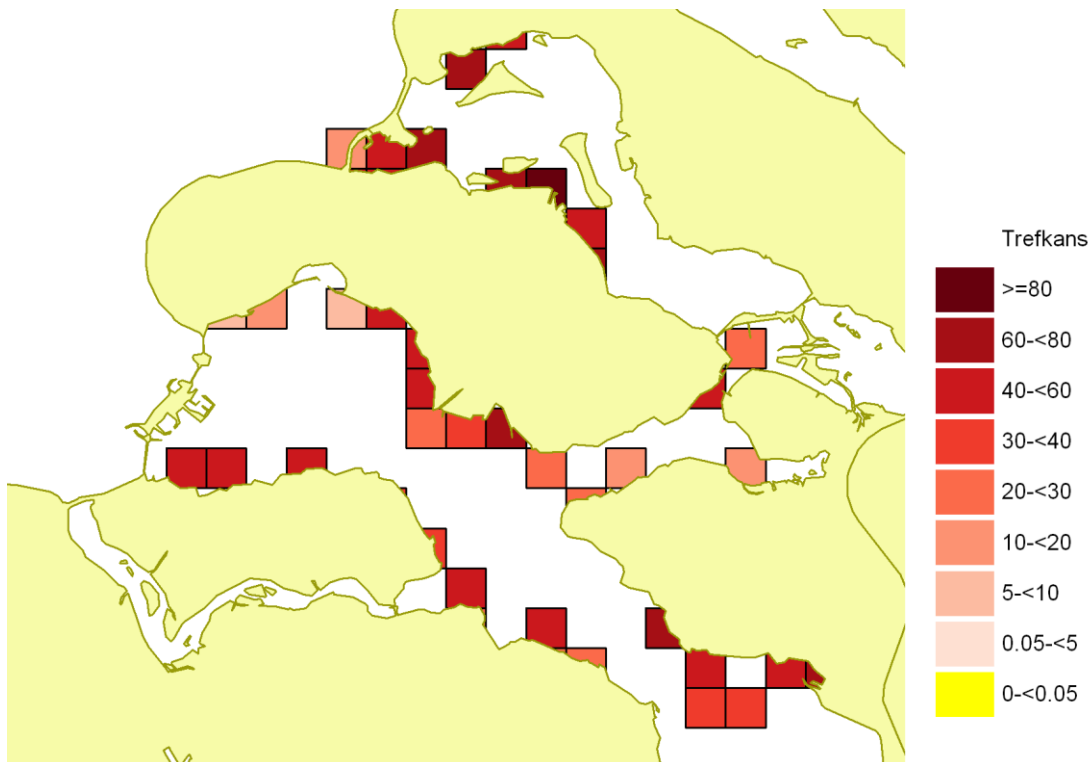

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

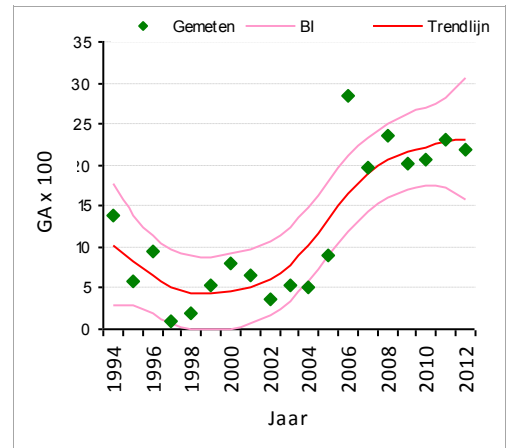
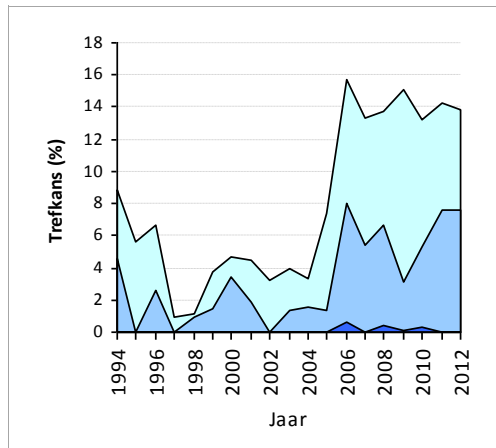
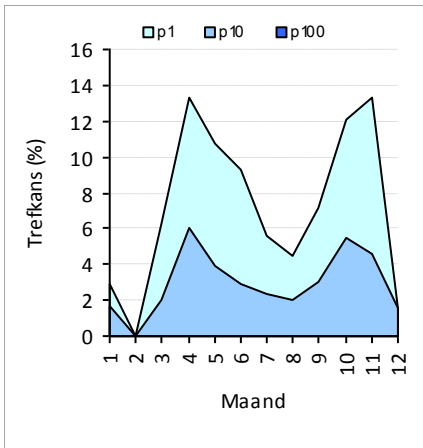

Nucella lapillus

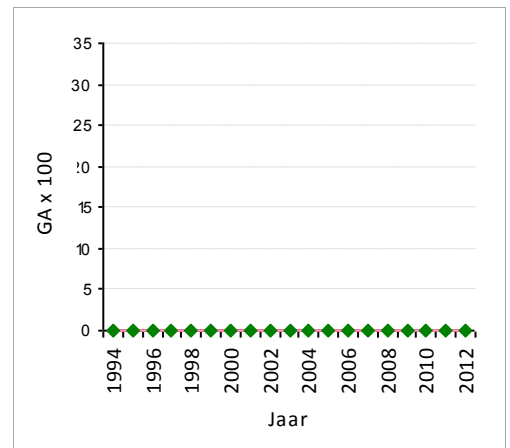
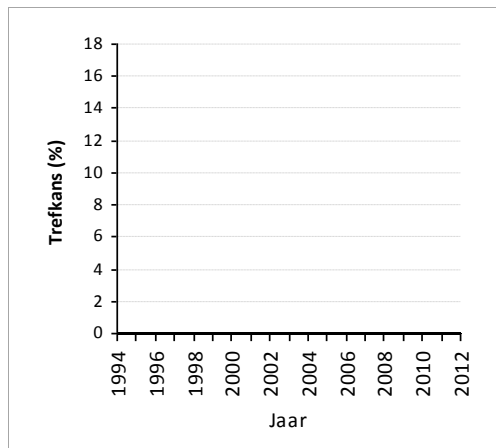
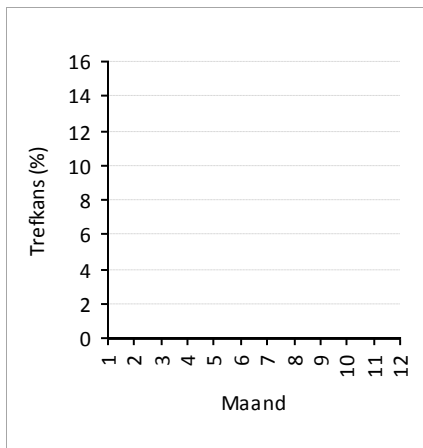
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

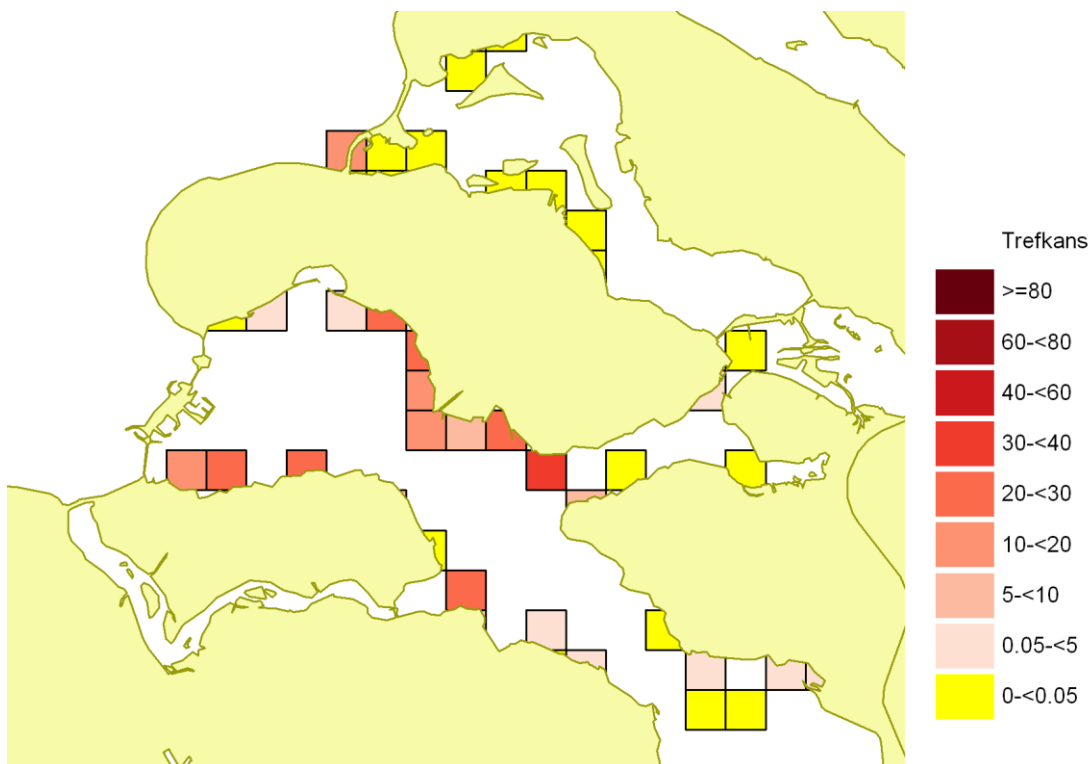

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

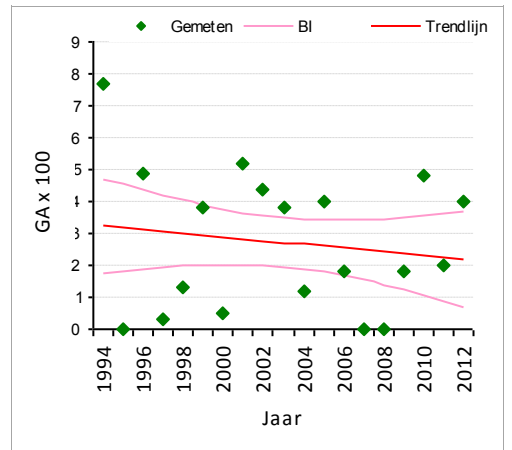
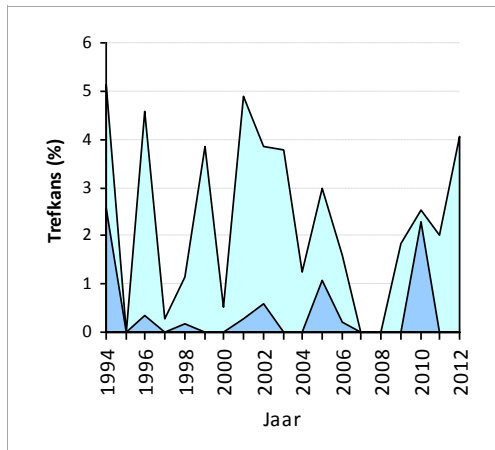
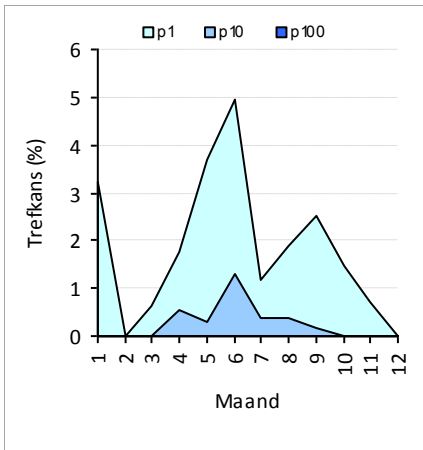

Acanthodoris pilosa

Egelslak

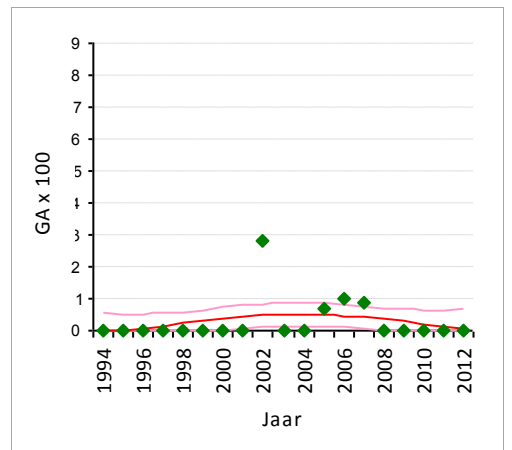
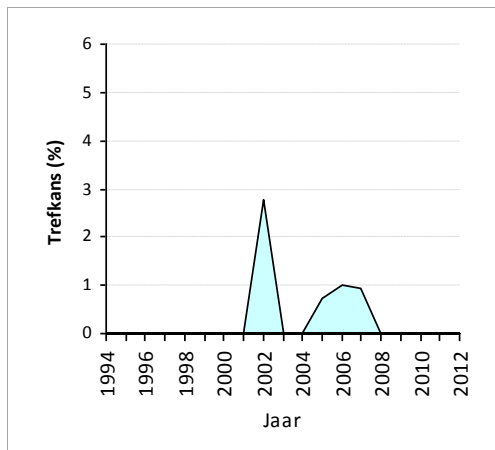
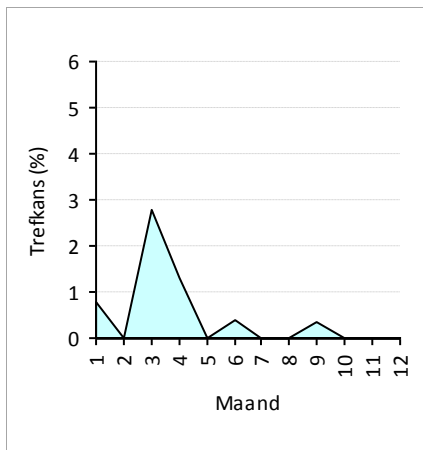
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

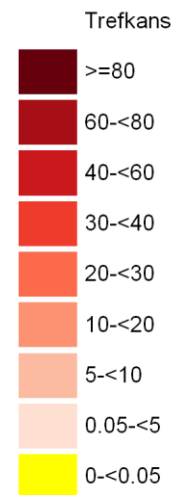
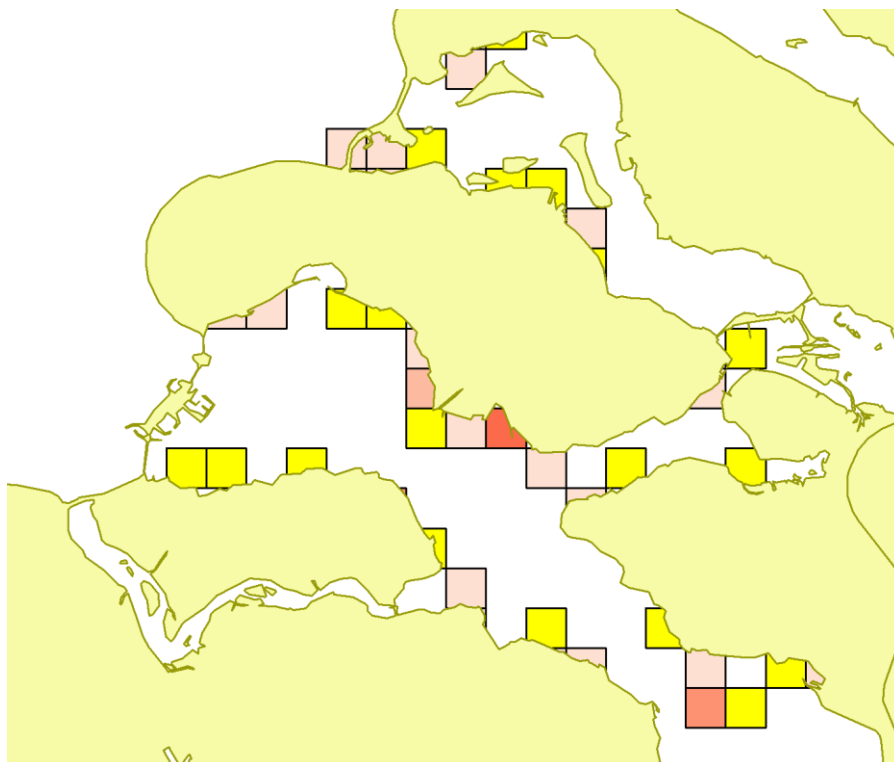

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

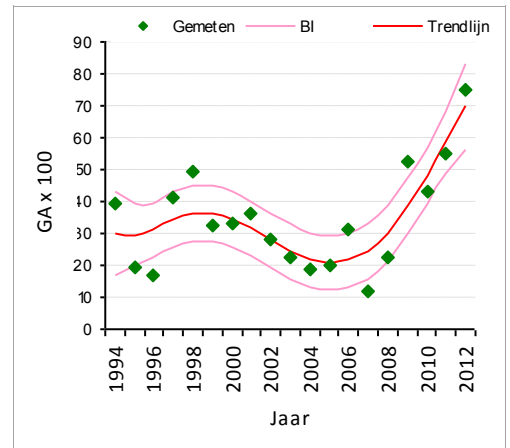
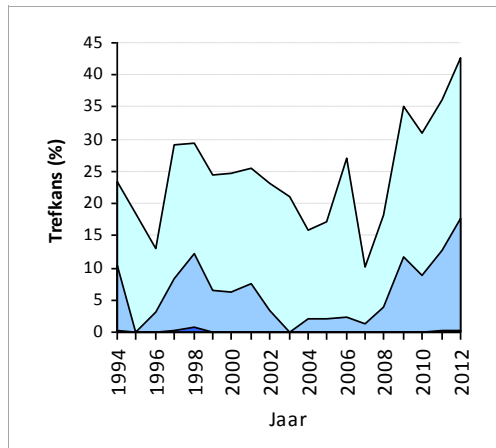
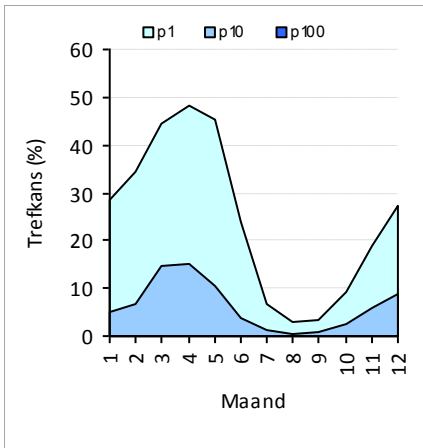
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Aeolidia papillosa

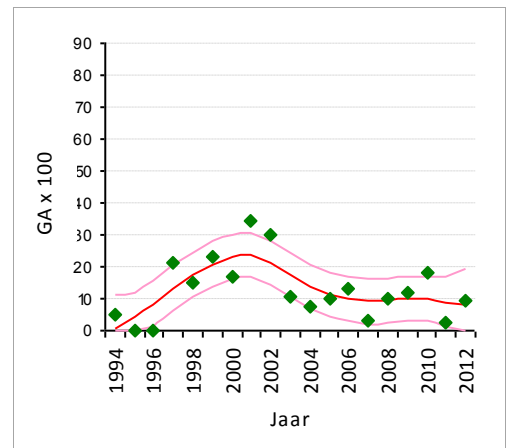
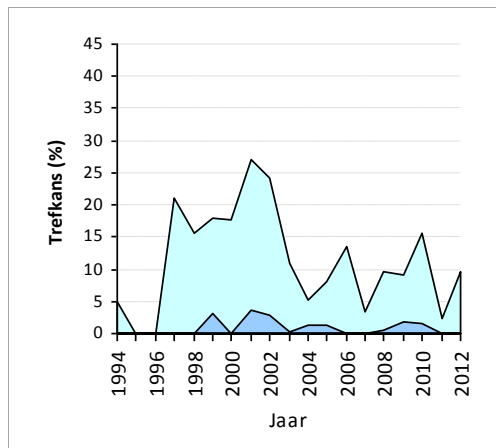
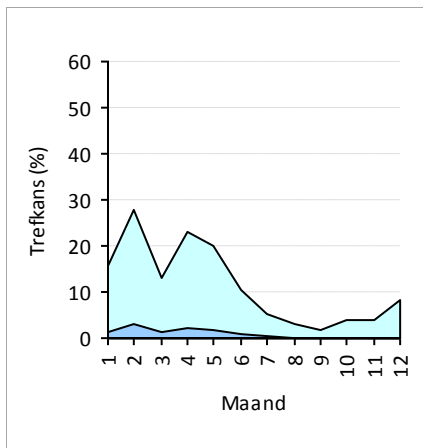
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

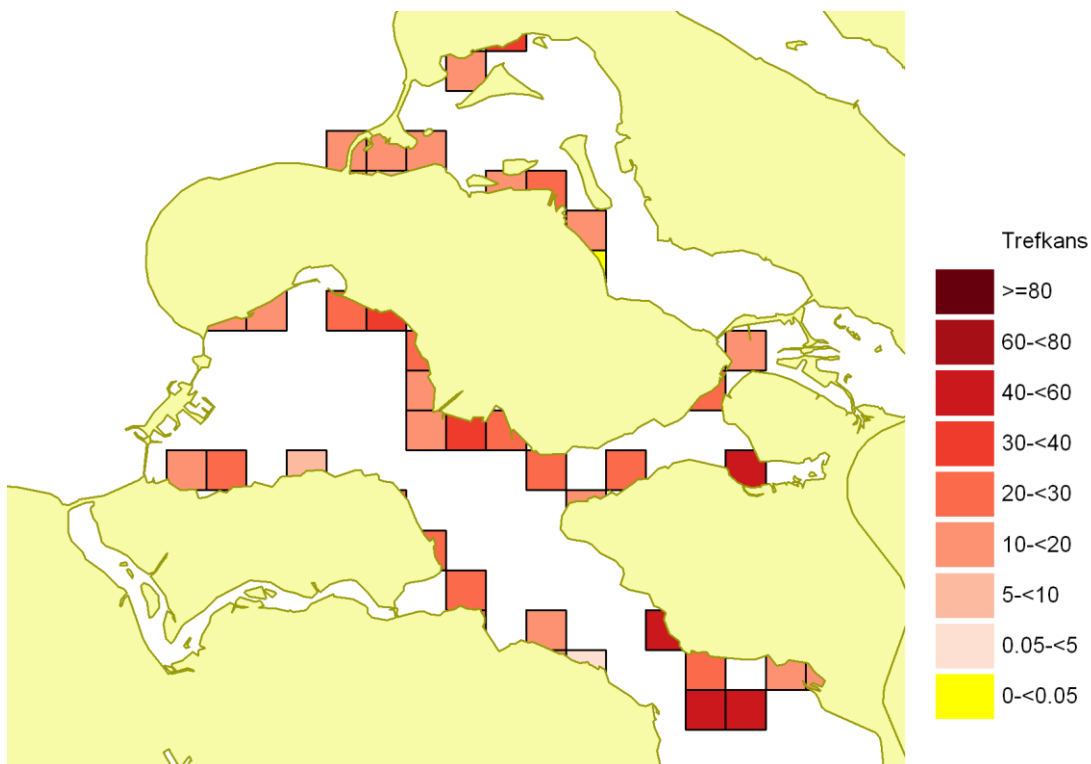

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

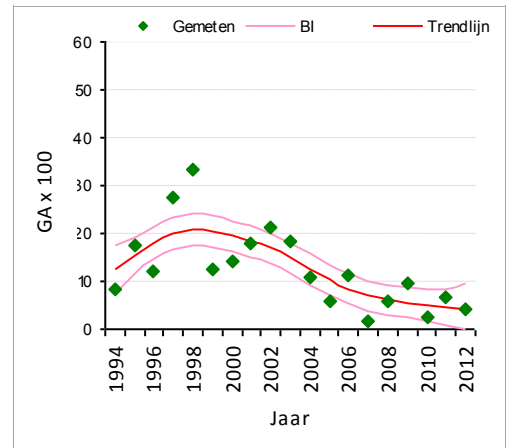
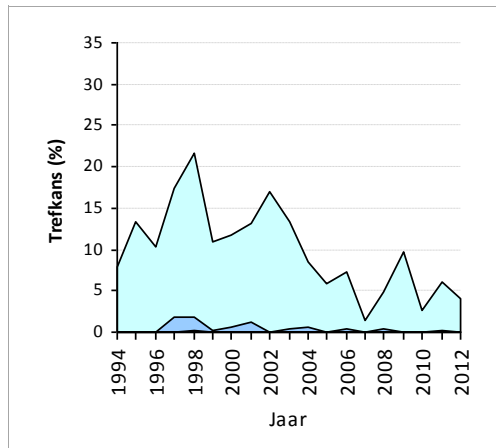
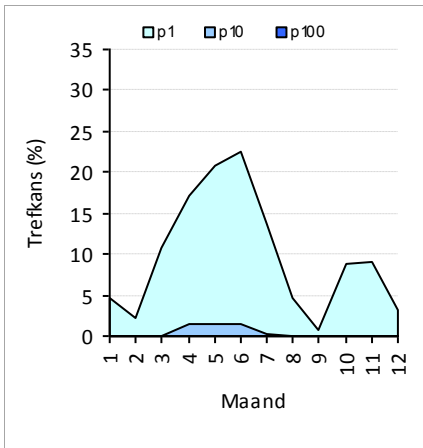

Aeolidiella glauca

Kleine vlokslak

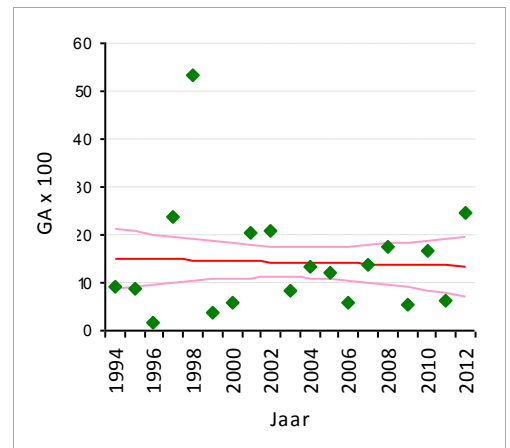
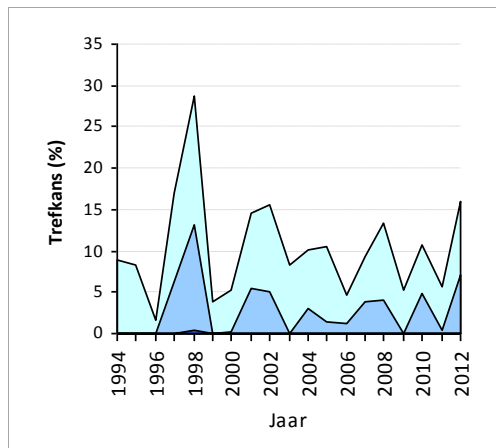
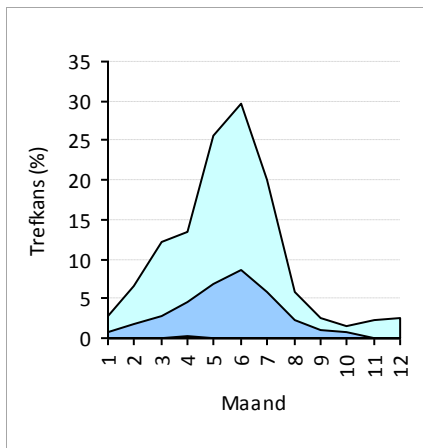
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

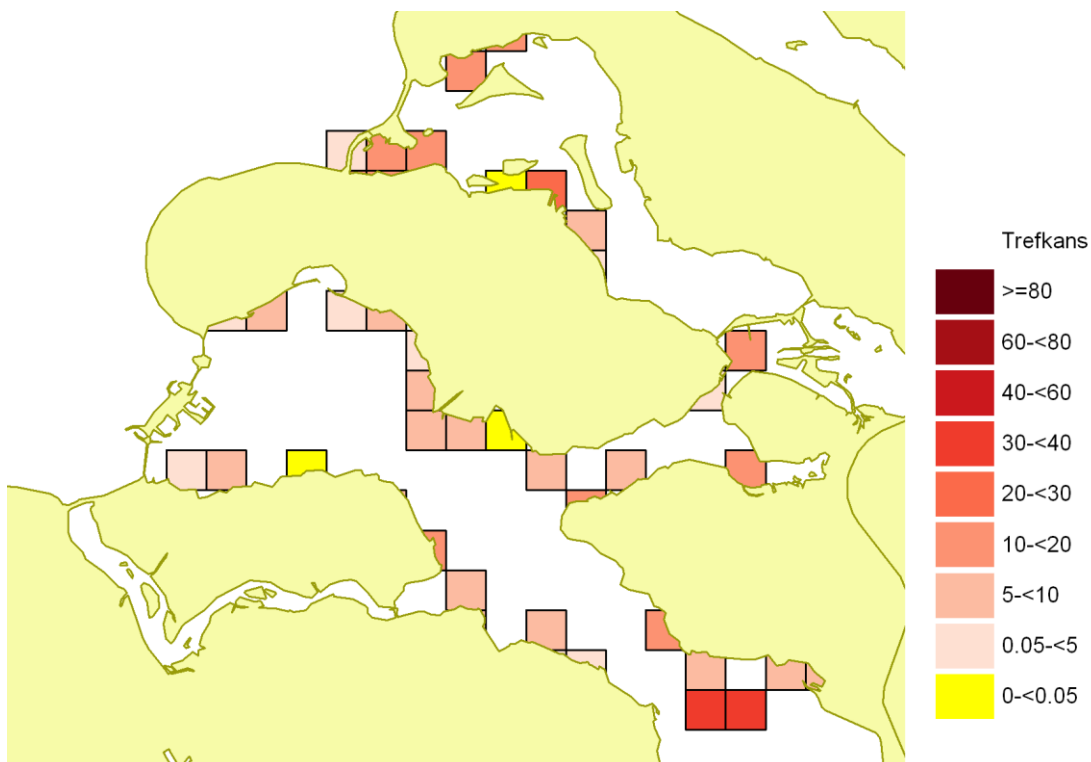

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

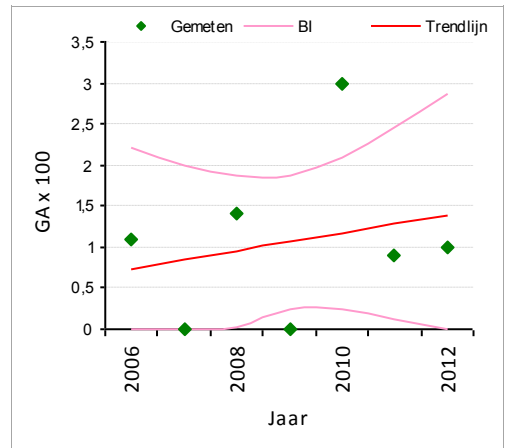
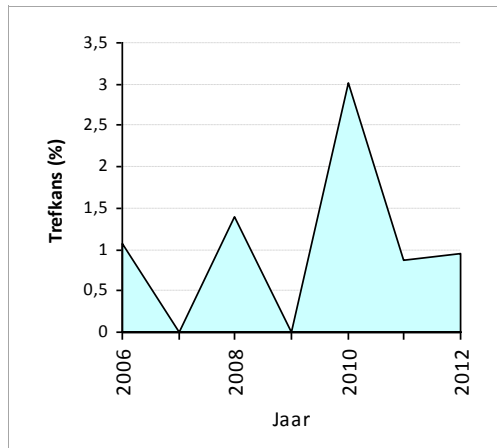
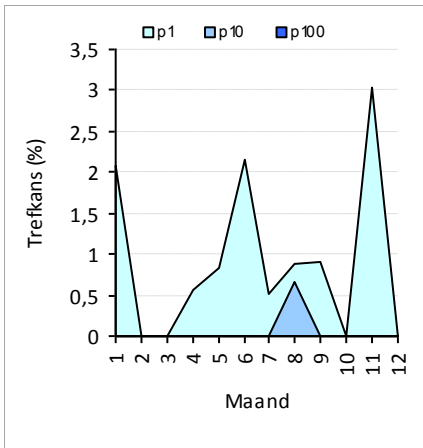

Cuthona amoena

Gestippelde knotsslak

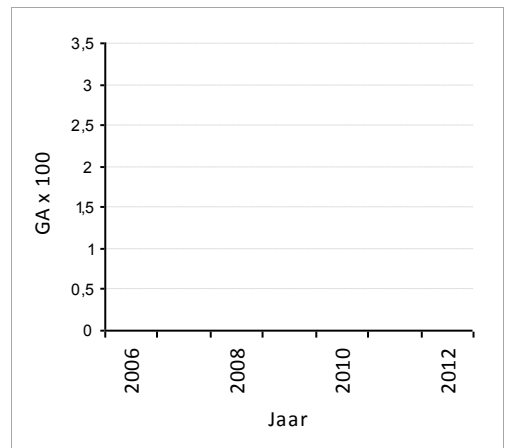
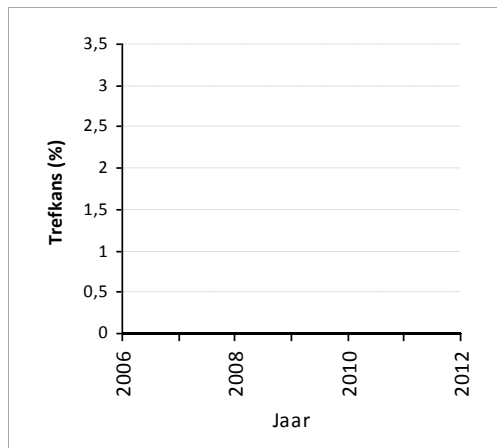
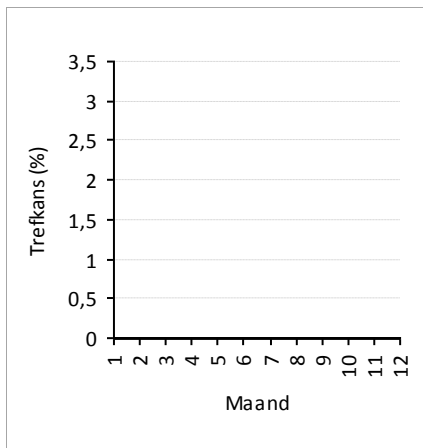
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

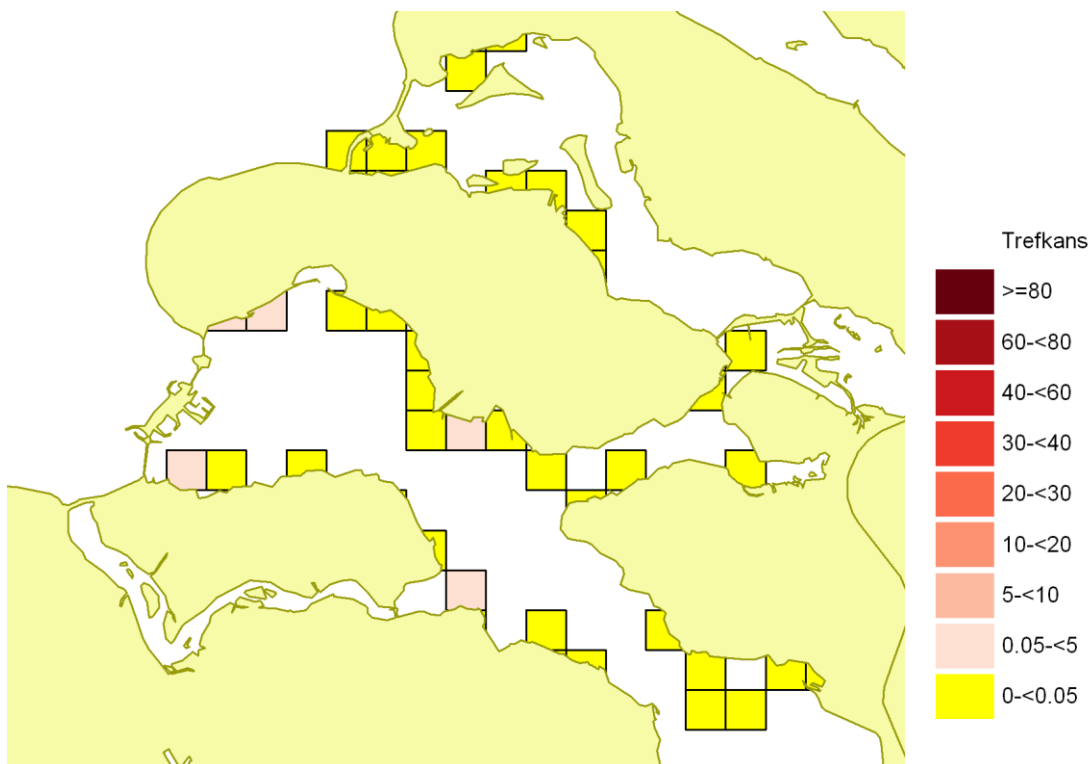

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

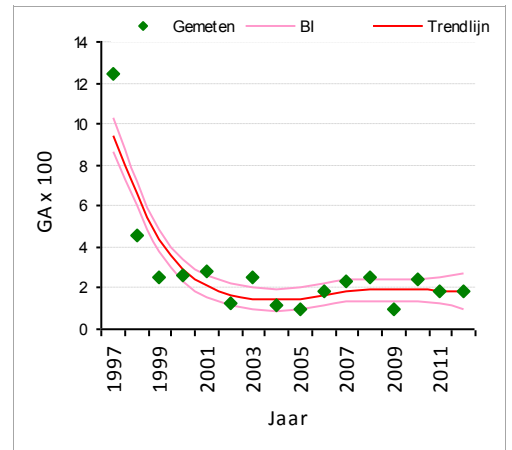
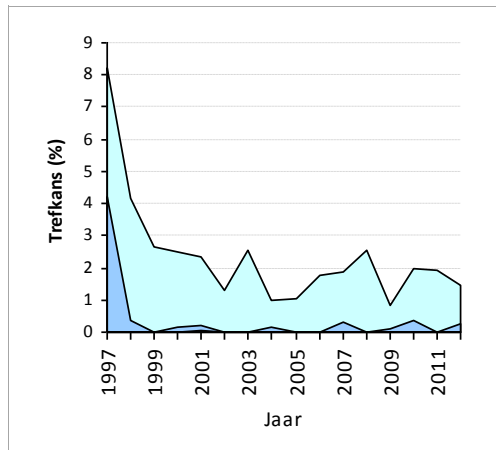
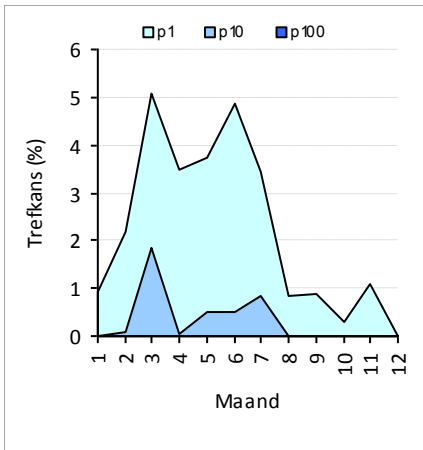
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Cuthona gymnota

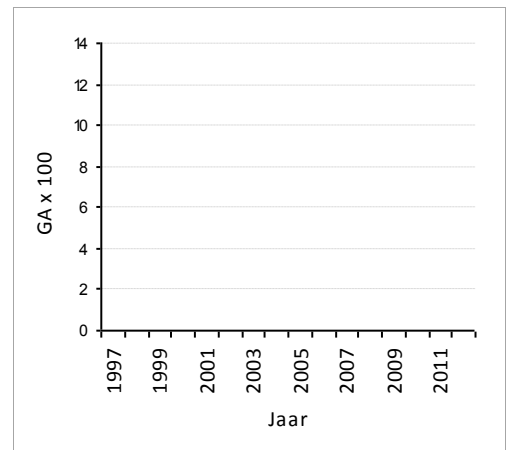
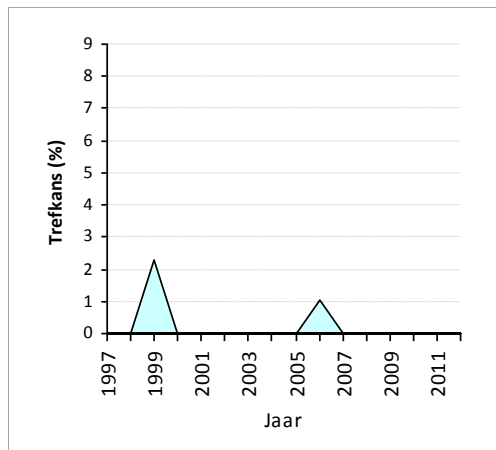
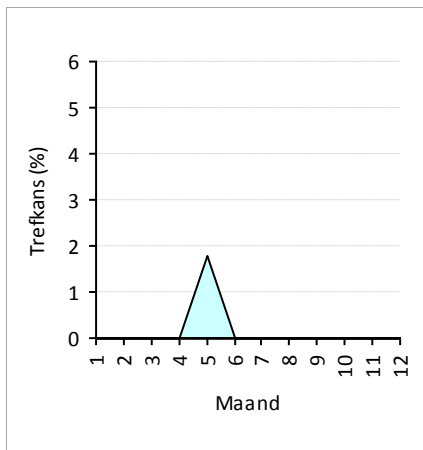
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

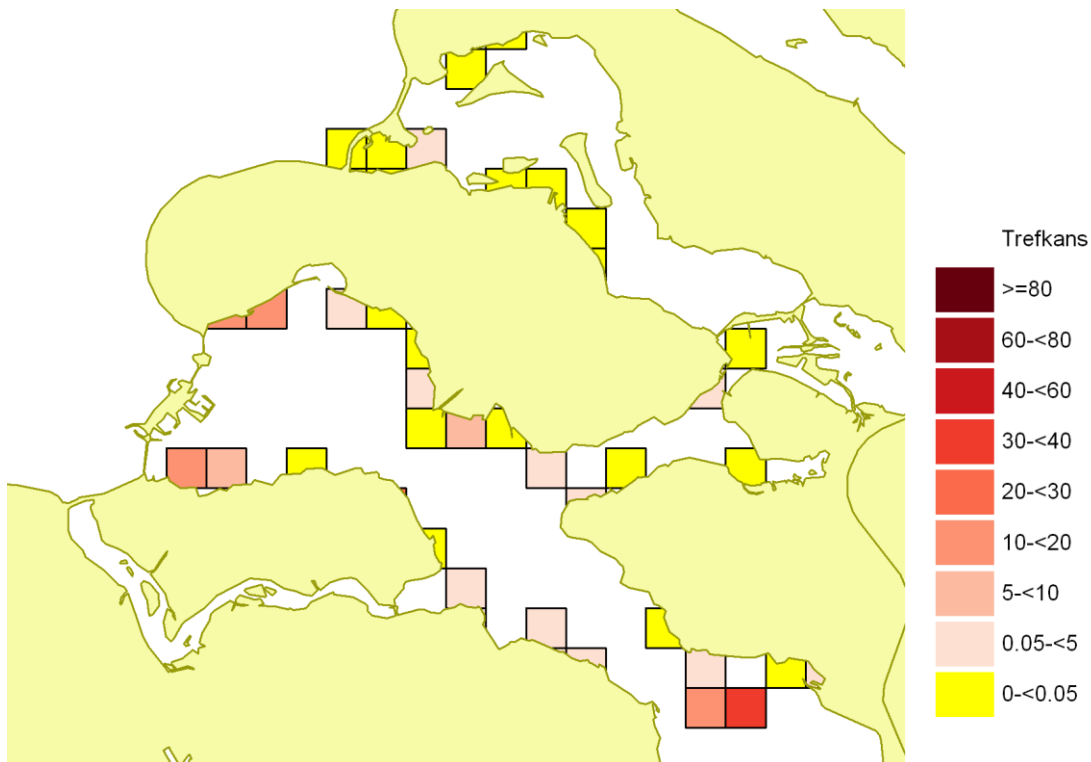

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

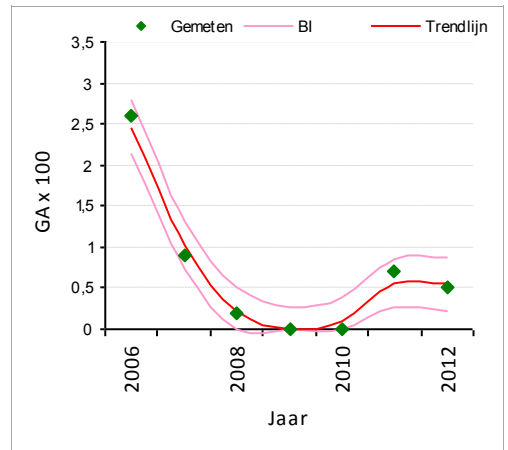
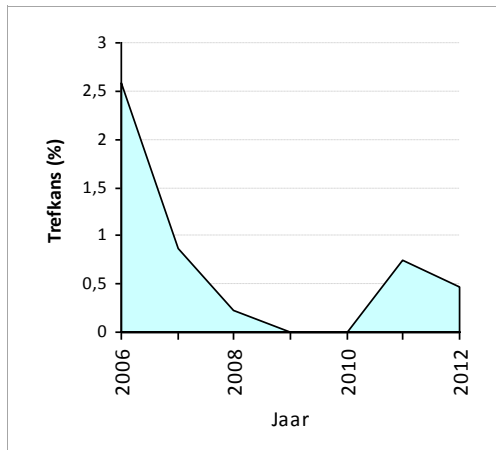
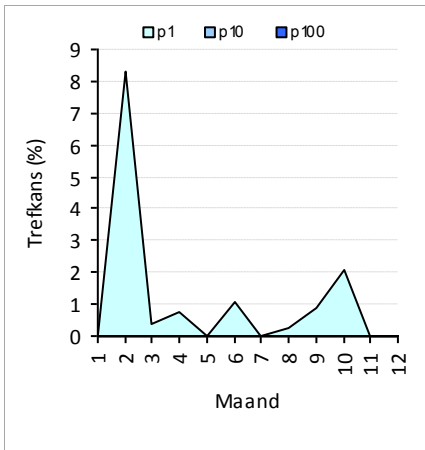
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Cuthona nana

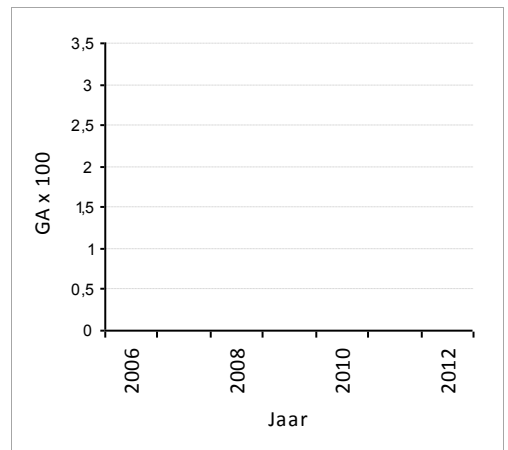
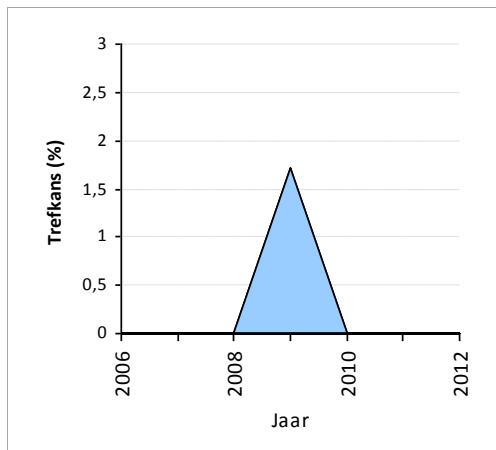
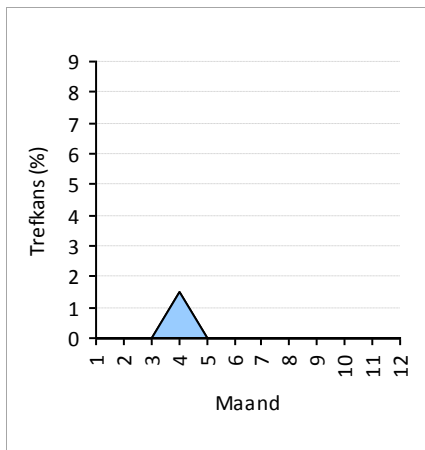
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

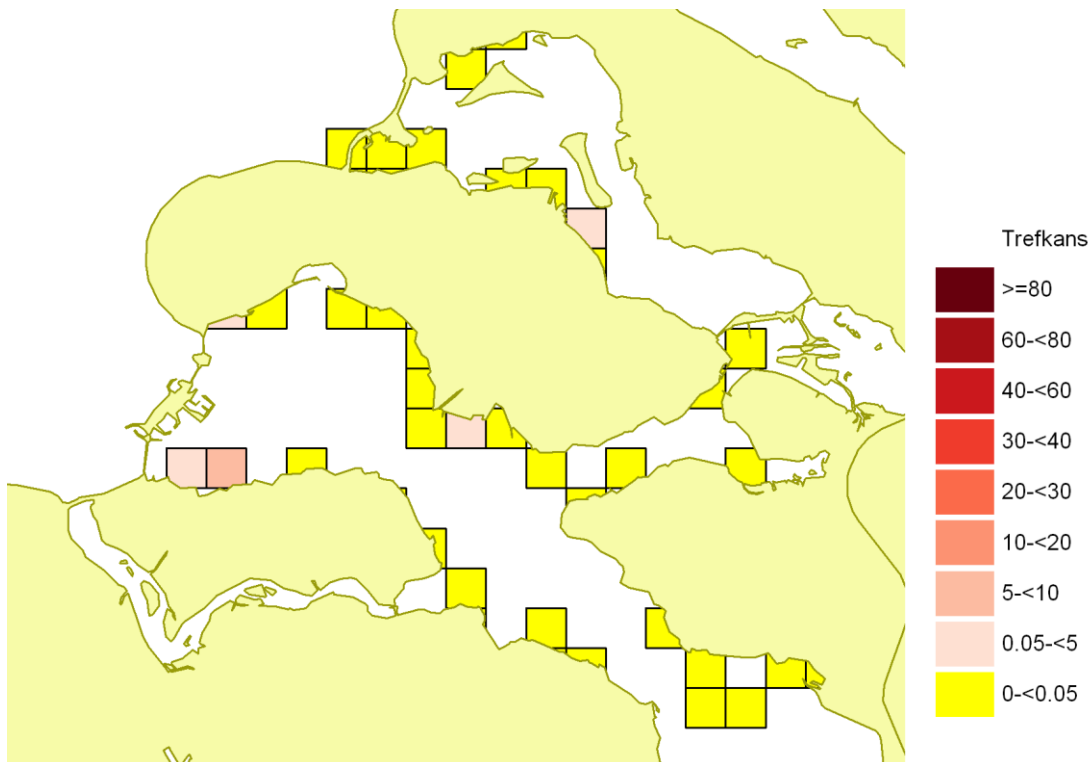

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

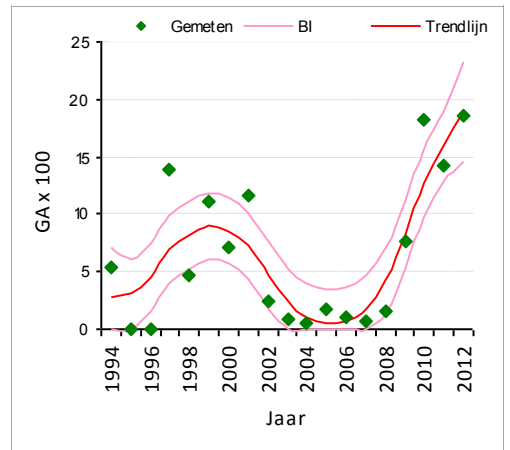
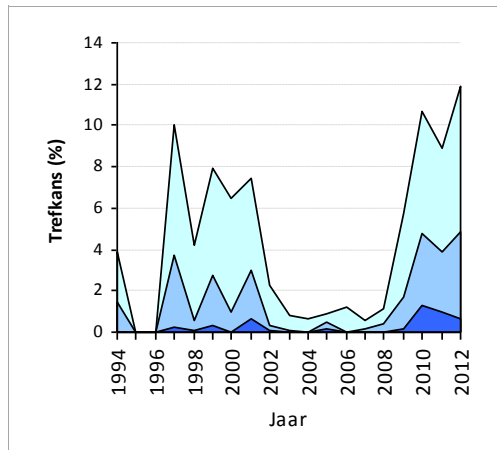
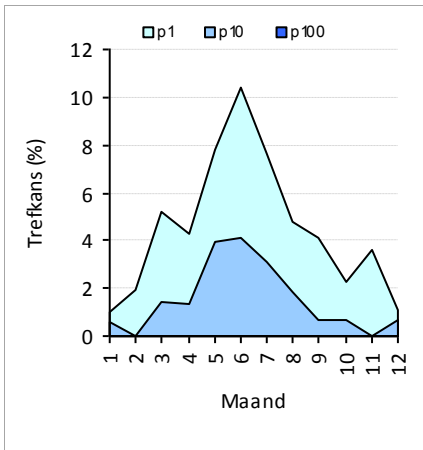

Dendronotus frondosus

Boompjesslak

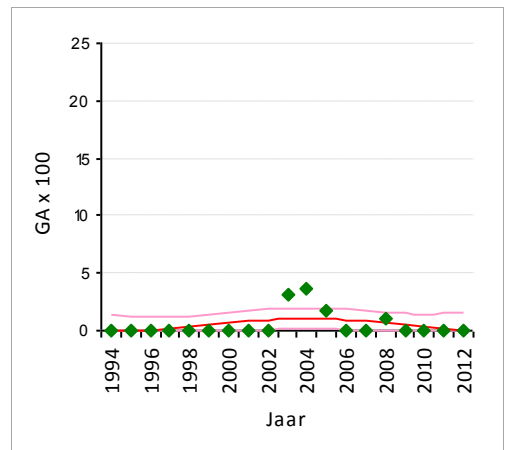
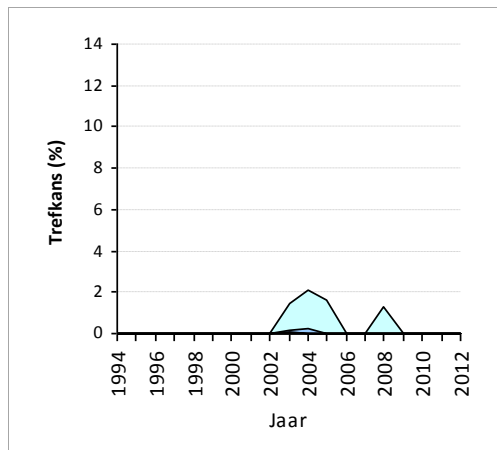
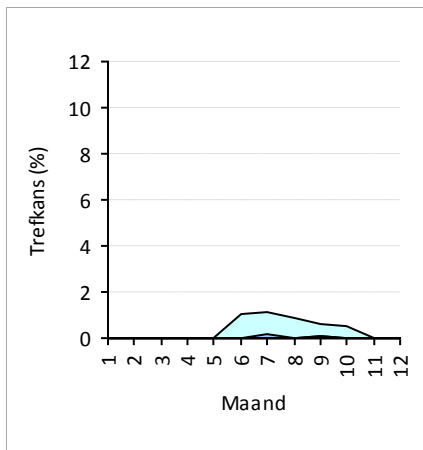
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

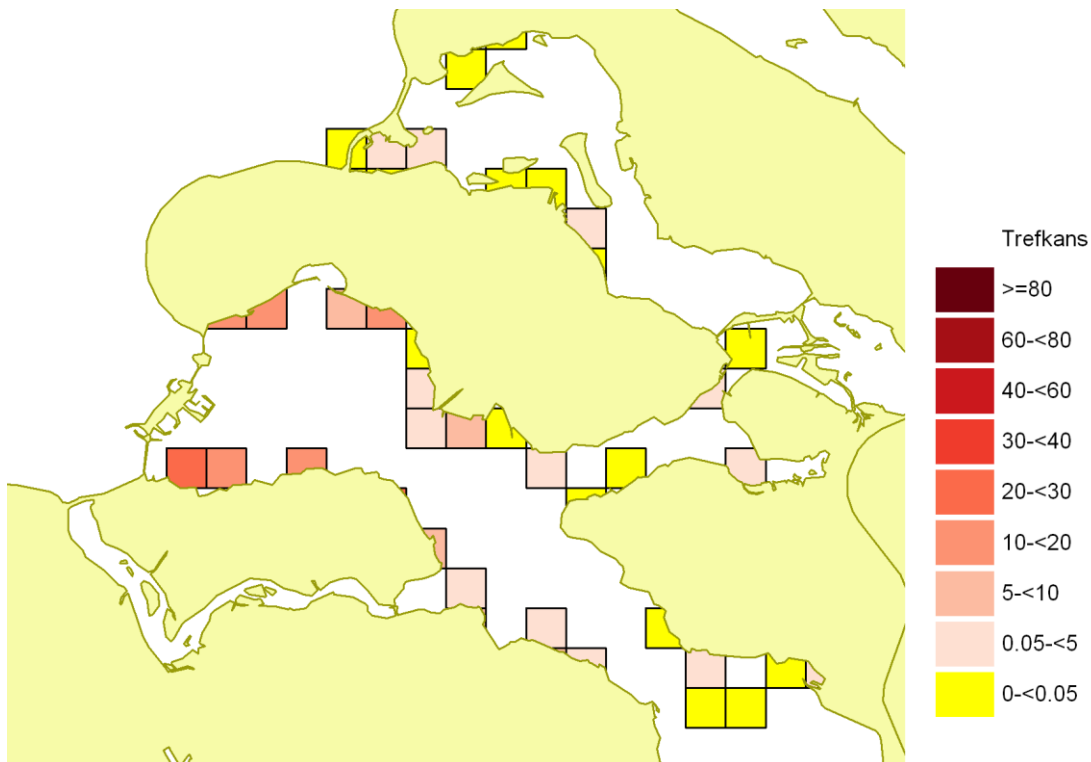

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

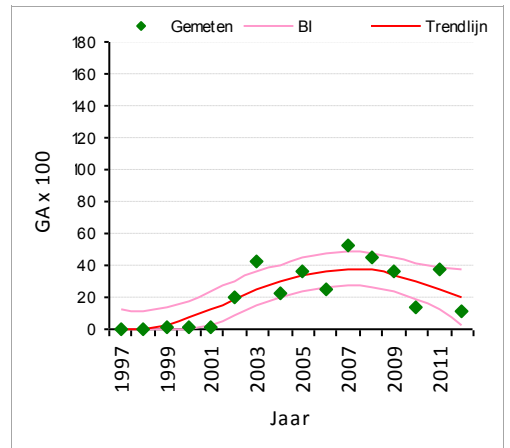
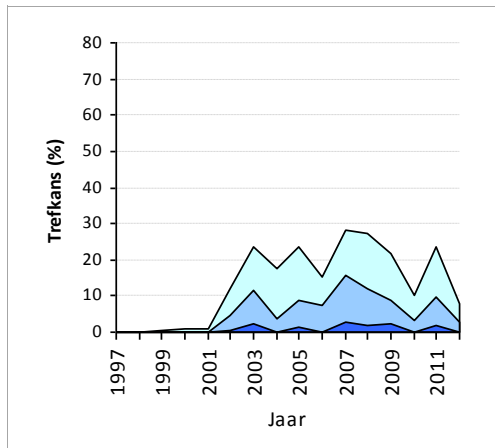
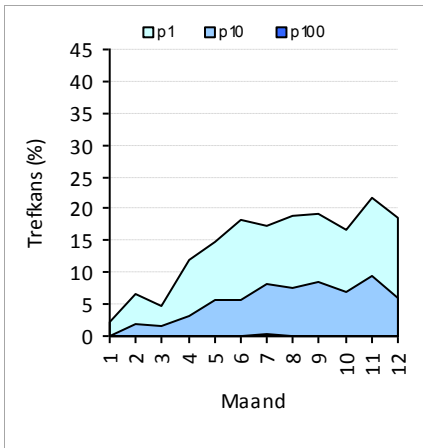

Elysia viridis

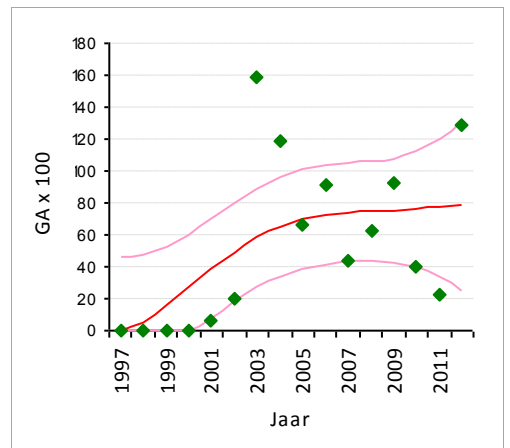
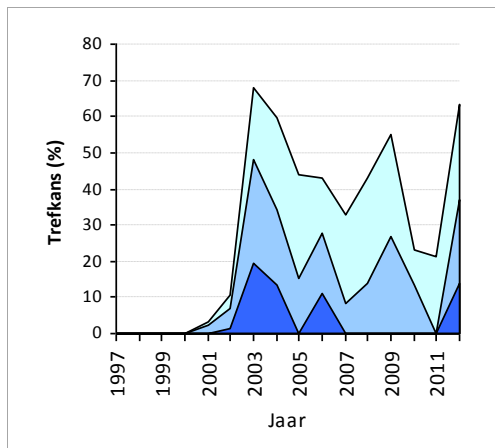
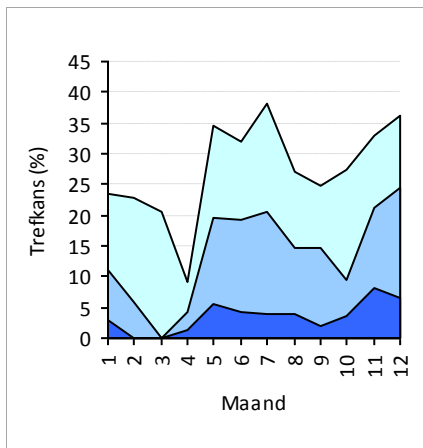
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

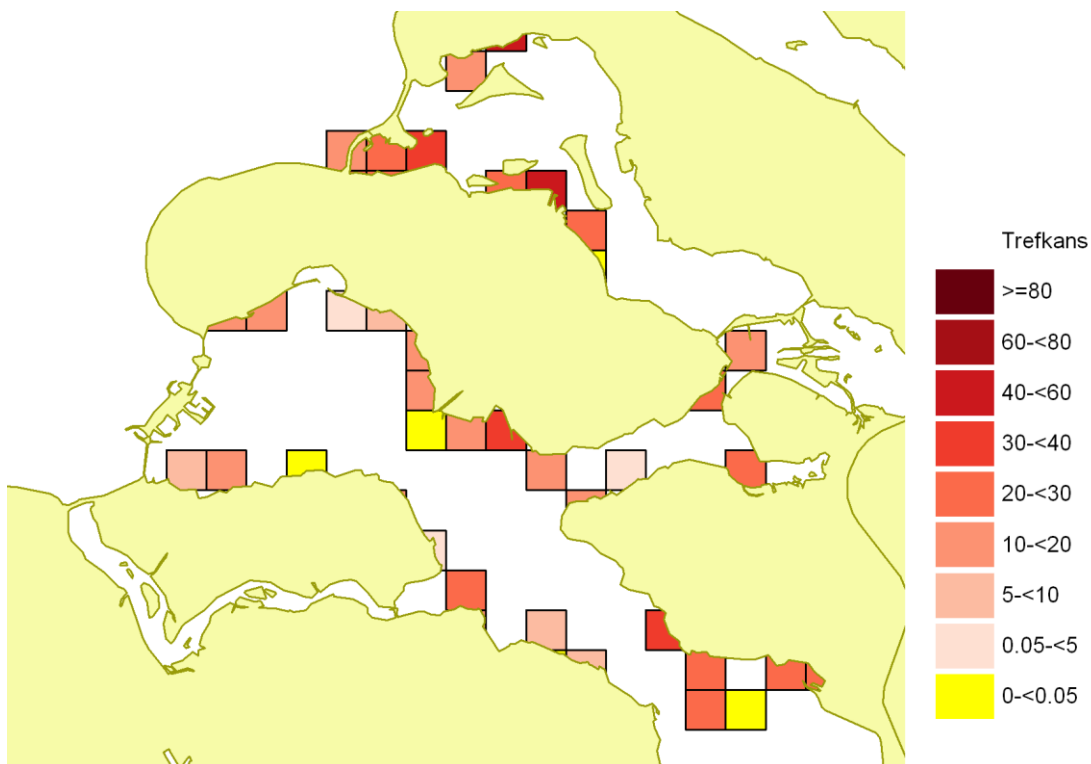

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

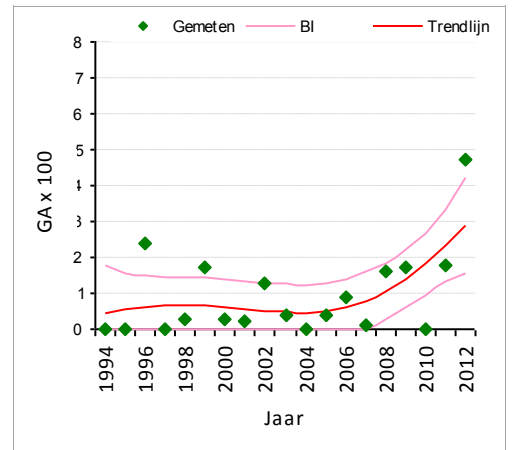
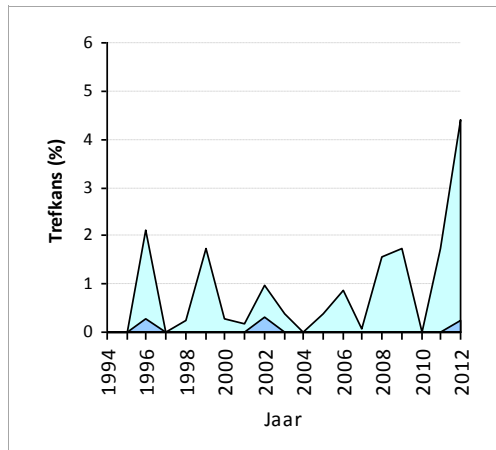
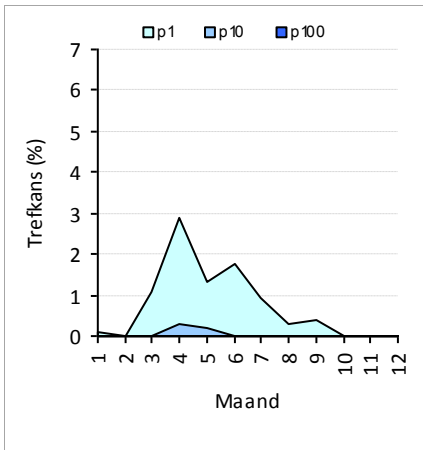

Eubranthus exiguus

Plompe knuppelslak

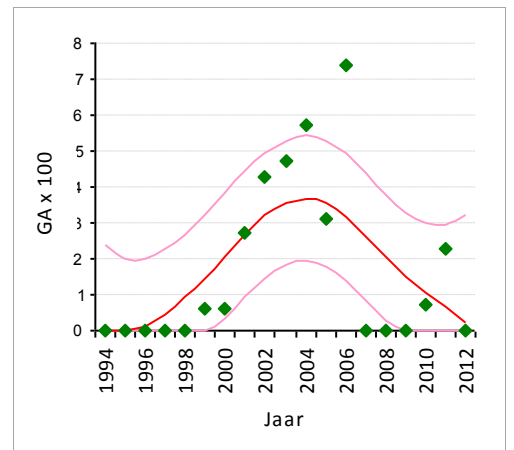
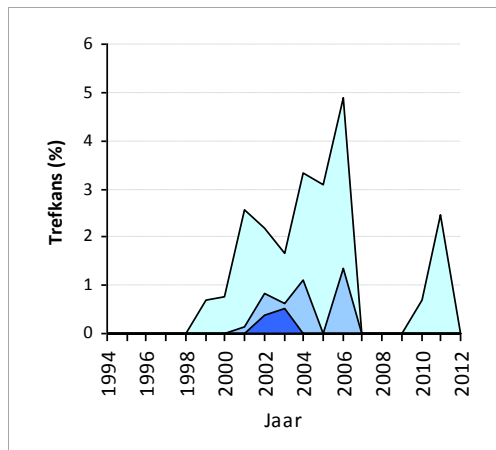
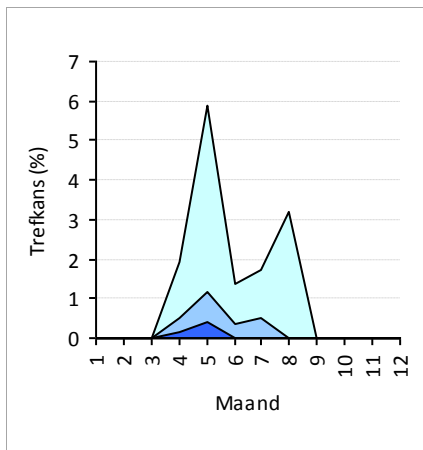
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

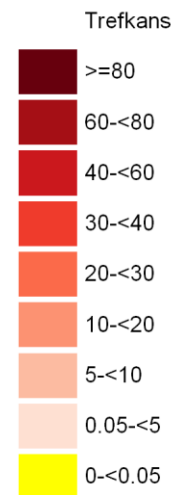
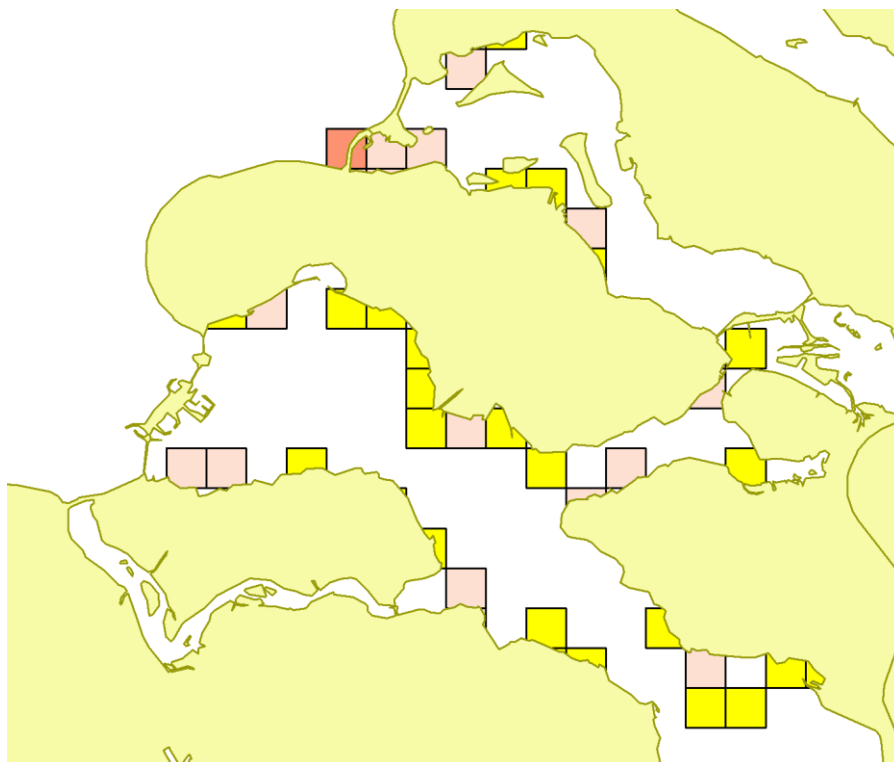

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

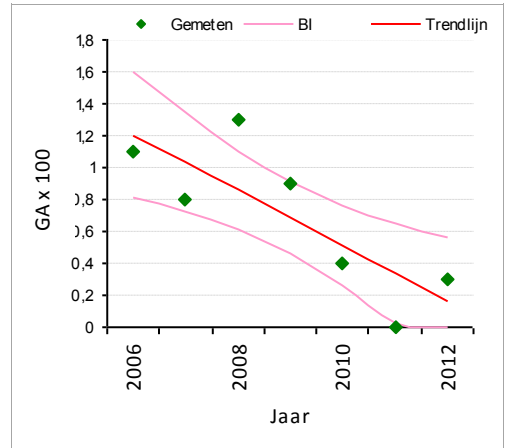
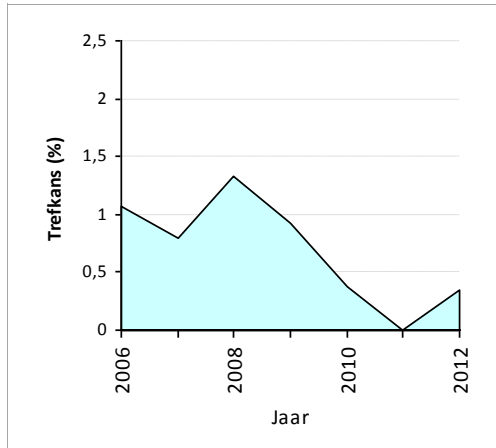
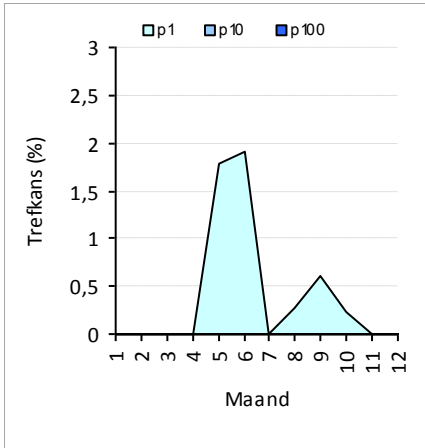

Eubranchus pallidus

Bleke knuppelslak

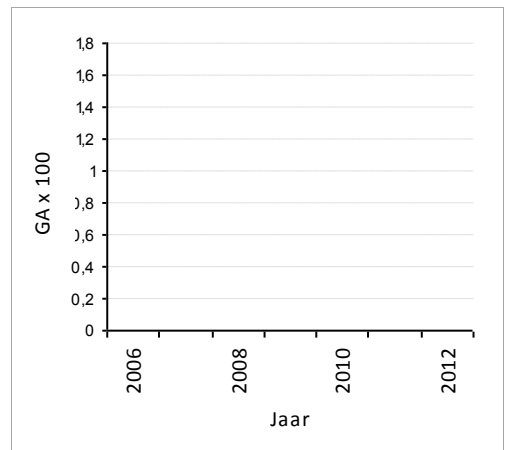
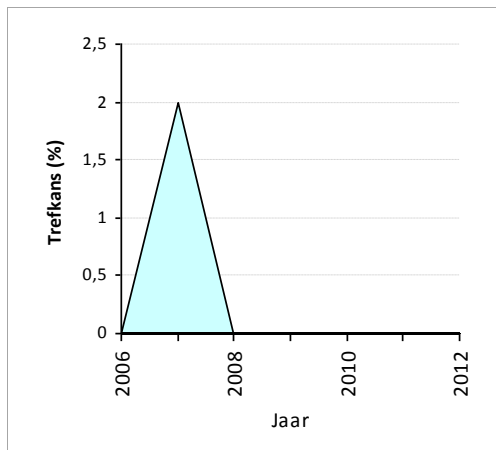
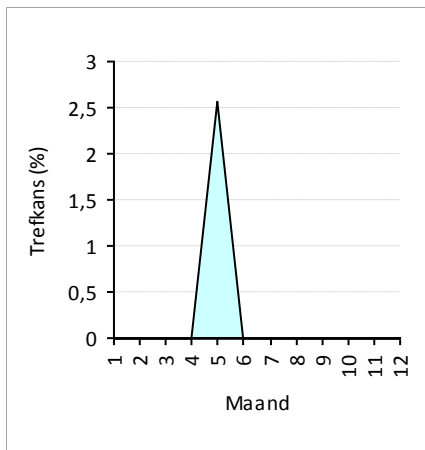
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

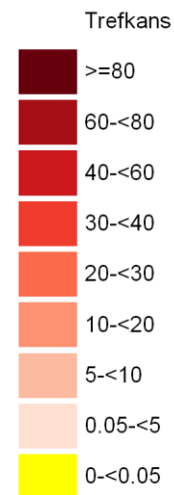
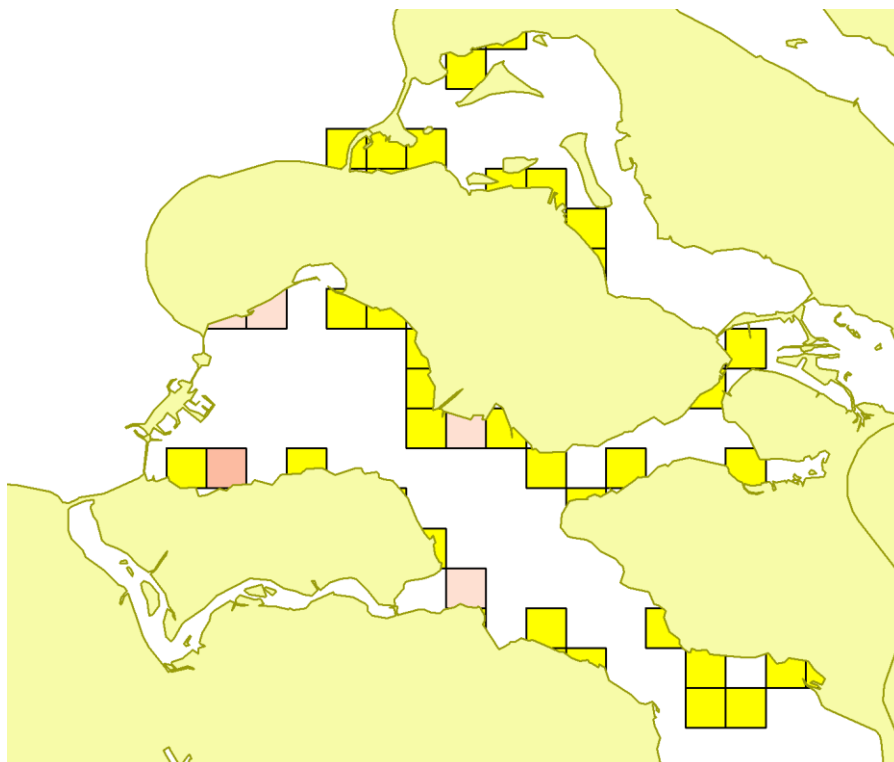

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

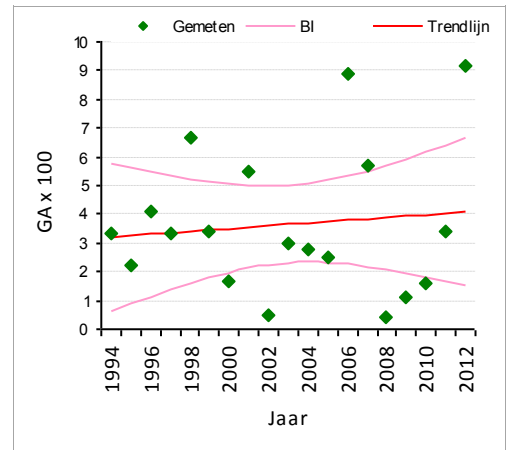
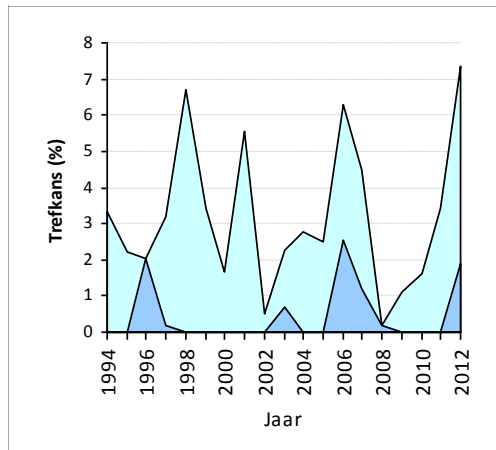
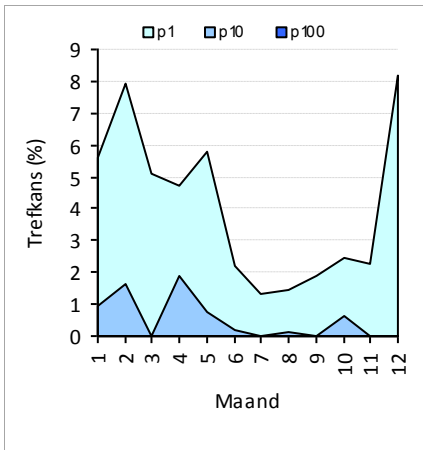

Facelina bostoniensis

Brede ringsprietslak

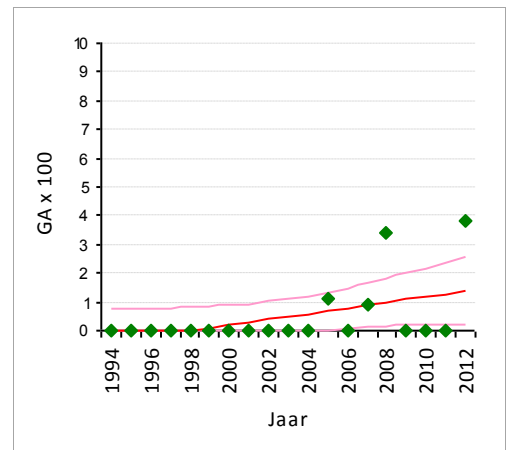
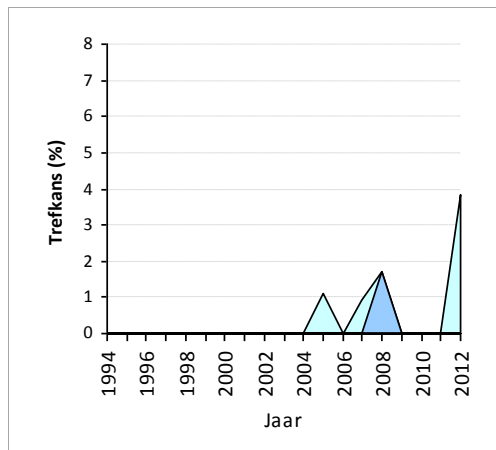
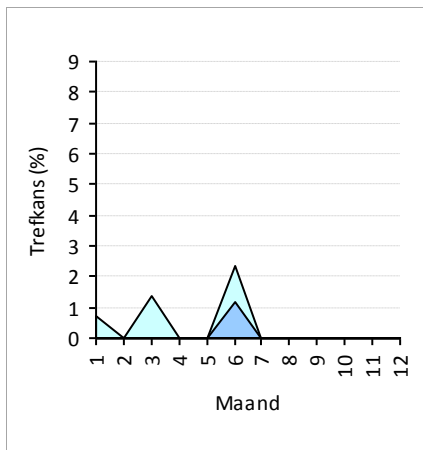
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

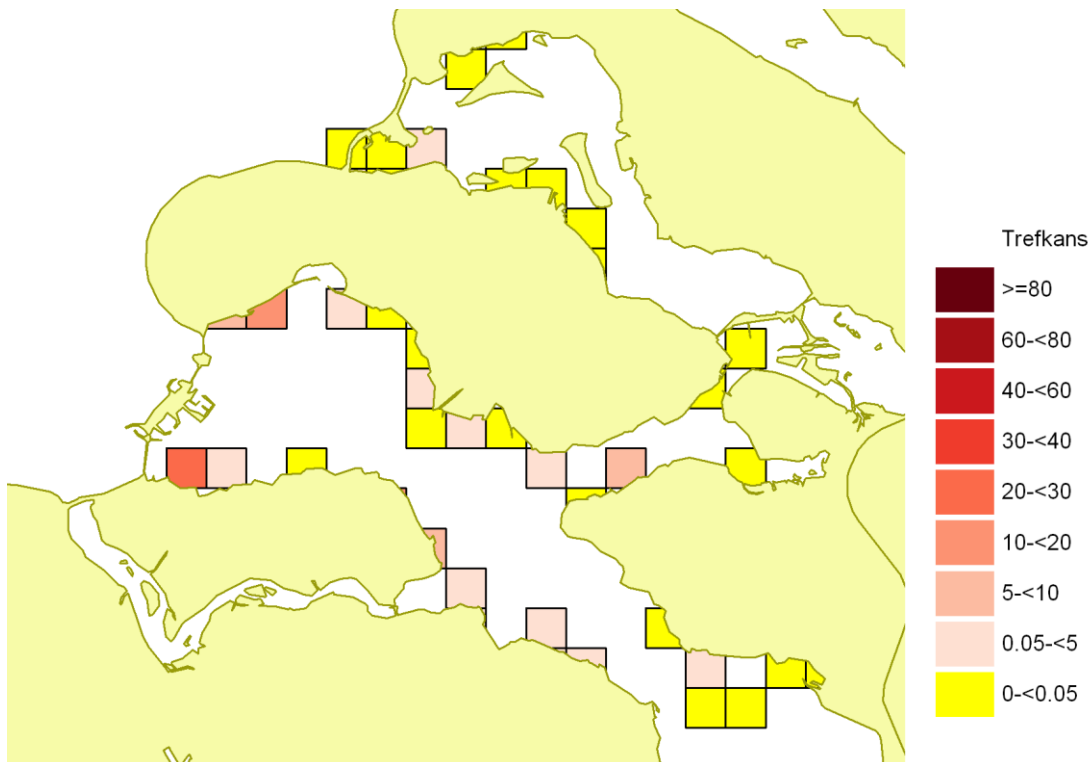

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

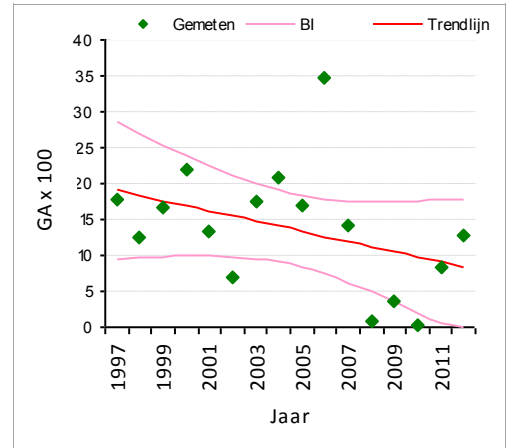
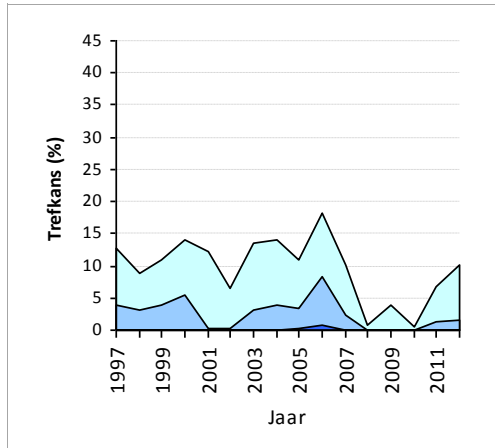
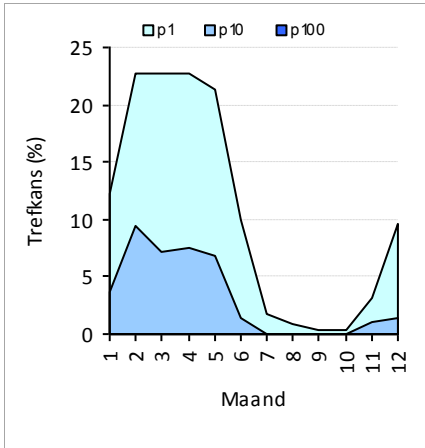

Flabellina gracilis

Slanke waaierslak

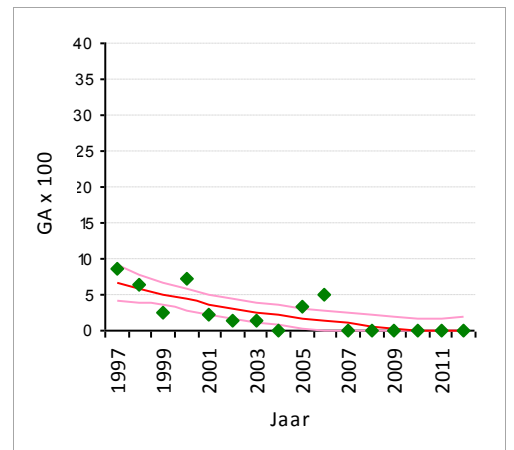
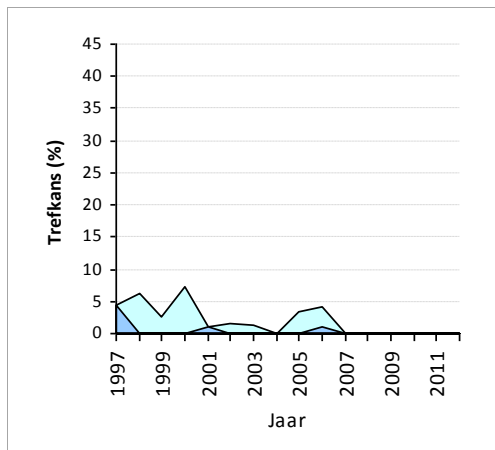
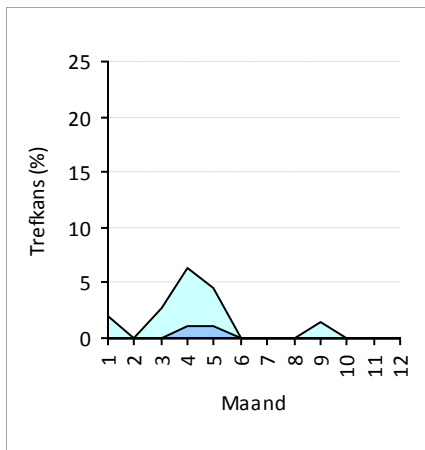
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

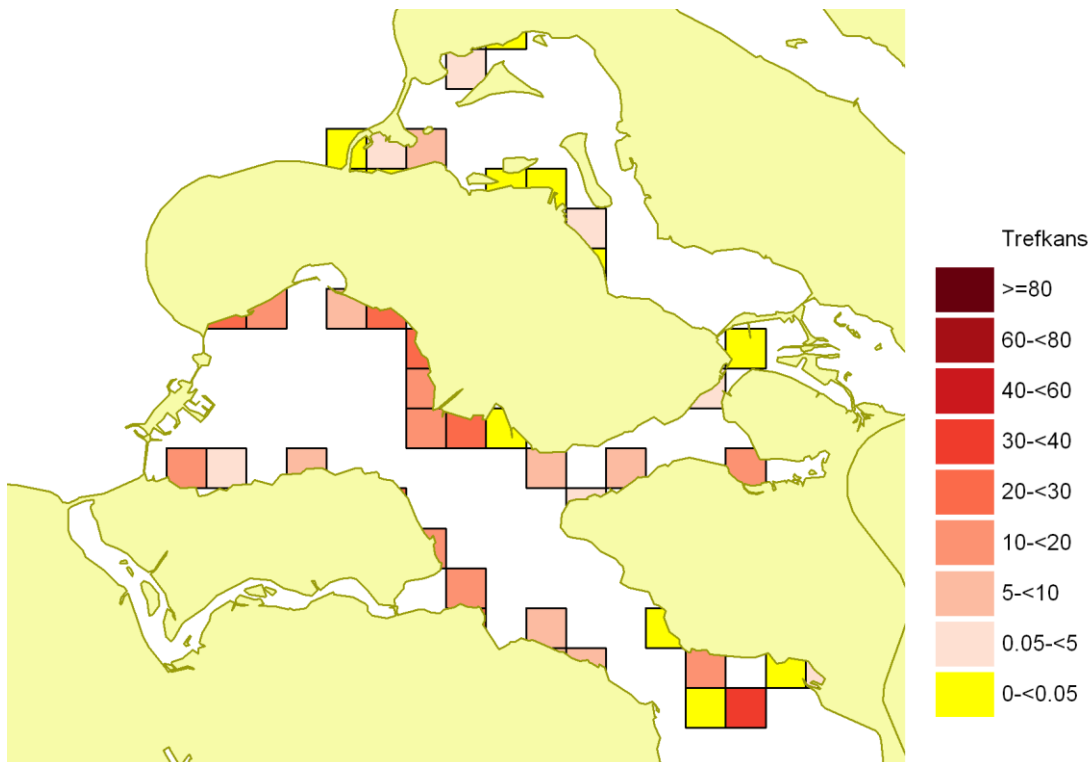

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

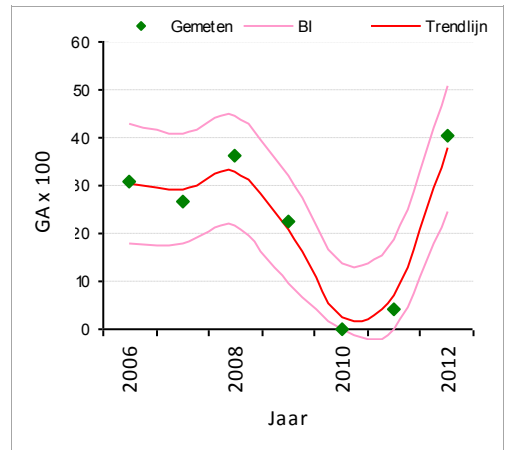
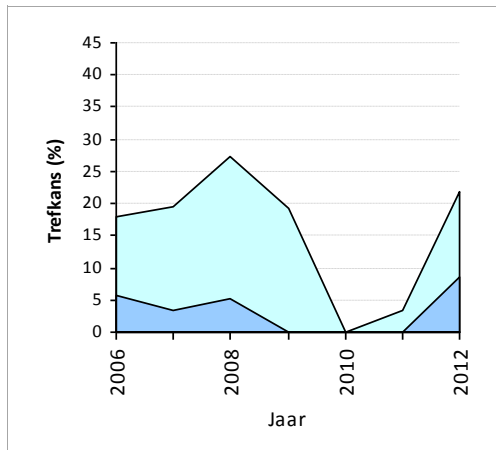
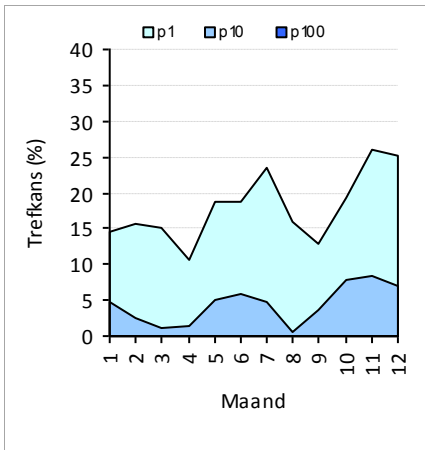

Geitodoris planata

Millenniumwratslak

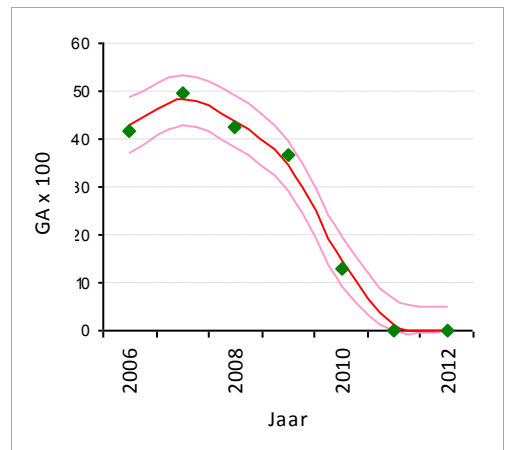
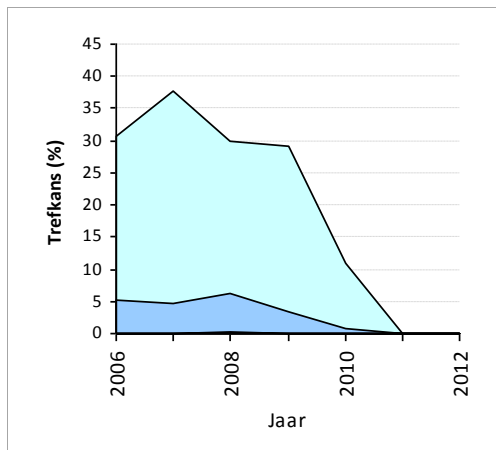
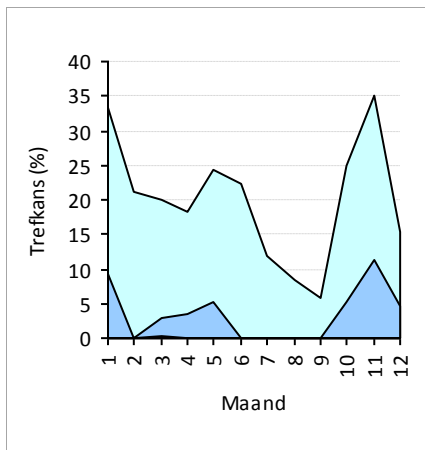
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

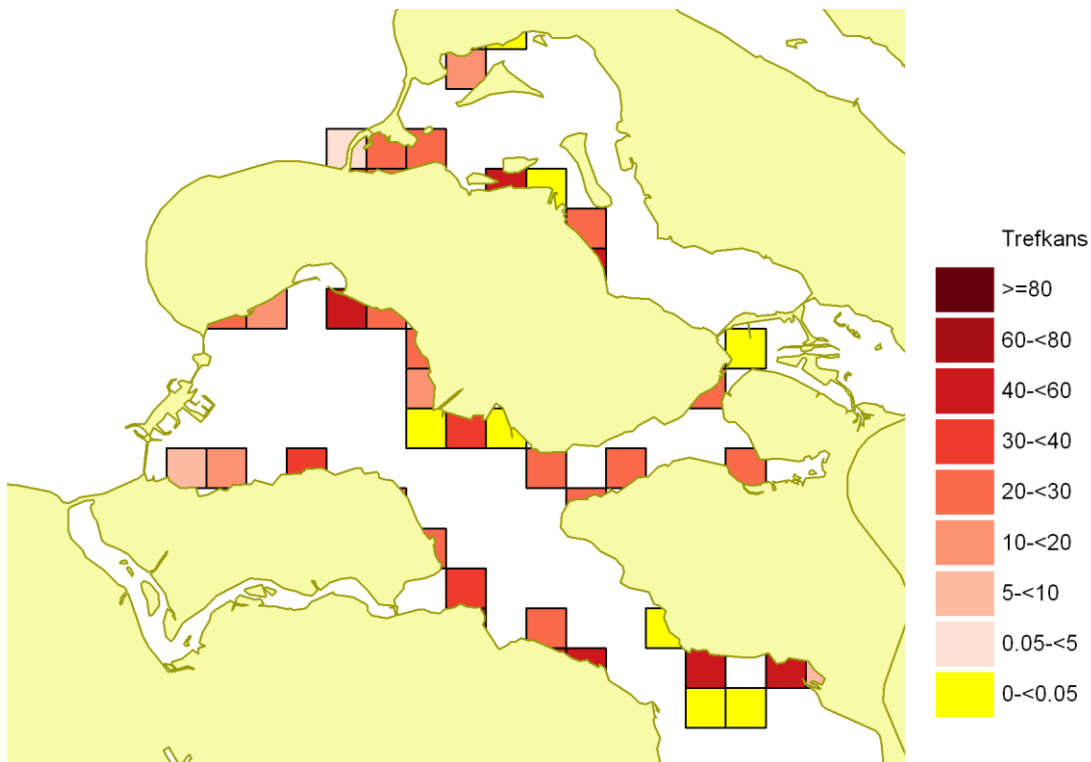

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

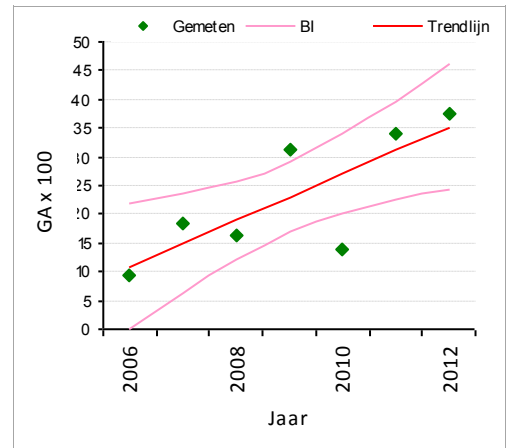
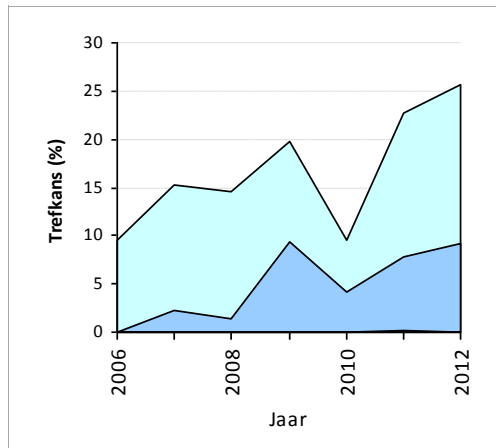
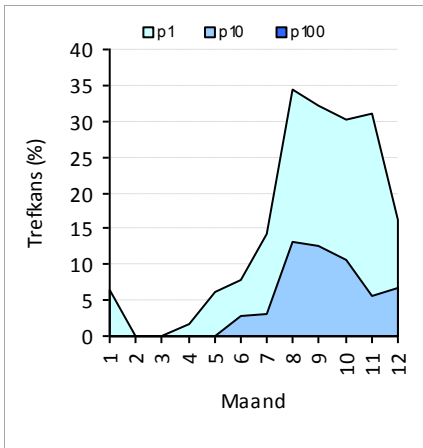
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Goniodoris castanea

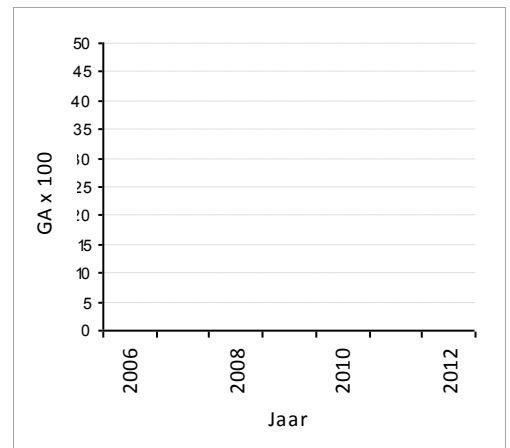
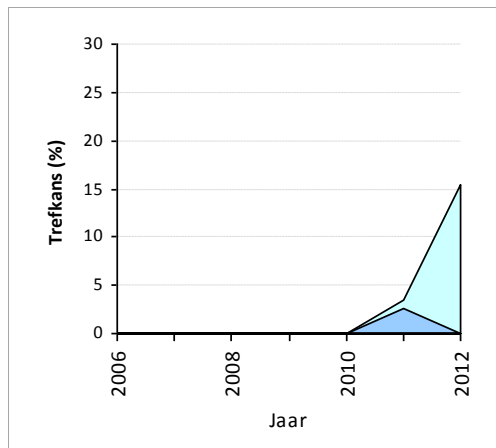
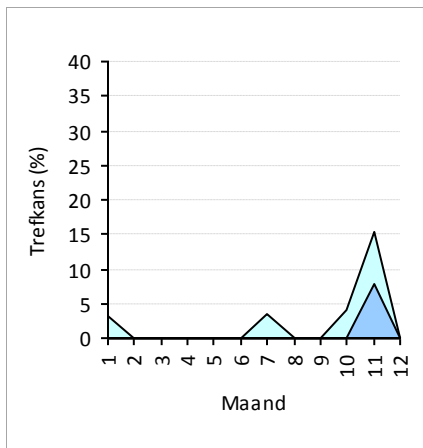
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

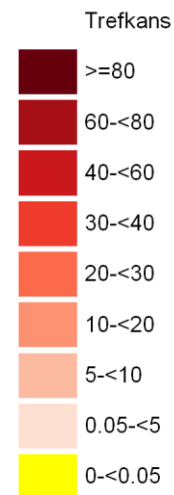
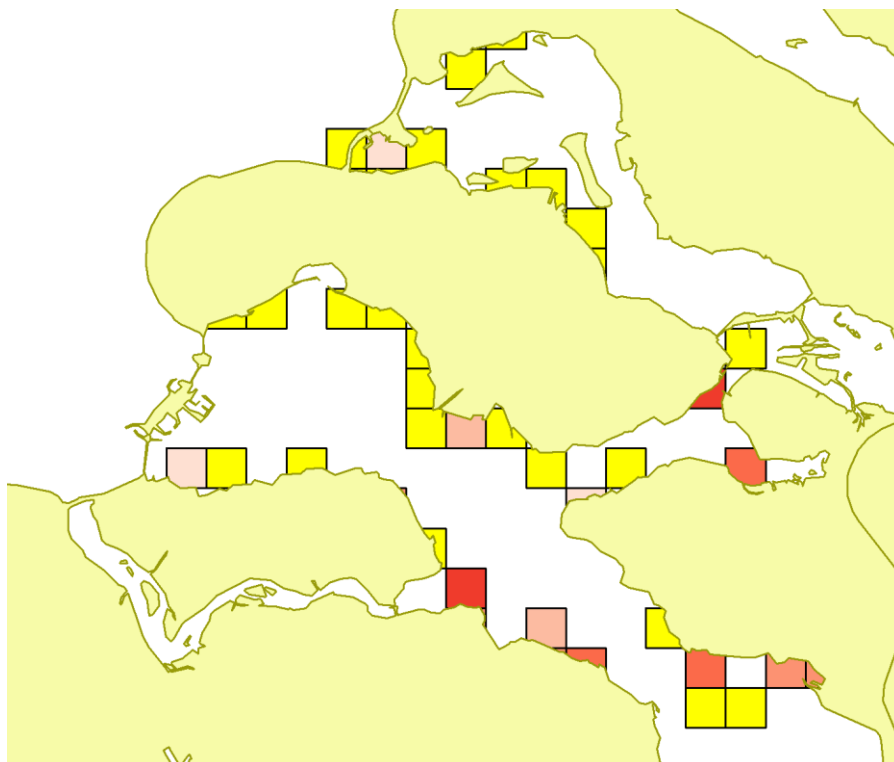

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

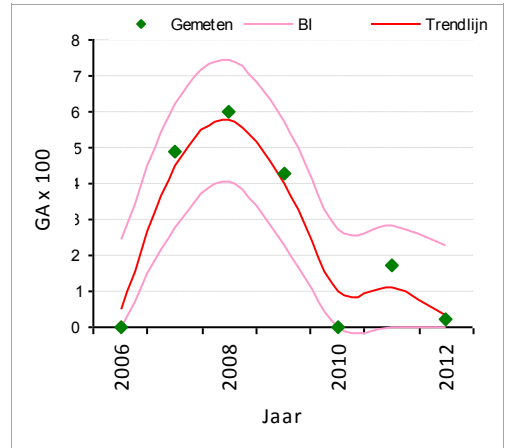
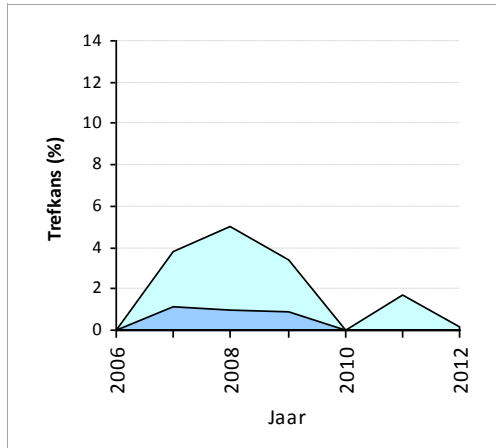
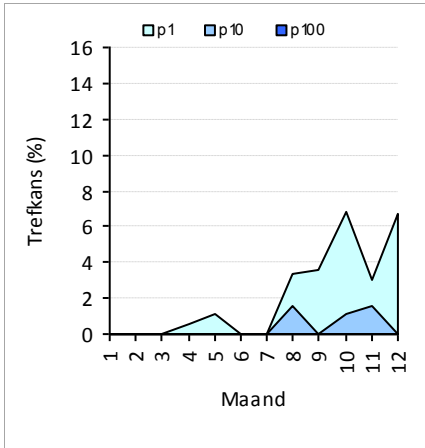

Hermaea bifida

Slanke rolsprietslak

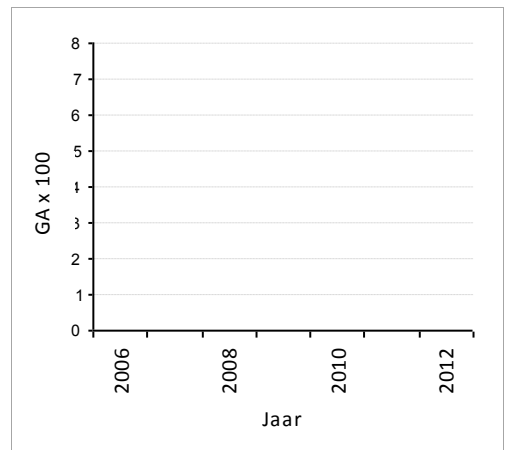
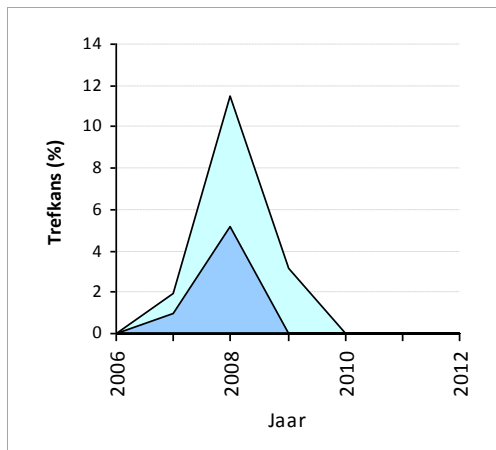
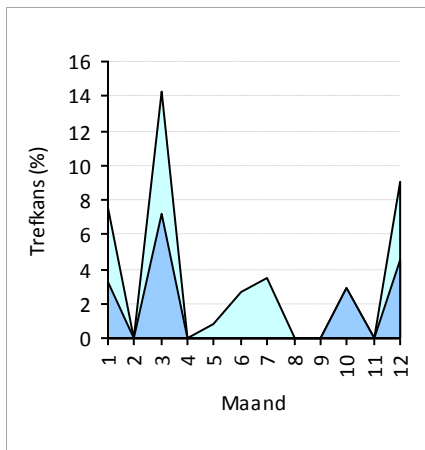
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

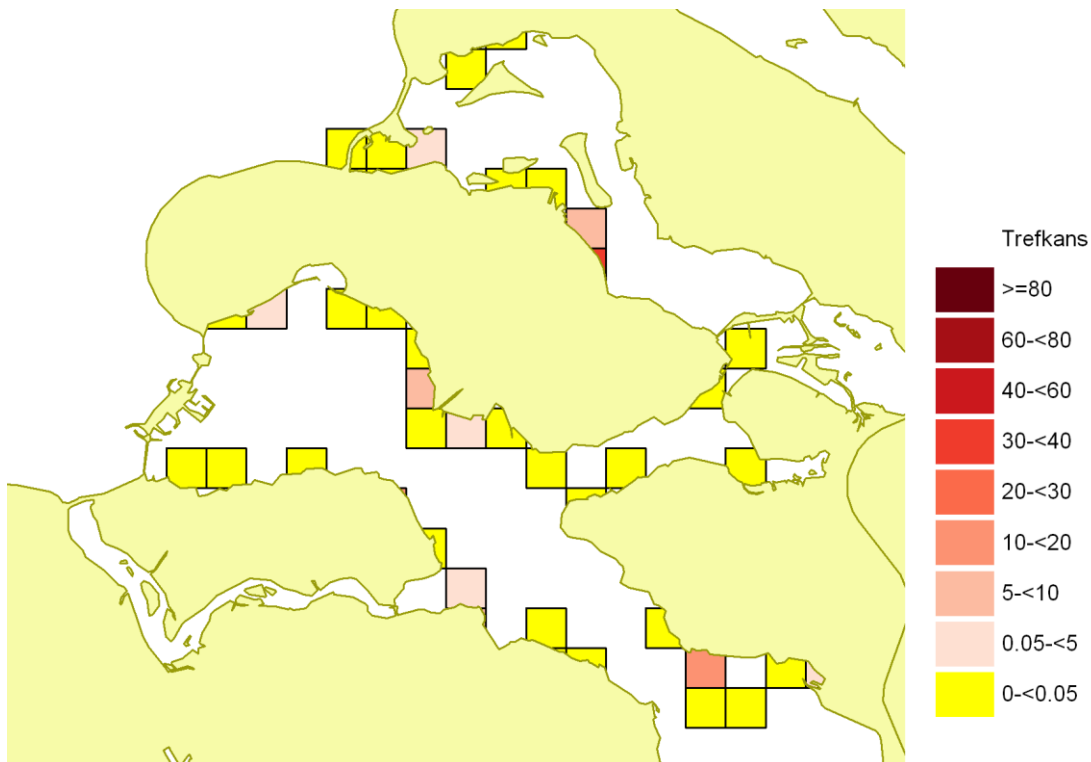

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

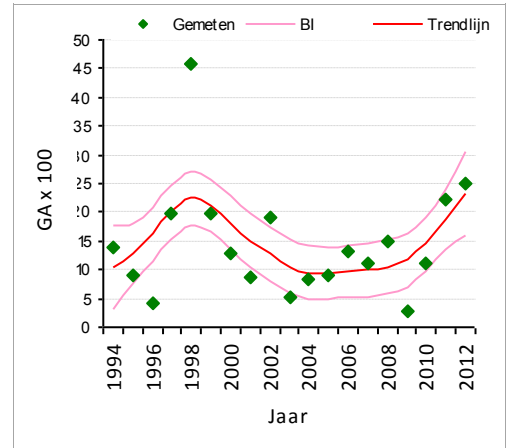
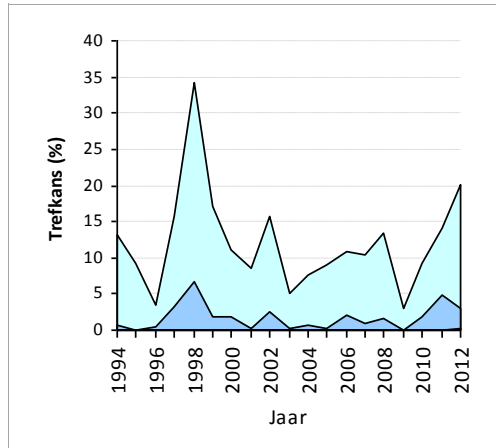
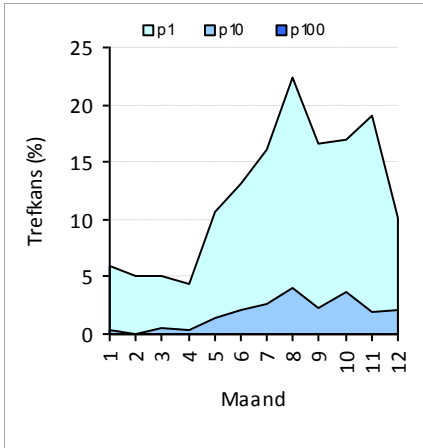

Janolus cristatus

Blauwtipje

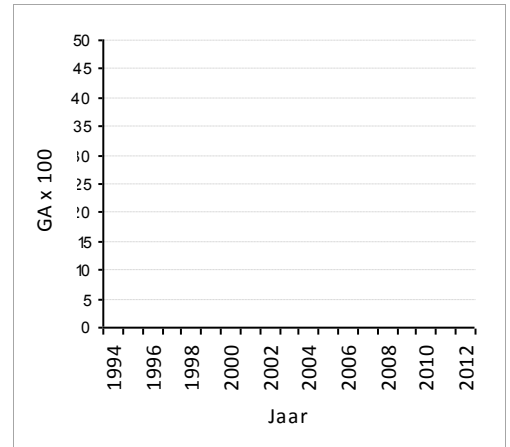
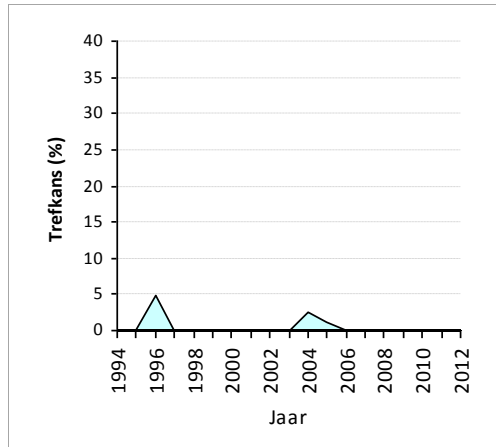
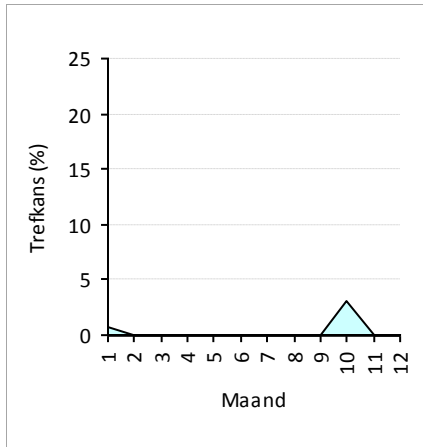
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

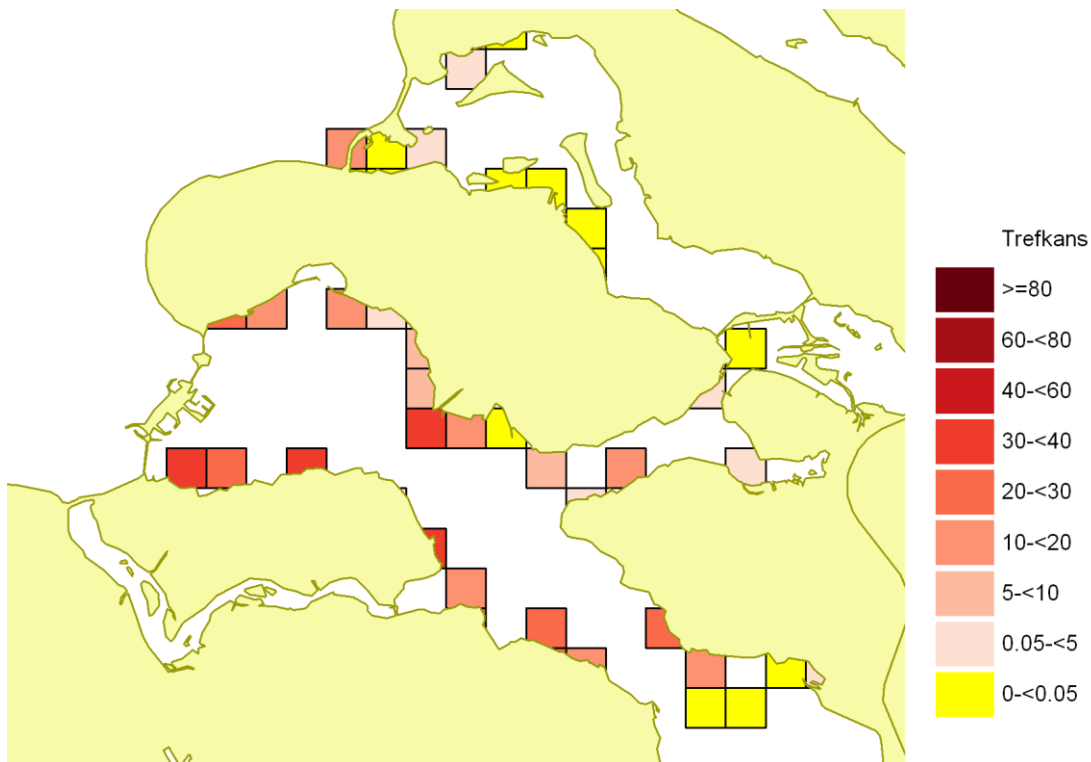

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

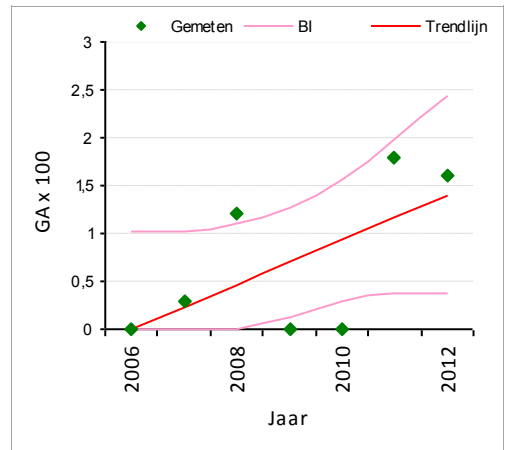
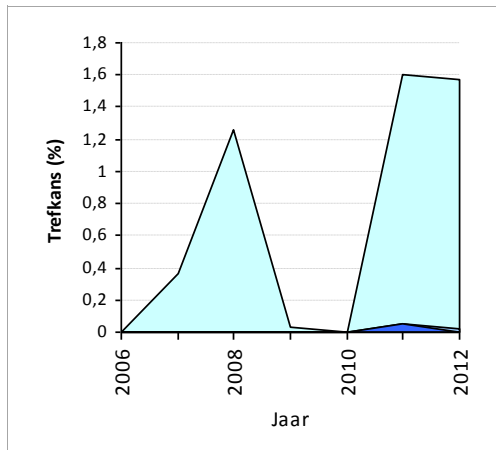
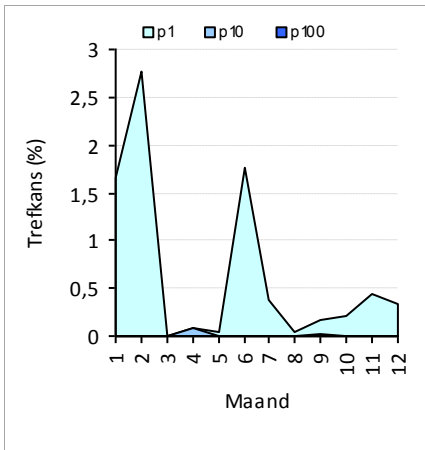

Janolus hyalinus

Wrattig tipje

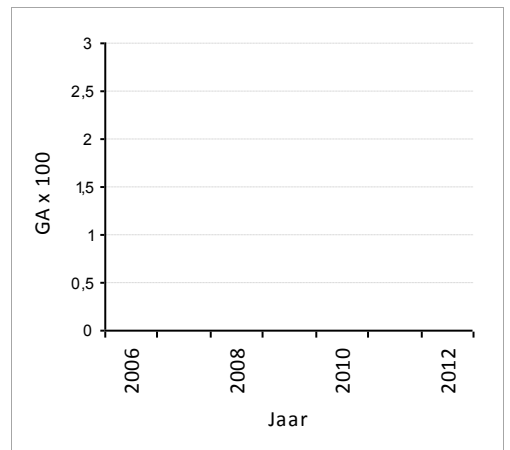
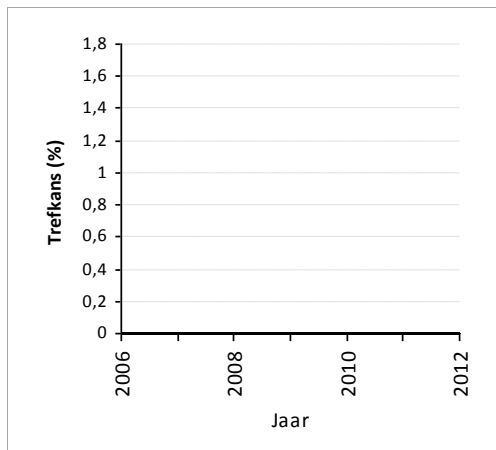
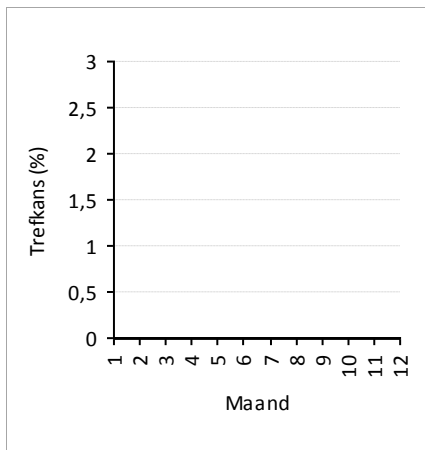
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

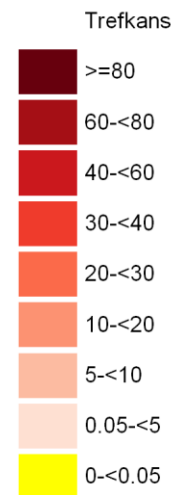
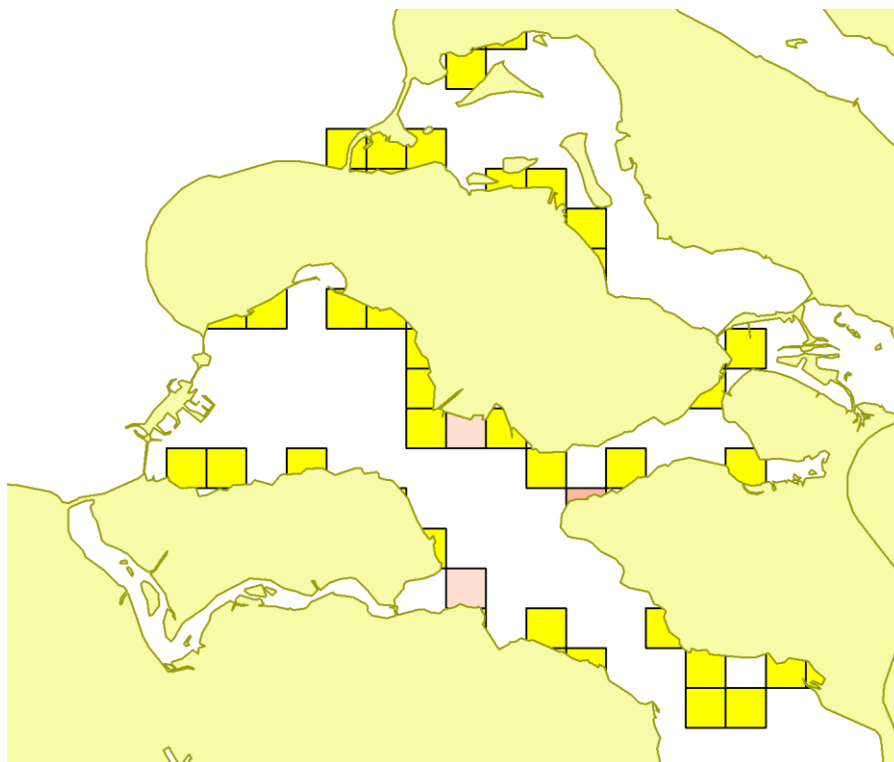

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

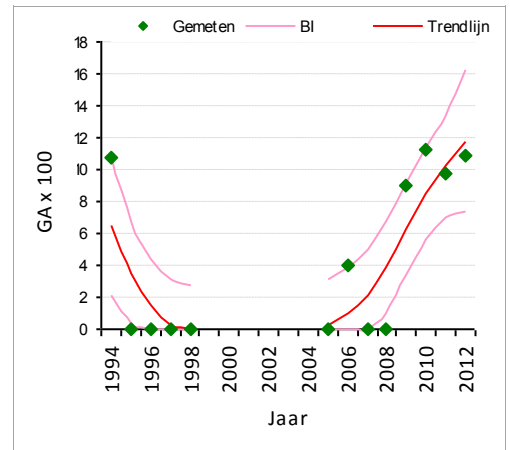
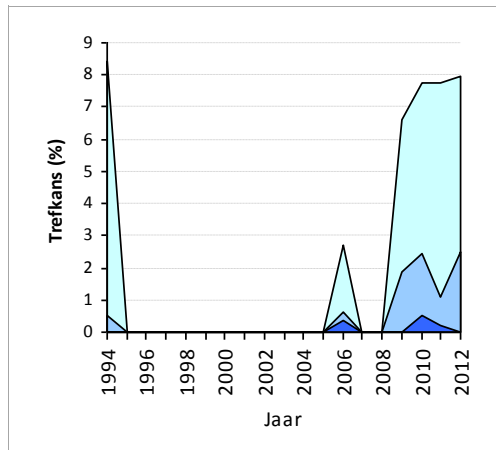
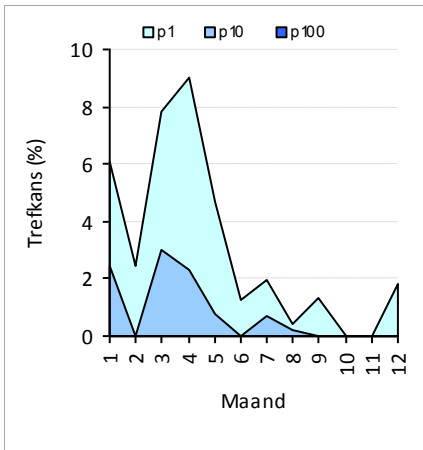

Onchidoris bilamellata

Rosse sterslak

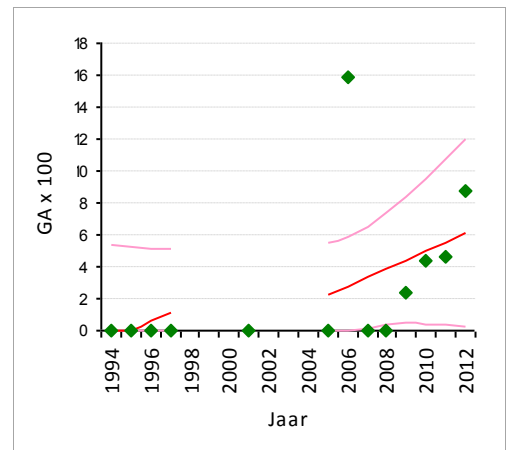
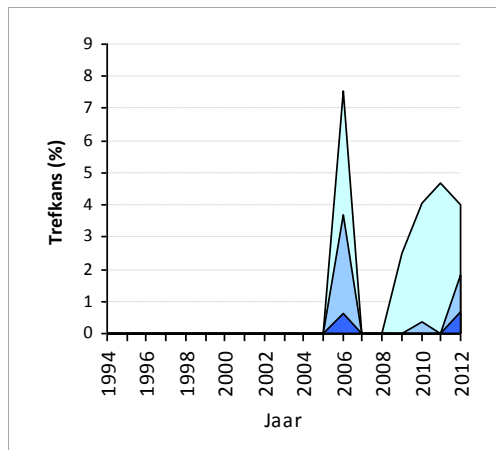
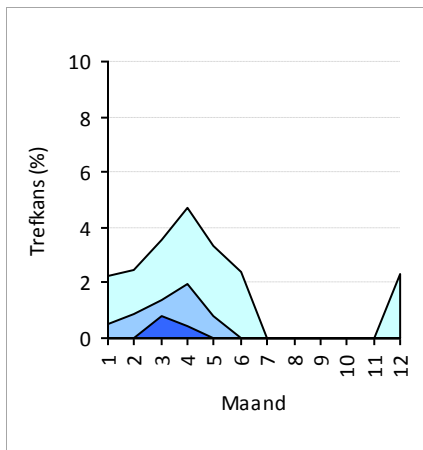
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

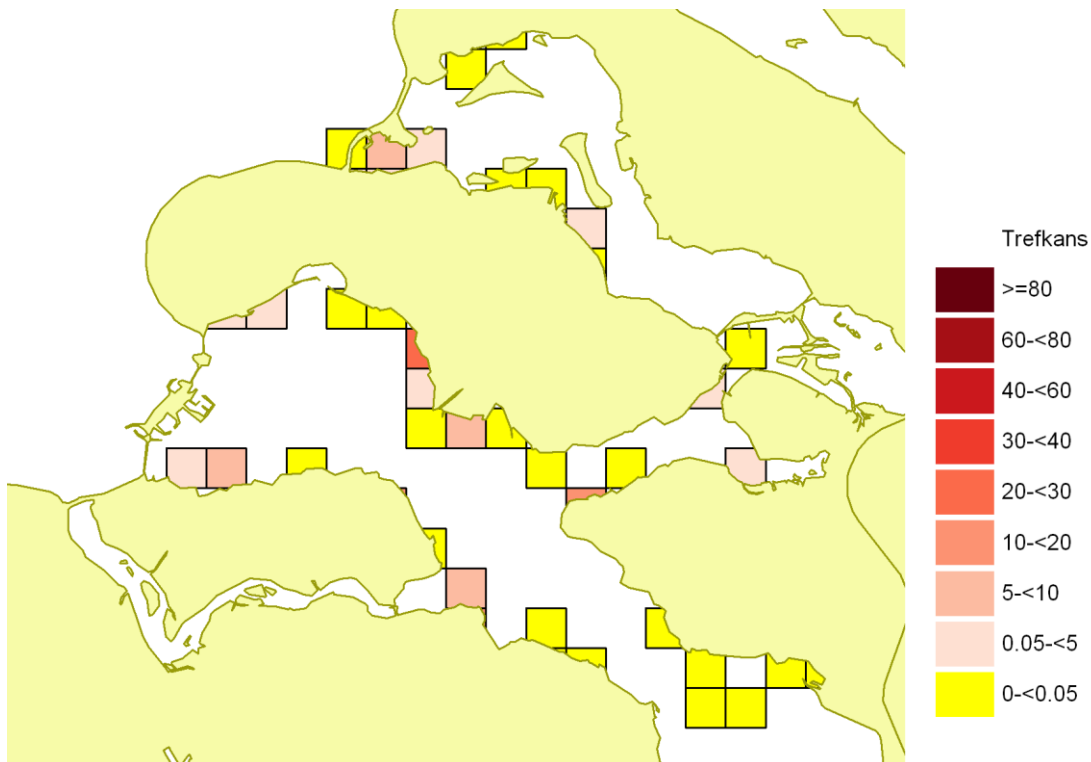

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

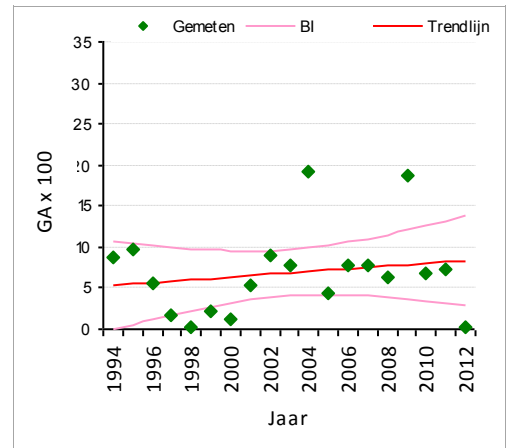
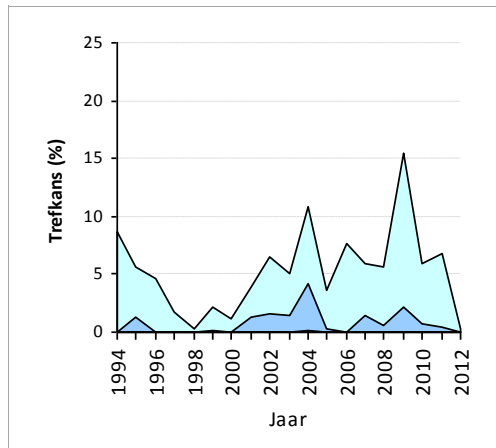
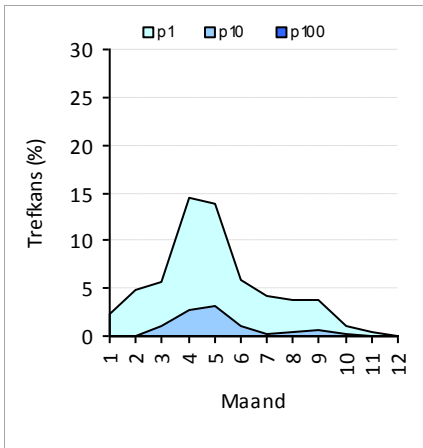
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Tergipes tergipes

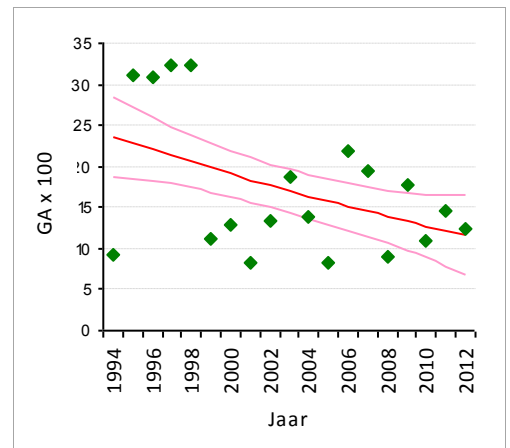
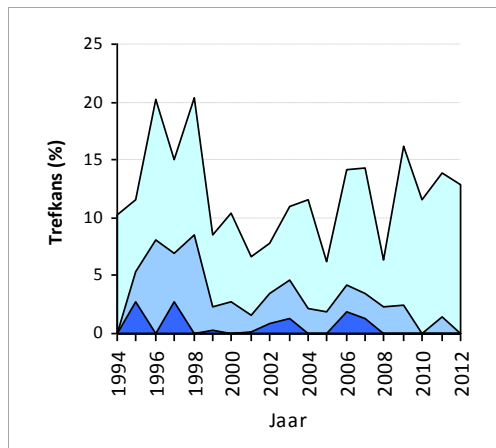
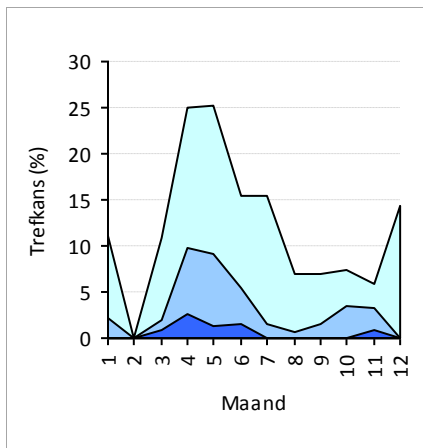
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

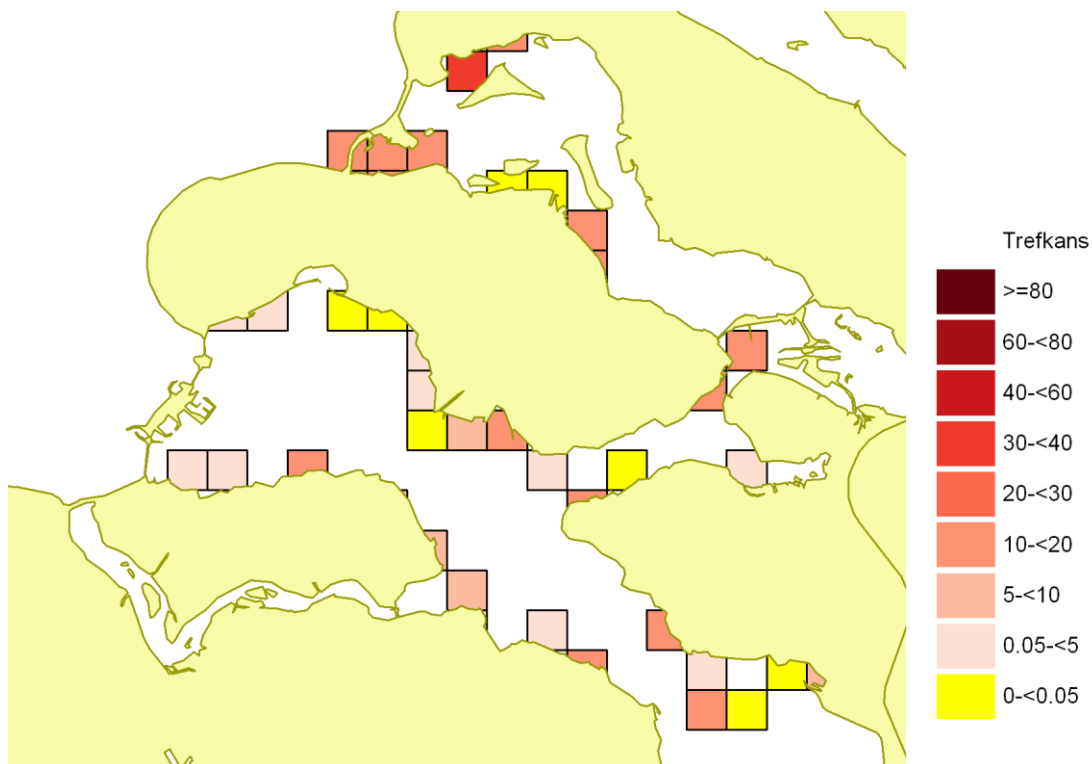

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

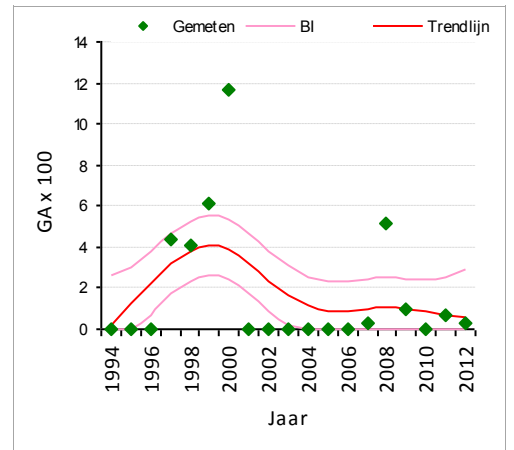
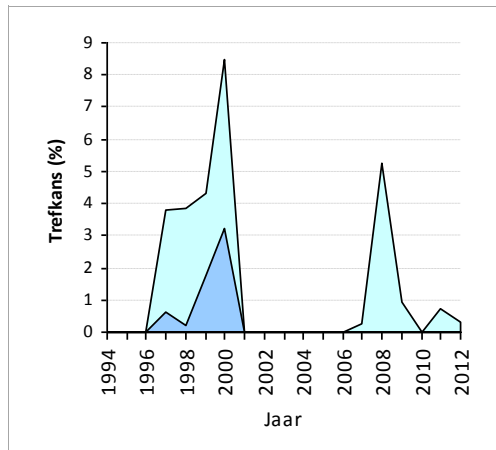
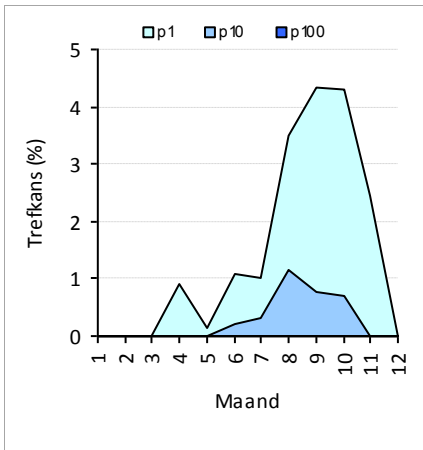
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Thecacera pennigera

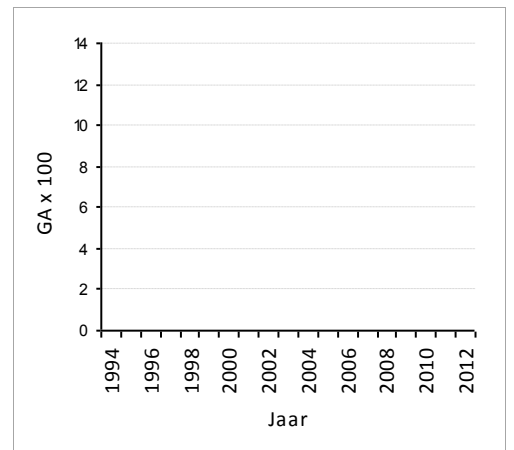
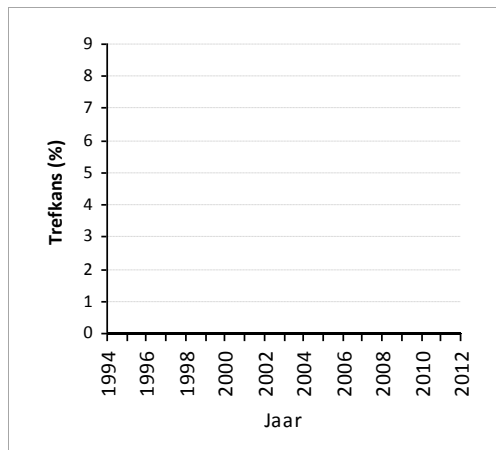
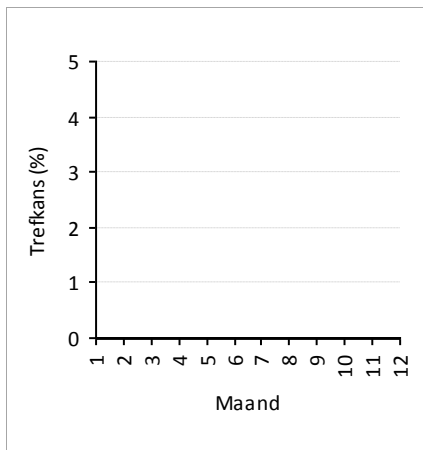
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

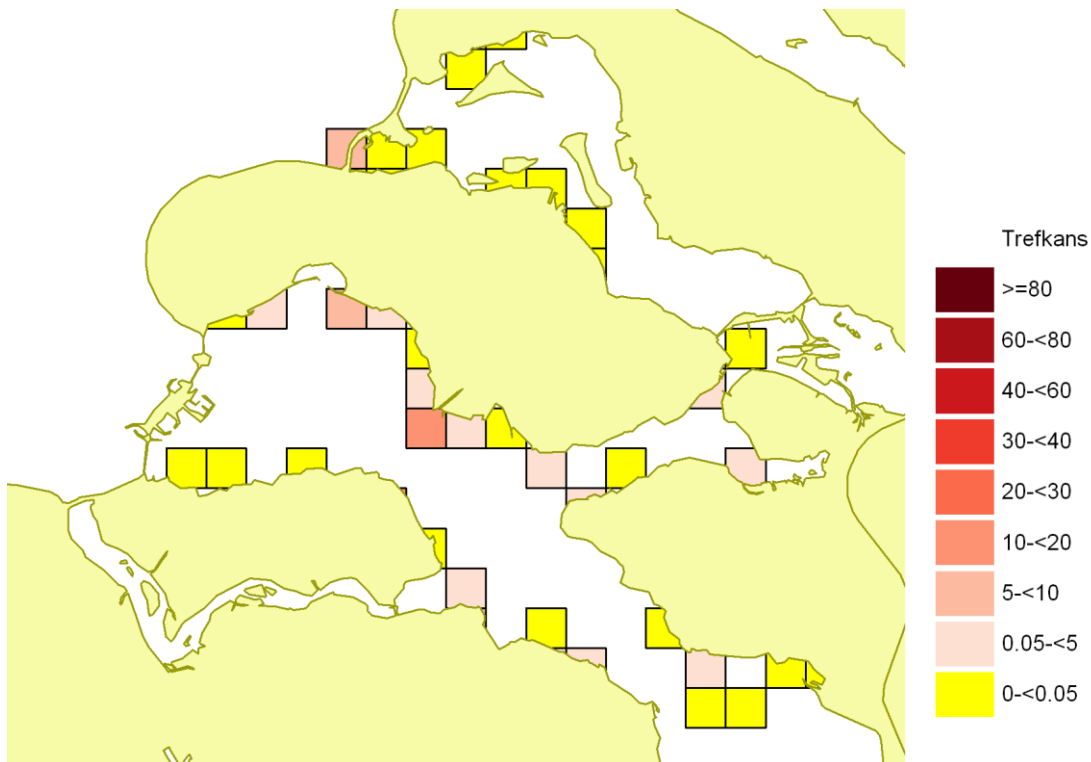

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

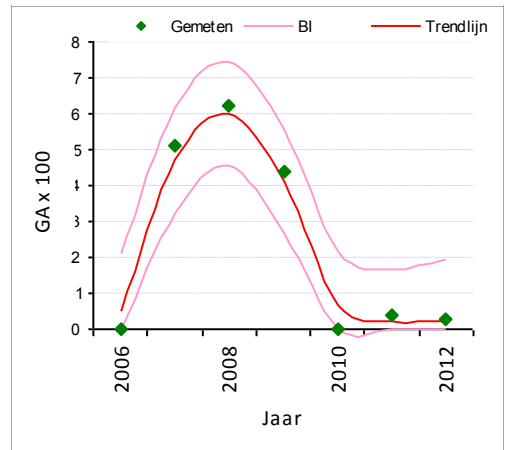
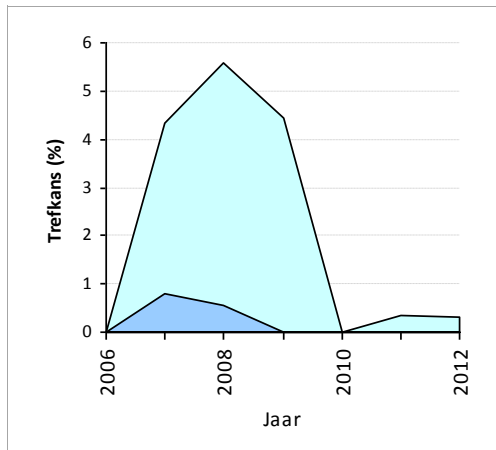
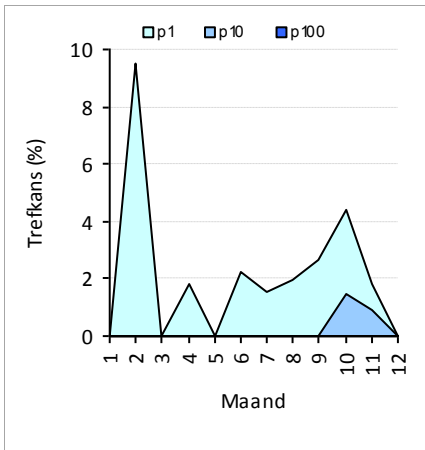

Aequiptecten opercularis

Wijde mantel

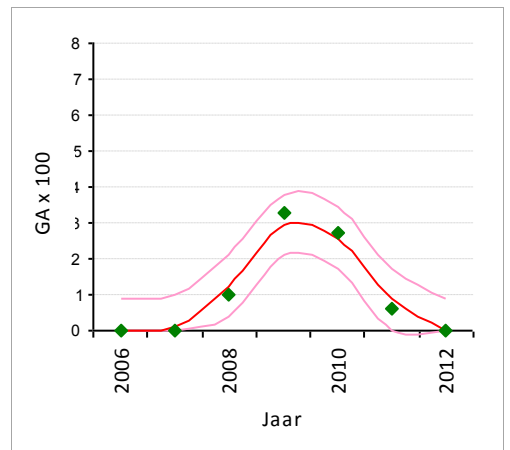
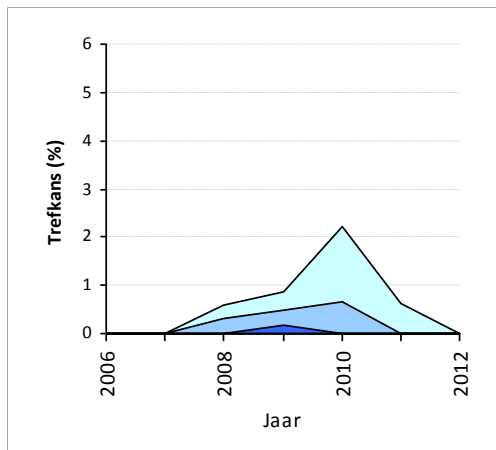
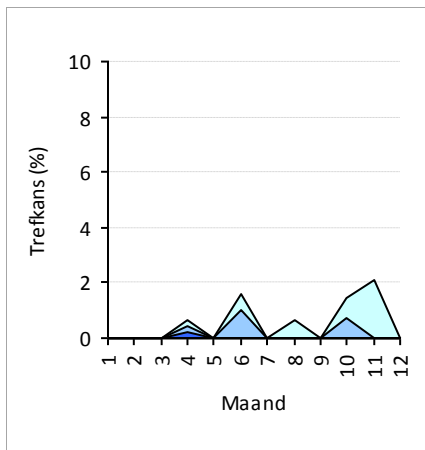
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

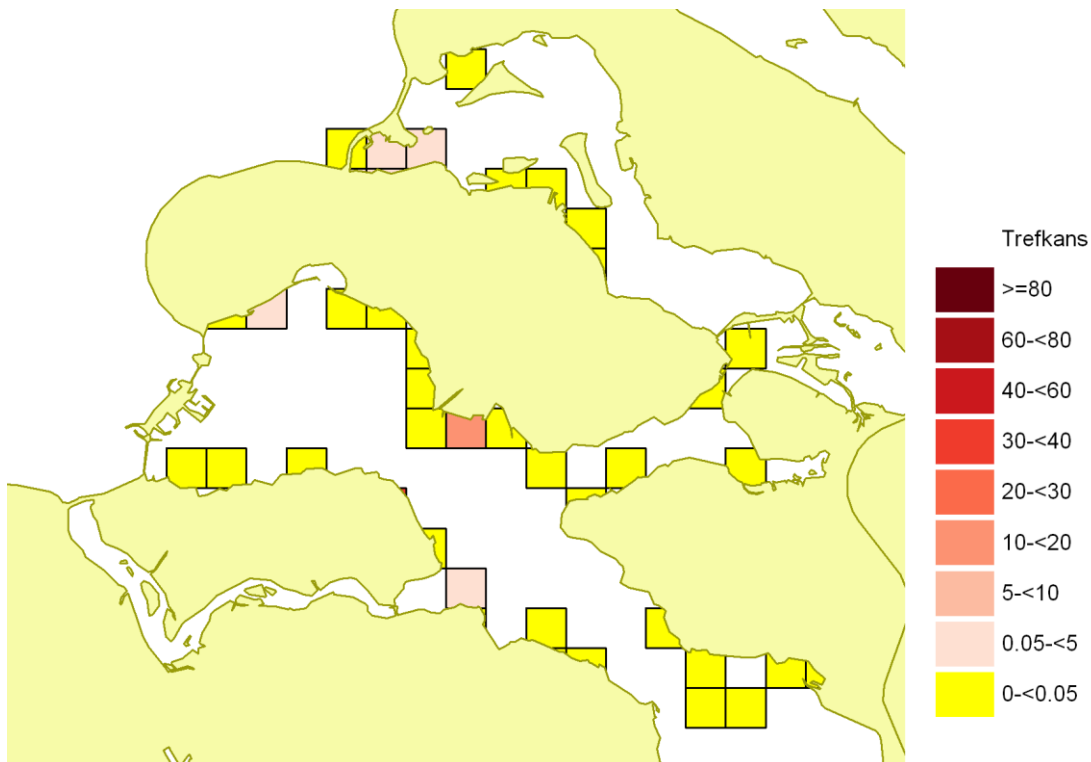

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

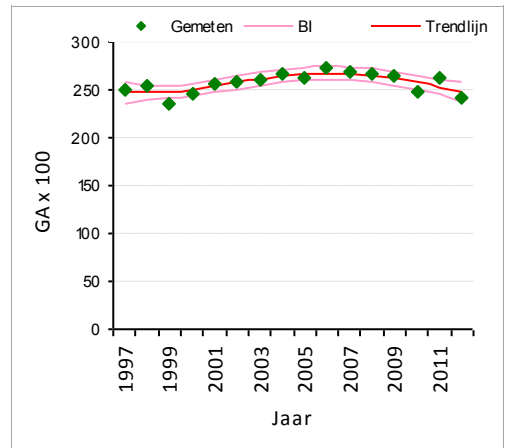
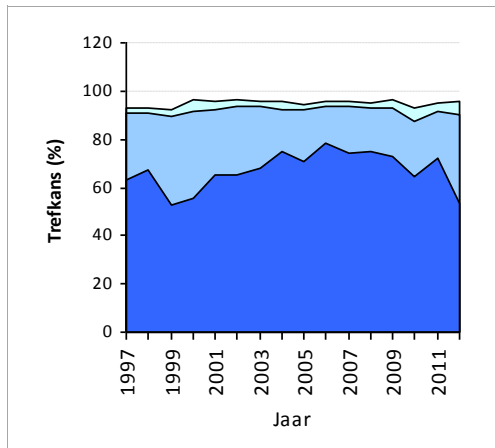
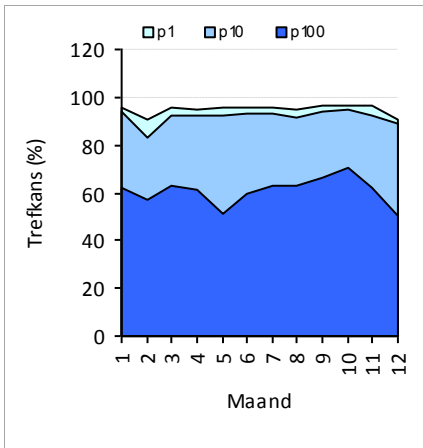

Crassostrea gigas

Japanse oester

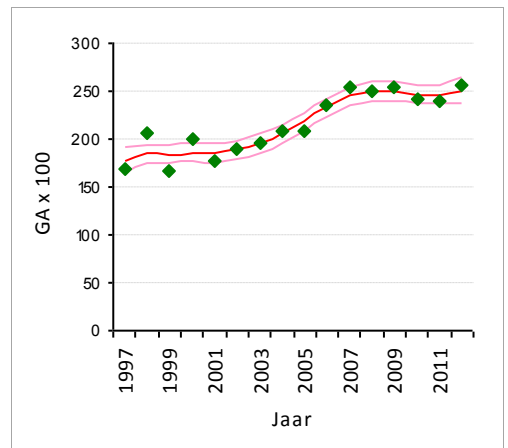
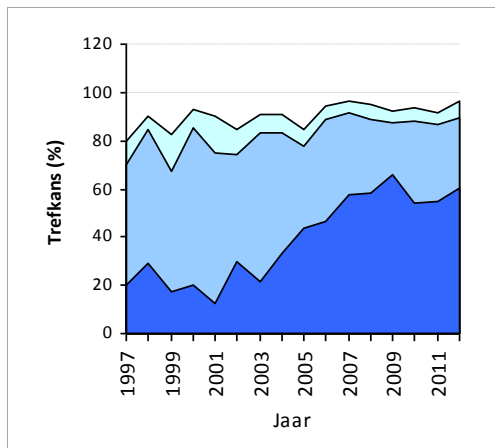
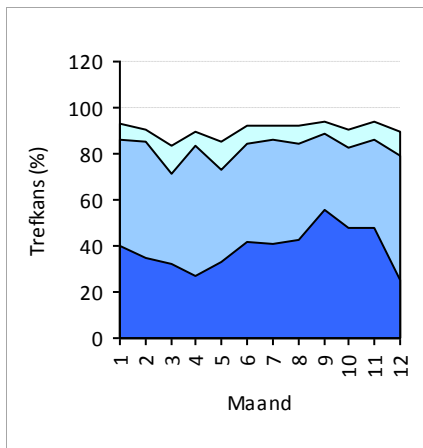
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

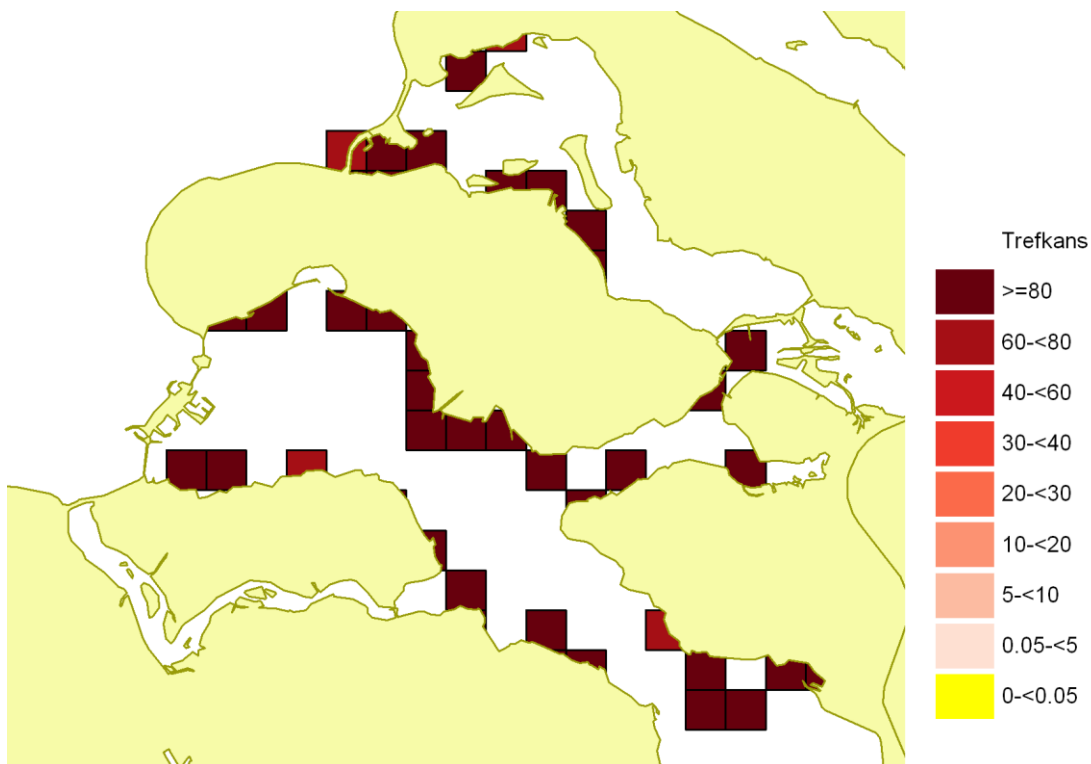

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

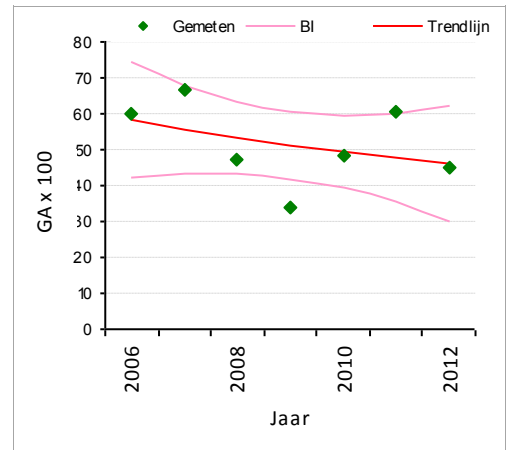
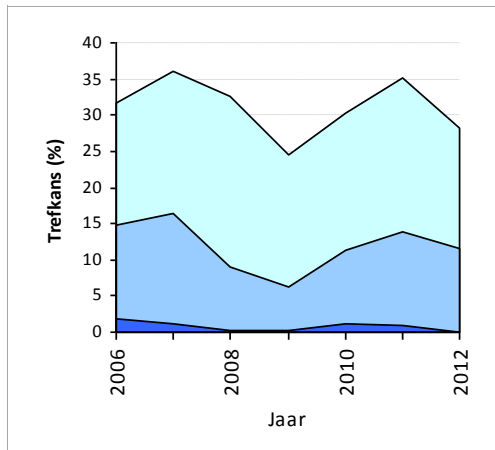
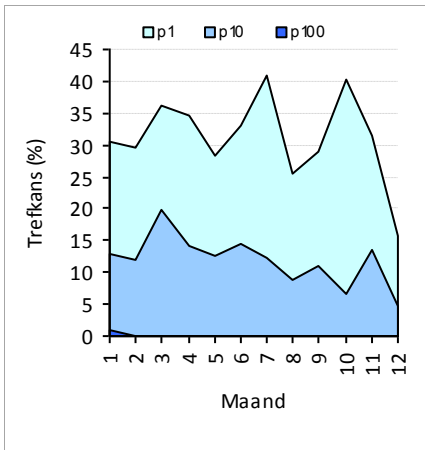

Ensis spec

Zwaardschede

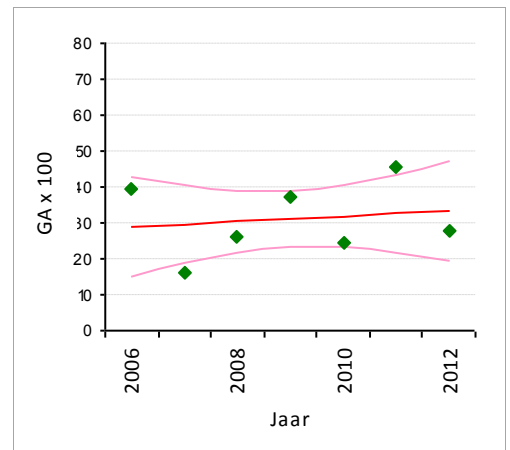
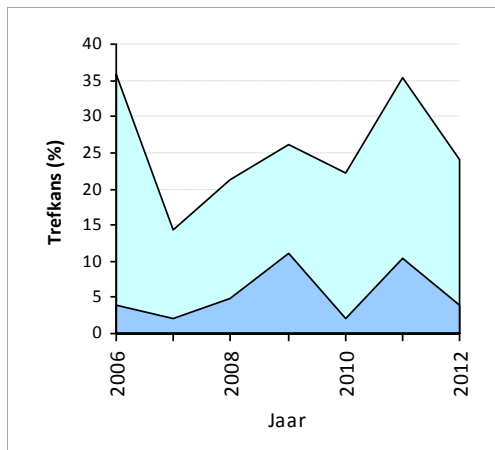
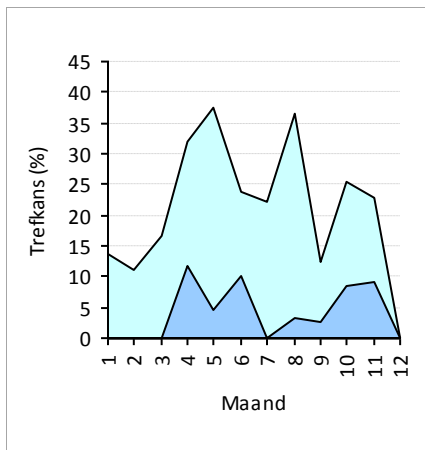
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

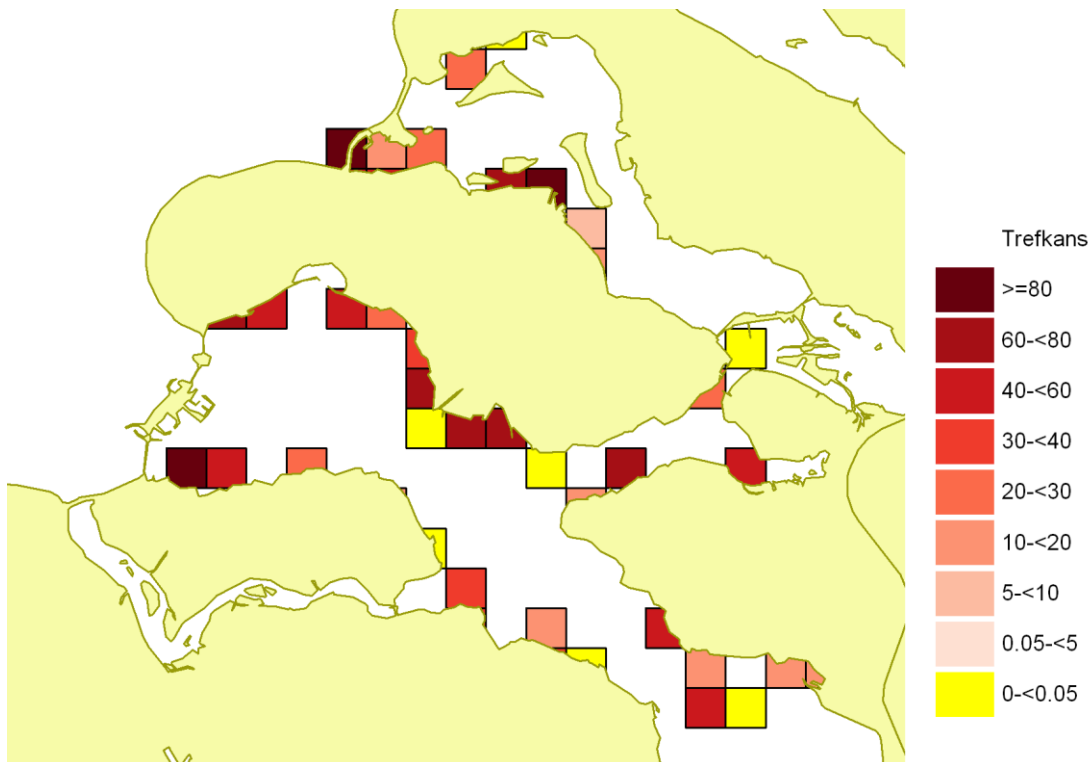

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

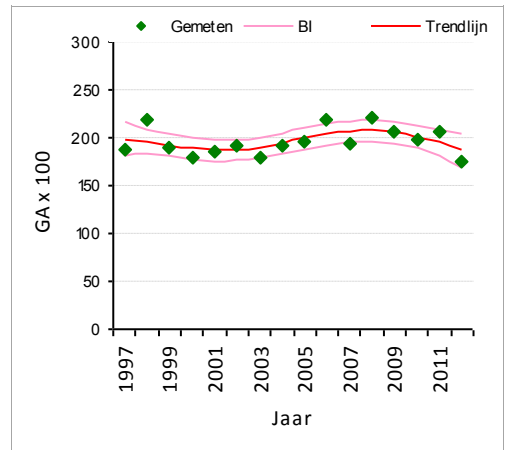
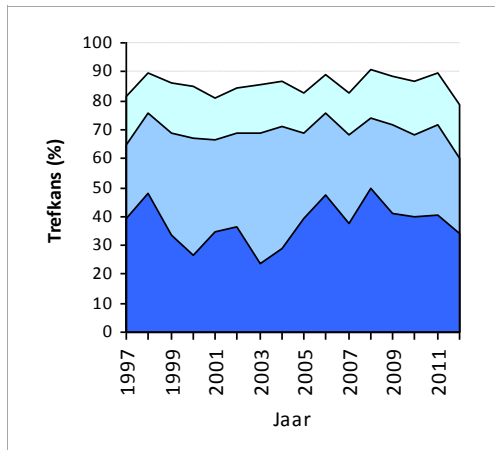
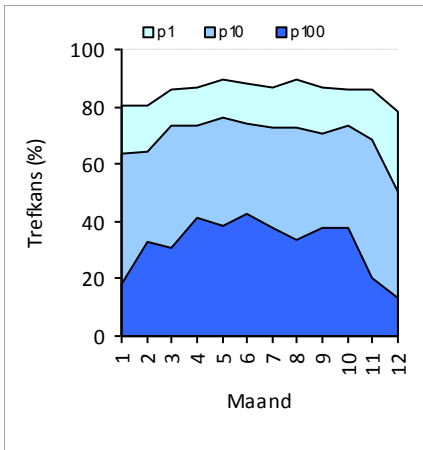

Mytilus edulis

Mossel

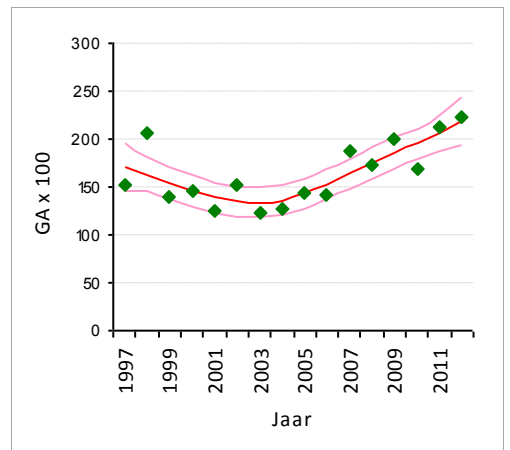
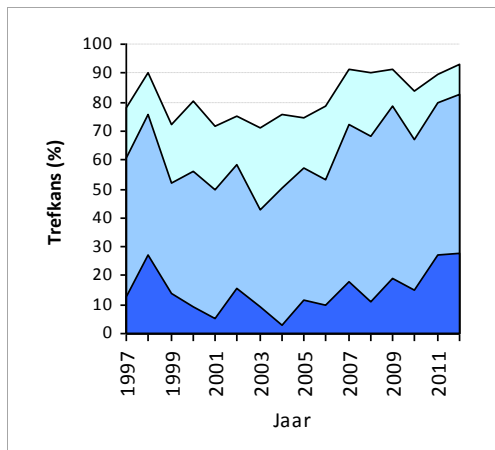
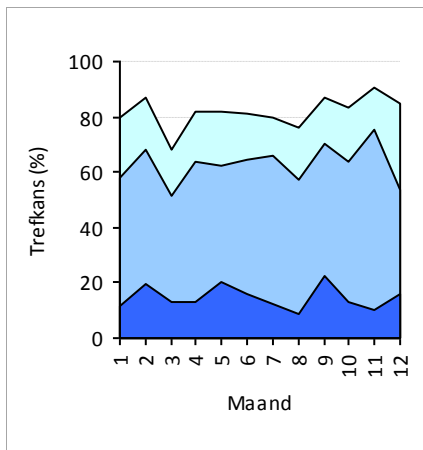
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

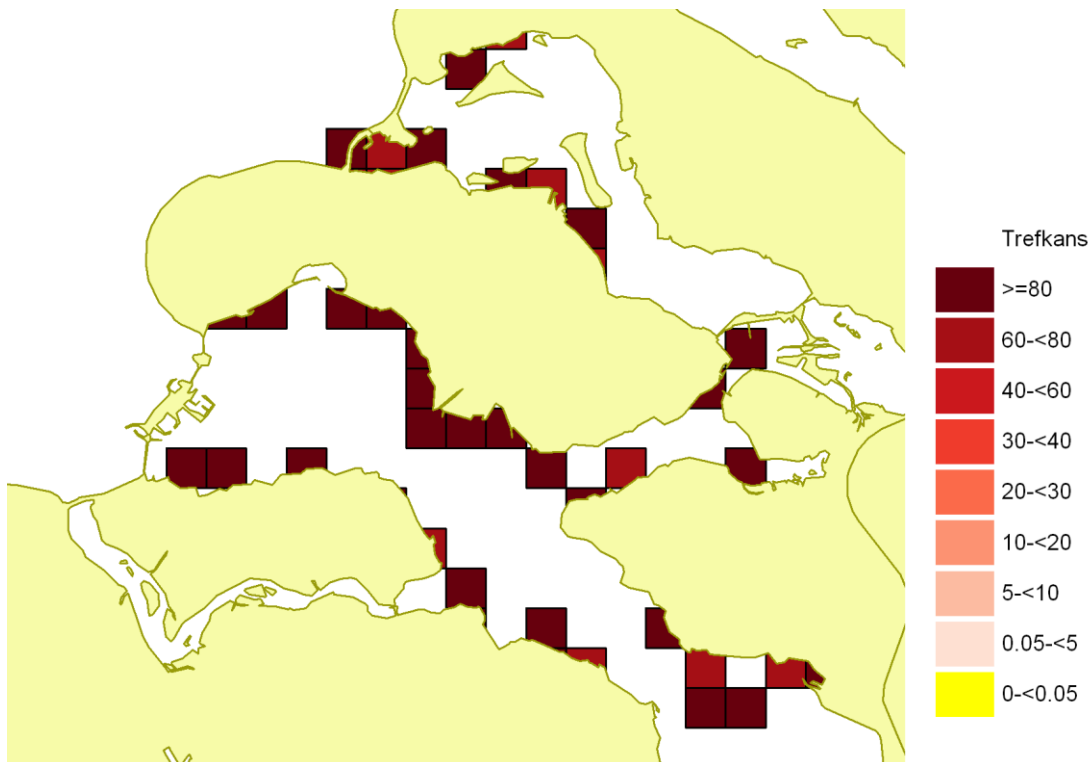

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

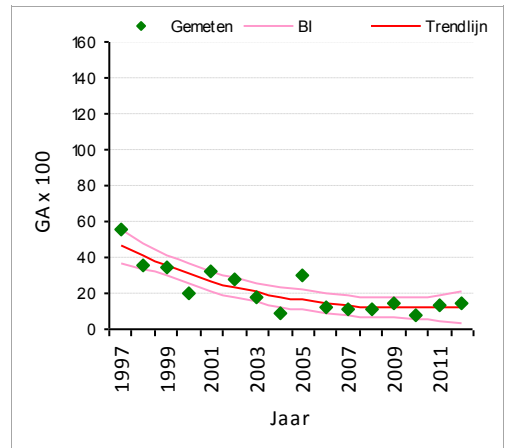
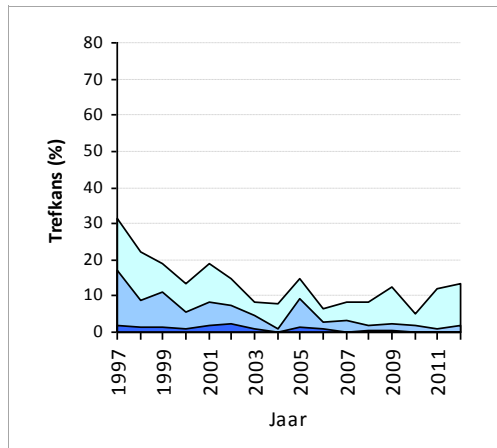
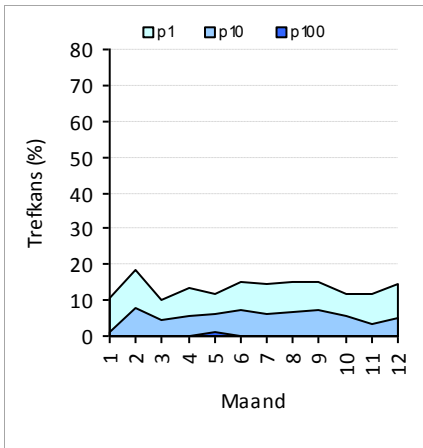

Ostrea edulis

Oester

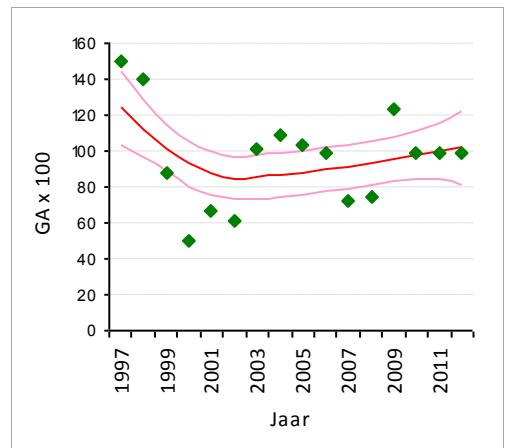
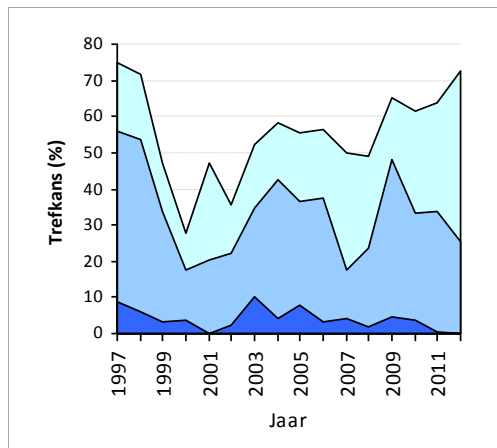
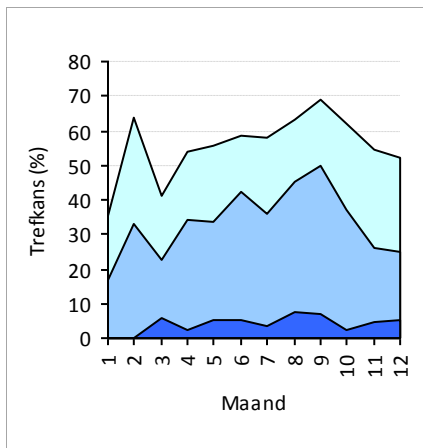
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

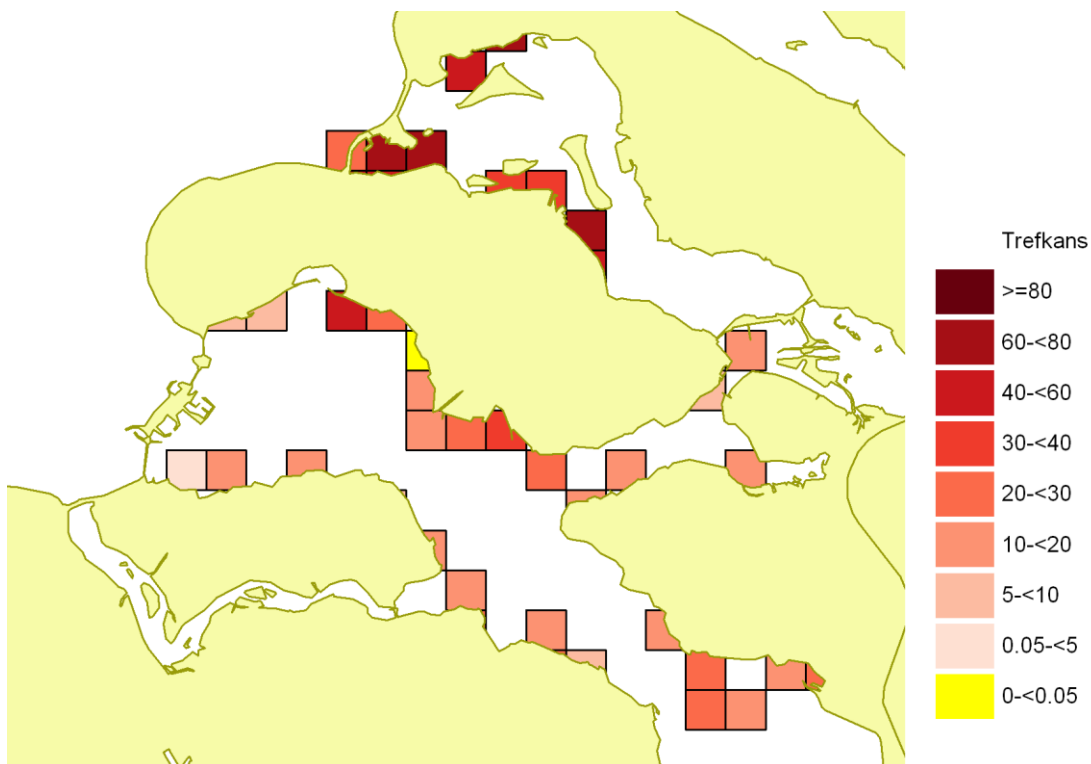

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

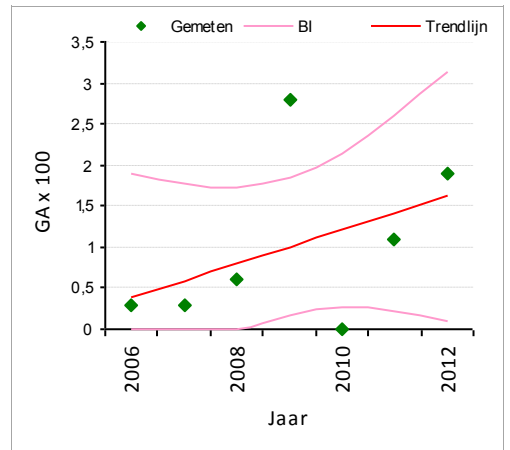
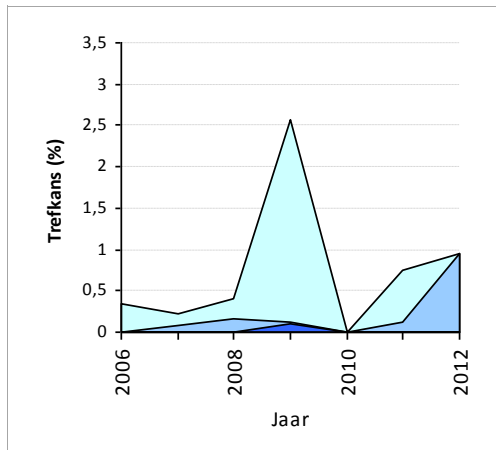
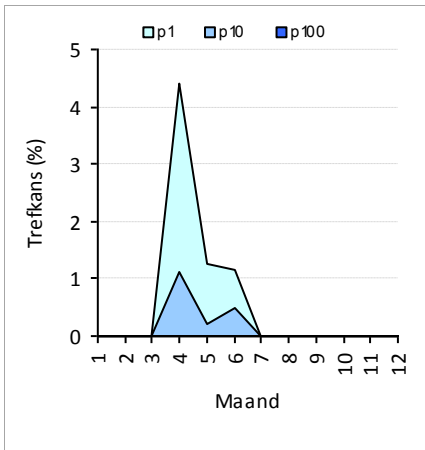

Loligo vulgaris

Pijlinktvis

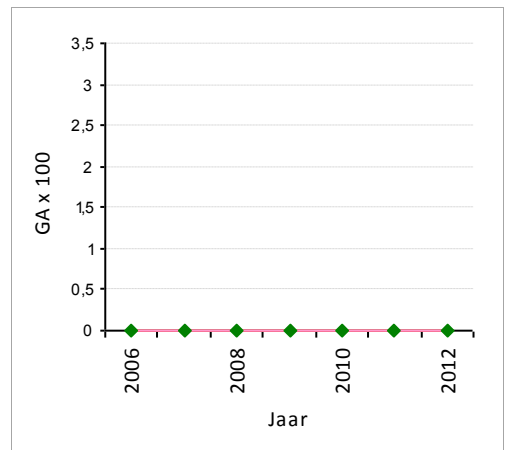
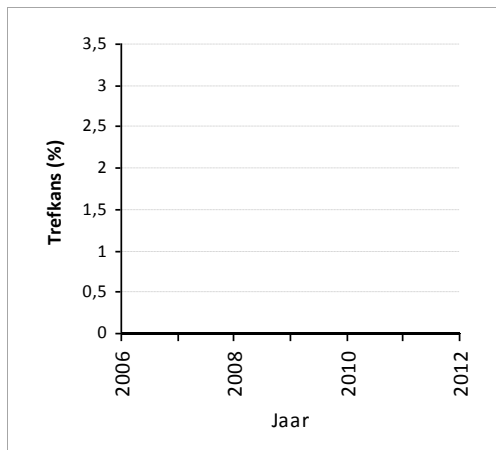
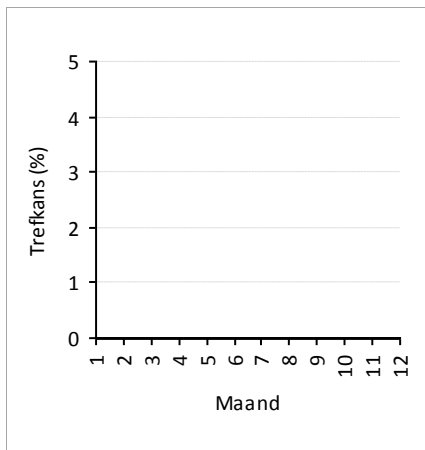
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

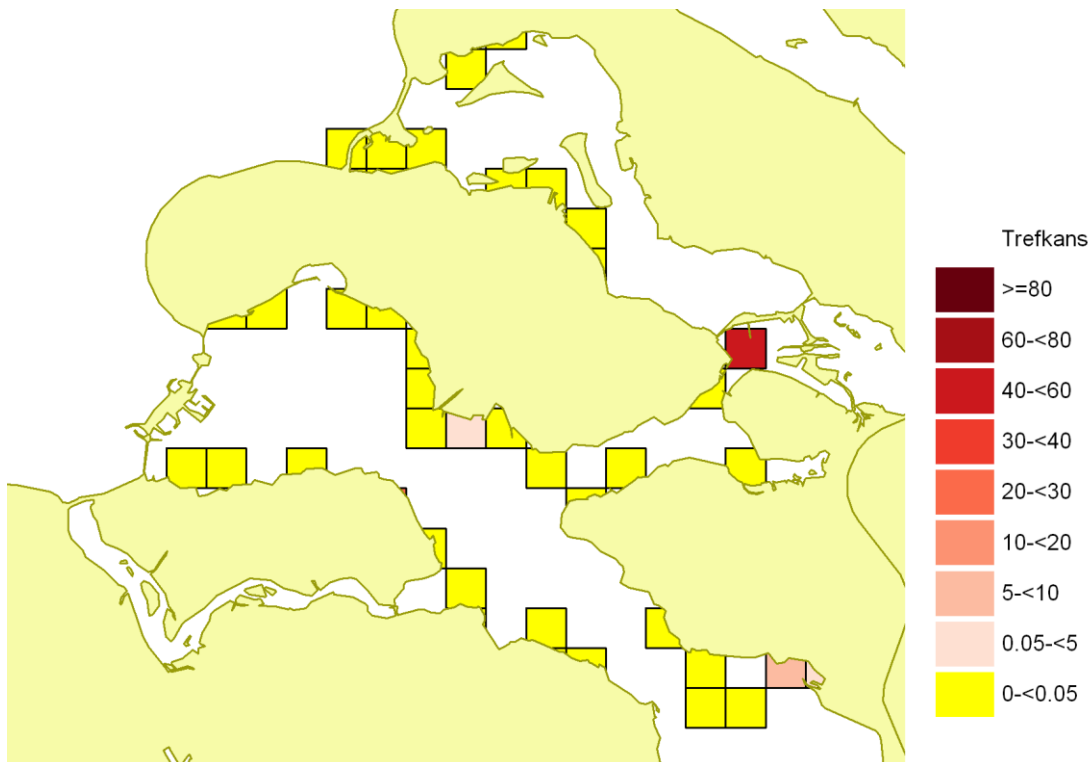

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Treffkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

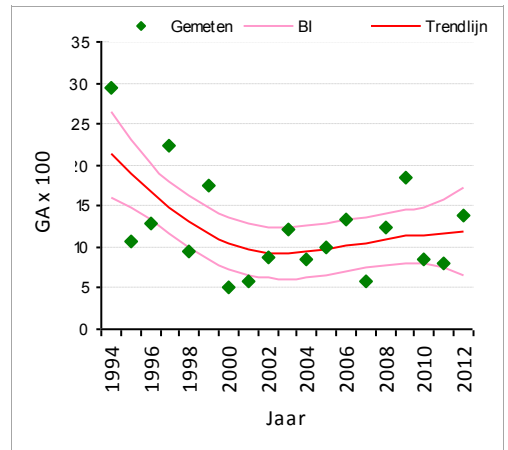
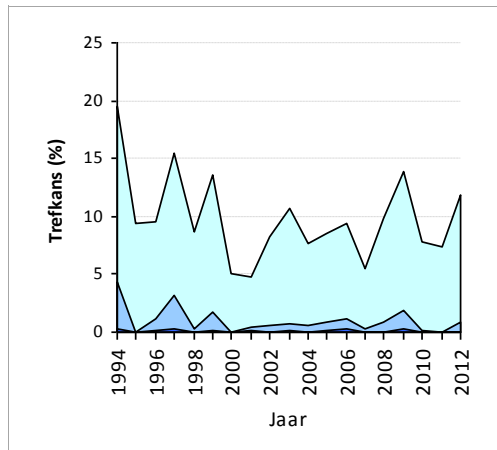
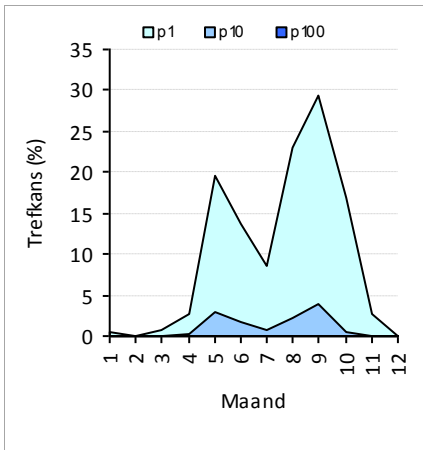

Sepia officinalis

Zeekat

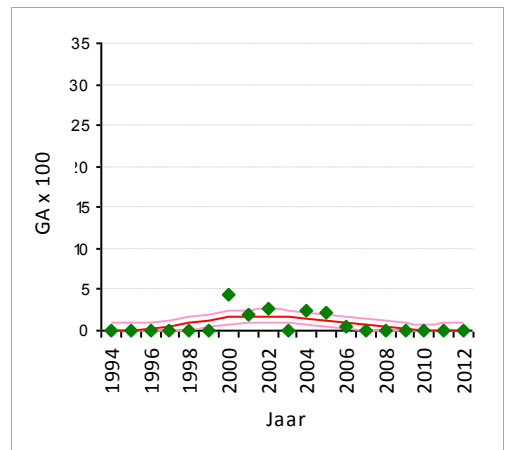
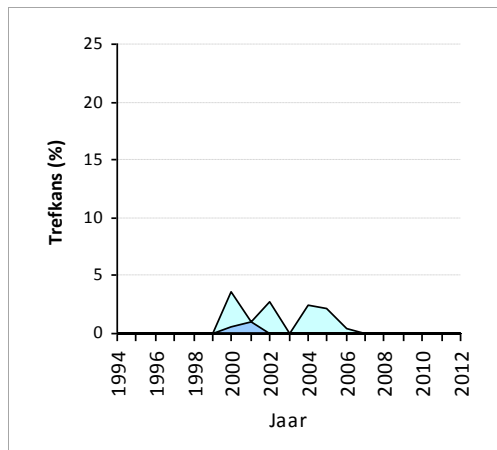
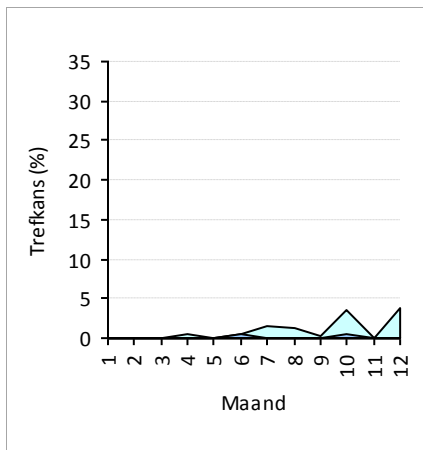
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

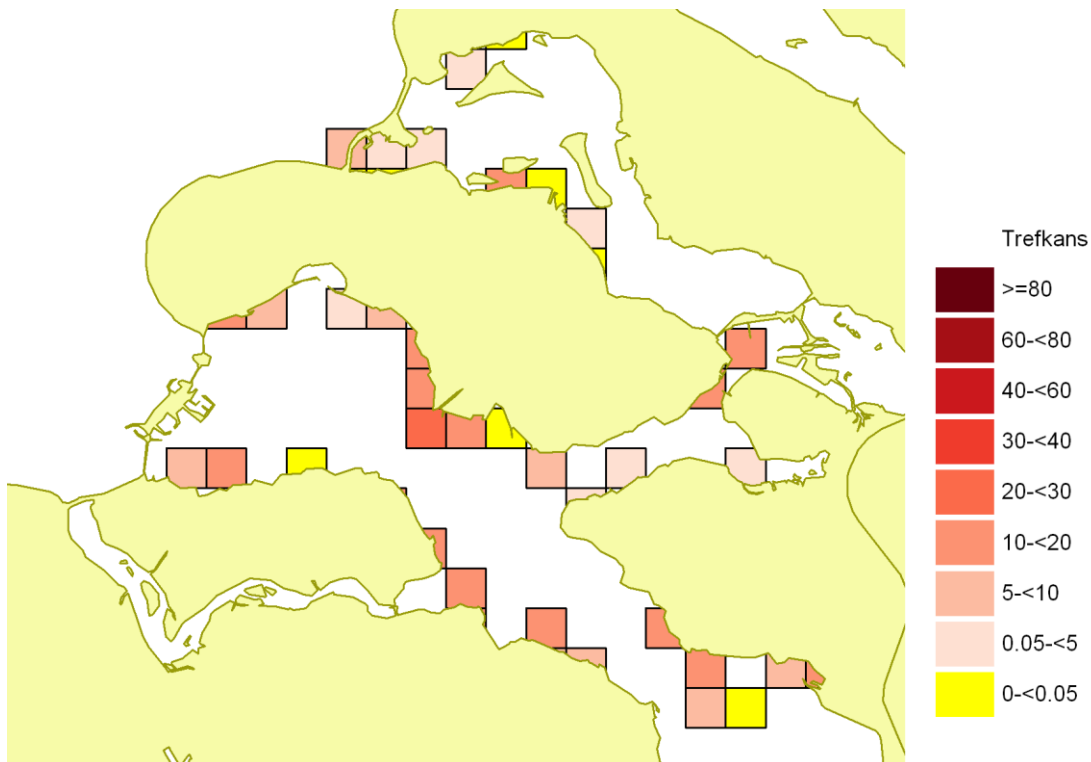

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

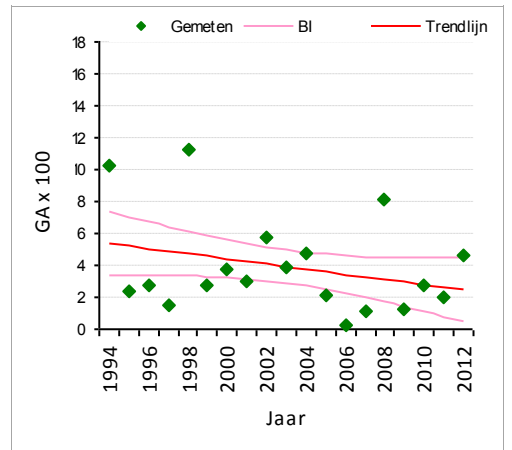
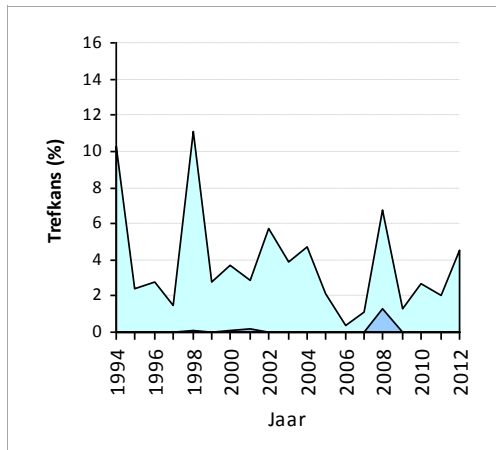
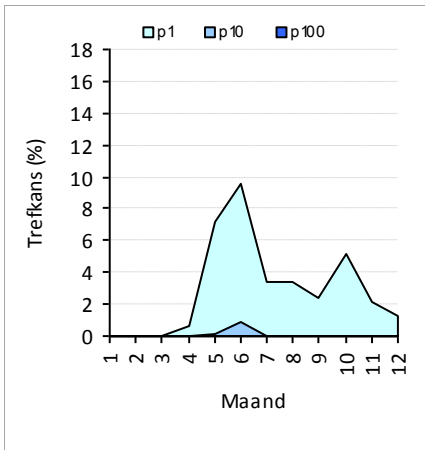

Sepiola atlantica

Dwerginkttvis

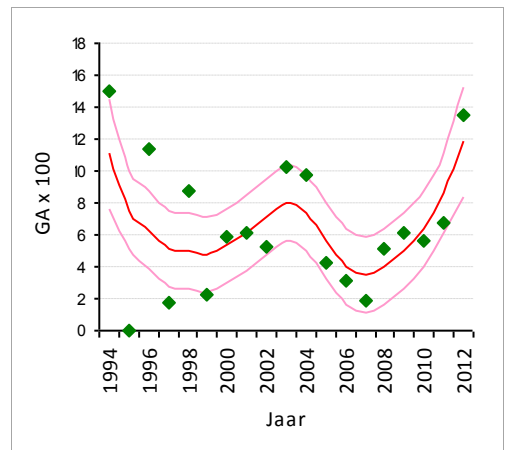
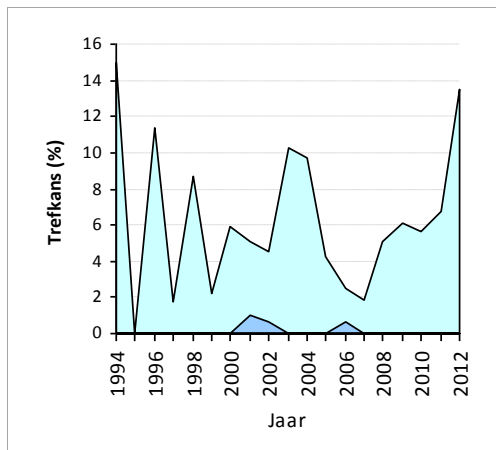
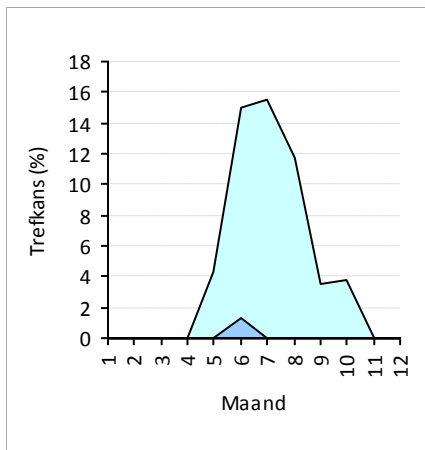
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

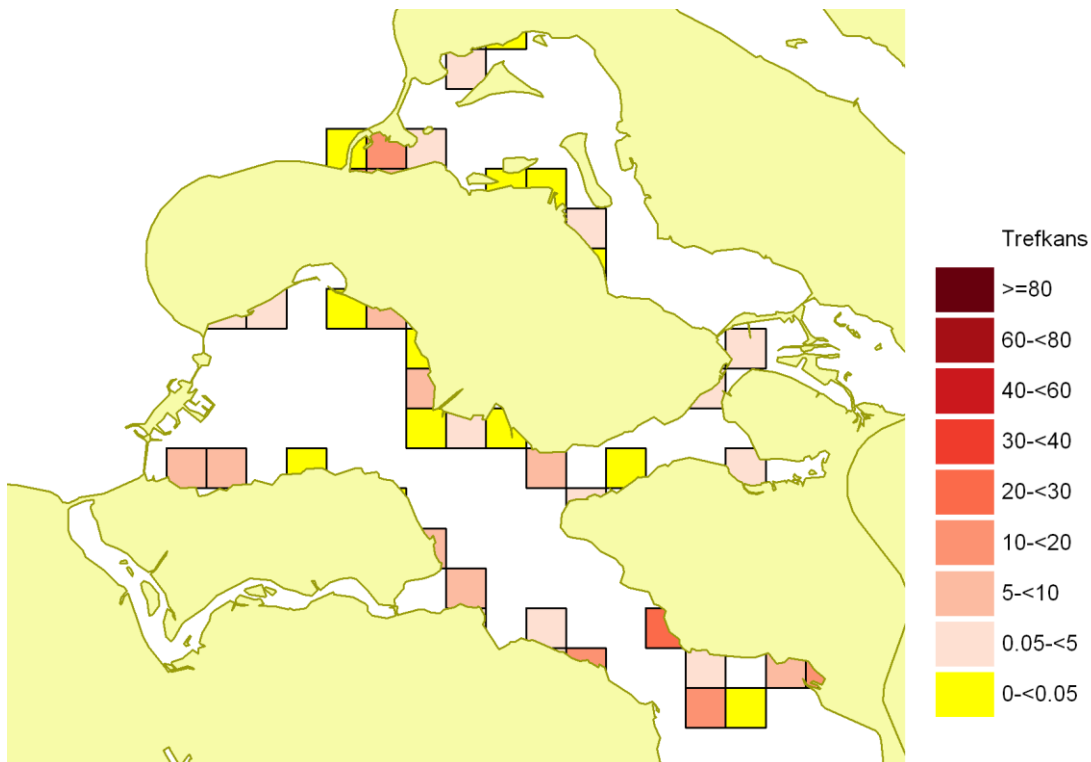

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

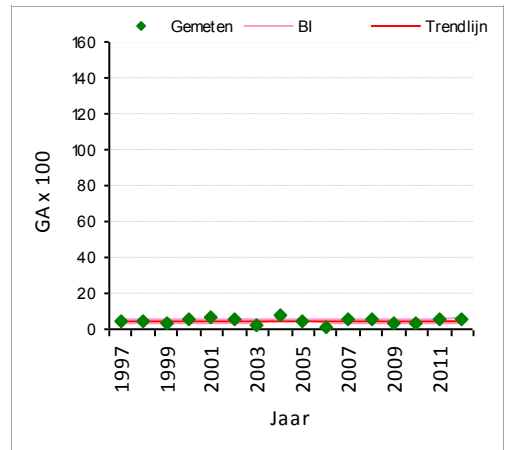
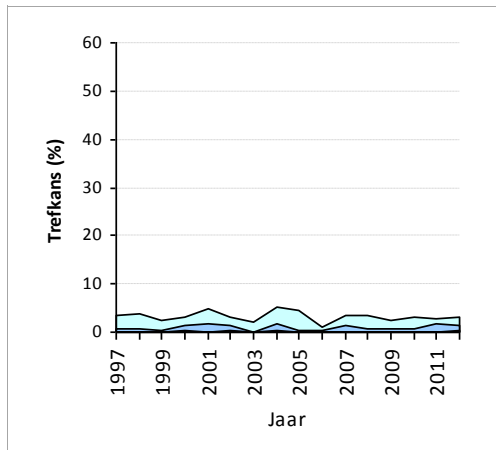
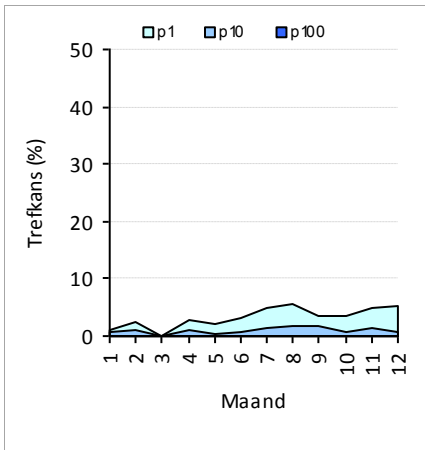

Hemimysis lamornae

Roodbuik-aasgarnaal

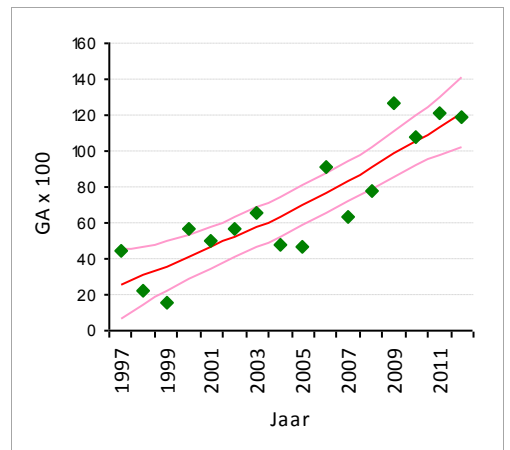
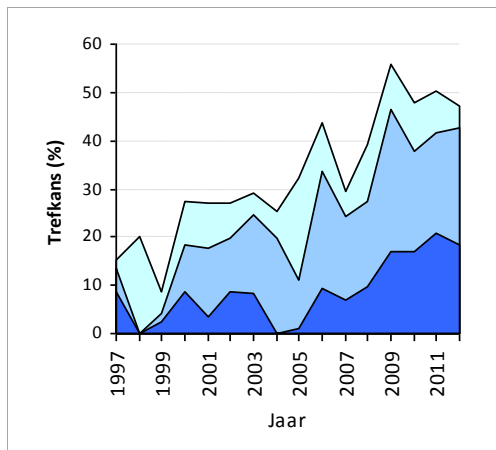
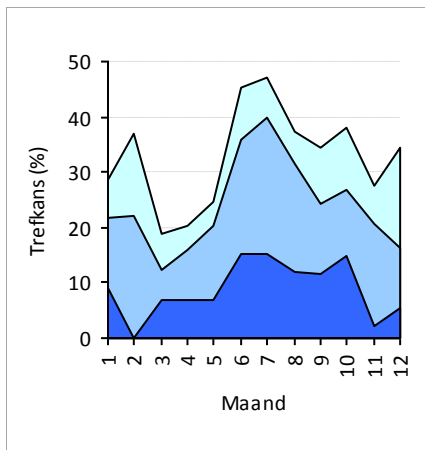
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

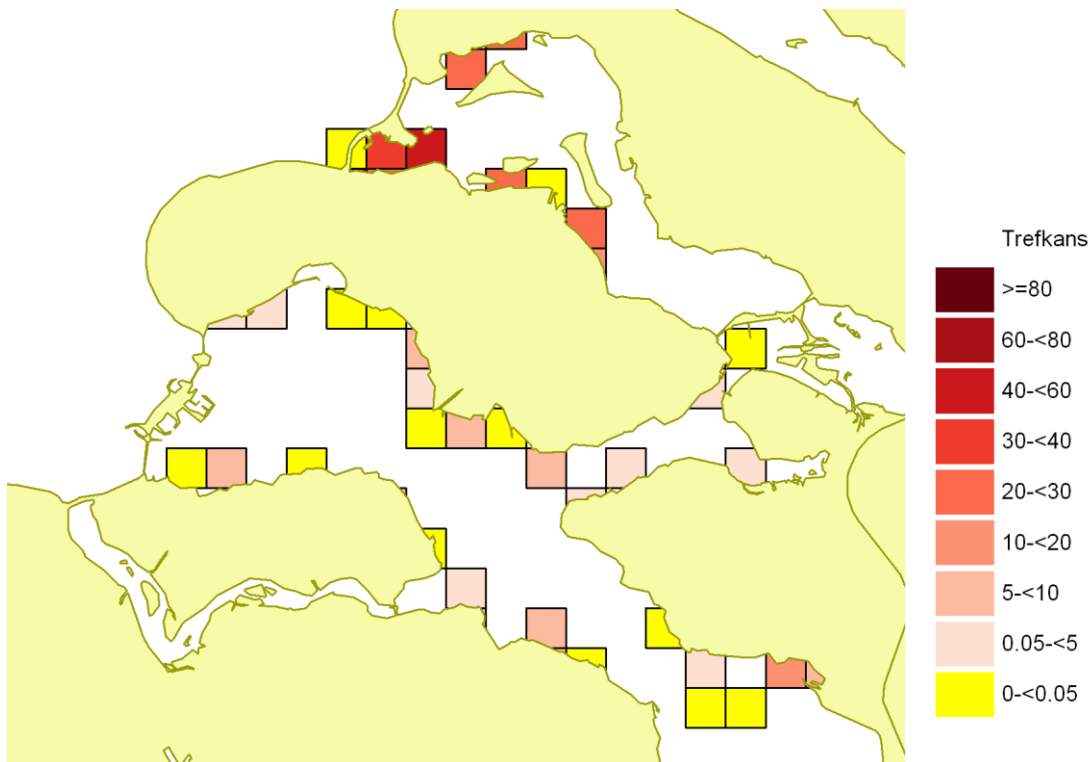

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

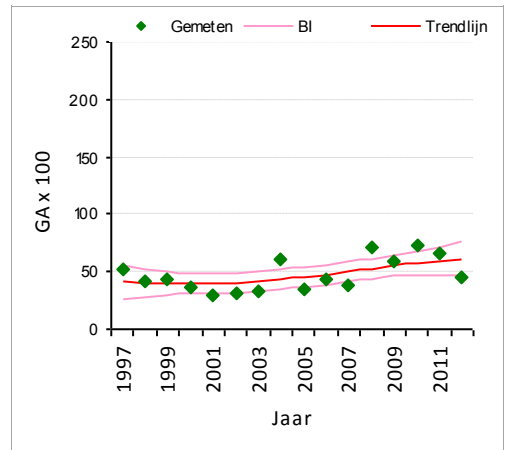
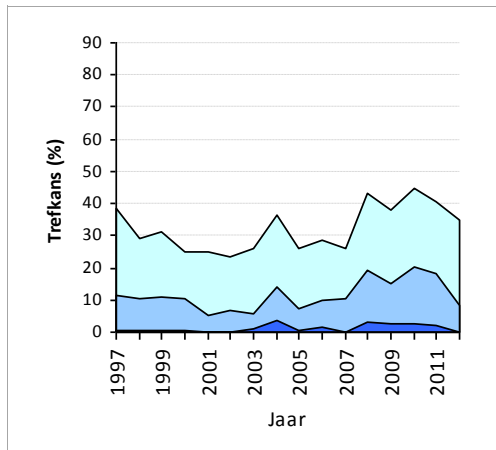
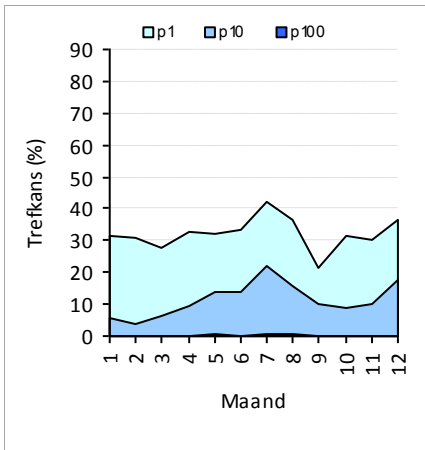

Praunus flexuosus

Geknikte aasgarnaal

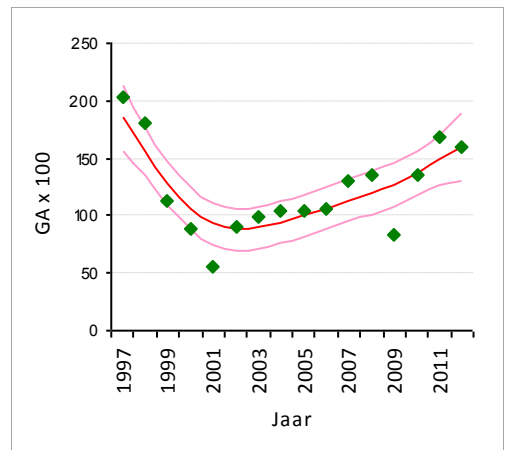
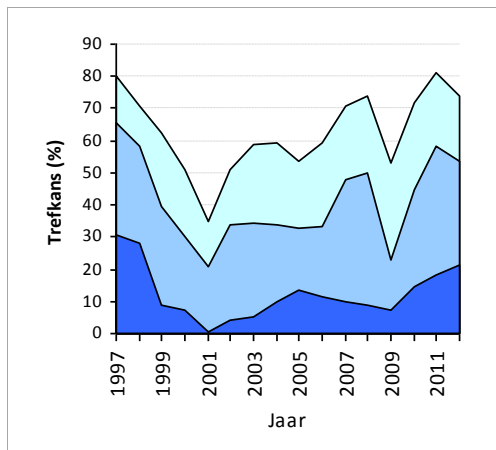
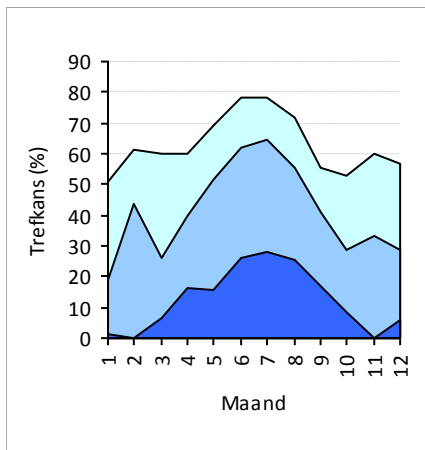
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

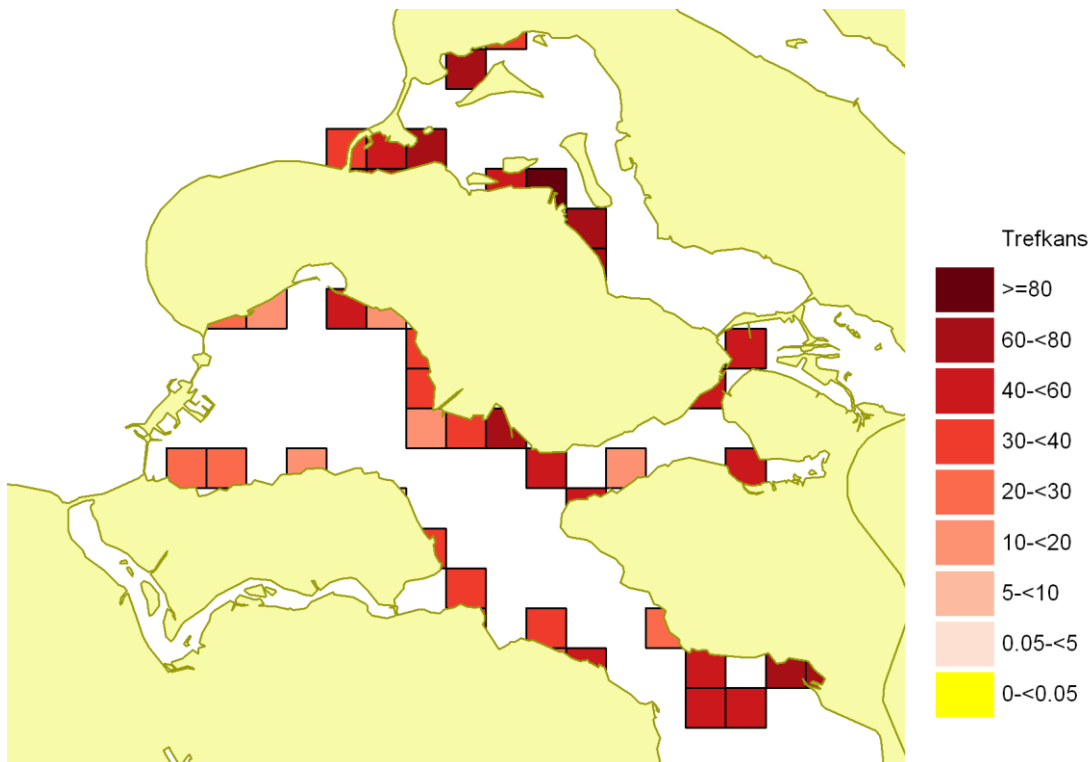

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

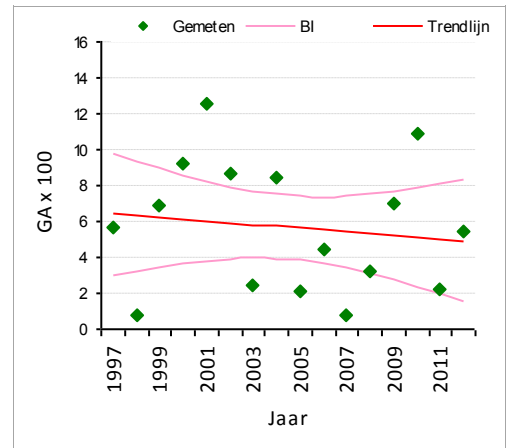
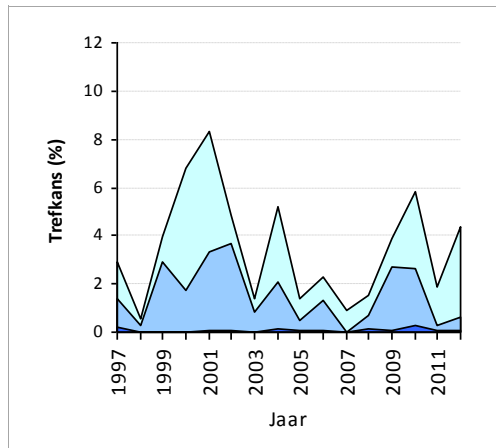
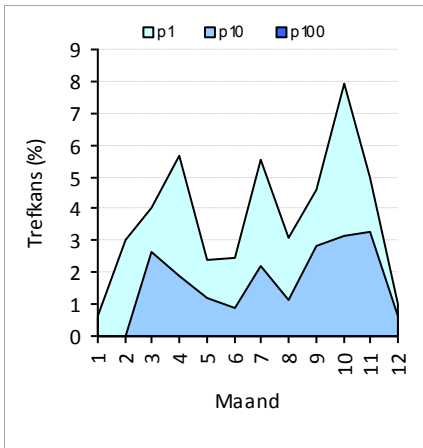

Caprella mutica

Harig spookkreeftje

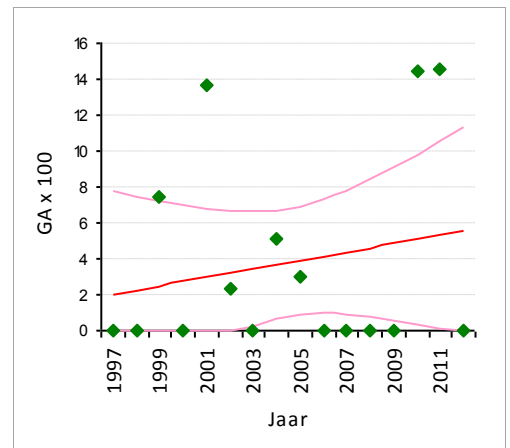
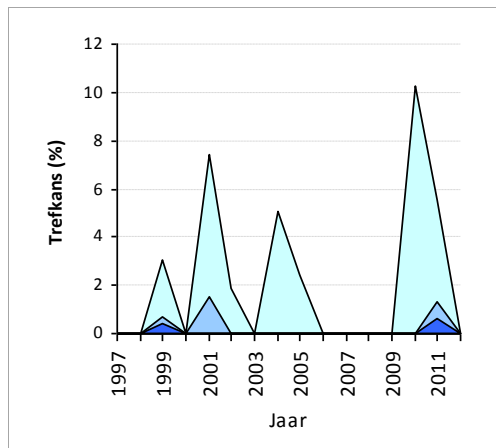
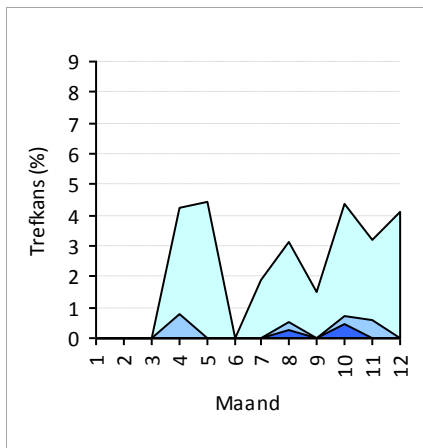
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

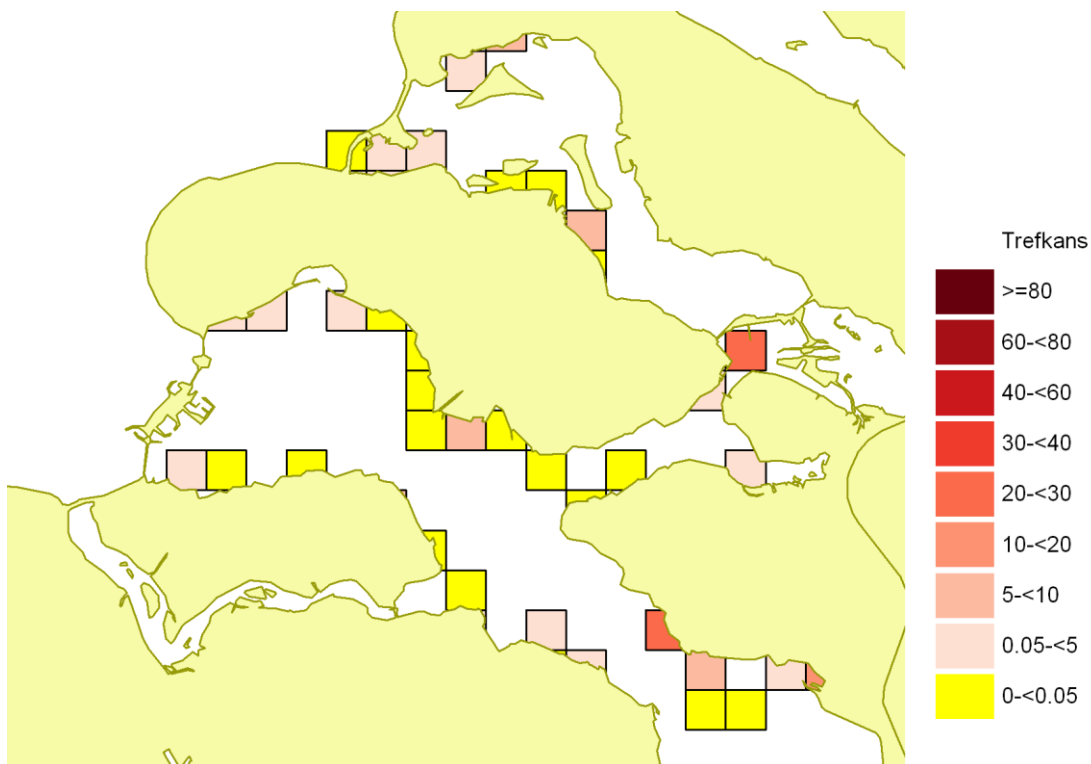

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

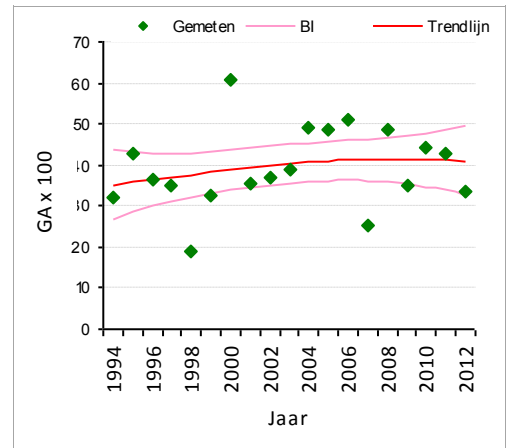
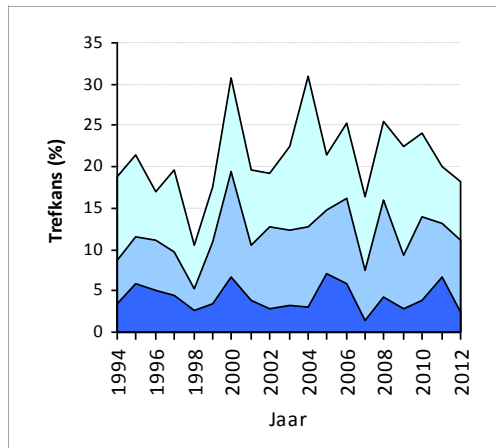
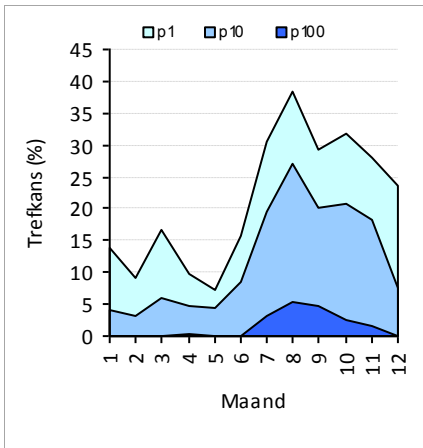

Caprella spec.

Spookkreeftje

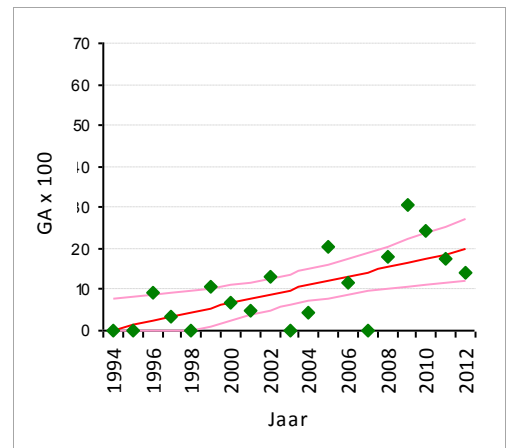
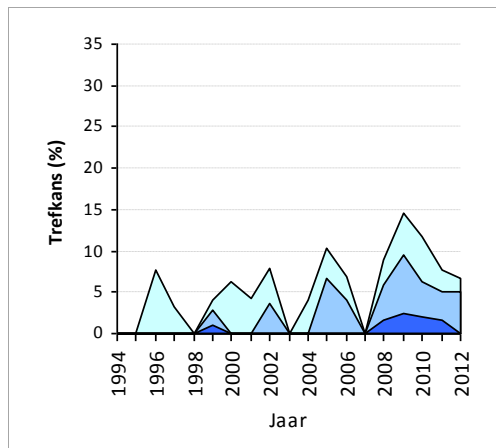
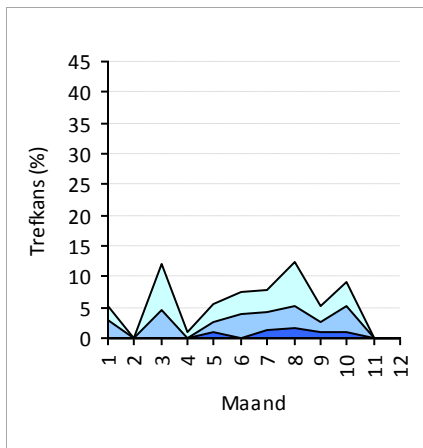
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

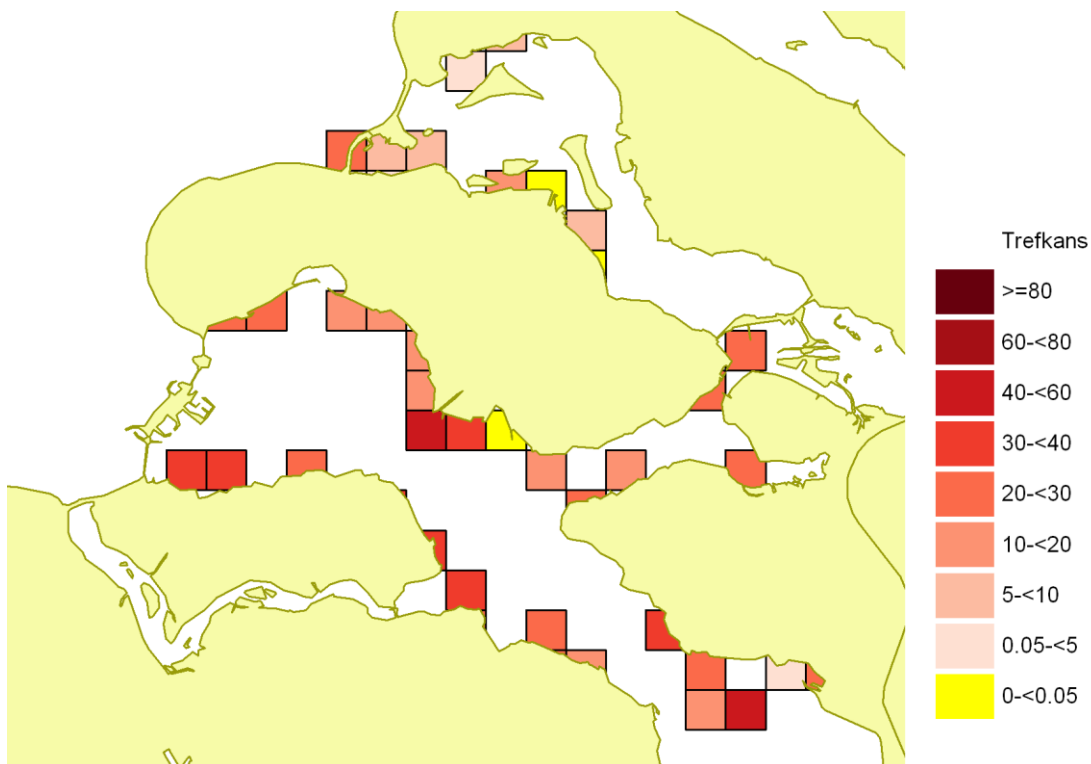

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

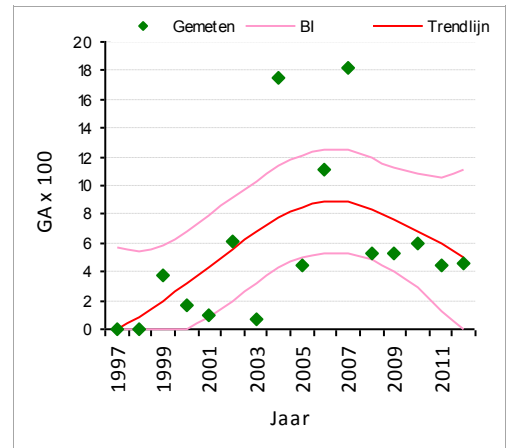
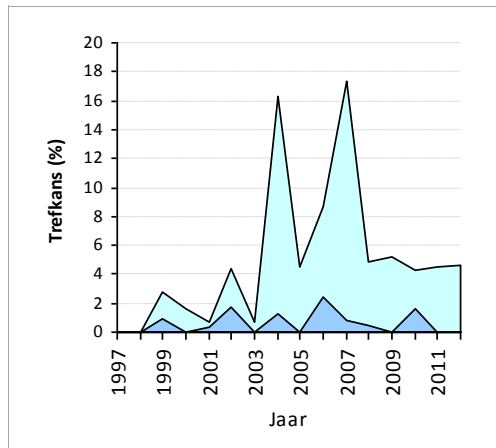
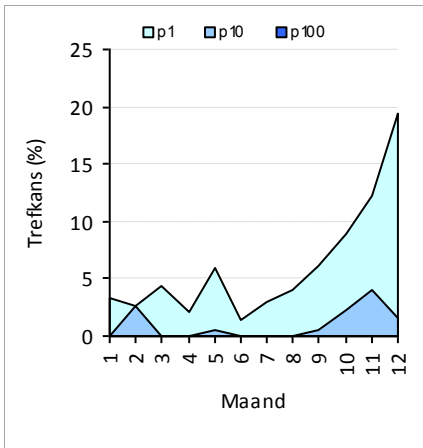

Athanas nitescens

Kreeftgarnaal

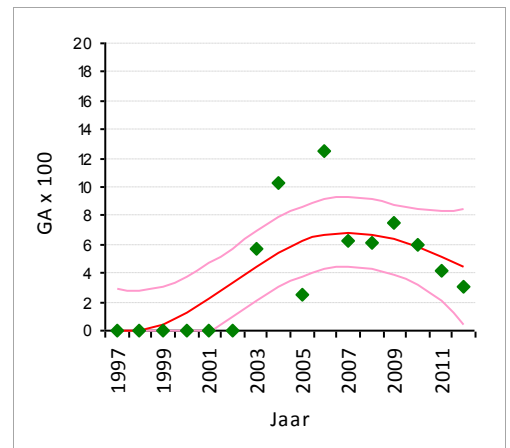
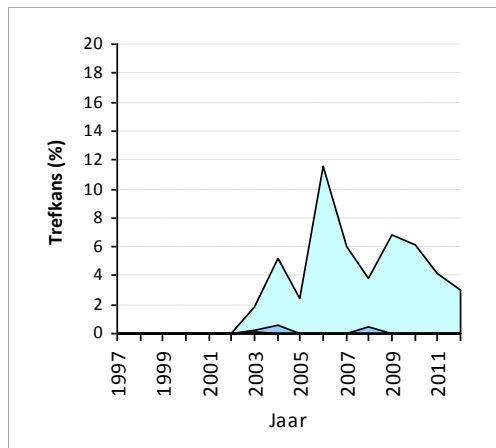
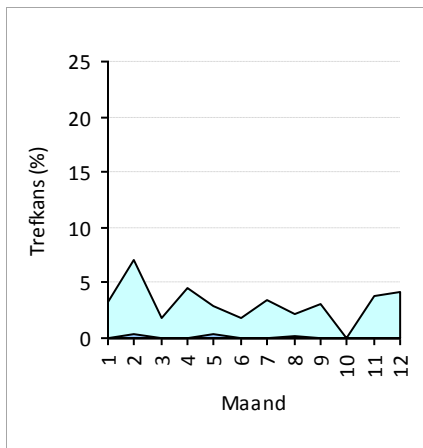
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

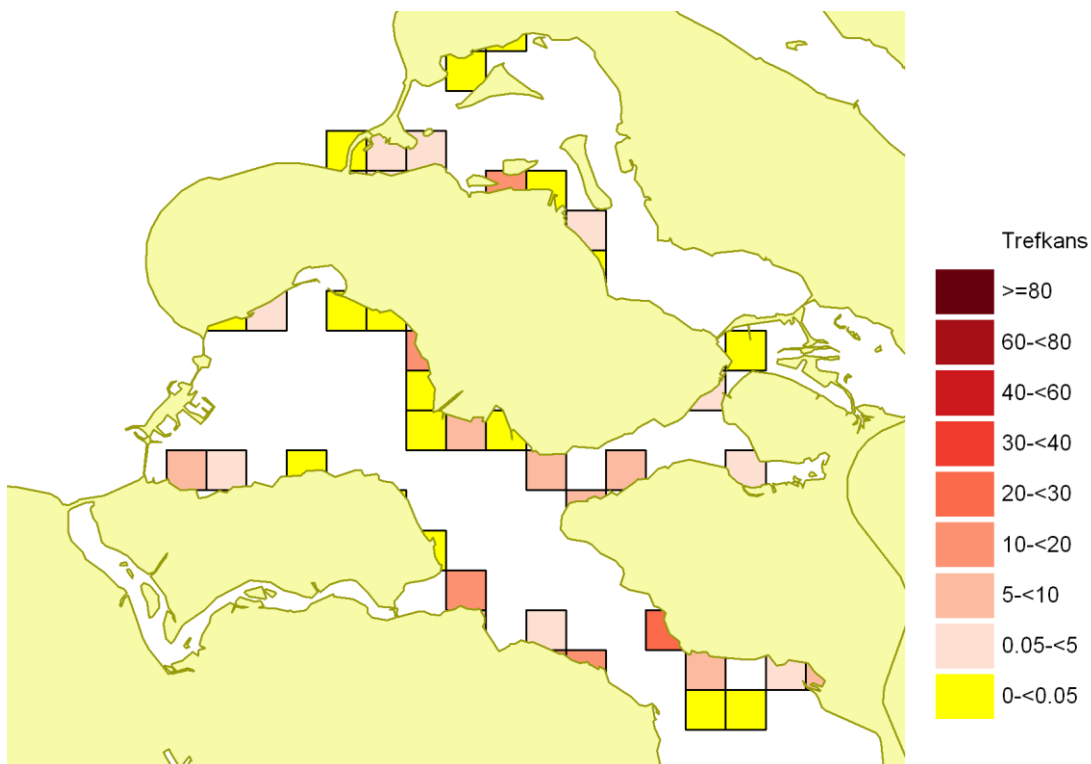

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

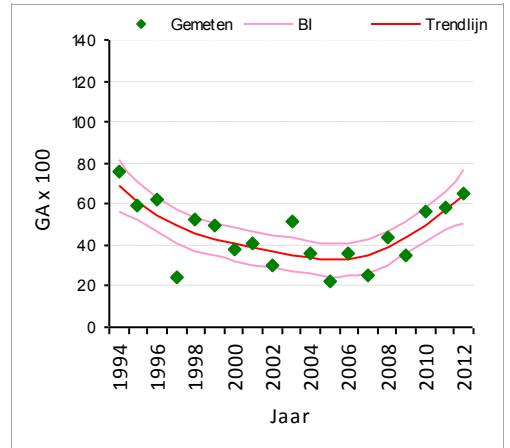
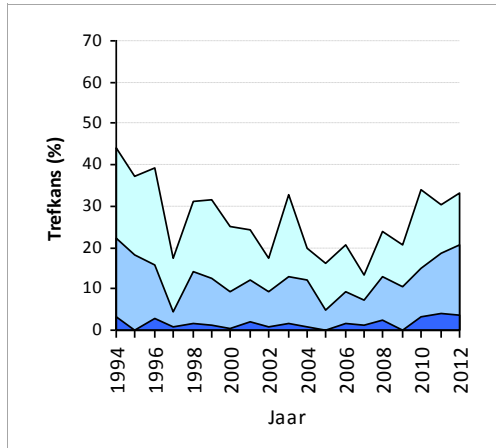
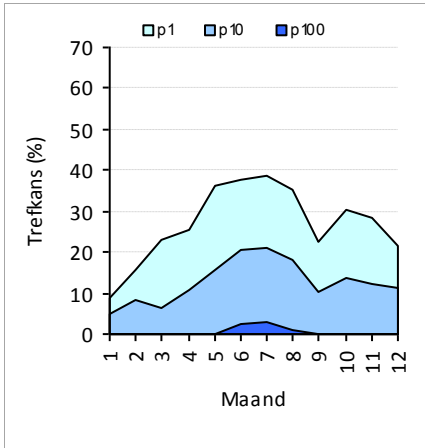

Crangon crangon

Gewone garnaal

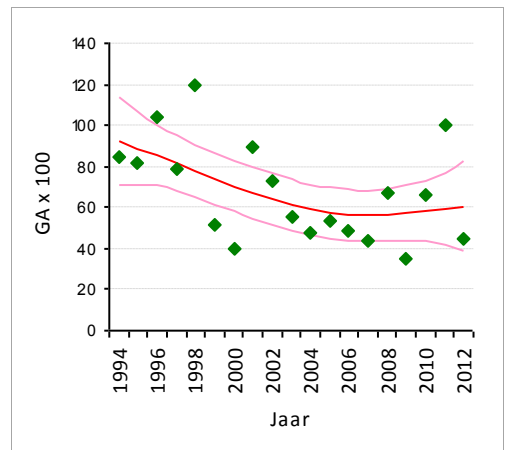
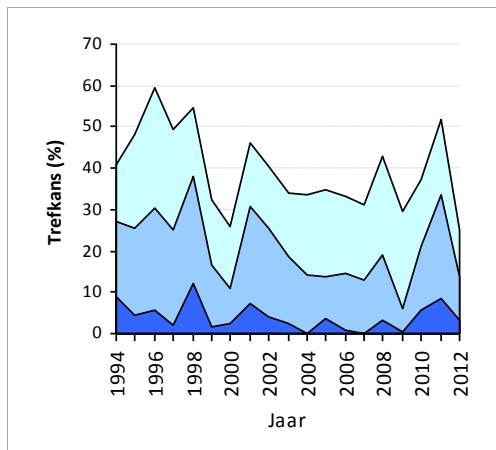
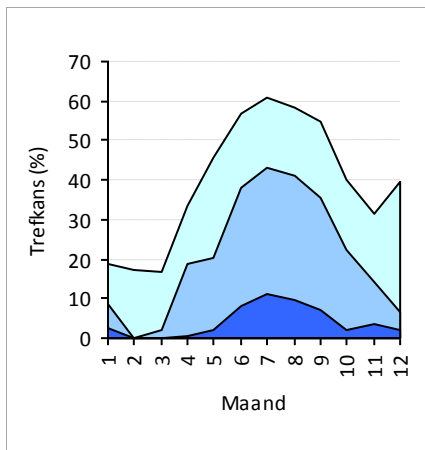
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

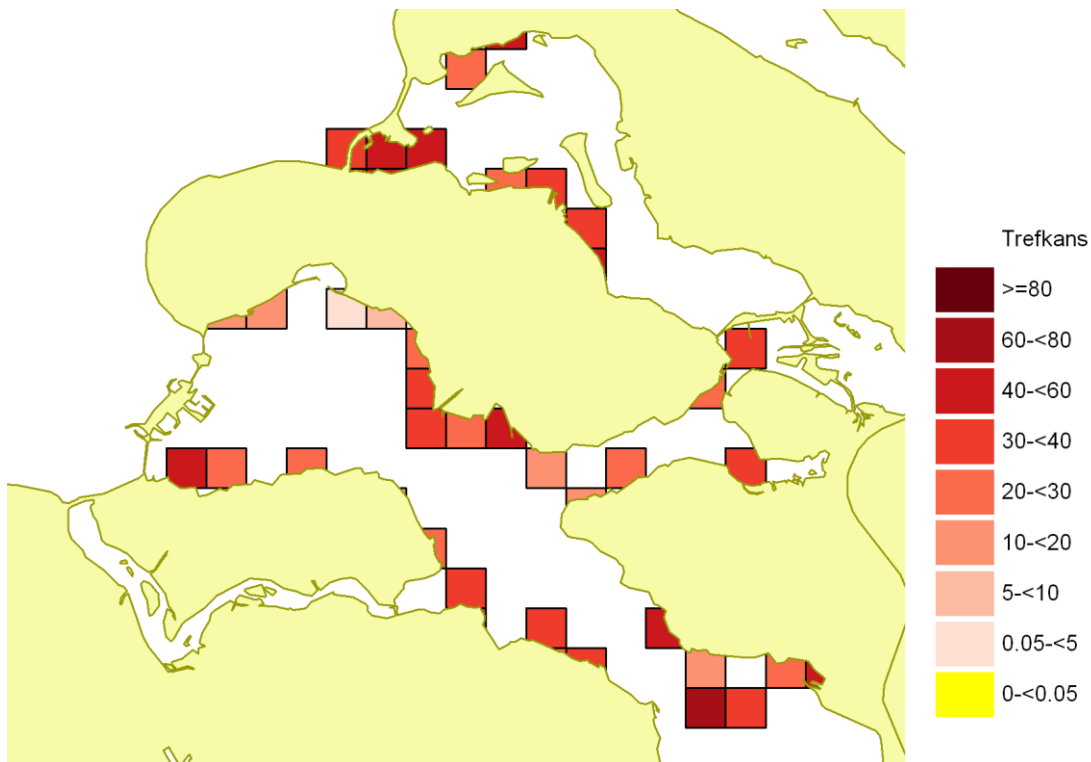

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

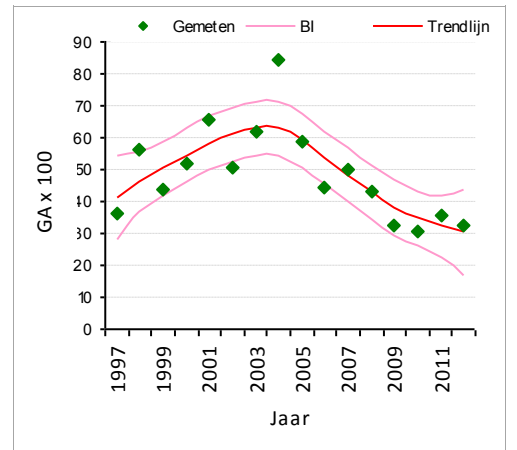
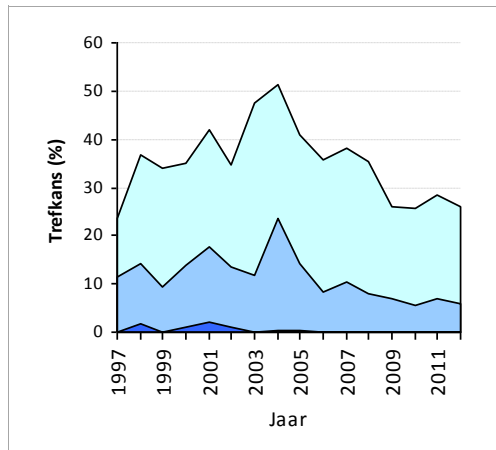
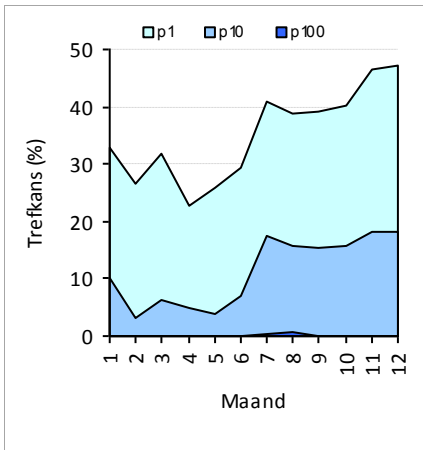

Hippolyte varians

Veranderlijke steurgarnaal

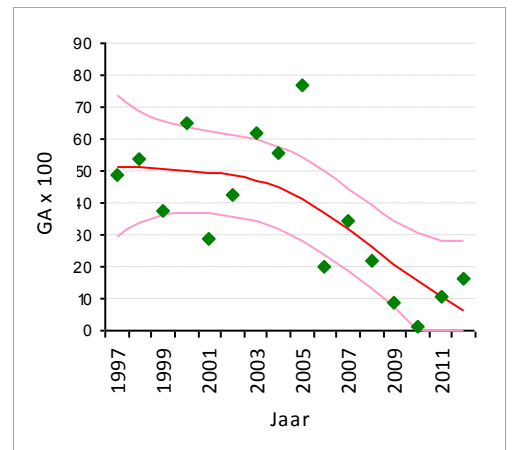
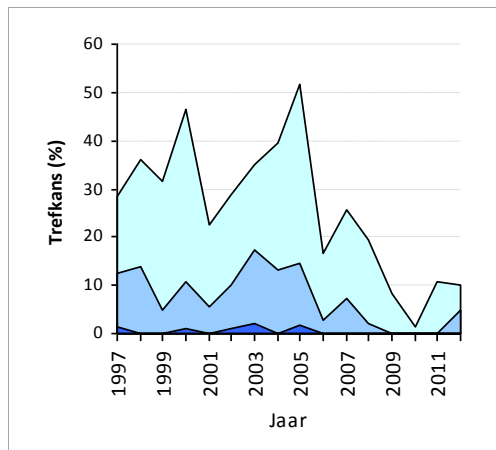
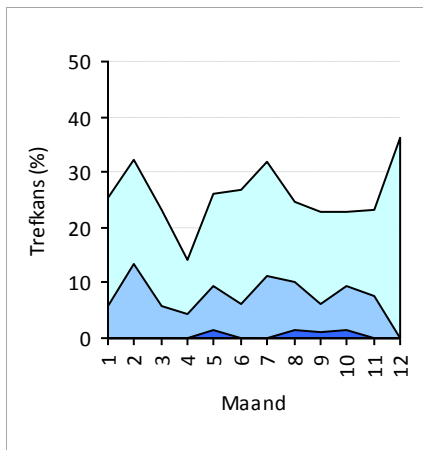
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

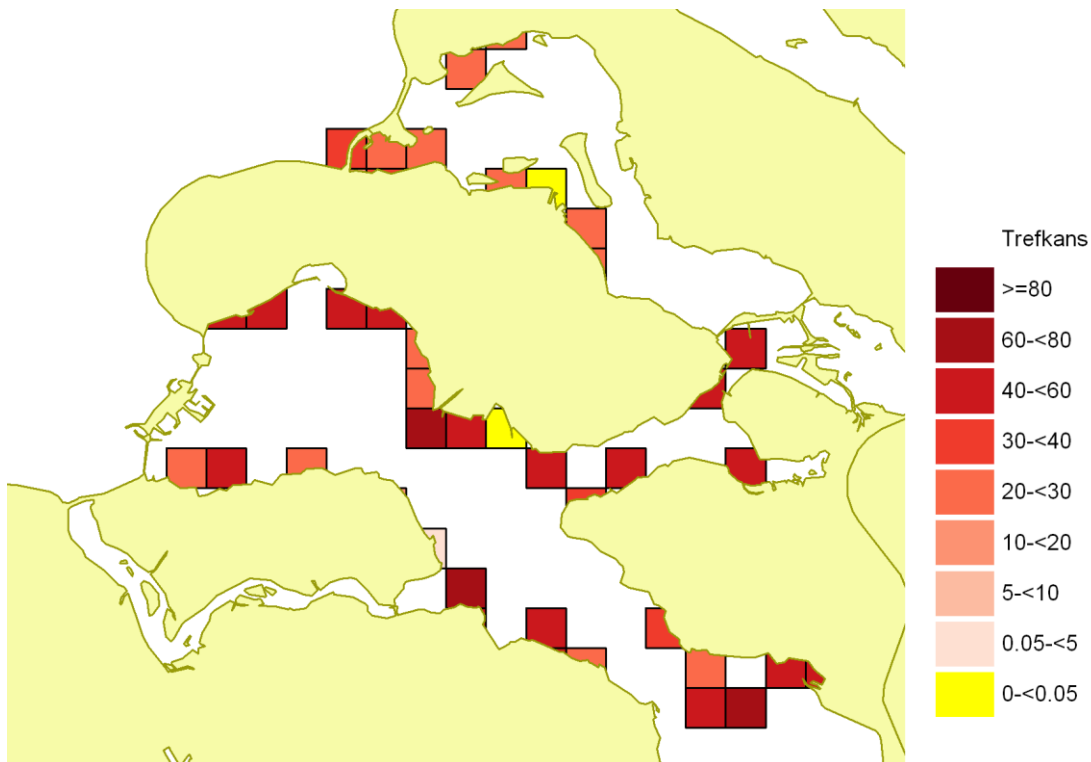

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

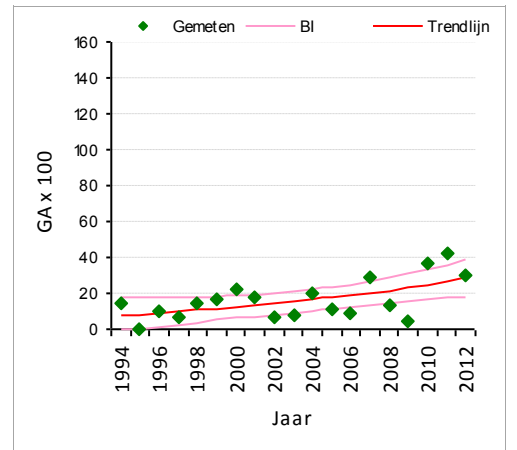
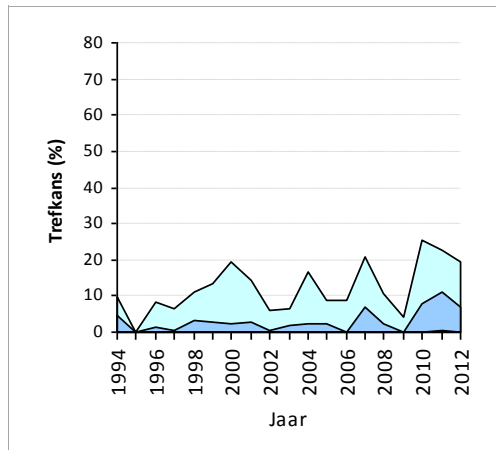
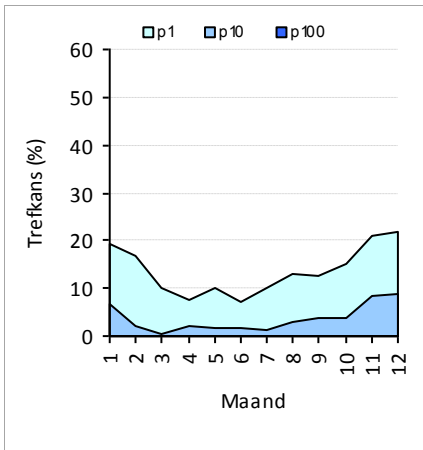

Palaemon adspersus

Roodsprietgarnaal

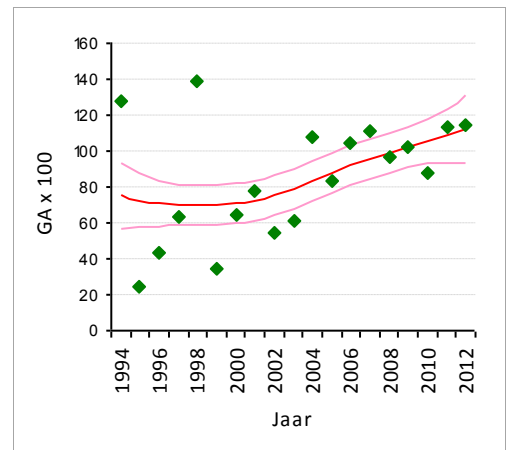
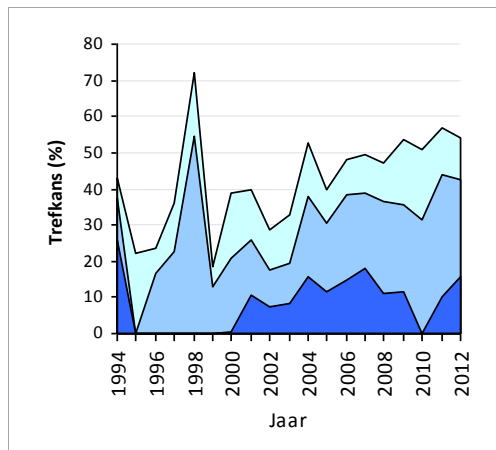
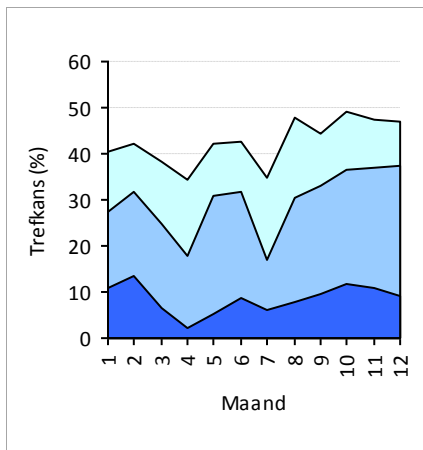
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

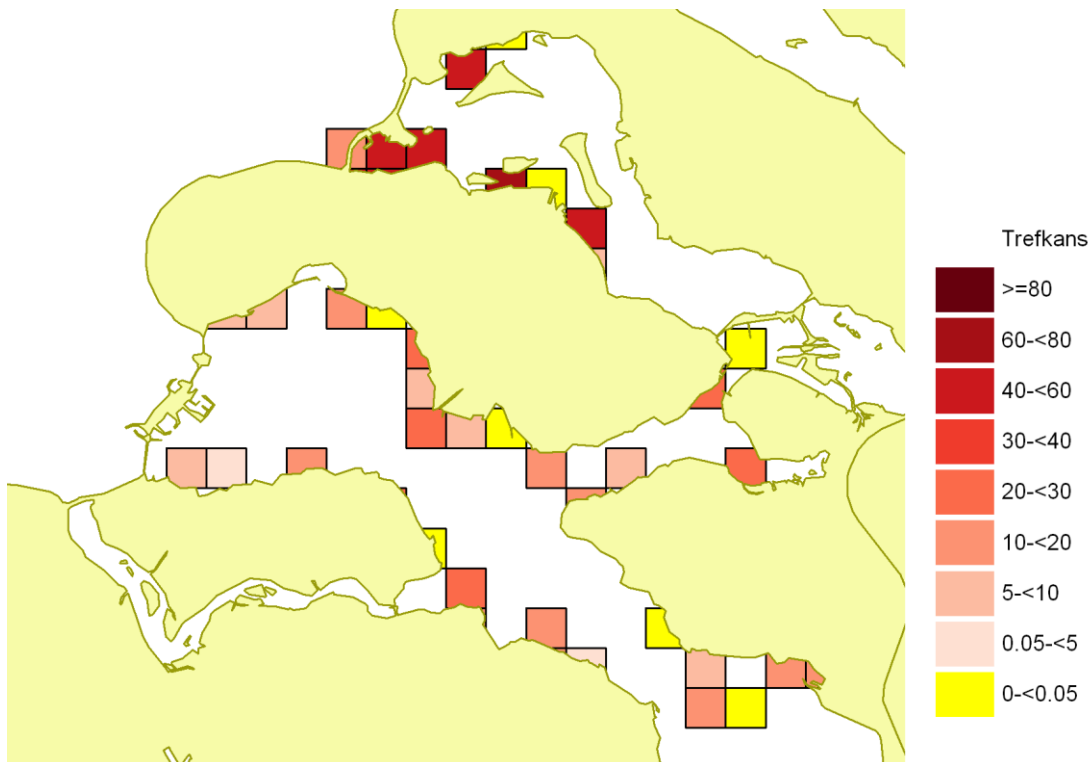

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

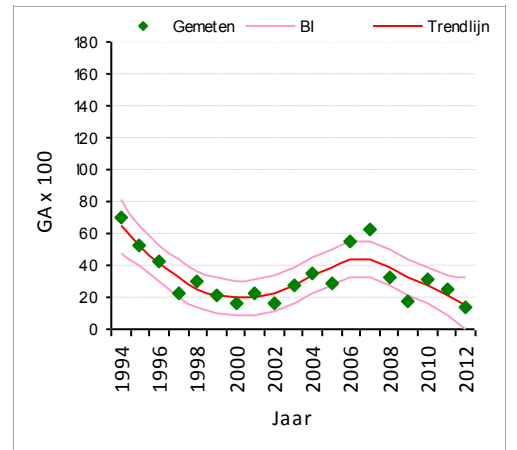
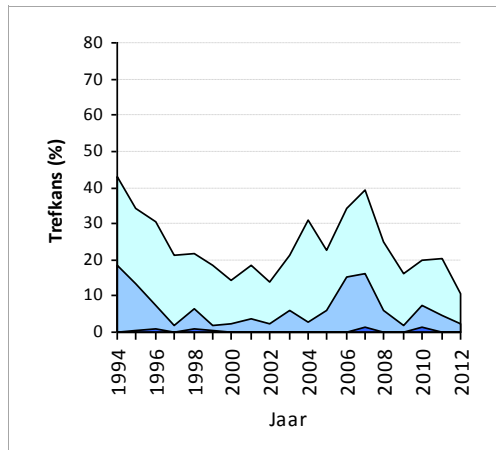
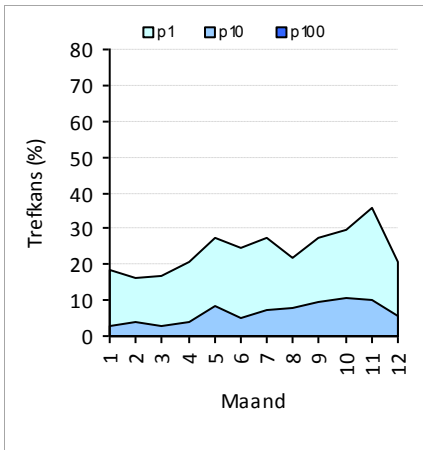

Palaemon elegans

Gewone steurgarnaal

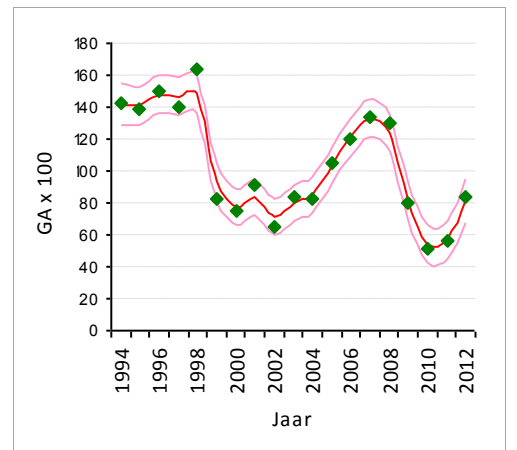
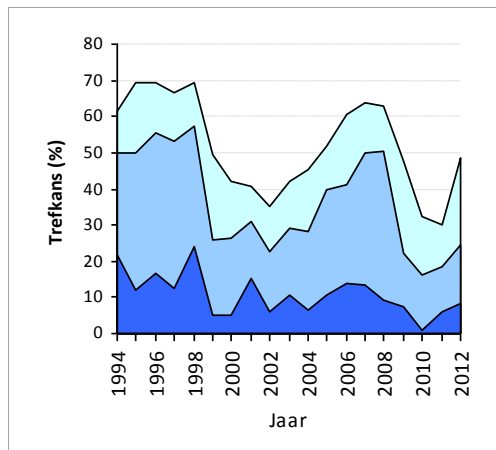
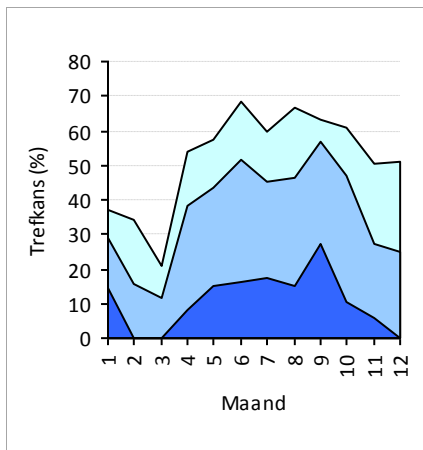
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

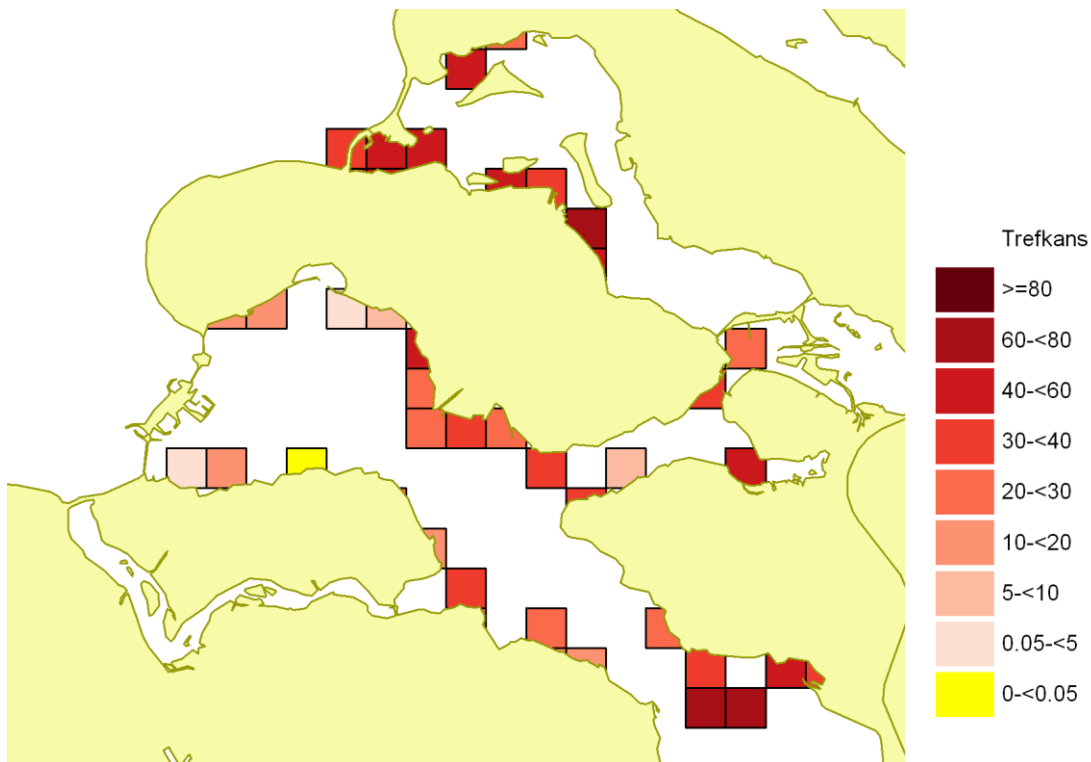

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

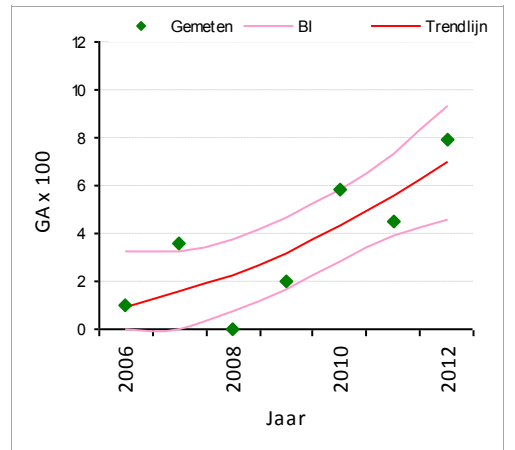
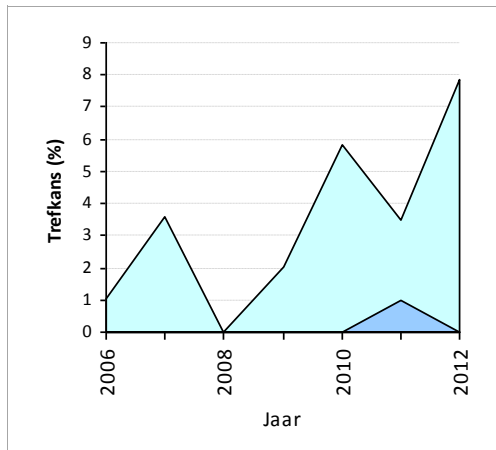
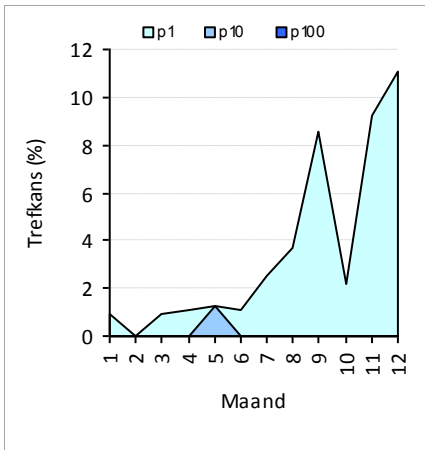

Palaemon macrodactylus

Rugstreepsteurgarnaal

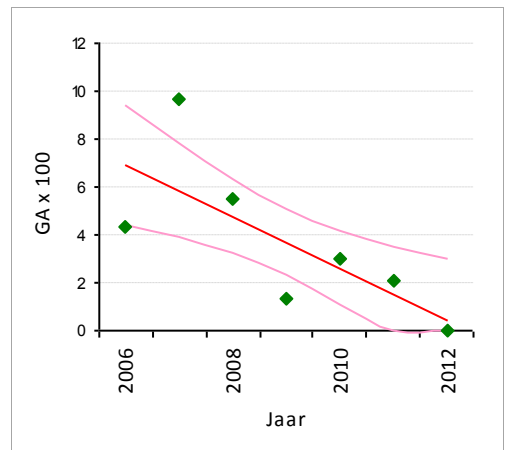
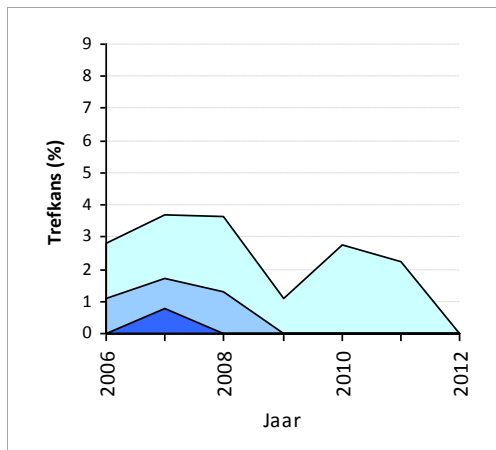
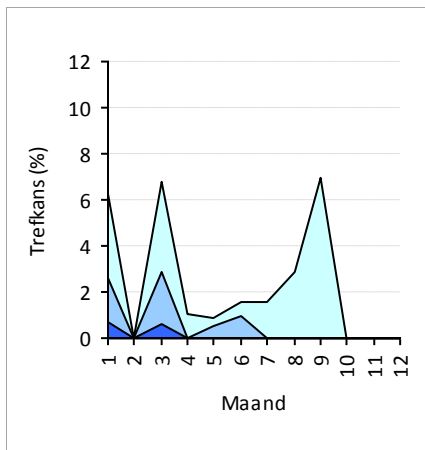
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

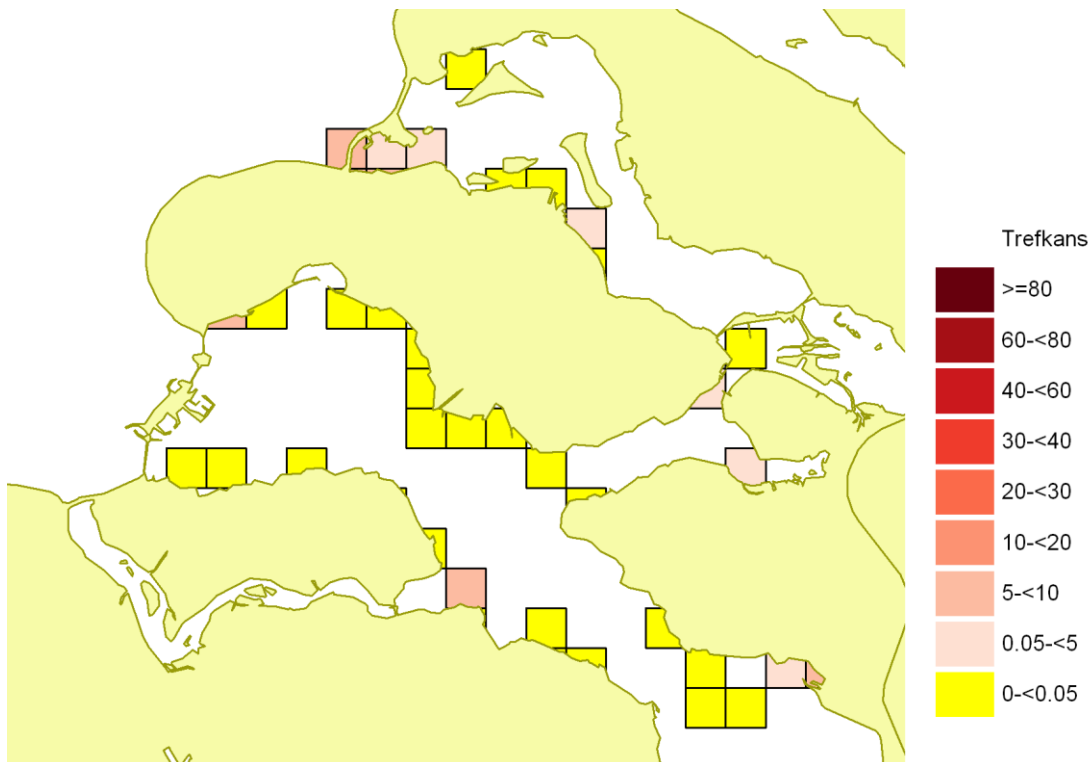

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

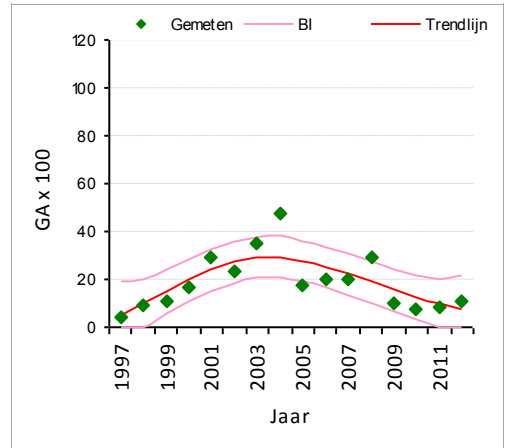
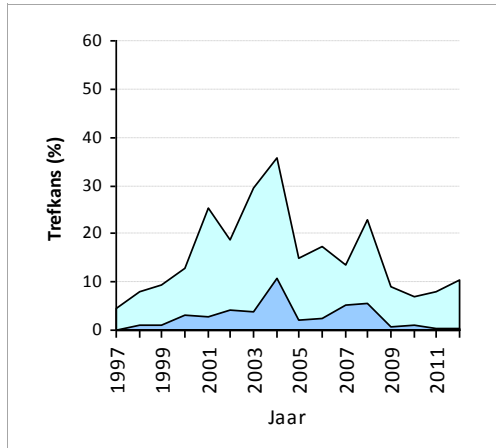
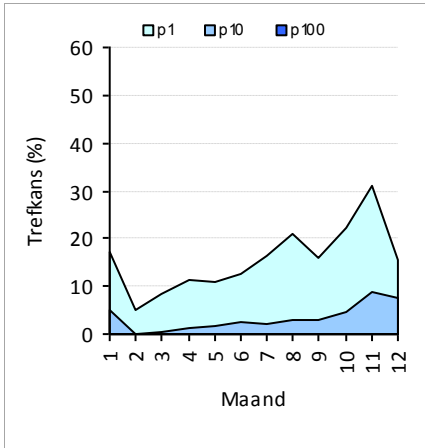

Palaemon serratus

Gezaagde steurgarnaal

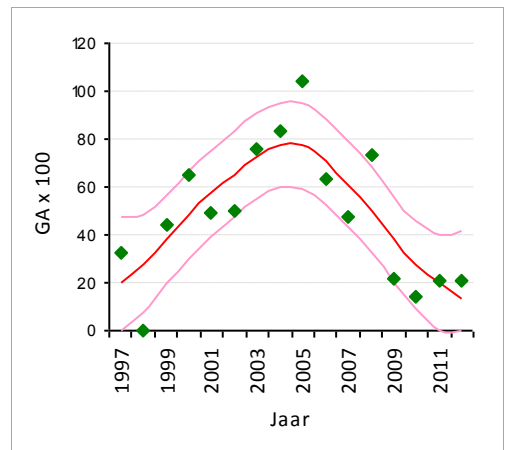
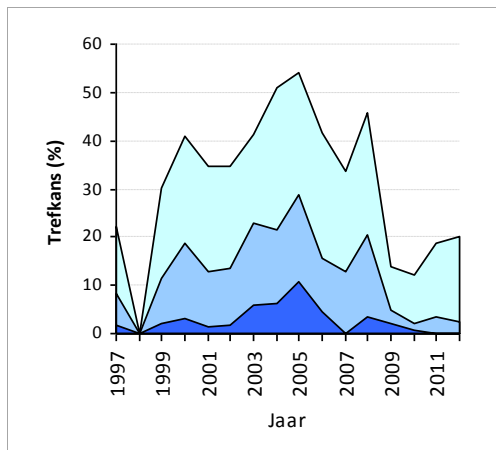
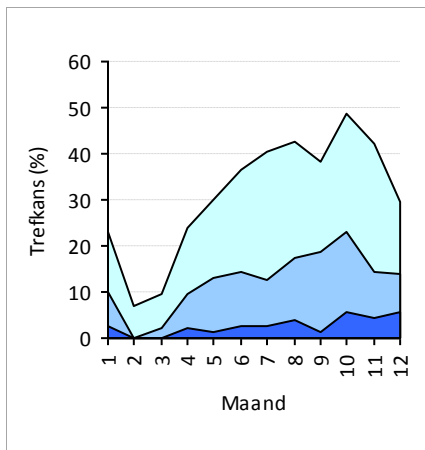
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

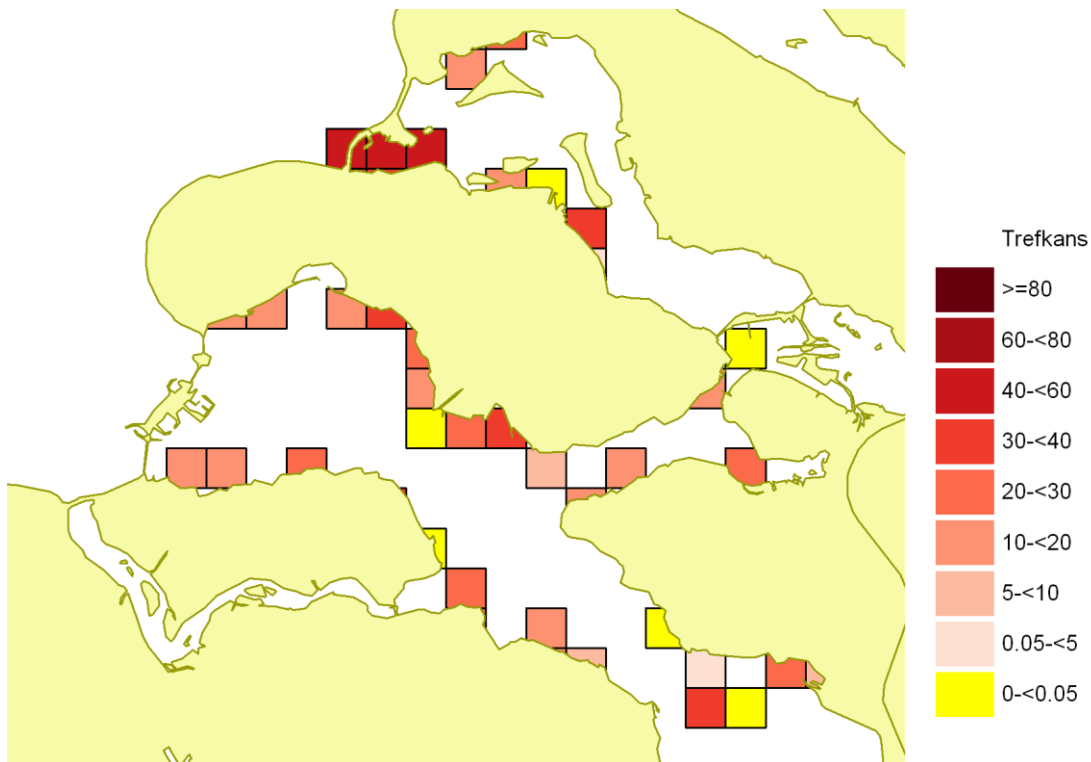

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

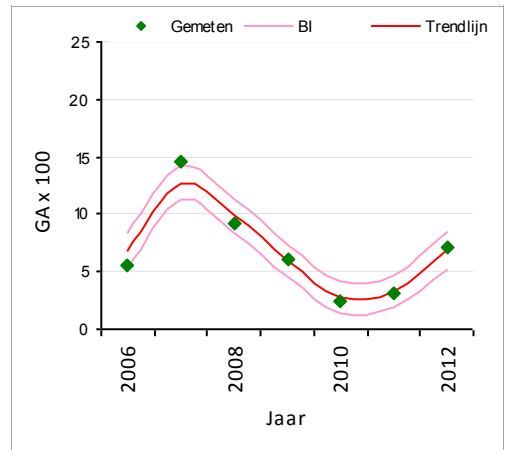
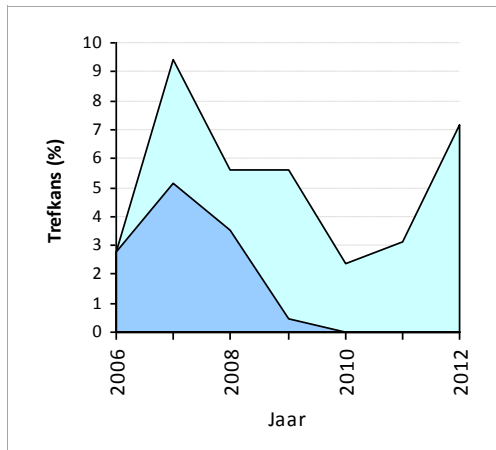
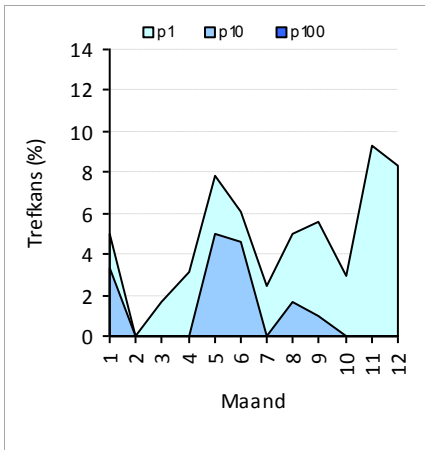

Pandalus montagui

Ringsprietgarnaal

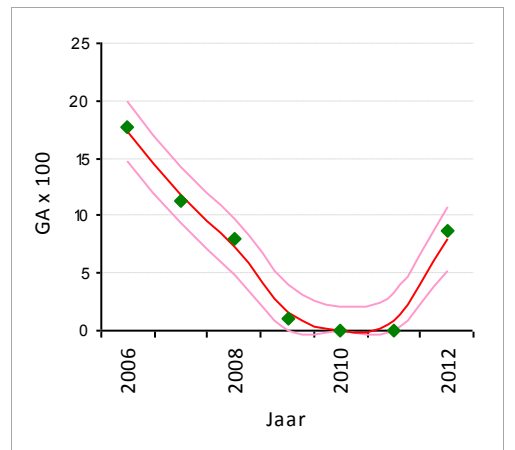
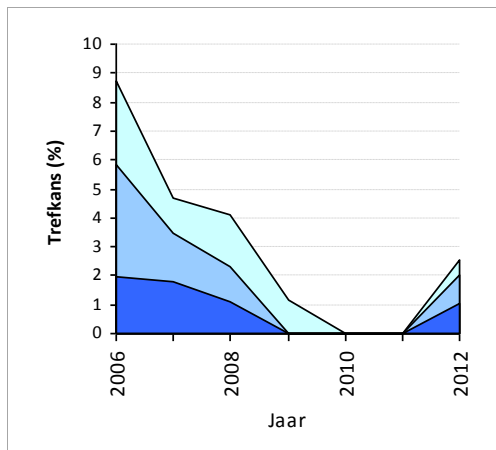
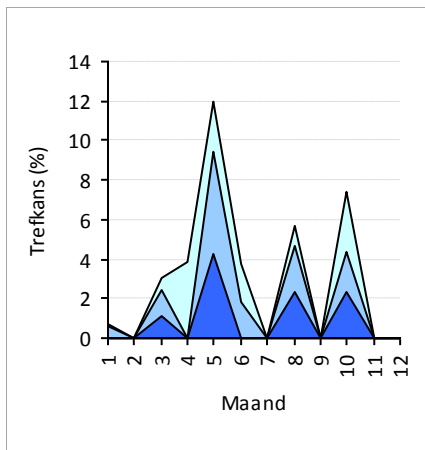
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

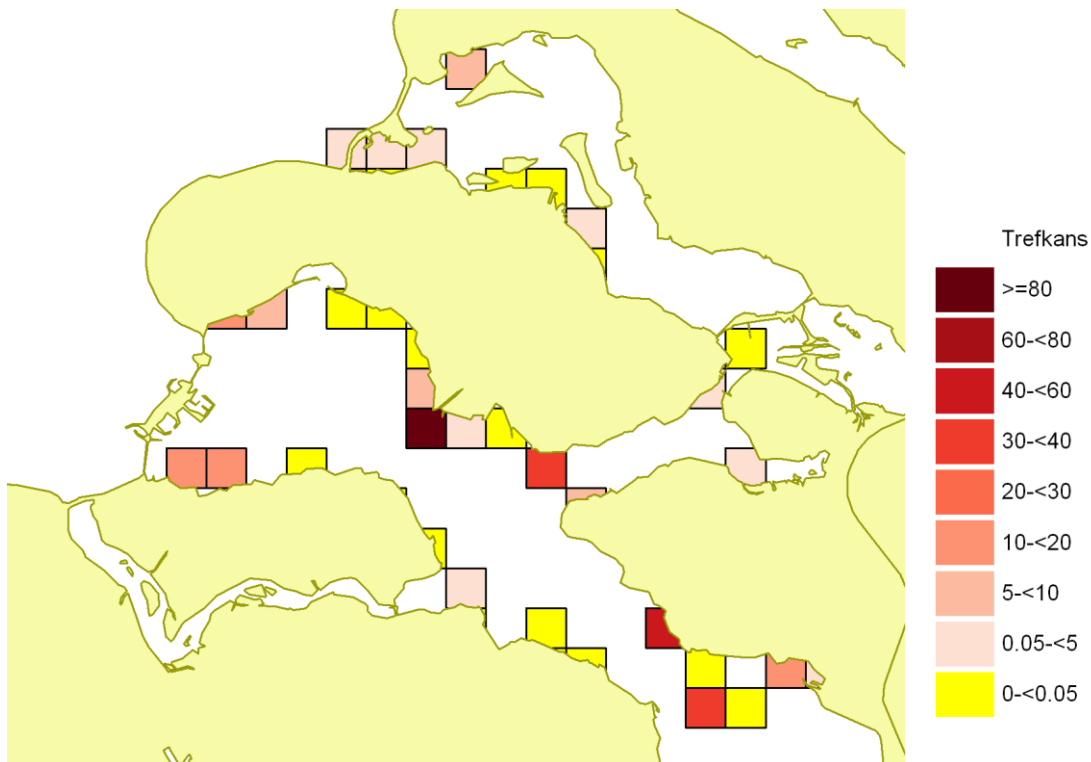

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

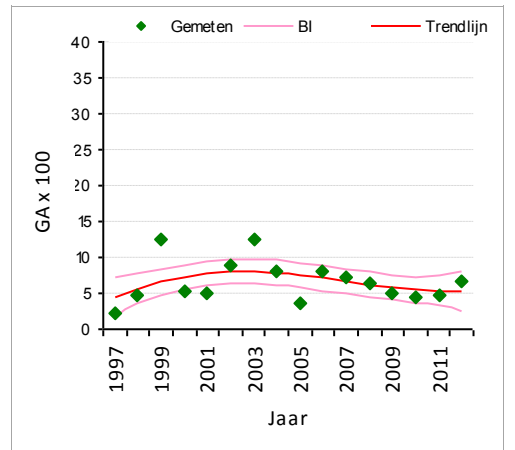
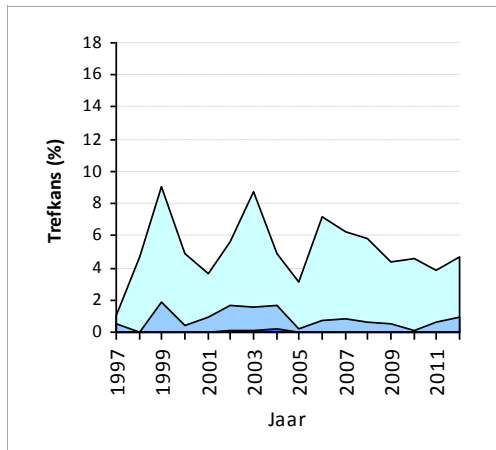
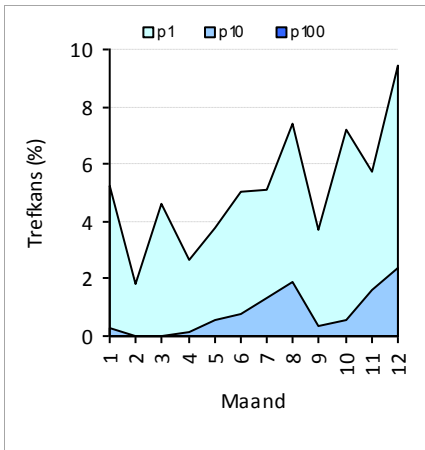

Thorulus cranchii of *Eualus spec*

Waaiergarmaal

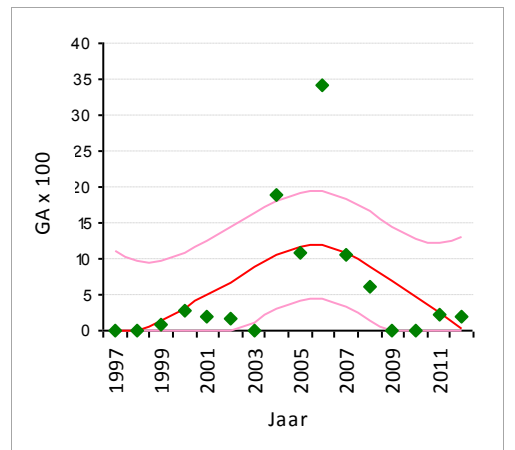
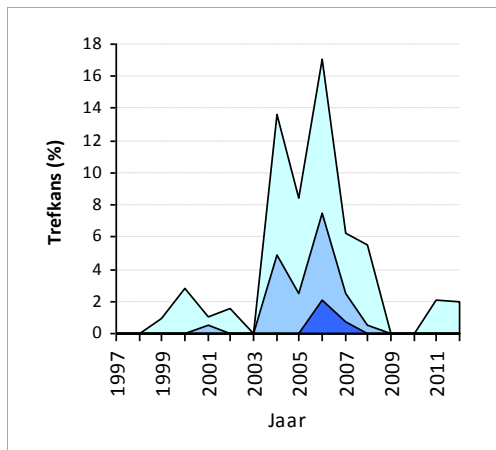
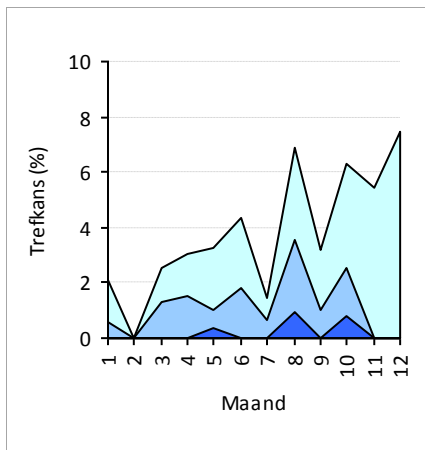
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

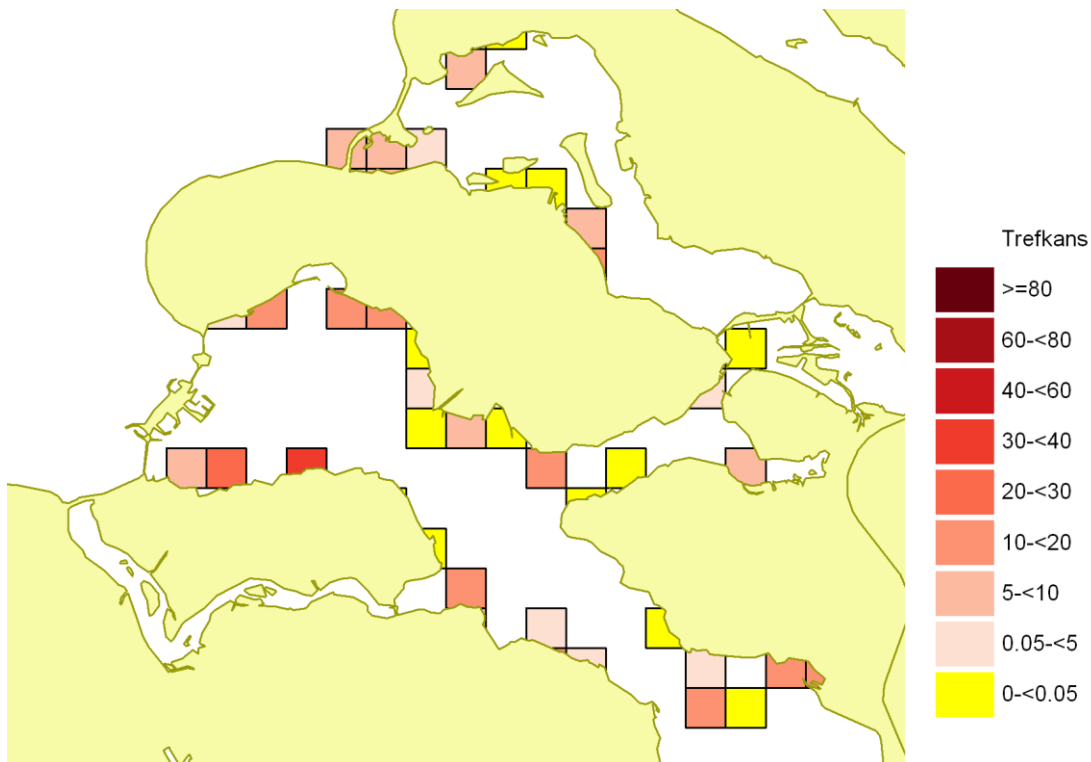

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

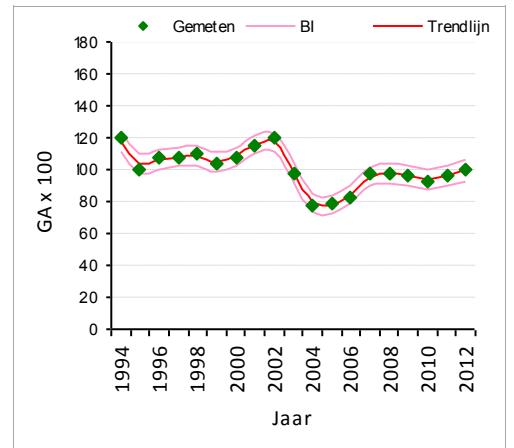
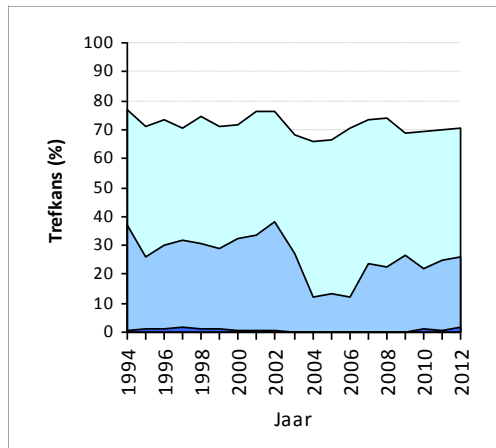
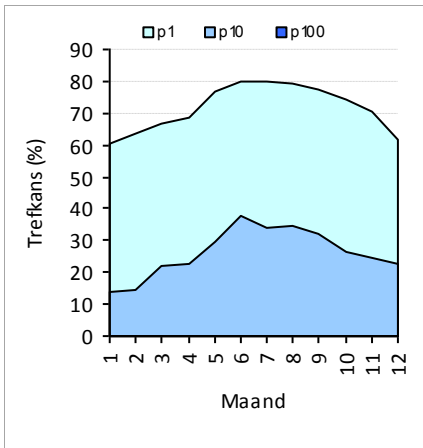

Homarus gammarus

Europese zeekeeft

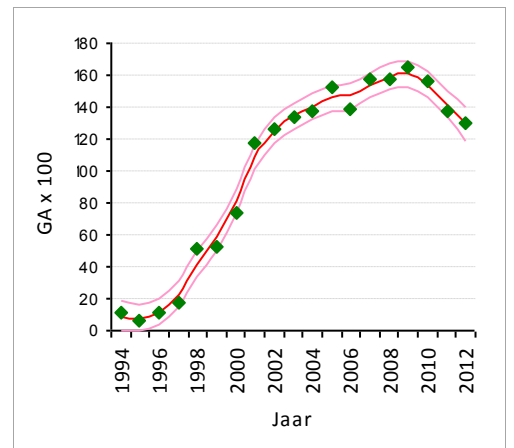
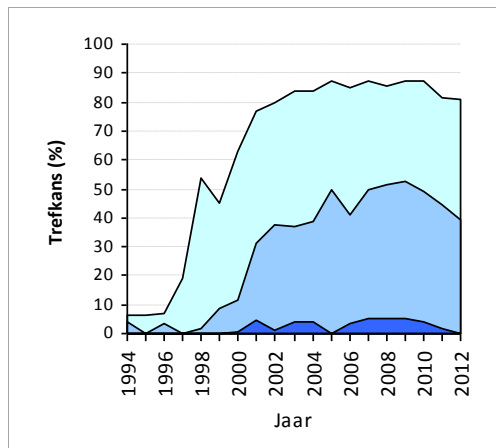
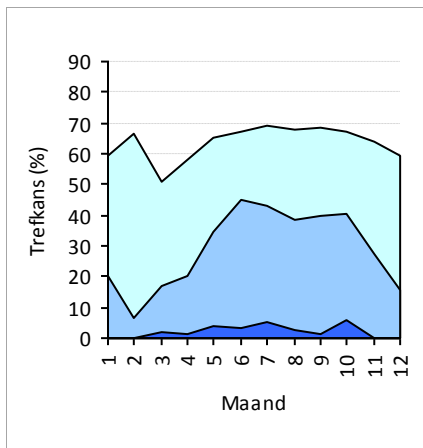
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

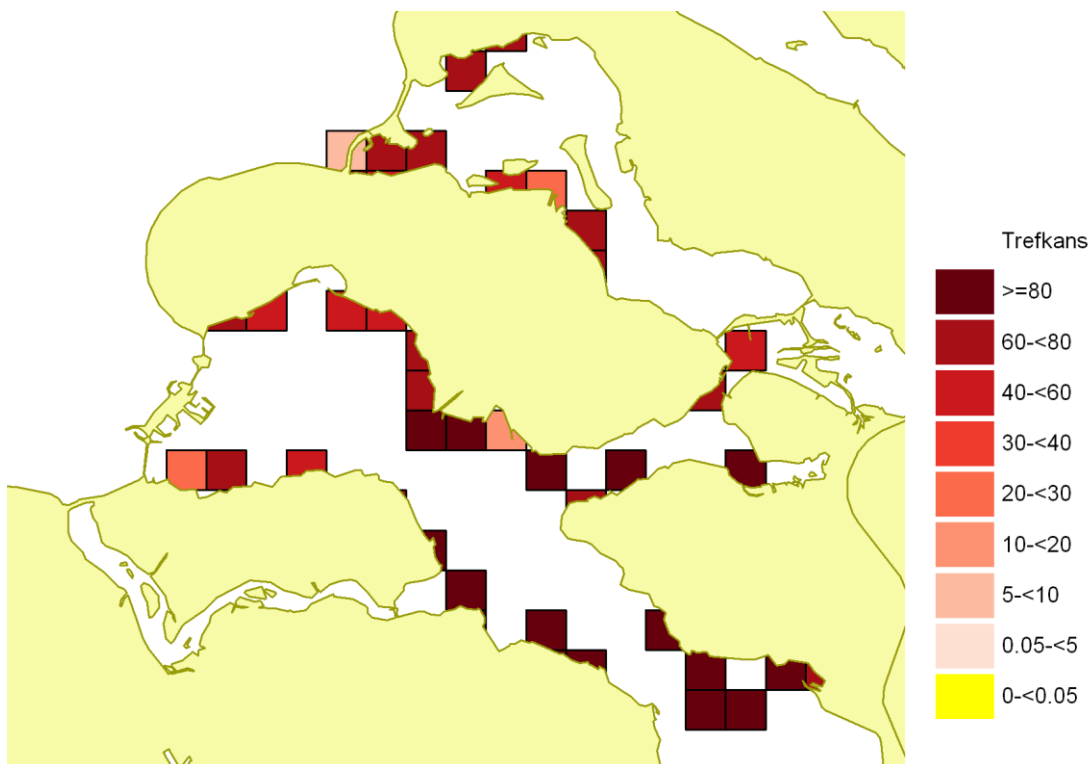

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

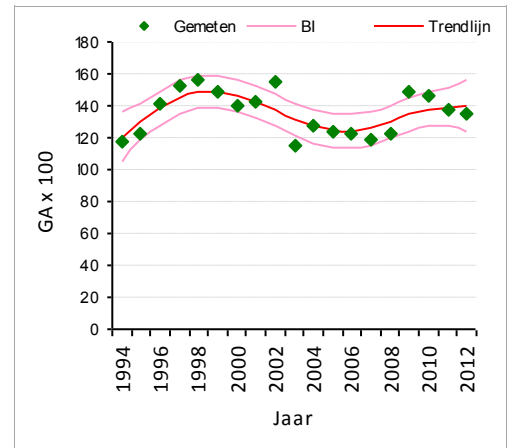
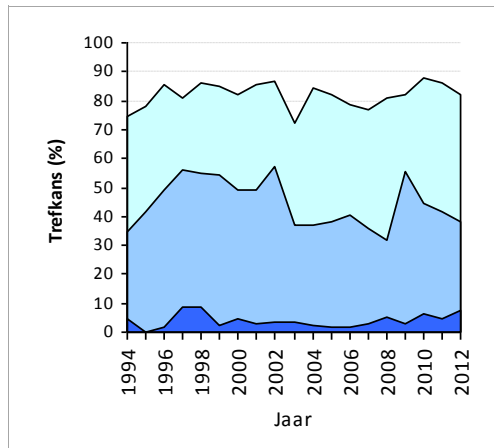
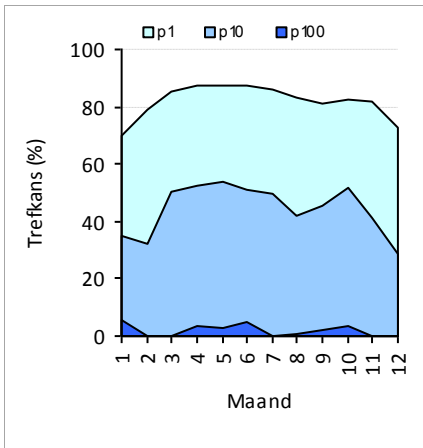

Pagurus bernhardus

Gewone heremietkreeft

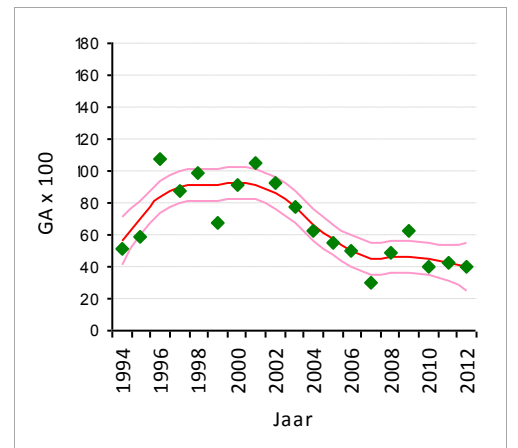
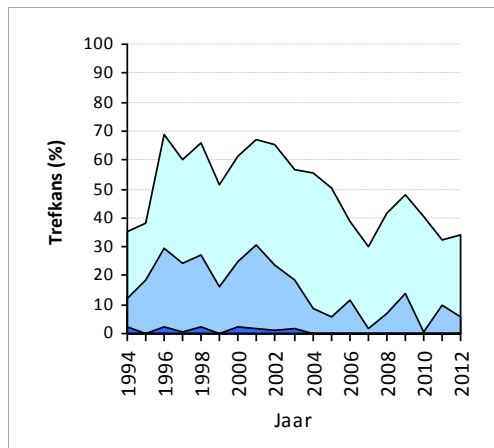
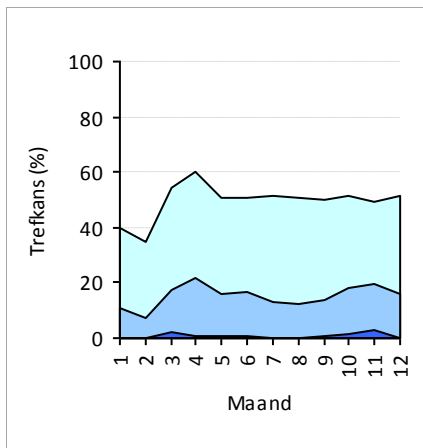
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

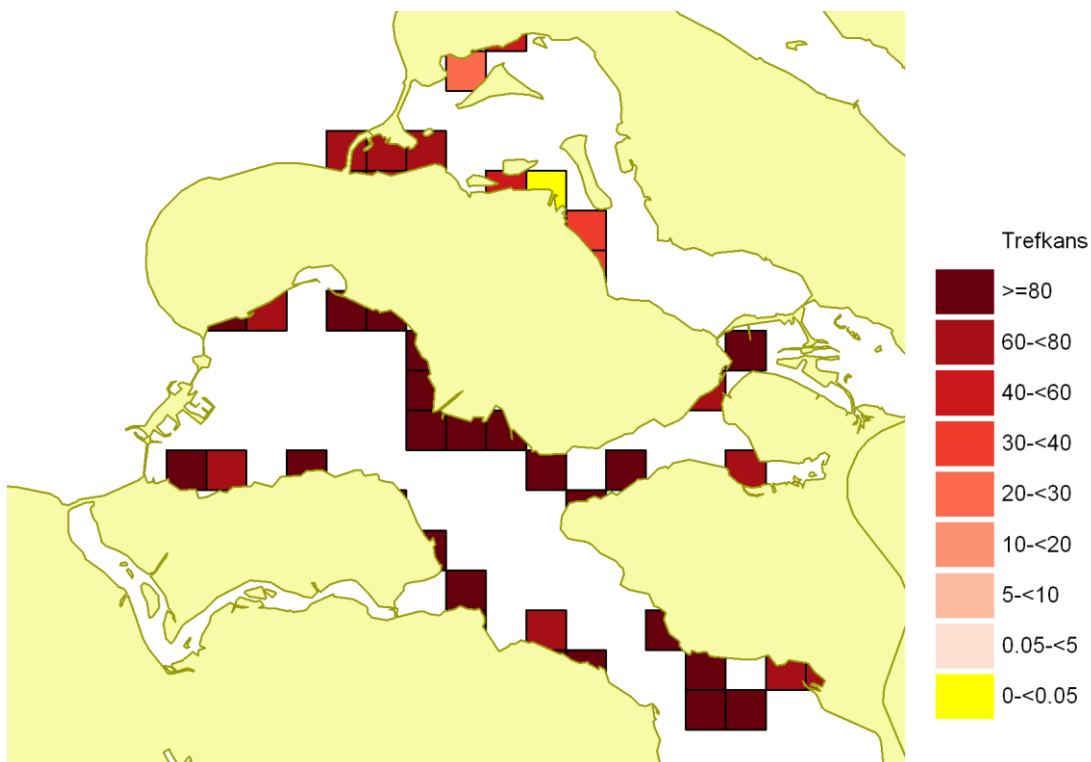

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

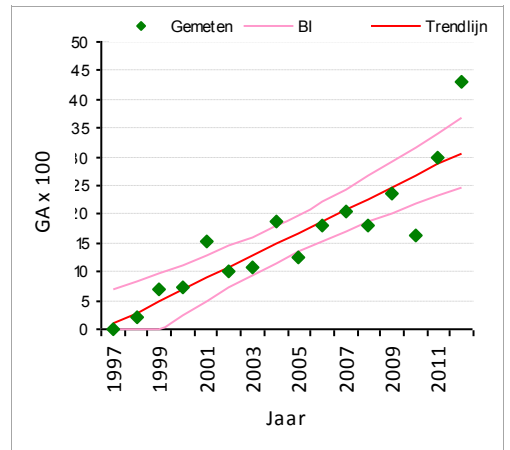
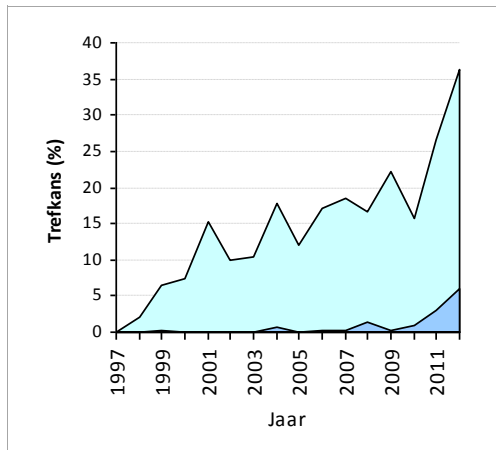
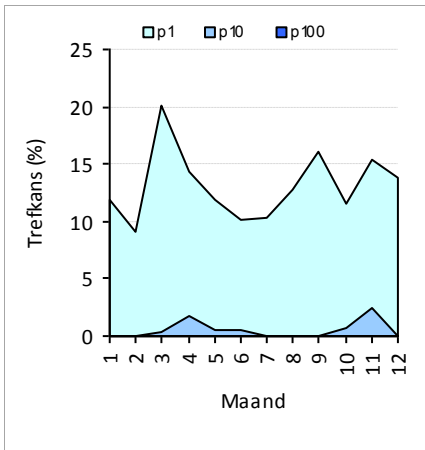

Galathea squamifera

Zwarte galathea

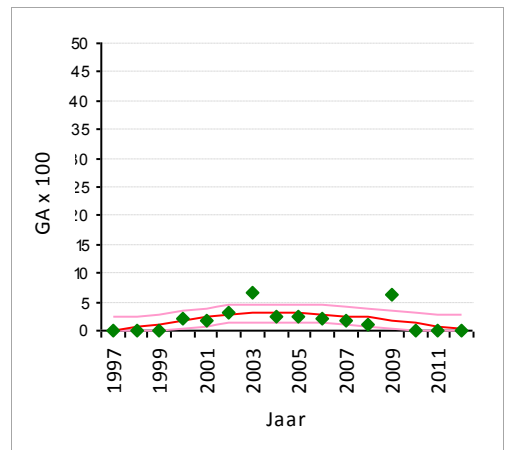
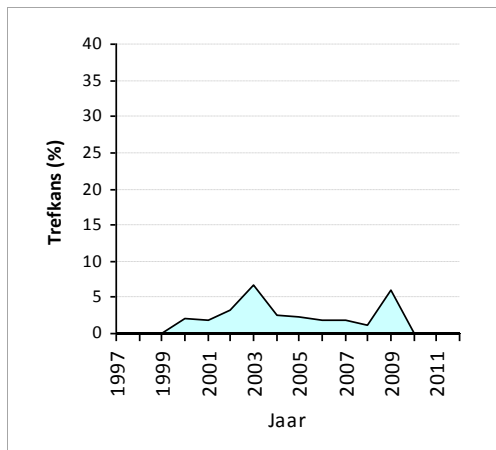
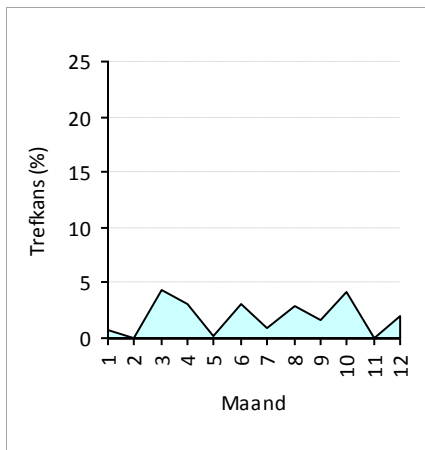
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

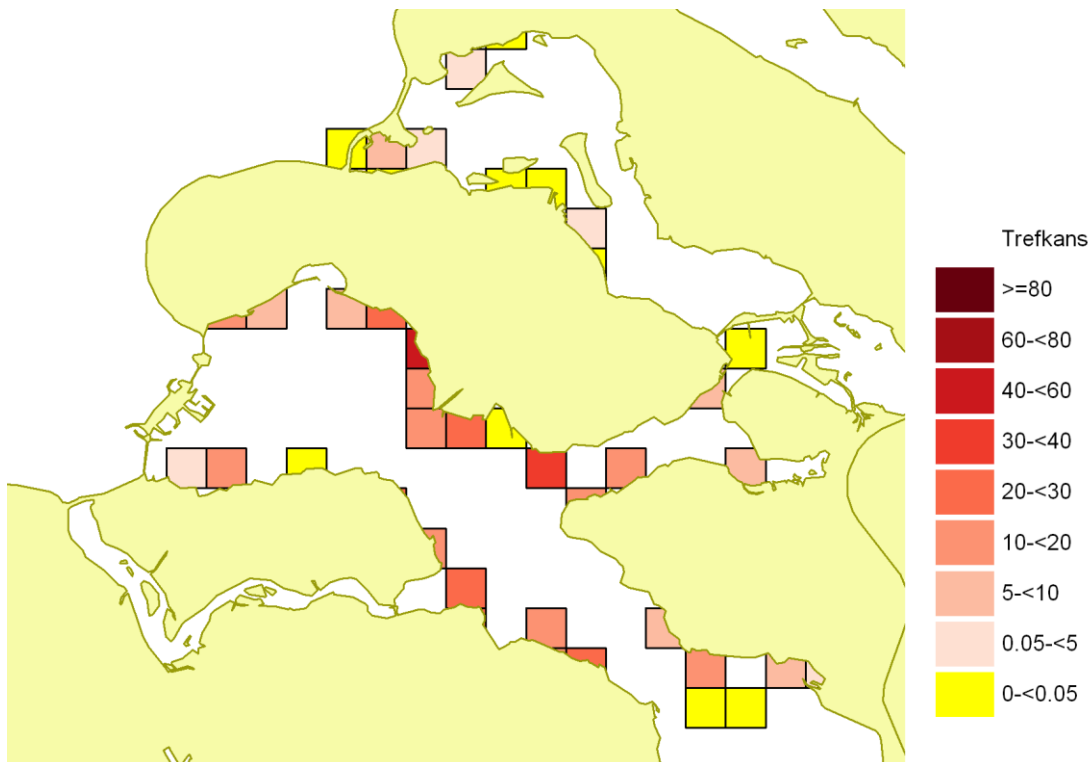

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

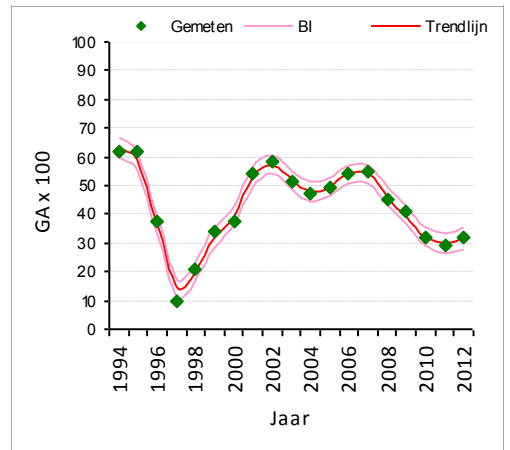
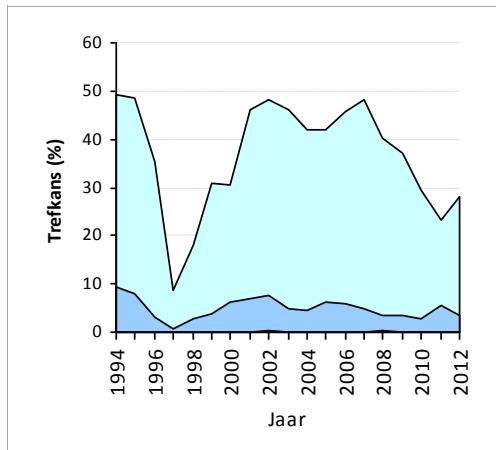
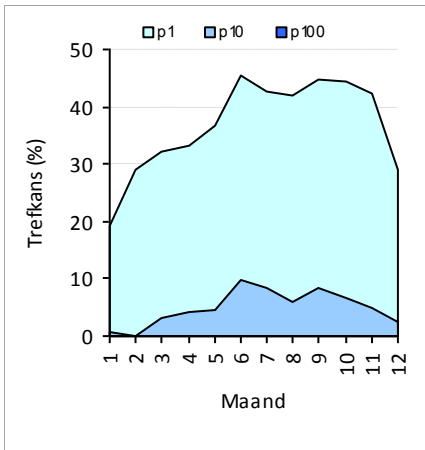
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Cancer pagurus

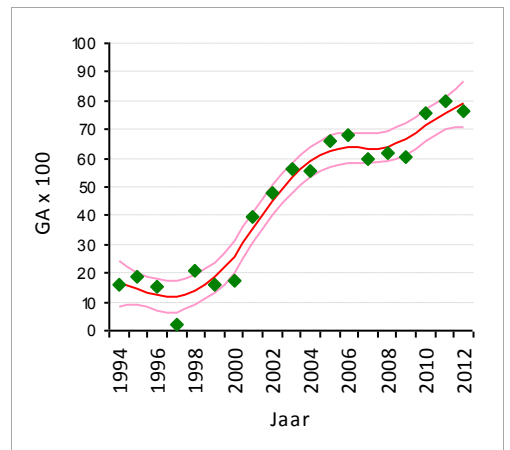
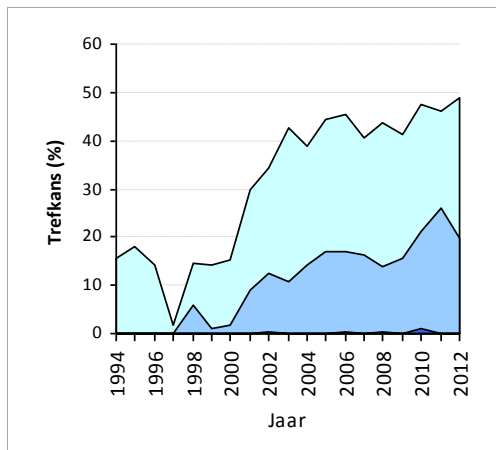
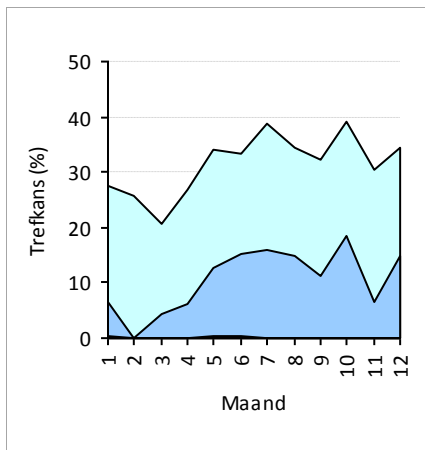
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

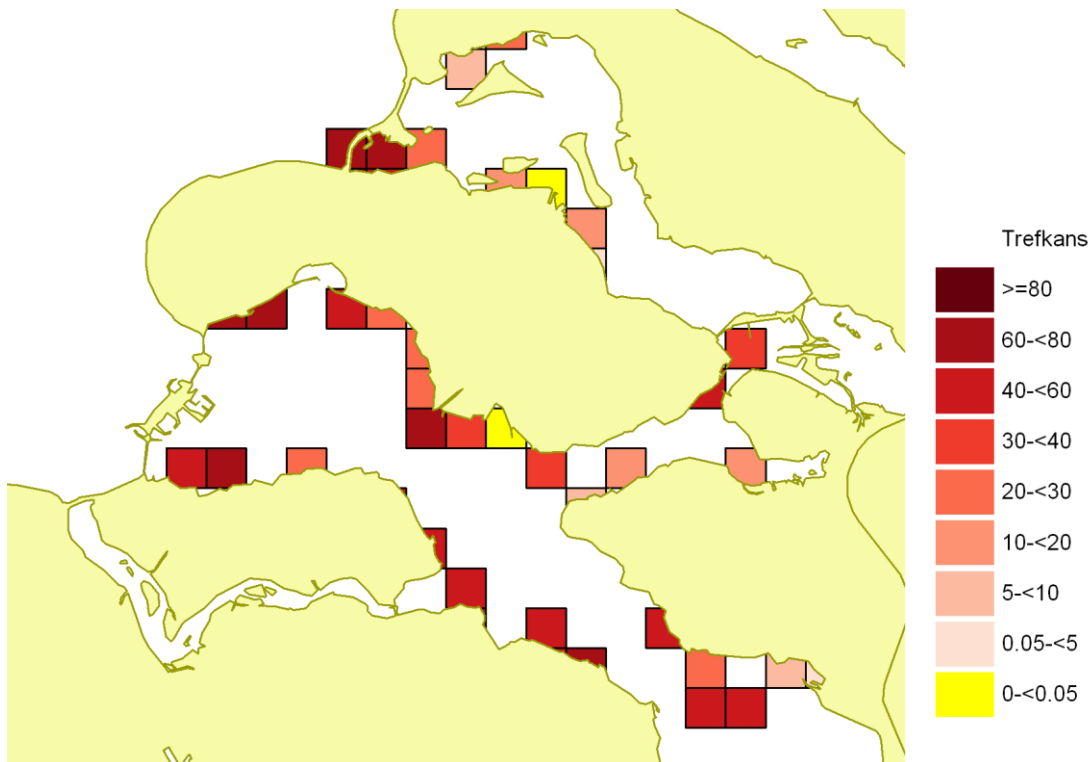

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

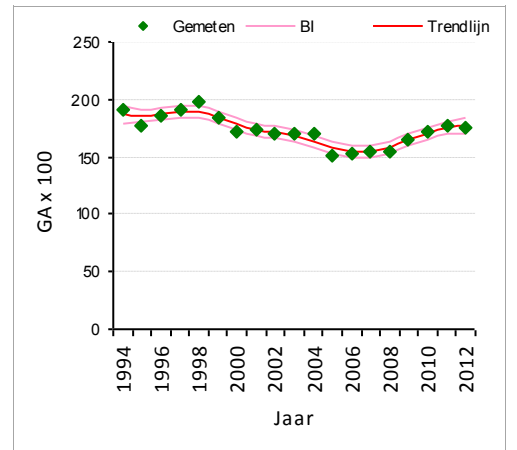
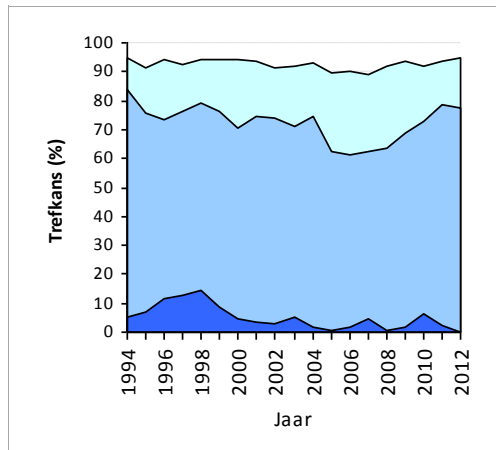
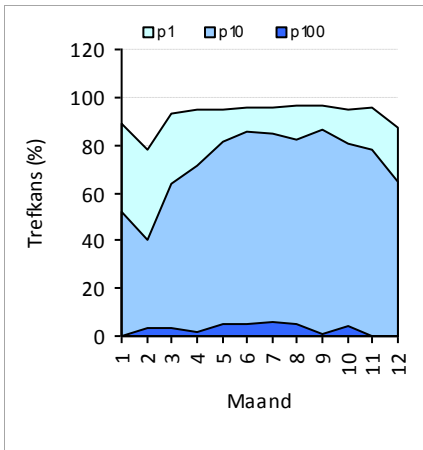

Carcinus maenas

Strandkrab

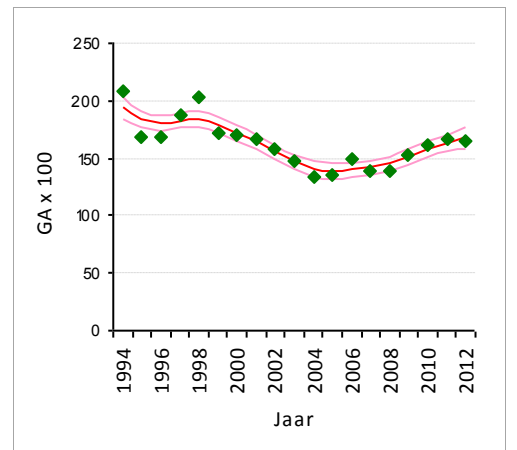
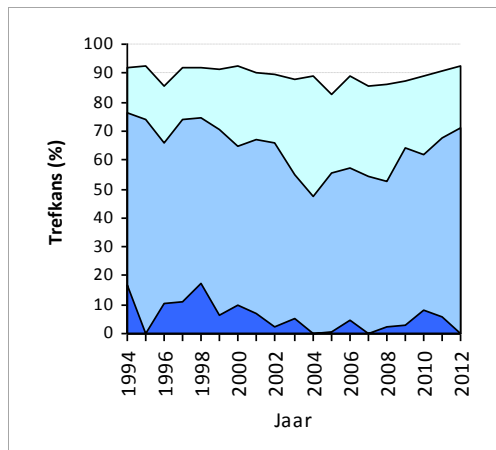
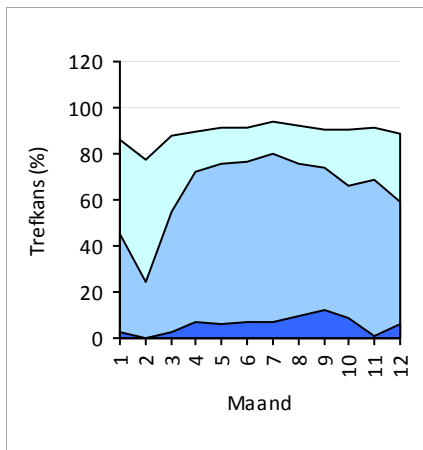
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

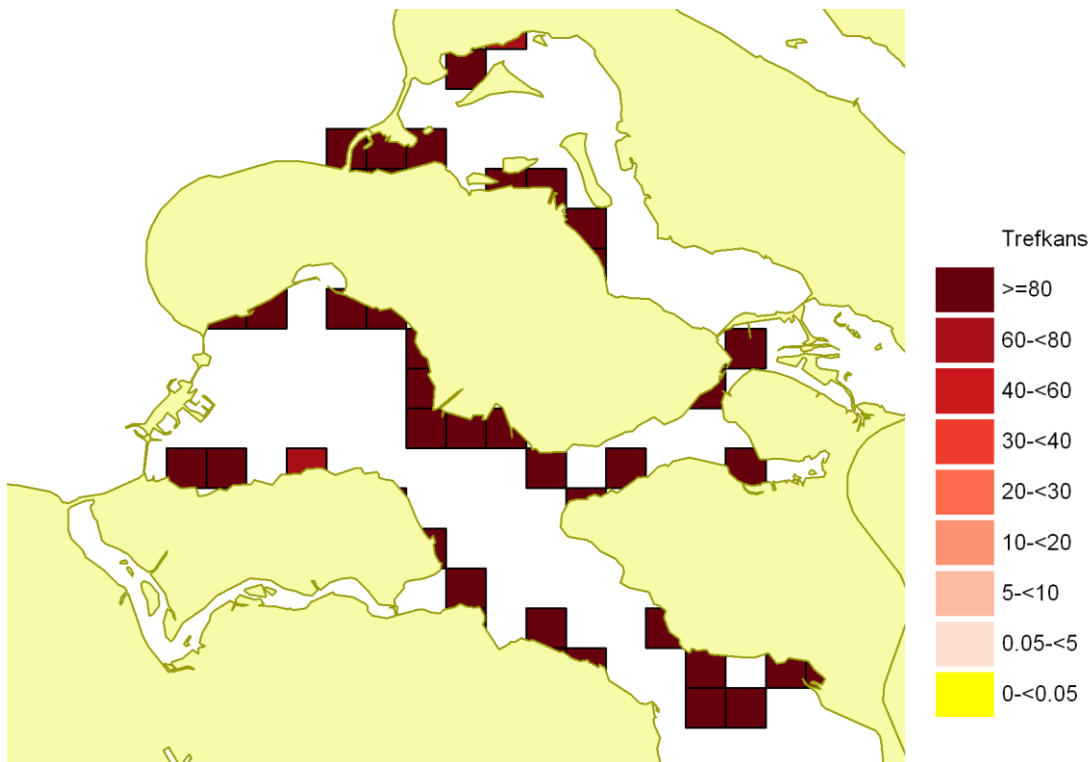

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

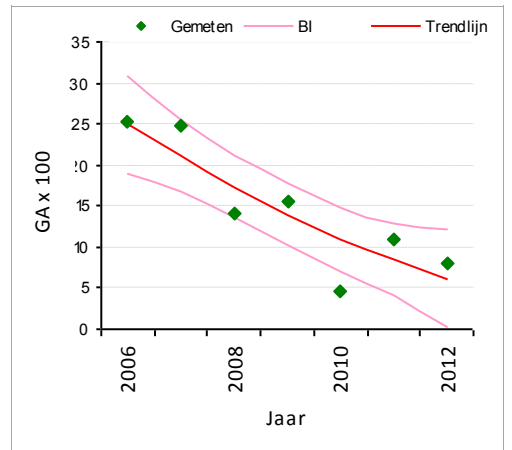
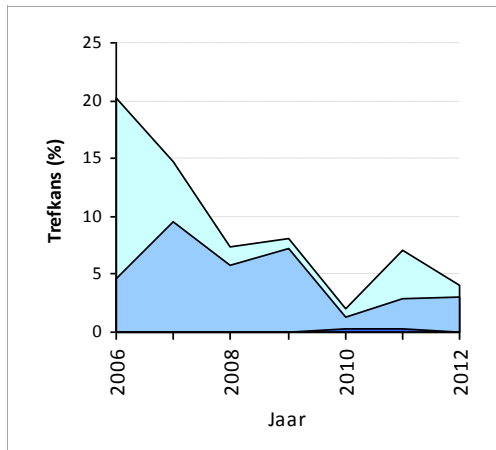
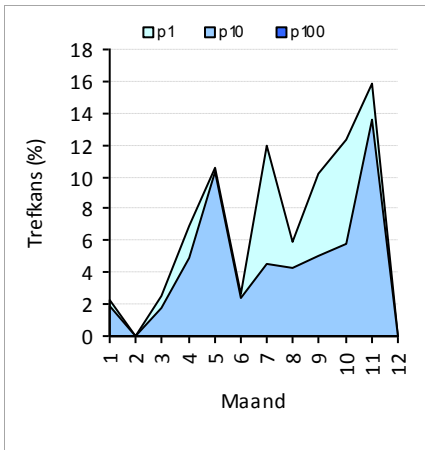

Hemigrapsus sanguineus

Blaasjeskrab

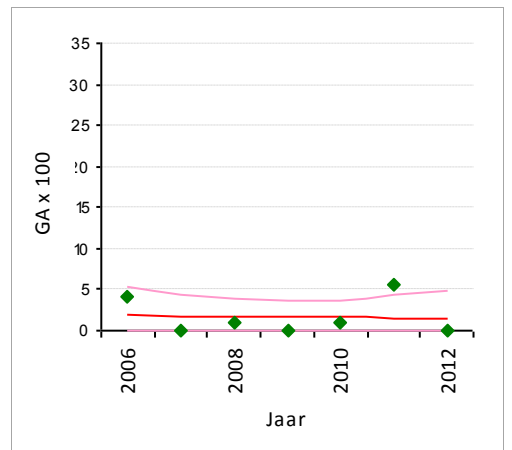
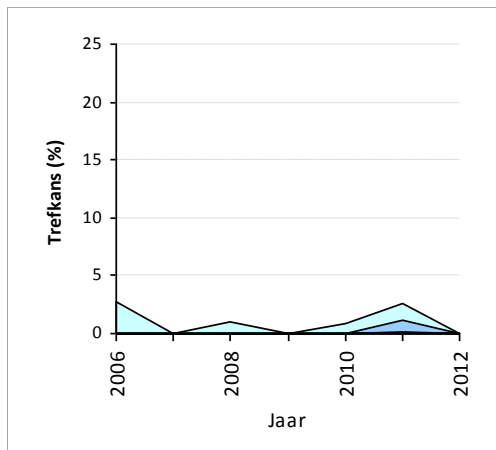
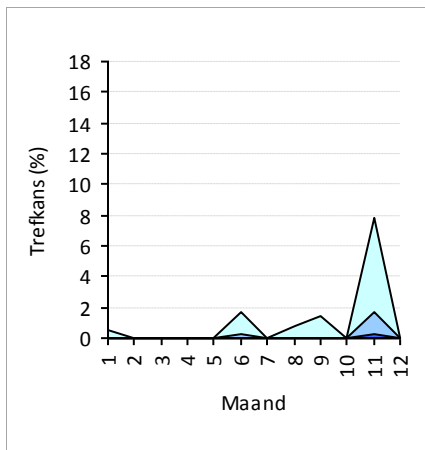
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

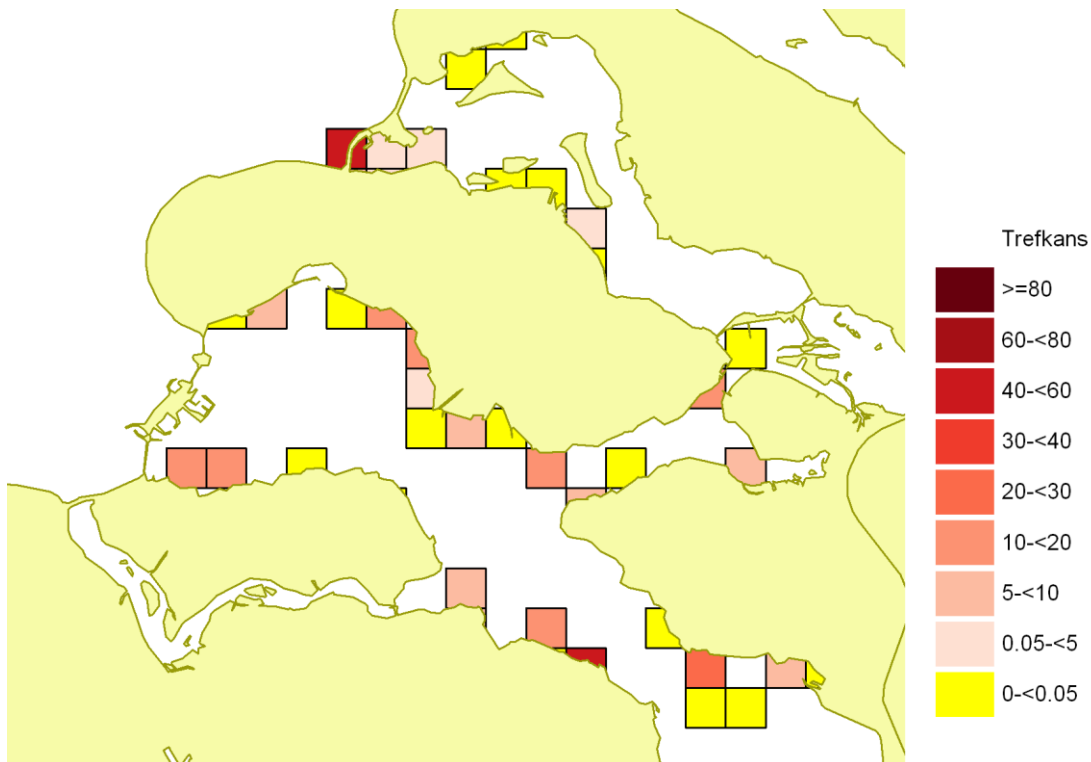

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

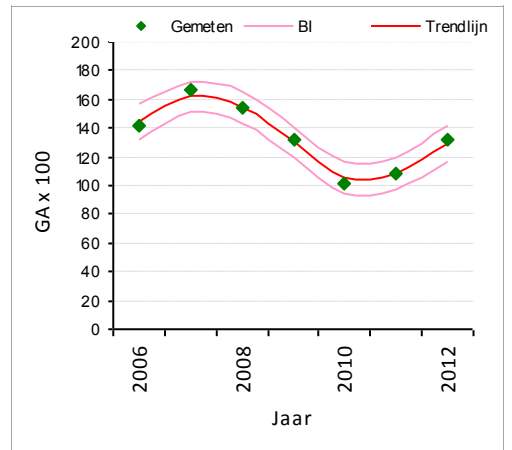
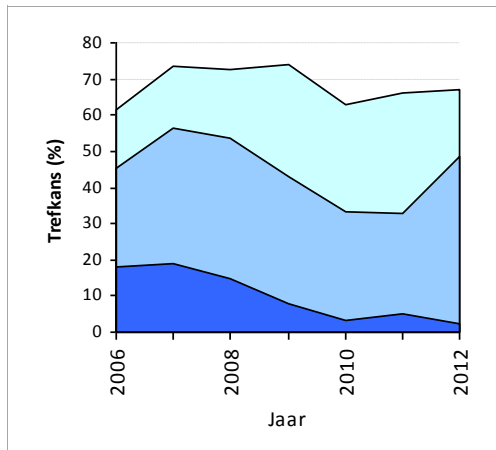
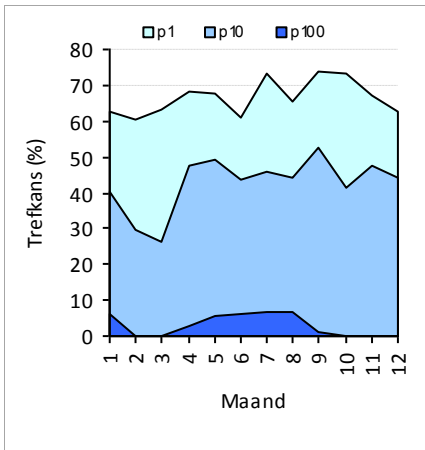

Hemigrapsus takanoi

Penseelkrab

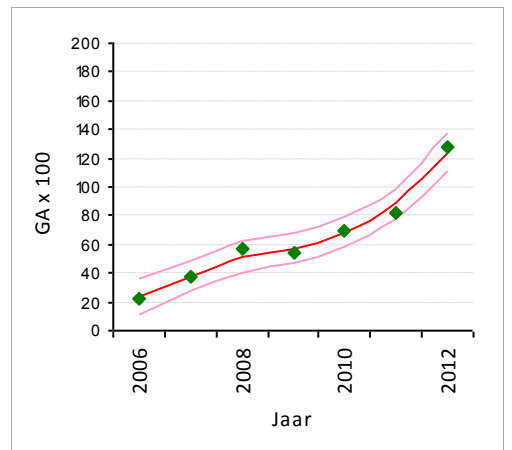
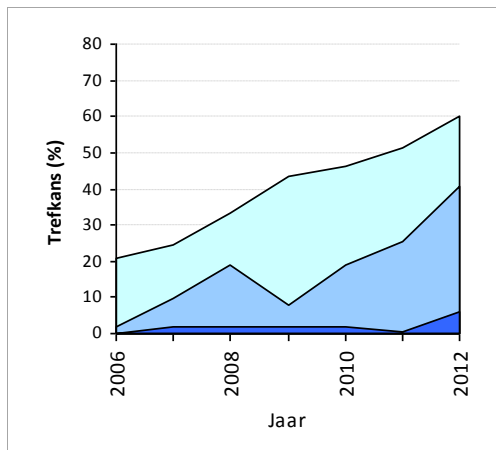
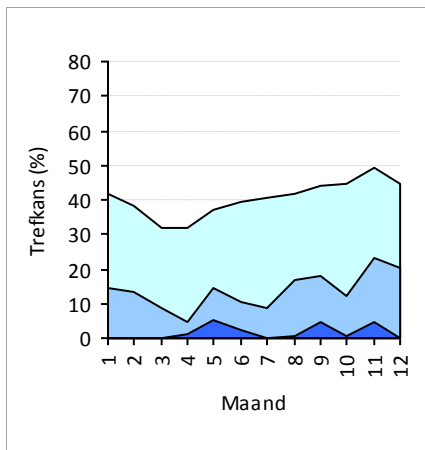
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

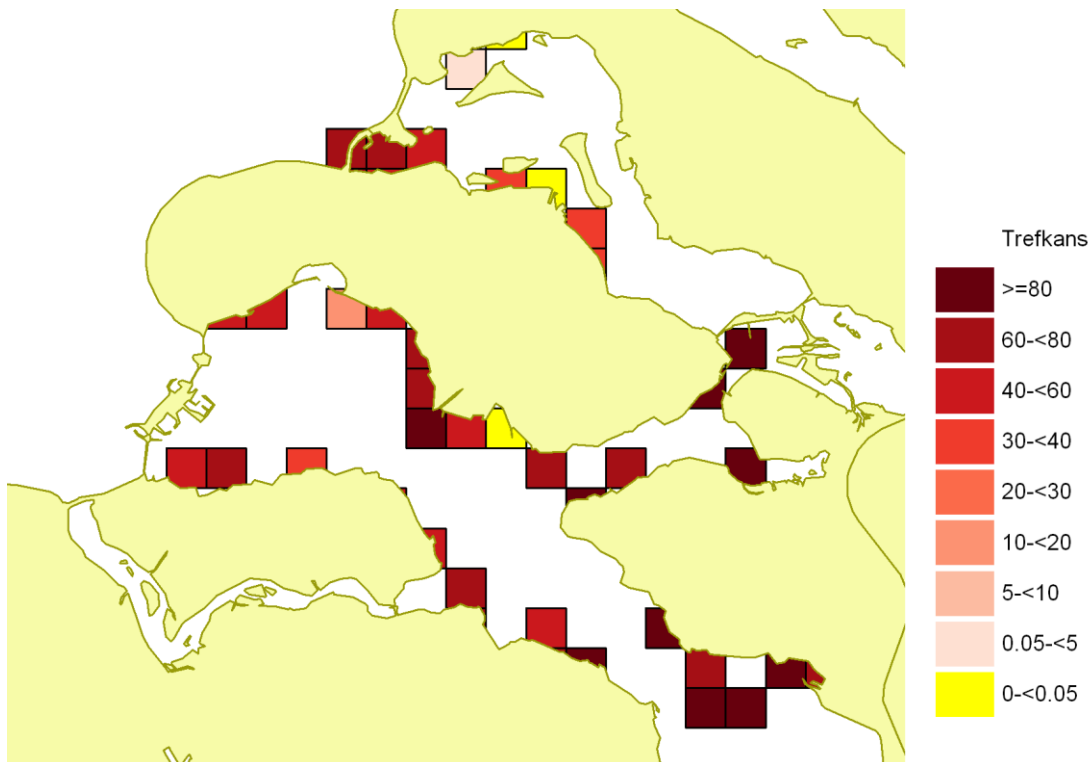

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

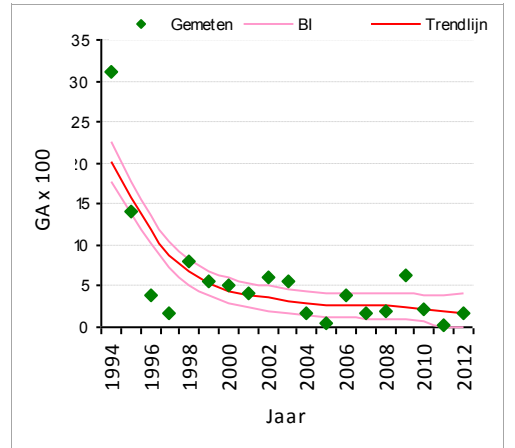
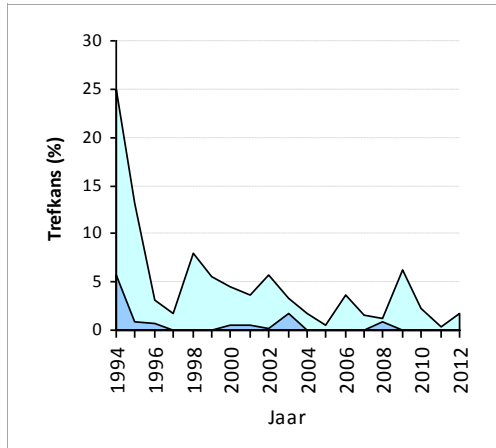
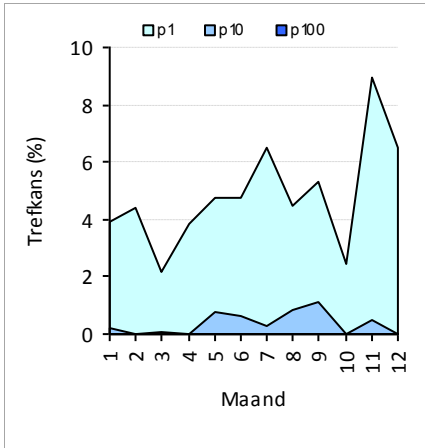

Hya araneus

Gewone spinkrab

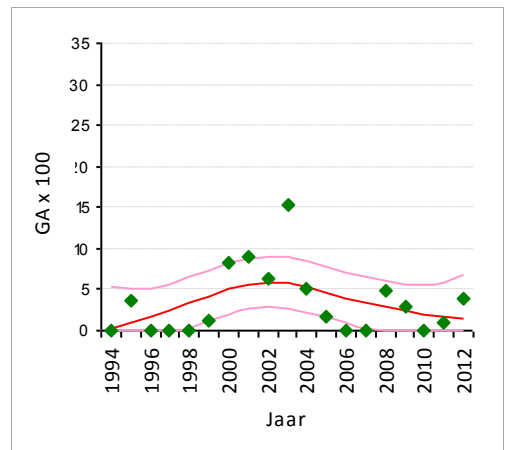
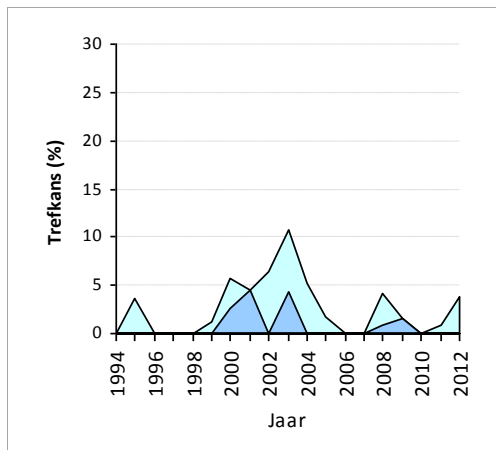
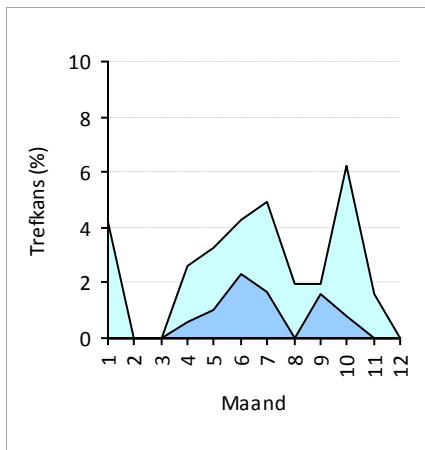
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

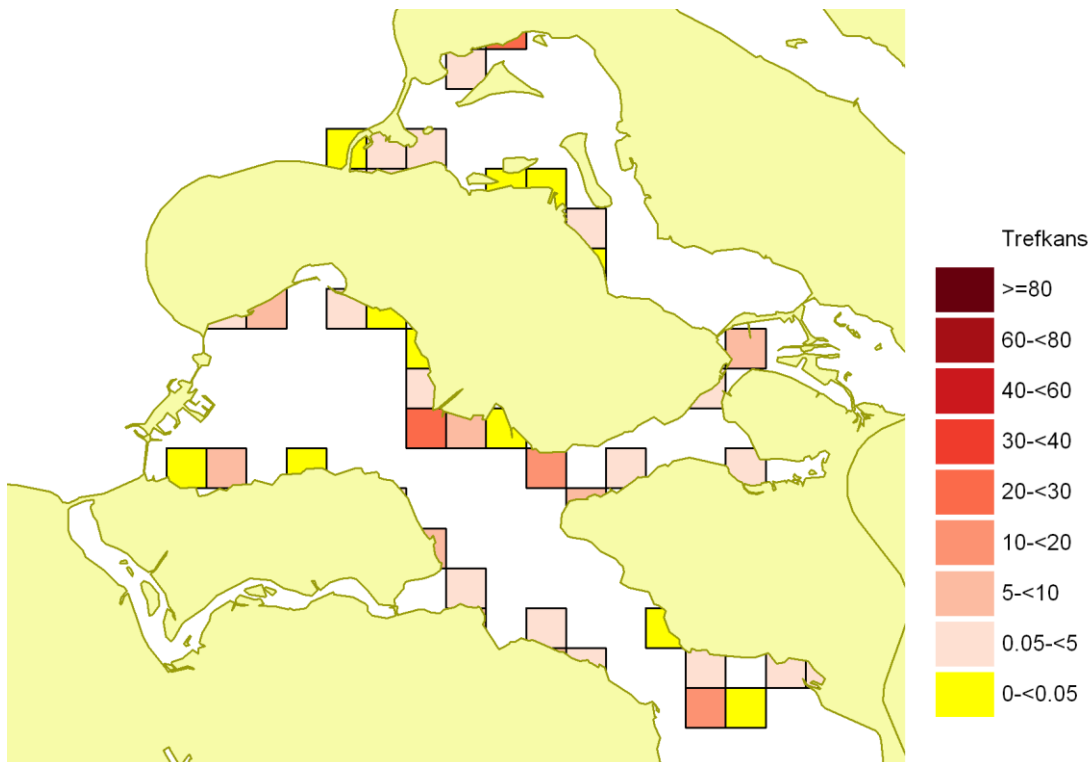

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

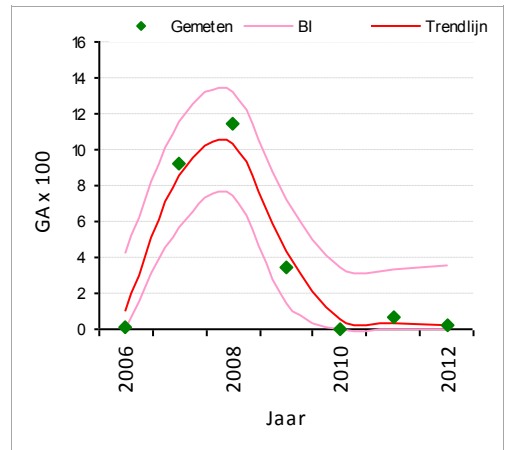
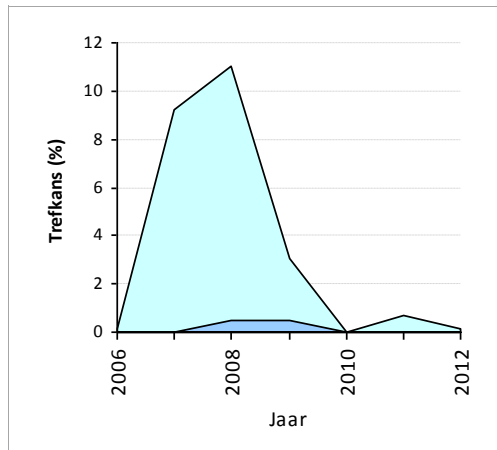
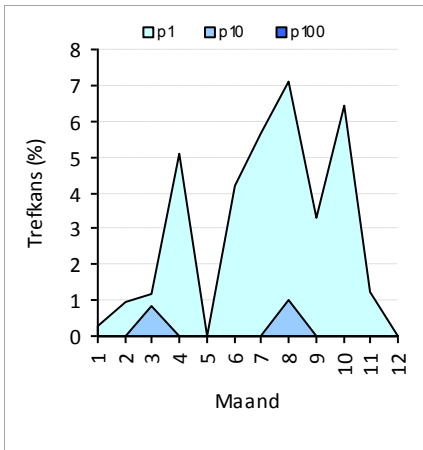

Inachus phalangium

Gladde sponspootkrab

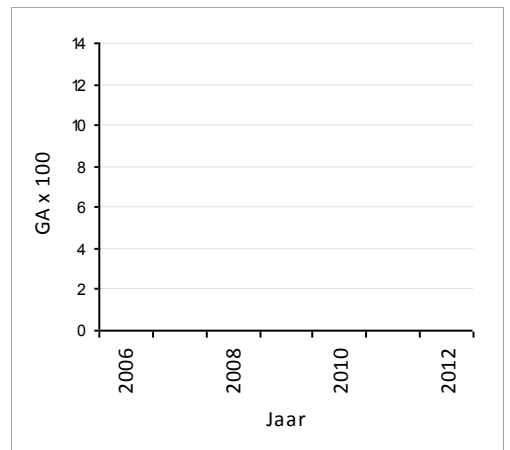
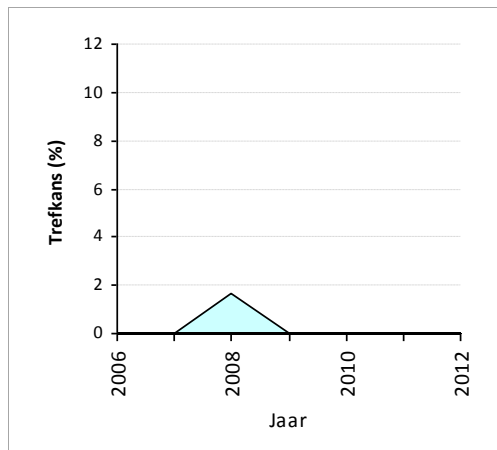
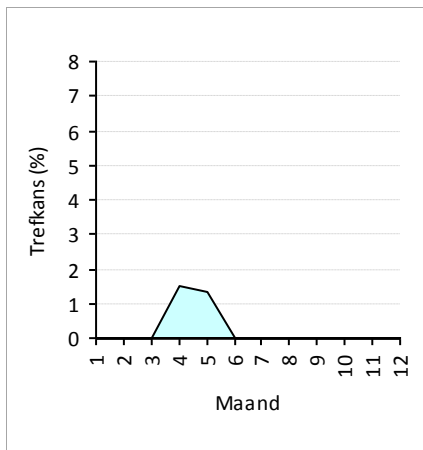
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

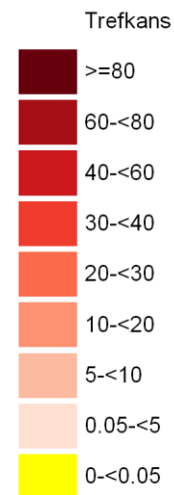
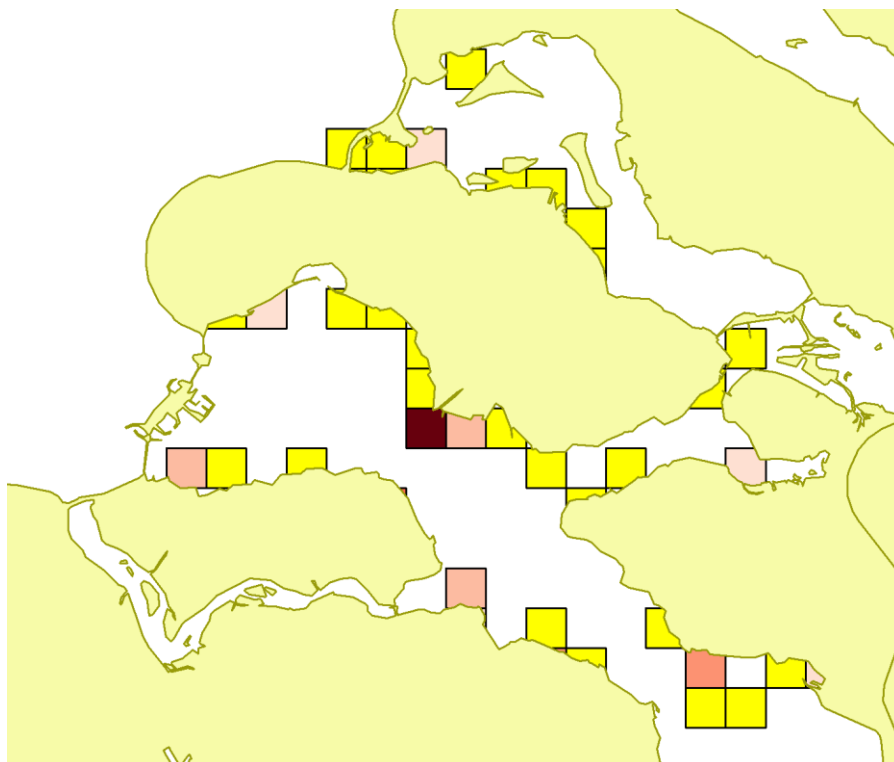

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

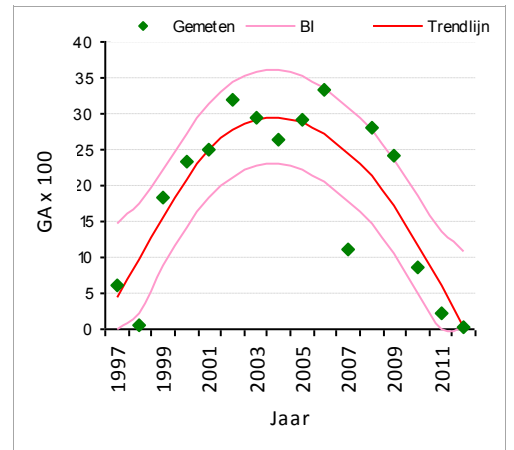
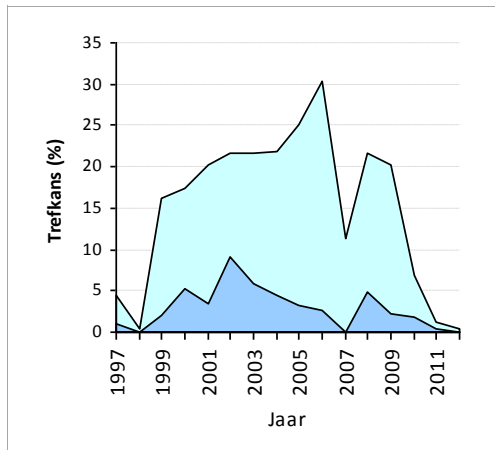
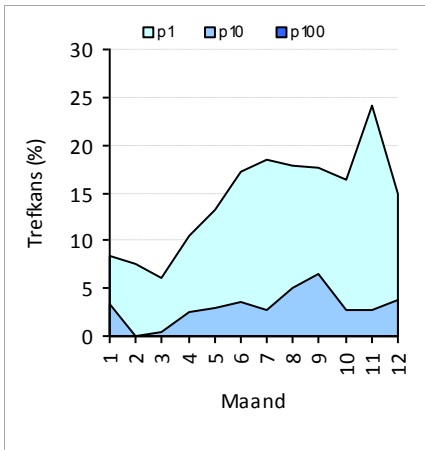

Liocarcinus depurator

Blauwpootzweemkrab

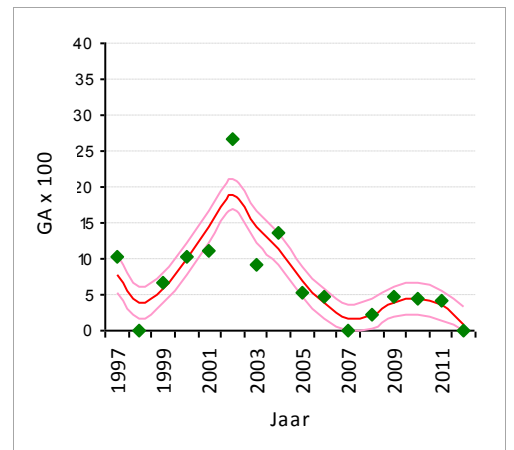
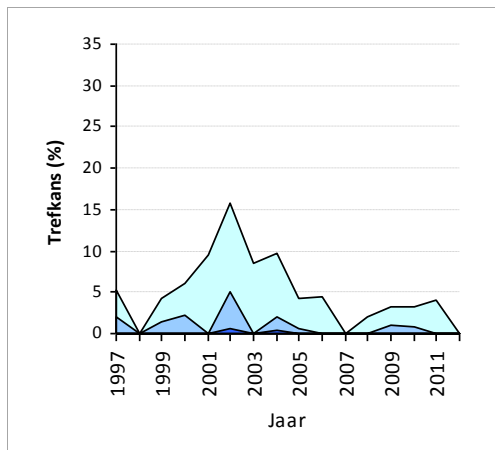
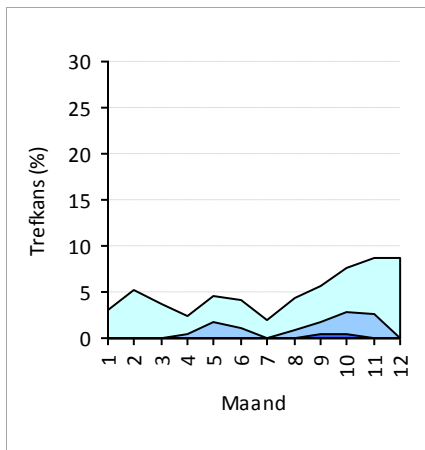
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

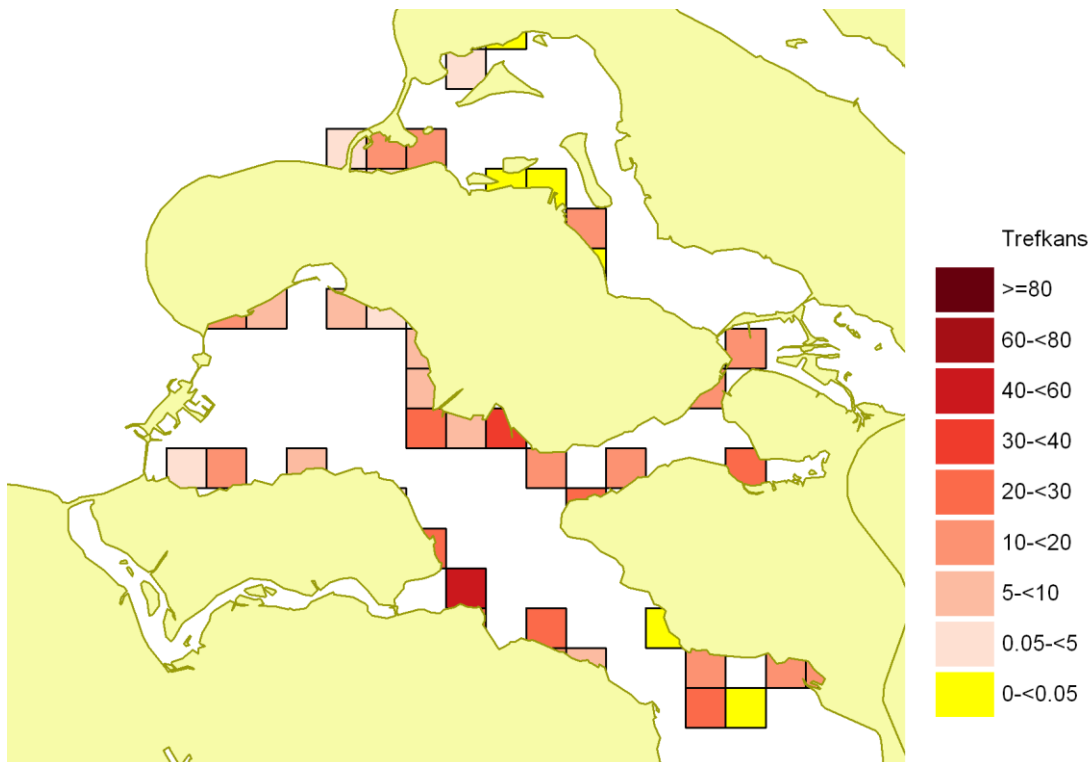

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

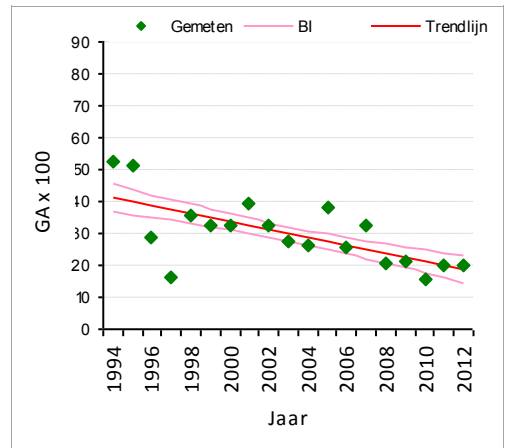
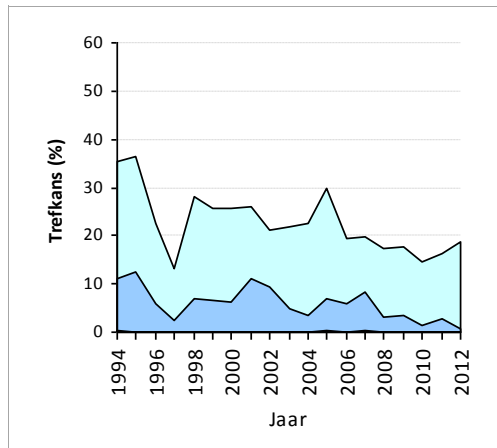
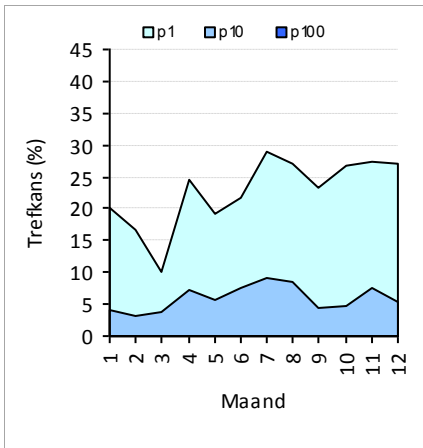

Liocarcinus holsatus

Gewone zwemkrab

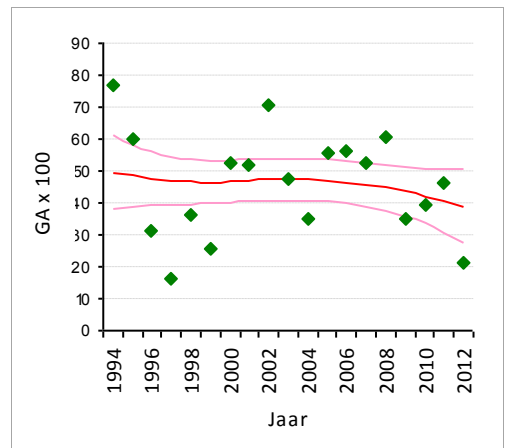
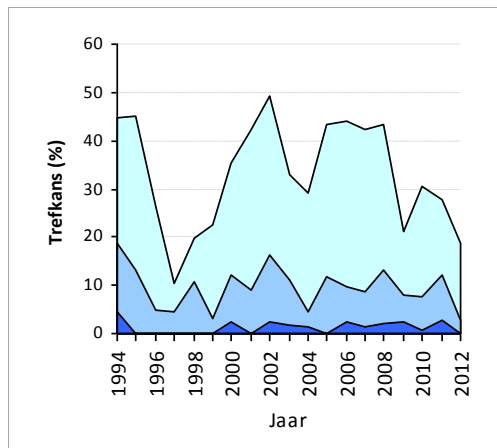
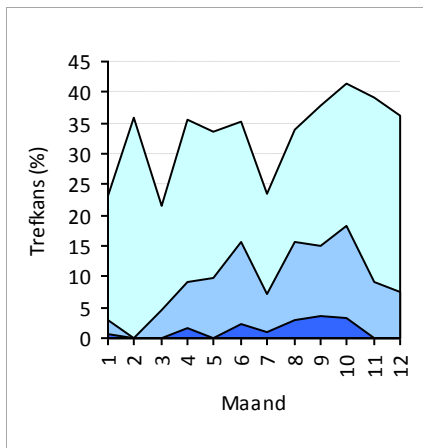
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

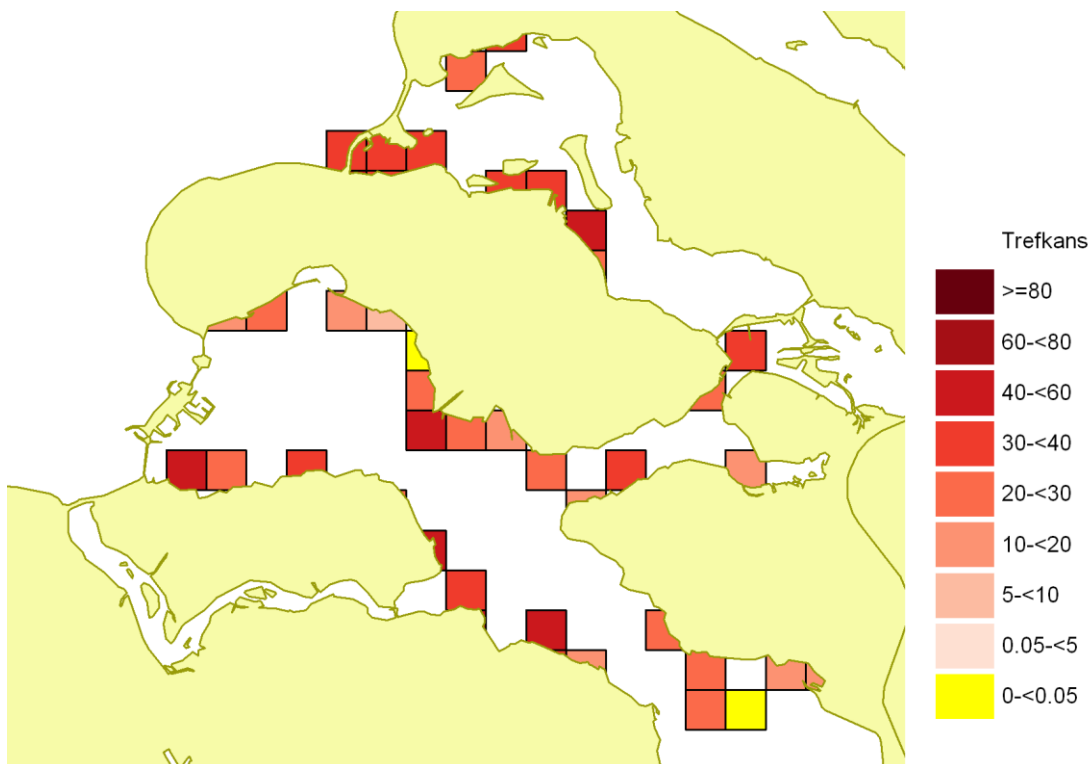

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

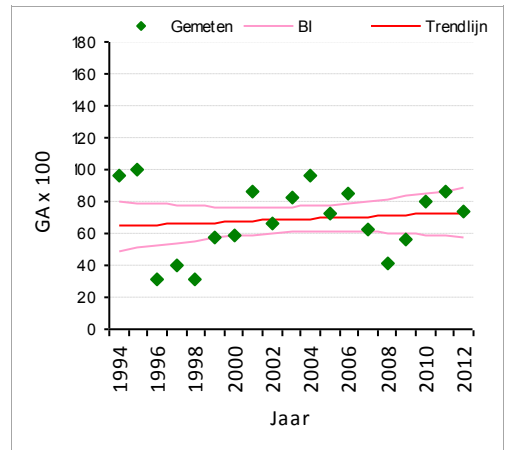
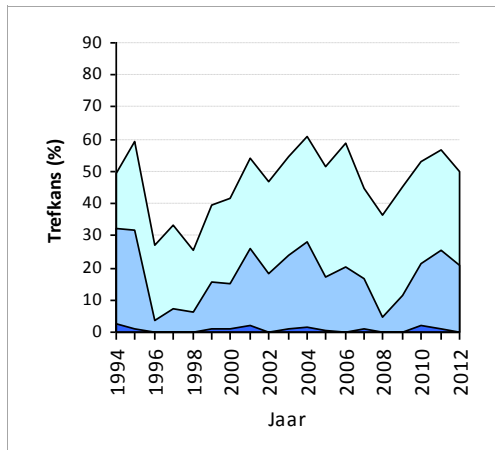
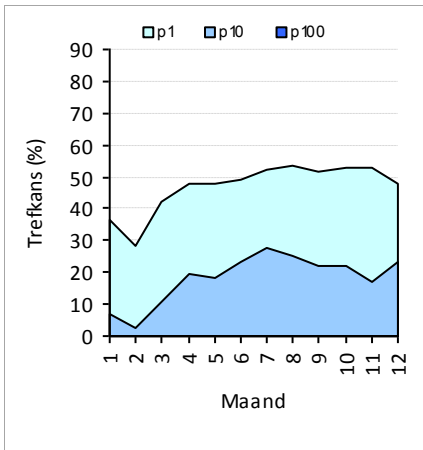

Liocarcinus navigator

Gewimperde zwemkrab

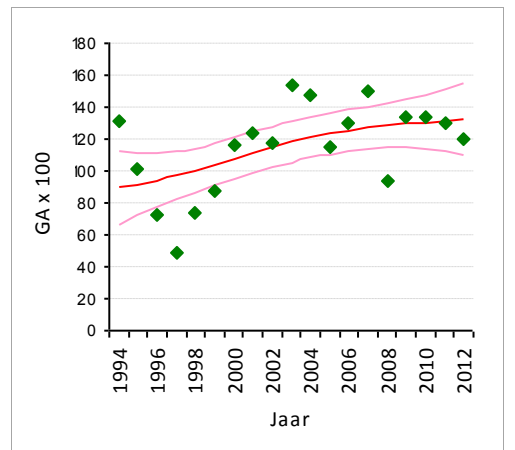
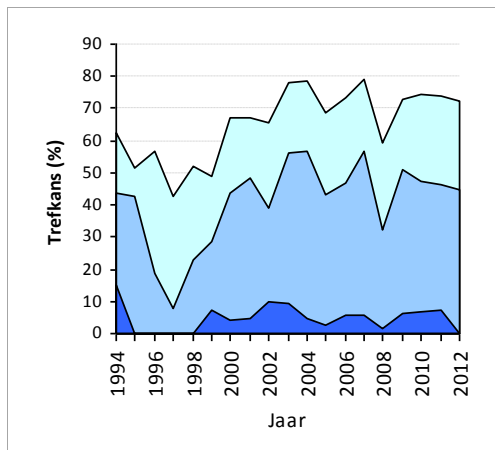
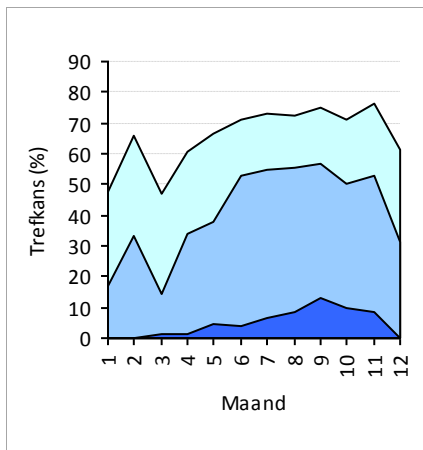
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

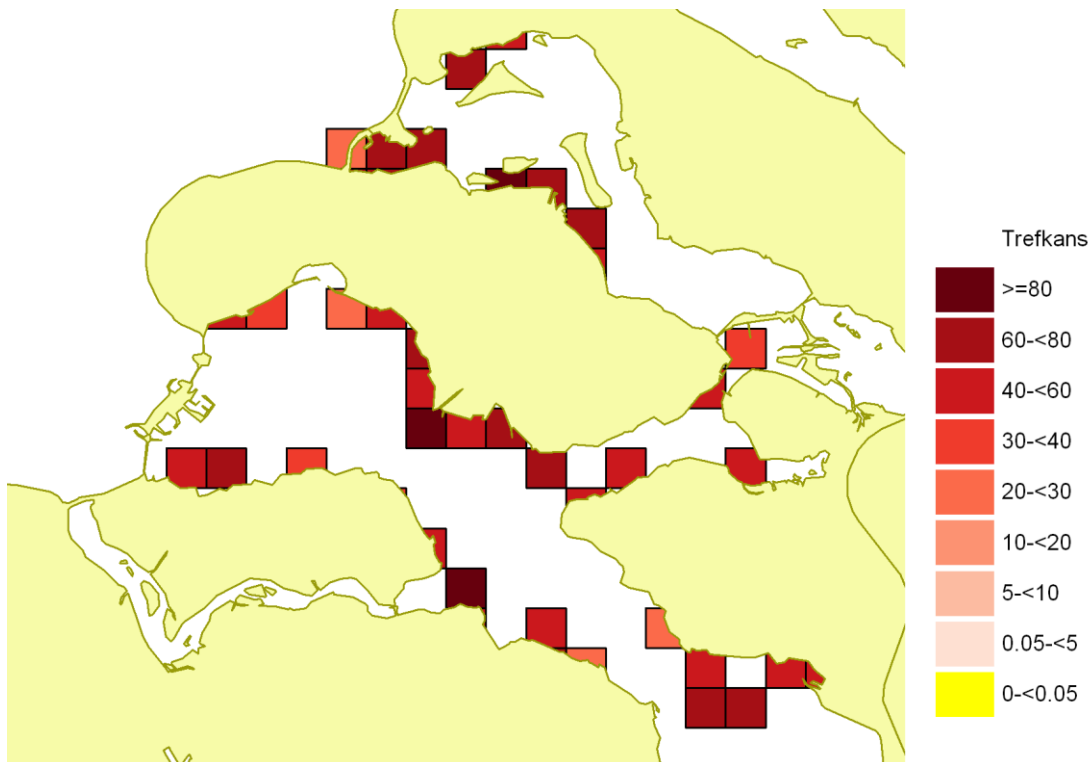

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

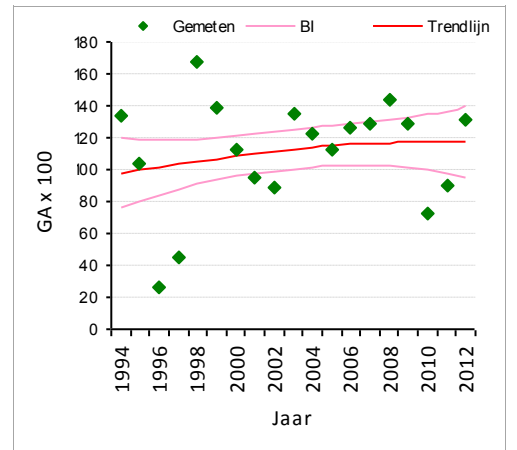
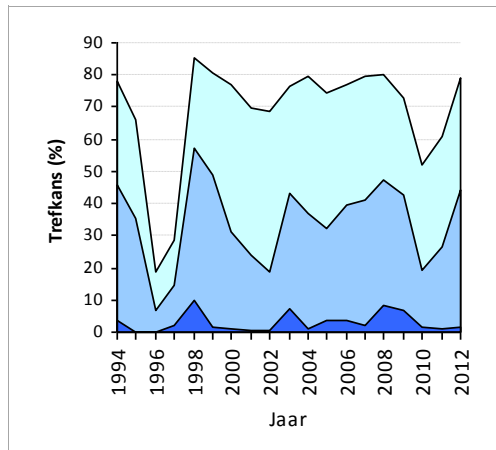
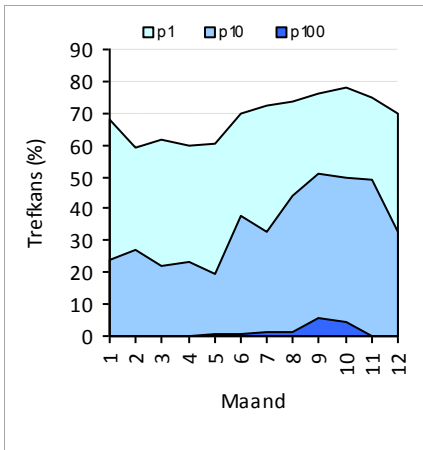

Macropodia spec

Hooiwagenkrab

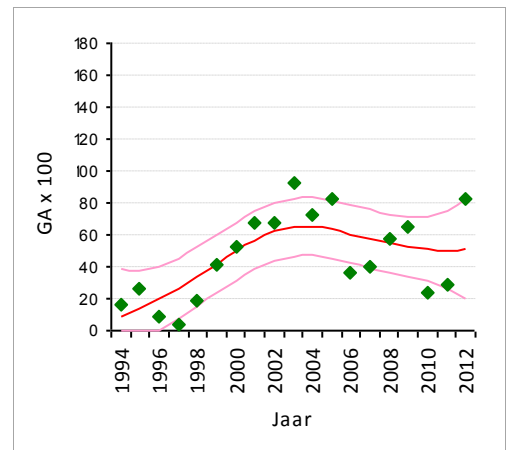
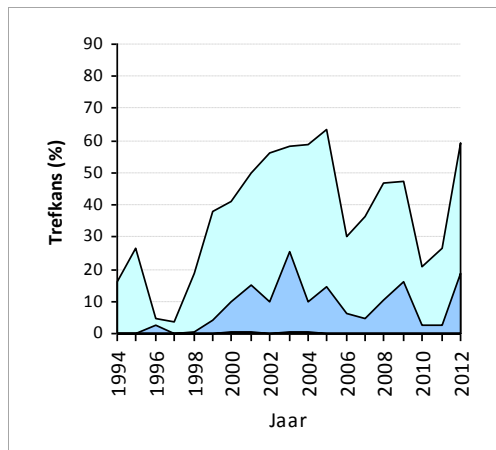
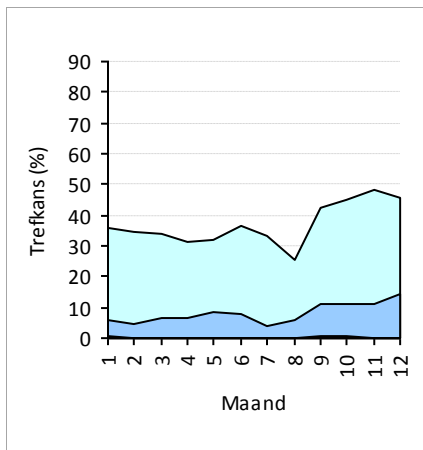
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

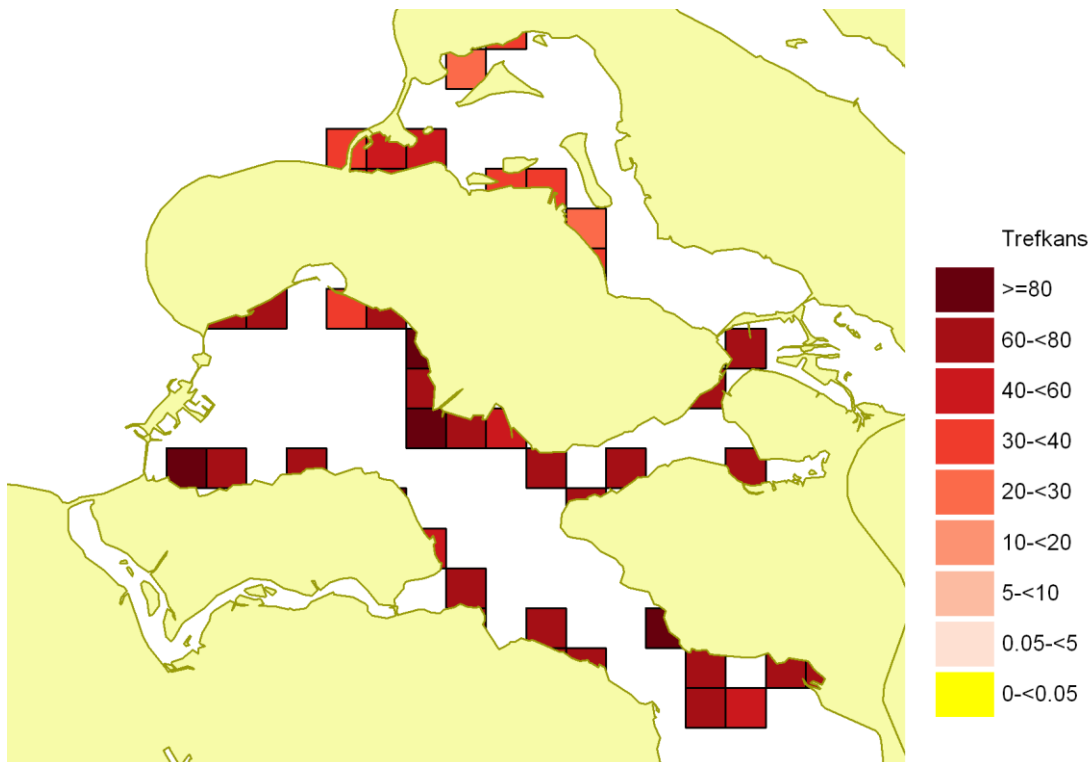

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Treffkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

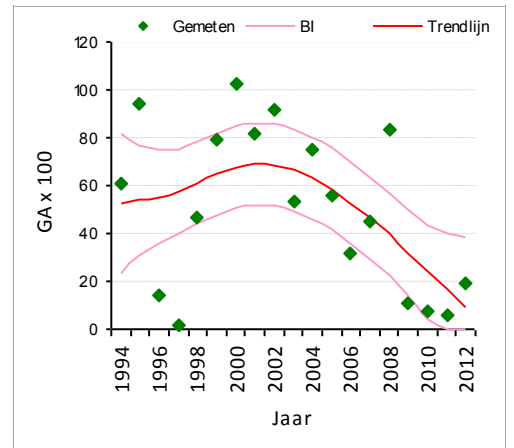
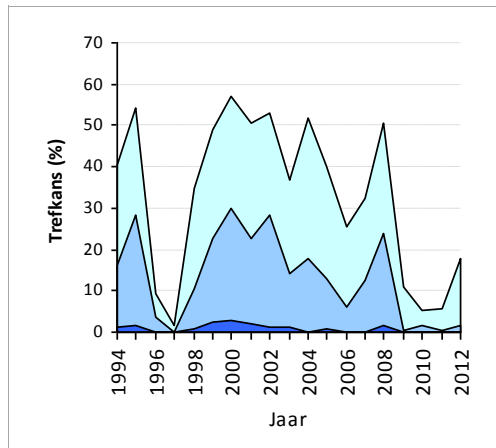
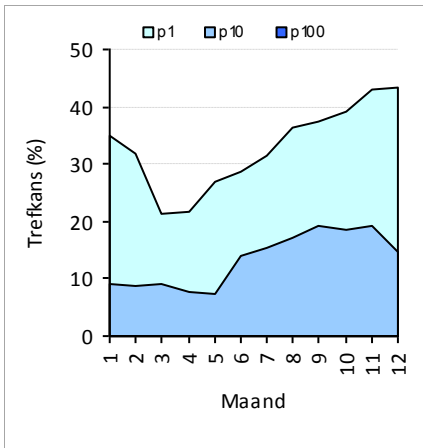

Necora puber

Fluwelen zwemkrab

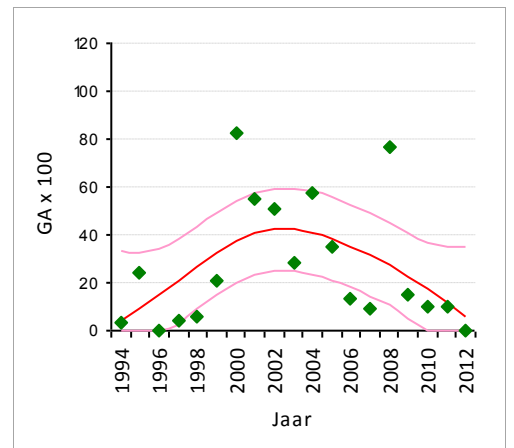
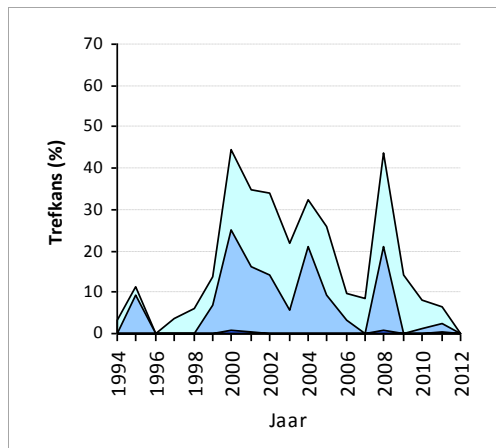
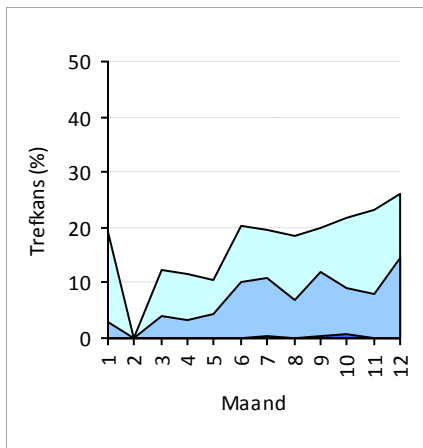
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

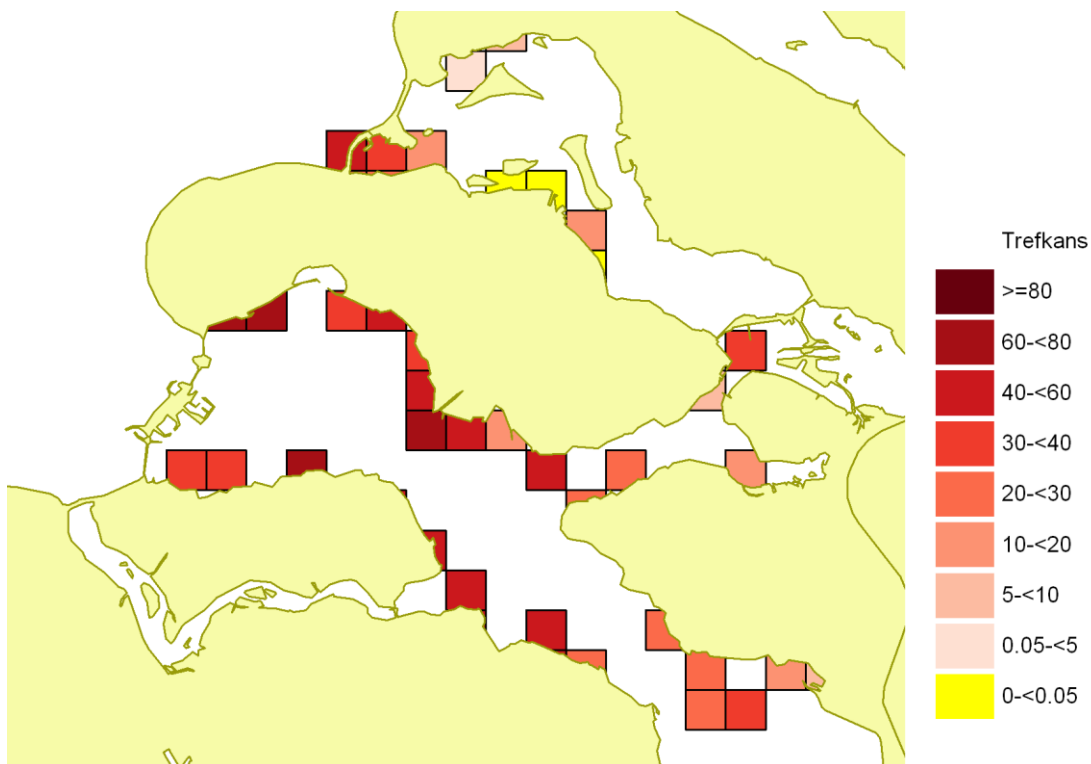

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Treffkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

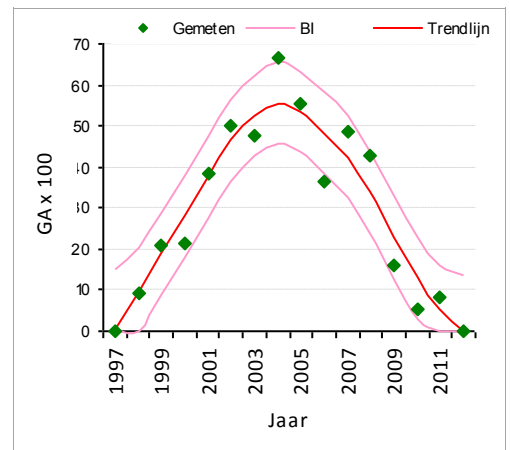
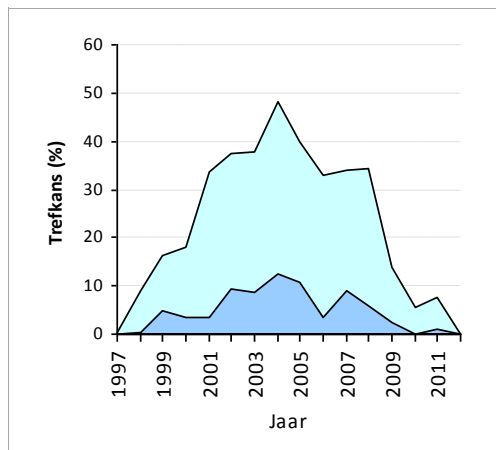
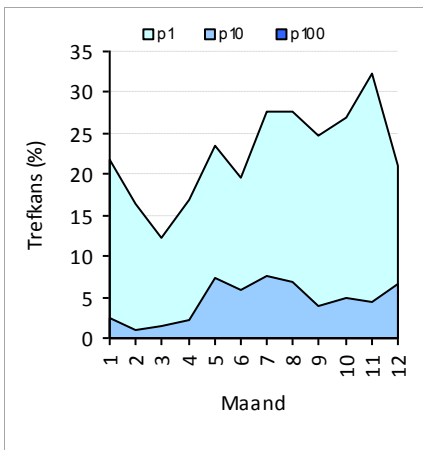

Pilumnus hirtellus

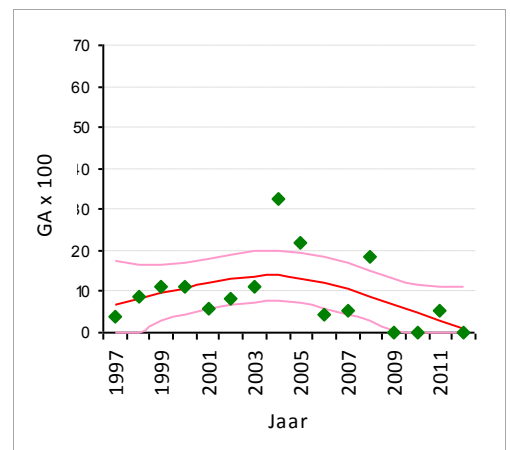
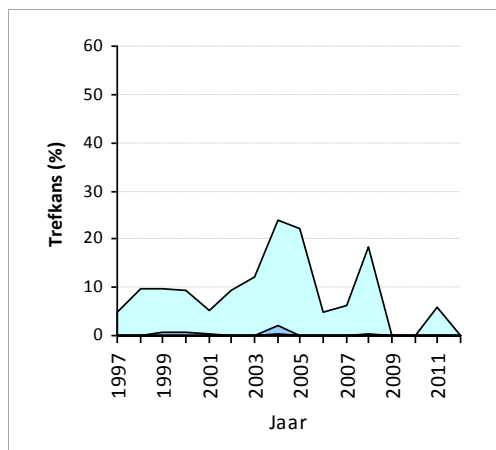
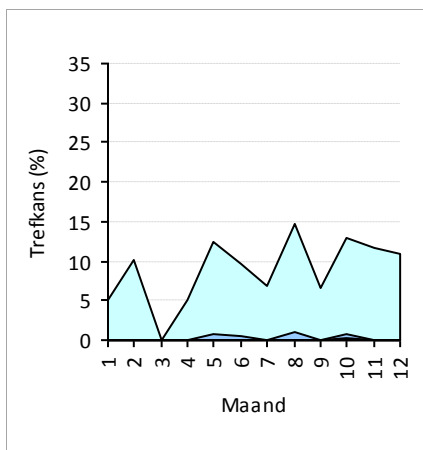
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

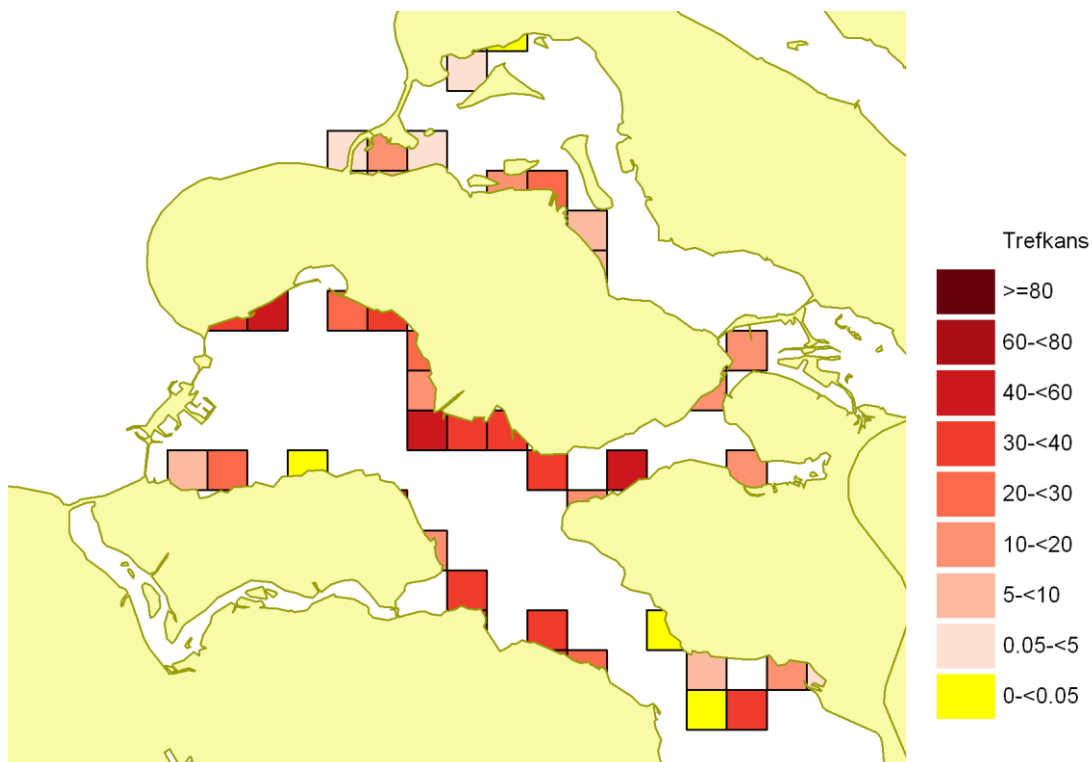

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

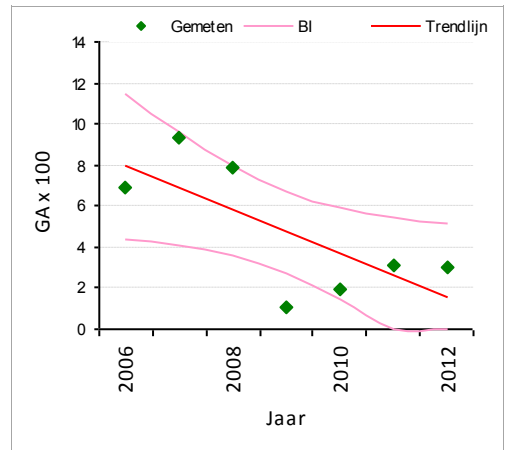
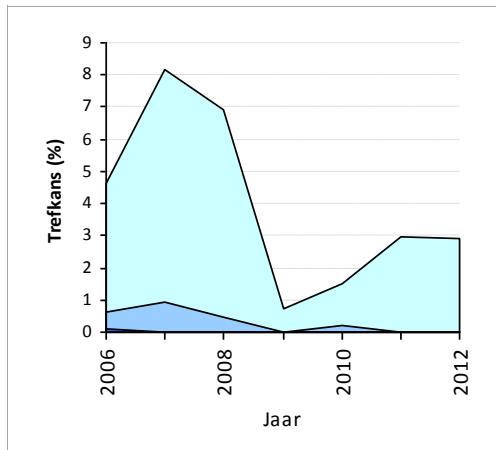
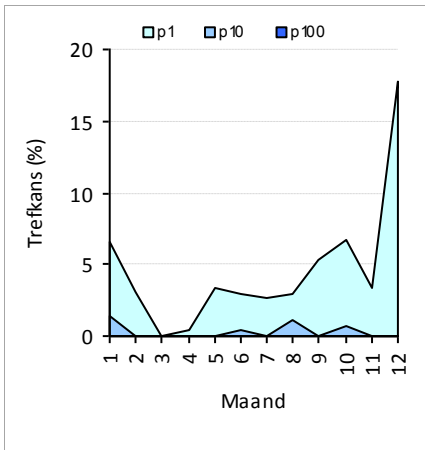

Pisidia longicornis

Porceleinkrabbetje

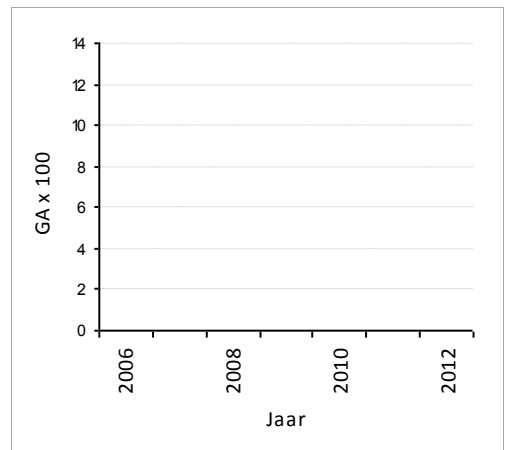
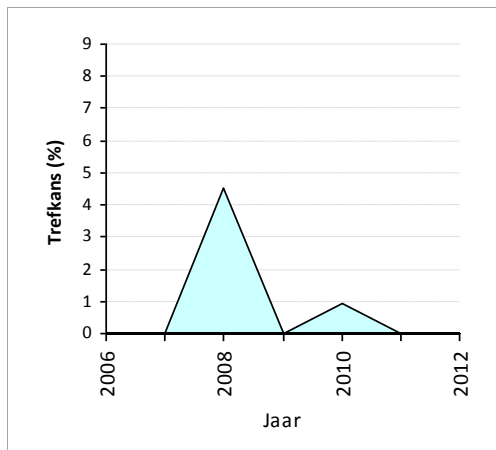
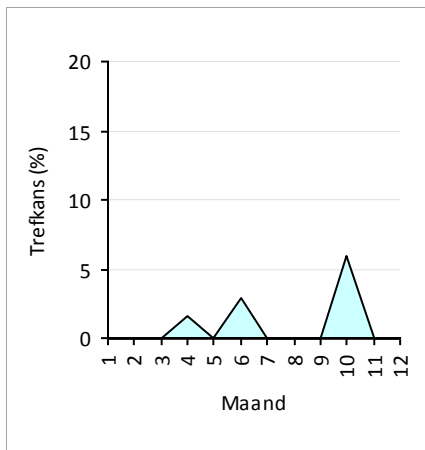
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

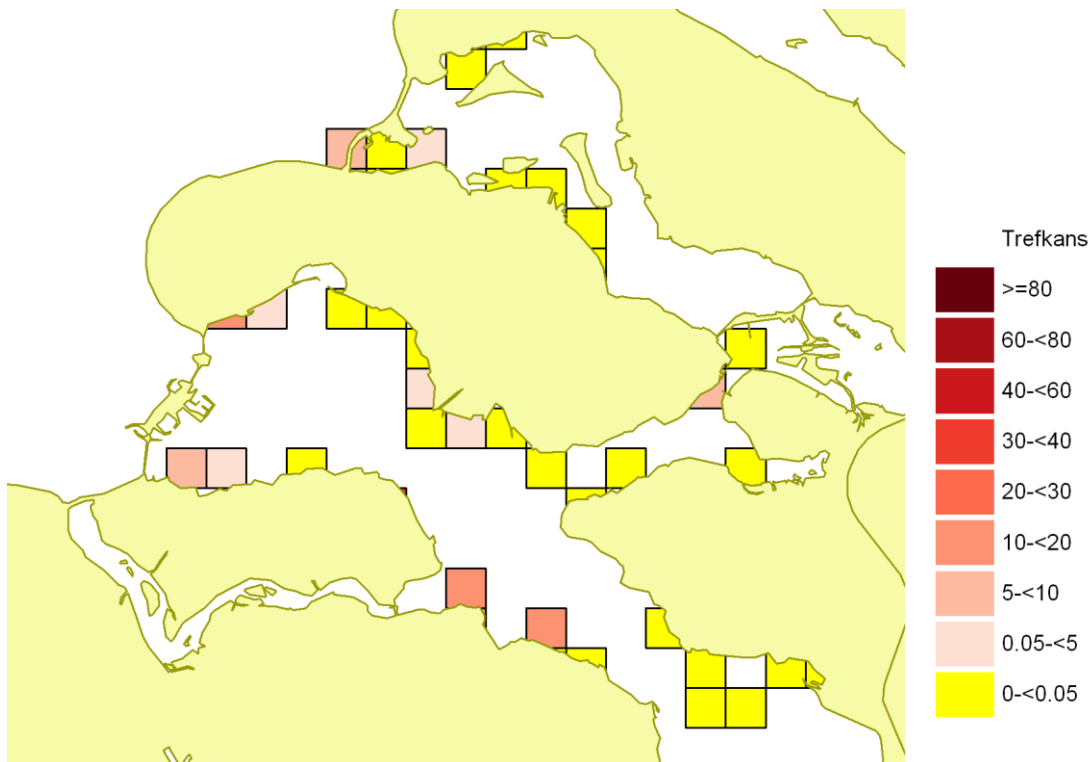

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

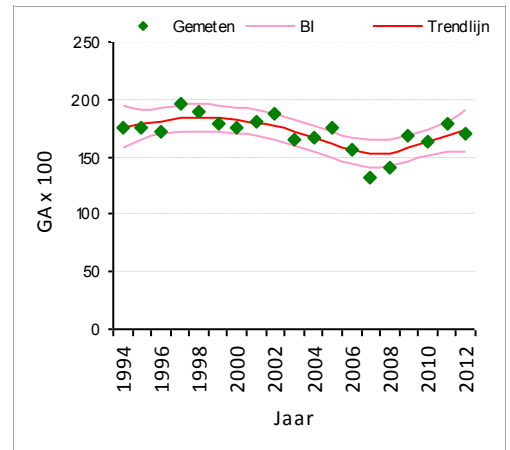
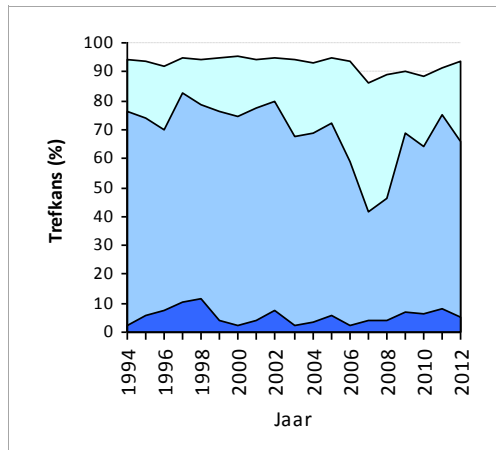
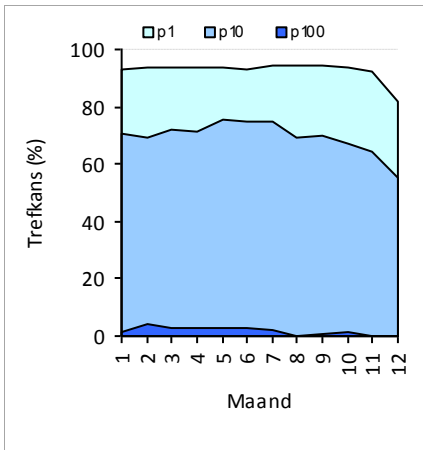

Asterias rubens

Zeester

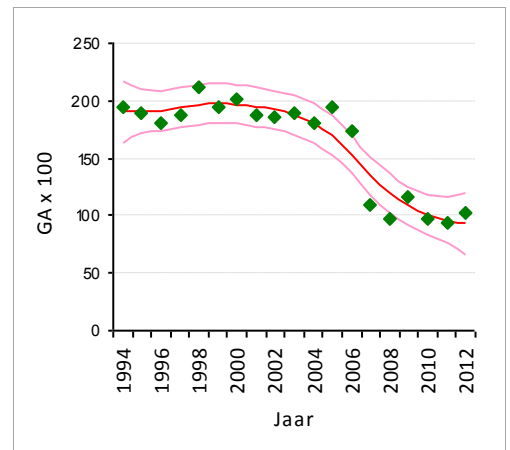
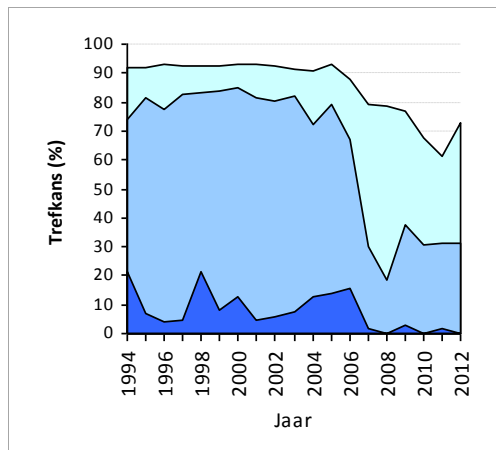
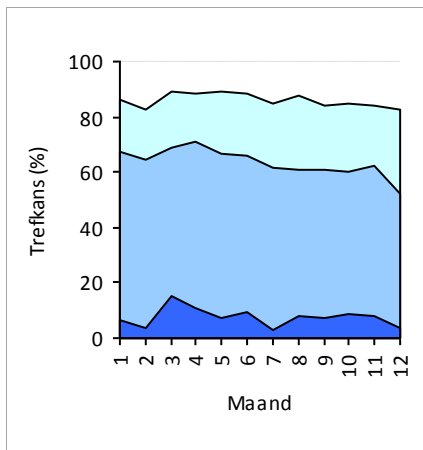
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

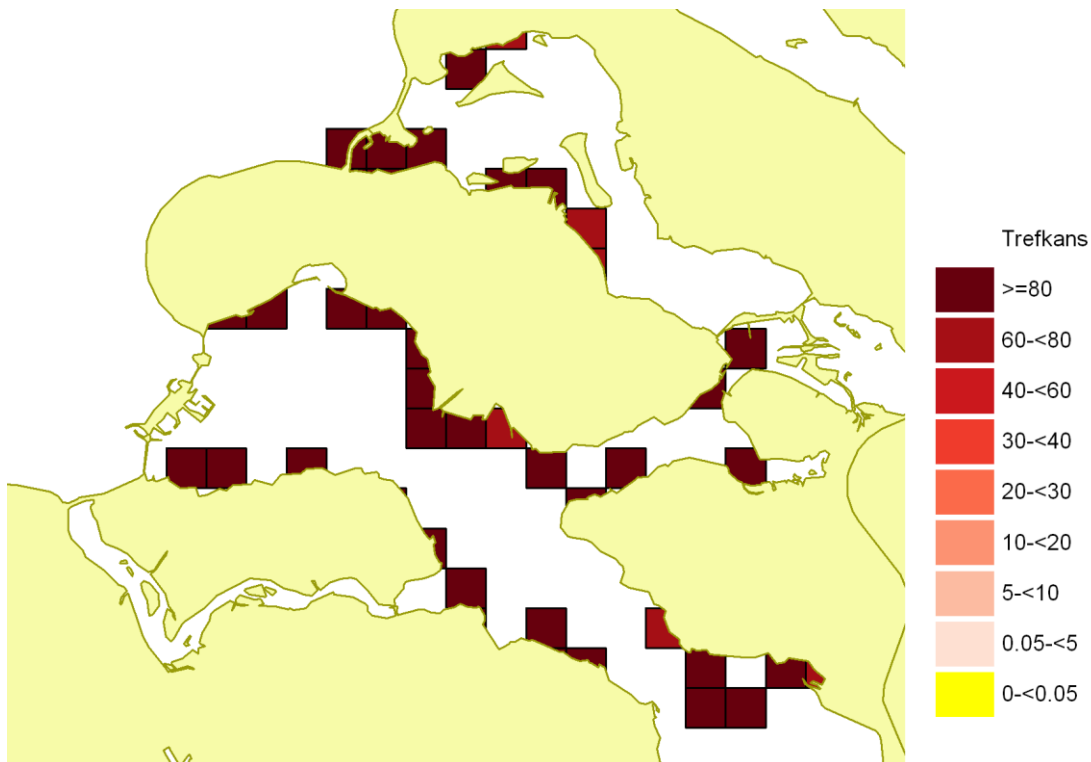

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

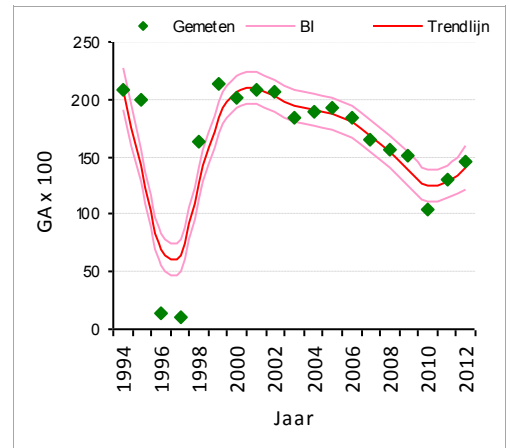
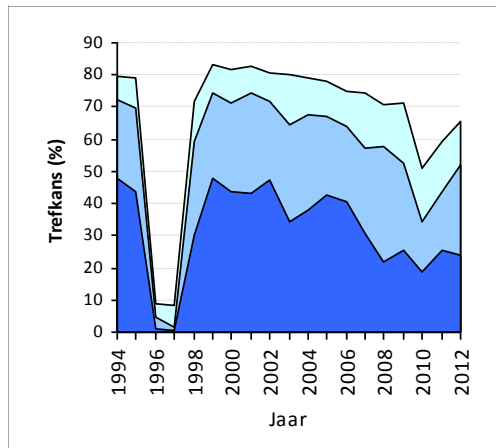
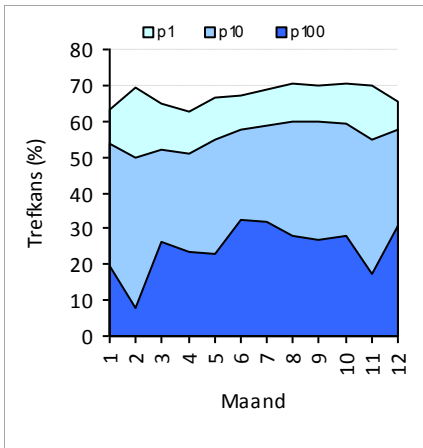

Ophiothrix fragilis

Brokkelster

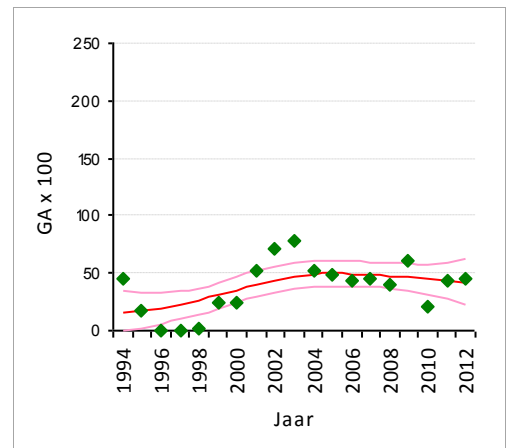
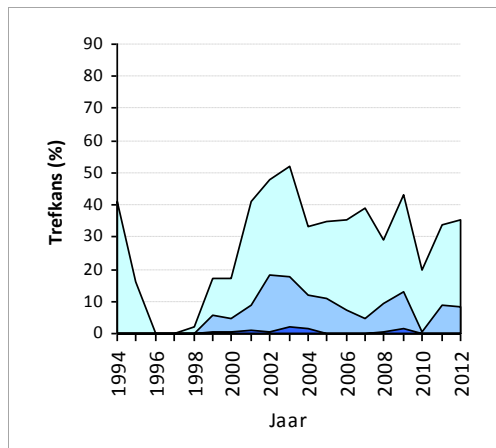
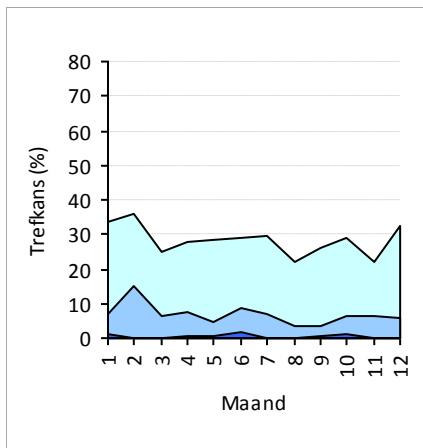
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

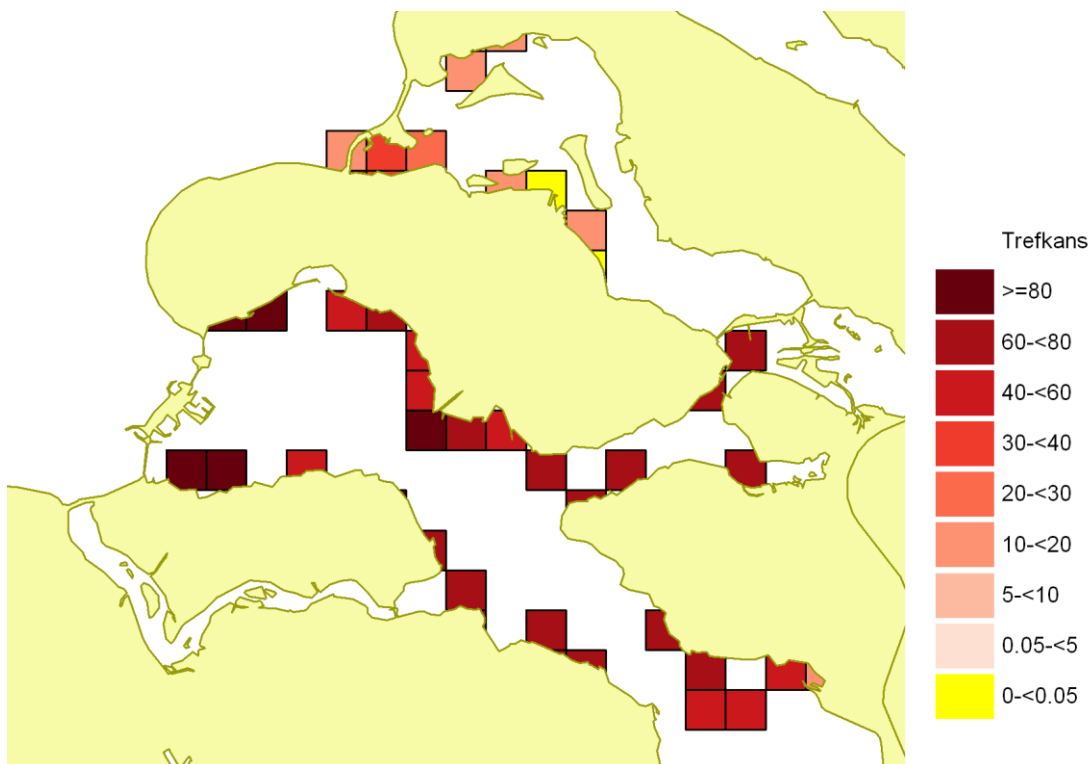

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

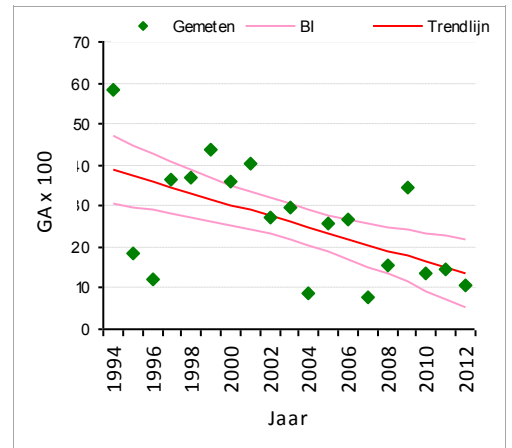
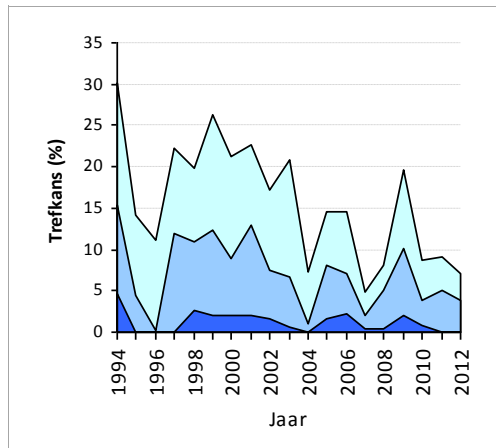
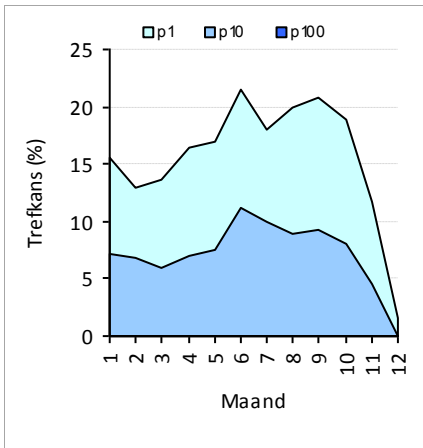
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Ophiura ophiura

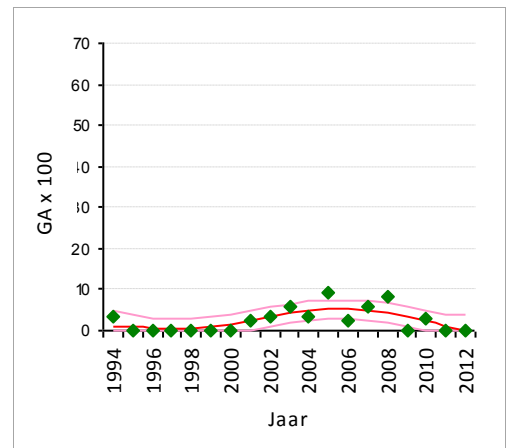
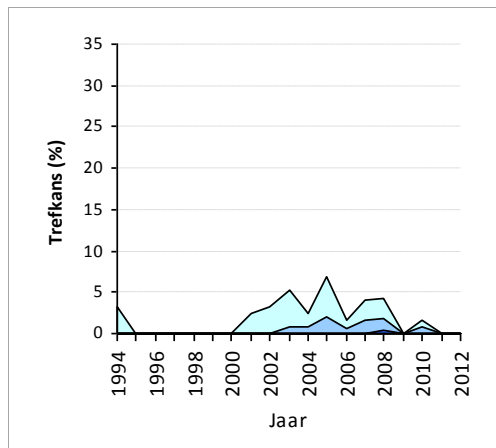
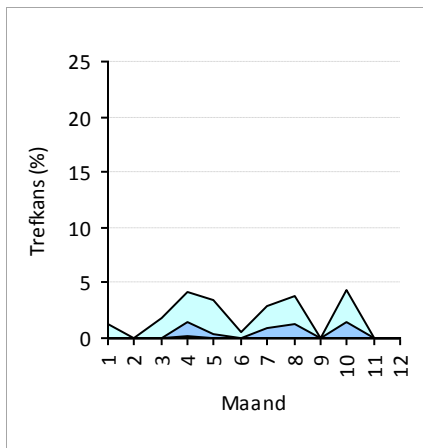
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

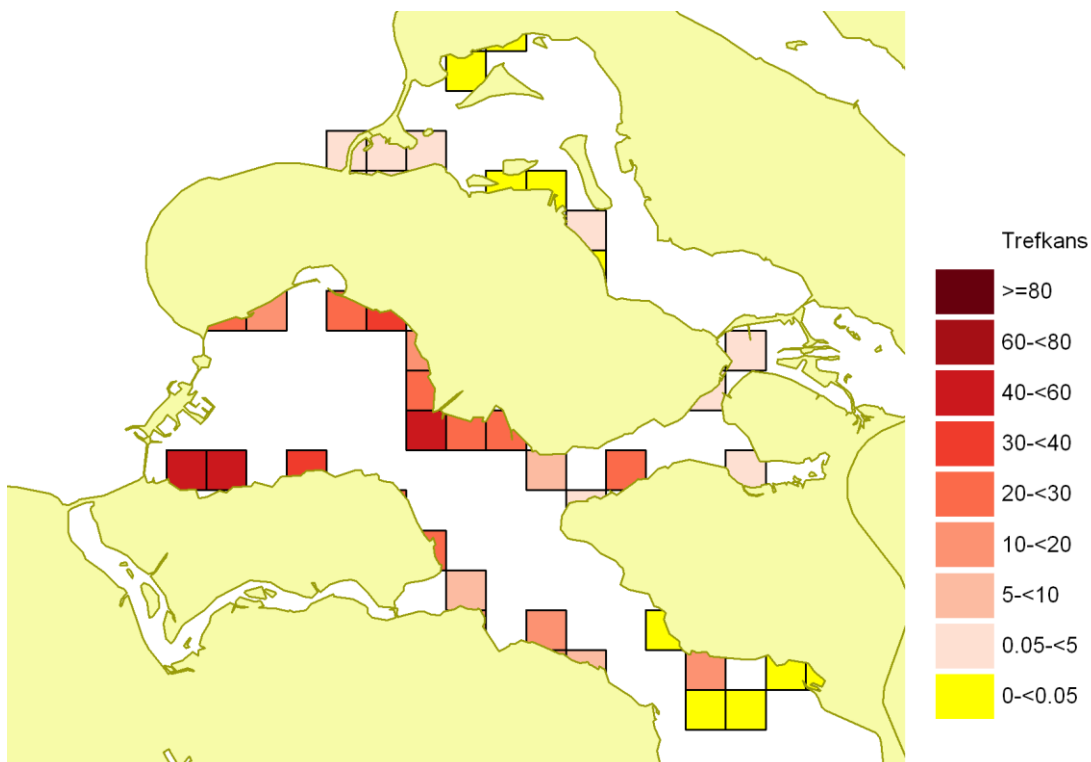

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

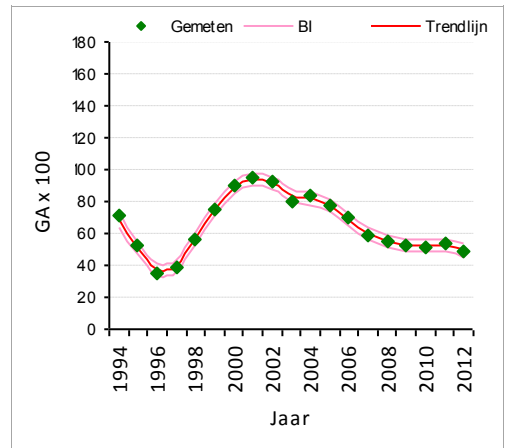
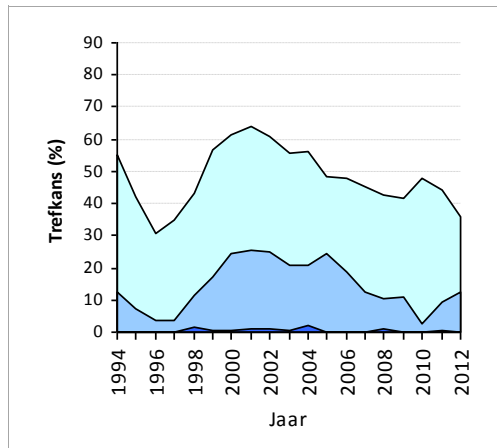
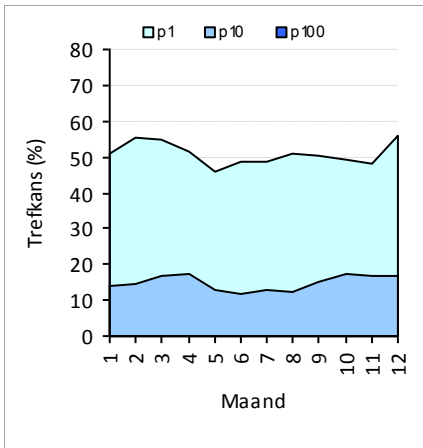

Psammechinus miliaris

Zeeappel

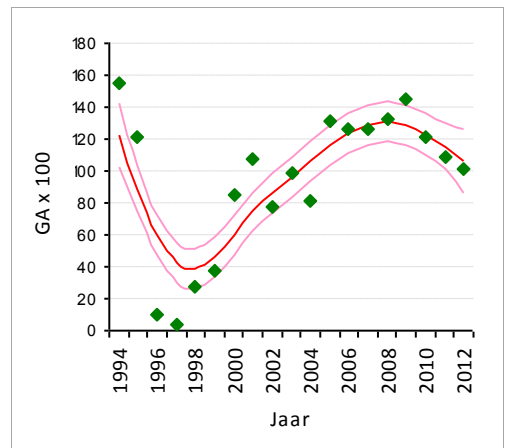
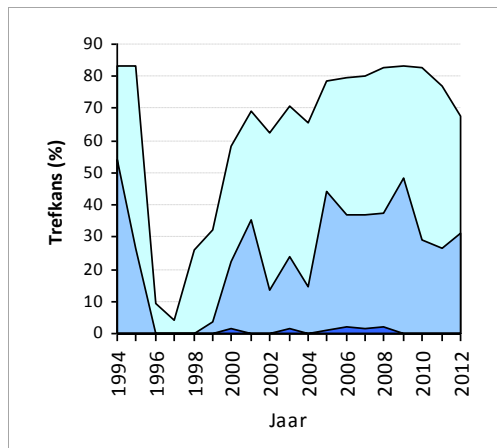
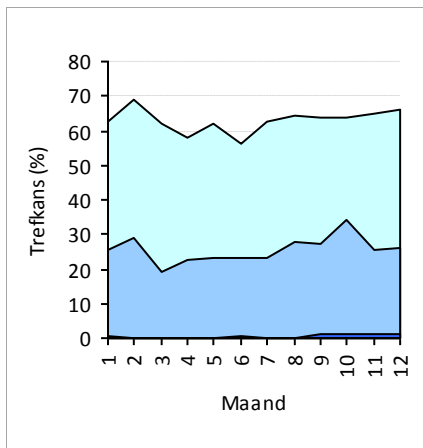
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

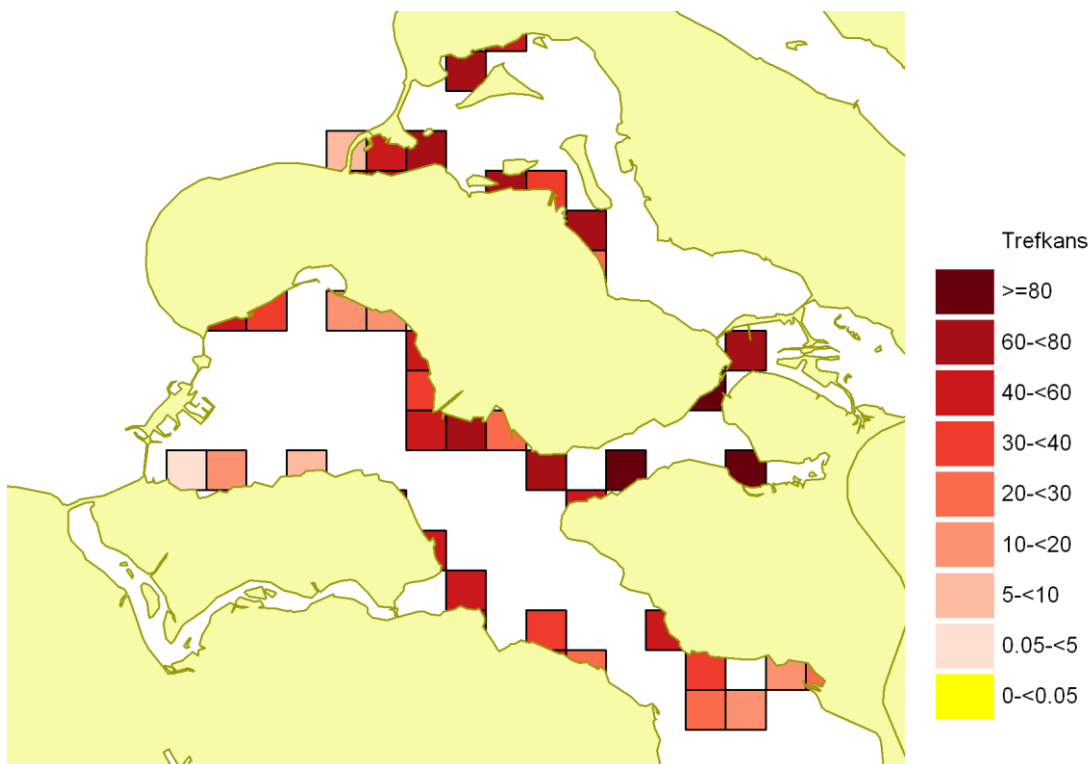

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

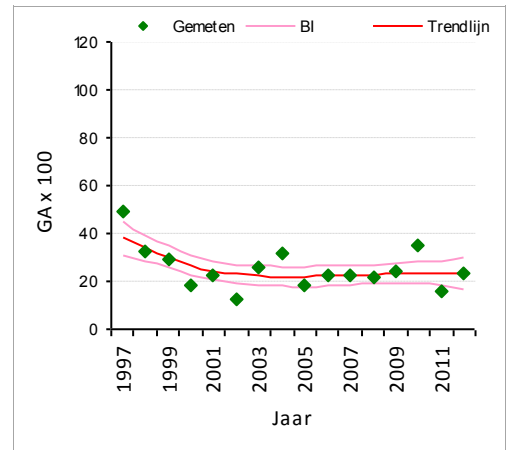
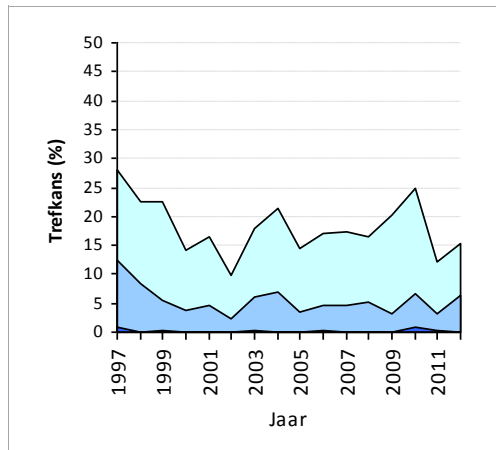
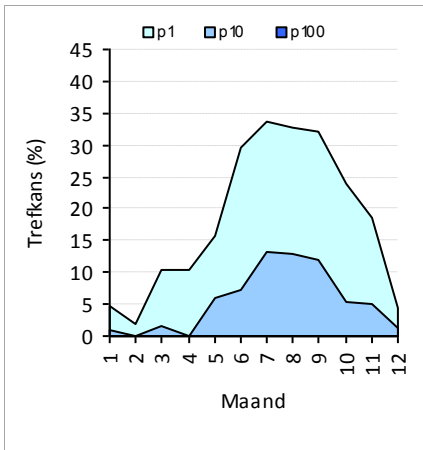

Aplidium glabrum

Glanzende bolzakpijp

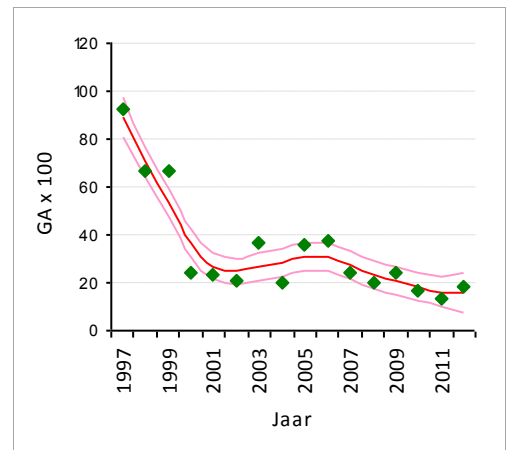
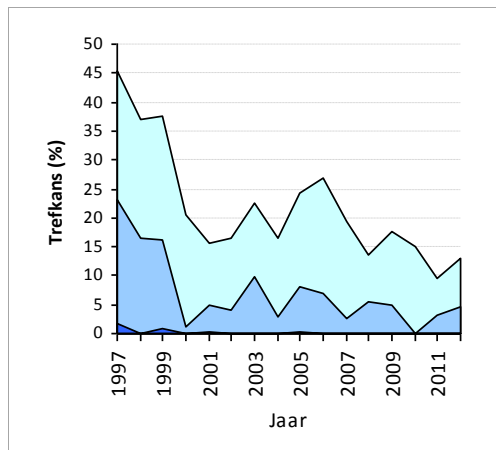
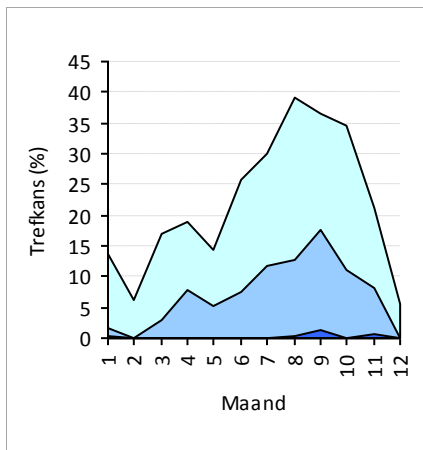
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

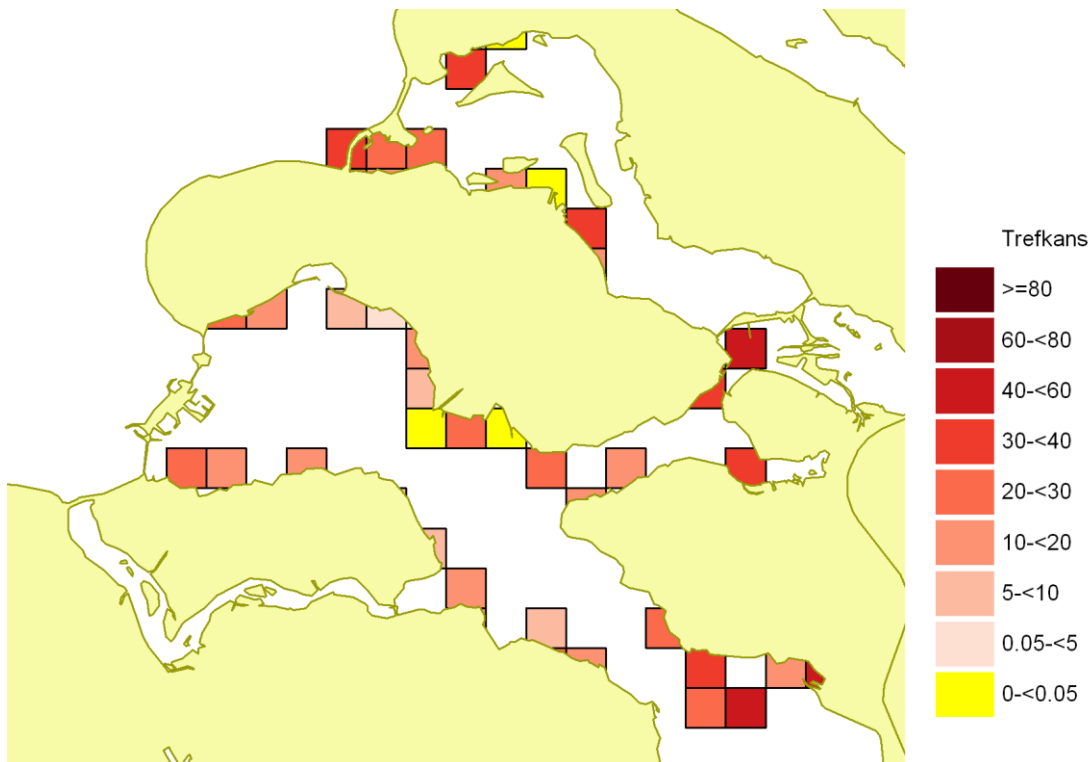

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

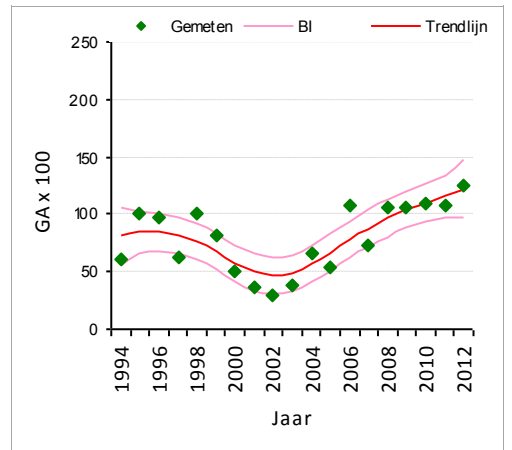
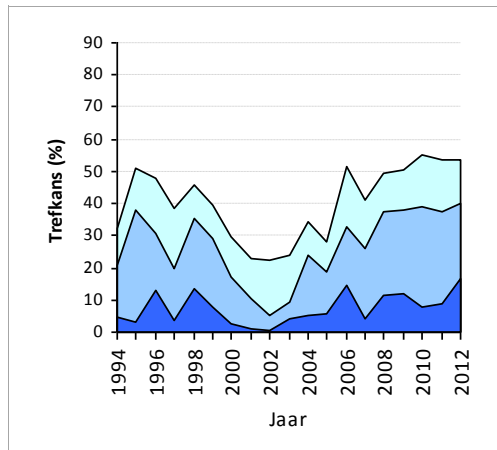
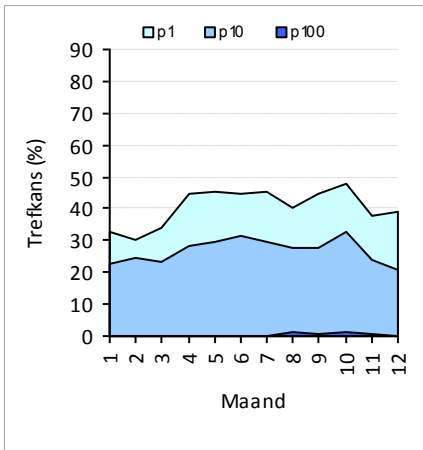

Ascidia spec.

Ascidia spec.

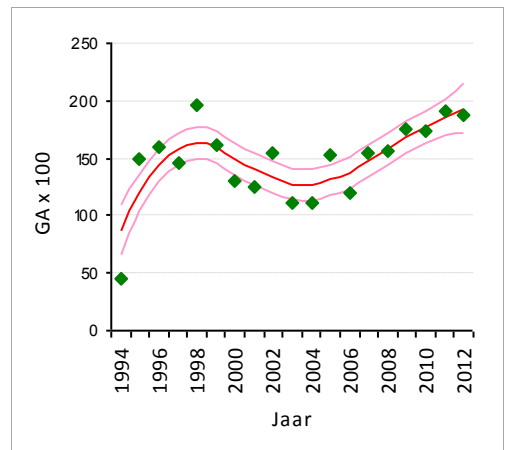
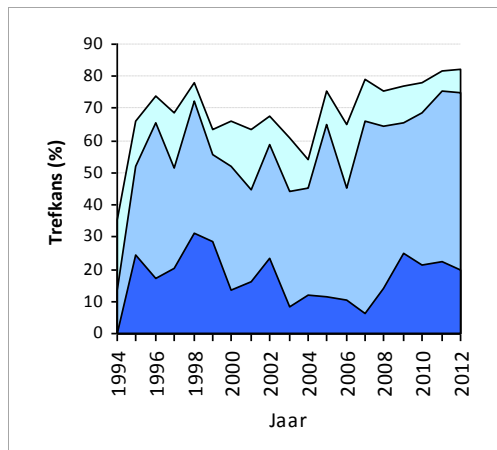
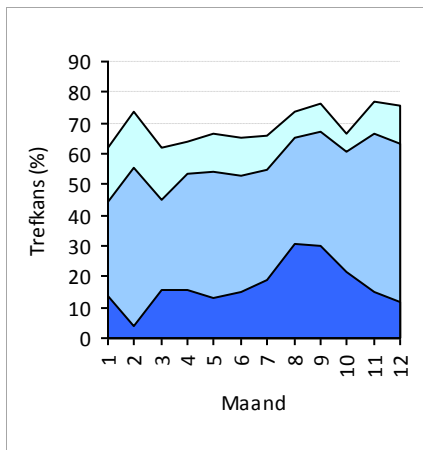
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

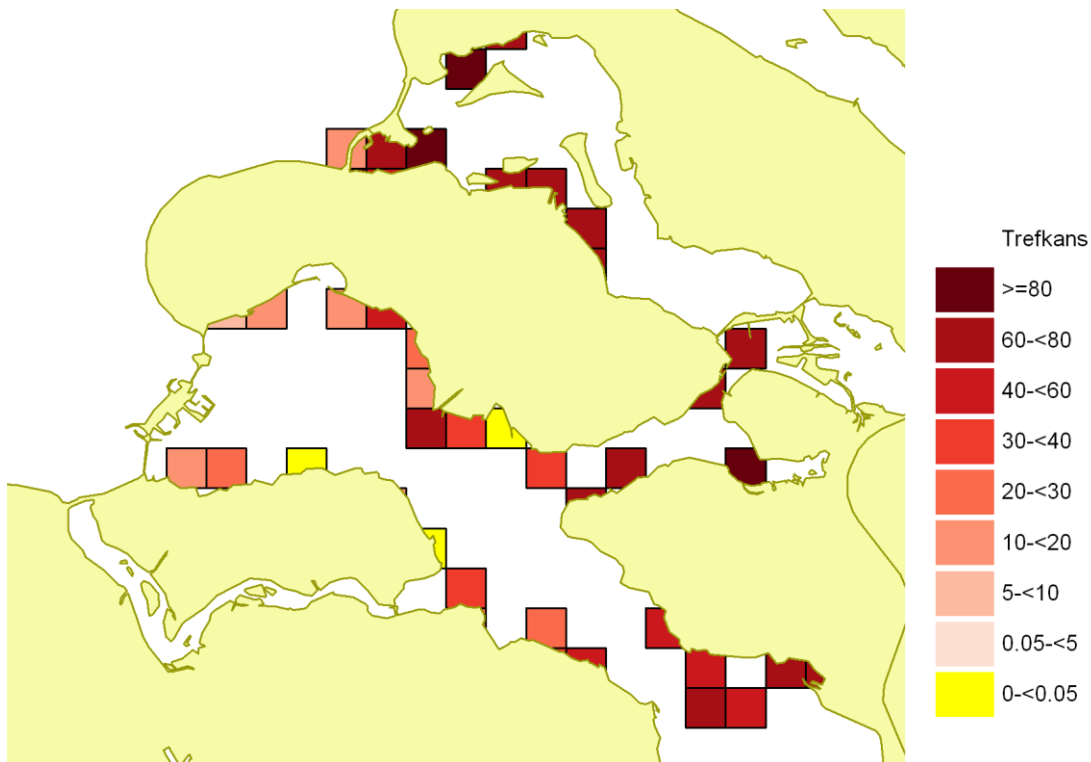

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

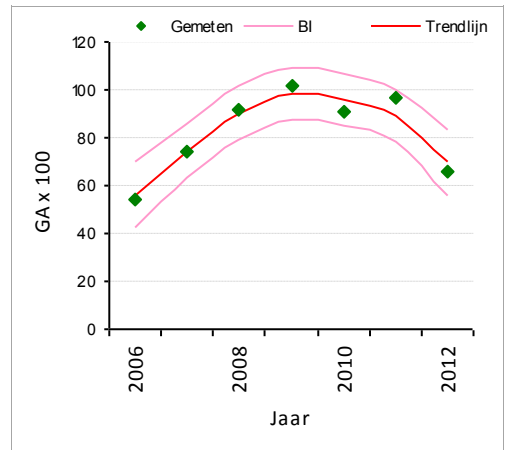
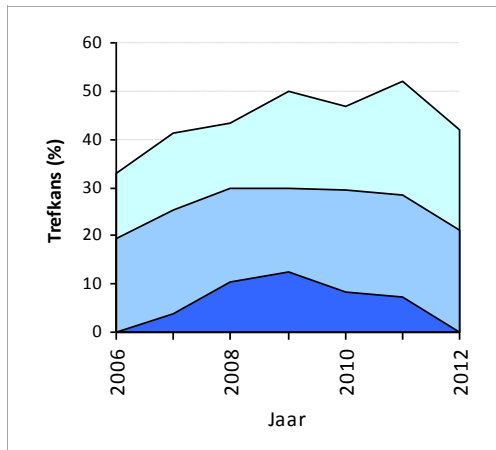
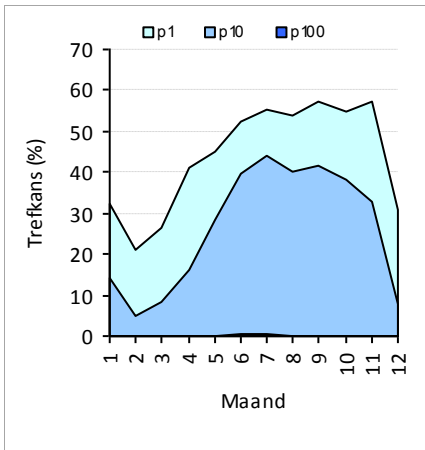

Botrylloides violaceus

Gewone slingerzakpijp

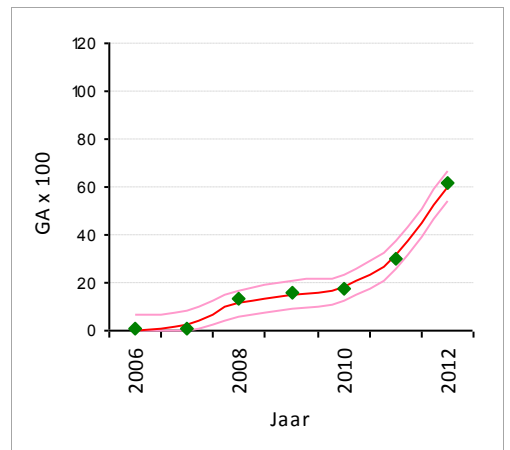
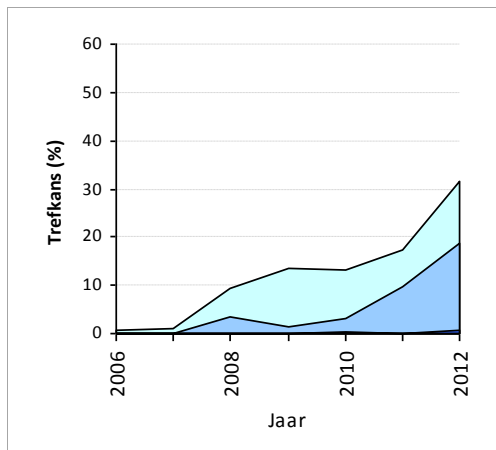
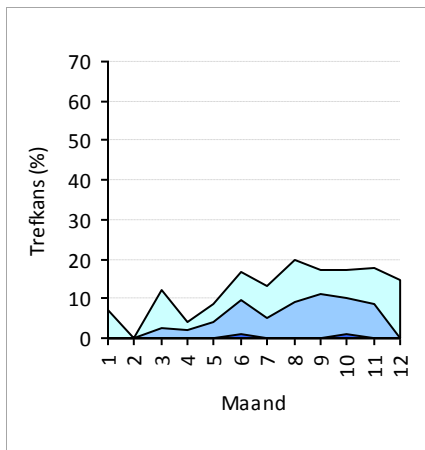
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

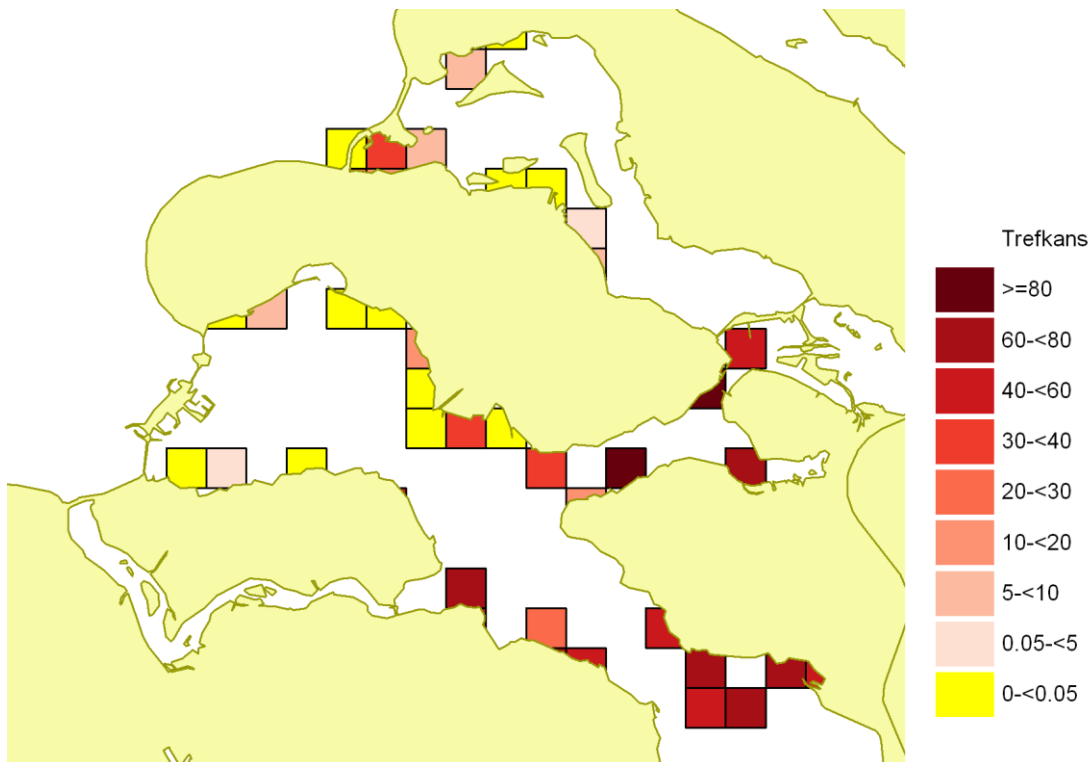

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

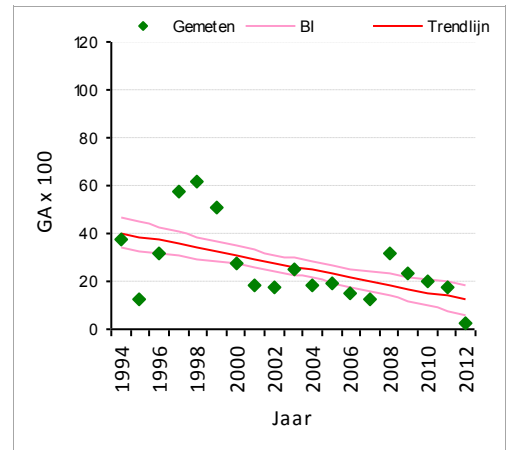
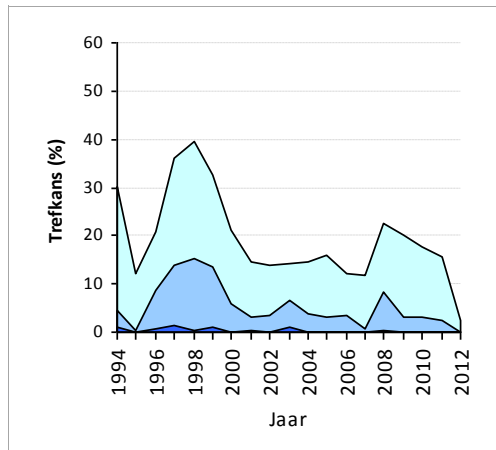
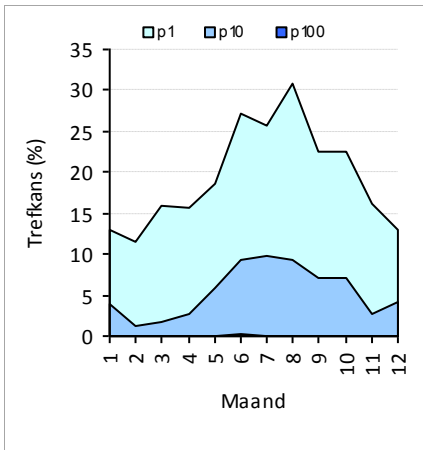

Botryllus schlosseri

Gesterde geleikorst

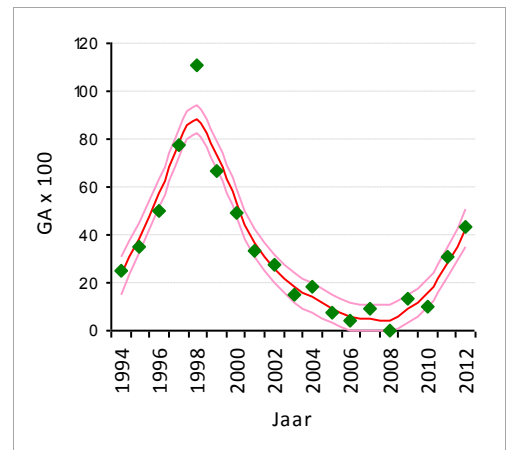
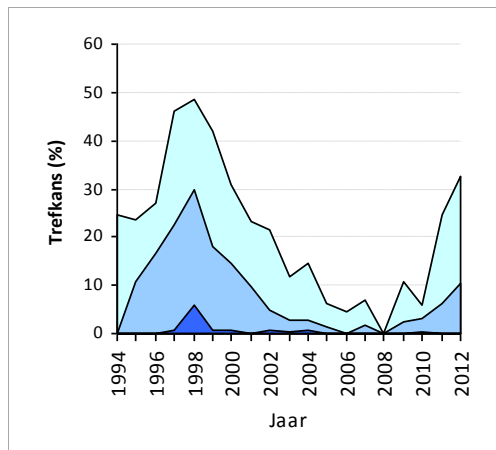
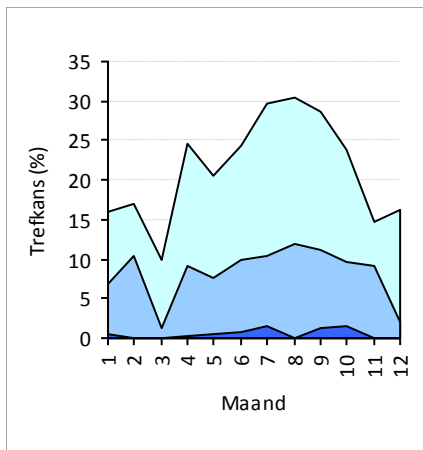
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

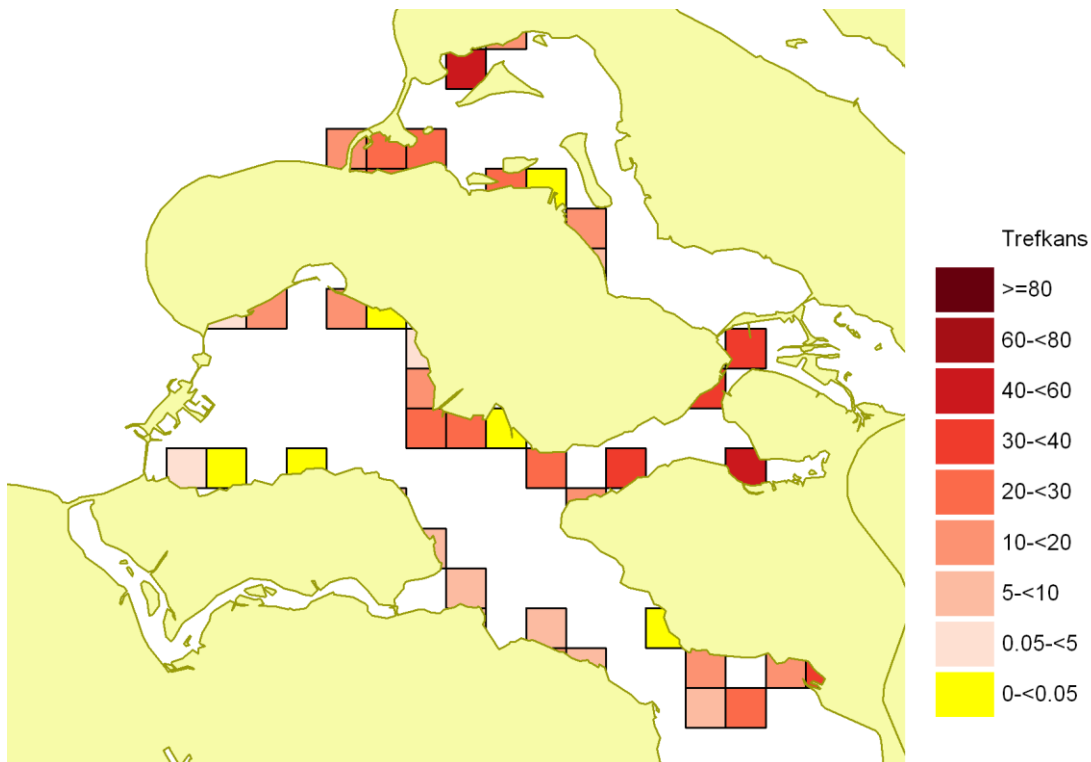

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

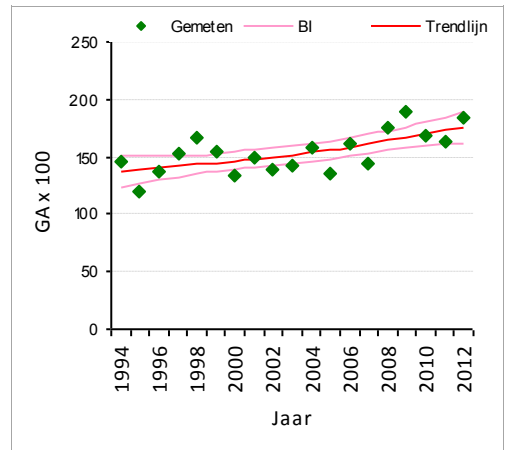
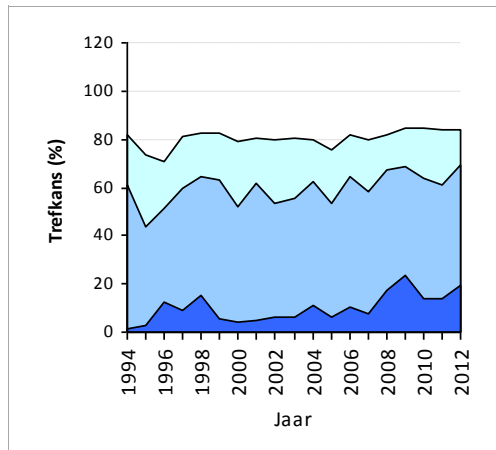
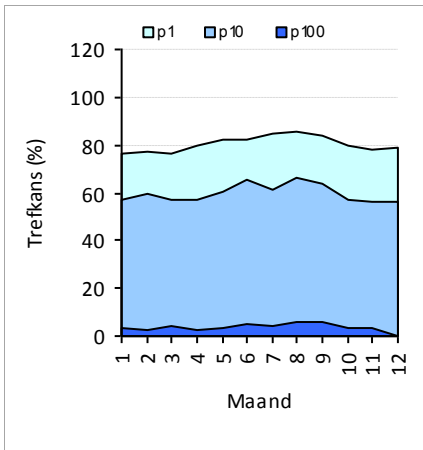

Ciona intestinalis

Doorschijnende zakpijp

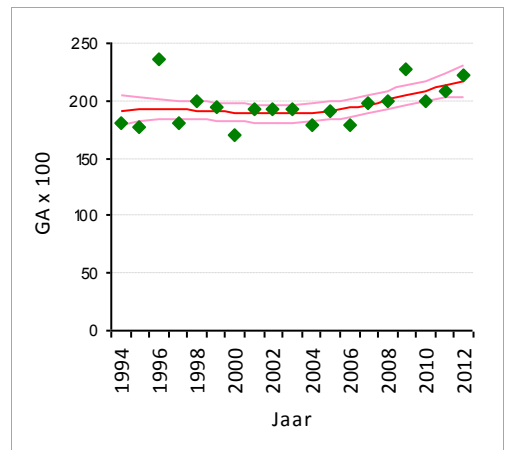
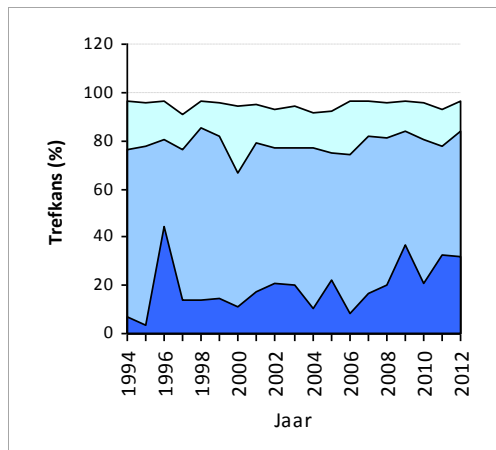
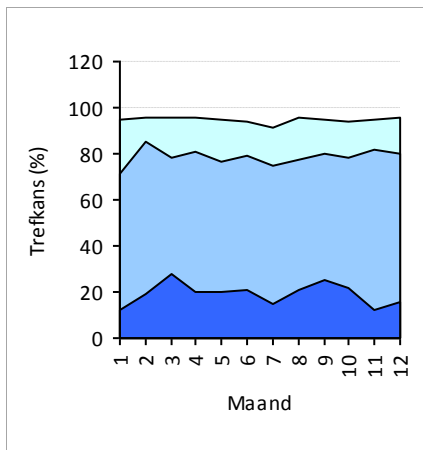
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

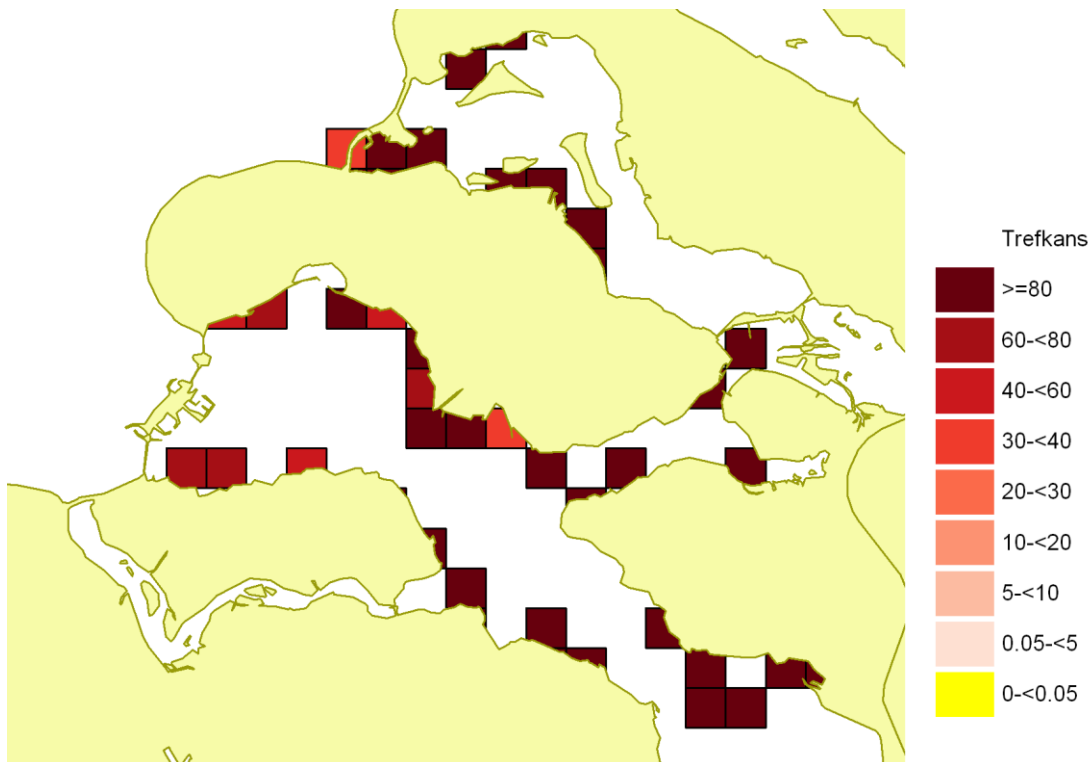

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

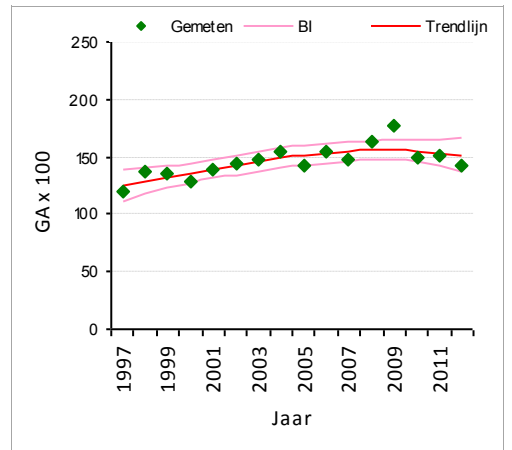
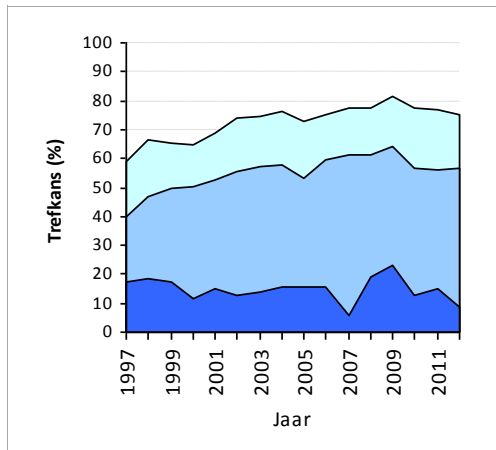
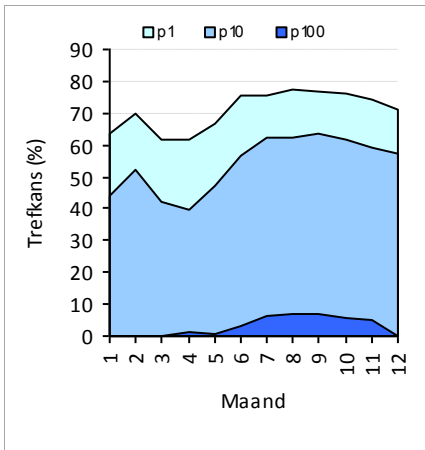
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Didemnum vexillum

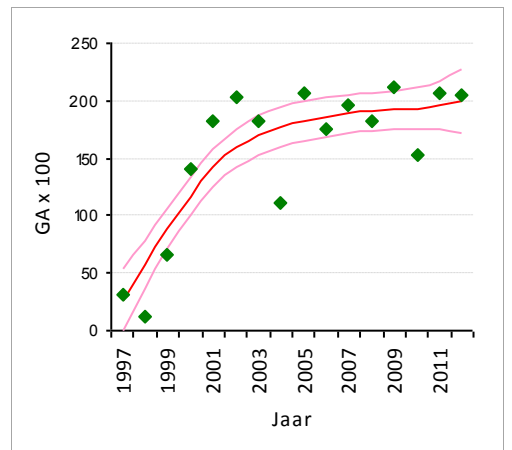
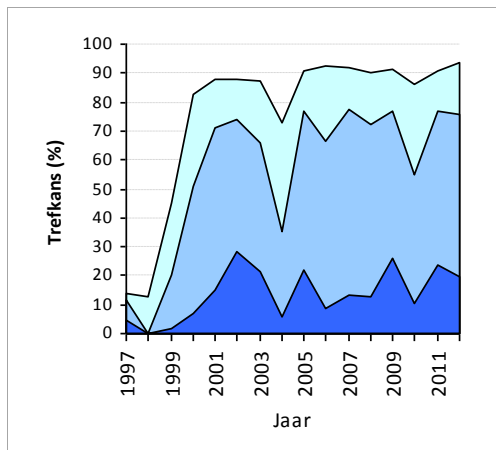
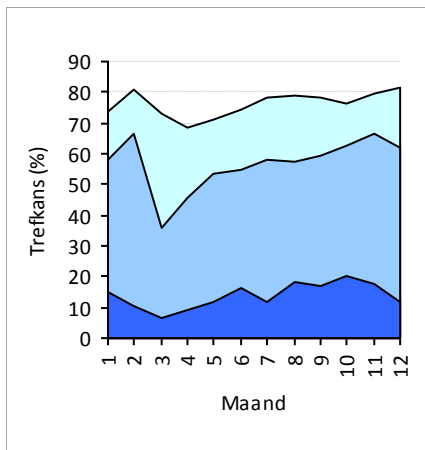
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

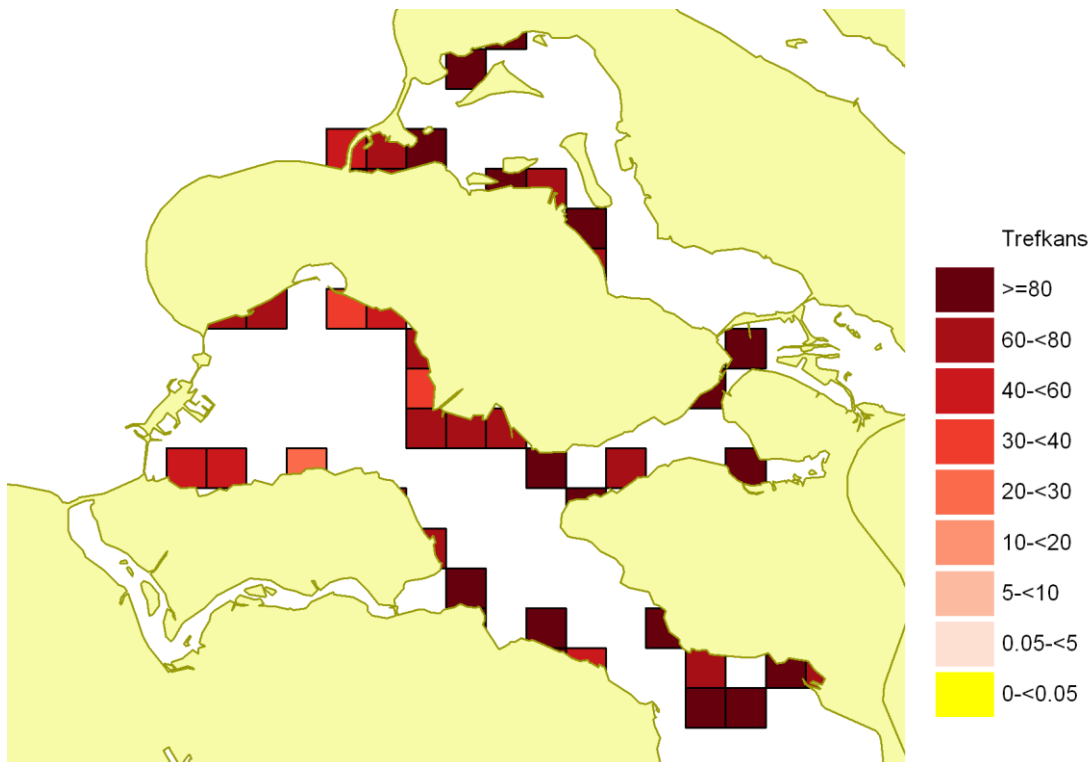

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

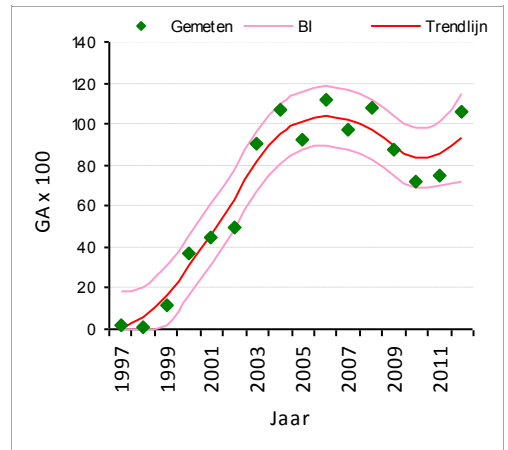
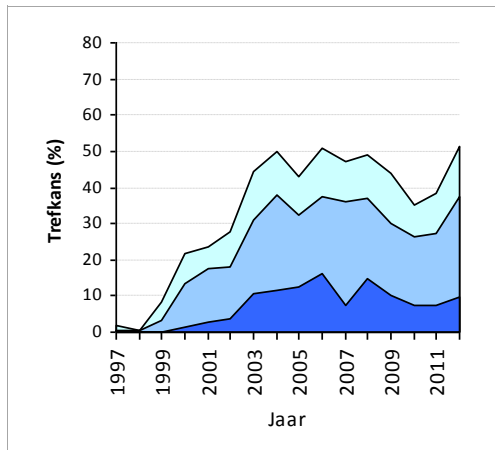
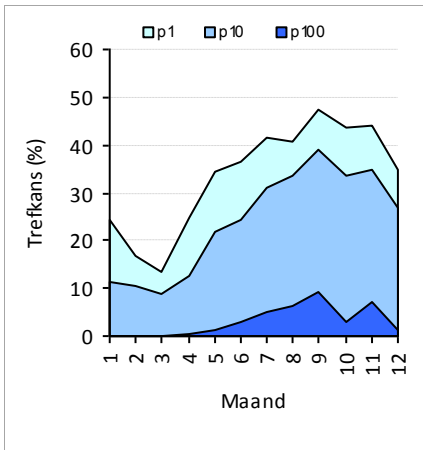

Diplosoma listerianum

Grijze korstzakpijp

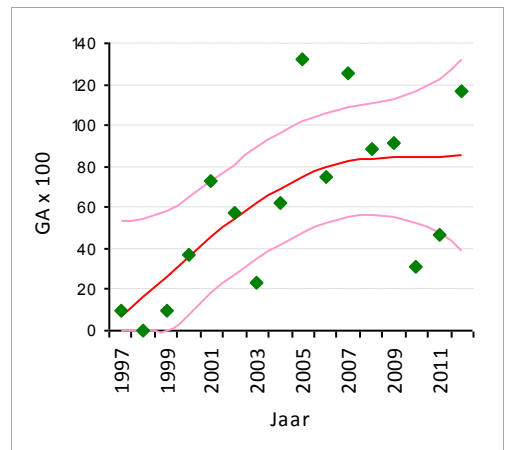
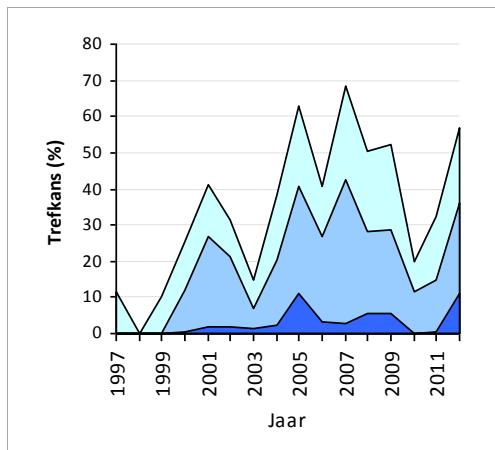
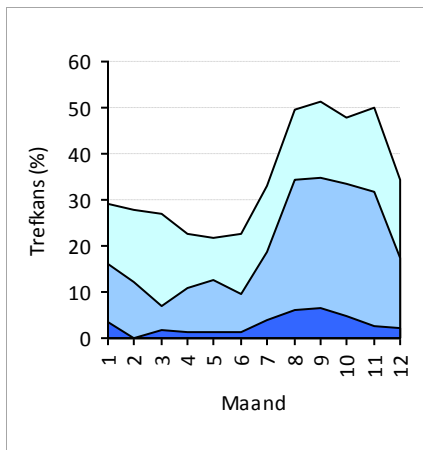
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

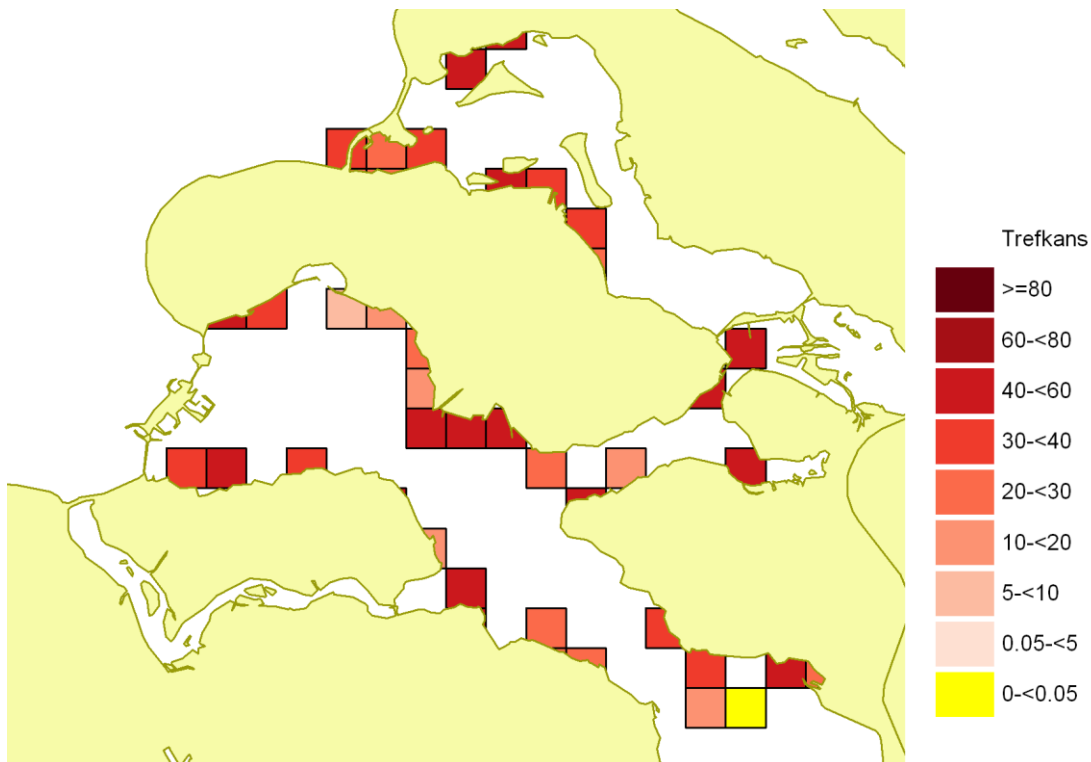

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

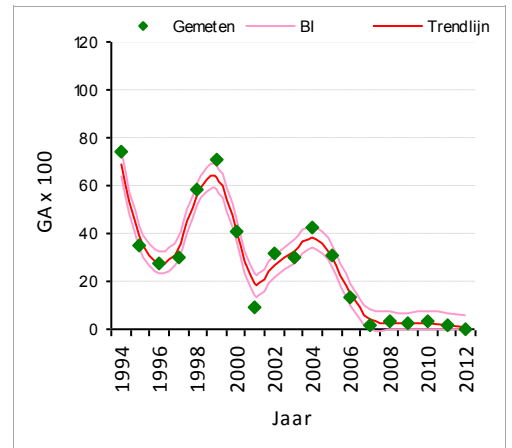
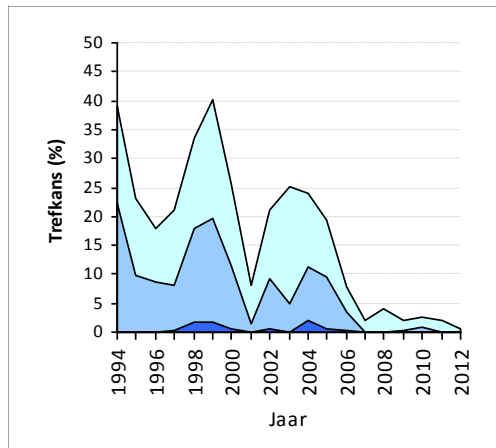
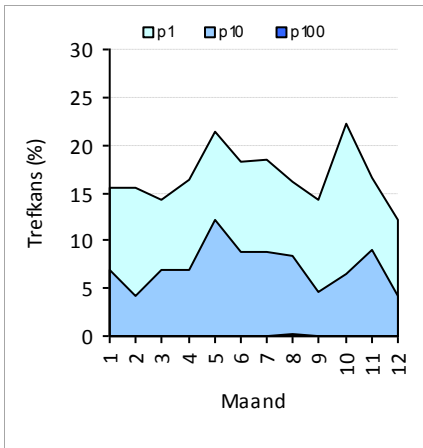

Molgula manhattensis

Ronde zakpijp

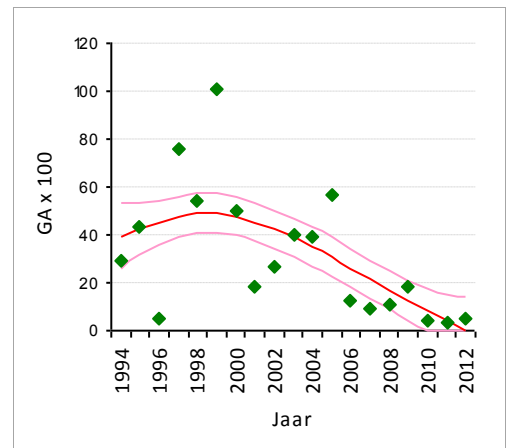
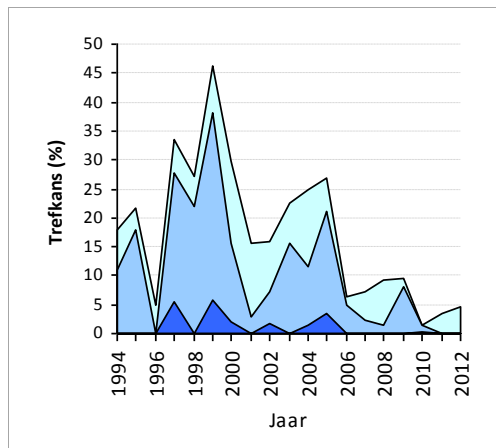
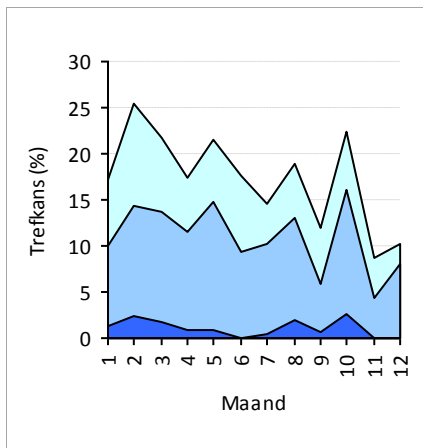
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

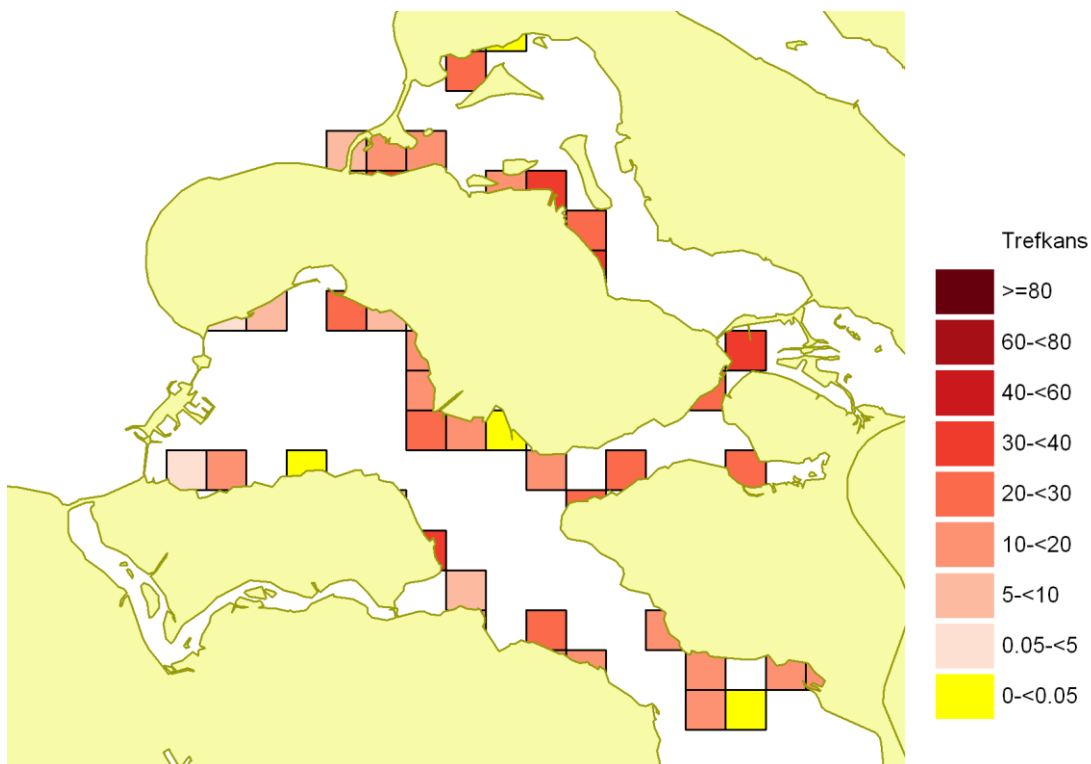

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

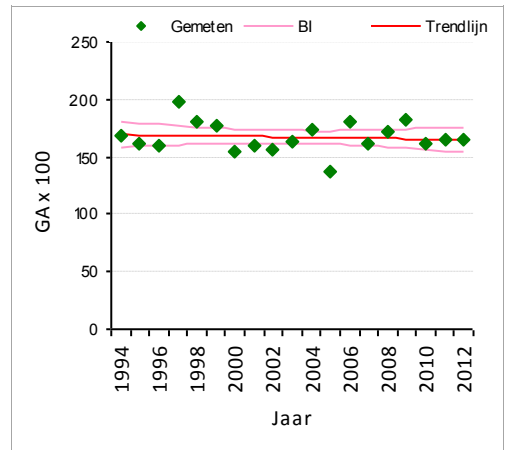
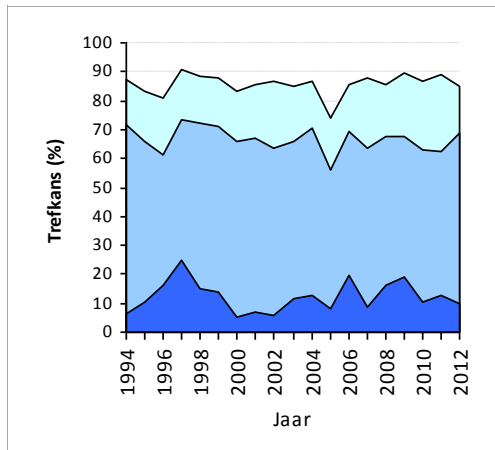
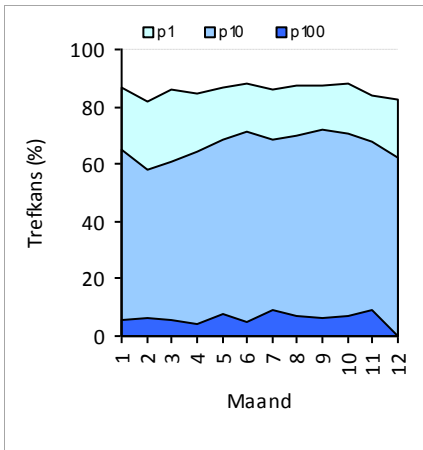

Styela clava

Japanse knotszakpijp

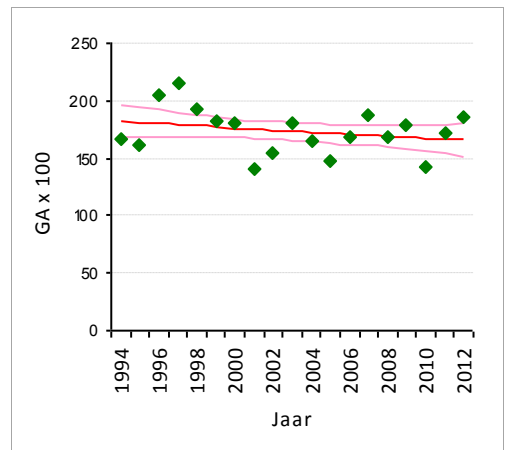
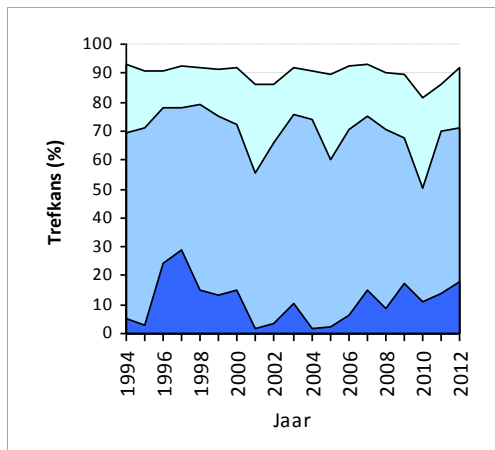
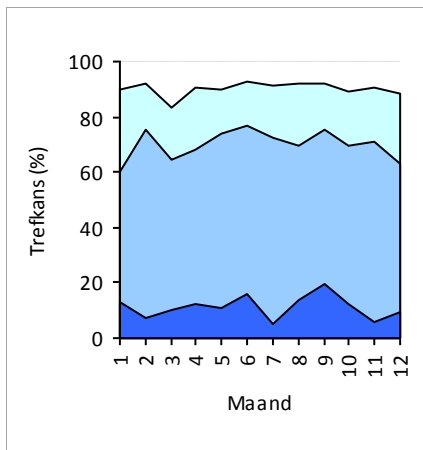
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

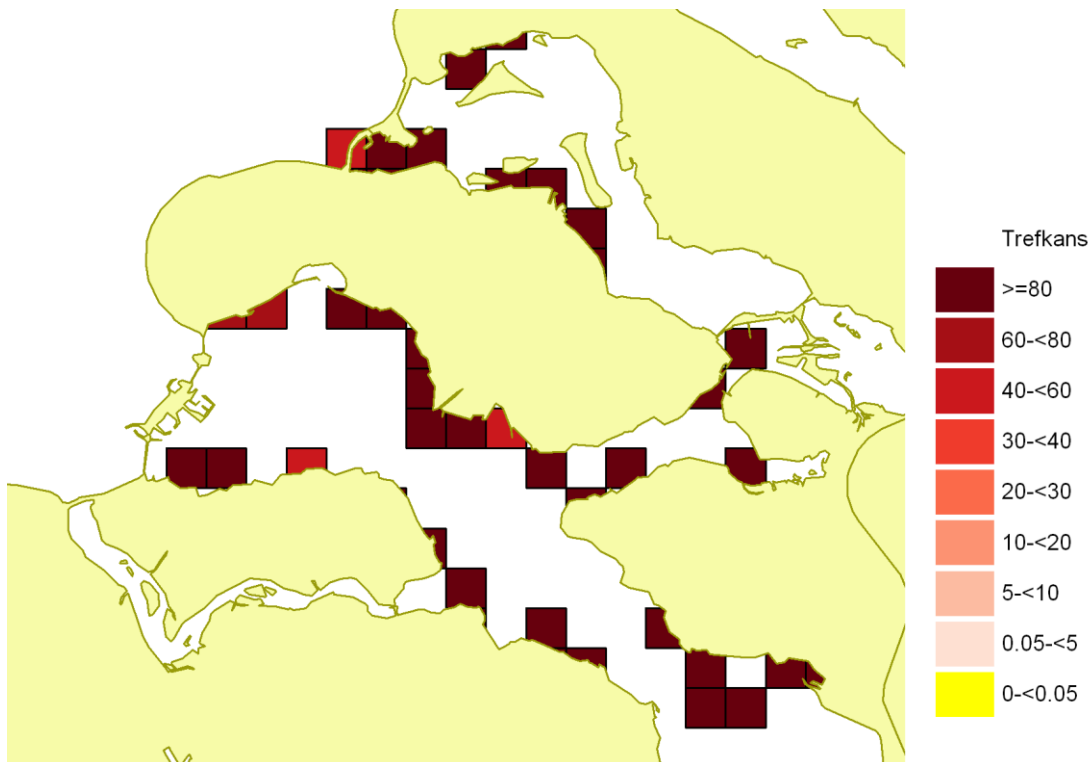

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

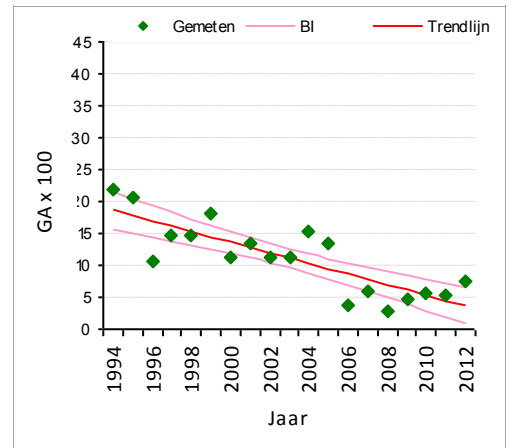
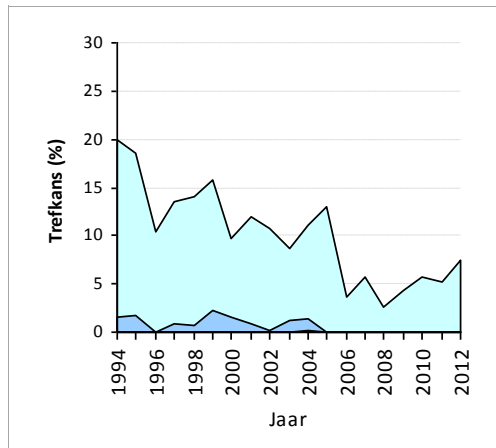
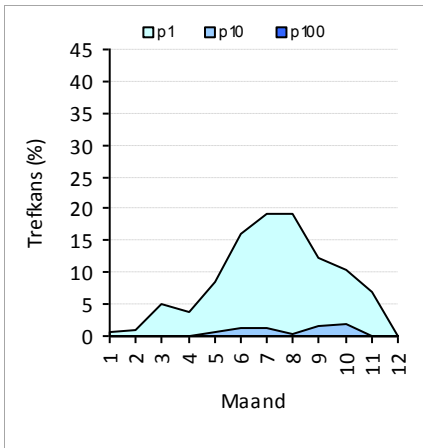

Anguilla anguilla

Paling

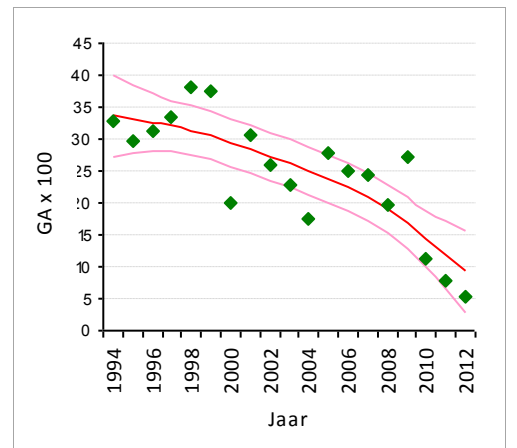
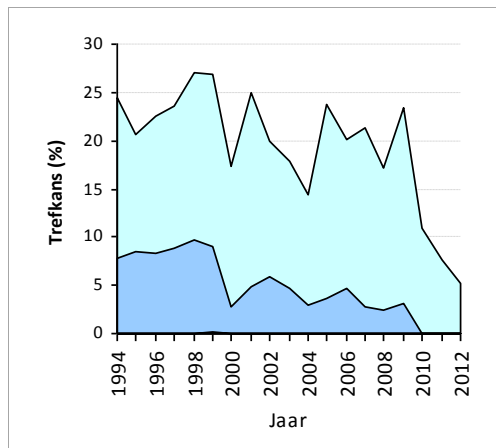
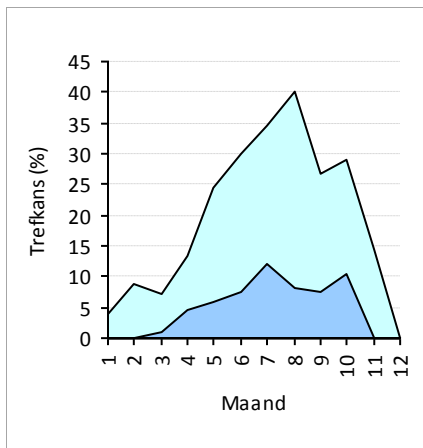
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

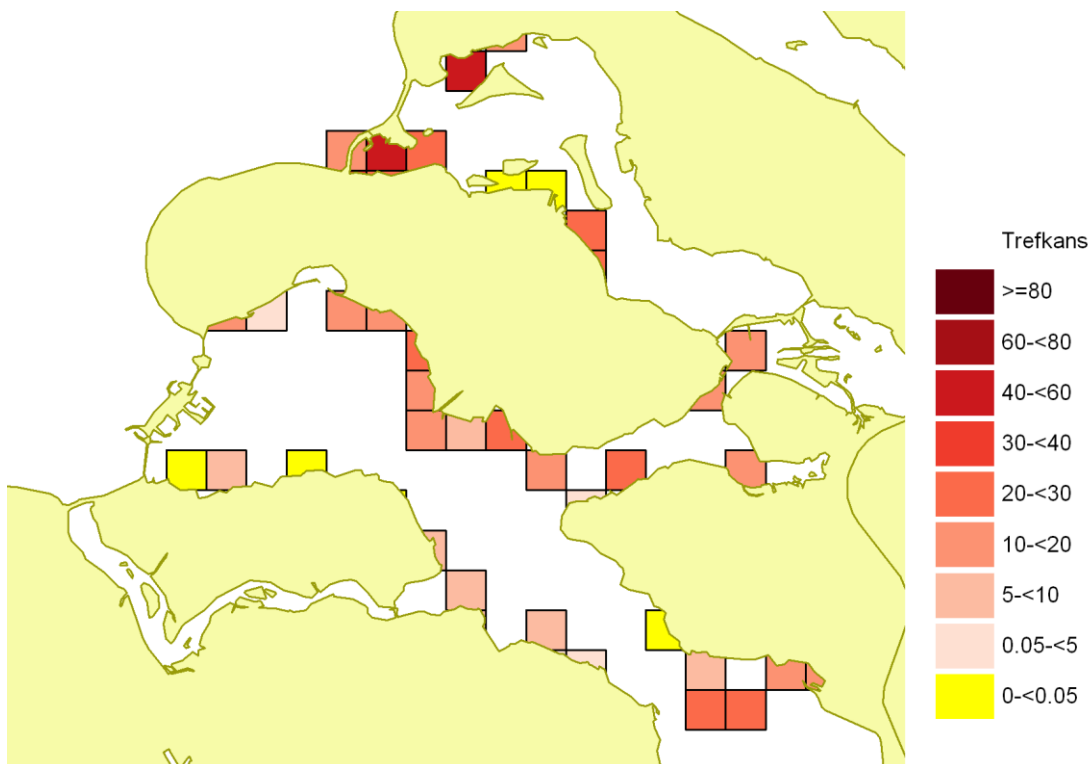

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Treffkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

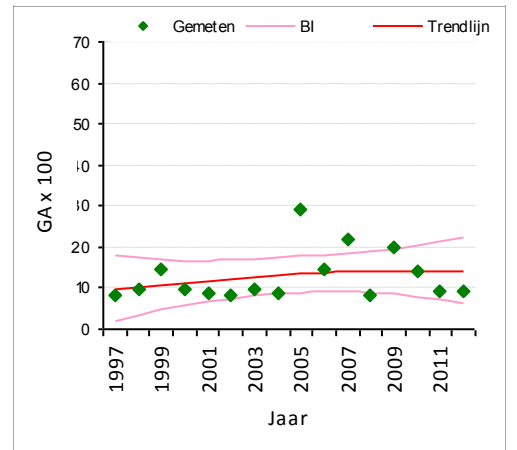
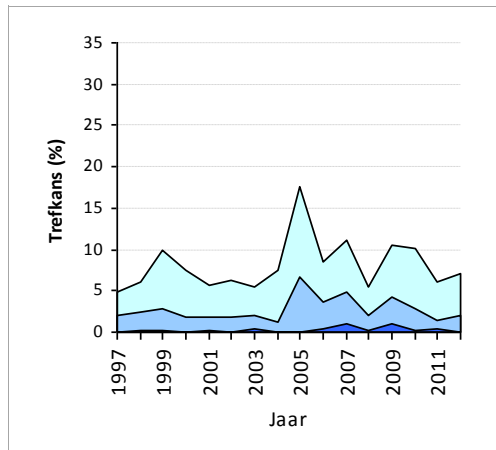
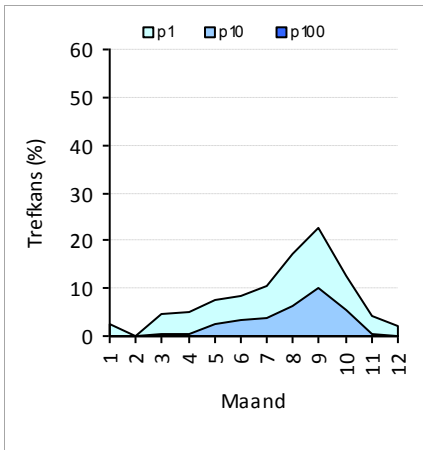

Atherina presbyter

Grote koornaarvis

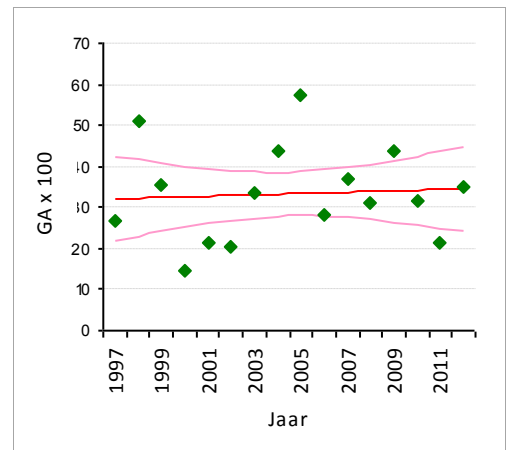
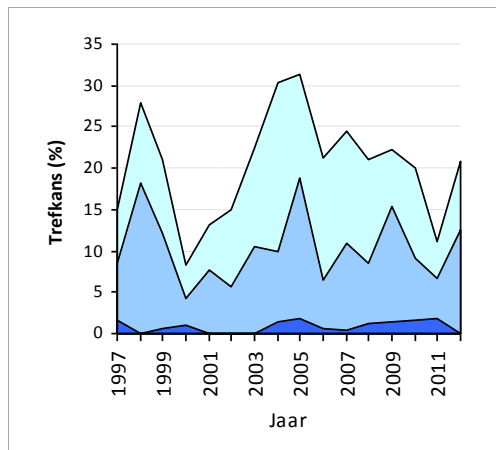
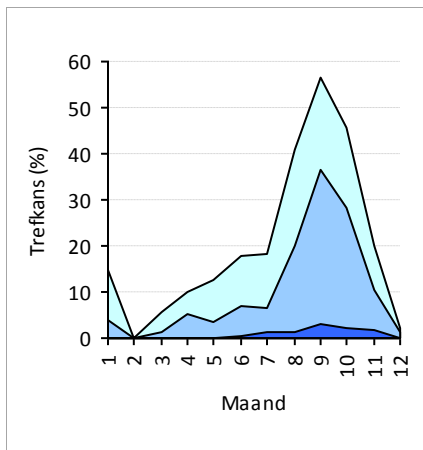
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

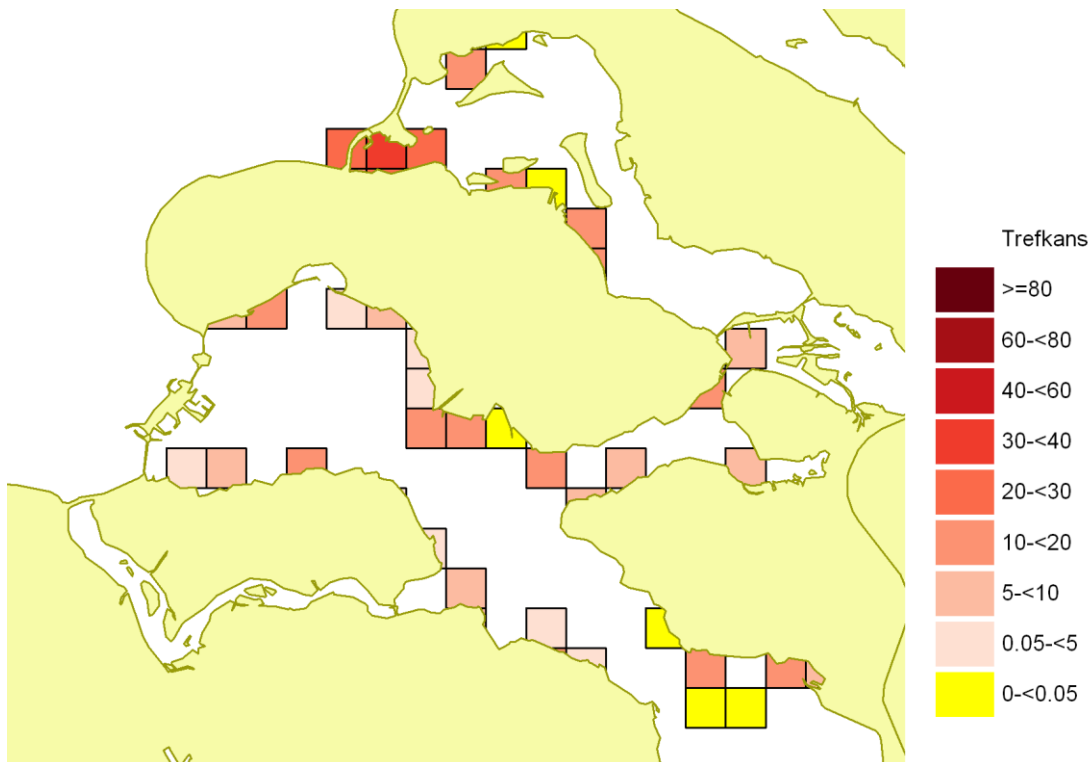

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

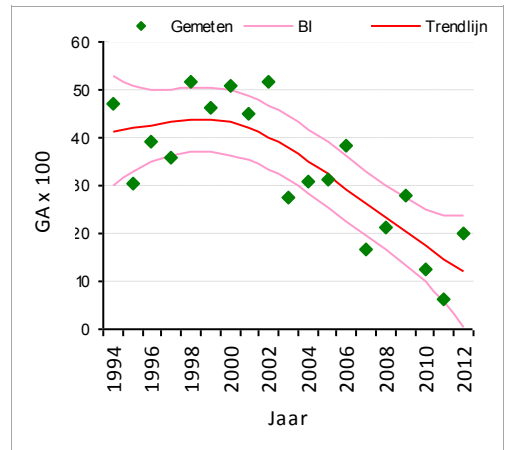
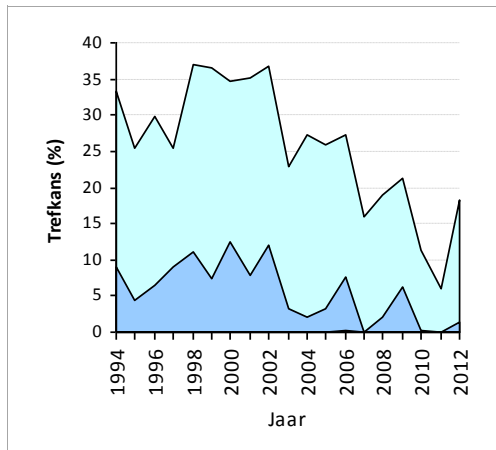
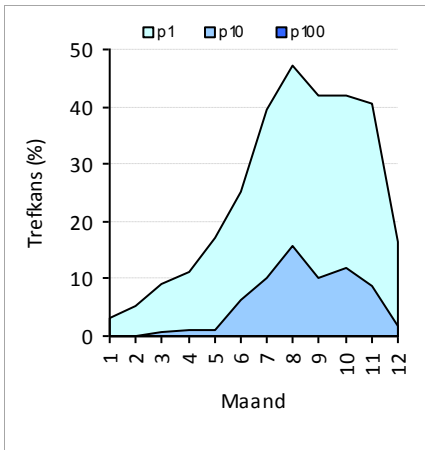

Callionymus lyra

Pitvis

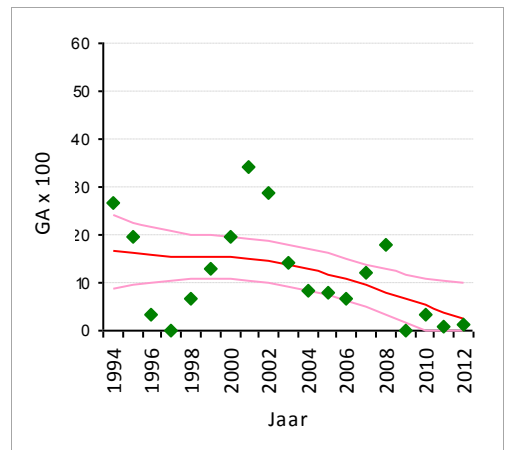
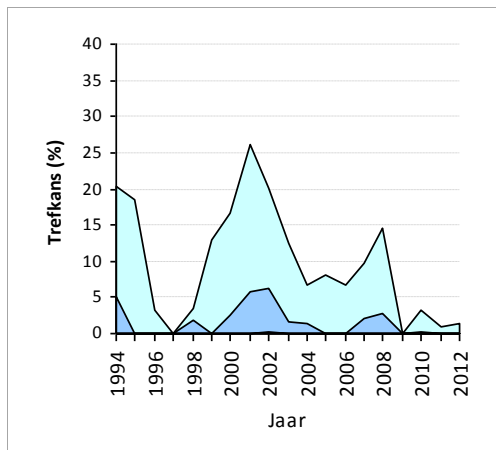
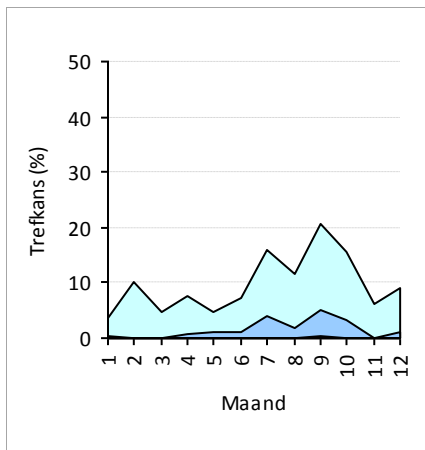
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

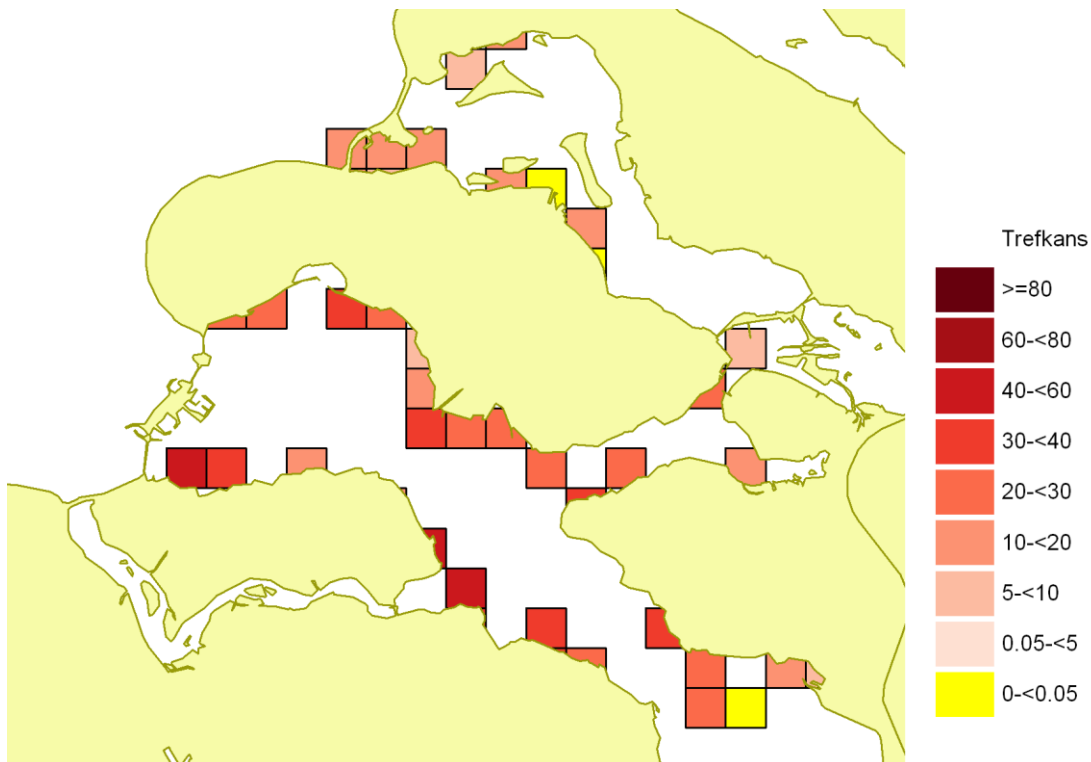

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

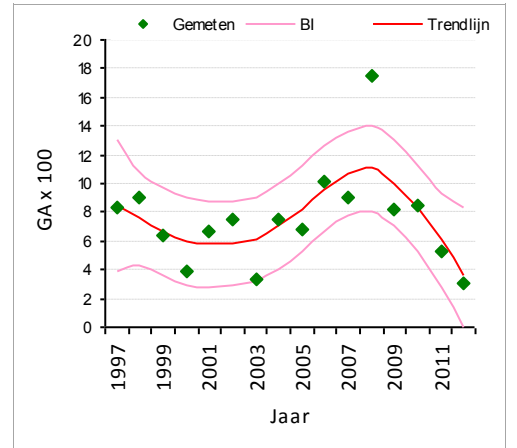
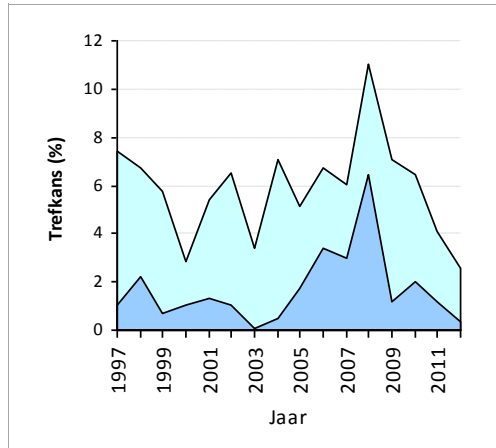
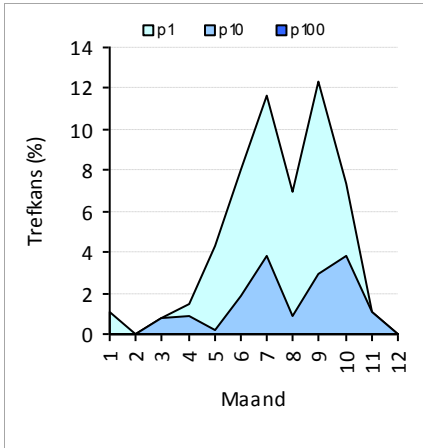

Chelon labrosus of *Liza ramada*

Diklipharder of Dunlipharder

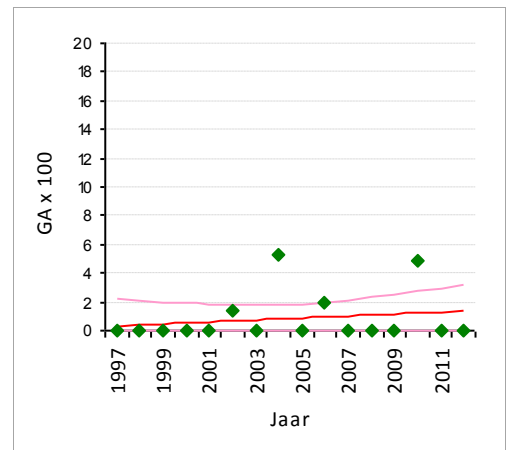
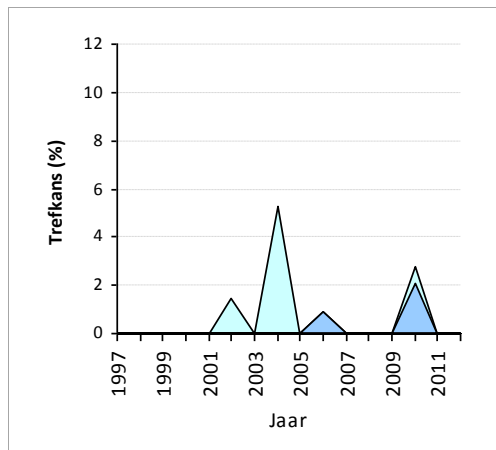
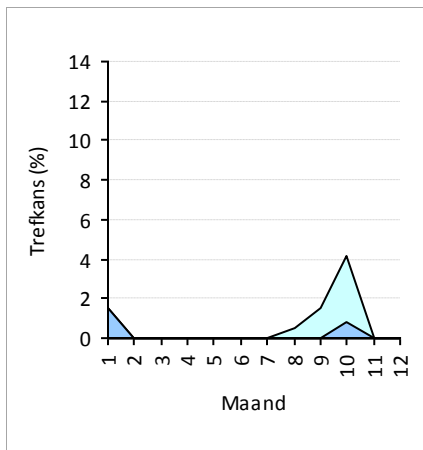
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

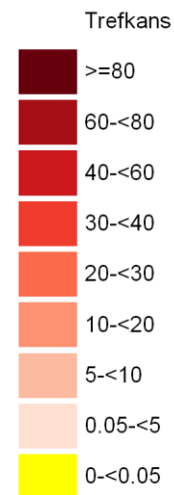
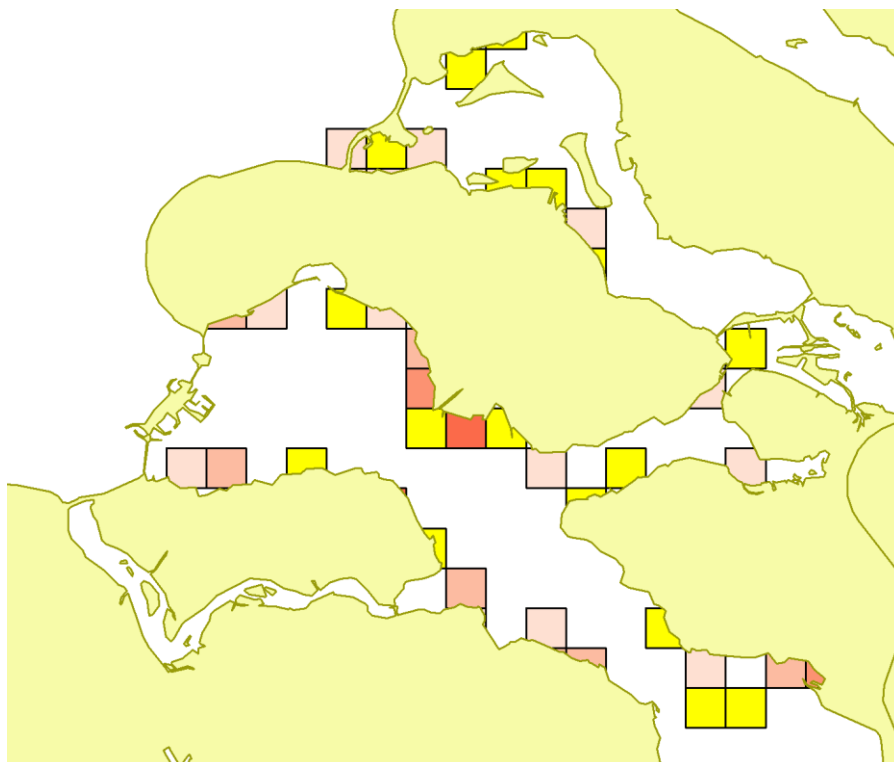

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

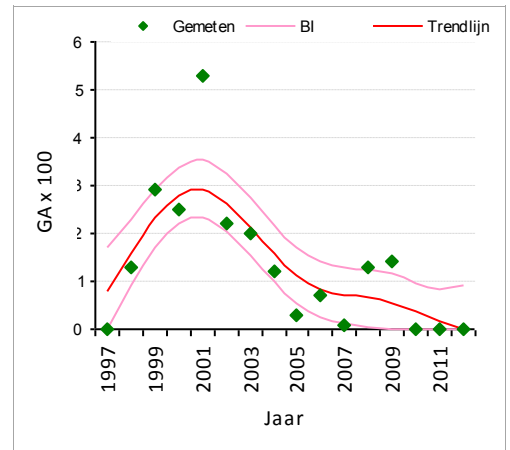
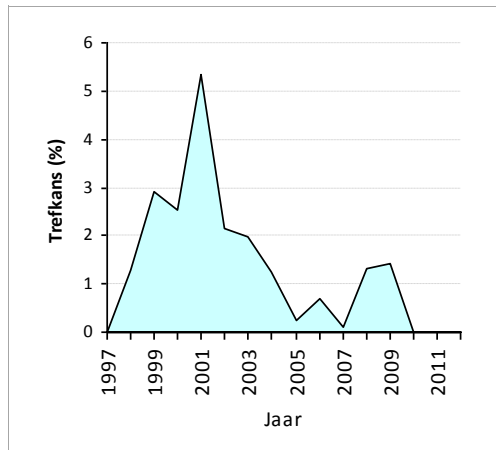
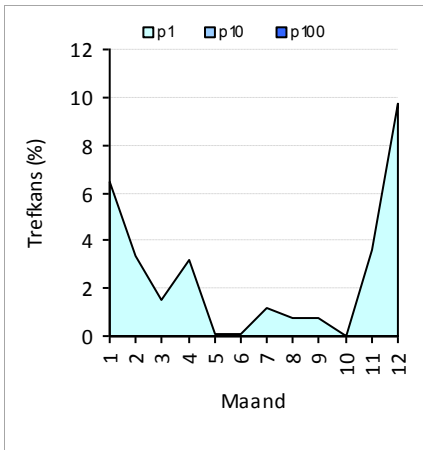

Ciliata mustela

Vijfdradige meun

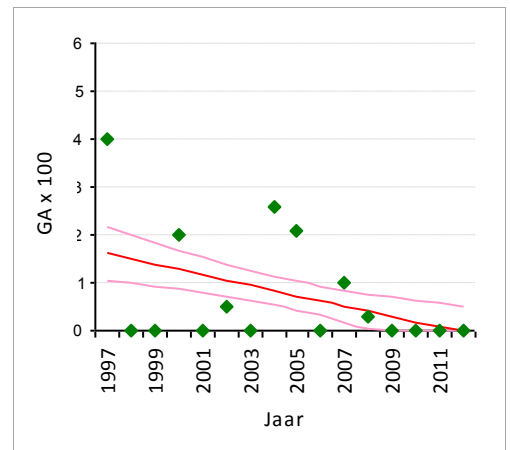
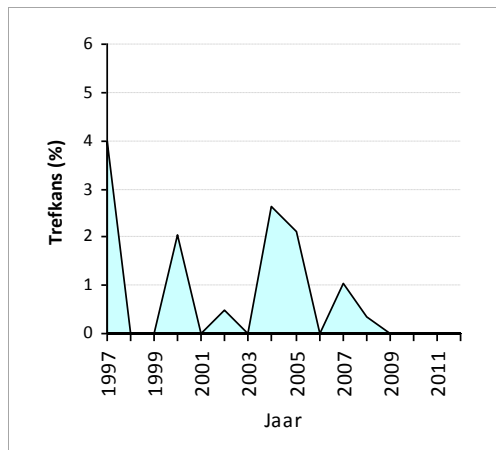
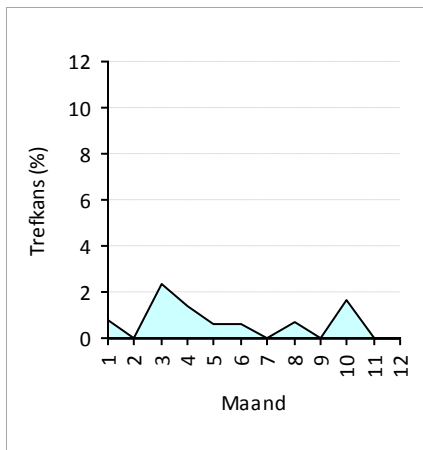
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

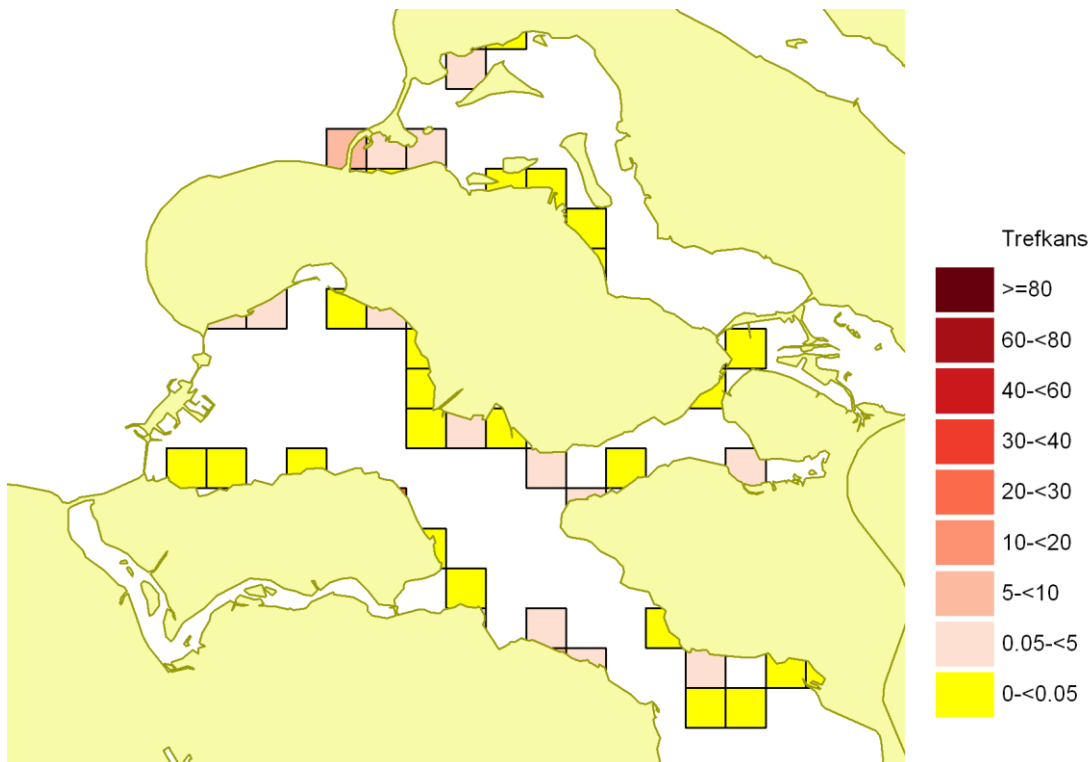

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

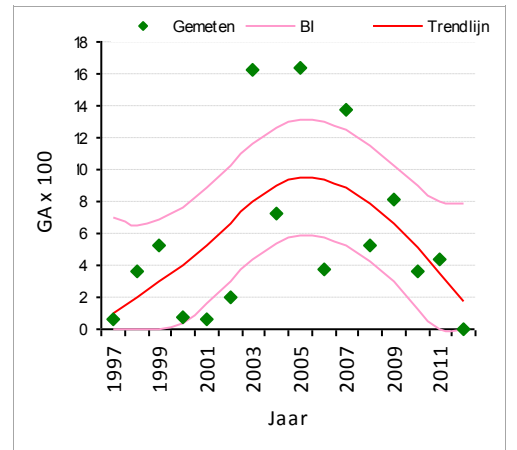
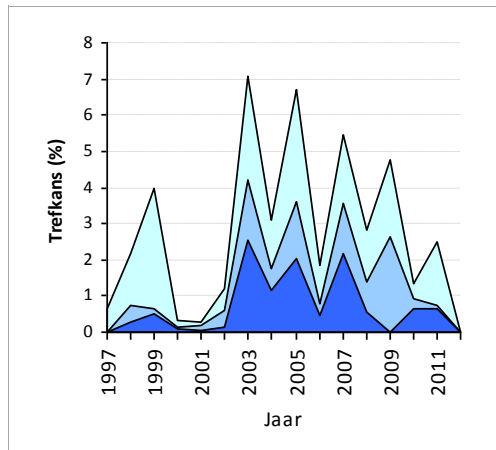
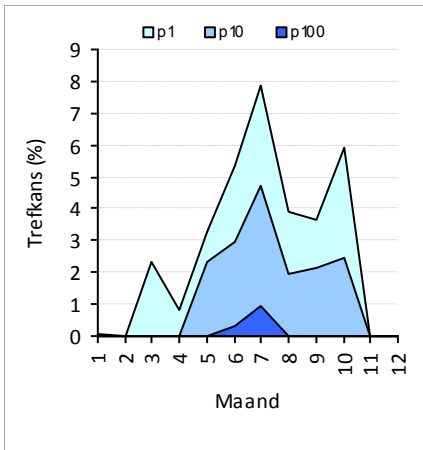

Clupea harengus of *Sprattus sprattus*

Haring of Sprot

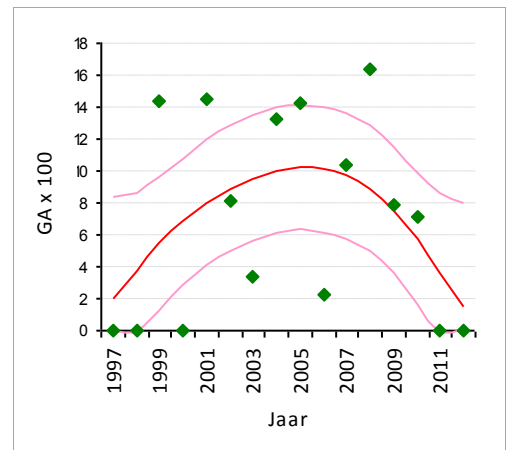
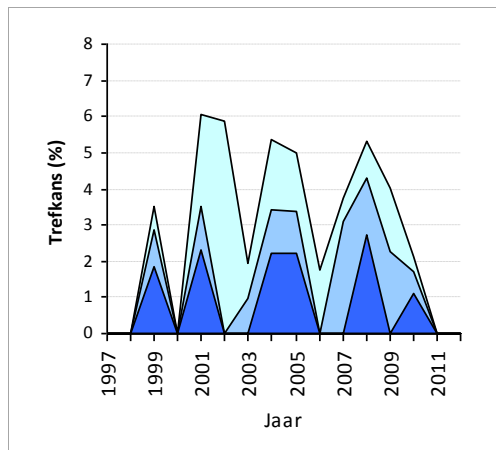
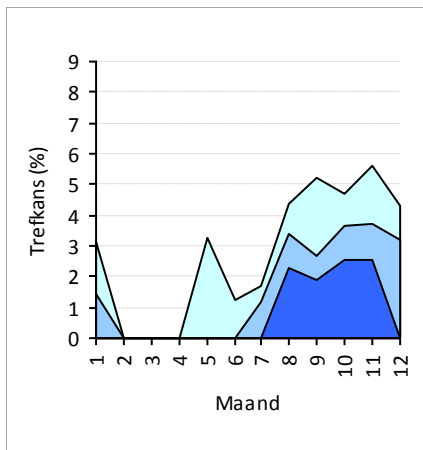
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

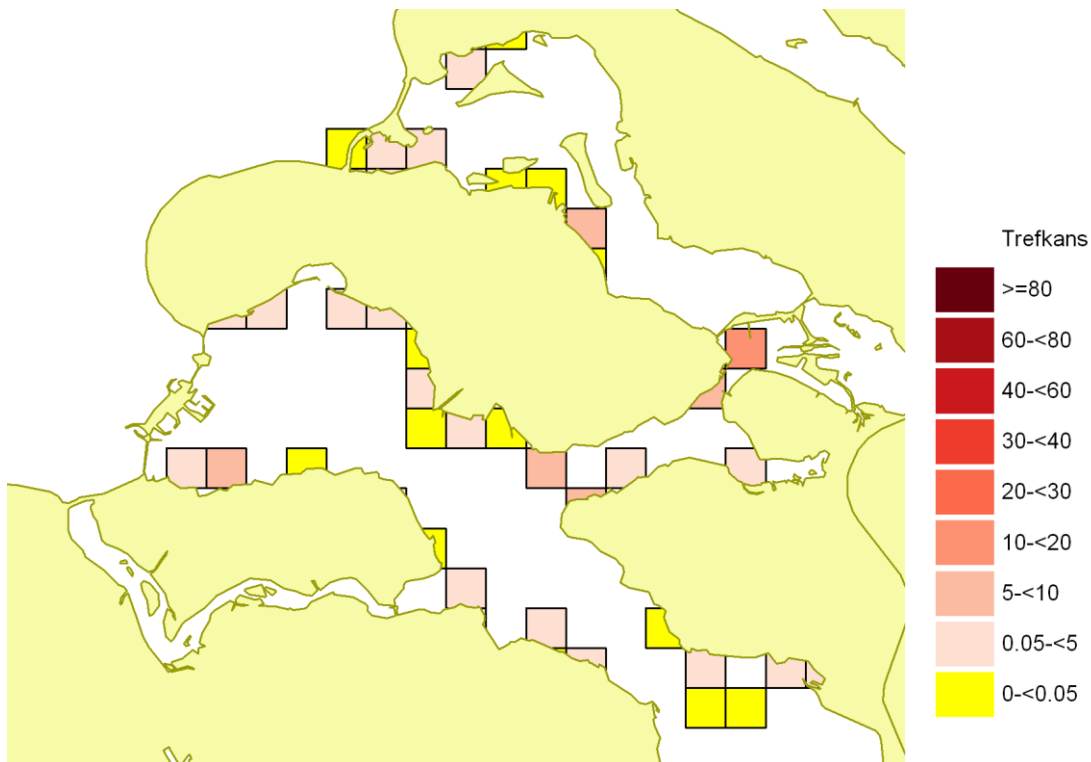

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

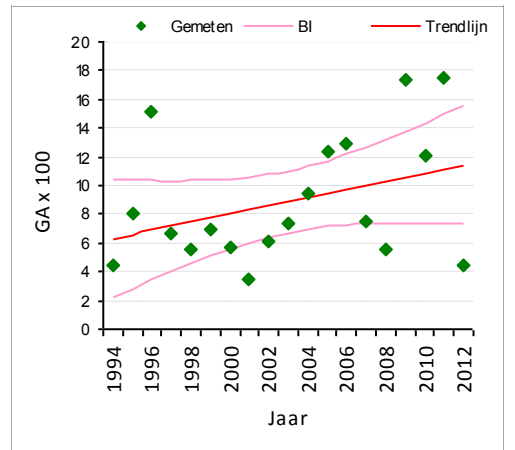
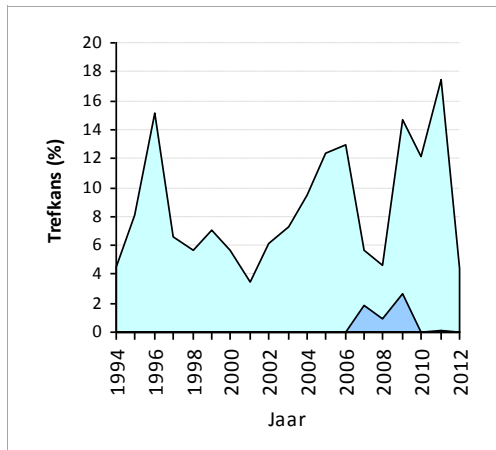
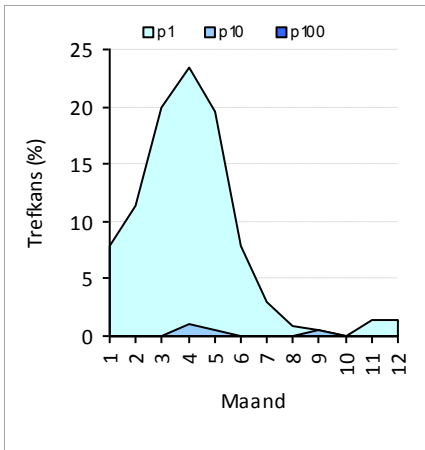

Cyclopterus lumpus

Snotolf

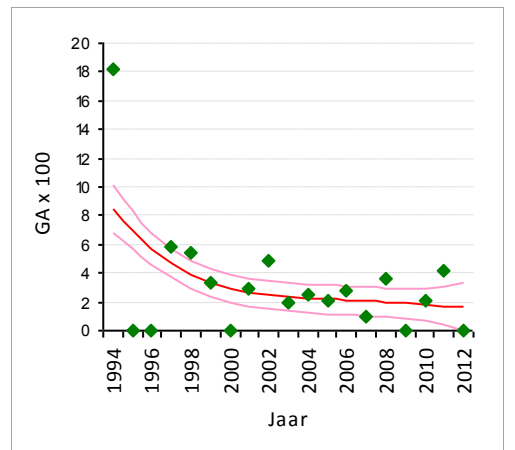
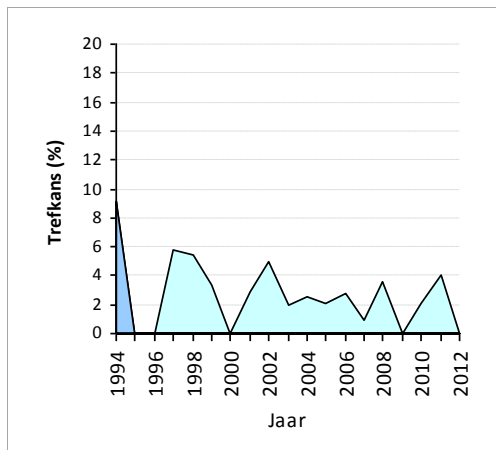
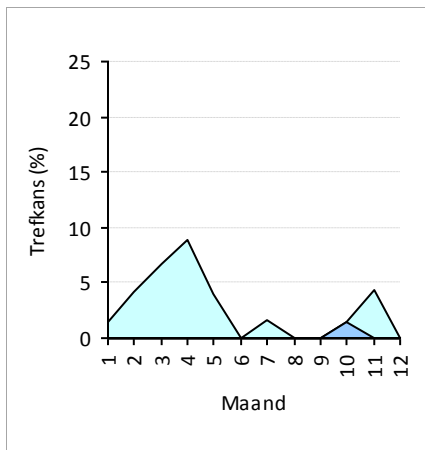
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

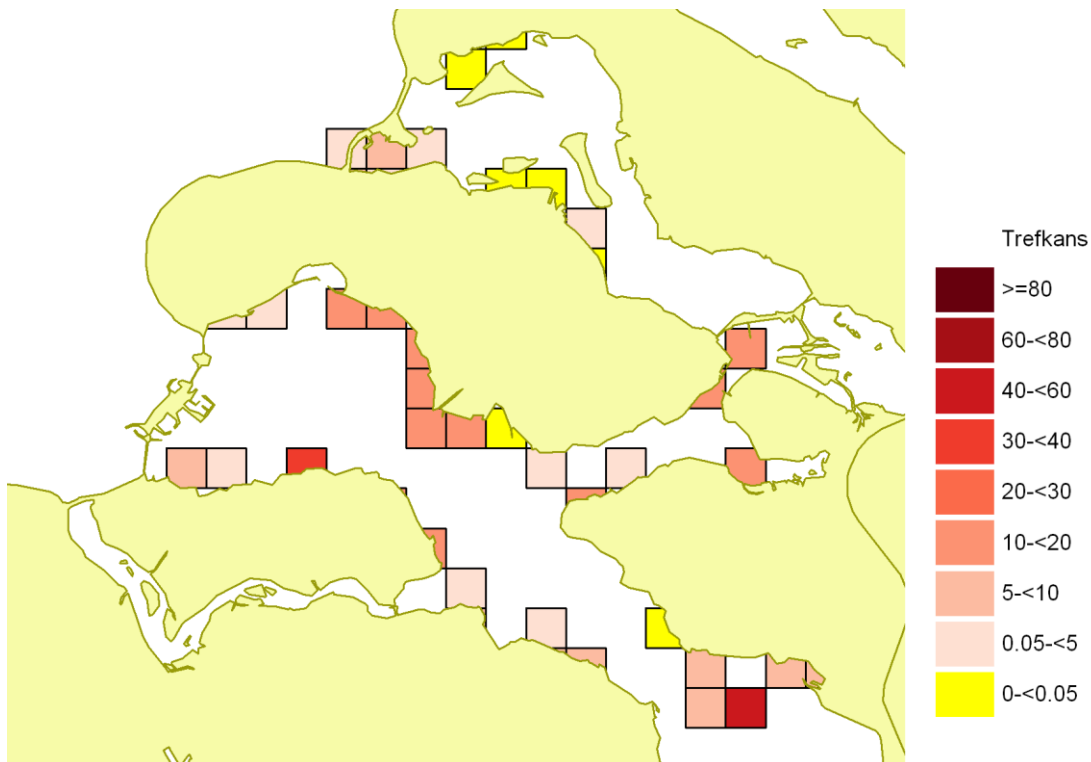

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

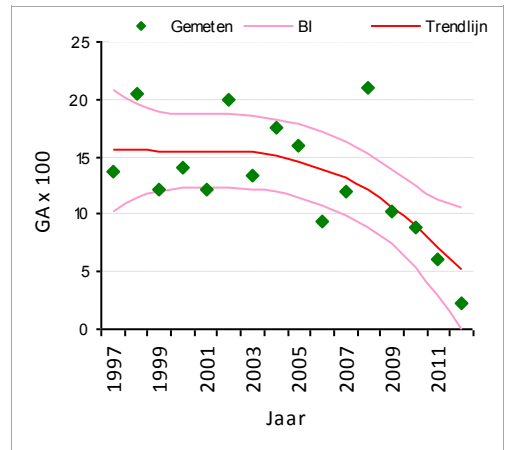
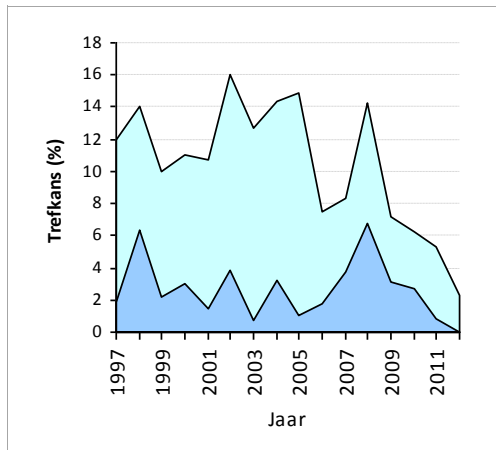
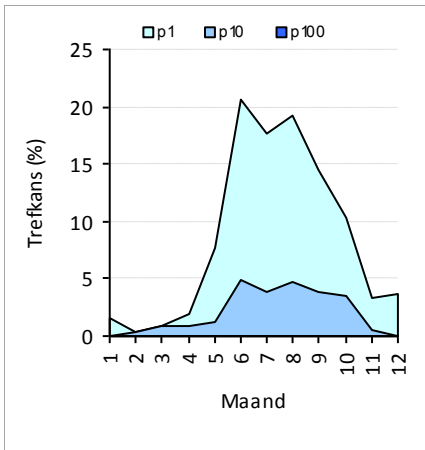

Dicentrarchus labrax

Zeebaars

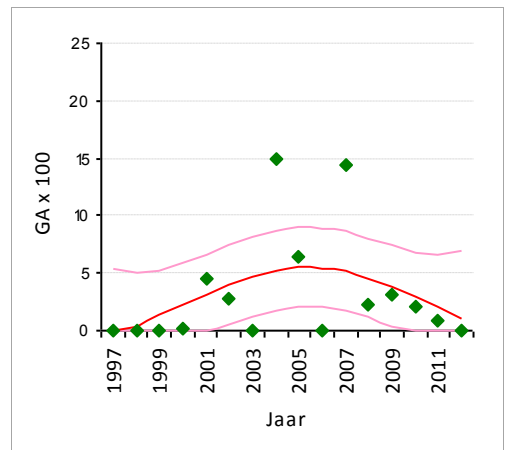
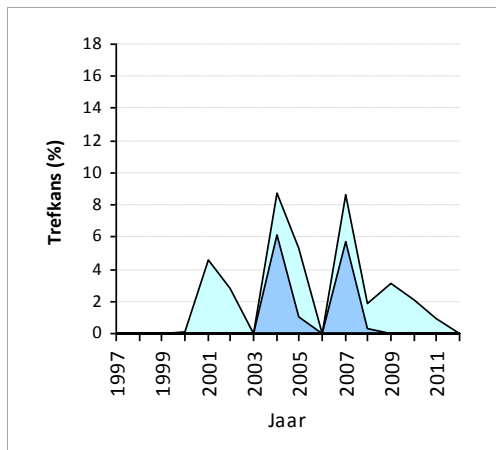
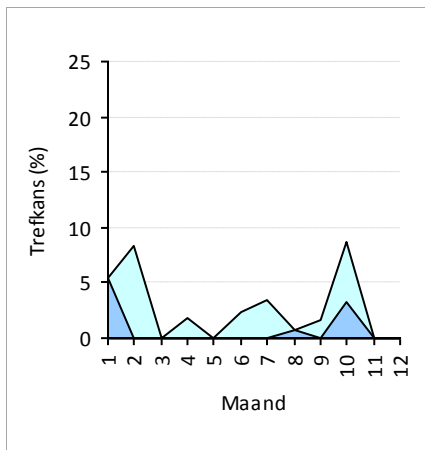
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

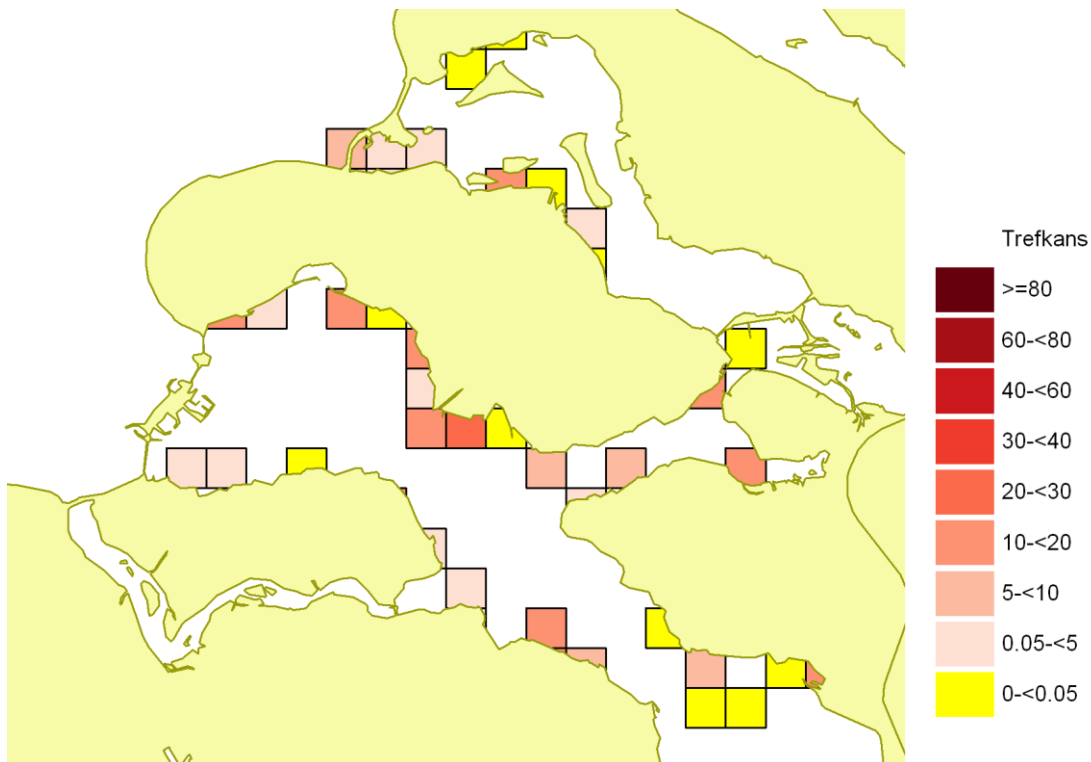

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

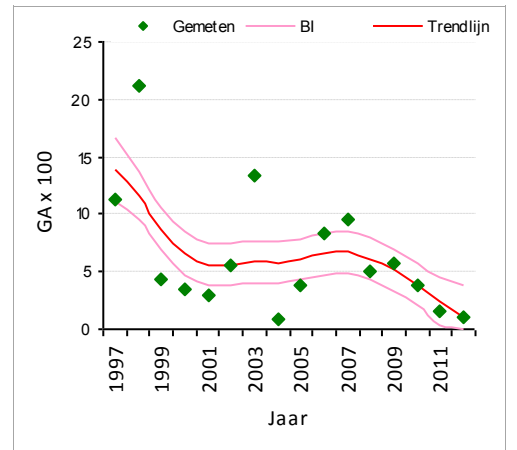
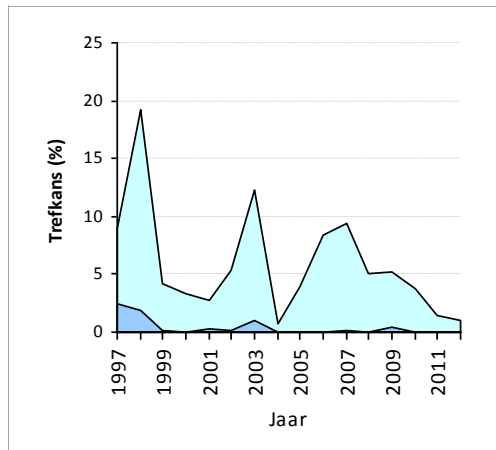
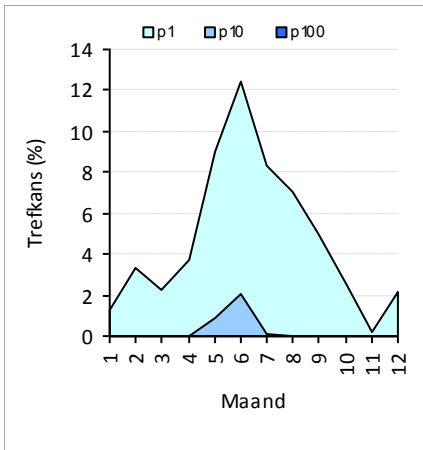

Gadus morhua

Kabeljauw

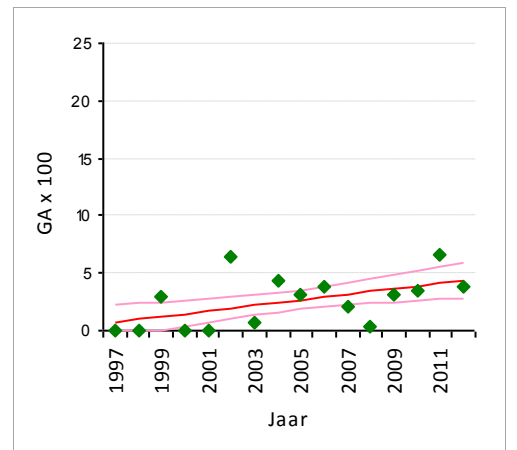
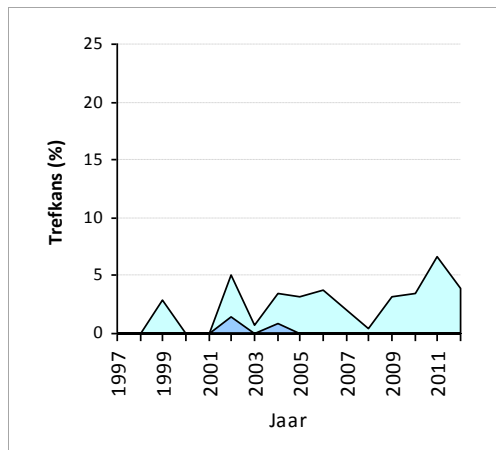
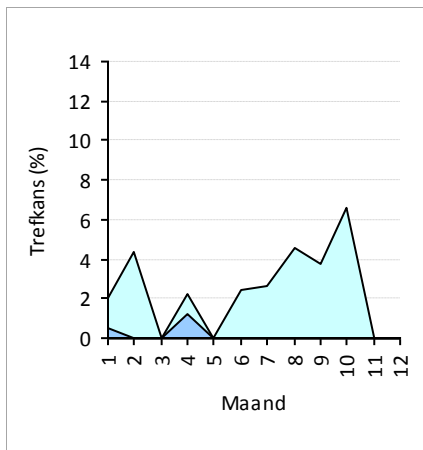
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

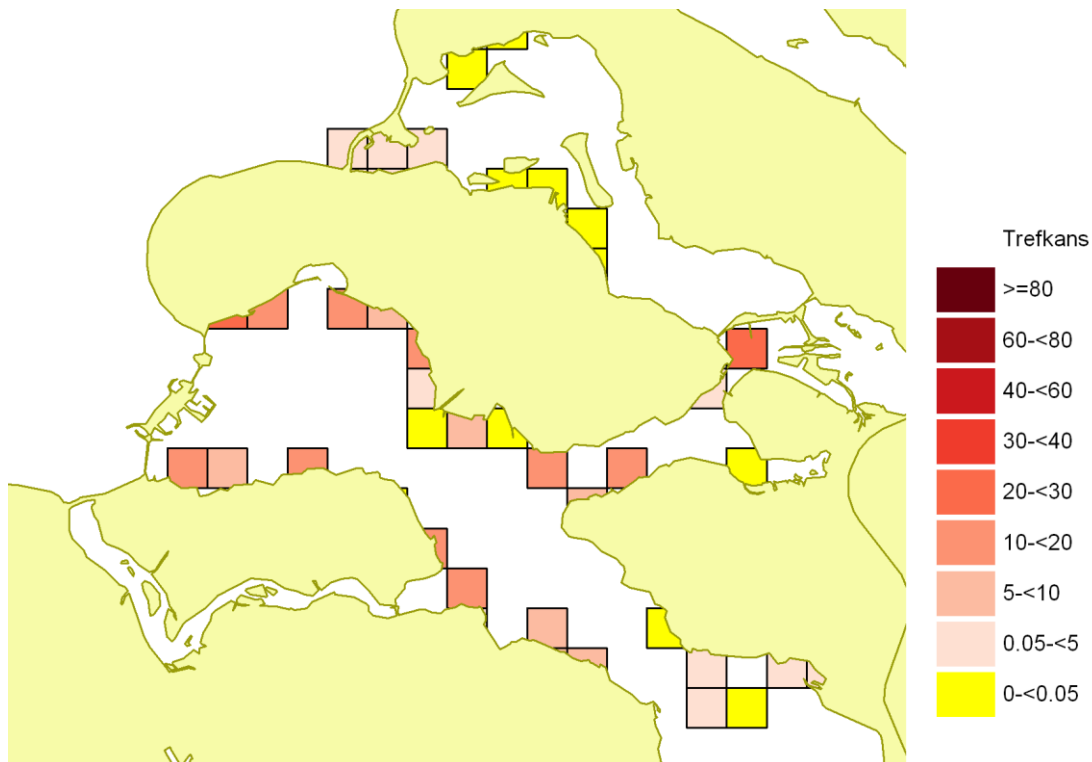

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

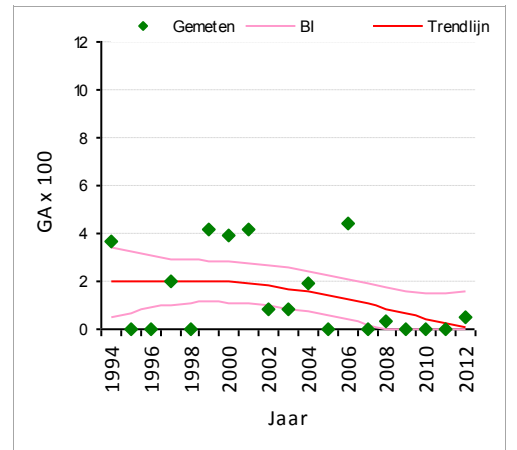
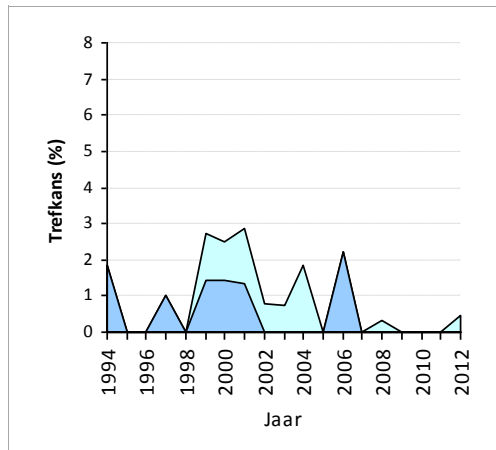
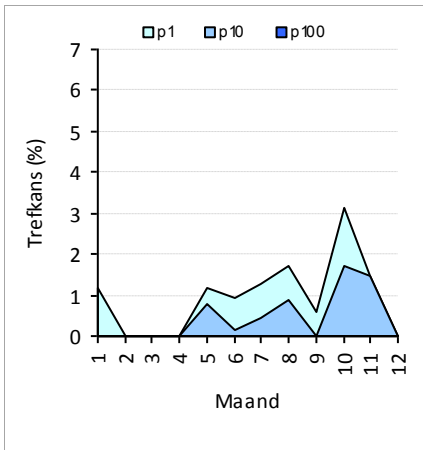

Gasterosteus aculeatus

Driedoornige stekelbaars

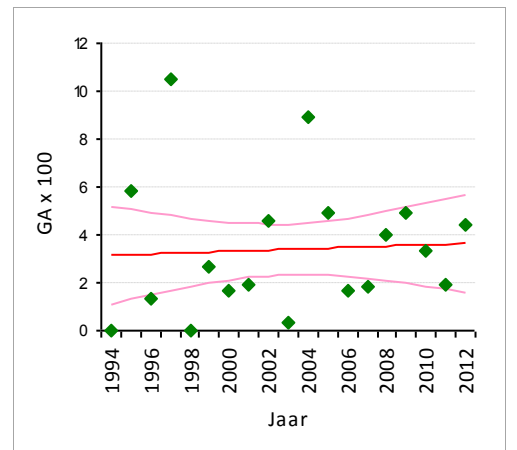
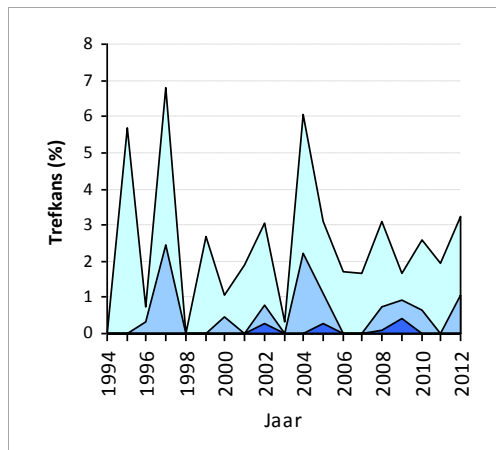
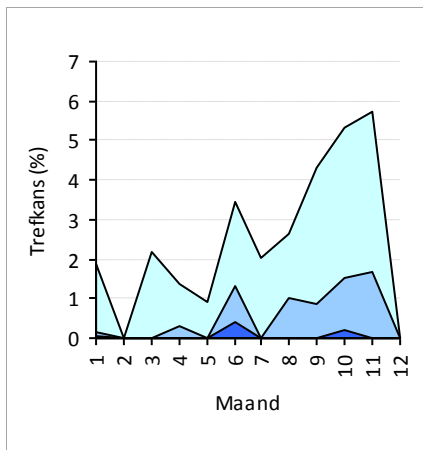
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

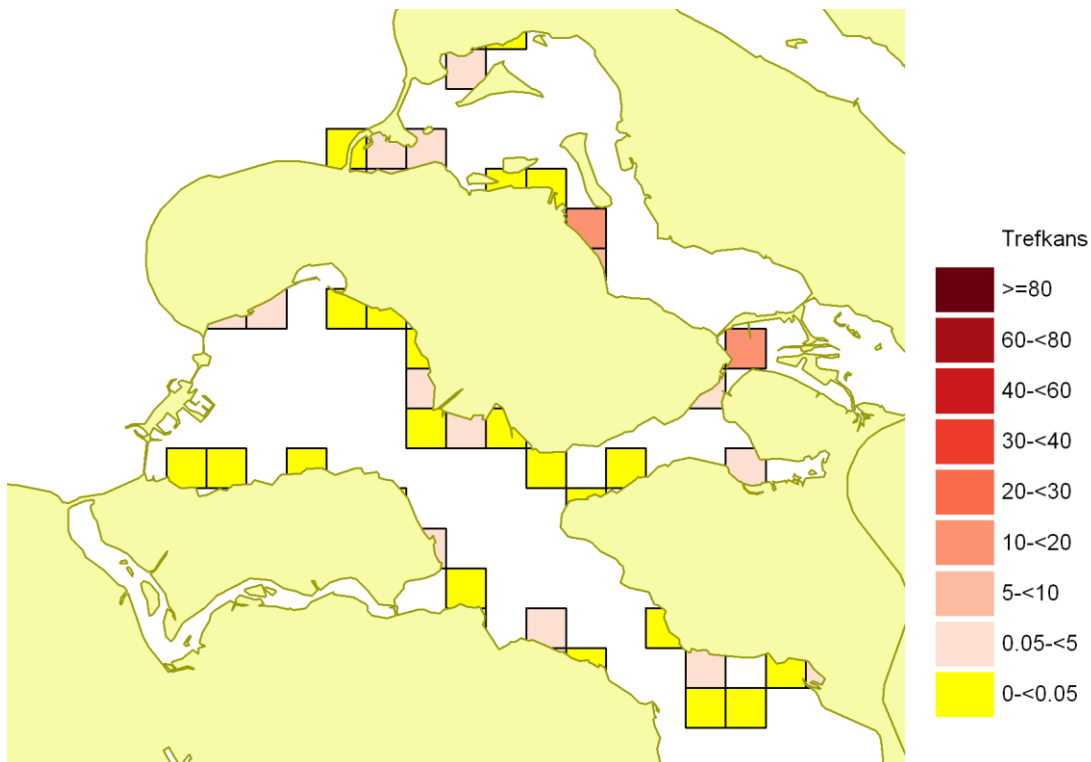

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

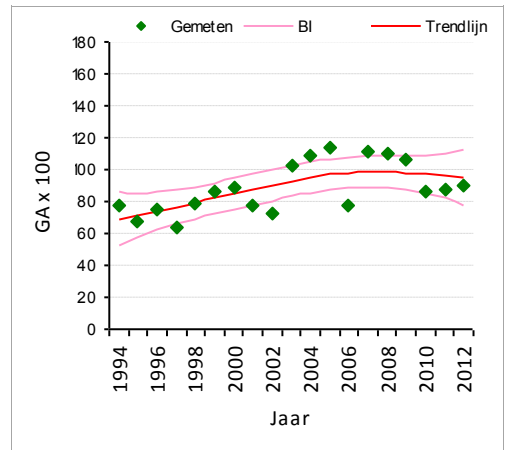
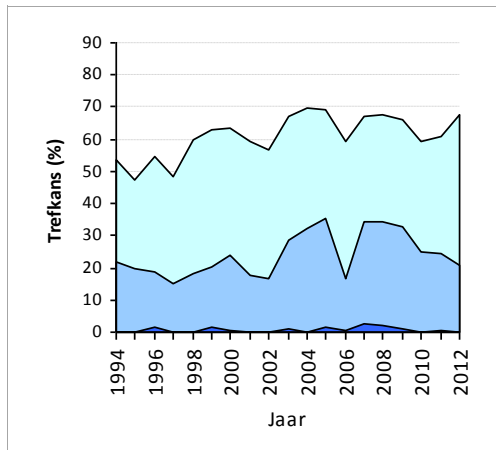
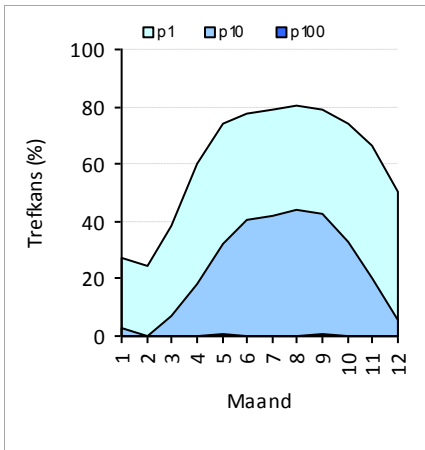

Gobius niger

Zwarte grondel

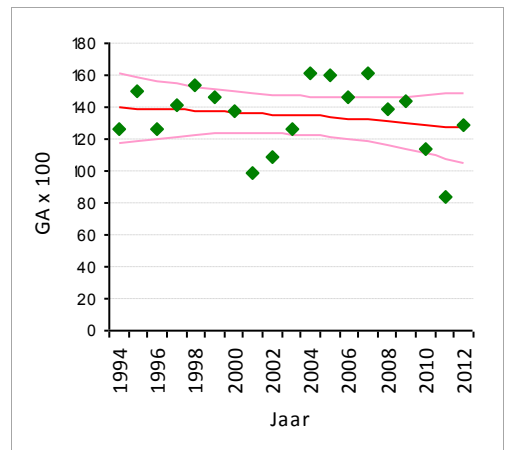
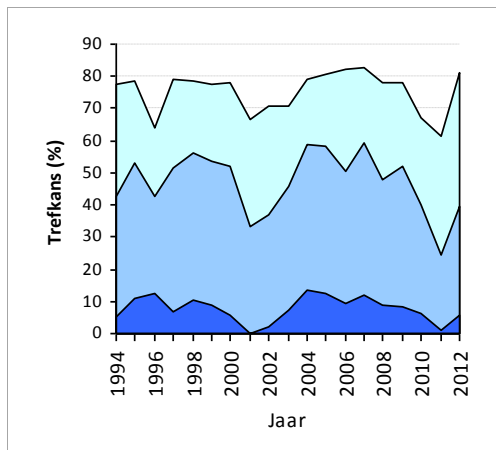
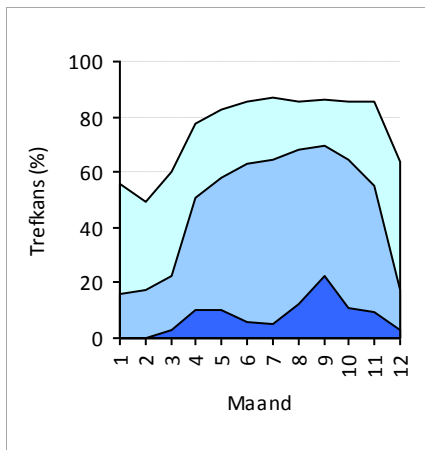
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

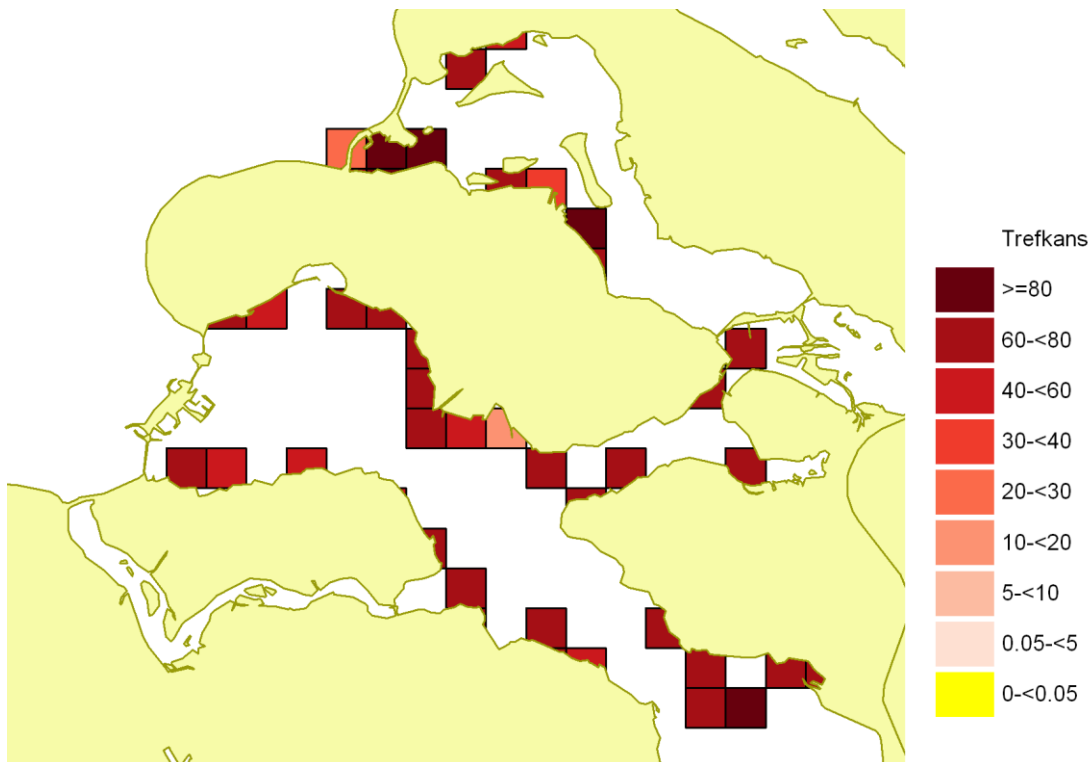

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

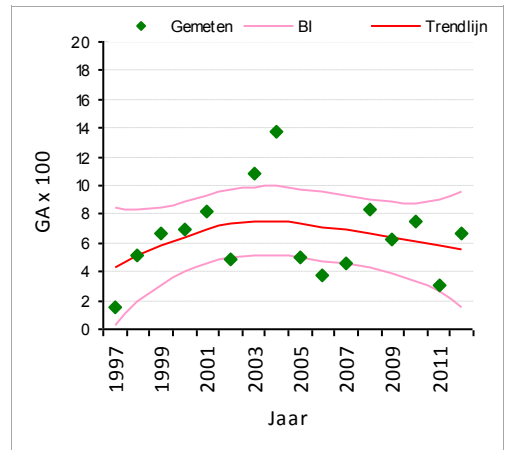
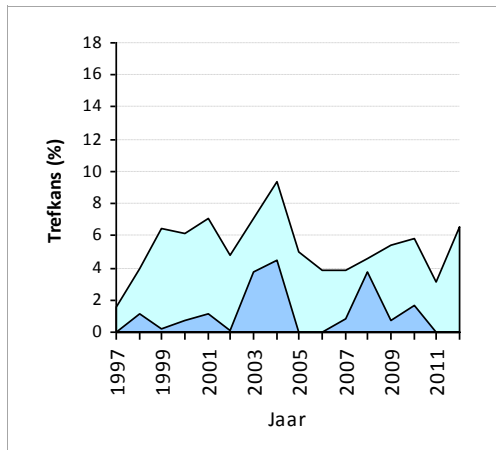
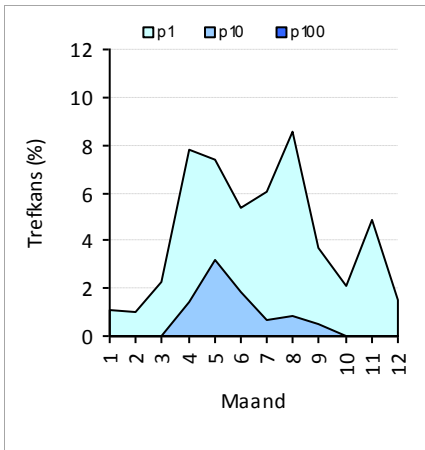

Limanda limanda

Schar

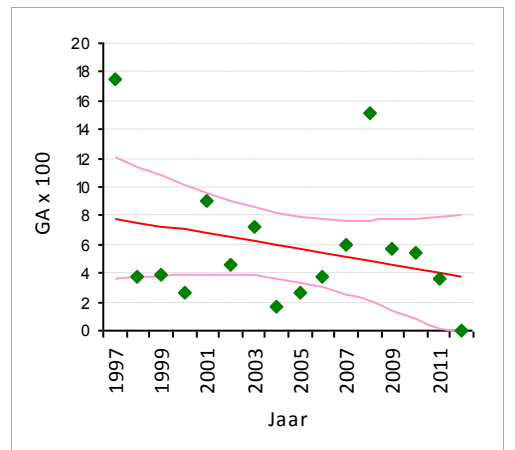
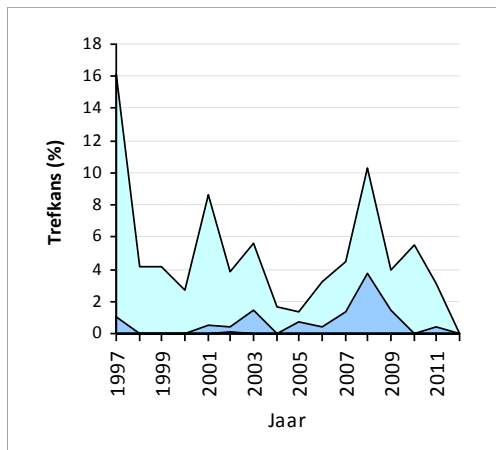
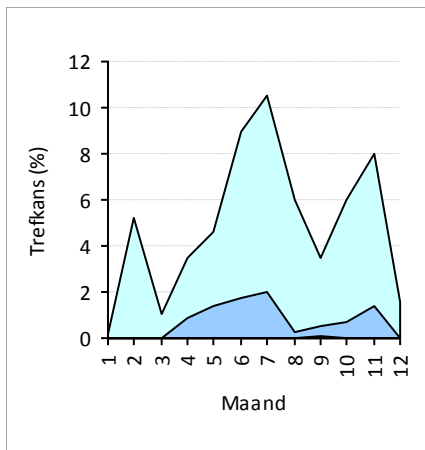
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

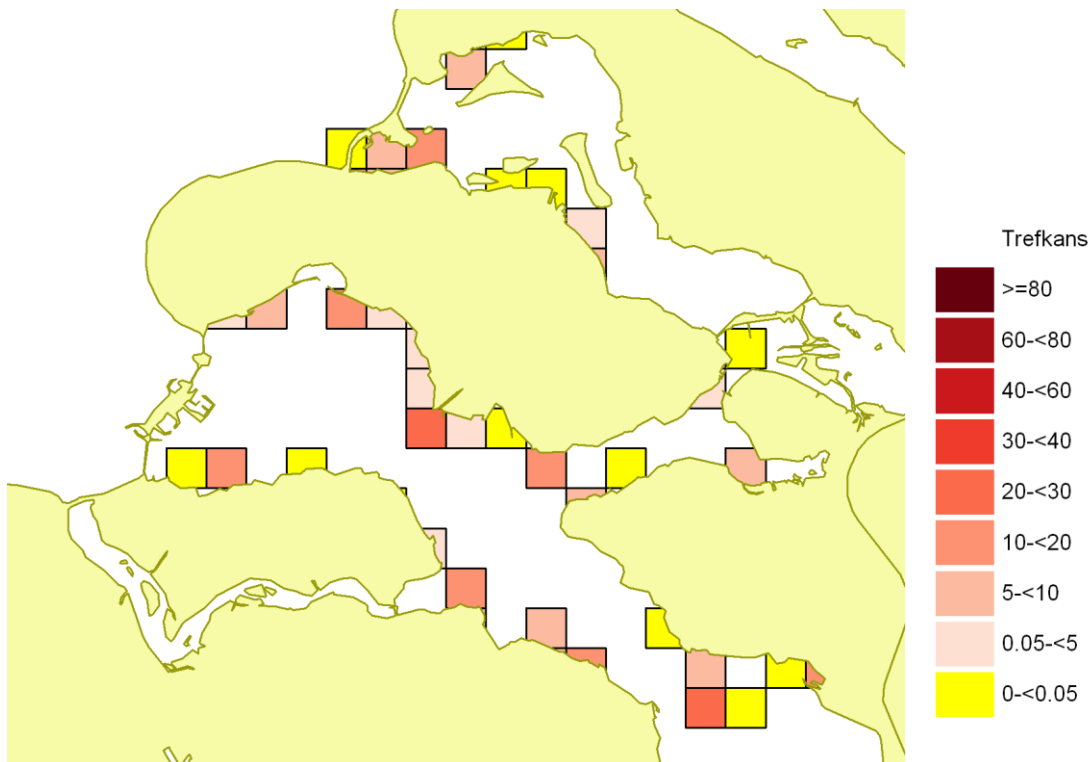

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

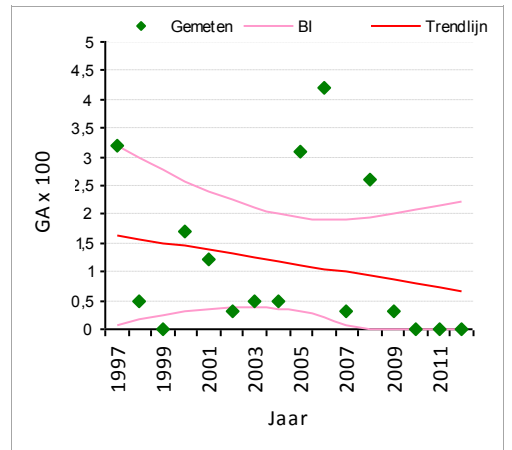
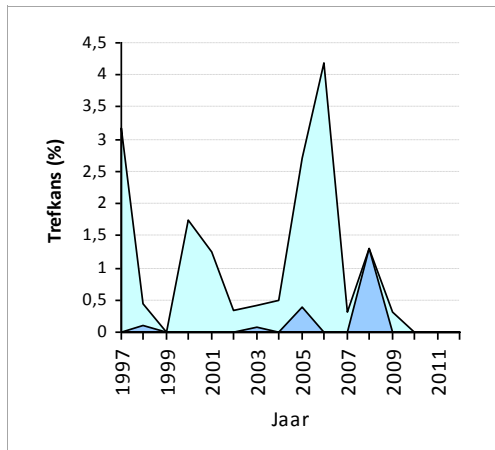
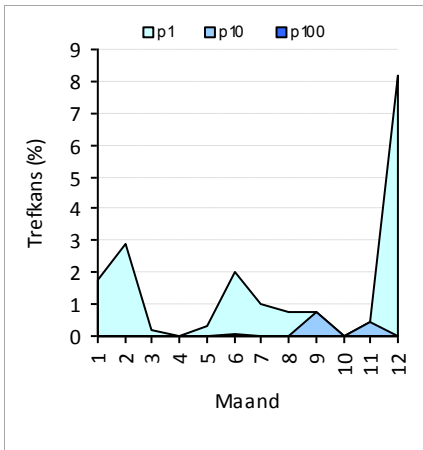
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Liparis liparis

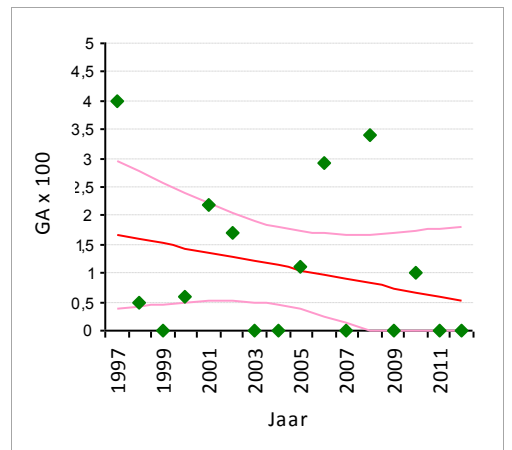
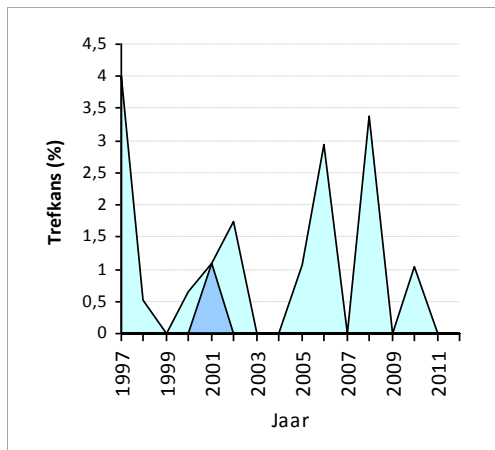
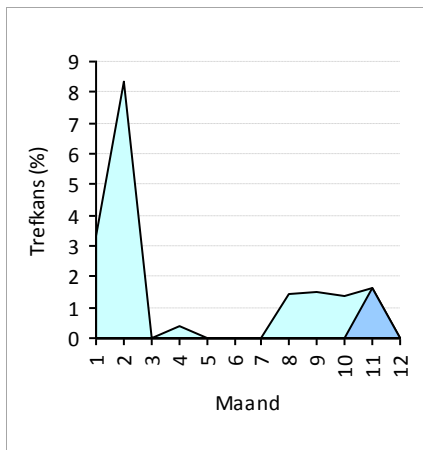
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

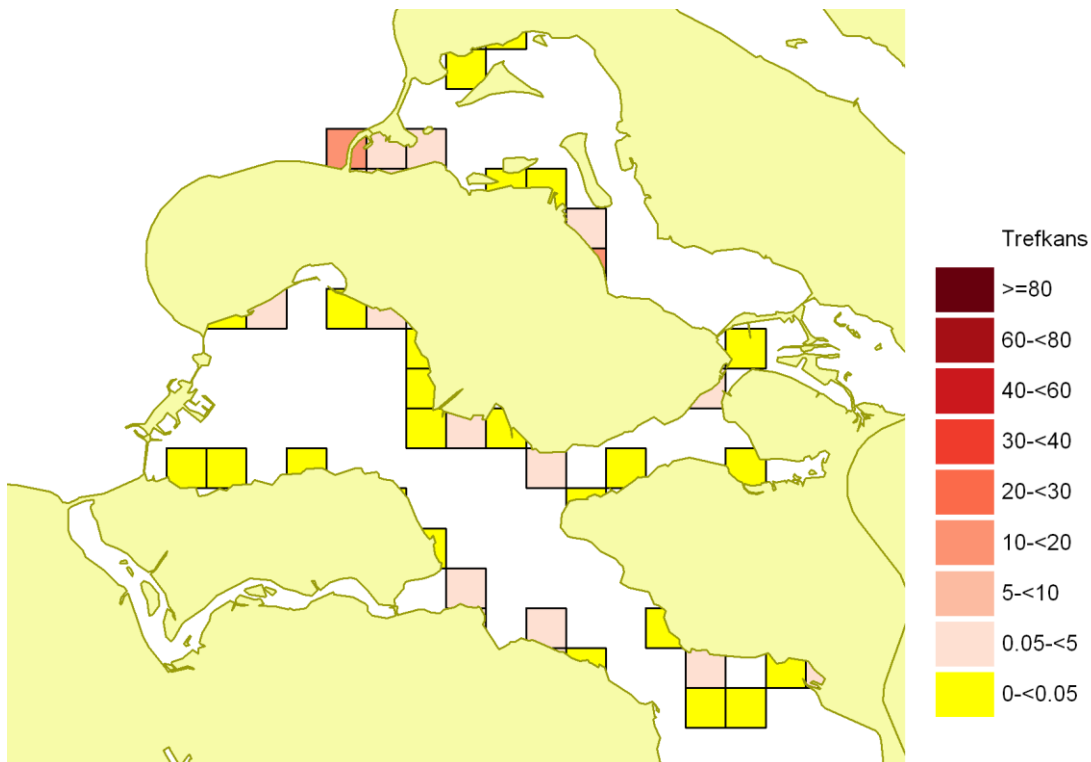

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

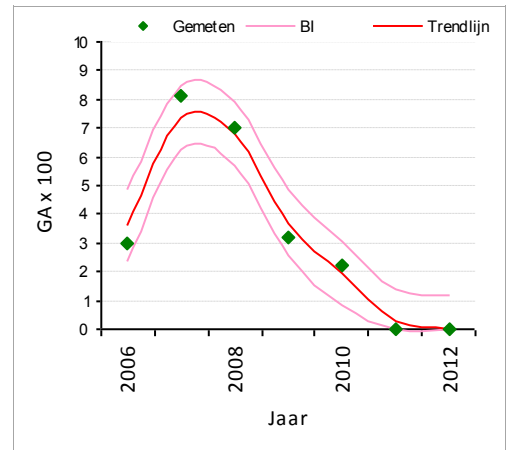
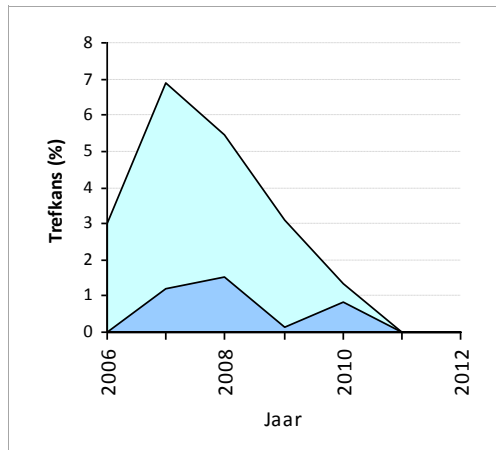
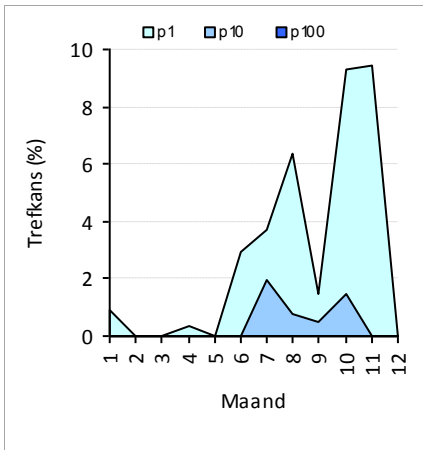

Lipophrys pholis

Steenslijmvis

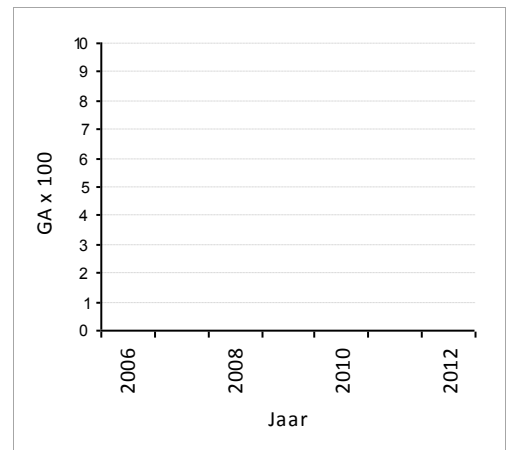
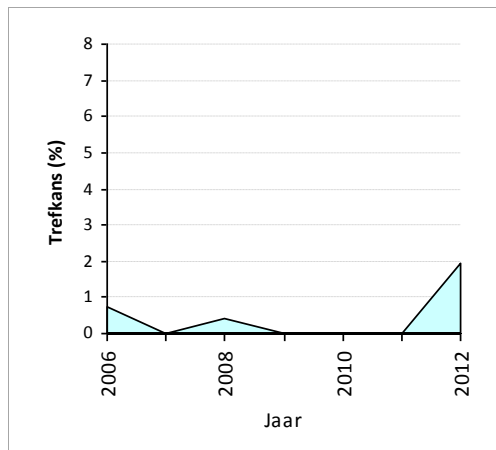
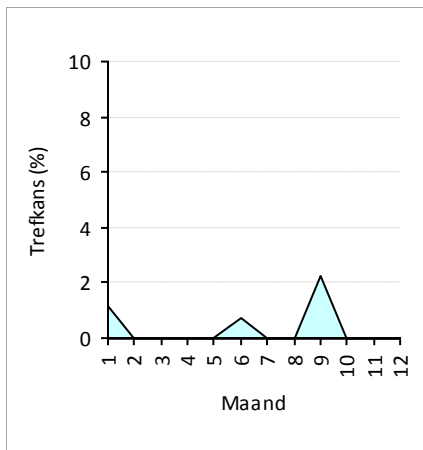
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

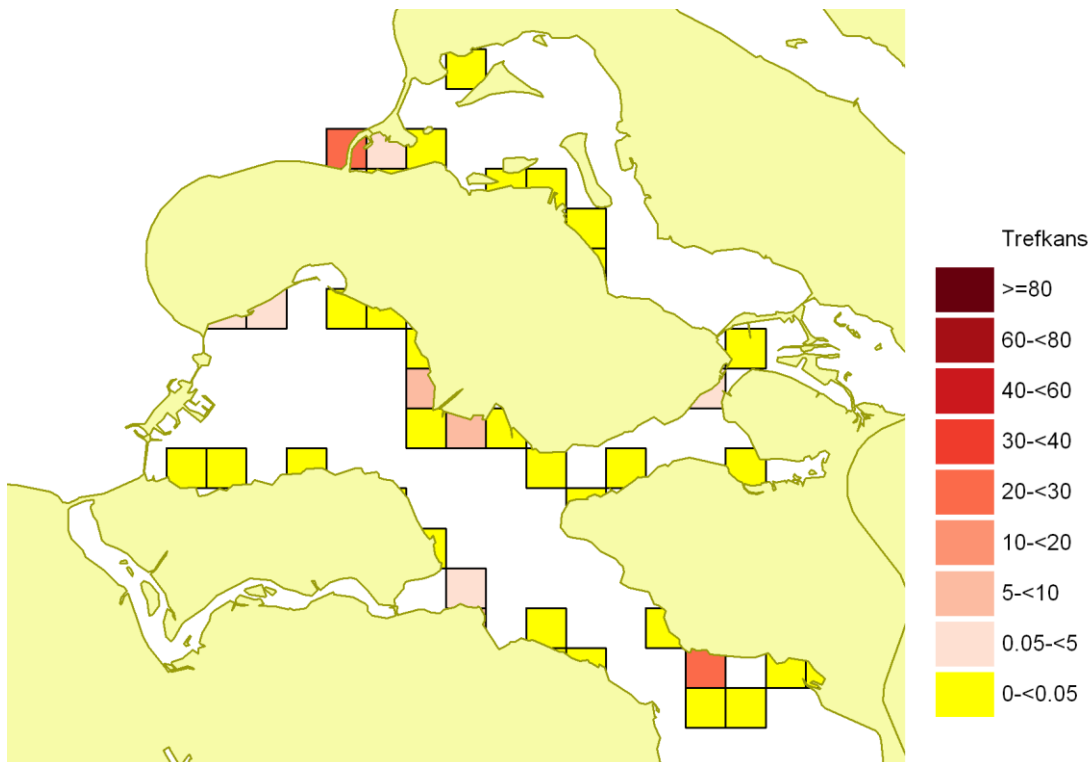

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

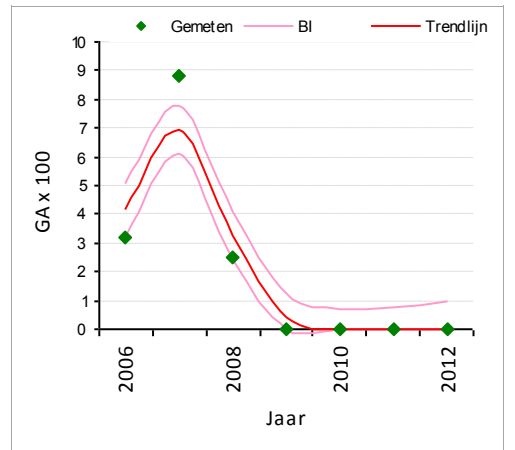
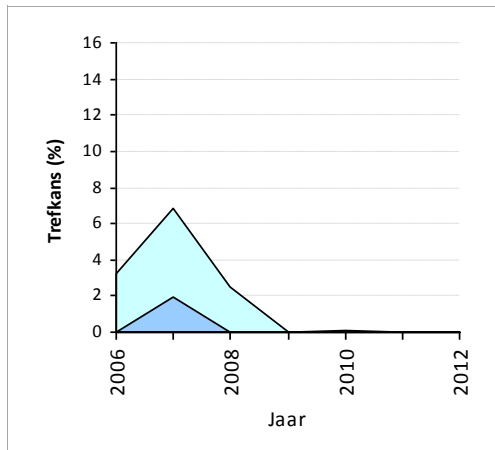
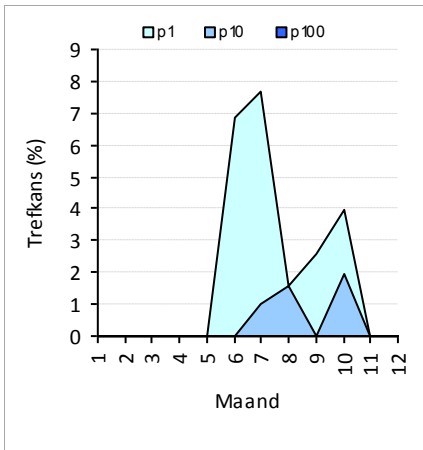

Lipvis Onbepaald

Lipvis Onbepaald

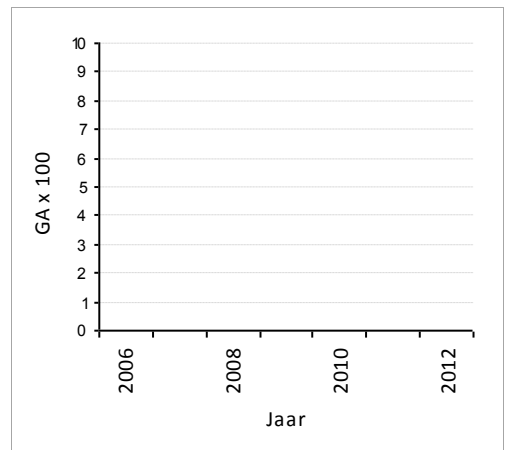
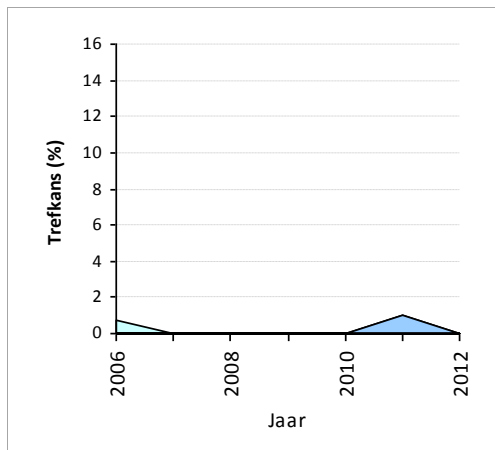
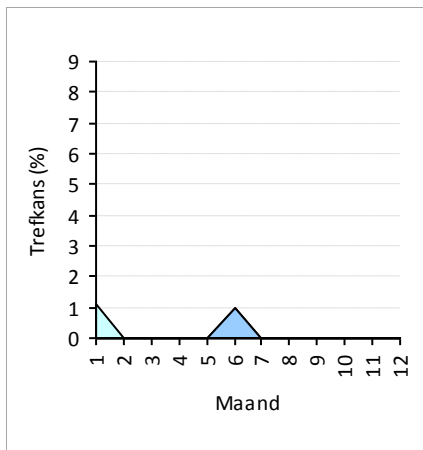
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

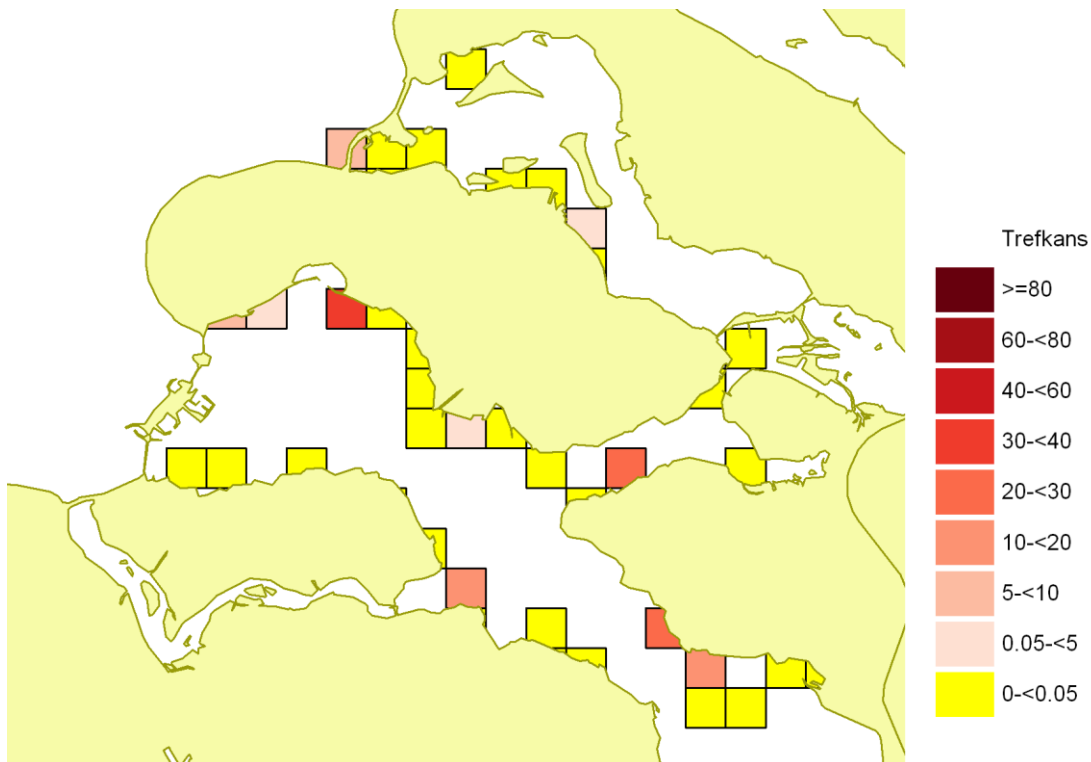

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

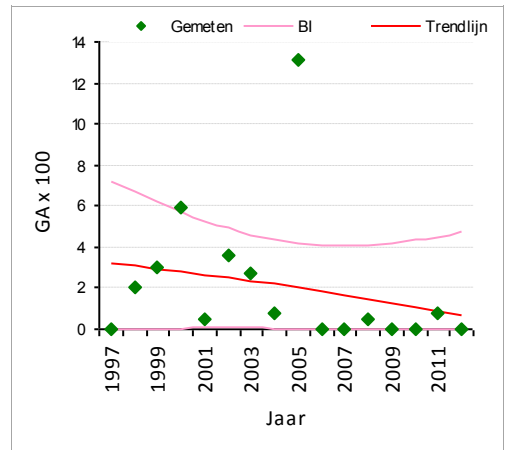
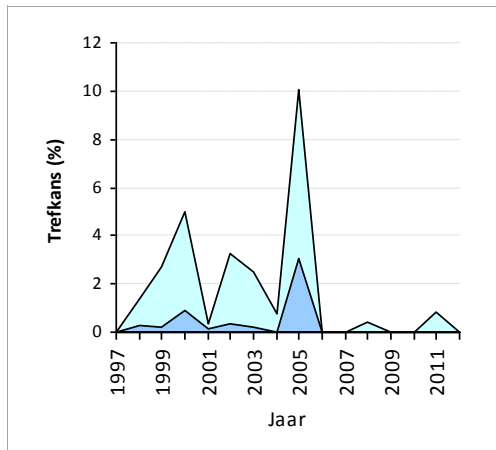
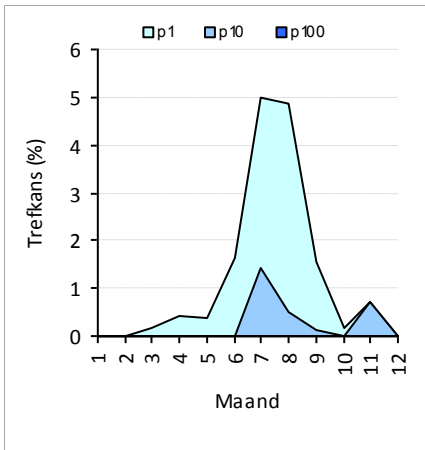

Merlangius merlangus

Wijting

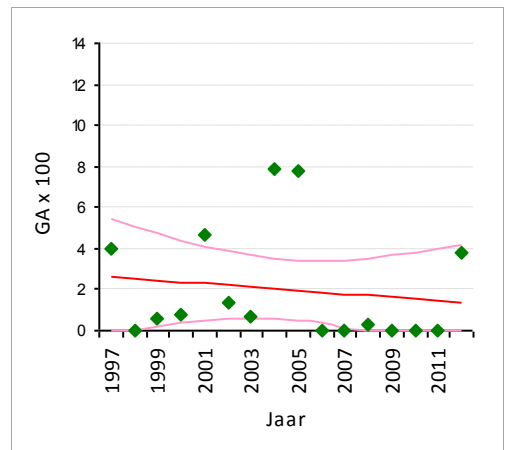
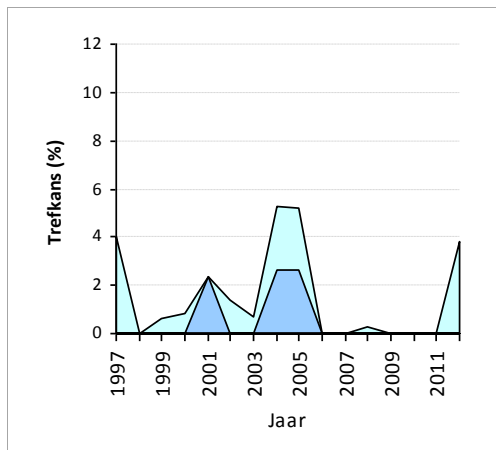
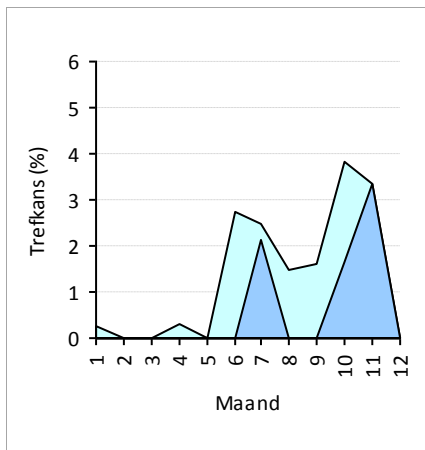
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

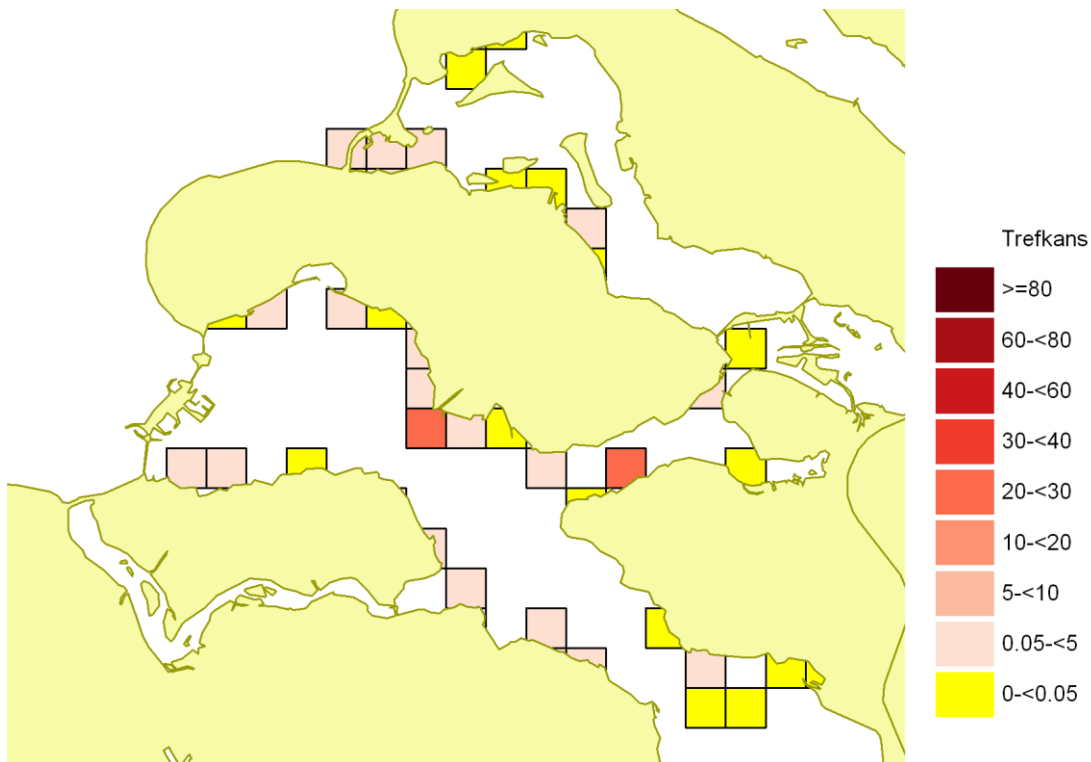

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

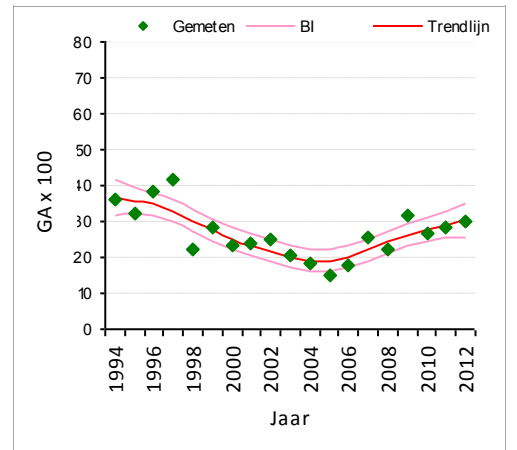
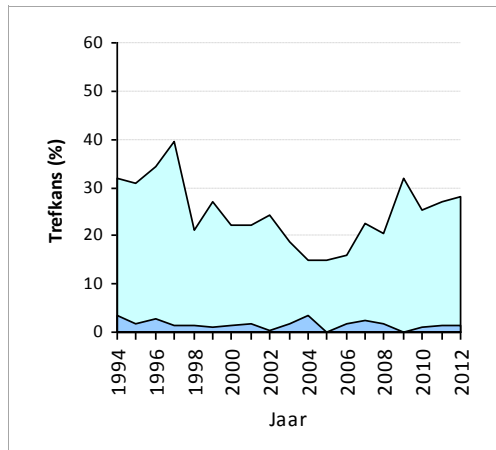
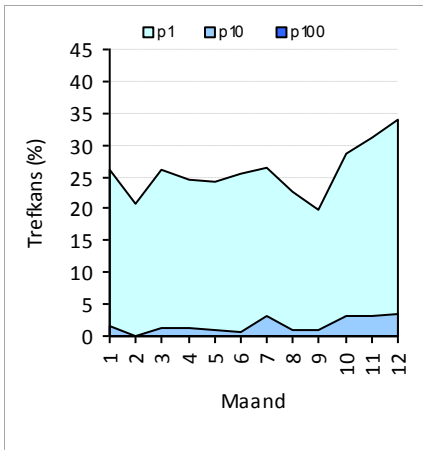

Myoxocephalus scorpius

Gewone zeedonderpad

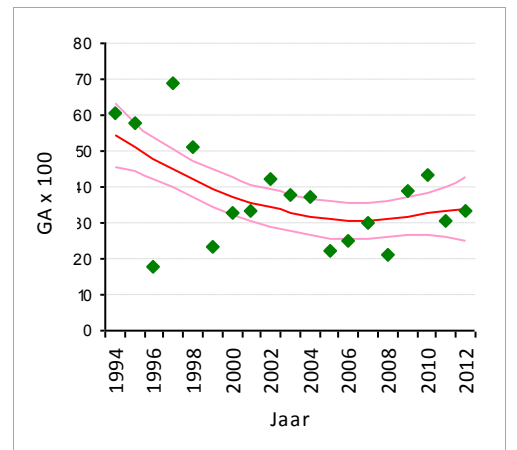
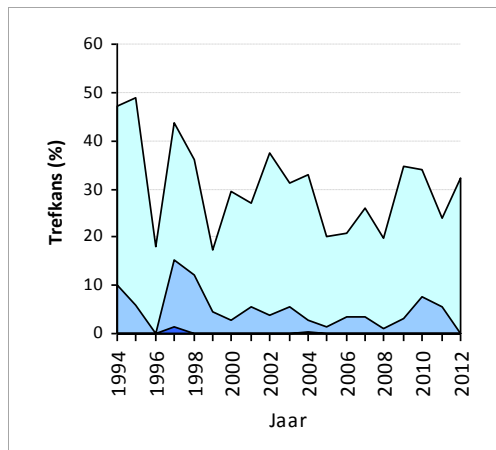
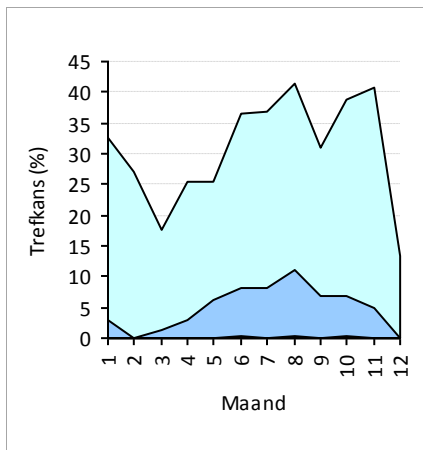
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

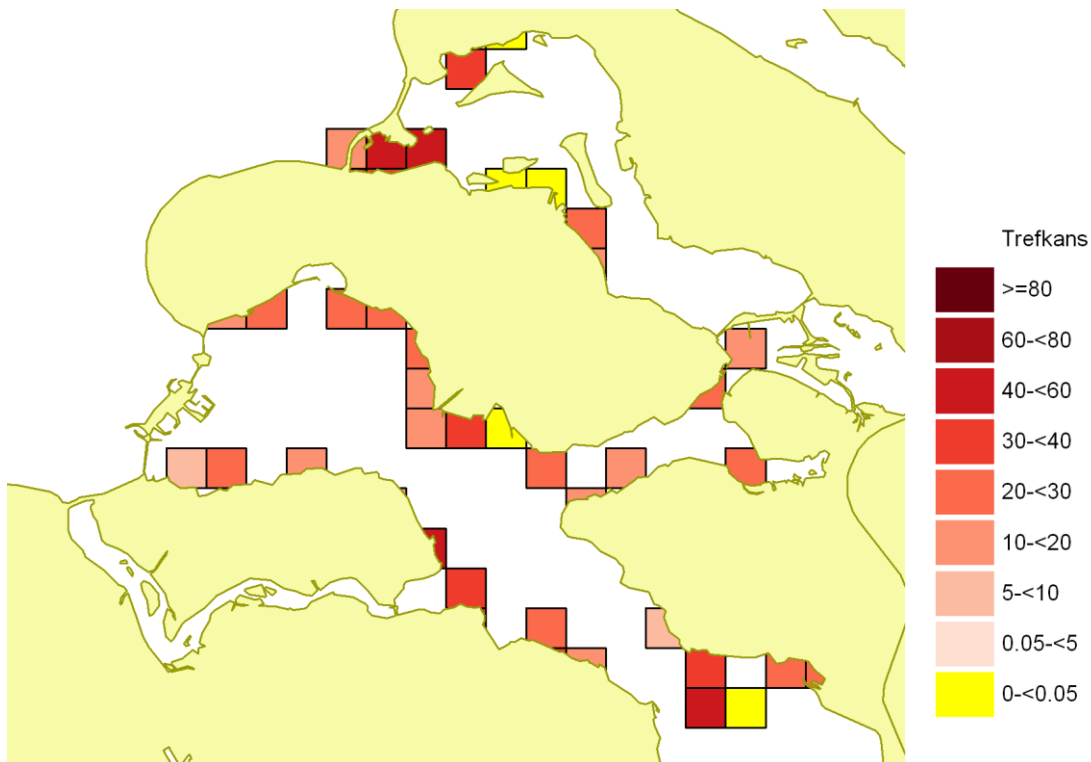

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

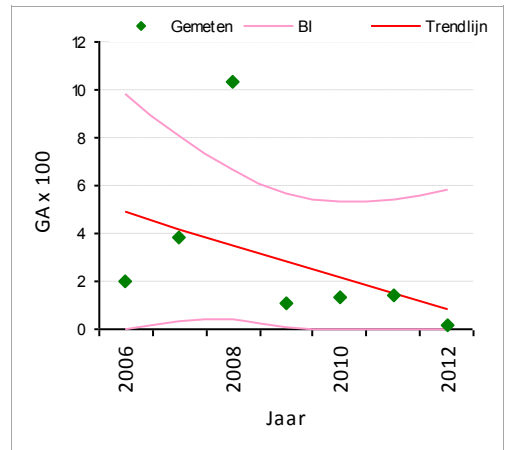
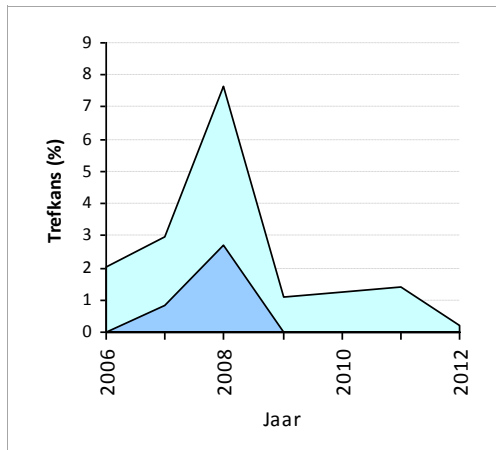
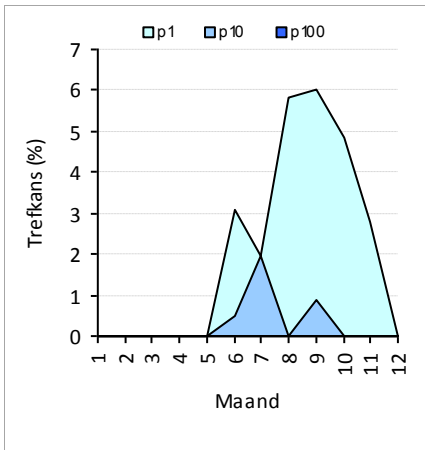

Parablennius gattorugine

Gehoorde slijmvis

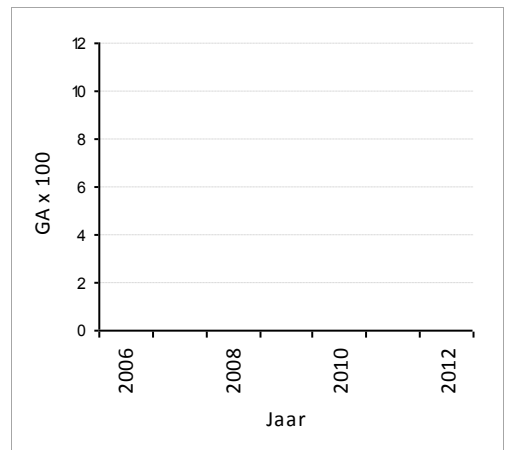
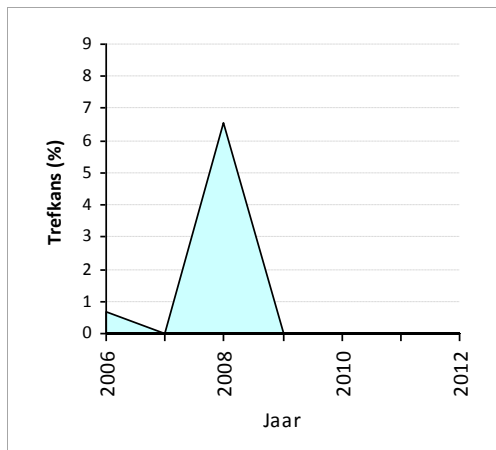
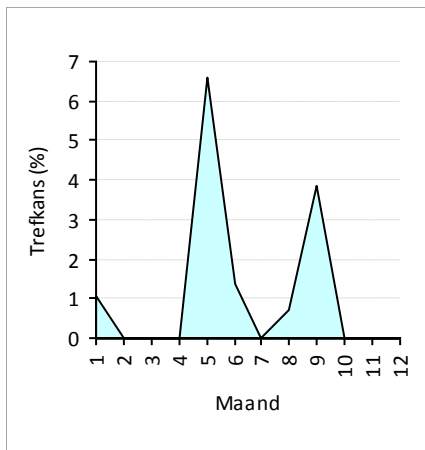
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

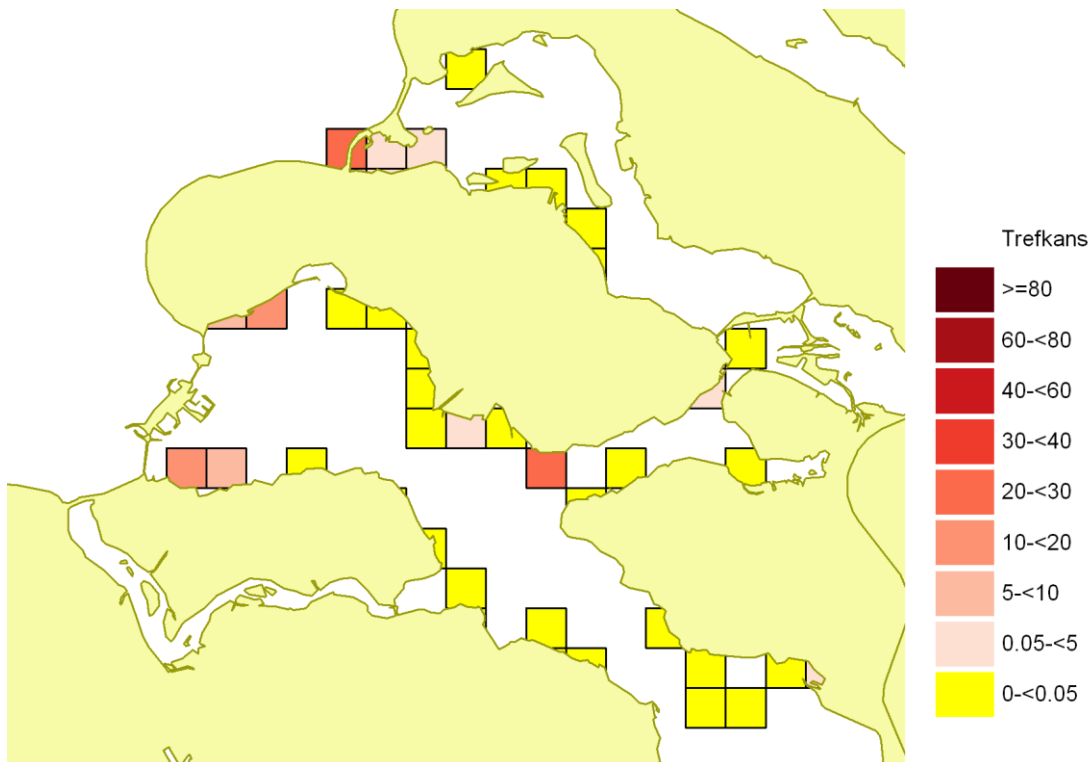

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

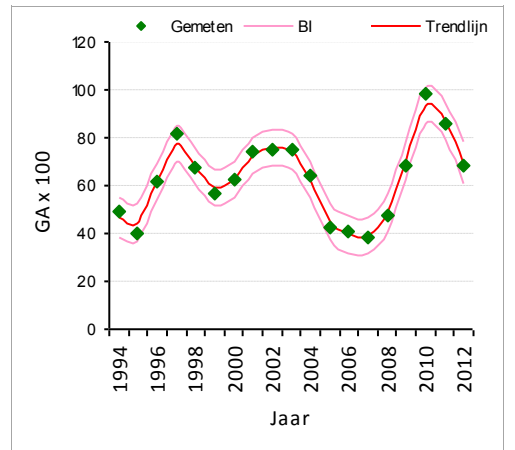
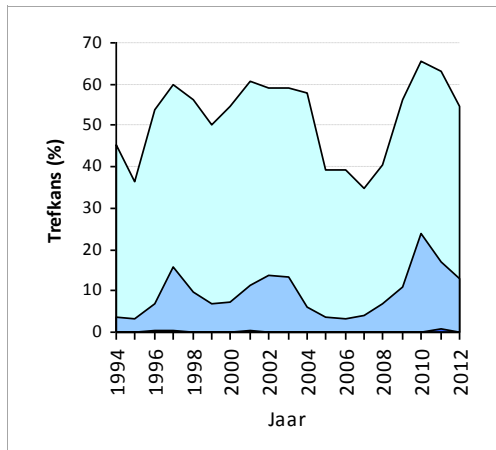
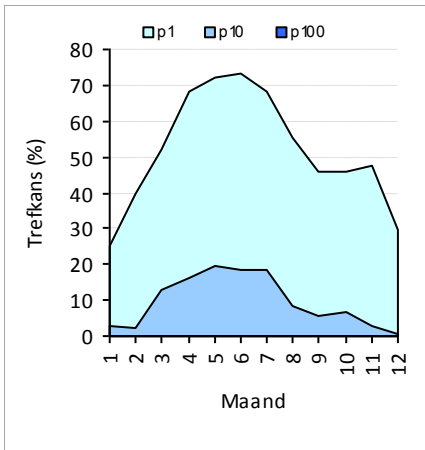

Pholis gunnellus

Botervis

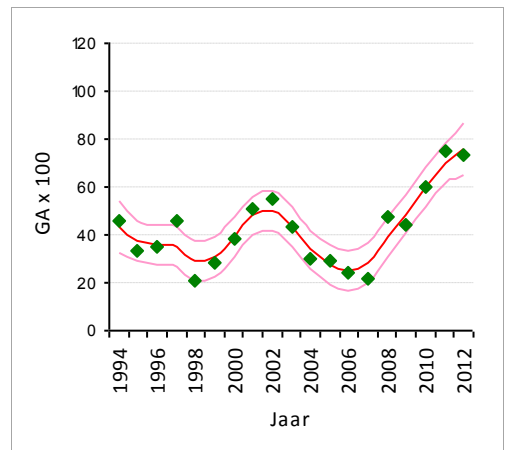
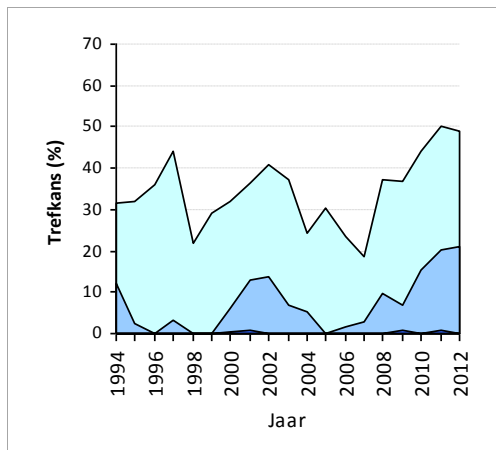
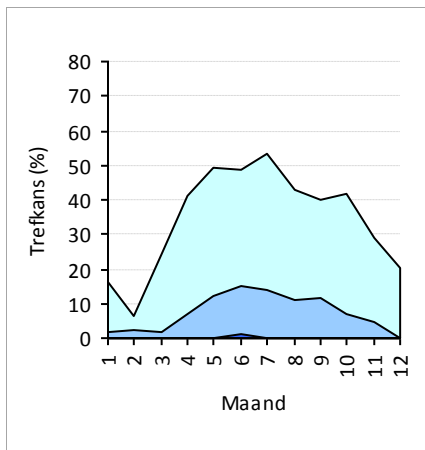
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

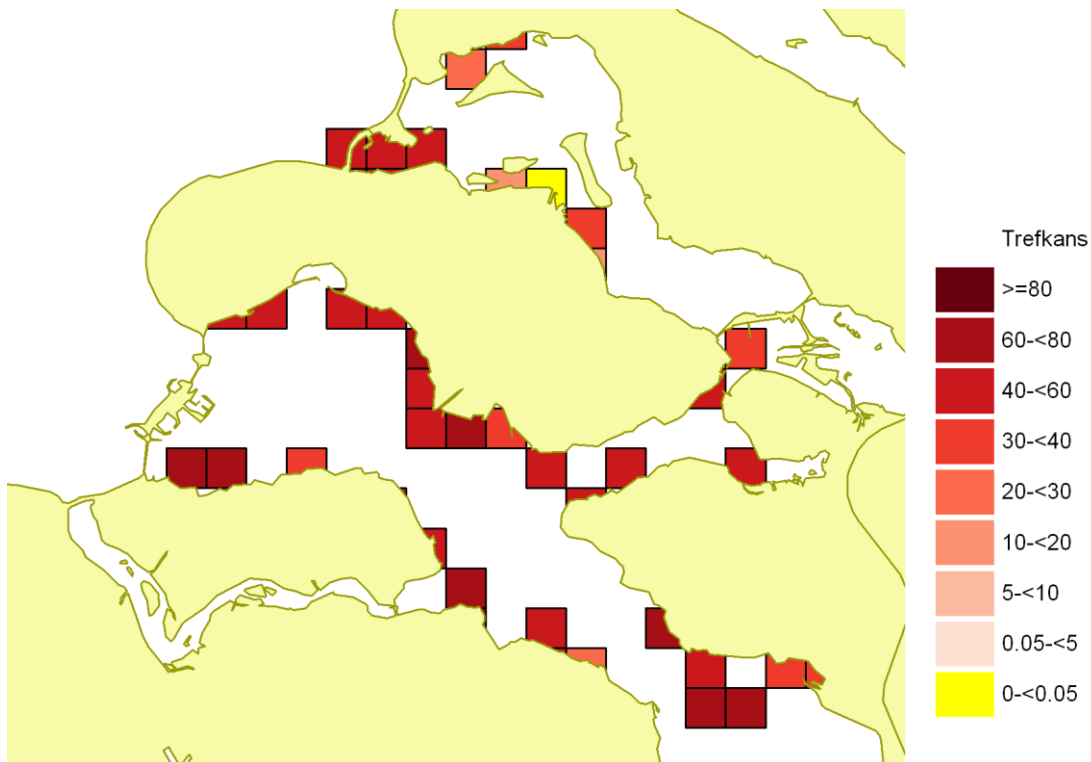

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

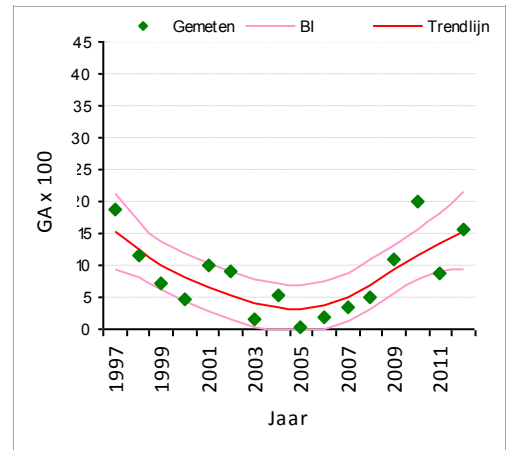
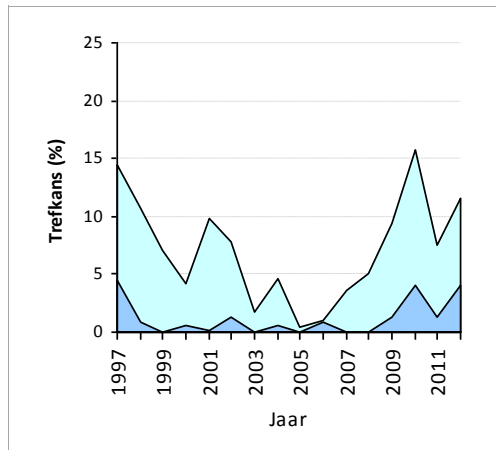
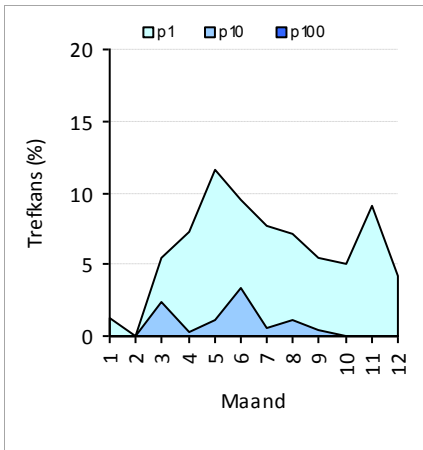

Platichthys flesus

Bot

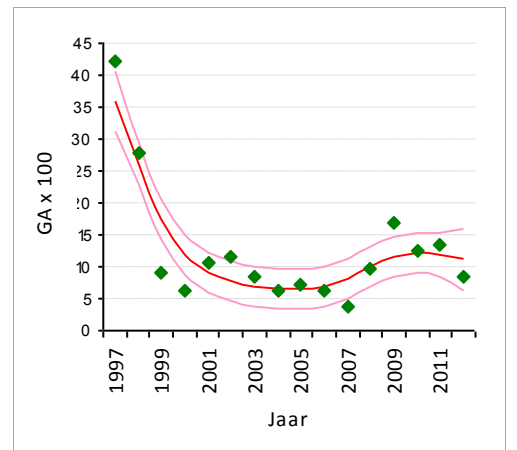
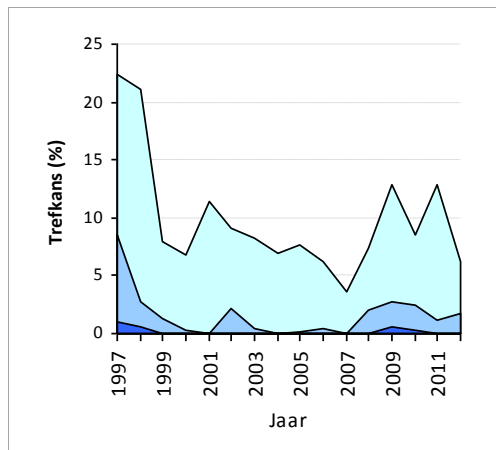
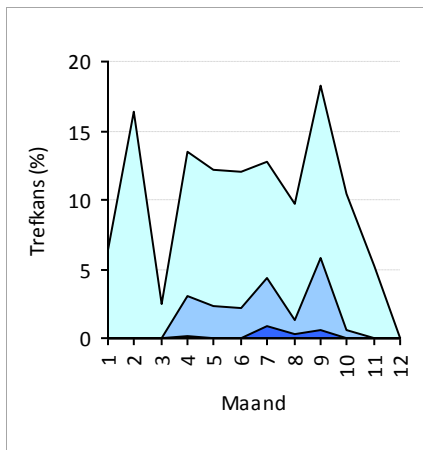
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

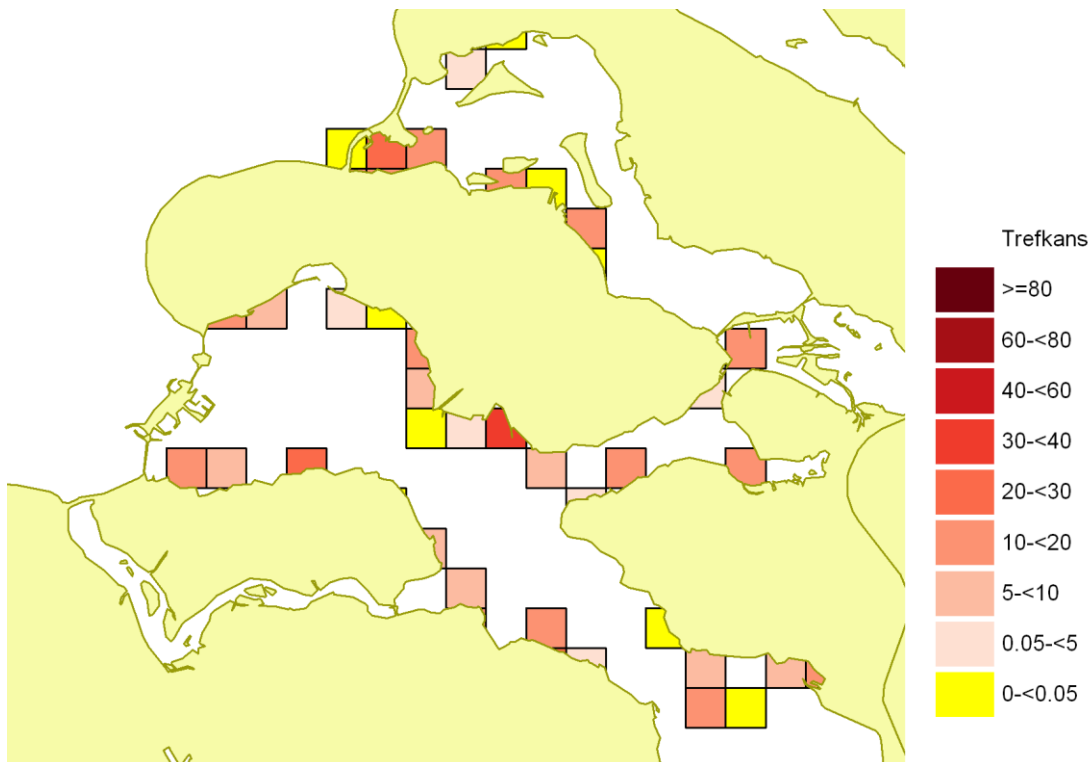

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

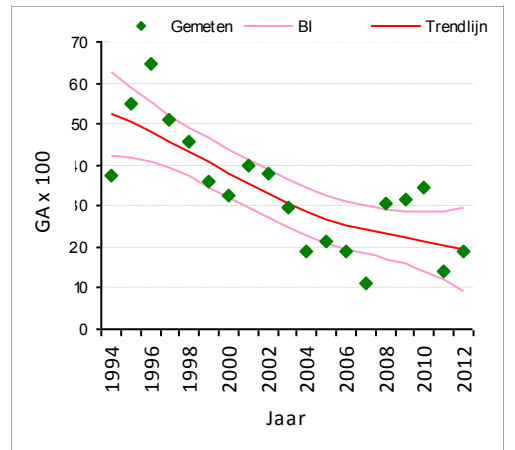
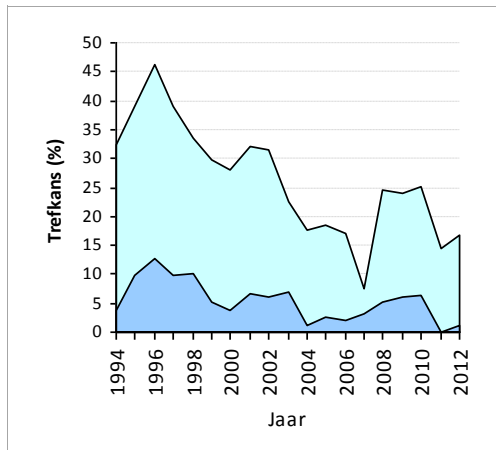
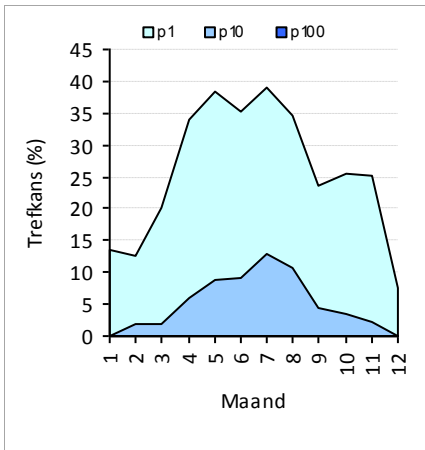

Pleuronectes platessa

Schol

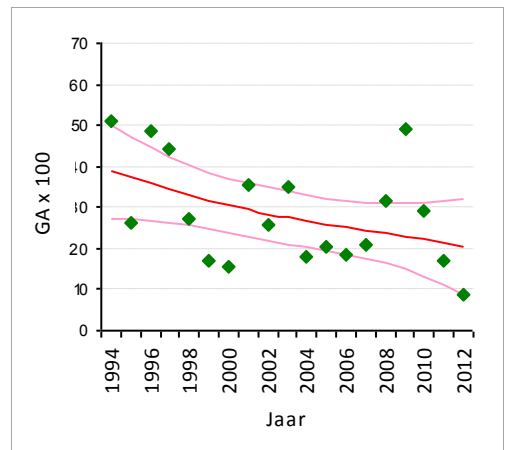
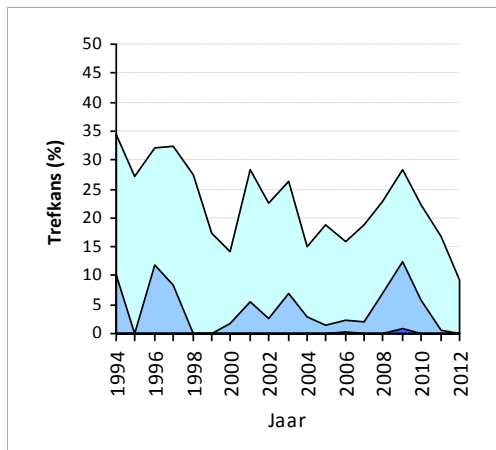
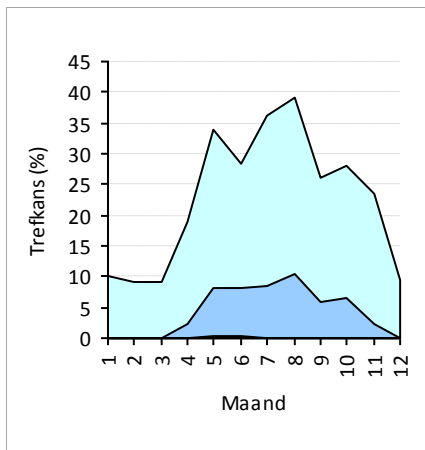
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

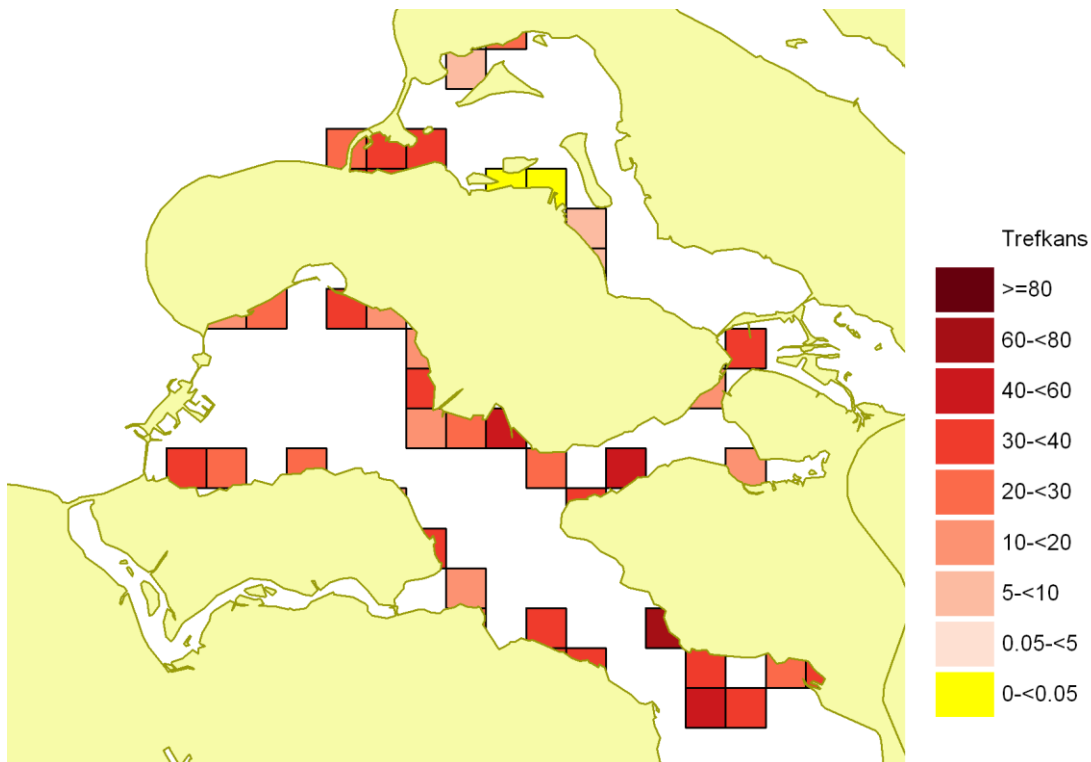

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

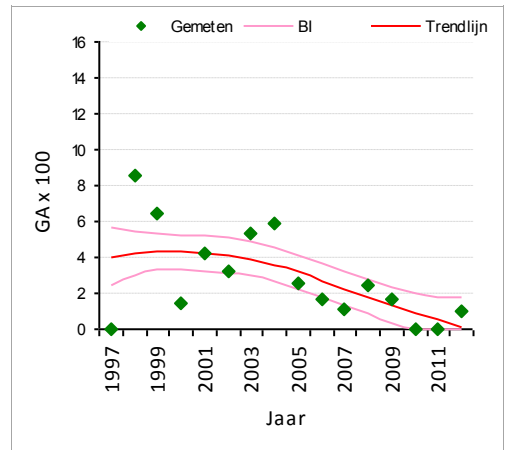
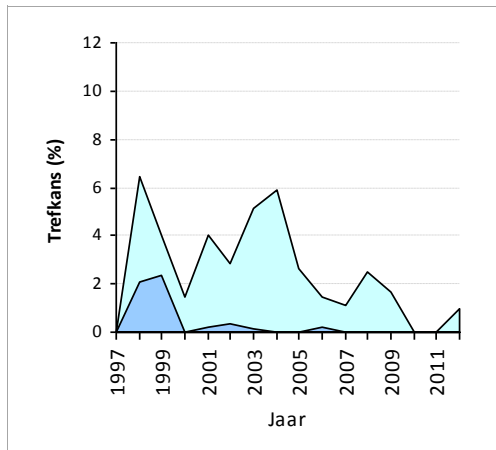
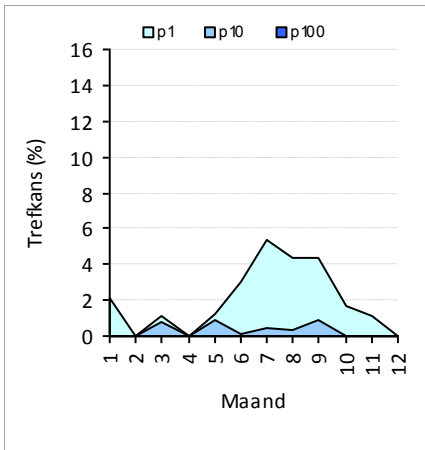

Pollachius pollachius

Pollak

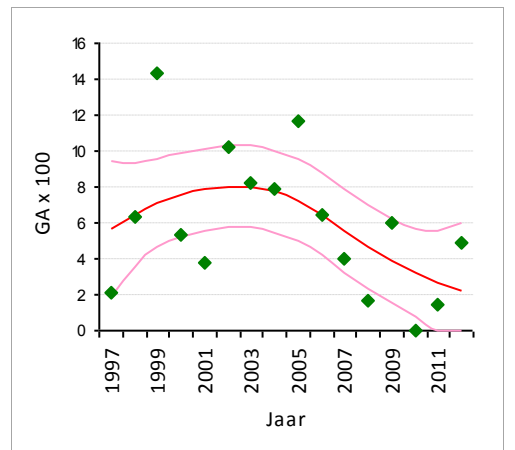
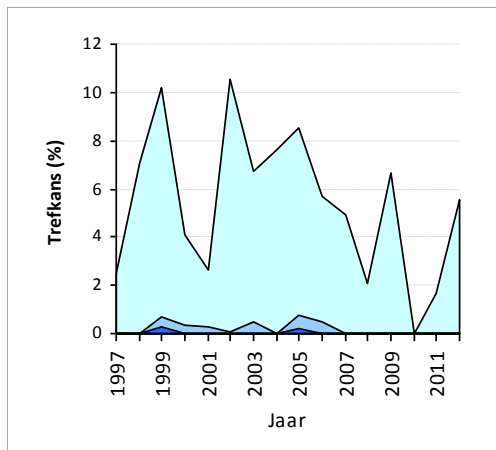
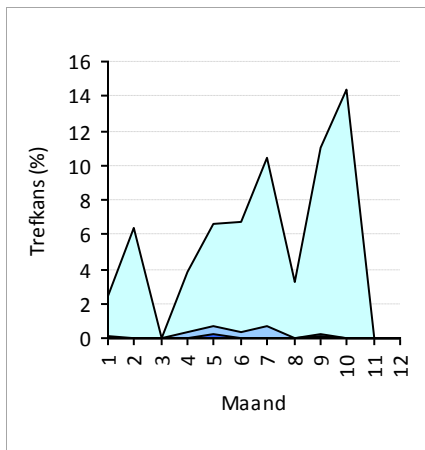
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

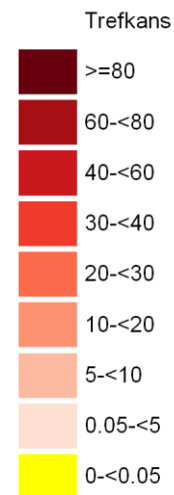
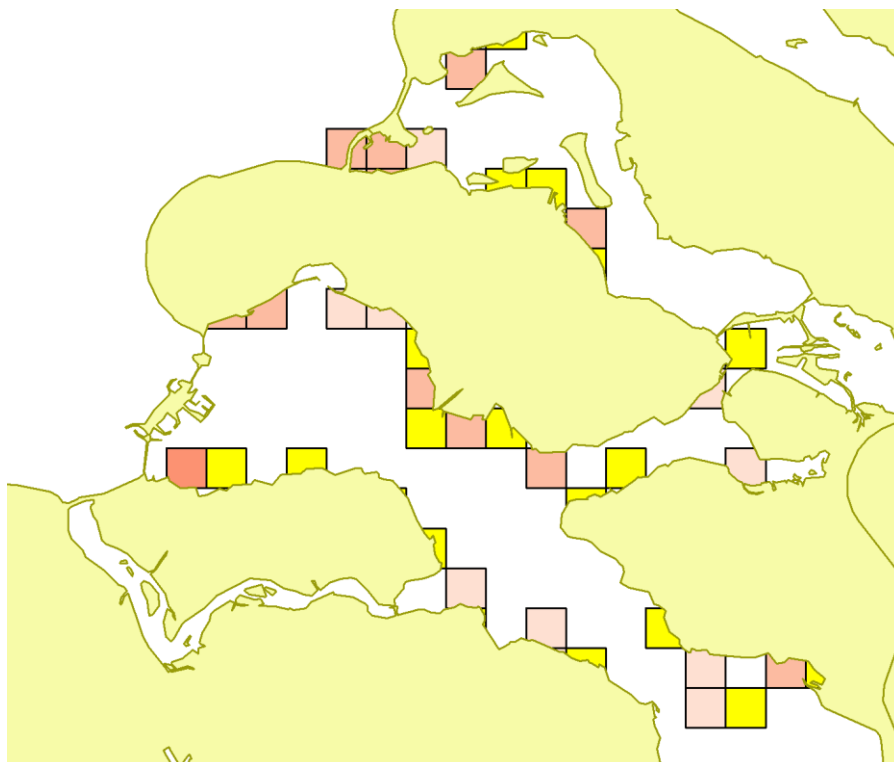

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

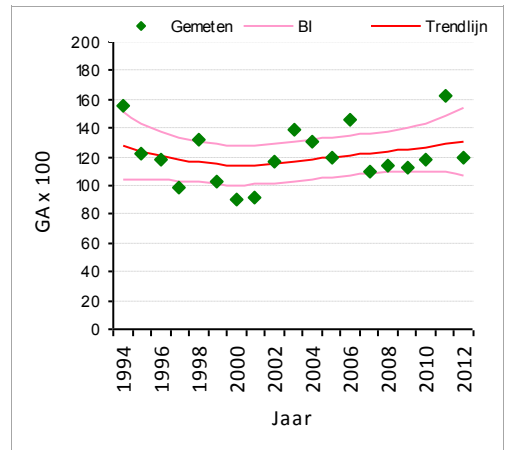
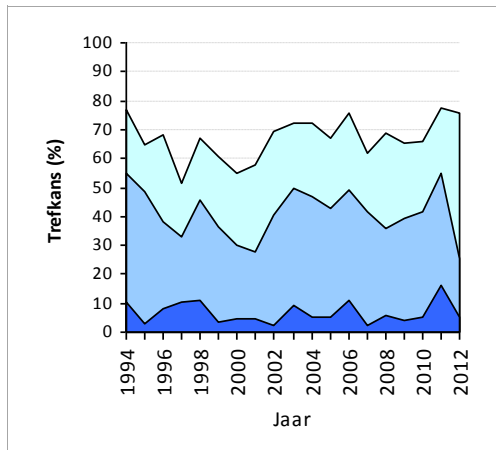
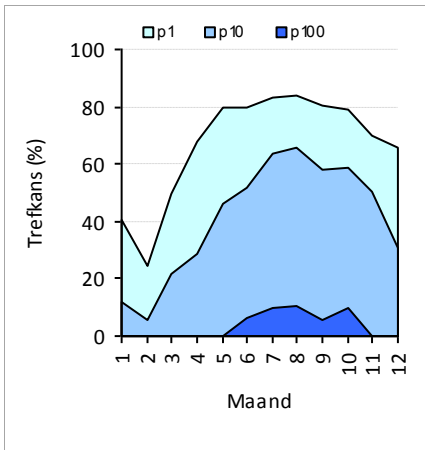

Pomatoschistus spec

Grondel (Onb)

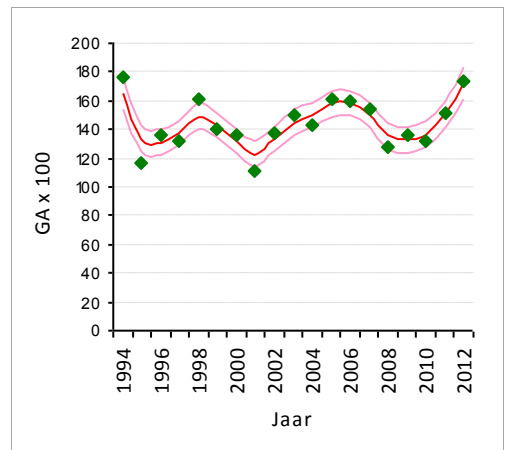
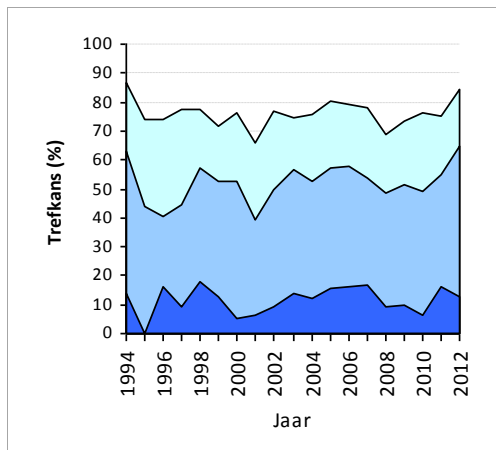
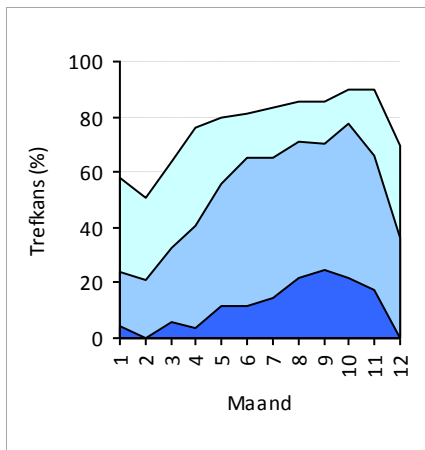
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

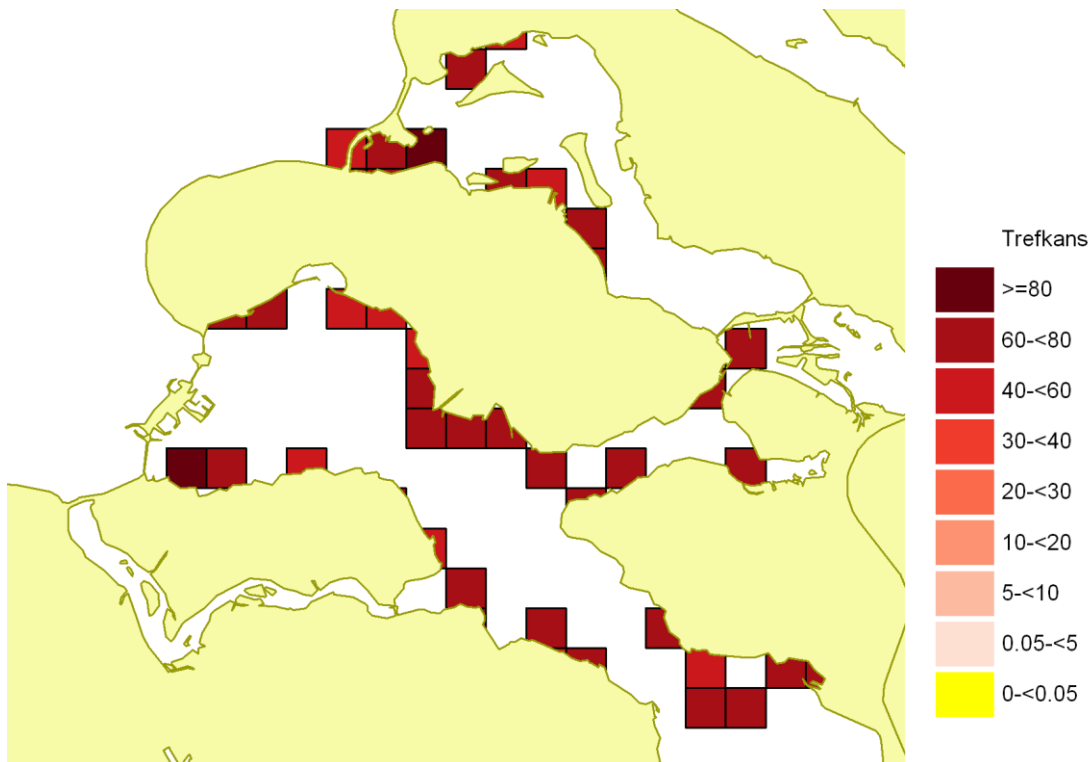

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

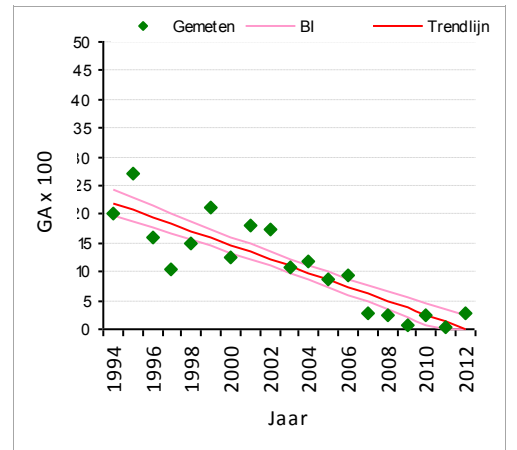
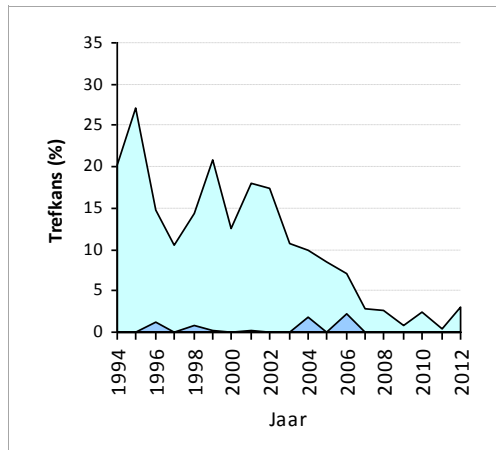
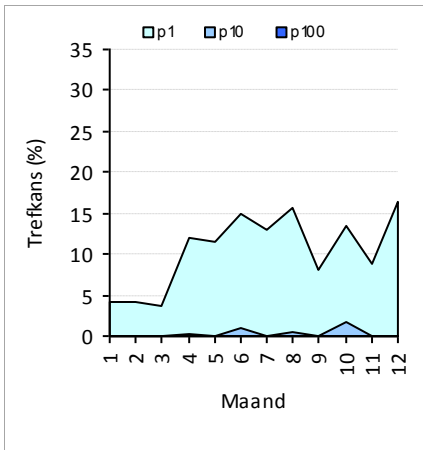
Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Raniceps raninus

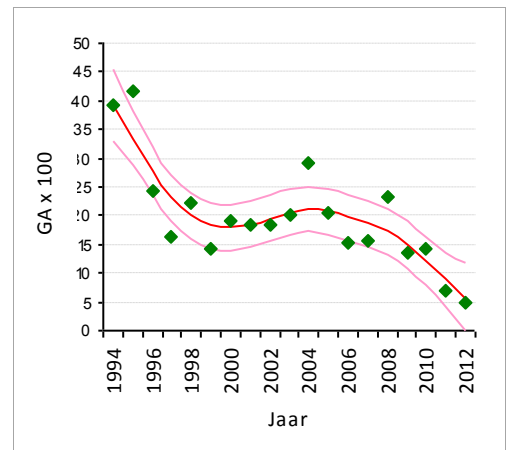
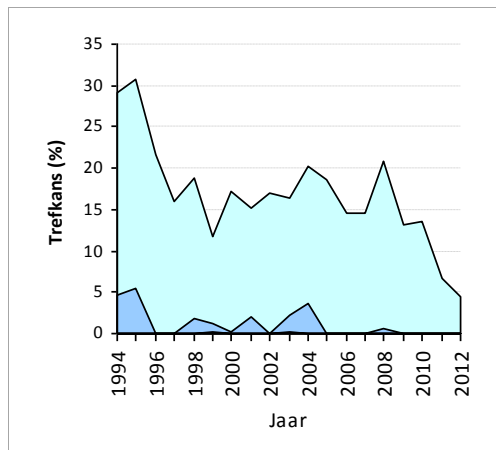
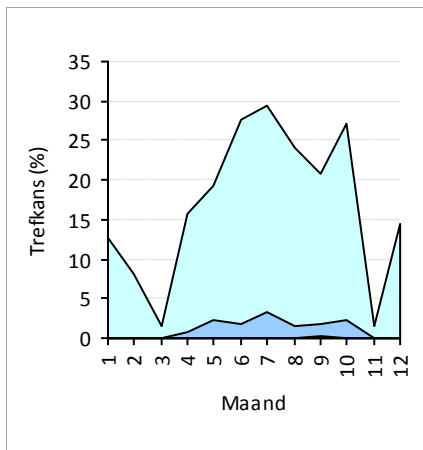
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

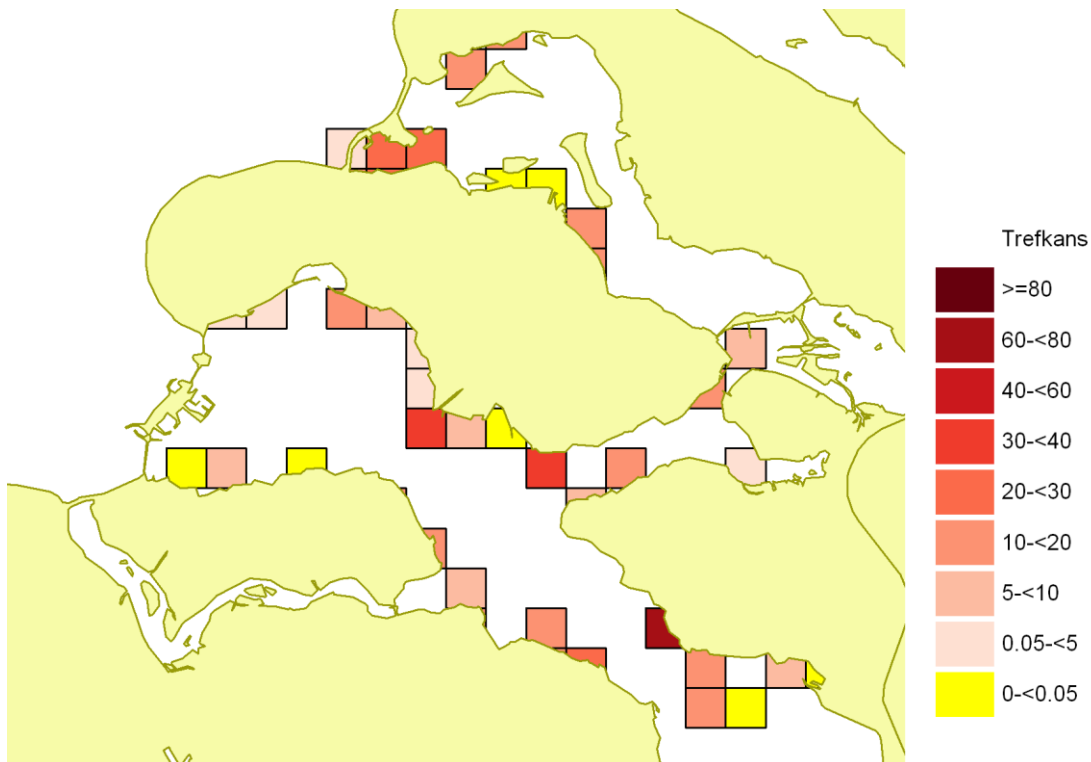

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

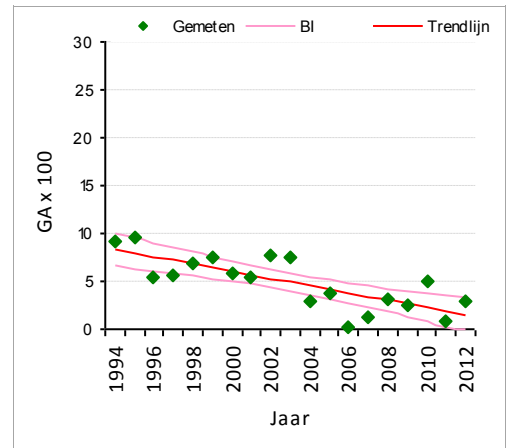
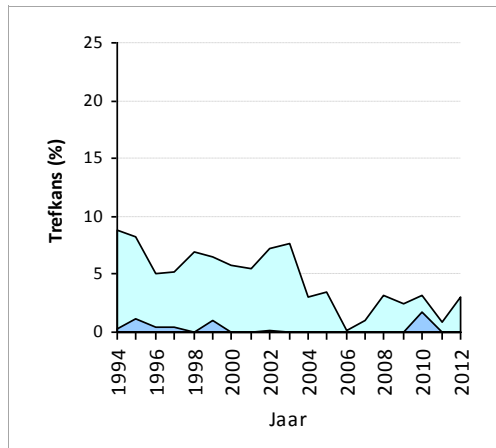
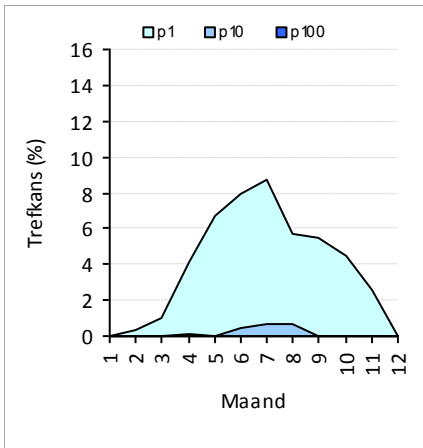

Solea solea

Tong

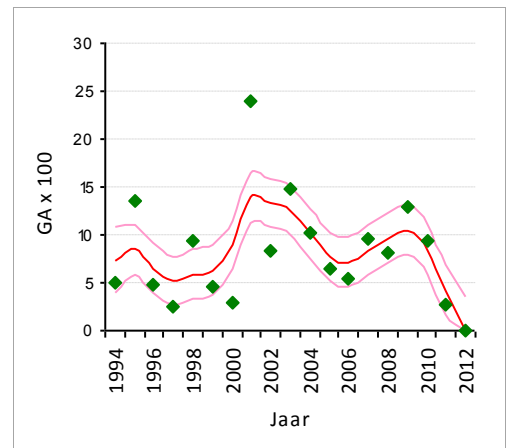
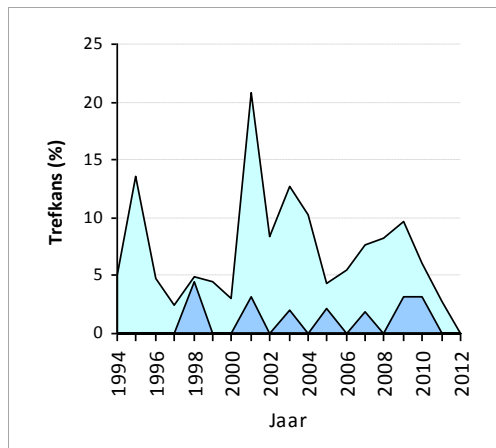
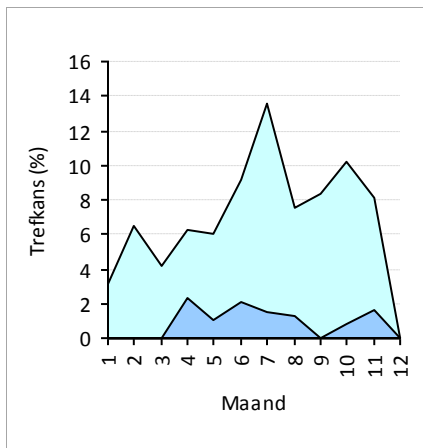
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

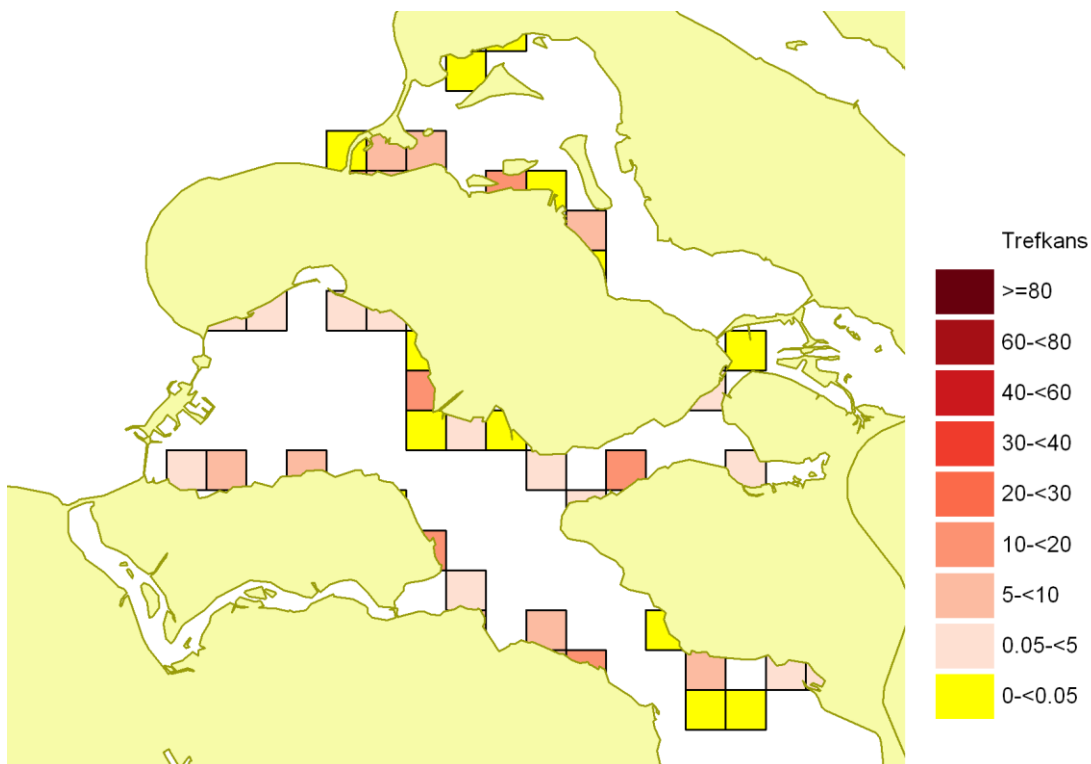

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

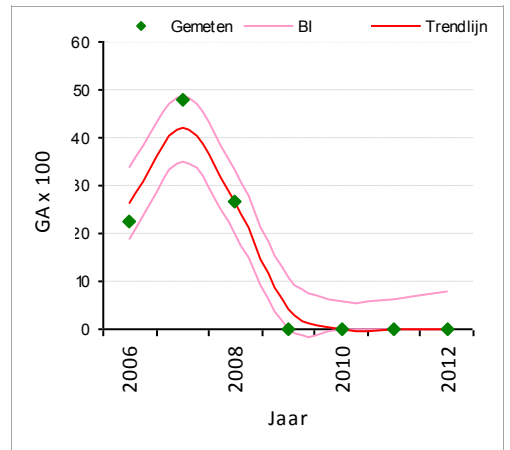
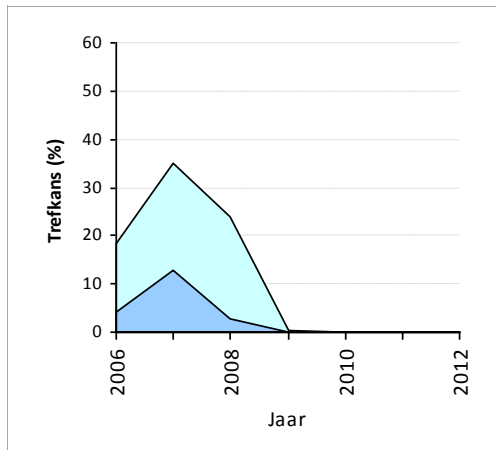
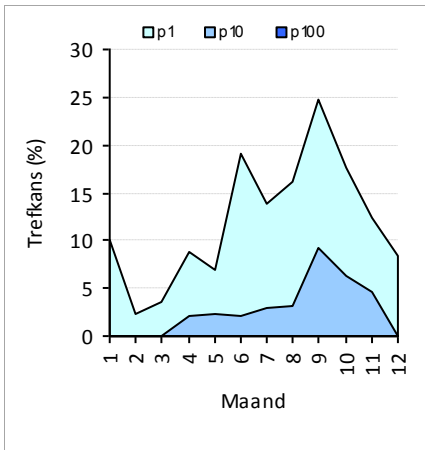

Symphodus melops

Zwartooglipvis

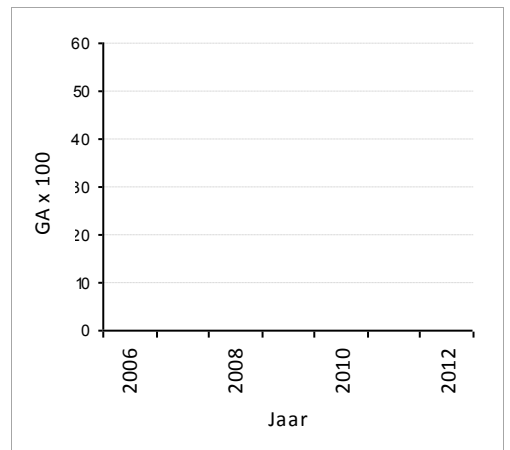
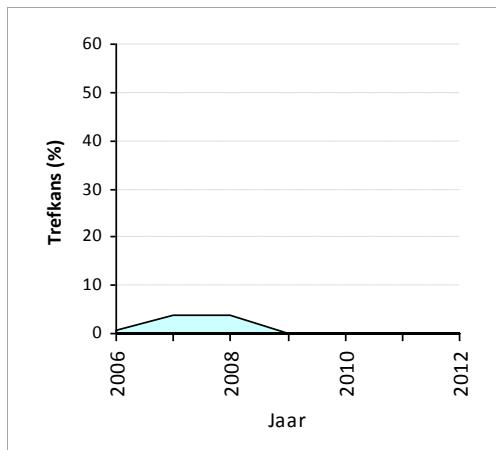
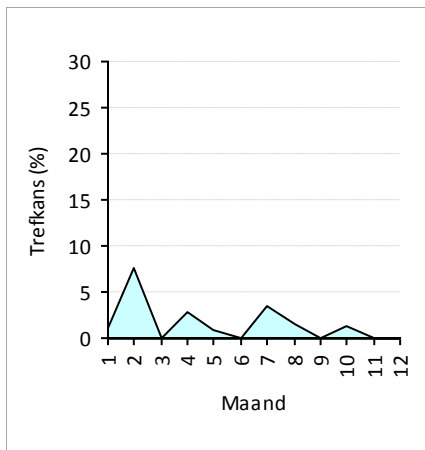
Oosterschelde

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

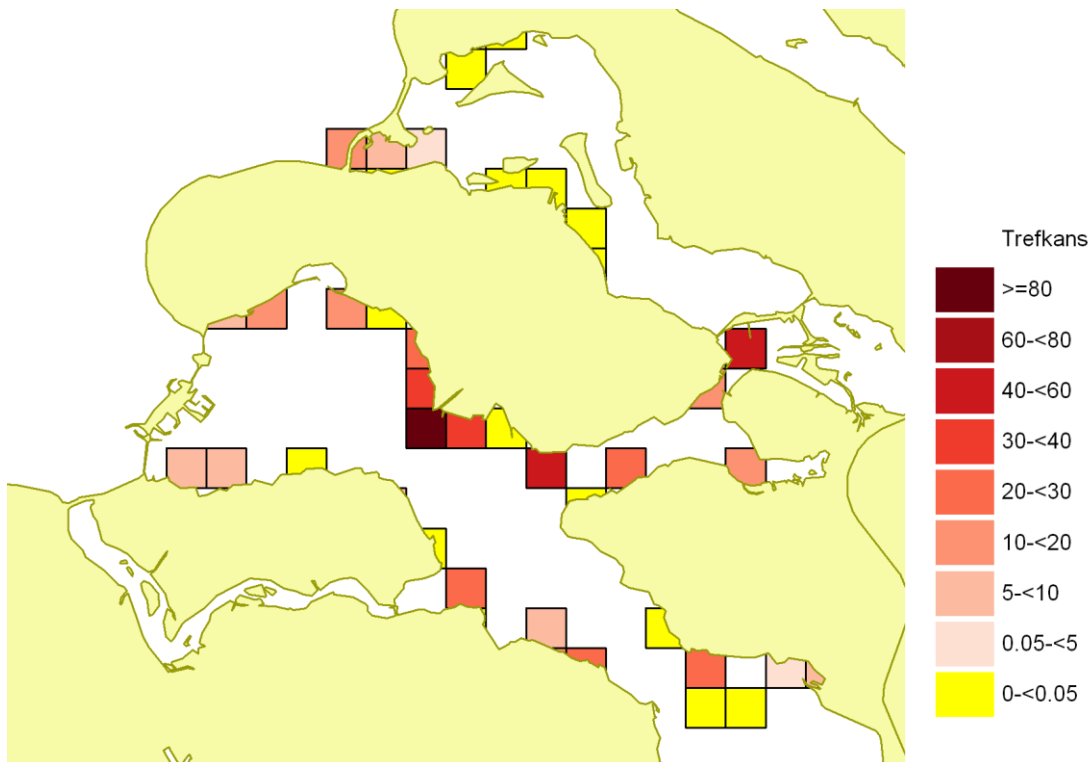

Grevelingen

Onderzoekperiode te kort om trend betrouwbaar te kunnen vaststellen

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

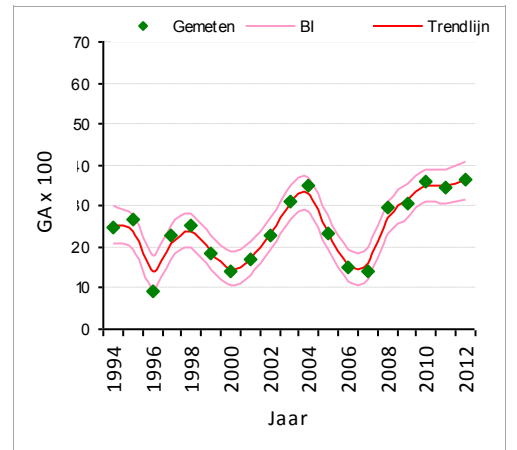
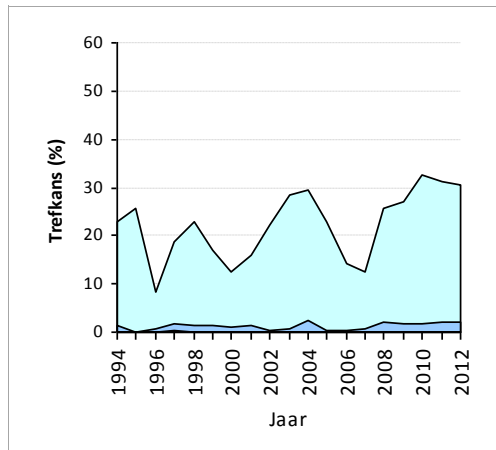
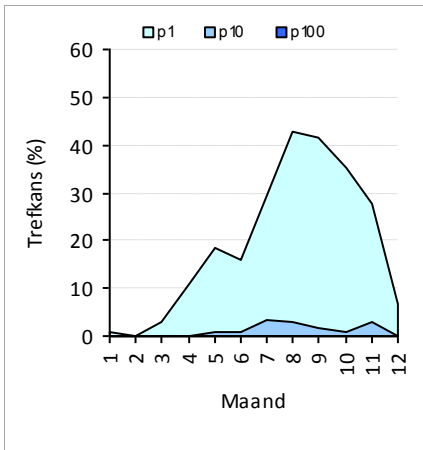

Syngnathus spec

Kleine of grote zeenaald

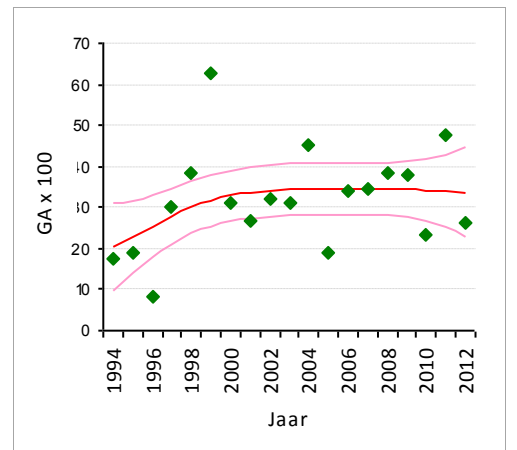
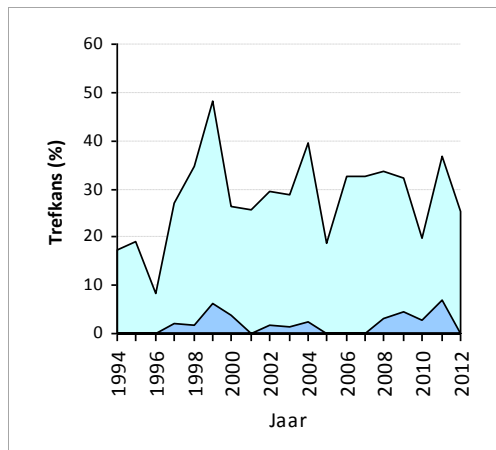
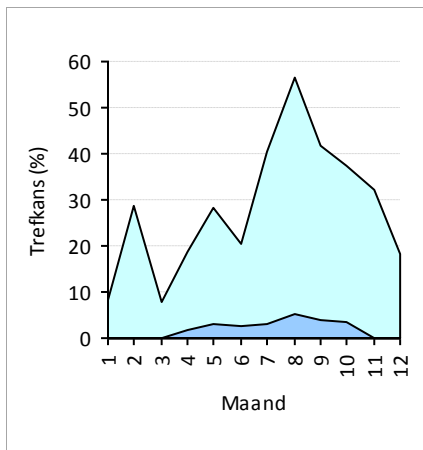
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

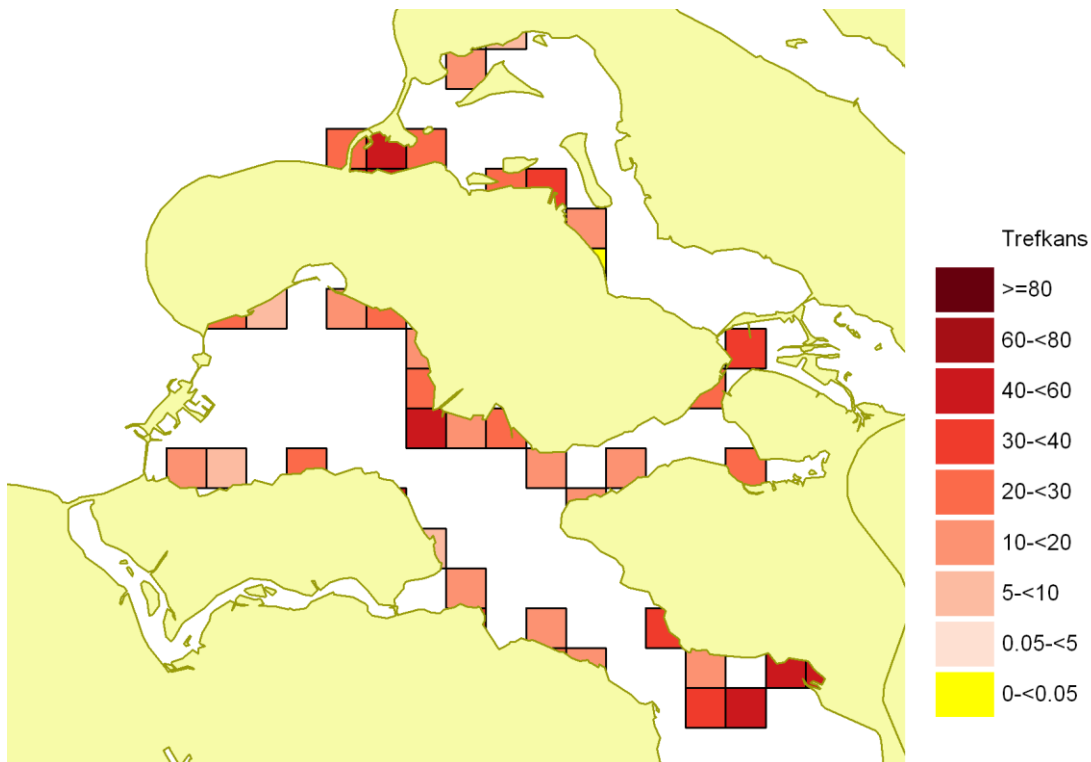

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

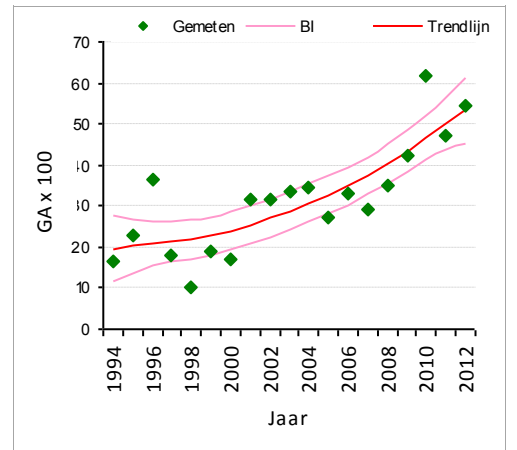
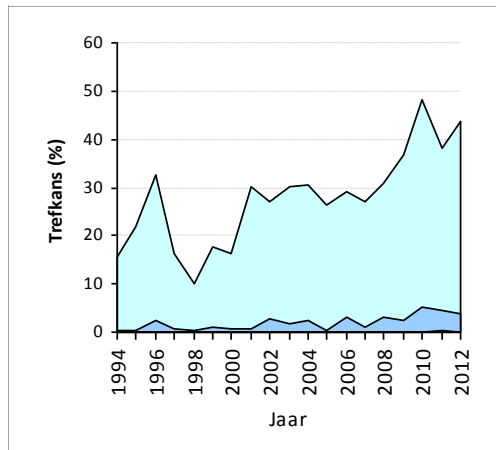
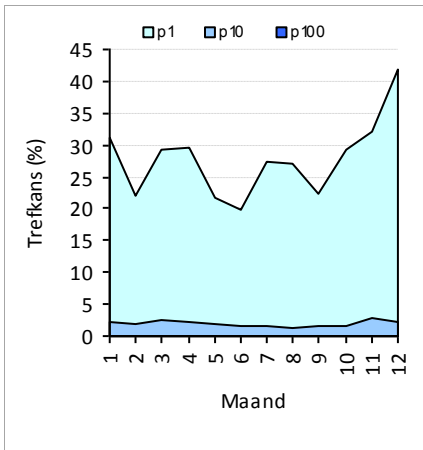

Taurulus bubalis

Groene zeedonderpad

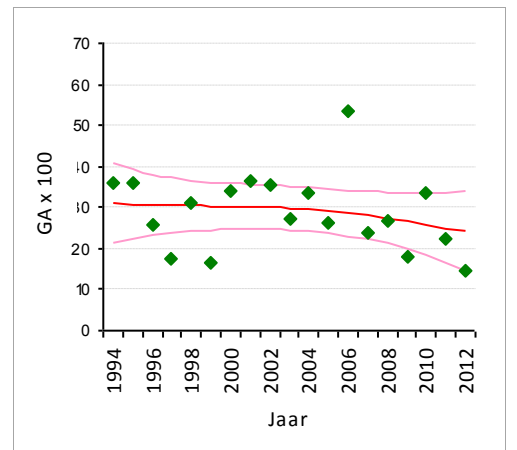
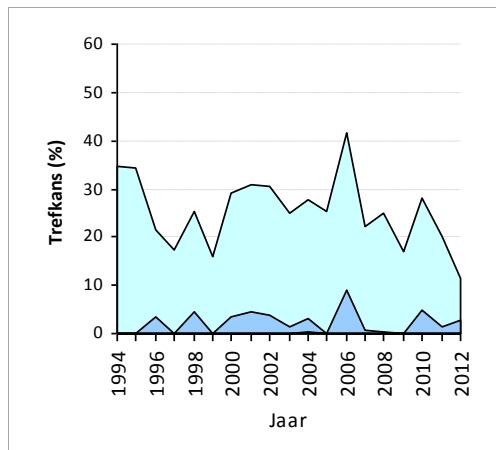
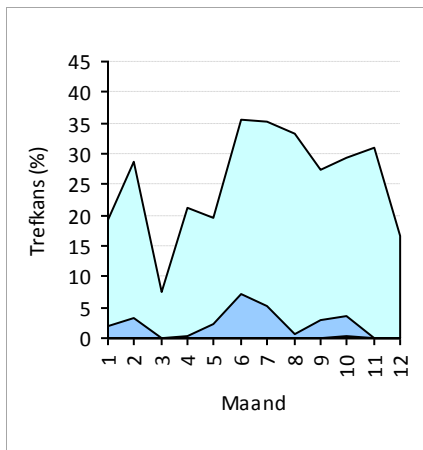
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant hoger dan in het eerste jaar

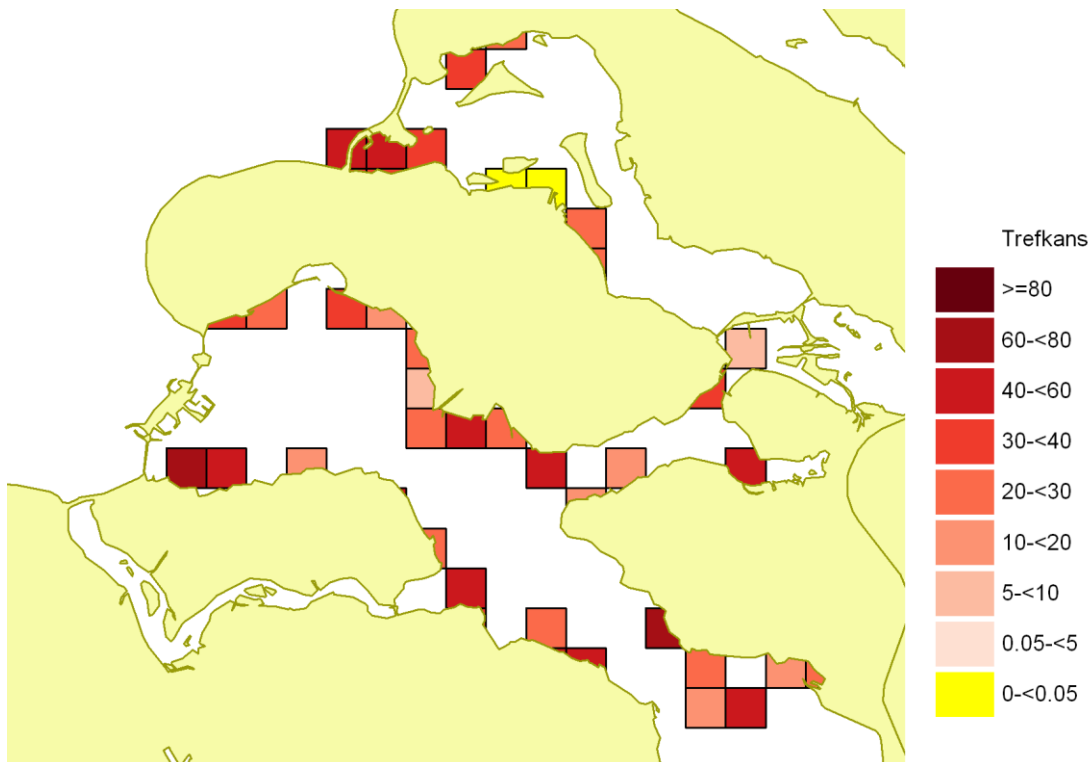

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

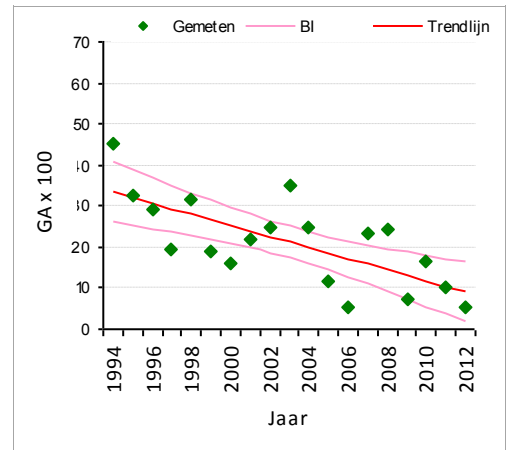
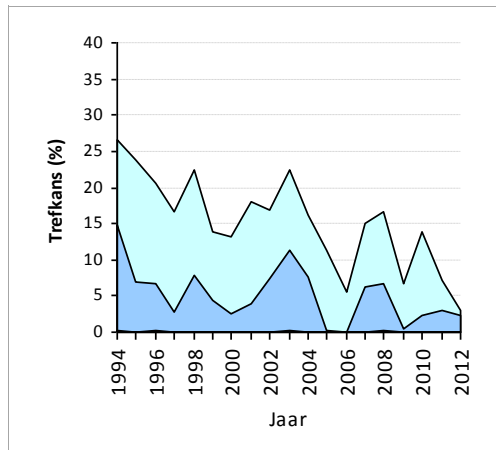
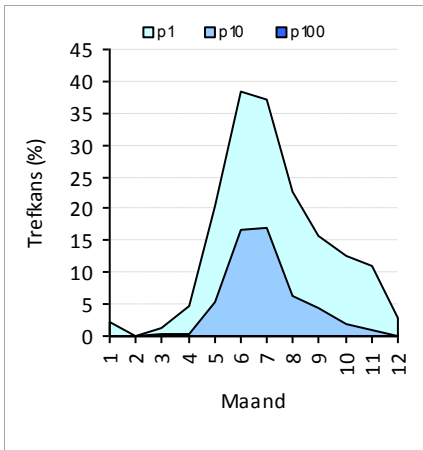

Trisopterus luscus

Steenbolk

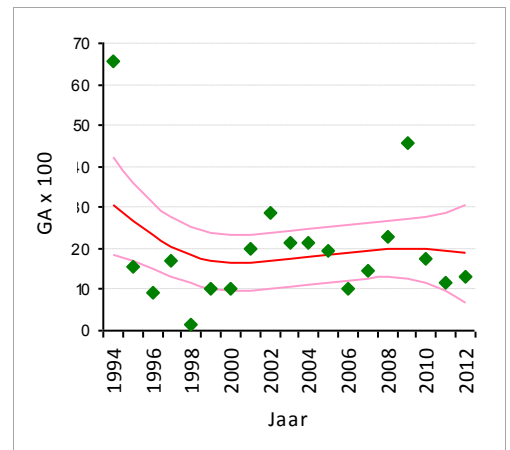
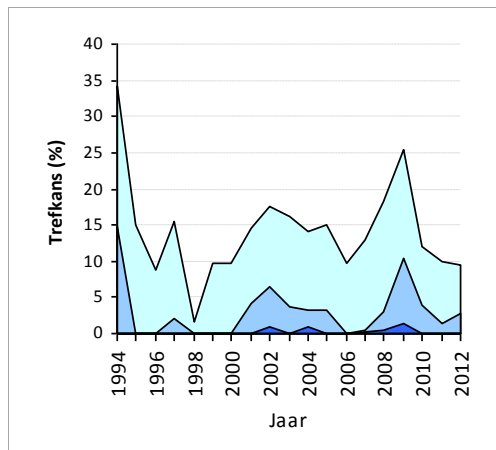
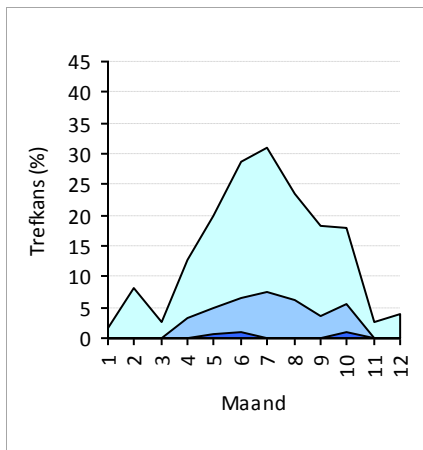
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

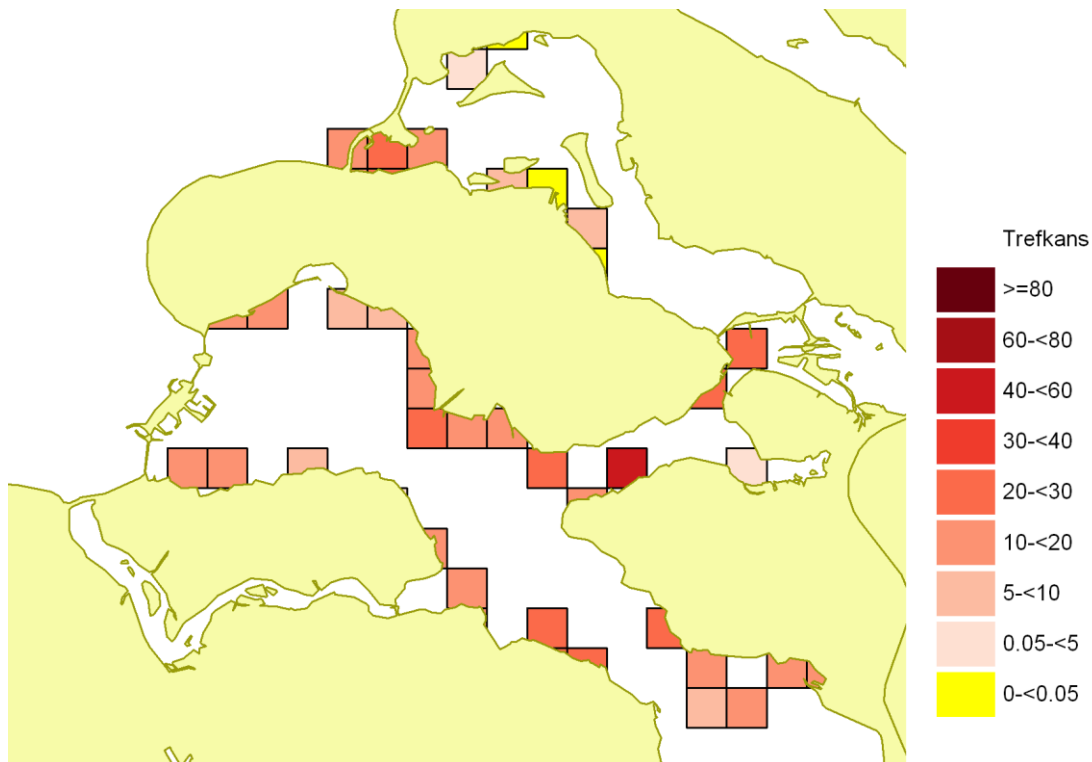

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

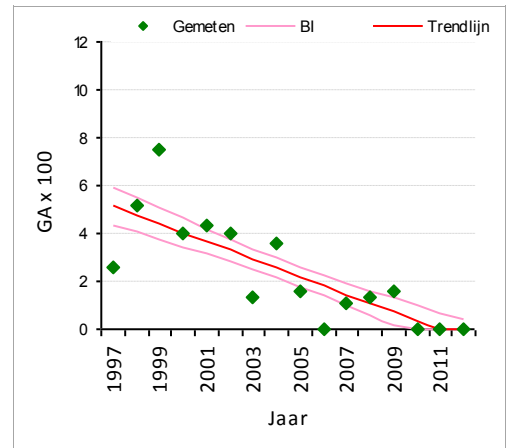
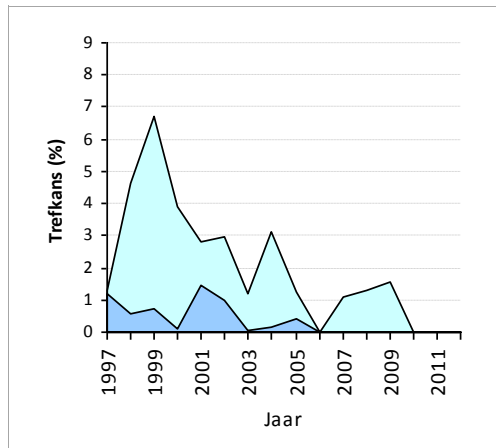
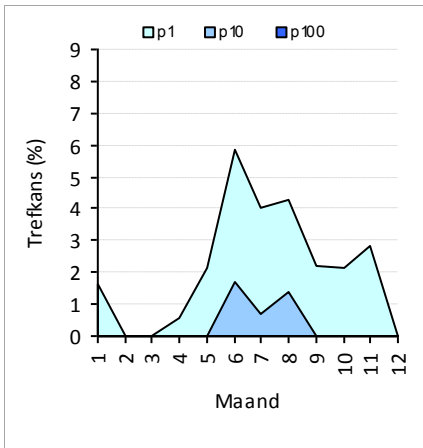

Trisopterus minutus

Dwergbolke

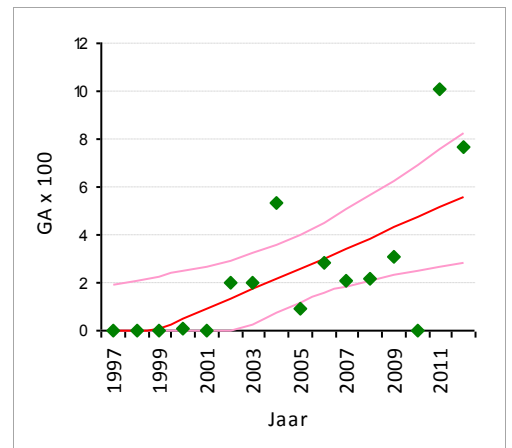
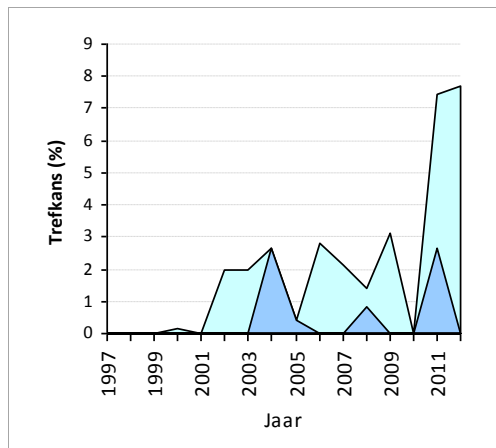
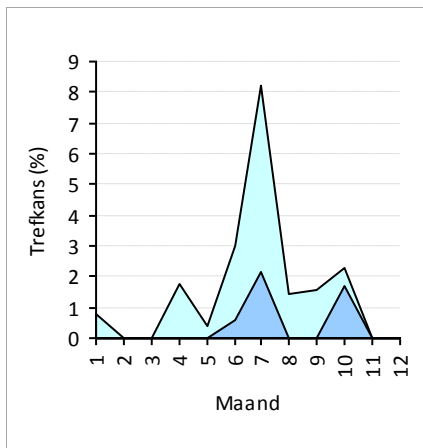
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar significant lager dan in het eerste jaar

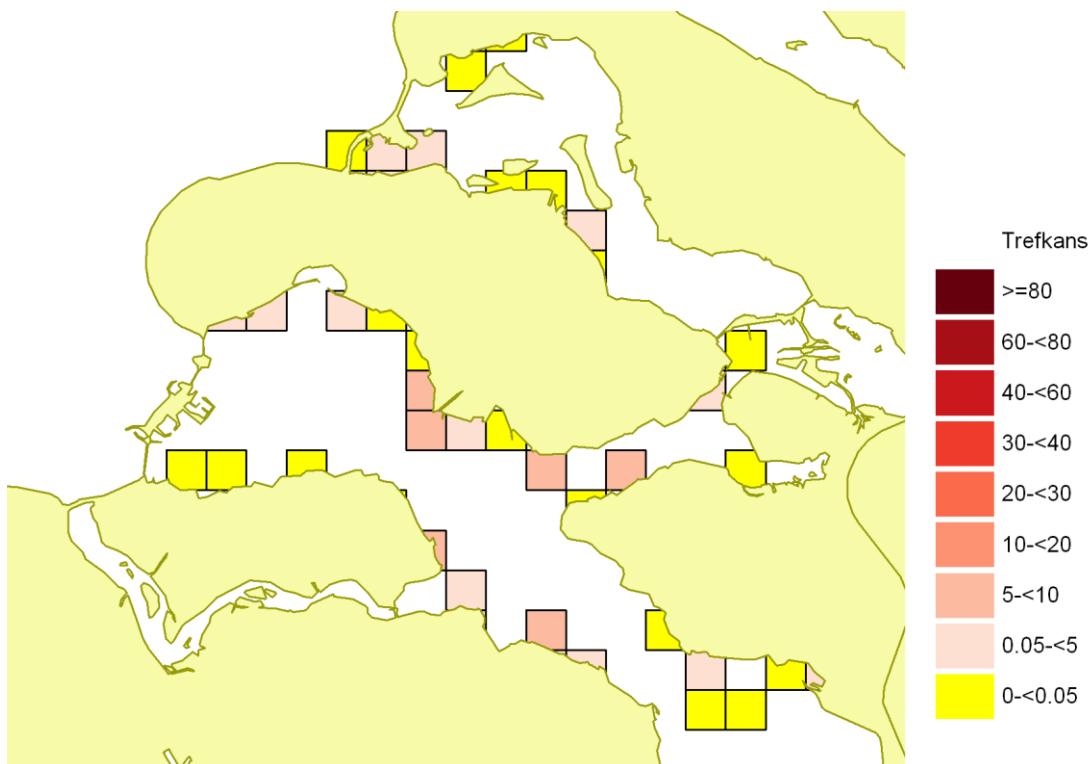

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

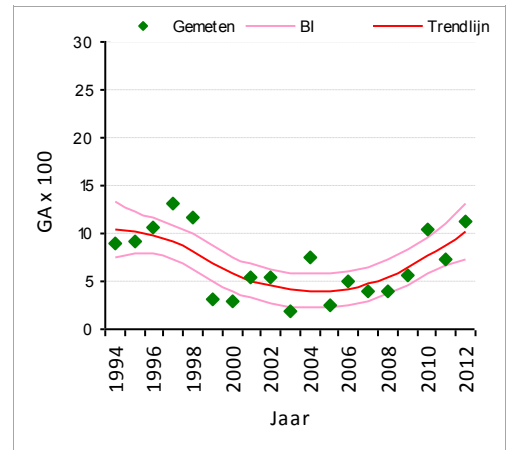
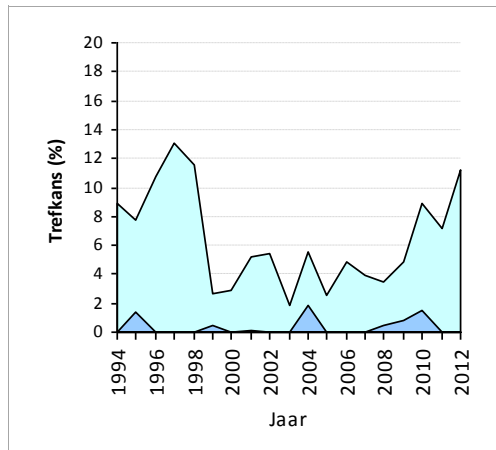
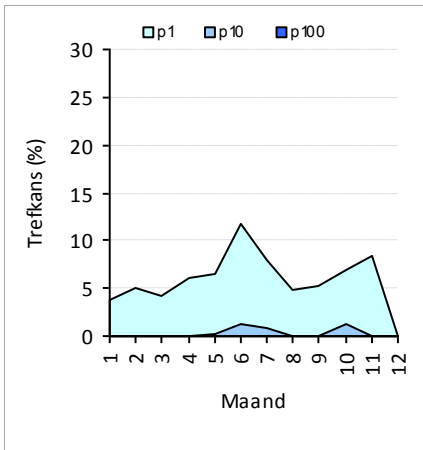

Zoarces viviparus

Puitaal

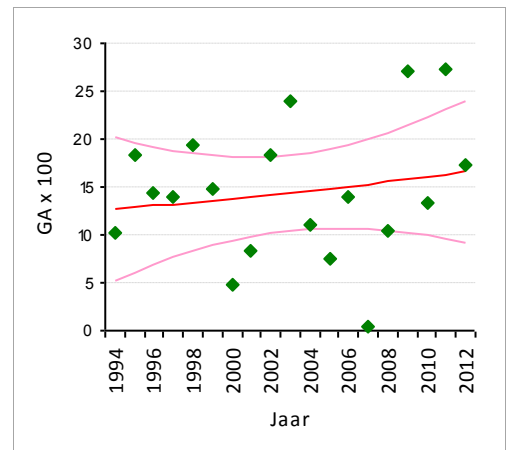
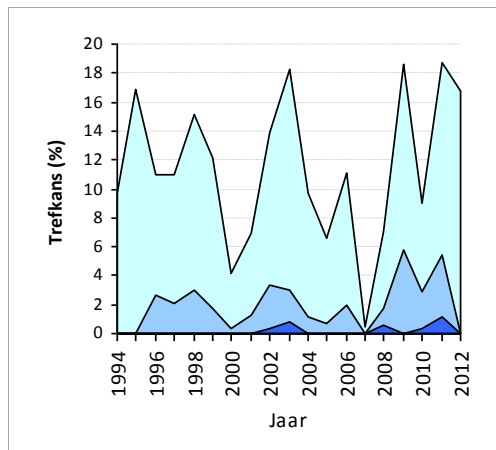
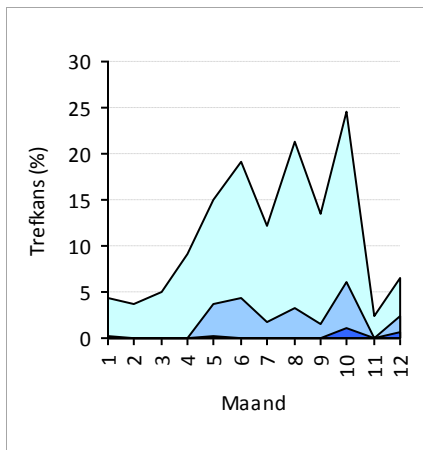
Oosterschelde

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

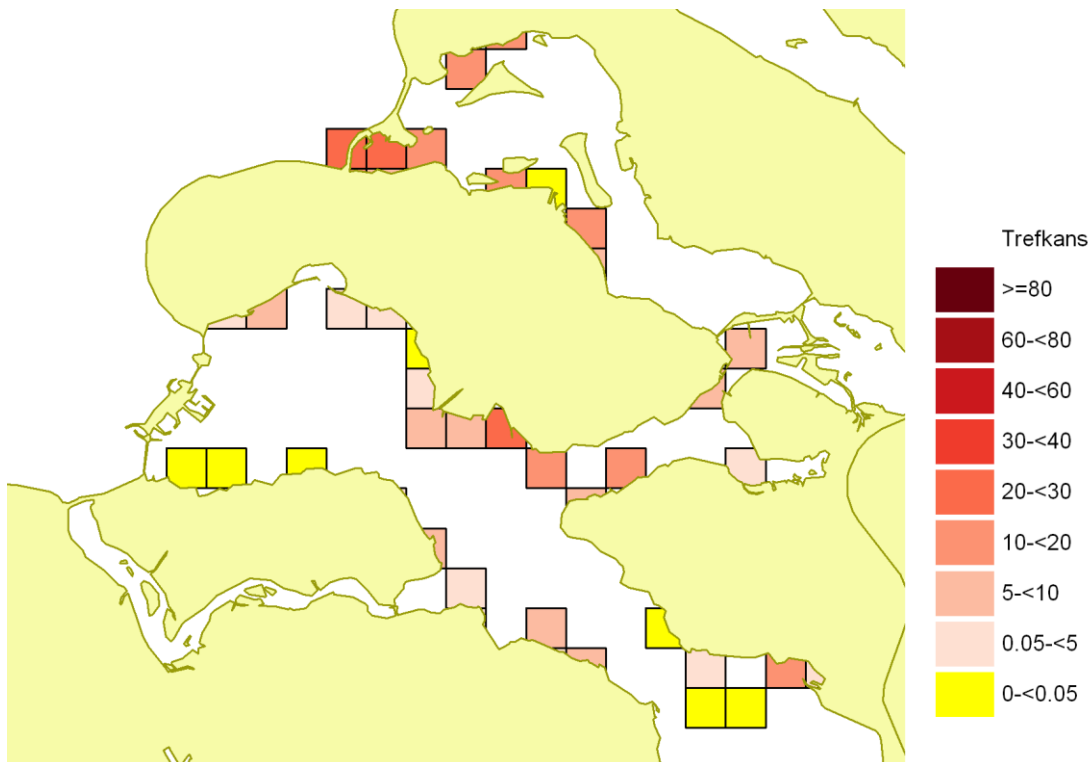

Grevelingen

Trendlijn in het laatste jaar niet significant lager of hoger dan in het eerste jaar

Trefkans op minimaal 1 exemplaar/kolonie (p1) in Grevelingen en Oosterschelde

Bijlage 2: MOO-formulieren

1. MOO1-formulier in gebruik vanaf 1994
2. MOO2-formulier in gebruik vanaf 1997
3. MOOP1-opstapformulier in gebruik vanaf 1998
4. MOO3-formulier in gebruik vanaf eind 2005

Project Monitoring Onderwater Oever			
Waarnemer(s): _____ Adres: _____ Postcode en plaats: _____ Tel: _____ Datum: _____ Tijd van te water gaan: _____ Laag/Hoogwater ¹⁾ Duikduur in min: _____ Zicht in meters: 0.5 / 1 / 2 / meer ¹⁾ Duikplaats (zo nauwkeurig mogelijk): _____ _____ _____ X coördinaat ¹² : _____ Y coördinaat ¹² : _____ NB ¹² : _____ OL ¹² : _____ Korte beschrijving van diepten waarop en biotopen waarin gedoken is: _____ _____ _____ _____ _____ ¹⁾ Streepdoor wat niet van toepassing is. ²⁾ In te vullen door coördinator MOO.			
Stuur waarnemingen naar Stichting ANEMOON ANalyse Educatie Marien Oecologisch ONderzoek Stichting ANEMOON t.a.v. Joop Verkuil (coördinator MOO) Postbus 29 2120 AA Bennebroek			
Toelichting: Plaats een kruisje in de kolom van toepassing: ?) Ken ik niet of niet opgelet O) Wel op gelet, maar niet gezien Z) Zeldzaam 1 tot 10 exemplaren A) Algemeen 10 tot 100 exemplaren M) Massaal Meer dan 100 exemplaren Voetnoten: 3) Noteer ook gemiddelde doorsnede in centimeters. wenst u een plezierige duik met veel leuke waarnemingen 4) Noteer indien roze hydranten afwezig zijn. en een behouden thuiskomst. 5) Noteer eieren bij 'overige waarnemingen'.			
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Alias	7
Vissen <i>Agonus cataphractus</i> <i>Anguilla anguilla</i> <i>Belone belone</i> <i>Callionymus lyra</i> <i>Cyclopterus lumpus</i> <i>Gasterosteus aculeatus</i> <i>Gobius niger</i> <i>Myoxocephalus scorpius</i> <i>Enophrys bubalis</i> <i>Pholis gunellus</i> <i>Pleuronectes platessa</i> <i>Pomatoschistus spec.</i> <i>Raniceps raninus</i> <i>Solea solea</i> <i>Syngnathus acus</i> <i>Syngnathus rostellatus</i> <i>Trisopterus luscus</i> <i>Zoarcus viviparus</i>	Harnasmannetje Aal Geep Pifvis Snotolf Driedoornige stekelbaars Zwarte grondel Zeedonderpad Groene zeedonderpad Botervis Schol Grondels, Dikkopje Vorskwab Tong Grote zeenaald Kleine zeenaald Steenbolk Puitaal	374 354 352 373 348 350 363 376 377 940 850 365 995 910 920 930 381 353	A M
Vul hier uw opmerkingen en overige waarnemingen in (wieren, wormen, mosdierjes, hydroidpoliepen, tweekleppigen, eieren)			

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Alias	?	O	Z	A	M
Sponzen							
<i>Cilone celata</i>	Boorspons	401	—	—	—	—	—
<i>Halichondria panicea</i>	Gewone broodspons	402	—	—	—	—	—
<i>Haliclona oculata</i>	Geweisspons	403	—	—	—	—	—
<i>Leucosolenia variabilis</i>	Witte buisesspons	139	—	—	—	—	—
Kwallen en poliepen							
<i>Aurelia aurita</i>	Oorkwal	1	—	—	—	—	—
<i>Aurelia aurita</i>	Oorkwal poliepstadium	1p	—	—	—	—	—
<i>Chrysaora hysoscela</i>	Kompaskwal	2	—	—	—	—	—
<i>Cyanea lamarckii</i>	Blauwe haarkwal	4	—	—	—	—	—
<i>Gonionemus vertens</i>	Kruiskwal	151	—	—	—	—	—
<i>Rhizostoma pulmo</i>	Zeepaddestoel	5	—	—	—	—	—
<i>Tubularia indivisa</i> ¹⁴	Penneschaft	113	—	—	—	—	—
<i>Tubularia larynx</i> ¹⁴	Gorgelpijp	114	—	—	—	—	—
Ribkwallen							
<i>Beroe ovata</i>	Meloenkwallletje	153	—	—	—	—	—
<i>Pleurobrachia pifeus</i>	Zeedruif	7	—	—	—	—	—
Bloemdieren							
<i>Actinea equina</i>	Paardeaanemoon	406	—	—	—	—	—
<i>Actinothoe anguicomma</i>	Wedueroos	157	—	—	—	—	—
<i>Acyonium digitatum</i>	Dodemansduim	154	—	—	—	—	—
<i>Cerianthus lloydii</i>	Viltroos/Cilinderroos	155	—	—	—	—	—
<i>Diadumene cincta</i>	Golfbreker-/Baksteenanoon	407	—	—	—	—	—
<i>Haliplanella lineata</i>	Groene golfbrekeraanemoon	158	—	—	—	—	—
<i>Metridium senile</i>	Zeeanijler	408	—	—	—	—	—
<i>Sagartia troglodytes</i>	Slibaanemoon/Zeemadelletje	118	—	—	—	—	—
<i>Tealia telina</i>	Zeedahlia	156	—	—	—	—	—
Borstelwormen							
<i>Lanice conchilega</i>	Schelpkokerworm	101	—	—	—	—	—
<i>Sabella pavonina</i>	Waaierkokerworm	182	—	—	—	—	—
Slakken ⁵							
<i>Buccinum undatum</i>	Wulk	61	—	—	—	—	—
<i>Nucella lapillus</i>	Purperslak	207	—	—	—	—	—
<i>Patella vulgata</i>	Schaalhoren	418	—	—	—	—	—
<i>Acanthodoris pilosa</i>	Egelslak	224	—	—	—	—	—
<i>Aeolidia papillosa</i>	Grote vlokslak	415	—	—	—	—	—
<i>Aeolidia glauca</i>	Kleine vlokslak	238	—	—	—	—	—
<i>Dendronotus frondosus</i>	Boompjesslak	232	—	—	—	—	—
<i>Eubranchius exiguus</i>	Plompe knuppelslak	239	—	—	—	—	—
<i>Facelina bostoniensis</i>	Brade ringsprietislak	242	—	—	—	—	—
<i>Janolus cristatus</i>	Blauwtipje	236	—	—	—	—	—
Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Alias	?	O	Z	A	M
<i>Orchidoris bilamellata</i>	Rosse sterslak	414	—	—	—	—	—
<i>Tergipes tergipes</i>	Slanke knotsslak	245	—	—	—	—	—
Inktvisse ⁵							
<i>Sepia officinalis</i>	Zeaat	998	—	—	—	—	—
<i>Sepioida atlantica</i>	Dwerginktvis	997	—	—	—	—	—
Krabben en kreeften ⁵							
<i>Cancer pagurus</i>	Noordzeekrab	81	—	—	—	—	—
<i>Carcinus maenas</i>	Strandkrab	80	—	—	—	—	—
<i>Hyas araneus</i>	Gewone spinkrab	321	—	—	—	—	—
<i>Hyas coarctatus</i>	Rode spinkrab	322	—	—	—	—	—
<i>Homarus gammarus</i>	Zeekreeft	314	—	—	—	—	—
<i>Liocarcinus arcuatus</i>	Gewimperde zwemkrab	318	—	—	—	—	—
<i>Liocarcinus holsatus</i>	Gewone zwemkrab	84	—	—	—	—	—
<i>Macropodia rostrata</i>	Gewone hooiwagenkrab	319	—	—	—	—	—
<i>Necora puber</i>	Fluwela zwemkrab	87	—	—	—	—	—
<i>Portunus latipes</i>	Breedpootkrab	88	—	—	—	—	—
Overige kreeftachtigen							
<i>Caprella linearis</i>	Wandlend geraamte	996	—	—	—	—	—
<i>Neomysis spec</i>	Aasgarnaal	310	—	—	—	—	—
<i>Crangon crangon</i>	Gewone garnaal	79	—	—	—	—	—
<i>Palaemon adspersus</i>	Roodsprietgarnaal	309	—	—	—	—	—
<i>Palaemon elegans</i>	Gewone steurgarnaal	298	—	—	—	—	—
<i>Diogenes pugilator</i>	Kleine heremietkreeft	90	—	—	—	—	—
<i>Pagurus bernhardus</i>	Grote heremietkreeft	89	—	—	—	—	—
Stekelhuidigen							
<i>Asterias rubens</i>	Gewone zeester	10	—	—	—	—	—
<i>Ophiotrix fragilis</i>	Brokkelster	421	—	—	—	—	—
<i>Ophiura texturata</i>	Gewone slangster	13	—	—	—	—	—
<i>Psammochinus miliaris</i>	Gewone zeeappel	14	—	—	—	—	—
Zakpijpen							
<i>Ascidia aspersa</i>	Ruwe zakpijp	343	—	—	—	—	—
<i>Ascidia scabra</i>	—	342	—	—	—	—	—
<i>Botryllus schlosseri</i>	Paarse geleikorst	338	—	—	—	—	—
<i>Ciona intestinalis</i>	Doorschijnende zakpijp	345	—	—	—	—	—
<i>Dendrodoa grossularia</i>	Zeebes	341	—	—	—	—	—
<i>Molgula manhattensis</i>	Zijker	344	—	—	—	—	—
<i>Styela clava</i>	Knots- of japanszakpijp	340	—	—	—	—	—
Zeespinnen							
<i>Pycnogonum littorale</i>	Michelinmannetje	323	—	—	—	—	—

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	?	O	Z	A	M	Nederlandsche naam	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	?	O	Z	A	M	Ei
Sponzen								Naaktslakken							
<i>Cilone celata</i>	Boorspons							<i>Acanthodoris pilosa</i>	Egelslak						
<i>Halichondria panicea</i>	Gewone broodspons						<i>Aeolidia papillosa</i>	<i>Aeolidiella glauca</i>	Grote vlokslak						
<i>Halichondria bowerbanki</i>	Sliertige broodspons						<i>Coryphella gracilis</i>	<i>Cuthona gymnota</i>	Kleine vlokslak						
<i>Haliclona oculata</i>	Geweispons						<i>Dendronotus frondosus</i>	<i>Elysia viridis</i>	Slanke waaierslak						
<i>Haliclona xena</i>	Paarse buisjesspons						<i>Eubranchius exiguus</i>	<i>Facelina bostoniensis</i>	Gorgelpijp-knotsslak						
<i>Leucosolenia variabilis</i>	Witte buisjesspons						<i>Janolus cristatus</i>	<i>Tergipes tergipes</i>	Boompjesslak						
<i>Prosuberites epiphytum</i>	Oranje korstspons						Tweekleppigen (levend)		Groene waaierslak						
<i>Sycon ciliatum</i>	Zakpons						<i>Crassostrea gigas</i>	<i>Mytilus edulis</i>	Piompe knuppelslak						
							<i>Ostrea edule</i>		Brede ringsprietislak						
Kwallen en poliepen							Inktvisen		Blauwriepje						
<i>Aurelia aurita</i>	Oorkwal						<i>Alicia spec./Loligo spec.</i>		Slanke knotsslak						
<i>Aurelia aurita</i>	Oorkwal poliepstadium						<i>Sepia officinalis</i>								
<i>Chrysaora hysoscella</i>	Kompaskwal						<i>Sepiella atlantica</i>								
<i>Cyanea lamarckii</i>	Blauwe haarkwal								Japane oester						
<i>Gonionemus vertens</i>	Kruiskwal								Mossel						
<i>Rhizostoma octopus</i>	Zeepaddestoel								Gewone oester						
<i>Halecium halecinum</i>	Haringgraaf														
<i>Tubularia indivisa</i>	Penneschaaf														
<i>Tubularia larynx</i>	Gorgelpijp														
Ribkwallen															
<i>Beroe gracilis</i>	Meloenkwalletje														
<i>Pleurobrachia pileus</i>	Zeedruif														
Bloemdieren															
<i>Actinia equina</i>	Paardeanemoon														
<i>Sagartiogeton undatus</i>	Wedueroos														
<i>Alcyonium digitatum</i>	Dodemansduim														
<i>Cerianthus lloydii</i>	Viltkokeranemoon														
<i>Diadumene cincta</i>	Baksteenanoon														
<i>Haliplanella lineata</i>	Groene baksteenanoon														
<i>Metridium senile</i>	Zeeanjerier														
<i>Sagartia troglodytes</i>	Silbanemoon														
<i>Urticina felina</i>	Zeedahlia														
Wormachtigen															
<i>Lanice conchilega</i>	Schalpkokerworm														
<i>Sabella pavonina</i>	Waaierkokerworm														
<i>Phoronis hippocrepia</i>	Hoefijzerworm														
<i>Amphitrite spec.</i>	Slijmkokerworm														
(K)everjsslakken															
<i>Lepidochitona cinerea</i>	Asgrauwe keverslak														
<i>Buccinum undatum</i>	Wulk														
<i>Crepidula fornicata</i>	Muiltje														
<i>Nassarius reticulatus</i>	Fulkhoran														
<i>Nucella lapillus</i>	Purperslak														

Ruimte voor opmerkingen en andere soorten (bijschrijfsorten). Noteer aantallen met Z, A, of M

Monitoring-project Onderwater Oever (Opstapformulier)

Naam waarnemer: _____ Code: _____
Adres: _____
Postcode en plaats: _____
Tel: _____
Naam buddy: _____ Code: _____

Datum: _____ Tijdstip te water: _____ Verbliftijd: Geschat/mbv computer^{1,2}
Diepte(meters) Minuten
HW - LW
LW - 3
X coördinaat : _____¹¹
Y coördinaat : _____¹¹
Getij : Laag/Hoog/Inter getij/Stagnant ¹²
Zicht (meters) : 0.5 / 1 / 2 / meer ¹²
Verbliftijd Wrak : Min
Verbliftijd Ponton/Boei: Min
Totaal: _____

Lokatie: _____

Plaats een kruisje in de kolom van toepassing:

- 7) Ken ik niet of niet opgelet (bij voorkeur voor de duik)
- 0) Wel op gelet, maar niet gezien
- Z) Zeldzaam (1 tot 10 exemplaren of kolonies)
- A) Algemeen (10 tot 100 exemplaren of kolonies)
- M) Massaal (Meer dan 100 exemplaren of kolonies)

Opmerkingen en bijschrijfsorten (zie links)

- Noteer aantallen mbv van codes Z, A en M (zie boven)
- ANEMOON is ook geïnteresseerd in leuke anekdotes

Voetnoten

- 1) Zie MOO-lokatie-kaart
- 2) Streep door wat niet van toepassing is
- 3) Bij meer exemplaren graag lengtes bij Opmerkingen
- 4) Noteer kruisje als eieren aanwezig zijn

Veel duikplezier en
een behouden thuiskomst!

Stichting ANEMOON volgt met behulp van vrijwilligers-onderzoek de ecologische ontwikkelingen in de Nederlandse kustwateren. Naast Strandwachten en inventarisaties in de getijdzone is in 1994 het Monitoringproject Onderwater Oever (MOO) van start gegaan. Aan dit project kan iedere biologisch geïnteresseerde sportduiker meedoen. U hoeft alleen na het duiken op een MOO-formulier, zoals dat nu voor u ligt, achter iedere soort een kruisje te plaatsen in één van de vijf kolommen. Als u uw waarnemingen instuurt naar bovengenoemd adres, geraken ze niet en de vergetelheid en worden ze gebruikt bij allerlei analyses. Zo draagt u bij aan het vergroten van de kennis van het kwetsbare kustmilieu en dit kan weer leiden tot een betere bescherming.

Stuur uw waarnemingen naar:
Stichting ANEMOON
Postbus 29
2120 AA Bennebroek

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	?	O	Z	A	M
Sponzen <i>Cliona celata</i> <i>Haliclona oculata</i> <i>Sycon ciliatum</i>	Boorspons Geweispons Zakspons	—	—	—	—	—
Poliepen <i>Tubularia spec.</i>	Gorgelpijp of Penneschaft	—	—	—	—	—
Kwallen <i>Aurelia aurita</i> <i>Chrysaora hyoscocella</i> <i>Cyanea lamarckii</i> <i>Rhizostoma octopus</i>	Oorkwal Kompaskwal Blauwe haarkwal Zeepaddestoel	—	—	—	—	—
Ribkwallen <i>Beroe gracilis</i> <i>Pleurobrachia pileus</i>	Meloenkwalletje Zeedruif	—	—	—	—	—
Bloemdieren <i>Sagartiogeton undatus</i> <i>Alcyonium digitatum</i> <i>Cerianthus lloydii</i> <i>Metridium senile</i> <i>Sagartia troglodytes</i> <i>Urticina felina</i>	Weduwaroos Dodemansduim Viltkokeranemoon Zeeanjelier Silbanemoon Zeedahlia	—	—	—	—	—
Wormachtigen <i>Lenice conchilega</i> <i>Sabella pavonina</i> <i>Amphitrite spec.</i>	Schelpkokerworm Waierkokerworm Slijmkokerworm	—	—	—	—	—
Slakken <i>Buccinum undatum</i> <i>Crepidula fornicata</i> <i>Nassarius reticulatus</i>	Wulk Muiltje Gevlochte fuikhoren	—	—	—	—	—
Naaktslakken <i>Aeolidia/ella) spec.</i> <i>Coryphella gracilis</i> <i>Dendronotus frondosus</i> <i>Janolus cristatus</i>	Grote of Kleine vlokslak Slanke waaierslak Boompjesslak Blauwtipje	—	—	—	—	—
Inktvissen <i>Loligo spec.</i> <i>Sepia officinalis</i> <i>Sepioida atlantica</i>	Pijlinktvis Lengte: ___ cm ¹³ Zeekat Dwerginktvis	—	—	—	—	—
Krabben e.d. <i>Cancer pagurus</i> <i>Carcinus maenas</i> <i>Homarus gammarus</i> <i>Liocarcinus arcuatus</i> <i>Liocarcinus holsatus</i> <i>Macropodia spec.</i> <i>Necora puber</i> <i>Pagurus bernhardus</i>	Noordzeekrab Strandkrab Zeekreeft Gewimperde zwemkrab Gewone zwemkrab Hooiwagenkrab Fluwelen zwemkrab Grote heremietkreeft	—	—	—	—	—
Aasgarnalen en gamalen <i>Hemimysis lamornae</i> <i>Crangon crangon</i> <i>Hippolyte varians</i> <i>Palaemon spec.</i>	Roodbuk-aasgarnaal Gewone garnaal Veranderlijke steurgarnaal Steurgarnaal	—	—	—	—	—
Stekelhuidigen <i>Asterias rubens</i> <i>Ophiothrix fragilis</i> <i>Psammochinus miliaris</i>	Gewone zeester Brokkelster Gewone zeeappel	—	—	—	—	—
Zakpijpen <i>Botryllus schlosseri</i> <i>Ciona intestinalis</i> <i>Styela clava</i>	Gesterde geleikorst Doorschijnende zakpijp Knots- of Japanse zakpijp	—	—	—	—	—
Visen <i>Anguilla anguilla</i> <i>Callionymus lyra</i> <i>Cyclopterus lumpus</i> <i>Gobius niger</i> (Zie hieronder) <i>Pleuronectes platessa</i> <i>Limanda limanda</i> <i>Platichthys flesus</i> <i>Liparus liparus</i> (Zie hieronder) <i>Myoxocephalus scorpius</i> <i>Taurulus bubalis</i> <i>Pholis gunellus</i> <i>Pomatoschistus spec.</i> <i>Raniceps raninus</i> <i>Solea solea</i> <i>Syngnathus spec.</i> <i>Zoarcus viviparus</i>	Aal Pitvis Snotlof Ei: ___ ¹⁴ Zwarte grondel Schol, Schar of Bot Schol Schar Bot Slakdolf Zeedonderpad Groene zeedonderpad Gewone zeedonderpad Botervis Grondel, Dikkopje Vorskwab Tong Zeenaald Lengte: ___ cm ¹³ Puitaal	—	—	—	—	—

	Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	?	0	Z	A	M	EI	
Garmlen en aasgarnalen	Roodbuiik-aasgarnaal	<i>Hemimysis lamoni mae</i>							
	Geknikte aasgarnaal	<i>Praunus flexuosus</i>							
	Roodsprietgarnaal	<i>Palaemon adspersus</i>							
	Gewone steurgarnaal	<i>Palaemon elegans</i>							
	Gezaagde steurgarnaal	<i>Palaemon serratus</i>							
	Rugstreepst teurgarnaal	<i>Palaemon macrodactylus</i>							
	Kreefgarnaal	<i>Athanas nitescens</i>							
	Waaierprietgarnaal	<i>Thorulus cranchii/Eualus spec.</i>							
	Veranderlijke garnaal	<i>Hippolyte varians</i>							
	Ringsprietgarnaal	<i>Pandalus montagui</i>							
	Gewone garnaal	<i>Crangon crangon</i>							
	Spook	Harig spookkreeftje	<i>Caprella mutica</i>						
		Spookkreeftje (geen <i>C. mutica</i>)	<i>Caprella spec.</i>						
	Hoelizerwormen & Stiekelhuidgen	Kleine hoelizerworm	<i>Phoronis hippocrepia</i>						
		Gewone zeester	<i>Asterias rubens</i>						
Gewone slangster		<i>Ophiura texturata</i>							
Brokkelster		<i>Ophiothrix fragilis</i>							
Gewone zeesappel		<i>Psammischinus miliaris</i>							
Zakpijen	Doorschijnende zakpijp	<i>Ciona intestinalis</i>							
	Ascidella spec.	<i>Ascidella spec.</i>							
	Japane knotszakpijp	<i>Styela clava</i>							
	Ronde zakpijp	<i>Molgula manhattensis</i>							
	Glanzende bozakpijp	<i>Aplidium glabrum</i>							
	Druipzakpijp	<i>Didemnum spec.</i>							
	Grijze kortszakpijp	<i>Diplosoma listerianum</i>							
	Gewone slingerzakpijp	<i>Botrylloides violaceus</i>							
	Gesterde geleikorst	<i>Botryllus schlosseri</i>							
	Vissen	Paling	<i>Anguilla anguilla</i>						
Haring / Sprot		<i>Clupea harengus / Sprattus sprattus</i>							
Vorskwab		<i>Raniceps raninus</i>							
Vijfdradige meun		<i>Ciliata mustela</i>							
Kabeljauw		<i>Gadus morhua</i>							
Wijting		<i>Merlangius merlangus</i>							
Pollak		<i>Pollachius pollachius</i>							
Steenboik		<i>Trisopterus luscus</i>							
Dwergboik		<i>Trisopterus minutus</i>							
Diklip- / Dunliphaider		<i>Chelon labrosus / Liza ramada</i>							
Koornaarvis		<i>Atherina presbyter</i>							
Driedoornige stekelbaars		<i>Gasterosteus aculeatus</i>							
Kleine of grote zeenaald		<i>Syngnathus spec.</i>							
Gewone zeedonderpad		<i>Myoxocephalus scorpius</i>							
Groene zeedonderpad		<i>Enophrys bubalis</i>							
Snolof	<i>Cyclopterus lumpus</i>								
Slakdoif	<i>Liparis liparis</i>								
Zeebaars	<i>Dicentrarchus labrax</i>								
Vissen									
Bijchriftsoorten en opmerkingen									
Kol. Plaats, altijd achter iedere soort een kruisje in de juiste kolom ? Ken ik niet of niet op gelet 0 Wel op gelet maar niet gezien Z Zeldzaam: 1 - 9 levende exemplaren/kolonies A Algem een: 10-99 levende exemplaren/kolonies M Massaal: Meer dan 100 levende exemplaren/kolonies EI Plaats kruisje indien eieren aanwezig of gebruik codes Z, A of M									
Algemene gegevens									
Naam waarnemer: _____ W.code: _____ Adres: _____ Postcode en plaats: _____ Tel: _____ e-mail: _____ Naam Buddy: _____ W.code: _____ e-mail Buddy: _____ Datum: _____ Tijdstip te water: _____ MOO-Lo cationummer: _____ X-coördinaat: _____ Y-coördinaat: _____ Getij: _____ Zicht in meters: _____ Verblijftijd bij wrak: _____ Verblijftijd bij PontoM/Boei: _____									
Verblijftijden op de verschillende diepten: HW-LW: _____ LW- 3 m: _____ 3 - 6 m: _____ 6 - 12 m: _____ 12 - 18 m: _____ > 18 m: _____ Totaal: _____									
Stuur uw waarneming naar:									
 Stichting A NEMOON Postbus 29 2120 AA Bennebroek									
Mail voor vragen naar: anemoo n@astron.nl Kijk voor informatie op: www.anemoo n.org									
© MOC3-formulier, Stichting A NEMOON, 27 september 2005									

	Nederlands naam	Wetenschappelijke naam	?	0	Z	A	M	EI
Sponsen	Witte buisjesspons	<i>Leucosolenia variabilis</i>						
	Zakspoon	<i>Scypha ciliata</i>						
	Oranje korstspoon	<i>Porosuberites ephythum</i>						
	Massa spons	<i>Suberites massa</i>						
	Boorspons	<i>Clyona celata</i>						
	Gele aderspons	<i>Mycale micracanthoxea</i>						
	Gewone broodspons	<i>Haliclona panicea</i>						
	Sliertige broodspons	<i>Haliclona nodosa</i>						
	Bleke plekjespons	<i>Hymenocidon perlevis</i>						
	Geweisspons	<i>Haliclona oculata</i>						
Paarse buisjesspons	<i>Haliclona xena</i>							
Kwallen en hydroïdoliepen	Kompakskwal	<i>Chysara hyoscella</i>						
	Blaauwe haarkwal	<i>Cyanea lamarkii</i>						
	Oorkwal	<i>Aurelia aurita</i>						
	Oorkwal (Poliep)	<i>Aurelia aurita (Poliep)</i>						
	Zeepaddestoel	<i>Rhizostoma octopus</i>						
	Kruuskwal	<i>Gonionemus vertens</i>						
	Gorgelpijp	<i>Tubularia larynx</i>						
	Penneschaft	<i>Sarsia tubulosa</i>						
	Klepelklokje	<i>Hydractinia echinata</i>						
	Ruwe zeerasp	<i>Halicium halecinum</i>						
Haringgraat	<i>Aequorea vitrina</i>							
Lampenkapje								
Zeeanemonen	Dodemansdium	<i>Alcyonium digitatum</i>						
	Viltkokeranemoon	<i>Cerianthus lloydii</i>						
	Rode paardeanemoon	<i>Actinia equina</i>						
	Zeedahlia	<i>Urticina felina</i>						
	Golfrekeranemoon	<i>Diadumene cincita</i>						
	Groene golfrekeranemoon	<i>Haliplanella lineata</i>						
	Zeeanjelier	<i>Metridium senile</i>						
	Silbanemoon	<i>Sagartia troglodytes</i>						
	Sierlijke silbanemoon	<i>Sagartia elegans</i>						
	Wedueroos	<i>Sagartiogeton undatus</i>						
Rt-kwal	Slank melonkwalletje	<i>Beroë gracilis</i>						
	Zeeduif	<i>Pleurobrachia pileus</i>						
Wormen	Slijmkokerworm (Onb)	<i>Amphitrite spec.</i>						
	Scheplkokerworm	<i>Larice conchilega</i>						
	Waaierkokerworm	<i>Sabella pavonina</i>						
Huisjesslakken	Asgrauwe keverslak	<i>Lepidochitona cinerea</i>						
	Wenteltrapje (Onb)	<i>Epitonium spec.</i>						
	Muiltje	<i>Crepidula fornicata</i>						
	Purperislak	<i>Nucella lapillus</i>						
	Wulk	<i>Buccinum undatum</i>						
Gevoelchten fuikhoorn (Onb)	<i>Hinia spec.</i>							
Zee-naaktslakken								
Tweekleppen	Groene wierslak	<i>Elysia viridis</i>						
	Slanke rolspierslak	<i>Hermæa bifida</i>						
	Bruine plooislak	<i>Goniodoris castanea</i>						
	Rosse sterslak	<i>Onchidoris bilamellata</i>						
	Egelslak	<i>Acanthodoris pilosa</i>						
	Millennium wratslak	<i>Geitodoris planata</i>						
	Gestippelde mosdierslak	<i>Thecacera pennigera</i>						
	Boomplesslak	<i>Dendronotus frondosus</i>						
	Blaauwtje	<i>Janolus cristatus</i>						
	Wattig tijp	<i>Janolus hyalinus</i>						
Grote vlokslak	<i>Aeolidia papillisa</i>							
Kleine vlokslak	<i>Aeolidia glauca</i>							
Slanke waterslak	<i>Flabellina gracilis</i>							
Brede ringspierslak	<i>Facelina bostonensis</i>							
Bleke knuppelslak	<i>Eubranchius pallidus</i>							
Ploempknuppelslak	<i>Eubranchius exiguus</i>							
Zeerasp-knotslak	<i>Cuthona nana</i>							
Gestippelde knotslak	<i>Trinchesia amoena</i>							
Gorgelpijp-knotslak	<i>Trinchesia gymnota</i>							
Slanke knotslak	<i>Tergipes tergipes</i>							
Tweekleppen	Mossel	<i>Mytilus edulis</i>						
	Wijde mantel	<i>Aequipecten opercularis</i>						
	Platte oester	<i>Ostrea edulis</i>						
	Japanse oester	<i>Crassostrea gigas</i>						
	Zwaardschede en dergelijke	<i>Ensis spec.</i>						
	Gewone zeekat	<i>Sepia officinalis</i>						
	Dweerginktvis	<i>Sepia atlantica</i>						
	Gewone pijlinktvis	<i>Loligo vulgaris</i>						
	Dweerg-pijlinktvis	<i>Allotheuthis subulata</i>						
	Grote kreeftachtigen	Europese zeekeureel	<i>Homarus gammarus</i>					
Gewone heremietkreeft		<i>Pagurus bernhardus</i>						
Zwarte galathea		<i>Galathea squamifera</i>						
Porceleinkrabbetje		<i>Pisidia longicornis</i>						
Gewone spinkrab		<i>Hyas araneus</i>						
Roede spinkrab		<i>Hyas coarctatus</i>						
Glaadde sponsootkrab		<i>Inachus phalangium</i>						
Hoowagenkrab (Onb)		<i>Macropodia spec.</i>						
Noordzeekrab		<i>Cancer pagurus</i>						
Fluwelen zwemkrab		<i>Necora puber</i>						
Gewimperde zwemkrab	<i>Liocarcinus arcuatus</i>							
Blaupootzwemkrab	<i>Liocarcinus depurator</i>							
Gewone zwemkrab	<i>Liocarcinus holisatus</i>							
Strandkrab	<i>Carcinus maenas</i>							
Ruigkrabje	<i>Pilumnus hirtellus</i>							
Penseelkrab	<i>Hemigrapsus penicillatus</i>							
Blaasjeskrab	<i>Hemigrapsus sanguineus</i>							